Vasile Ilincan

Dicționar de expresii românești în contexte (DERC)

S – Z

Volumul al IV-lea

Presa Universitară Clujeană

VASILE ILINCAN

DICȚIONAR DE EXPRESII ROMÂNEŞTI ÎN CONTEXTE

[*DERC*]

S – V

VOLUMUL AL IV-LEA

VASILE ILINCAN

DICȚIONAR
DE EXPRESII ROMÂNEŞTI
ÎN CONTEXTE

[*DERC*]

S – Z

VOLUMUL AL IV-LEA

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2021

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Rodica Nagy
Prof. univ. dr. Ioan Oprea

ISBN general 978-973-595-856-5
ISBN specific 978-606-37-1070-4

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./Fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

LISTA ABREVIERILOR[1]

arg. .... argou, argotic
arf. .... argotic şi familiar
asr. .... astăzi rar

Ban. .... Banat
bis. .... termen bisericesc
Buc. .... Bucovina
Cdp. .... calc după
Cmr. .... comerţ

d. .... despre
dep. .... depreciativ

etc. .... etcetera
euf. .... eufemistic

fam. .... familiar
fig. .... figurat
frm. .... franţuzism
frp. .... formulă de politeţe

gmţ. .... glumeţ
îcn. .... în construcții negative
imp. .... la imperativ

irn. .... ironic
iuz. .... ieşit din uz

îf. .... în forma/formele
îlsd. .... în limbajul soldaţilor
înv. .... învechit
îppl. .... în poezia populară
îrg. .... învechit şi regional
îvp. .... învechit şi popular
îvr. .... învechit şi rar

Jur. .... ştiinţe juridice

liv. .... livresc
ljc. .... la jocul de cărţi
lpl. .... la plural
lsg. .... la singular

Mar. .... Maramureş
Mat. .... matematică
Mil. .... termen militar
mls. .... mai ales
Mol. .... Moldova
mpl. .... mai ales la plural
Mun. .... Muntenia

nob. .... neobişnuit

Olt. .... Oltenia

pan. .... prin analogie
pes. .... pescuit
pex. .... prin extensiune
pfm. .... popular şi familiar
pgn. .... prin generalizare
plut. .... plutărit
pop. .... popular
prt. .... peiorativ
Psr. .... păstorit
Pub. .... publicistică

reg. .... regional
Rel. .... religie

spc. .... specializat
Spt. .... sport
subst. .... substantivat

şfg. .... şi la figurat

Top. ....topografie
Trs. .... Transilvania
trv. .... trivial

v. .... vezi

vlg. .... vulgar

[1] Abrevierile cu iniţială majusculă indică domenii de activitate sau provincii istorice româneşti. În interiorul parantezei explicative, prima abreviere începe cu majusculă, următoarele fiind scrise cu iniţială minusculă.

S

SABIE

(**A fi**) **cu cumpăna într-o mână şi cu sabia în altă mână** = (A fi) fals, făţarnic:

Dar au mai trecut pe aici şi oştile lui Ioaniţiu, au trecut şi Genovezii, şi străluciţii Veneţieni, cu sabia într-o mână şi cu cumpăna negustorului în alta. (MIHAIL SADOVEANU)

[...] *apoi, şi la alte lucruri, şi anume la acea apariţie simbolică, legată la ochi, cu cumpăna într-o mână şi sabia in cealaltă mână.* (TEODOR T. MANDREA)

(**A fi**) **sabie cu două tăişuri =** Se spune despre o situaţie care prezintă, în acelaşi timp, avantaje şi dezavantaje pentru cineva sau pentru ceva:

Şi, totuşi, dreptatea e sabie cu două tăişuri. *Şi forţa, şi nonrezistenţa te pot arunca în valurile răului.* (TRAIAN CHELARIU)

Sora mijlocie simțise, totuși, că victoria câștigată tocmai atunci când se aștepta mai puțin, era ca o sabie cu două tăișuri (G. M. ZAMFIRESCU)

Cele trei mari întrebări: chestiunea Basarabiei, acordarea de drepturi politice evreilor, anexarea Dobrogei atârnă ca o sabie cu trei tăișuri asupra noastră și va depinde de la înțelepciunea noastră de a le face inofensive în marginile putinței. (MIHAI EMINESCU)

A avea gura ca o sabie = A fi flecar; a fi cicălitor:

Pe de altă parte cucoana Profira, deși avea o gură-sabie, care nu mai tăcea, repede se înduioșase [...] (MIHAIL SADOVEANU)

Iar Gavril al Costăchioaei – un flăcău încrucişat, cu gura sabie, – numai începe a râde [...] (IDEM)

A încrucişa săbiile. v. **încrucișa.**

A pune mâna pe sabie sau **pe săbii** ori (înv.) **a se scula cu sabie** = A porni la luptă (înarmat cu o sabie):

Tot mai încruntaţi de ură Am pus mâna pe săbii. (G. CĂLINESCU)

A scoate (sau **a trage**) **sabia** = A se pregăti de luptă, de atac; a începe o agresiune (folosind sabia):

Pe când vrea să iasă pe uşă, apare micul maior de roşiori cu sabia scoasă şi-i opreşte trecerea. (I. L. CARAGIALE)

Iar la Vodă Tomșa am tras sabia cu toți orheienii și lăpușnenii sprijinind Domnia. (MIHAIL SADOVEANU)

A stăpâni cu sabia în mână = A stăpâni folosind forţa (armată):

Stăpâni până în zilele din urmă cu sabia în mână. (NICOLAE IORGA)

A trece (sau **a lua, a trage,** (înv.) **a pune**) **în** (sau **sub, prin**) **sabie** (sau **paloş, săbii**) (pe cineva) sau **a trece prin ascuţişul** (sau **tăişul**) **sabiei** (sau **paloşului**) (pe cineva) **=** A ucide cu ajutorul sabiei sau a altor arme; a ucide cu ajutorul unor mijloace violente:

Creştinii... mai pe toţi turcii câţi se aflau acolo îi trecură prin ascuţişul sabiei. (NICOLAE BĂLCESCU)

Pe căzacii ce se închinaseră la Șfed pe toți i-au pus supt sabie. (ION NECULCE)

Pre câți au mai aflat vii, pre toți supt sabie i-au pus. (DIMITRIE CANTEMIR)

Pe care-l prindea, pe sub paloş îl trecea, până când îl isprăvea. (POP.)

A trece prin (sau, înv., **a călca cu**) **foc şi** (**prin**) **sabie** (**o ţară, un oraş** etc.) = A nimici, a distruge prin incendiere şi masacrare:

La vestea că satele sunt trecute prin foc şi sabie, mulţi dintre soldaţii combatanţi au cerut să fie lăsaţi la vetre pentru a-şi apăra copiii şi avutul de invadatori. (STUDIA UNIVERSITATIS BABEŞ-BOLYAI, 1960)

Ba te mai și laudă ca trecând prin foc si sabie omenirea, ai eliberat-o de la tiranii, ce nu sunt și nici n-au fost. (CRISTEA SANDU TIMOC)

A-i tăia gura în săbii = A vorbi în mod curent o limbă:

Băiatul... era deştept şi-i tăia gura în săbii şi pe româneşte şi pe franţuzeşte. (I. A. BASSARABESCU)

A-şi pune capul (**teafăr** sau **teafăr şi nevinovat, sănătos**) **sub sabie** = A-şi cauza singur un necaz, o nenorocire:

Zaharia Duhu... îşi frânsese mâinile şi-şi pusese capul teafăr şi nevinovat sub sabie. (CEZAR PETRESCU)

Sabia lui Damocle(**s**) = Se spune despre un mare pericol care ameninţă în orice moment situaţia cuiva sau a ceva:

Revizuirea tratatelor atârnă pe capul ţărilor mici ca o sabie a lui Damocle. (N. TITULESCU)

Dar unchiul Nicolae a trăit cu sabia lui Damocles deasupra capului ani de zile, cu o vrăjitoare alături. (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 97, 2002)

Sabia lui Dumnezeu = Se spune despre o pedeapsă aspră, despre o nenorocire suportată (dar meritată):

Ca şi evreii, stăm între binecuvântare şi blestem, între lacrima lui Dumnezeu şi sabia lui neiertătoare. (TEȘU SOLOMOVICI)

În Macedonia, femeea care descântă „de şoareci şi de şerpi", în ajunul lui întâiu Mai, aleargă prin casă şi zice: „Fugiţi şoareci, fugiţi şerpi, că vine sabia lui Dumnezeu" [...] (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, 1928)

Sabie cu două tăișuri = Se spune despre o situație care prezintă, în același timp, avantaje şi dezavantaje pentru cineva sau ceva:

Dar bage de seamă guvernul că sabia pe care a prins-o în mână e o sabie cu două tăişuri. (VALERIU BRANIȘTE)

Limba este o sabie cu două tăişuri. Ascute-o ca să fie osânditoarea păcatelor pe care le săvârşeşti, şi nu o îndrepta împotriva fraţilor tăi, ca să le faci rău. (https://doxologia.ro/)

SAC

A cumpăra mâța în sac (Arg.) = **a)** A cumpăra o marfă fără a-i verifica, în prealabil, calitatea:

În adevăr, cine dă bani înţelege să i să dea ceva cert în schimb, iar nu să cumpere mâţa în sac, ierteni-se expresiunea. (DIMITRIE ALEXANDRESCU)

b) A accepta un lucru, o idee, o afacere etc., fără o verificare prealabilă:

Ei sunt supăraţi şi povestesc faptul că au cumpărat „mâţa în sac", aşa s-a exprimat proprietarul [...] (MONITORUL OFICIAL al ROMÂNIEI, vol. 13, 2002)

A da de fundul sacului (sau **a ajunge la fundul sacului**) (Pfm.) = A sărăci:

Pentru plăcerile și comoditățile vieții nu cheltuia decât ceea ce mai rămânea, și când ajungea la fundul sacului, strângea băierile pungii și zicea: „Atât și mai mult nu!" (IOAN SLAVICI)

Reuși cu greu să-mi comunice cât de greu o duce, înfiorător de greu, că de multe ori chiar avea impresia că a ajuns la fundul sacului. (GH. SCHWARTZ)

Cine tot ia din sac şi la loc nu pune, dă de fundul sacului. (ARINA AVRAM)

A deşerta sacul (sau **plosca**) (**până la fund**). v. **deșerta.**

A duce (sau **a căra**) **sacul** (sau **sacii**) **la moară** = A munci din greu*:*

Am mâncat azi destul şi n-am cărat saci la moară. (CEZAR PETRESCU)

A fi sac fără fund (sau **spart**) = **a)** A fi lacom, nesăţios; (spec.) a fi mâncăcios:

Pesemne c-aista-i Flămânzilă, foametea, sac fără fund, sau cine ştie ce pricopsală a fi. (ION CREANGĂ)

b) A fi risipitor:

Sac fără fund (să zice pentru cei ce nu știu cum să-și păstreze averea și pentru cele ce nu poți le da dă fund). (IORDACHE GOLESCU)

c) A şti (şi povesti) multe snoave, anecdote, gume:

Uneori cânta lucruri vesele, era un fel de izvor nesecat, sac fără fund, cum îi ziceau prietenii. (MIHAIL SADOVEANU)

A găsi sac de bucate (Reg.) = Se spune despre cei cărora le reuşesc toate:

A găsit sac de bucate. (MIHAI EMINESCU)

A se vedea cu sacii-n car (sau **în căruţă**) (Reg.) **=** A fi ferit de primejdii, de surprize neplăcute; a se asigura:

[...] *nişte fripturişti nenorociţi care numai rău au făcut după ce s-au văzut cu sacii-n căruţă şi au fost aleşi.* (RADU ALDULESCU)

Având însoţitor, mămăliga „a mers" mai bine pe gât şi până la urmă „m-am văzut cu saci-n căruţă", adică sătul. (DUMITRU FARANGA)

Văzut cu sacii în căruţă, Iordache nu a ezitat să demonstreze faptul că puterea i s-a urcat la cap. (http://www.secundatv.ro/)

A umbla cu capul între urechi (sau **în sac**). v. **cap.**

A-şi dezlega sacul (sau **traista**). v. **dezlega.**

A-şi găsi (sau, înv., **a-şi nimeri**) **sacul** (sau **gaura**) **peticul.** v. **petic.**

A-şi pune sacii în car = A-şi rezolva treburile:

Când şi-a văzut sacii în car, tânăra şi-a adus aminte că are şi inimă şi i-a spus belgianului că nu-l iubeşte, că nu mai vrea să se mărite cu el şi i-a cerut s-o lase în pace. (http://cititulnudoare.ro/)

A-şi umple sacul = a) A realiza un câştig mare:

Vorba tatei: „Condacul umple sacul, şi troparul hambarul, măi băiete!" Ce umblăm noi chinuindu-ne cu gramatica, Ştefănescule? (ION CREANGĂ)

Tu ştii că nu-i cer bani lui Dumnezeu pentru mine, dar aş vrea odată să se umple sacul fără fund al acestei gospodării! (ALICE VOINESCU)

b) (Rar) A mânca foarte mult.

N-a intrat vremea (**n-au intrat zilele**) **în sac.** v. **intra.**

Și-a găsit sacul peticul sau **cum e sacul așa-i și peticul** (sau **cârpala**). v. **petic.**

SACA

(**Mare**) **cât un dop** sau (pop.) **dop de saca.** v. **dop.**

SACAGIU

A vinde castraveţi (sau **pepeni, apă, gogoşi, flori**) **la grădinar** (sau **la sacagiu, la gogoşar**). v. **vinde.**

SAD

A avea (sau **a fi cu**) **sadul** (**bun**) **la vorbă = a)** A vorbi cu rost, cu seriozitate:

Ne place de dumneata, că eşti om cu sadă la vorbă şi cu tâlc la muncă. (POP.)

b) A avea chef de vorbă.

SAFTIAN

A avea urechi de cârpă (sau **de saftian**). v. **ureche.**

A fi gros de obraz sau **a avea obraz gros** (reg., **de săftian, de scoarţă** etc.) sau **a-i fi cuiva gros obrazul.** v. **obraz.**

SALATĂ

A mânca o salată = a) A suferi o mustrare. **b)** A fi zdrobit în bătaie:

Pe la noi, când este cineva bătut de către altul, îi zic că a mâncat o săferdè; unii îi zic salată, alţii naframă, alţii acritoare… (B. P. HASDEU)

A-i face o salată (cuiva) (Fam.) = A certa, a mustra, a ocărî (pe cineva):

Acum să vezi ce salată o să-mi facă! (HORIA LOVINESCU)

SALĂ

A face sala plină (**goală**) sau **săli pline** (**goale**) (D. spectacole) = A (nu) avea public numeros:

S-a dovedit în dese rânduri că, cu condiţia de a nu lăsa să intre gratuit în teatru decât numai jumătatea publicului, nu a izbutit administraţia respectivă să aibă totdeauna săli pline; (I. L. CARAGIALE)

Ultimele spectacole ale anului s-au dat mai mult cu sala goală; dintotdeauna, publicul a ocolit teatrul când actorii s-au dat în spectacol în afara scenei. (IOAN MASSOFF)

SALBĂ

Salba dracului = Om rău, afurisit, ticălos:

Pe un alegător din colegiul I îl corupi împingându-l cu făgăduința că pui pe nepotu-său în slujbă. Un nepot prost – o salba dracului – mai mult într-o funcție a statului. (MIHAI EMINESCU)

Nepotul meu e chiar salba dracului. (VASILE ALECSANDRI)

SALCÂM

A umbla cu vorbe pe după salcâm (Rar) = A vorbi pe ocolite:

N-am umblat cu vorbe pe după salcâm, cum zicea... Gheorghiu. (ION PAS)

SALCE

A se pune la salce sau **a intra în** (sau **a ieşi din**) **salce** (Reg., iuz.) = A urma un tratament cu salce; a începe (sau a termina un tratament cu ceaiuri din salce:

În desperare de a se mai îndrepta cu doctorii, Xenopol se puse în salce la o babă unde stătu şase săptămâni într-o căldură constantă de aproape treizeci de grade – ceea ce-i pricinui un fel de transport la creieri. (IACOB NEGRUZZI)

El a făcut greșeala să se puie la salce la o doftoroaie. (ION CREANGĂ)

SALCIE

A umbla (sau **a se da**) **pe după salcie** (Fam.) = A vorbi pe ocolite:

Zi-i, mă, pe nume, ce îmi umbli pe după salcie? (ION PAS)

Te dai după salcie!... Ce mai epurare etnică ar face cu tine dacă te-ar prinde că latri românește! (ADRIAN BUȘILĂ)

Eu am mărturisit adevărul, nu m-am dat după salcie... (FLORIN LOGREȘTEANU)

SALON

A fi salon (Arg.) = (D. persoane) A fi de calitate bună; a fi distins:

Cum sunt băiat salon, am să-ți închiriez o tarabă în piață să vinzi brânză. (EUGEN PATRICHE)

Fii salon! (Arg.) = Ţine-te de cuvânt! Nu fi mojic!:

Și atunci? – Atunci te aştept în Cerbul. Acum mai fii salon şi dă-mi o ţigară. (DUMITRU CRUDU)

Bineînţeles, când treci de primul interviu, fii băiat salon şi fă un gest simbolic. (CORNEL BĂLAN)

SALTEA

(**De**) **pe saltea = a)** Fără a se obosi, fără a face ceva:

N-am așteptat zilele să treacă, pe saltea. (TUDOR ARGHEZI)

b) Fără să-l coste ceva.

A pune (sau **a avea**) **sub saltea** = A-și face sau a avea economii:

Avea bani sub saltea. (ION PAS)

Prilejul cel mai bun este acum când e o economie pusă la păstrare sub saltea. (IDEM)

A ședea (sau **a sta**) **pe saltea.** v. **ședea.**

SALUTA

A saluta din mers (pe cineva) (Arg.) = A pleca, a părăsi pe cineva:

Trump îi face valiza lui Obama şi o salută din mers pe Hillary. (http://sokant.ro/)

SALVA
A salva aparenţele. v. **aparență.**

A salva situația = A reuși să îndrepți o situație neplăcută, grea, precară:

– Să vedem ce-om visa la noapte!... nu era dintre cele mai rele, dar mă punea într-o situaţie deosebit de grea, neavând în cap nici o idee de cum aş putea salva situaţia. (ONISIFOR GHIBU)

Cererea iminentă a unui împrumut din partea oficialităţilor germane, pentru a salva situaţia, a fost refuzată de bancherii americani […] (EMILIAN BOLD)

SANCHI
De sanchi (sau **de chichi**) (Arg.) = De aia, pentru că așa vreau eu:

A stat în pușcărie trei ani. Doar așa, de sanchi. (http://m.jurnalul.ro/)

O fac din timiditate, de teamă, de durere în cot, de sanchi sau de chichi şi de un leu ridiche. (http://www.jupanu.ro/)

Sanchi pontu (Arg.) = Se spune cuiva pentru a-i atrage atenţia asupra unei primejdii iminente:

Popa de colo, nici una... nici două, scoase trei hârtii şi le pune sanchi-pontu pe masă... (D. D. PĂTRĂȘCANU)

SANDVIȘ
A face sandviș (pe cineva) **=** A strivi (pe cineva); a bate pe cineva (strivindu-l):

[…] *covorul roșu pe care pășise din cauza curentului generat de elice, s-a rulat atât de rapid, încât l-a făcut sandviș pe un activist neatent.* (GEORGE GEACĂR)

Practic, sunt făcuţi sandviş şi strânşi cu menghina celor care deţin pârghii ale puterii şi ascultă, cuvânt cu cuvânt, de comandă. (VICTOR RONCEA)

SANIE
A lua cuiva roatele de la sanie (Reg.) **=** A nu avea ce să iei de la cineva (atât e de sărac):

Ia-mi roatele de la sanie, na! Se ridică şi lovi cu ciomagul podeaua: Plec! (CORNEL RUSU)

SANTINELĂ
A fi de santinelă = A fi de serviciu, de pază:

Să dorm? Glumiți, domnișoară Corina, eram de sentinelă. (MIHAIL SEBASTIAN)

Acuma să-mi arăţi tu, Gheorghe Neculai, cum ai să faci când îi fi de santinelă. (ANTON BACALBAȘA)

SAPĂ
A ajunge (sau **a se vedea, a aduce, a lăsa**) **la** (ori **în**) **sapă de lemn** = A se ruina:

Mi-a mâncat starea și m-a lăsat în sapă de lemn. (NICOLAE FILIMON)

Pierde tot, și din gospodar de frunte,... se vede la sapă de lemn. (AL. VLAHUȚĂ)

O să m-aduci în sapă de lemn! (BARBU DELAVRANCEA)

În loc să-i scoată de la nevoie, în scurt timp îi aducea la sapă de lemn. (POP.)

Sapa şi lopata (Fam.) = Moartea:

Belea, de care nu poate scăpa, fără numai o dată cu viața...: sapa și lopata are să-l scape. (P. ISPIRESCU)

Numai sapa și lopata gândeam să ne despărțească. (C. NEGRUZZI)

SARAMURĂ
A-şi băga carnea în saramură (pentru cineva)**.** v. **băga.**

A-şi pune pielea ori **carnea** (**în** sau **la saramură**) **pentru cineva** (sau **pentru ceva**)**.** v. **piele.**

SARCINĂ

A cădea (sau **a reveni**) **în sarcina cuiva** = A fi de datoria cuiva:

În sarcina lui cădea să îngrijească de pisici. (DAMIAN STĂNOIU)

Întreținerea cădea în sarcina arendașului. (LIVIU REBREANU)

Ce-i drept, Hubăr avea și el tovarăș pe prietenul său Liubicek; deoarece însă el era în slujbă, iar Liubicek era chiar beamter [funcționar], *numai ei singuri știau de tovărășie și sarcina cădea întreagă asupra Marei.* (IOAN SLAVICI)

Și vouă și mie ne revine sarcina să avem ochii deschiși. (LUCIA DEMETRIUS)

A pune în sarcină (D. sisteme fizice ori tehnice producătoare de energie) = A pune în funcţiune:

M-au trezit din somn zornăitul lanțului și încordarea motoarelor, care fac să vibreze pereții când sunt puse în sarcină. (RADU TUDORAN)

A pune (ceva) **în sarcina cuiva** = A face (pe cineva) vinovat sau răspunzător (de ceva):

Cititorul va ține seamă de această împrejurare și nu va pune în sarcina mea și această scădere a volumului de față. (G. IBRĂILEANU)

– Știu, răspunse Mustafa; dar eu sunt oștean. Ce pot pune leșii în sarcina beiului [(înv.) titlu dat de turci domnilor țărilor românești] *nostru de la Moldova?* (MIHAIL SADOVEANU)

SARE

A (-i) fi (cu) mâna (sau **cu mâinile**) **de sare** = A avea ghinion:

Câte flori pe iaz în sus/ Toate cu mândra le-am pus.../ Le-am pus cu mâna de sare/ Și niciuna nu răsare. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A (nu)-i fi cuiva de ceva (sau **a (nu)-i veni cuiva să facă ceva cum (nu) îi este câinelui a linge sare**). v. **câine.**

A da (sau **a pune**) **sare** = A săra:

Murăturile mi-au ieșit prost anul ăsta, am pus prea multă sare, mama ei de sare… (https://www.guerrillaradio.ro/)

A făgădui (sau **a cere**) **marea cu sarea şi** (**Oltul cu totul** ori **munţi de aur**)**.** v. **făgădui.**

A fi ca sarea-n bucate = A fi potrivit, adecvat:

– Cum mă iubești tu, fata mea? – Ca sarea în bucate, tată! răspunse și ea cu fața senină, zâmbind cu dragoste firească și lăsându-și ochii în jos, de rușine că vorbi și ea. (P. ISPIRESCU)

De aceea/ Taci, să-ţi fie casa casă şi masa masă/ Glumele să-ţi fie ca sarea-n bucate./ Ca să nu-ţi zică cineva:/ Vorbe bune dar nesărate. (ANTON PANN)

Mama lui în colţ l-a pus/ Şi cu dojană i-a spus: „Sarea-i bună, din păcate,/ Pusă numai în bucate.../ Şi dulceaţa-i foarte bună./ Dar nu cu sarea-mpreună,/ Că la un loc de le-ai pus/ Bunătatea lor s-a dus.” (MIHAI CODREANU)

A ieși înaintea cuiva sau **a întâmpina** (pe cineva) ori **a primi** (pe cineva) **cu pâine și sare** = A întâmpina (pe cineva) cu deosebită cinste:

Tot poporul: rudă, frate, soră, mamă și părinte... cu pâni și sare vor ieși vouă-nainte! (VASILE ALECSANDRI)

Boierii și capii bisericii întâmpină cu pâine și cu sare pe noul domn, pe Ioan Vodă, un fiu din flori al lui Ștefan-Vodă. (AL. VLAHUȚĂ)

Și ce speranțe se puneau în tine,/ Ce vesel ți-a ieșit poporu-n cale,/ Cu pâine și cu sare!... Osanale! (IDEM)

A mânca pâine şi sare (de pe un talger) cu cineva (sau **împreună**) sau **a mânca toţi o pâine şi o sare** ori **a mânca** (**cu cineva** sau **toţi**) **dintr-un blid** (sau **dintr-o zeamă**)**.** v. **mânca.**

A mânca pâinea (sau **pâinea şi sarea** ori **pita**) **cuiva.** v. **mânca.**

A nu avea (**nici**) **sare de mămăligă** = A fi foarte sărac:

N-are nici sare pentru mămăligă. (IULIU A. ZANNE)

Mai cu seamă când sunt țerani cari, la asemenea zile, n-au nici sare de pus în mămăligă, nu e păcat să li se mai ceară şi acest bir

neprevăzut în nicio lege din Țara Românească? (NEAMUL ROMÂNESC, vol. 4)

A pune (sau **a turna**) **sare** (sau **oțet**) **pe rană** = A provoca (cuiva) o durere sufletească sau iritare, reactualizând o problemă delicată, insistând asupra ei etc.:

În rest, n-au fost probleme, nu m-a surprins nimeni, iar în ziua aia, pe la trei, mi s-a părut că ticăitul ceasului deşteptător nu-mi mai dă cu tifla, ci îmi pune sare pe rană. (FLORIAN FILIP)

De ce începeți să turnați oțet pe rană și să puneți paie pe foc? (SILVIU URDEA)

Ferindu-se să toarne sare pe rană în asemenea situație, el vorbi înadins cu oarecare ironie. (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, martie, 1954)

A se amesteca în toate ca sarea-n bucate = A se amesteca în numeroase probleme, treburi etc. care nu îl privesc:

[...] *dar am dori să vedem patriotismul amestecat numai acolo unde își are locul, sarea este bună, însă numai în bucate, iar nu și în dulceţuri*. (NICOLAE FILIMON)

A se avea ca sarea-n ochi (Arg.) = A se antipatiza:

Şi le era drag ca sarea-n ochi pentru că le spunea inima ce om fără de lege este Spânul. (ION CREANGĂ)

Şi aceasta cu atât mai mult cu cât tomnaticul flăcău, după cât se părea, de pe acum îi cam stătea ca sarea în ochi. (MICU SECUIU)

Iar judecătorul, le era drag ca sarea-n ochi. Parcă n-avea altă treabă decât să-i trimită pe băieți la temniță. (https://evz.ro/)

A trimite (pe cineva) **la ocnă** (sau **la închisoare, la temniță** ori **la sare**)**.** v. **trimite.**

A-i fi (reg. **a-i avea, a-i sta** etc.) **cuiva** (**drag**) **ca sarea-n ochi** = A-i fi cuiva antipatic, nesuferit:

Fetele împăratului însă priveau la verișor... cum privește câinele la mâță, și le era drag ca sarea-n ochi: pentru că le spunea inima ce om fără de lege este Spânul. (ION CREANGĂ)

Numai noi, vite de muncă, vă suntem dragi ca sarea în ochi... (IDEM)

[...] *boierii unguri își aduceau iar aminte că Riga nu-i omul lor și le stă ca sarea în ochi, altora ca un ghimpe subt unghie.* (MIHAIL SADOVEANU)

A-i pune sare pe coadă (cuiva) = **a)** A nu putea fi ajuns din urmă, a fi de negăsit, a se face nevăzut:

Acum să-i pună sare pe coadă... Prinde orbul, scoate-i ochii! (CEZAR PETRESCU)

Că aşa trebuie s-o ţin, una şi bună, altfel cum să-i zică vaca să fii matale sănătos de când am tăiat-o, poftim de ia-o şi pune-i şi sare pe coadă. (VARUJAN VOSGANIAN)

b) A irita, a enerva (pe cineva):

Sărise în sus de parcă i-a pus cineva sare pe coadă.

Marea cu sarea sau **sarea și marea.** v. **mare.**[2]

Sarea pământului (sau, rar, **a lumii, a poporului** etc.) = Reprezentanții de frunte, de bază ai unei societăți sau ai unui grup social:

Cei mulți, săraci și proști, Teosva, sunt sarea pământului. (MIHAIL SADOVEANU)

– O, nobili urmași ai strămoșilor nobili, voi sunteți sarea Pământului. (TITUS POPOVICI)

Sarea-i bună în fiertură, însă nu peste măsură = Un lucru este util când este folosit la locul lui și în mod cumpătat:

Sarea-i bună la fiertură,/ Însă nu peste măsură. (IULIU A. ZANNE)

SAT

A face sat (**undeva** sau **cu cineva**) (Pop.) **=** A rămâne mult (undeva sau cu cineva):

Descalecă iute,/ Încalecă, du-te,/ Sat nu face. (ANTON PANN)

A fi (**un**) **sat fără câini** = A rămâne de izbelişte:

Republica literelor româneşti a fost până acum un sat fără câini. (I. L. CARAGIALE)

X ar fi devenit un profesor mediocru, nesilit de nimenea, se simte în sat fără câini şi umblă cu mâinile în şolduri, lasă şcoala pustie şi vine la Bucureşti ca să-şi facă mendrele şi să-şi deie o importanţă pe care natura n-au voit să i-o deie. (MIHAI EMINESCU)

Ş-apoi ştii că într-un sat fără câini se primblă mişeii fără băţ!... (BASARABIA, vol. 1-6, 1997)

A fi poşta satului (sau **a umbla cu poşta**). v. **poştă.**

A mânca ca în târgul (sau **în satul**) **lui Cremene** (sau **ca în codru**). v. **mânca.**

A se supăra (sau **a se mânia**) (pe cineva) **ca văcarul pe sat.** v. **văcar.**

A umple satul (sau **locul, lumea,** rar, **urechile lumii** etc.) sau **a se umple locul.** v. **umple.**

Sat fără câini (ori **satul lui Cremene**) **=** Loc fără pază, unde poate intra şi ieşi oricine şi oricând; loc în care lipseşte ordinea, organizarea:

Silit de împrejurări normale, d. X ar fi devenit un profesor mediocru; nesilit de nimenea, se simte în sat fără câni şi umblă cu mânile în şolduri, lasă şcoala pustie şi vine la Bucureşti ca să-şi facă mendrele […] (MIHAI EMINESCU)

Pe vremea aceea nu era poştă de cai, nici telegraf, nici drum-de-fier, abia de erau drumuri bătute; iar hoţii foiau în toate părţile ca prin satul lui Cremene. (NICOLAE GANE)

Lumea aceasta nouă nu e un sat fără stăpân, nu e satul lui Cremene. (CONSTANTIN NOICA)

SATISFACE

A(-şi) satisface serviciul militar (sau **a face armata**) (D. militari în termen) = A îndeplini serviciul militar:

Revenit la Calcutta, părăseşte India, în decembrie, pentru a-şi satisface serviciul militar în ţară. (MIRCEA ELIADE)

Era la Bârlad când a cunoscut-o, îşi satisfăcea serviciul militar. (MARIN PREDA)

„La dreapta, la stânga, la stânga-mprejur!! – comanda Vancea aşa cum învăţase el însuşi când făcuse armata. (HORIA ARAMĂ)

Acest negoţ nepermis nu l-ar fi exercitat pentru nimic în lume Stamate dacă nu ar fi dus lipsă aproape completă de mijloace, fiind silit chiar să facă armata când era abia în vârstă de un an, numai ca să poată ajuta […] (URMUZ)

SATISFACŢIE

A cere (sau **a da**) **satisfacţie = a)** A cere de la cineva (sau a da cuiva) dreptate; a cere să i se dea (sau a-i da cuiva) câştig de cauză:

Trebuie o mână de fier care să ştie să dea satisfacţiune aspiraţiunilor naţionale. (ION GHICA)

Se va cere satisfacţie pentru omorârea evreilor la Galaţi, care din moment ce doreau să plece în Basarabia trebuiau consideraţi cetăţeni sovietici. (VASILE VASILOS)

b) A provoca (sau a accepta o provocare) la duel:

Am văzut pe baron Spleny la Brown şi mi-a zis că are să ceară satisfacţie lui Eliad pentru pricina ce ştii. (ION GHICA)

Apoi îi cere satisfacţie pe teren, ceea ce-l determină pe Iorga să răspundă în plen […] (MIHAI CHIPER)

SAŢ

A (**nu**) **avea** (sau (îvp.) **a** (**nu**) **afla, a** (**nu**) **vedea**) **saţ =** A (nu) se putea sătura (niciodată), a (nu) ajunge la saţietate, a fi veşnic nesătul; (pex.) a (nu) fi mulţumit cu ce are:

[Împăratul] *nu mai avea saţ de bogăţie şi nicio milă n-avea de supuşii lui.* (AL. VLAHUŢĂ)

Când fierbe oala la foc, să nu mănânci că nu vei avea saţ. (ARTUR GOROVEI)

Firea muierii saţ nu are. (IULIU A. ZANNE)

A ţine (sau **a-i ţine cuiva**) (**de**) **saţ, a-i fi cuiva de saţ** sau **a-şi ţine saţul =** A (se) sătura, a(-şi) potoli foamea pentru mai mult timp:

Peștele de undiță și mămăliga de râșniță nu țin saț. (MIHAIL SADOVEANU)

Am mâncat colac cu cârnaț,/ Că ține mai bine de saț. (POP.)

A-și ține sațul = A se sătura pentru mult timp:

Îi ține sațiu ca și calului care, după ce trece drumul, iar flămânzește. (ȘEZĂTOAREA, I)

SAXANA

(**A fi**) **saxana de bani** (Reg.) = (A fi) plin de bani:

Uite, bă, chimirul: saxana de bani. (D. UDRESCU)

Saxana briceag = Se spune, ironic, despre un om nevoiaș, prost îmbrăcat:

Cavaler gândac, sacsana briceag. (SIMION FLOREA MARIAN)

SĂLAȘ

A da sălaş (cuiva) = A găzdui (pe cineva):

De când m-am întors sunt tot în acea odaie din catul a treilea, care ți-a dat sălaş și ție mai bine de-un an de zile. (OCTAVIAN GOGA)

Și ce am fi noi astăzi dacă biserica lui Christos n-ar fi dat sălaş şi cultură superioară lui Petru Maior, lui Şincai, lui Klein ș.a. [...] (AUREL C. POPOVICI)

Se rugă de Amurg să-i dea sălaş până a doua zi. (POP.)

A face sălaş (cu cineva) **=** A avea relaţii sexuale (cu cineva):

Împăratul îndrăzni de grăi către ea cu pohta curvii: cum să se culce cu ea ... şi aşe face David sălaş cu ea. (POP.)

A se afla în sălaş (Înv.) = A sălăşlui, a-și avea locuința într-un anumit loc:

Prenumăraţia se face la d. Fotila, carele se află în sălaş în casele d. marelui vornic Gheorghe Filipescu. (MOSES GASTER)

SĂLTA

A plânge (sau **a râde**) **de sare** (sau **de saltă**) **cămaşa de pe el.** v. **plânge.**

A sălta de bucurie sau **a-i sălta** (cuiva) **inima** sau **sufletul** (**de bucurie**) = A simţi o mare bucurie, a fi cuprins de o mare emoţie:

De piatră de-ai fi fost, şi nu se putea să nu-ţi salte inima de bucurie când auzeai, uneori în puterea nopţii, pe Mihai scripcarul din Humuleşti umblând tot satul câte c-o droaie de flăcăi după dânsul şi cântând […] (ION CREANGĂ)

Îmi sălta inima. Omul acesta mă umplea de încredere. Simțeam că-și pune tot sufletul în joc, că astfel trebuie să izbutim… (LIVIU REBREANU)

A sălta gălbenuşul (Arg.; lumea interlopă) **=** A lua partea cea mai însemnată a unui câştig:

E o înțelegere de-a lor mai veche, de pe vremea când Nina n-avea pașaport nemțesc și mai sălta gălbenușul prin tramvaie. (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

A se sălta în vârfuri = A-și desprinde călcâiele de la pământ, sprijinindu-și corpul numai pe vârfurile picioarelor:

M-am săltat în vârfuri și am sărit... în gol. (G. M. ZAMFIRESCU)

Era înaltă, mai înaltă decât el chiar dacă se ridica pe vârfuri, de parcă picioarele ei subțiri, brune s-ar fi lungit melodios de câte ori el ar fi vrut să o întreacă sau s-o ajungă, ridicându-se pe vârfuri. (NICOLAE BREBAN)

SĂMÂNŢĂ

A avea sământă de vorbă = A avea subiect de discuţie:

Călăuzul meu, care, cum am spus, avea sămânţă multă de vorbă, mă deşteptă din acea mirare mută […] (AL. ODOBESCU)

Deocamdată vrem să lămurim fiecare caz în parte, să nu mai existe sămânță de discuții […] (ION LĂNCRĂNJAN)

Babele se încălziseră cu țuică și aveau sămânță de vorbă. (EUGEN BARBU)

A căuta sămânță de vorbă = A căuta ceartă, poftă de a vorbi, a flecări:

Iar cauți sămânță de vorbă, măi Buzilă? (ION CREANGĂ)

Nicu se opri chiar în drum și-o întrebă ce mai face, cătând, cum se zice, sămânță de vorbă. (CONTEMPORANUL, V_{II})

Începu a găsi sămânță de vorbă, începu... a-și aminti. (MIHAIL SADOVEANU)

Bun de sămânţă (D. fiinţe) **=** Prolific:

Ilenuța... era și bună de sămânţă: pe tot anul făcea câte un copil. (G. SION)

– Sunt tatăl lor, și cocoșul eu l-am crescut, fiindcă era bun de sămânță, de mic călca găinile. (DINU SĂRARU)

Nici de sămânță (sau **nici sămânță de...**) = Deloc, nimic:

N-a mai lăsat para nici de sămânţă în punga românului. (ION GHICA)

Dealtminteri aici în Sânger toată lumea vorbește că popa român din Budiu le-a spus încă astă vară: „În trei săptămâni nu va rămâne în țară nici sămânță de ungur.” (IOAN CHINDRIȘ, GELU NEAMȚU)

Pe rudă și pe sămânță. v. **rudă.**

SĂNĂTATE

(**A bea** sau **a închina**) **în sănătatea cuiva** = A bea sau a închina un pahar de vin sau de rachiu în cinstea cuiva, urându-i să fie sănătos, să aibă noroc etc.:

E, cine-mi poate spune mie/ În sănătatea cui să-nchin. (ȘT. O. IOSIF)

Poți bea... în sănătatea aceleia care-ți va face fericirea vieții. (I. L. CARAGIALE)

Nene, dă-mi voie să-nchin în sănătatea soţiei dumitale... Să vă trăiască! (IDEM)

Cu toți am închinat și-n sănătatea tuturor am beut, dupăolaltă, până la fund. (ION LĂNCRĂNJAN)

A întreba pe cineva de sănătate. v. **întreba.**

A lăsa sănătate (Reg.) = A muri:

– Mămuca, le luă cea mai tânără vorba din gură, mămuca nu face bine ce face; are de gând să ne lase sănătate, sărmana. (ION CREANGĂ)

A scoate (pe cineva) **din sănătate** (Reg.) = A scoate pe cineva din minţi:

Și-ntâlnii o copiliţă/ Cu păru lăsat pe ţâţă,/ Cam pe ţâţă, cam pe spate,/ De m-o scos din sănătate. (POP.)

A se juca cu sănătatea. v. **juca.**

A-şi pune sufletul (sau **avuţia, capul, sănătatea, viaţa**) (pentru cineva)**.** v. **pune.**

În (sau **pentru**) **sănătatea** (cuiva) = **a)** Urare făcută în cinstea cuiva atunci când se închină un pahar cu băutură:

Dinu luă paharul şi zise: în sănătatea cocoanei Duducăi! (NICOLAE FILIMON)

b) Pentru a onora, a preamări pe cineva:

Slujitorii moscali şi puşcile sta pe deal de slobodzie focul pentru sănătatea împăratului. (ION NECULCE)

Mă închin de sănătate. v. **închina.**

Sănătate (**bună**)**!** = **a)** Formulă de urare la despărțire:

Sănătate bună, Aniţă! (IOAN SLAVICI)

b) S-a sfârșit, nu mai e nimic de făcut. Puțin îmi pasă! Atâta pagubă!:

De voi izbuti să înduplec pe împăratul a ierta pe aceşti oameni de la moarte, mă voi încumeta să mă însărcinez şi cu cealaltă treabă; iară de nu, sănătate bună! (P. ISPIRESCU)

Așadar, invitându-l pe a doua zi la prânz, am intrat în camera mea, unde m-am apucat să-ți scriu viața s. Grigorie, precum mi-a povestit-o Bogonos, silindu-mă a păzi cât s-a putut chiar și espresiile sale. Sănătate! (C. NEGRUZZI)

SĂNĂTOS, -OASĂ

(**A fi**) **tare** (sau **sănătos ca piatra**)**.** v. **piatră.**

A (**se**) **face bine** (sau **sănătos**)**.** v. **face.**

A nu fi sănătos dacă... (Fam.) = A nu se putea abţine sau reţine de la ceva (rău); a nu se simţi bine până nu face sau nu spune ceva (rău):

Ești ca un câine, mă... Nu ești sănătos dacă nu împungi omu-n coaste. (ION LĂNCRĂNJAN)

A nu fi sănătos la minte (sau **la cap**) = A fi (cam) nebun, zălud, smintit:

Nu eşti sănătos la cap! (FLORENTIN SMARANDACHE)

Omul sănătos la minte şi la trup îşi creşte şi îşi educă mai bine copiii. (MONITORUL OFICIAL, vol. 21, 2010)

A o rupe la (sau **de**) **fugă** (**la goană, la sănătoasa** sau **de-a fuga**)**.** v. **rupe.**

A râde sănătos = A râde cu poftă, din toată inima:

Râde gros, plin, sănătos. (CAMIL PETRESCU)

Ne făceam teatru la noi acasă, așa cum ne pricepeam, și să mă crezi că râdeam sănătos și nu ne ținea nicio cheltuială. (DAMIAN STĂNOIU)

A-şi pune capul (**teafăr** sau **teafăr şi nevinovat, sănătos**) **sub sabie.** v. **sabie.**

Nu-i boala sănătoasă (Reg.) = Se spune despre o boală gravă:

La Români se mai crede că cucul, când cântă prea aproape de o casă şi în acea casă este un bolnav, vesteşte că „nu-i e boala sănătoasă", că „se duce". (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, 1914)

Râs sănătos = Râs puternic, din toată inima:

E un bărbat tânăr cu gâtul vânjos, cu o explozie de optimism în gura deschisă într-un râs sănătos. (G. CĂLINESCU)

Să fii sănătos! = a) Formulă de urare sau de mulţumire:

Apoi dar, mai rămâi sănătoasă, mătuşă Mărioară! vorba de dinioarea; şi-mi pare rău că nu-i vărul Ion acasă, că tare-aş fi avut plăcere să ne scăldăm împreună... (ION CREANGĂ)

– Bine, Cosma, să fii sănătos! răspunse Herdelea râcâit de curiozitate. (LIVIU REBREANU)

b) Treaba ta, n-ai decât!

Să-l (sau **să o** etc.) **porţi sănătos** sau **sănătoasă.** v. **purta.**

SĂPA

A săpa groapa (**cuiva** sau **a ceva**) = A căuta pe ascuns distrugerea sau înlăturarea cuiva; a unelti împotriva cuiva:

Fiii oamenilor… săpară între fața mea groapă și cădzură într-însa. (PSALTIREA)

În groapă cade-acela ce altui groapa sapă. (VASILE ALECSANDRI)

A săpa pe cineva = A căuta să compromită pe cineva; a defăima cu scopul de a-i clătina poziţia socială:

Săpa pe director într-ascuns, căutând să-l scoată din scaun. (I. BOTEZ)

Invidioșii intriganți căutară să-l sape și, după o campanie înverșunată prin grai și presă, reușiră să producă în cercurile înalte un curent defavorabil amicului Manolache. (I. L. CARAGIALE)

A-şi săpa singur mormântul = A-şi cauza singur nenorociri care îi pot aduce moartea:

În patimi, tu singur îți sapi mormântul. (COSTACHE CONACHI)

Sapă mai încolo! (Arg.) = Pleacă de aici!:

Ce ar fi să ne lași? Magazin sălajean și Graiul sălajului sunt ziare serioase. Dacă tu ești fan ztv, sapă mai încolo. (https://www.magazinsalajean.ro/)

SĂPTĂMÂNĂ

A fi (sau **intra**) **în săptămâna oarbă** (sau **chioară**) = Se spune despre cineva care nu-şi dă seama de realitate, care acţionează pe negândite:

Tu eşti intrat în săptămâna oarbă, dar ai să deschizi curând ochii şi ai să te căieşti amar. (MIHAIL SADOVEANU)

Deși nu ar fi crezut niciodată că va ajunge să se căsătorească, convins că nu exista vreo fată care să îl facă să vrea să rămână lângă ea toată viața, a venit și pentru el săptămâna oarbă [...] (GEORGE CORNILĂ)

Îi era dor de prezența ei, până acolo încât se judeca singur, „parcă am intrat în săptămâna chioară..., chiar nu vreau să mă prostesc dar, e faină rău de tot..." (MIRCEA CRĂCIUN)

SĂPUN

A rade pe cineva fără săpun. v. **rade.**

A striga la săpun (Reg.) = A striga tare:

[...] *d-oi prinde-o* [căţeaua], *o s-o bat cu vergeaua aia dă hier dî la puşcă pân-o striga la săpun...* (B. P. HASDEU)

Balon de săpun = **a)** Băşică din clăbuci de săpun:

Vecina de la etajul doi a fost nemulţumită de faptul că de la apartamentul de deasupra îi intră prin fereastră baloane de săpun cu care se joacă un copil. (VICTOR RUSU)

b) (Fig.) Vorbărie goală:

Şi aşa se face că, pe rând, propunerile de încetare a ostilităţilor s-au dovedit simple baloane de săpun. (VARTAN ARACHELIAN)

SĂPUNEALĂ

A mânca (sau **a încasa, a înghiţi, a primi** etc.) (**o**) **săpuneală** (sau **papara**). v. **mânca.**

SĂRA

A-şi săra (sau **a-şi răcori**) **inima** (sau **sufletul**) = A simţi o satisfacţie deosebită (în urma unei răzbunări):

De atunci, numai asta visa şi parcă-i părea bine că se aţâţă oamenii, ca să-i poată veni şi lui mai lesne să-şi sare inima. (LIVIU REBREANU)

Să vină cu adevărat o vreme să-şi săreze şi robii inimile pentru toate răutăţile ce stau asupra lor. (MIHAIL SADOVEANU)

A-şi săra sufletul cu cineva (Reg.) = A face un rău cuiva; a avea pe cineva pe conştiinţă:

M-au bătut ei, prietenii dumneei, straşnic, nu-i vorbă... halal să le fie!... aşa mângâietură, n-am ce zice, de mult n-am mai căpătat; dar... nu-mi pare rău; încai mi-am sărat sufletul – i-am dat eu dumneei ce i se cuvenea. (I. L. CARAGIALE)

SĂRAC, -Ă

A fi sărac (sau, rar, **calic** sau **sărman**) **lipit pământului** (Pop.) = A fi foarte sărac:

– D-apoi m-aţi bătut voi destul, măi creştini, că mă lăsaţi pe drumuri, lipit pământului, om bătrân şi cu trei fete de măritat! făcu colonelul cu amărăciune. (LIVIU REBREANU)

[Popa Bradu] *n-a vrut... să pornească cu mortul până nu i se aduce o trăsură, măcar că neamul mortului era sărac lipit.* (ION PAS)

I s-o scos averea la mezat... o rămas lipită pământului. (VASILE ALECSANDRI)

– Na, Hagiule, cap sec, strigi cât te ia gura, parcă cine ştie ce-ai fi având! Iaca, n-ai, n-ai, n-ai, eşti sărac lipit! (BARBU DELAVRANCEA)

A rămâne sărac (de cineva) = A pierde o fiinţă dragă (care a decedat):

Iară ucinicii mult plângând... rămasără săraci de dascălul lor cel dulce şi bun. (DOSOFTEI)

La cel sărac nici boii nu trag = Se spune despre cineva căruia nu-i merge, care suferă eşecuri în orice întreprindere:

A luat foc pricopsita asta a noastră de mahala! Că la omul sărac nici boii nu trag! (EUGEN BARBU)

Şi cum, la omul sărac nici boii nu trag, de câteva săptămâni s-a stricat şi centrala termică. Elevii se încălzesc acum datorită sobelor vechi, iar lemnele sunt puţine. (http://bittv.info/)

Sărac cu duhul (D. oameni) = Prost, naiv, simplu:

D. Sihleanu a vorbit de „învechimea veche" şi de anticitatea antică, de cei săraci cu duhul al cărora este împărăţia Cerului, de doine şi de Ileana „Cosânzeana", în, „cosiţe floarea-i cântă" […] (MIHAI EMINESCU)

Dar el era sărac de duh și curat la suflet. (N. D. COCEA)

Are ceva de profesoară, un fel de aer sărac cu duhul și sigur de el. (CAMIL PETRESCU)

Sărac de viață (Înv.) = Plăpând, firav, bolnăvicios:

Nu va căpăta prunci din nevastă bolnăvicioasă și săracă de viață. (PAVEL VASICI)

Sărac şi curat = Se spune despre cei care preferă să rămână săraci decât să se îmbogăţească prin mijloace incorecte:

Mai bine să fiu sărac și curat, decât bogat și hulit de lume. (VASILE ALECSANDRI)

Săracul (sau **sărac**) **de mine** (**de tine** etc.) = Bietul de mine (de tine etc.):

Să fiu chiar șchioapă, ce-i apoi?/ Că ce ți-e drag, tot drag rămâne!/ – Eu nu zic ba! Dar uite, joi/ Ni-e nunta, dragă, e ca mâne/ – Tu cum să joci? Sărac de noi!/ Să stai la masă-ntre bătrâne. (G. COȘBUC)

Na, c-am pățit-o, săracul de mine! (VASILE ALECSANDRI)

SĂRĂCIE

A face cumetrie cu sărăcia (Pop.) = A nu mai putea scăpa de mizerie:

Nunta de azi se cheamă sărăcie la sărăcie, botezul, din cumetrie cu chef şi lăutari, se numeşte belea la capul omului. (BARBU DELAVRANCEA)

A trage sărăcia de coadă (Pop.) = A trage mâţa de coadă; a o duce greu din cauza sărăciei:

Că prea trage sărăcia de noi şi ne trage curentul (iarna) şi tragem mâţa de coadă, la coadă (în toate anotimpurile); de aceea, trag şi eu aici, cu năduf, o iscălitură... Ion I. BRĂTIANU. (ION I. BRĂTIANU)

Ne-a fi de când numele nostru trage sărăcia de coadă. Măcar tu s-ajungi ceva. Să fii domn şi să deschizi ochii acelora care stau în întuneric. (INTERFERENȚE: STUDII LITERARE, POEZIE, PROZĂ, SUPLIMENT LITERAR)

A-şi vedea (sau **a-şi căuta**) **de sărăcie =** A nu se amesteca în treburile altuia:

Ţie-ţi arde de vin şi eu nu-mi văd capul de sărăcie [...] (LIVIU REBREANU)

Tu judeci pe dracu în loc să-ţi vezi de sărăcie. (ȘTEFAN PETICĂ)

Sărăcie lucie (**cu lustru** sau **neagră**) = Sărăcie totală, desăvârșită:

N-au nici de unele. Sărăcie lucie. Podul gol, staulul gol. (ION PAS)

Mai trecu ce trecu și amândoi bătrânii dară ortul popii, rămâind în urma lor casa toacă şi o sărăcie lucie. (P. ISPIRESCU)

Măi! Dar ce sărăcie lucie pe aici pe la rai, zise Ivan. (ION CREANGĂ)

Numai murdăria pe care o dospise soarele de vară și sărăcia cu lustru a surtucarilor. (G. M. ZAMFIRESCU)

SĂRI

A sări (sau **a cădea, a da, a nimeri**) **din lac în puţ** (Pfm.) = A trece dintr-o situaţie grea în alta şi mai grea:

Omul nemulțumit fuge de bine și dă peste mărăcine./ Sare din lac în puț/ Și ajunge de la moară la râșniță. (ANTON PANN)

Păi, aveam cinşpe ani, tocmai fugisem d'acasă, fugisem de dementu ăla de Mitică, da am sărit din lac în puţ [...] (CRISTIAN SĂILEANU)

Regionalizarea nu trebuie să „descentralizeze" un sistem prezervându-i tarele; poţi ajunge din lac în puţ! (DANIEL DĂIANU)

Nu știu cum naiba se face, dar cam tot o dau din lac în puț. (VASILE SUCEVEANU)

A sări (sau **a juca**) **tontoroiul** (sau **drăgaica**) = A fi neastâmpărat:

Dar unde fu pomana aia, ca să stea la un loc? Sărea și el tontoroiul, fără să vrea. (P. ISPIRESCU)

– Da ce-ați pățit de săriți drăgaica prin casă? (VASILE ALECSANDRI)

Am rămânea de capu nostru ș-am giuca drăgaica pin curte. (IDEM)

Păcat că nu era și Alexandru călare pe lupul lui de adinioare! Ce drăgaică ați fi jucat împreună! (NICOLAE GANE)

A sări cu gura (**mare**) sau **cu vorba la** (sau **pe**) **cineva** (sau **asupra cuiva**) = A face cuiva reproşuri în mod vehement, cu tonul ridicat:

Într-una din zile, cum vorbea frumos un boier dintre cei tineri, iaca și moș Ion Roată sare cu gura […] (ION CREANGĂ)

A doua zi de dimineaţă, bogatul, văzându-şi vita moartă, sări cu gura mare asupra săracului, îl luă de piept şi cu el târâş se duse la curtea boierului, să le facă judecată. (P. ISPIRESCU)

A sări garduri (ori **gardul** sau **peste garduri**) (D. bărbaţi, femei) = A umbla după femei (bărbaţi):

Bree!... ce berbantlâc!... Îmi ia fata, îi mănâncă zestrea și sare garduri. (VASILE ALECSANDRI)

Apoi doar eu nu-s de-acelea de cari crede el: n-am sărit peste garduri niciodată de când sunt. (ION CREANGĂ)

Rușine obrazului să vă fie; cogeamite feciori ca voi! Ca mâine îmblați după fete, sărind gardurile, și cu lumânări la nas? (ION GRĂMADĂ)

A sări groapa (Pop.) = A scăpa (cu greutate) de moarte sau de o boală extrem de gravă:

Era să-i cânte popa,/ Dar a sărit groapa. (ANTON PANN)

A sări în aer = a) A se distruge, a se preface în bucăţi (în urma unei explozii):

Un pod sărea în aer cu fiarele răsucite. (CEZAR PETRESCU)

b) A se desfiinţa, a se dizolva, a cădea:

Sare guvernul în aer, dacă ştii cum să pui fitilul! (IDEM)

A sări în capul cuiva (sau **a-i sări cuiva în cap**) = A se repezi la cineva cu vorbe aspre, violente, critice etc.:

Eu, în cap cum să nu-ți sar,/ Dacă ești un ulițar! (SIMION FLOREA MARIAN)

Se uită țintă la dânsa, cu o privire rea, gata parcă să-i sară în cap. (DUILIU ZAMFIRESCU)

A sări în coada cucoanei (Reg.) = A se obrăznici:

A sări în coada cucoanei. (I. C. HINȚESCU)

A sări în pod = A simți o mare bucurie:

Ah! când ai şti cât de mult te adorează acel suflet... tu n-ai sta cufundat în gânduri triste, ci ai sări în pod. (VASILE ALECSANDRI)

A sări în ţăndări = a) A se sparge sau a se rupe în mai multe fragmente, ca urmare a unei solicitări violente exterioare:

Coaja a sărit în țăndări și o baltă mică de sânge s-a lățit pe iarbă. (MIRCEA CĂRTĂRESCU)

b) (Fig.; d. oameni) A-şi pierde uzul raţiunii, a înnebuni:

E un lucru să înnebuneşti, să-ţi sară capul în ţăndări. (GEO BOGZA)

A sări pârleazul (Pfm.) = A avea purtări uşuratice, imorale:

Iar când Trana se da jos din pom, o lua cu binișorul s-o ducă de partea ulmilor, s-o facă să sară pârleazul cu el, doar de or găsi puiul cu norocu – bătu-l-ar cucu! – în cuib – la căldură. (AL. MACEDONSKI)

Într-o lună împlinesc șaisprezece ani, și altele la vârsta mea au sărit de-acu pârleazu... (EUGEN BARBU)

Iarăși fusese mânată de amoruri nebune să sară pârleazul,/ Vai, dar călcase la urmă pe lampa parșivă a lui Ilici. (ANDREI RADU)

A sări calul (sau **peste cal**). v. **cal.**

A se învârti (sau **a se întoarce, a sări**) **într-un călcâi.** v. **călcâi.**

A(**-i**) **sări inima din loc** = A simţi brusc (o mare frică sau) o emoţie intensă:

Inima-i sări din loc, şi răsuflarea i se opri. Mai auzi paşii cunoscuţi de câteva ori, apoi se făcu linişte. (ION AGÎRBICEANU)

– Cum să cântaţi la nunta împărătesei mele? întrebă Făt-Frumos, căruia îi sări inima de frică. (P. ISPIRESCU)

Ştiu că inima îmi sări din loc când porţile se dădură în lături să-i dea drumul […] (GIB I. MIHĂESCU)

A(**-i**) **sări în ochi = a)** A-i apărea cu evidenţă:

Defectele obşteşti nu sar în ochi aşa de tare ca acele particule. (VASILE ALECSANDRI)

b) A se distinge (în mod şocant):

Hotelurile mai recente... îţi sar în ochi, ca tot ce-i nou şi mare. (IONEL TEODOREANU)

La Cazin, în piața ce desparte clădirea de uliță, o masă coperită cu postav roșu, cu călimări și cu tot ce trebuie de scris pe ea, sărea în ochii trecătorilor și aduna mulțimea împrejur [...] (AL. MACEDONSKI)

A-i sări (cuiva) **capacele** (Arg.) **= a)** A se înfuria:

Se cunoșteau suficient de bine ca să nu se teamă că sârbului îi vor sări capacele numai pentru o curiozitate a lui. (FLORIN LOGREȘTEANU)

– Eu sunt revoluţionar, venit să apăr televiziunea! – Ce revoluţionar, mincinosul dracului! Mă înjuri de mamă? că te bat de-ţi sar capacele! (LIVIU BALAC)

b) A depune un efort deosebit:

Am înţeles lucrul acesta, am fost într-un partid [...] *şi tot am luat nişte lecţii de mi-au sărit capacele.* (https://www.dcnews.ro/)

Am muncit de mi-au sărit capacele la trei spectacole cu care mă mândresc [...] (https://www.uniter.ro/)

c) A primi o lovitură puternică:

A-i sări (cuiva) **de** (sau, rar, **în**) **gât** = A îmbrăţişa pe cineva (cuprinzându-l cu braţele de după gât); a arăta cuiva o dragoste exagerată sau impudică, senzuală:

Îți venea să crezi că, dacă peste un ceas nu-ți va sări de gât, dar pentru a doua zi... te puteai aștepta negreșit la așa ceva. (AL. VLAHUȚĂ)

Dinaintea oamenilor era să-ți sar în gât? (VASILE ALECSANDRI)

A-i sări (cuiva) **înainte** = A alerga în întâmpinarea cuiva cu mare grabă:

Ea-i sări înainte, întinzându-i mâna de departe. (AL. VLAHUȚĂ)

Sorioara... îndată i-au sărit înainte. (I. G. SBIERA)

Crâșmărița, cum ne-a văzut, pe loc ne-a sărit înainte. (ION CREANGĂ)

A-i sări (cuiva) **ţandăra** (**de-a-ndoaselea** sau **arţagul, aşchia, bâzdâcul, muștarul, obada, ţâfna**) (Fam.) **=** A se enerva:

Îi era sărită țandăra, și când îi sărea lui țandăra, era sărită și pace bună. (IOAN SLAVICI)

Din nimic îi sare țandăra. (I. A. BASSARABESCU)

Să ştiţi că Niculăieş Mânecuţă s-a supărat... Aşa era şi în sat. îi sărea bâzdâcul dintr-o nimică. (MIHAIL SADOVEANU)

Era la costum, se maturizase, dar vorbele – tot naşpa! Şi mi-a sărit muştarul. (FLORIN IARU)

Mi-a sărit muştarul şi ne-am certat. Declaraţia era o porcărie, mai ales când venea de la un om care nu mai trecuse de ani de zile pe la locul de muncă. (ȘTEFAN AGOPIAN)

I-a sărit ţâfna, Ce-o fi vrând cu cuțitul? (ZAHARIA STANCU)

Slabă nădejde dacă d-o vorbă le sare ţâfna. (BARBU DELAVRANCEA)

A-i sări cheful (Reg.) = A se supăra; a-i trece timpul potrivit, favorabil, optim:

Atunci, deodată, tuturor mesenilor pe loc li s-a stricat cheful și au început a vorbi care ce știa și cum îi ducea capul […] (ION CREANGĂ)

A-şi sări din minţi sau (pop.) **din fire**, (reg.) **din urmă** = A se comporta ca un nebun:

Atât s-o spăriet el di rău, c-o fost mai să-şi saie din minţi. (POP.)

Cu gura căscată, căută să muşte, şi, când văzu pe unul din ei trei azvârlit în râu, îşi ieşi din fire. (BARBU DELAVRANCEA)

Nu îţi ieşi din fire dacă ţi-a pus o întrebare delicată sau dacă i-ai mai explicat o dată același lucru. (IRINA PETREA)

A-şi sări din ţâţâni (sau **din balamale, din nituri**) ori (reg.) **a sări de pe ţăncuş** (Fam.) **=** A nu mai avea răbdare, a nu mai putea suporta, a-şi pierde cumpătul:

Vorbe de om sărit din ţâţâni. (MIHAIL SADOVEANU)

Iacă, îţi spun, cât încă nu-mi sai din balamale; nu ieşi de aicea pân' nu-mi iscăleşti colea hârtioară […] (GIB MIHĂESCU)

Nu vă vine a crede că mi-am sărit din balamale. (MARIN PREDA)

Îi veni să ţipe, să răcnească, să înjure în gura mare, să-şi sară din balamale. (MIHAELA PERCIUN)

Plânge (sau **râde**) **de sare cămaşa de pe el** = Plânge (sau râde) foarte tare, în hohote:

Smărăndiţa pe urmă şedea cu mâinile la ochi şi plângea ca o mireasă, de sărea cămeşa de pe dânsa. (ION CREANGĂ)

Să-mi sară ochii dacă… = Să-mi faci sau să-mi zici orice dacă…:

– Nu ştiu domnule, nu ştiu nimic. Să-mi sară ochii dacă vă mint. (DAN DAVID)

Să-mi sară ochii dacă mint, părinte! (RADU TUDORAN)

SĂRIT, -Ă

A fi (sau **a aştepta, a sta** etc.) **cu inima sărită** = A fi (sau a aştepta, a sta, etc.) extrem de emoţionat, de speriat:

Câte nopţi nu dormise el o clipă măcar cum se cade, trăgând cu urechea şi aşteptând cu inima sărită pe musafirii de noapte! (I. L. CARAGIALE)

Ajunse la soțioara lui care-l aștepta cu inima sărită. (P. ISPIRESCU)

Se spălă pe ochi, și luându-și cavalul plecă cu cățelușii după dânsul și ajunse la soțioara lui care îl aștepta cu inima sărită. (IDEM)

A fi sărit din minte (sau, fam., **din ţâţâni**) = A fi nebun:

Ori, poate, eşti sărit din minte, nu cum erai mai înainte. (POP.)

Auzi dumneata vorbe? Vorbe de om sărit din ţâţâni. (MIHAIL SADOVEANU)

A scoate (pe cineva) **din sărite** (sau, rar, **din sărit**)**.** v. **scoate.**

A-i sări (sau **a-şi pierde**) **săritele** = A se speria:

Tropotă copitele,/ Pulberea o scurmă/ Turcii-și pierd săritele,/ Alungați din urmă. (ȘT. O. IOSIF)

A-şi pierde sărita (sau **a-și ieși din sărite**) (Pop.) = A se enerva tare, pierzându-şi cumpătul:

Îndeosebi prezenţa beiului mă făcea să-mi ies din sărite, și, de-abia venit, se ducea la dracu. (PANAIT ISTRATI)

Ciungu însă, Ciungu își p[i]erdea sărita când o vedea pe Uța stând de vorbă cu pârlitul acela, care face trei roate într-o săptămână și vinde două în trei. (IOAN SLAVICI)

În desperarea pe care le-a pricinuit-o căderea lor meritată de la putere, apilpisiţii conservatori şi-au pierdut cu desăvârşire sărita. (I. L. CARAGIALE)

SĂRITOR, -OARE

Săritor în ochi = Absolut evident, frapant:

Data e prea săritoare în ochi. (CAMIL PETRESCU)

SĂRITURĂ

A da o săritură (Rar) = A merge undeva în grabă:

Pe la 20 septembrie am dat o săritură până la Sibiu. (LUCIAN BLAGA)

SĂRMAN, -Ă

Sărman cu duhul (Rar) = Prost:

Farfuria pe care ai scăpat-o din mână, ca o sărmană cu duhul ce ești, era din tacâmul de douăsprezece persoane. (ZAHARIA STANCU)

Lângă această fereastră şedea starostele bisericii şi, cu voce tare cât să se audă în toată biserica, fără să ţină cont de slujbă, îi explica ceva unei femei sărmane cu duhul, surde şi jerpelite. (SECOLUL 20, vol. 10-12, 1987)

SĂRUTA

A săruta mâna (sau **mâinile, mânuşiţa, mânușițele, mânuțele** etc.) = Formulă de salut (la întâlnire ori la despărţire) sau de mulţumire adresată femeilor, persoanelor (mai) în vârstă sau, în trecut, stăpânilor:

– Sărut mâna, doamnă Alexandrescu! strigă Titu amabil ca totdeauna, scoţând din buzunar cheia de la camera lui şi potrivind-o în broască. (LIVIU REBREANU)

– Vrei tu să te procopseşti? – Vreau, sărut mâna, maică... (I. L. CARAGIALE)

– Sărut mânușița matale, cuconiță Floricico, zisei sculându-mă de la masă și sărutând dreapta stăpânei de casă, sărut mânușița și cine-a dat azi să deie și mâine. (CALISTRAT HOGAŞ)

A săruta poala (sau **poalele**) **cuiva.** v. **poală.**

A-i săruta (cuiva) **cununiile.** v. **cununie.**

Cine nu are ochi negri, sărută și albaștri = Se spune despre cel care, neavând ceea ce dorește, se mulțumește cu ceea ce are:

Calul de dar nu se caută-n gură; și cine n-are ochi negri, sărută și albaștri. (C. NEGRUZZI)

Îi trebuia recomandaţia şi îşi spuse: „Când nu sunt ochi negri, săruţi şi albaştri!” Aşa că-i sărută, iar peste două zile se prezentă la cancelarie, la domnul profesor Ştefănescu-Vârgolici. (CORNELIU BUZINSCHI)

Sărut (sau **sărutăm**) **dreapta** (Rar) = Formulă de salut (la întâlnire ori la despărţire) sau de mulţumire adresată (în trecut) preoţilor, domnitorilor, boierilor, stăpânilor:

[CLUCERUL MOGHILĂ:] *Sărutăm dreapta, bine. Vine. Ce păcatele suflu așa...* (BARBU DELAVRANCEA)

Boier Stoiceo, sărutămu-ți dreapta, așa te îndeamnă... boierul Rovin... să-ți ridici în sârg nevasta și copiii și... să fugi spre munți. (GALA GALACTION)

După ce găti țigara și cafeaua, se roti puțin înaintea oglinzii și ieși în balcon. – Ei, Anico, vin-încoace. – Sărutăm dreapta, cuconiță. (CONTEMPORANUL, IV)

SĂRUTARE

A da lumii veşnica sărutare (Înv.) = A muri:

Slujba-ți în grabă ți-o împlinesti,/ Și-mi dai o vecinică sărutare; (I. HELIADE- RĂDULESCU)

[…] *pune iataganul și pistoalele lângă moartă, îi dă cea de pe urmă sărutare, încalecă calul, și drept la zapciu.* (ION GHICA)

A fura o sărutare (sau **un sărut**)**.** v. **fura.**

SĂTUL, -Ă

A fi sătul până-n gât (Pfm.) = A fi dezgustat şi a nu mai putea suporta în continuare o stare de lucruri:

Până în gât eşti sătul. (ANTON PANN)

Dar acum se poate declara sătul până-n gât de sistemul ăsta de locațiune; (GIB I. MIHĂESCU)

SĂTURA

A se sătura (**de ceva** sau **de cineva**) **ca de mere acre** (sau **pădureţe**) sau **a se sătura până în gât** =A ajunge să nu mai poată suporta ceva:

Ei, m-am săturat de contăş ca de mere acre. […] *Fa, fa Ioană, du-te de zi cuconaşului să tacă, că m-am săturat de mojică ca de mere pădureţe... îmi vine acru...* (VASILE ALECSANDRI)

De răbdări s-a săturat ca de mere acri; de lipsuri, calea valea, dar nu mai avea nimic, iar copiii i se trânteau pe jos de foame, muierea pe-aceea cale. (I. POP-RETEGANUL)

De-ar mai veni vara, să se mai joace şi pe-afară, că m-am săturat de ei ca de mere pădureţe! (ION CREANGĂ)

M-am săturat până-n gât de mucegaiul de babă, că hojma mă morocănește și-mi scoate ochii cu cele tinere. (IDEM)

A se sătura cu binele (Rar) = A i se urî cu binele:

Val de dosare penale la Constanţa. Şoferii s-au săturat cu binele. (http://www.cugetliber.ro/)

Aşa îmi răsplătiţi voi binele?... Hai? V-aţi săturat pesemne de bine?... Vă mănâncă spinarea!... (N. D. COCEA)

Eram hotărât să-i frec pe tăcutele, să se sature de bine. (ION LĂNCRĂNJAN)

Nu știe ce scoate pe gură. S-a săturat cu binele. (TITUS POPOVICI)

A se sătura de viaţă (sau **a se sătura de toate**) (Înv.) = A muri:

Lumea era îngrozită că nu ştia ce surpriză îi poate aduce ziua de mâine şi, la un moment dat, se sătura de viaţă şi prefera să moară. (LIVIU ROMOȘAN)

SĂU, SA

A se ţine (sau **a-și vedea**) **de ale sale** = A-şi vedea de treabă:

– Ba aveam, dar fiecare își vedea de ale sale, și numai seara ne întruneam cu toții. (DUILIU ZAMFIRESCU)

SĂVÂRŞIRE

A aduce la (sau **în, întru**) **săvârşire** (sau **săvârşit**). v. **aduce.**

A pune la săvârşire (Înv.) = A pune în practică:

[…] *de grabnica punere în lucrare şi săvârşire şi după pliroforia* [(înv.) informație, lămurire, deslușire] *ce am luat nu puţine din veniturile mănăstire!* (V. A. URECHIA)

SĂVÂRŞIT

A ieşi la săvârşit (Înv.) = A reuşi să isprăvească, să termine ceva:

Îi arată că acesta lucru la săvârşit va putea ieşi. (DIMITRIE CANTEMIR)

SÂC

A da un sâc = A necăji pe cineva:

Trecuse râul și-i da cu sâc de dincolo după mal. (P. ISPIRESCU)

Sâc de nuntă, mâine-i horă! (Reg.) = Se spune când cineva se consolează sau vrea să pară consolat că a obţinut un lucru mai puţin important decât cel pe care-l doreşte:

Sâc, *Marico de nuntă*, *că mâine e hora.* (H. TIKTIN, PAUL MIRON)

SÂMBĂTĂ

A purta (sau, rar, **a paşte, a ține, a păzi, a păstra**) (cuiva) **sâmbetele** = **a)** A face pomană în fiecare sâmbătă până la 40 de zile după moartea cuiva. **b)** (Pop.) A urmări pe cineva cu gând rău; a duşmăni pe cineva:

Văzu că nu mai are încotro şi se stăpâni, gustă câte ceva din masă, se sculă foarte amărât şi se hotărî să poarte sâmbetele copiilor. (P. ISPIRESCU)

[…] *şi, pentru că văzuse că împăratul o lua în nume de bine, îi purtau sâmbetele.* (IDEM)

De țâțaca Leona știam că-mi poartă sâmbetele. (MIHAIL SADOVEANU)

Când am avut serbarea de întâi Mai, l-a văzut la grădină cu cocardă în piept și i-a zis: „Ce, măi, și tu faci socialism? Am să te arunc pe drumuri!” Și i-a purtat sâmbetele. (ANTON BACALBAȘA)

A se duce pe apa sâmbetei. v. **apă.**

A-i lipsi cuiva o sâmbătă sau **a nu fi în toate sâmbetele** (Reg.) = A fi nebun:

– E o fudulă, o luată din Iele, n-are toate sâmbetele. Când umblă, calcă-n străchini. (BARBU DELAVRANCEA)

Omul ăsta e cam d-ici, de colea! E pe-o parte, într-o ureche, ţâcnit, n-are toate sâmbetele, e cam trăsnit; nu e în toate apele lui. (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, vol. 34-40, 1928)

SÂMBRĂ

A se prinde în sâmbră sau **a prinde** (sau **a se lua**) **în ortăcie** (ori **în sâmbră**, **de sâmbră**) sau **a prinde tovărăşie.** v. **prinde.**

SÂMBURE

Cât un fir (sau **un sâmbure, un grăunte**) **de mac.** v. **mac.**[1]

SÂN

A băga (pe cineva) **în sân** = A arăta (cuiva) dragoste mare:

Nu-ncetezi de a-l ocări... – Ei, ba nu cumva ai vrea să-l bag în sân şi să-l cocolesc. (VASILE ALECSANDRI)

Măi bădiţă Gherasim,/ Eu de drag te-aş băga-n sân. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A creşte (sau **a încălzi, a ţine**) **şarpele în** (sau **la**) **sân** (sau **a vârî pe dracu-n sân**) = A ajuta, a ocroti pe un nerecunoscător:

Am mâncat din acelaşi blid, oho, încă din copilărie... Prin lumea strâmbă am umblat cu tine, şarpe încălzit la sân. (NICHITA STĂNESCU)

A fi (sau **a umbla**) **cu frica** (sau **cu gheaţa, cu moartea**) **în sân** = A se teme foarte tare de ceva, a fi într-o continuă stare de nelinişte, de teamă:

Unde până aci umbla cu moartea în sân, acum se mai linişti olecuţă. (P. ISPIRESCU)

Ana, de altfel, din noaptea aceea, trăia cu frica în sân. (LIVIU REBREANU)

Bătrâna, cu frica Domnului în sân, crezu. Să sperie văzându-și fata sângerată. (BARBU DELAVRANCEA)

Ce-a fi zis Irinuca, în urma noastră, ce n-a fi zis, nu ştiu; dar ştiu atâta, că eram cu gheaţa-n spate, de frică, pân-am ajuns la Borca, unde ne-a fost şi masul. (ION CREANGĂ)

[…] *știind că avea să treacă prin acel codru atât de dușman perciunilor, el își cumpără două pistoale și un iatagan ruginit, se sui singur într-o brișcă și se porni cu frica-n spate și cu galbenii în sân.* (VASILE ALECSANDRI)

Omul fricos totdeauna umblă cu gheața în sân. (I. C. HINȚESCU)

A fi bun ca sânul mamei = A fi foarte bun:

Românul iubeşte imaginile poetice, de pildă: Un om bun, e bun ca sânul mamei, sau e bun de pus pe rană; (VASILE ALECSANDRI)

A muri cu zilele-n sân (Rar) = A muri prematur:

Auzit-ați voi pe-aici/ De biet domnul Ștefăniță/ Ce-a fost om de mare viță,/ C-a murit cu zile-n sin [sân]*/ În cetate, la Hotin?* (VASILE ALECSANDRI)

A strânge la sân (sau **la piept**) (pe cineva) **=** A îmbrăţişa pe cineva:

În jurul meu cade și praf și noroi,/ Și nimeni nu știe din tristul convoi/ Ce strâng eu statornic la sân. (OCTAVIAN GOGA)

Cu mare dor te aştept, să te poci strânge la piept. (POP.)

Mă strângi la piept, și-atâta ce-i? (G. COȘBUC)

Vină, dragă, pân' te-aștept./ Să te strâng la piept. (VASILE ALECSANDRI)

A trăi (sau **a se afla, a fi** etc.) **ca în sânul lui Avram** (sau, rar, **al lui Dumnezeu** ori **ca în sân de rai**). v. **trăi.**

A ţipa fiul (sau **pruncul**) **în sânul maicii** (Pop.) **=** A fi jale mare:

Vor ţipa pruncii în sânul maicelor lor. (MIHAIL SADOVEANU)

A umbla (sau **a fi**) **cu crucea-n sân.** v. **cruce.**

A-şi scuipa (sau **a-și stupi**) **în sân** = A face gestul de a scuipa în sân, prin care cei superstiţioşi cred că preîntâmpină un rău sau că înlătură frica:

Cum auziră sătenii, începură să-şi facă cruce şi să-şi scuipe în sân de frică. Apoi îi spuseră toată şiretenia cu scorpia. (P. ISPIRESCU)

N-are treabă el aicea, acești bani ai lui nu sânt,/ Ci ai diaconului Badea, el e pe dânșii stăpân./ Bietul om fugi afară speriat, scuipându-și în sân; (ANTON PANN)

Alții mai fricoși își stupeau în sân. (ION CREANGĂ)

Cucoana Maria, mama soției mele, își făcea cruce, își stupea în sân și se închina la icoana sfântului Mina. (MIHAIL SADOVEANU)

Babele cu sânge bătrân/ Se sperie și scuipă-n sân. (I. C. HINȚESCU)

Te-aş (ori **l-aş**) **băga** (sau **vârî**) **în sân, dacă ai** (ori **ar**) **încăpea** (sau **dar nu încapi** ori **nu încape**) **de urechi** sau **a băga** (pe cineva) **de păr în sân** (Reg.) **=** Se spune despre cei care ne sunt dragi:

Măi bădiţă Gherasim,/ Eu de drag te-aş băga-n sân. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Te-aş vârî în sân, dar nu încapi de urechi... Ia mai bine ogoieşte-te oleacă şi mai strânge-ţi buzişoarele acasă. (ION CREANGĂ)

SÂNGE

A avea (sau **a fi cu**) **mâinile pătate de sânge** = A fi vinovat de crimă:

O tristă faimă supraviețuise omului pătat de sânge ce nu fusese văzut râzând niciodată. (MATEIU I. CARAGIALE)

Ăsta venise la fel de pregătit de acasă pentru înfruntare şi oricum îi sare ţandăra uşor, tu vorbeşti, care ai mâinile pătate de sângele lui Pătrăşcanu? (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

A avea ceva în sânge = A fi obişnuit, familiarizat cu ceva; a avea ceva înnăscut:

Lui îi mergea toate la inimă, avându-le în sânge. (CEZAR PETRESCU)

Cristiano Ronaldo are golul în sânge şi de aceea este unic. (https://www.news.ro/)

A avea sânge în vine = A fi plin de energie şi de vigoare:

E drept că au fost ieftini cu sângele din vine,/ E drept că fiecare a fost un semizeu,/ Dar pentru ce, și cine, nu știu nici ei, nici eu. (AL. MACEDONSKI)

Când omul este bolnav sau lipsit de putere, pare că „nu are sânge în vine", sângele „se subţiază"; (ANUARUL MUZEULUI ETNOGRAFIC al MOLDOVEI, ediția a X-a, 2010)

A da sânge = A consimţi să-i scoată o cantitate oarecare de sânge pentru a fi folosit la transfuzii:

Ar fi vrut să-i dăruiască tinereţea, graţia, puterea celor şaptesprezece ani ai ei, ca și când ar fi dat sânge unui bolnav... (IRENE NEMIROVSKY)

A fi de același sânge cu cineva = A fi rudă cu cineva; a fi din aceeași familie cu cineva:

Şi am dori să-l vedem şi noi, tocmai pentru că samănă aşa de puţin cu cei de acelaşi grai şi de acelaşi sânge cu dânsul. (NICOLAE IORGA)

Știu că sunt de același sânge cu ei și, mai ales, știu că sunt mult mai săraci decât americanii. (ION MINULESCU)

A fi sângele cuiva = A fi copilul cuiva:

E sângele tău și ai a da samă pe ceea lume. (MIHAIL SADOVEANU)

O mamă iubeşte fiul căci este al ei sânge, căci l-a purtat la sânu-i. (D. BOLINTINEANU)

A fi scris cu litere de sânge. v. **literă.**

A i se urca (sau **a i se ridica, a i se sui, a-i năvăli, a-i da, a-i ieși** etc.) **sângele la cap** (**în față** sau **în obraz**) **= a)** A se înroși din cauza unei emoții puternice:

Sângele îi năvăli în față și inima-i bufnea cu grabă în coșul pieptului. (MIHAIL SADOVEANU)

Și atunci de sfiiciune mi-iese sângele-n obraz,/ Cum nu vine zburătorul ca la pieptul lui să caz? (MIHAI EMINESCU)

Ascultând spusele încurcate ale celor întrebaţi, Miron Iuga simţea cum i se urcă tot sângele în obraz. (LIVIU REBREANU)

Flăcăului îi pieri toată oboseala din oase. Sângele îi năvăli în obraz. Vru să răspundă cu o sudalmă, dar își mușcă buzele și-și urmă apoi calea zicând nepăsător doar atâta: – Bine, bine… Noapte bună! (IDEM)

Clipa următoare sângele îi năvăli în obraji, de rușine și de mânie, că copiii ei au putut s-o înșele. (IOAN SLAVICI)

b) A se înfuria:

Dar să știi că prin femeie are să piară Codin. Uite cum mi se urcă sângele la cap... (PANAIT ISTRATI)

Se încruntă și tot sângele îi năvălește în față. (AL. SAHIA)

Și-a prins-o tremurul de ciudă,/ Și simțea suindu-i sângele-n obraz. (G. COȘBUC)

A intra (cuiva ceva) **în sânge =** A deveni un act reflex, un obicei, o necesitate:

Descoperi că i-a intrat în sânge existența lui mucedă și fumurie de provincie […] (CEZAR PETRESCU)

El zice că i-a intrat în sânge zdrăngăneala asta. Dacă nu ajungea la muzicile ăstora, era și azi un prost și ar fi rămas un bou, un țăran ca toți colegii lui [...] (SORIN STOICA)

A lăsa sânge (Înv.) = A face, printr-o incizie, să curgă o cantitate de sânge de la cineva, în scop terapeutic sau pentru analize:

Dragomir Ozun […] *era doftor în felul lui și se pricepea de minune să lase sânge.* (GALA GALACTION)

A nu avea picătură de sânge în vine (ori **în obraz**) sau (rar) **a avea bragă în vine.** v. **vână.**

A plăti cu sângele = A se sacrifica pentru ceva nobil sau cineva, pentru un crez, un ideal, o schimbare benefică, pentru a ispăși greșelile sau a suplini neputința altora:

Mai întâi eu, ca socialist, sunt contra violențelor și deci nu pot să mă bucur. Pe urmă eu știu că bieții țărani vor plăti cu mult sânge curajul lor de a se ridica împotriva boierilor […] (LIVIU REBREANU)

Da! unii din neamul meu au plătit cu sânge greșala domnilor […] (MIHAIL SADOVEANU)

A se scălda în sânge. v. **scălda.**

A suge sângele (rar, **și sudoarea**) **cuiva** (sau **din cineva**) = A chinui, a oprima; a exploata:

Dumneata sugi sângele poporului !... (I. L. CARAGIALE)

Nu știm câtă vreme încă țăranul se va supune acestei barbare și stupide exploatări din partea guvernanților săi. Căci răbdarea are și marginile ei, răbdare îndelungă, de șapte ani de când strigoii administrativi îi sug sângele și-l schingiuiesc! (MIHAI EMINESCU)

Tâlhar nu ești și nici nu stai cu cuțitu-ntre dinți, pe după colț, da de supt tot ai suge sângele din om, dac-ai mai putea!... (ION LĂNCRĂNJAN)

A umple de sânge = A bate foarte tare, crunt:

Odată, la o nuntă îl umpluse de sânge. (LIVIU REBREANU)

A(-i) fierbe sângele (în cineva) = A se înfierbânta din cauza mâniei, a unei supărări etc.:

Tânărului îi trecu prin creier, ca o străfulgerare, că rufele lui nu sunt tocmai potrivite pentru aventuri galante. Dar sângele îi fierbea în vine… (LIVIU REBREANU)

Acum e mare și-i fierbe sângele, i se urcă ușor drăcușorii la cap și se simte […] (G. M. ZAMFIRESCU)

A(-și) băga mâna în sânge. v. **băga.**

A(-și) face sânge rău (sau **inimă, voie rea**) ori, înv., **a face în cineva sânge rău,** sau (reg.) **a-și pune** (ori **a pune cuiva**) **sânge rău la inimă** = A (se) supăra foarte tare. A (se) enerva:

În sfârșit, ce-mi fac eu sânge rău, când nici nu e în atribuțiile mele execuția?!... (LIVIU REBREANU)

Prietenul lui moș Nichifor s-a răsuflat și el către alți prieteni ai săi, și de-atunci oamenii,

cum sunt oamenii, ca să-i pună sânge rău la inimă... au început a porecli pe moș Nichifor și a-i zice: „Nichifor Coțcariul, Nichifor Coțcariul”. (ION CREANGĂ)

– Apoi da, cumătră, când ar ști omul ce-ar păți, dinainte s-ar păzi. Nu-ți mai face și dumneata atâta inimă rea, că odată avem să mergem cu toții acolo. (IDEM)

Ş-apoi, ce mai... Nu-ţi mai face inimă rea, copile, îmi zise el, punându-mi mâna pe umăr. (NICOLAE GANE)

El voi să se ridice și s-o ia din nou la goană, dar trupul nu i se mișcă din loc, întocmai ca pământul luncii. Nu-și mai făcu sânge rău. (PANAIT ISTRATI)

Pentru numele lui Dumnezeu, o sfătui Pascalopol, nu-ți mai face sânge rău. (G. CĂLINESCU)

A-i da cuiva sângele = A începe să sângereze:

Şi tâmpla îi era învineţită, întrucât a fost bruscată de un jandarm şi aruncată la podea. George Sălăgean a fost lovit de i-a dat sângele, tot aşa, la tâmplă. (GABRIEL ANDREESCU)

A-i îngheţa (sau **a-i sta, a i se răci** cuiva) **sângele în vine.** v. **vână.**

A-şi vărsa (sau **a-şi da, a-şi jertfi**) **sângele** (pentru cineva sau ceva) = A se sacrifica pentru cineva; a-şi da viaţa (pentru cineva sau ceva):

– Aș fi fericit – zicea cavalerul – să-mi pot da tot sângele pentru a face o cât de mică plăcere nobilei mele stăpâne. (I. L. CARAGIALE)

D-apoi frații noștri de sânge: franțujii, italienii, spaniolii și portughezii, ce așteaptă? La orice întâmplare, Doamne ferește, stau gata să-și verse sângele pentru noi... (ION CREANGĂ)

Dreptu acéia, iubitul mieu fiiu, să fii milostiv tuturor oamenilor și tuturor gloatelor, care ți le va da Dumnezeu pre mâna ta, pentru care însuși Domnul Dumnezeul nostru și mântuitorul Iisus Hristos ș-au vărsat sfântul sânge al său. (NEAGOE BASARAB)

Cu lacrimi de sânge = Cu mare durere, îndurerat profund, zdrobit de durere:

S-aruncă în brațele mâne-sa și cu lacrimi de sânge începu a-i spune. (ION CREANGĂ)

Ş-oile s-or strânge,/ Pe mine m-or plânge/ Cu lacrimi de sânge! (VASILE ALECSANDRI)

De m-ai tăia (sau **de ai tăia** etc.) **n-ar curge** (**o picătură de**) **sânge =** Se spune pentru a exprima în chip hiperbolic starea de adâncă deprimare a cuiva:

Săraca inima mea,/ C-un cuțit de-o ai tăia/ N-ar curge sânge din ea. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Sângele apă nu se face = Sentimentul înrudirii de sânge nu slăbeşte sau nu se pierde niciodată:

Pe plaiul străinătăţii, trimişii din ambele Principate adevereau zicerea poporală: Sângele apă nu se face! Ei se legau împreună de la cea întâi vedere, ca nişte fraţi buni ce s-ar întâlni după ani mulţi de despărţire; (VASILE ALECSANDRI)

Deși sângele apă nu se face și cămeșa e mai aproape decât anteriul, dar nepotul e salba dracului. (C. NEGRUZZI)

Vezi că, măre, sângele apă nu se face, şi rubedenia la rubedenie trage ca acul la magnet. (P. ISPIRESCU)

SÂNGERA

A-i sângera (cuiva) **inima** = A fi îndurerat, a suferi sau a îndurera pe cineva, a-l face să sufere:

Îi spuse cum jandarmii schingiuiesc zeci de ţărani, cum au venit femei şi bătrâni la dânsul şi la preotul Nicodim, rugându-i să-i salveze, cum el, oricât îi sângera inima, nu s-a mişcat, crezând că plutonierul va osteni […] (LIVIU REBREANU)

Îi sângera inima când i se storceau banii adunați cu multă grijă pentru aceste nimicuri, de care dânsa nu simțea nicio trebuință; (IOAN SLAVICI)

SÂRMĂ

A juca pe sârmă = A se acomoda cu împrejurările, a şti să se descurce în orice situaţie:

Vai de lumea asta cu astfel de oameni care ştiu juca pe sârmă, luându-ţi ochii. (ONISIFOR GHIBU)

Parveniți fără rușine, mizerabili ce la cârmă/ Faceți salturi de păiațe pe frânghie sau pe sârmă,/ N-am cu voi niciun amestec, căci în lume de-ați trăit,/ Este o satiră-ntreagă faptul că v-ați zămislit. (AL. MACEDONSKI)

A veni (ceva) **prin sârmă** (Fam.; gmţ.) = A fi transmis (ceva) prin telegraf:

Când avizul nu venea prin sârmă, ci în epistolă, se întâmpla uneori să nu-i trimită [bani]. (ION AGÎRBICEANU)

A vorbi (cu cineva) **pe sârmă** (Gmţ.) = A vorbi (cu cineva) la telefon:

Am vorbit cu dânsul pe sârmă, să vie în bătaie de vânt cu procurorul. (MIHAIL SADOVEANU)

SCAI

A se lega (sau **a se agăţa**) (de cineva) **ca scaiul de oaie, a se lega de capul** (cuiva)**.** v. **lega.**

A se lipi ca scaiul (de cineva)**.** v. **lipi.**

A se ţine (sau **a se lega, a se agăţa** etc. de cineva sau de ceva) **ca scaiul** sau **scai** (**de...**) = A însoţi (pe cineva) pretutindeni; a manifesta o insistenţă exagerată, adesea inoportună (faţă de cineva sau, rar, de ceva):

Las' că din pricina ei m-a dat moșul meu afară din casă... dar apoi s-a și legat de mine, nebuna, ca un scai!... (VASILE ALECSANDRI)

În limba românească, cuvântul a trecut în accepție figurată: lichea va să zică o secătură care, dacă ți-a căzut în spinare, se ține de tine mai rău ca scaiul, și de care nu te mai poți scăpa decât prin mijloace violente. (I. L. CARAGIALE)

A se ține scai (de cineva) sau **a se ține** (de cineva) **ca scaiul de oaie** = Se spune despre o persoană care deranjează în permanență pe cineva:

Se ținea scai de Titu. (LIVIU REBREANU)

Nicolae cu feciorul şi cu baba, care acum se ţinea de dânşii ca scaiul de oaie [...] *priveau rugători în răstimpuri la vardistul care le răspundea printr-o încruntare din sprâncene.* (IDEM)

O petrec cu chiu cu vai,/ Și se țin de dânsa scai./ Plină-i strâmta ulicioară de alai. (G. COȘBUC)

Începe a se ținea de fată ca scaiul de oaie. (ION CREANGĂ)

Ținându-mă scai de el, străbătând un infinit locuit de basme, mă întrebam adesea cine era tatăl ăsta al meu pe care în afară de fluierul lui nimic nu-l interesa? (PANAIT ISTRATI)

SCANDAL

A face cuiva scandal (Fam.) = A mustra aspru, a certa pe cineva cu vorbe aspre pe ton ridicat:

N-a vrut d. Nae să facă scandal, măcar că era de un procuror ceva. (I. L. CARAGIALE)

Aseară, la Teatrul Național, am fost acuzată că fac scandal, nu, domnilor, nu eu am făcut scandal aseară la Teatrul Național. A făcut scandal Dan Deşliu. (CONSTANTIN PARASCAN)

A face scandal = A face gălăgie:

Am aflat că dăscălinea cu Caţavencu şi cu toţi ai lor vor să facă scandal. (I. L. CARAGIALE)

Unii își cântă dorurile, alții își plâng nenorocirile și pe urmă sparg pahare sau dacă-i necazul mai crâncen, fac scandal, ca să-și verse veninul. (G. M. ZAMFIRESCU)

A ieși cu scandal (sau **cu șucăr mare**) (Arg.) = A se ajunge la un conflict violent:

Nu putea divulga chiar tot ce au discutat, cine știe ce ar ieși, scandal internațional, dar știe el sigur că e spioană. (SORIN STOICA)

– Bă, fleandură... Nu-ți mai da atâtea talente fiindcă iese cu șucăr. Mucles! (GEORGE ARION)

A ieșit șucăr mare, mai ales că nici cealaltă partidă nu s-a încheiat. (http://www.ilfovsport.ro/)

SCARĂ

A avea mașină la scară (Fam.) = A avea o situaţie bună; a avea un post însemnat:

Cât să mai suporți să te umflu de bani, de bijuterii, de țoale, cu mașină la scară, cu

servitoare, casă de vacanță, herghelie de cai? (EUGEN PATRICHE)

Tu ai să ajungi un mare actor. Vei avea maşină la scară, cu şofer... (ION DICHISEANU)

A da scări (Rar) **=** A îndemna calul lovindu-l cu scările:

Păturică dete scări calului și înaintă în lagăr. (NICOLAE FILIMON)

A pune (sau **a întinde, a aşterne, a aşeza** etc.) (pe cineva) **la scară =** A întinde (pe cineva) pe jos, de obicei în faţa intrării casei, pentru a-l bate (cu biciul):

– Dar bine, măi țărane, ce porcării spui pe lângă cerdacul meu, că te mănâncă mama dracului! Acuș te pun la scară și-ți trag o bătaie, de te-or duce cu cerga acasă… Înțeles-ai? (ION CREANGĂ)

A pune piciorul în scară = a) A încăleca:

Alexa Totârnac puse piciorul în scară și se zvârli pe cal; (MIHAIL SADOVEANU)

Când o pus picioru-n scară,/ Munții s-o cutremurat. (ȘEZĂTOAREA, V)

b) A adopta o atitudine fermă într-o problemă, spre a o rezolva.

A reduce la scară = A reprezenta un obiect reducându-i dimensiunile, dar păstrând un raport costant al acestora faţă de realitate; a reproduce un desen, un plan etc. reducând dimensiunile lor şi păstrând proporţiile în raport cu dimensiunile reale:

O echipă de documentarişti din Statele Unite a creat primul model la scară redusă al Sistemului Solar. (https://flawless.ro/)

Făcând parte din categoria lucrărilor monumentale, pentru București este comandată o copie la scară redusă, care a și fost instalată în fața Atheneului Român în 1913. (http://danmanusaride.ro/)

A se duce (sau **a ajunge**) **până în** (sau **la**) **scara murgului =** A nu se lăsa, a stărui până reuşeşti:

La o învoială, unul mai dă, altul mai lasă; dacă nu vrei, eu mă duc până la scara murgului. (CONVORBIRI LITERARE, vol. 3, 1980)

A se face (sau **a se aşeza, a se pune**) **luntre** (sau, rar, **munte,** reg., **cruce, scară**) **şi punte.** v. **luntre.**

A se ridica în şa (sau **în scară**)**.** v. **ridica**.

A trage la scară = A apropia un vehicul de intrarea într-o clădire:

Când s-au auzit clopotele de la biserică, și a fost tras „faetonul” la scară, Smaragda se așeză în trăsură alături de coana Anica. (CONSTANTIN STERE)

Când avea să plece, boierul poruncea să i se tragă nadișanca [(reg) trăsură mică și ușoară, neacoperită; brișcă] *la scară.* (EM. GÎRLEANU)

A tunde în scări = A tunde părul unei persoane în aşa fel încât firele să nu fie retezate la acelaşi nivel, ci la nivele diferite, mai mic spre ceafă şi mai mare spre creştet:

Părul este purtat drept, fiind tuns în scări. (LUCIAN MORARIU)

A-i tăia (cuiva) **scara** (Reg.) = A împiedica (pe cineva) să facă ceva:

Meşterului Manole, i s-a tăiat scara, după ce construcţia şcolii, la care a contribuit atât de mult, a fost terminată! (VASILE ȘOIMARU)

SCART

A pune în scart (Înv.) **=** A da deoparte:

Când statul ori suveranul ar avea lipsă de ajutorul naţiunei române în avere materială sau în sânge, atunci să fie scoşi pe plan capii lor bisericeşti..., până ce ar trece pericolul..., iară după aceea să fie puşi în scart, precum este vorba jucătorilor în cărţi. (G. BARIȚ)

Ca element de manevră îi serveau legionarii fugiţi din ţară, precum şi cei rămaşi acasă, dar puşi în scart. (ZAHARIA BOILĂ)

SCAUN

A băga (sau **a da**) **scaun** (D. cereale) **=** A prinde rod; a lega:

Grâul băgase scaun și ajungea la genunchi. (CONSTANTIN SANDU-ALDEA)

A fi legat de scaun. v. **lega.**

A ridica din scaun (sau **din tron**) (pe cineva)**.** v. **ridica.**

A ridica, a înălța, a pune (sau **a se urca, a veni**) **în scaun.** v. **ridica.**

A scoate (sau **a alunga, a arunca, a izgoni**) **din scaun** (pe cineva) = A detrona (pe cineva); (pex.) a elibera din funcţie (pe cineva):

L-au scos din scaun boierii. (ZAHARIA STANCU)

Iară Bogdan vodă, fără zăbavă, adunându oameni de pretitinderile, au scos pre Alixandru vodă din scaun și iar au apucat Bogdan vodă scaunul. (GR. URECHE)

A şedea în (sau **la**) **scaun** (Înv.) = A se înscăuna, a se urca pe tron:

Au venit în ţară, de au şăzut la scaun în anii 7099. (GR. URECHE)

A şedea între două hotare (sau **între două scaune**)**.** v. **ședea.**

A-şi aşeza scaunul. v. **așeza.**

Cu scaun la cap (sau, rar, **la minte, la judecată**) (Fam.) **=** Se spune despre un om care judecă temeinic:

Numai aşa se explică de ce şi bătrânul Iuga, om ponderat şi cu scaun la cap, nu s-a arătat ieri deloc alarmat, sau poate că dânsul are şi alte motive de a fi calm! (LIVIU REBREANU)

Dar tu să știi de la mine, puiuțule, că el o fost un om cumsecade, cu scaun la cap și cu judecata întreagă. (ION LĂNCRĂNJAN)

SCĂDEA

A scădea din mărire (Înv.) **=** A se ruşina:

Scăzut acum, domnul nostru, din măririle trecute,/ Cătră, bou, voind să-și facă, din nevoie o virtute [...] (MIHAI EMINESCU)

Iar dacă am căzut din mărire, să nu ne pierdem firea. Ne-nchidem în casa de pe Bosfor şi stăm aşa, cu cenuşa-n cap şi cu ferestrele acoperite [...] (VICTOR EFTIMIU)

A-i scădea cuiva ceva = A prejudicia:

Cu trecerea timpului, i-au scăzut calitățile: viteza și viteza de reacție. (https://www.libertatea.ro/)

A scădea în preț. v. **preț.**

SCĂDERE

A umbla cu scădere (Înv.; d. bani) **=** A avea cursul depreciat:

I-am răspuns că [banii] *sunt buni, dar în ţară umblă cu scădere şi ţăranii nu-i primesc.* (AXINTE URICARIUL)

SCĂLDA

A lăsa (pe cineva) **să se scalde în apele sale.** v. **apă.**

A o scălda (**în două ape**) (Pfm.) **=** A avea o atitudine lipsită de fermitate, şovăitoare; a da un răspuns evaziv, ocolind un răspuns clar:

Moromete, n-o mai scălda, îţi spun cu frumosu, zise şeful de post ameninţând. (MARIN PREDA)

De când ești prin locurile astea, o cam scalzi. (CAMIL PETRESCU)

Nu vă spuneam eu, zise unul dintr-înșii, că... n-o să răspundă... și c-o s-o scalde? (ION GHICA)

A scălda (pe cineva) **în lapte** (**dulce** sau, reg., **în zahăr, în vinars**) (**şi în miere**) = **a)** A oferi (cuiva) ceva din abundenţă, tot ce-i trebuie, ce doreşte:

Să mă scăldaţi şi-n zăhar, dac-am pus şaua pe cal, tot mă duc. (POP.)

b) A fi plăcut amabil.

A scălda în sânge = A provoca un măcel sau un omor (sângeros):

Vrăjmașă jurată a libertăților publice, a Constituțiunii și a tutulor instituțiunilor, ea înneca mai întâi și apoi scălda țara în sânge. (I. L. CARAGIALE)

A se scălda în bani = A fi foarte bogat:

Cu toată protecţia, nu se scălda în bani, dimpotrivă, „Nu duc o viaţă prea largă", recunoaşte el; (MARTA PETREU)

Când pur și simplu se scălda în bani? Când ai însă bani, vrei să ai și mai mulți. (DUMITRU CRUDU)

A se scălda în sânge = a) A pierde mult sânge (în urma unui act de violenţă comis asupra cuiva sau asupra sa):

Badiul singur se lupta,/ Chiar în sânge se scălda/ Și deloc el nu se da. (POP.)

b) A fi violent, a provoca omoruri, măceluri

A(-şi) sau **a-i scălda ochii în lacrimi** sau **cu ochii scăldaţi în** (ori **de**) **lacrimi** = Se spune despre cineva care are ochii plini de lacrimi:

Mărioara-l asculta.../ Fața i se lumina,/ Ochii-n lacrimi își scălda. (VASILE ALECSANDRI)

Novac, dacă auzea, ochii-n lacrămi îşi scălda şi din grai aşa grăia. (POP.)

În ce ape se scaldă? (Rar) = Ce fel de om este? Ce păreri sau intenţii are? În ce dispoziţie sufletească se află?:

Cum s-a luminat de ziuă a pornit spre Toma ca să-l nimerească negreşit acasă, ieşind pe poartă se gândi că trebuie să lase la o parte orice sfială şi să meargă de-a dreptul să-l întrebe în ce ape se scaldă… (LIVIU REBREANU)

Mă duc să văz ce gânduri au, în ce ape să scaldă. (CAMIL PETRESCU)

S-a uitat cam lung la mine, parc-ar fi vrut să zică: ,,Ce-o mai fi cu ăsta? În ce ape s-o fi scăldând?"... (ION LĂNCRĂNJAN)

L-a scăldat mă-sa în gâscă albă (Reg.) = Se spune despre un om norocos:

De aci poporul (zice: te-a scăldat mă-ta cu gâscă albă...) (B. P. HASDEU)

Se scaldă în averi (sau **în parale, în aur** etc.) = Se spune despre un om foarte bogat:

E chiabur, se scaldă-n averile sale. (ANTON PANN)

Să spui Păcală, cine are atâta aur de se scaldă-n el. (CRISTEA SANDU TIMOC)

SCĂLDAT, -Ă

A fi scăldat în lapte (Rar) = A fi alb la faţă:

L-a scăldat mă-sa-n lapte dulce (de-i aşă frumos). (TUDOR PAMFILE)

SCĂLDĂTOARE

S-a căcat în scăldătoare (Reg.) **= a)** Se spune despre un om norocos sau ghinionist:

Ăsta când era mic s-a căcat în scăldatoare. (CRISTIAN SĂILEANU)

(Cu parafrazarea expresiei) *S-au apucat turcii să tragă... Doar să fi făcut ceva în scăldătoare când erai mic, ca să te nimeresc.* (ION PAS)

b) Se spune despre cei ce-și fac singuri rău.

SCĂPA

A ieşi (sau **a scăpa, a o scoate la capăt**) **cu obraz** (sau **cu obrazul**) **curat.** v. **obraz.**

A ieşi (sau **a scăpa**) **din nevoie** sau **a scăpa** (ori **a se ridica**) **deasupra nevoii.** v. **nevoie.**

A nu scăpa (pe cineva) **din ochi** (sau **din priviri, din vedere**) = A ţine (pe cineva) sub continuă ori strictă supraveghere:

Fireşte, Pintea nu s-a clintit toată seara din preajma Laurei, iar când ea dansa cu alţii, n-o scăpa din ochi o clipă. (LIVIU REBREANU)

Pe urmă domnul Fozocaș mi-a poruncit să vă urmăresc și să nu vă scap din ochi, că-i primejdie mare. (IDEM)

A nu scăpa nici în gaură de șarpe sau (Mold.) **nici în borta șoarecelui** = A nu putea în niciun chip înlătura sau evita un pericol iminent:

Nici în borta șoarecelui nu ești scăpat de mine. (ION CREANGĂ)

Ce să facă împăratul, de muiere şi de dracul nu poate scăpa nici în gaură de şarpe. (CRISTEA SANDU TIMOC)

A scăpa (pe cineva) **din ochi** (sau **din priviri, din vedere**) **=** A nu mai reuşi să vadă, să supravegheze (pe cineva):

Ion trecu încet pârleazul de lângă grajd, întorcând capul spre Ana care nu-l scăpa deloc din ochi şi care, peste câteva clipe, îl urmă cu paşi grăbiţi, roşie ca focul de ruşine, închipuindu-şi că toată lumea o pândeşte. (LIVIU REBREANU)

Religia e un mamut, un dinozaur preistoric pe care asteroidul ucigaș l-a scăpat din vedere... (DAN CHIRIAC)

A scăpa ca din gheara ursului (**cu părul vâlvoi**) (Reg.) = A ieşi cu greu şi bătut dintr-o situaţie primejdioasă:

Ieșeau din mâinile mele cu părul vâlvoi și cu spatele darabană. (CALISTRAT HOGAȘ)

A scăpa ca prin minune = A scăpa într-un mod de necrezut:

A scăpat ca prin minune (atunci era o vreme propice pentru minuni), toată familia ei fiind gazată. (IOAN T. MORAR)

Cumva a scăpat de lagăr. Am avut la serviciu o doamnă, Deutsch. Ea a fost în lagăr şi a scăpat. A scăpat ca prin minune. (IOANA COSMA, DORU RADOSAV)

A scăpa ciul sau **scurt** (**de coadă**) (Reg.) **=** A ieşi dintr-o situaţie primejdioasă cu greutate şi cu oarecare pagubă:

Că acuma, uite, cu tremurături,/ „Scăpai scurt de coadă, printre picături”;/ „Că minciuna poate până la un loc,/ Și ea ca și toate este cu soroc; (ANTON PANN)

A scăpa cu chica topor. v. **chică.**

A scăpa cu fața (sau **față**) **curată.** v. **față.**

A scăpa cu viață (sau **cu zile**) = A-şi salva viața dintr-o mare primejdie:

Acum cred eu, frăține-meu, că așa urs oștirea întreagă este în stare să o zdrumice... Încă mă mier cum am scăpat cu viață. (ION CREANGĂ)

Te crede moșul, nepoate, dar când ai ști cu ce greutate se capătă! pentru că numai în Grădina Ursului, dacă-i fi auzit de dânsa, se află sălăți de aceste, și mai rar om care să poată lua dintr-însele și să scape cu viață. (IDEM)

Scăpase [Dumitru lui Dincă]*, ca și ei, cu viață, deși făcuse tot războiul* […] (DINU SĂRARU)

Maica mea... de-abia scăpă cu zile. (AL. MACEDONSKI)

A scăpa hățurile din mână. v. **hăț.**

A scăpa ieftin. v. **ieftin.**

A scăpa o vorbă = A comite (din imprudenţă) o indiscreţie:

Oricât de prieten i-ar fi Ghiţă Pop, tot s-ar putea să scape o vorbă pe undeva, chiar fără voie, şi să-l nenorocească. (LIVIU REBREANU)

La rândul meu, îți jur și eu pe mama, că n-am să scap o vorbă. (PANAIT ISTRATI)

Fi'ndcă ea-ntr-o clipă de sinceritate/ A scăpat o vorbă la madam Stamate [...] (G. TOPÎRCEANU)

Din contră, m-am ferit și cu mai multă străşnicie, cu grijă [...] *ca nu cumva să-mi scape o vorbă, un cuvânt măcar, prin care să mă dau singur în vileag.* (ION LĂNCRĂNJAN)

A scăpa teafăr = A rămâne viu, a supraviețui unei primejdii:

Se bătură și se bătură până ce armăsarul... fu răzbit și biruit; iară Galben-de-Soare scăpase teafăr. (P. ISPIRESCU)

Iar dacă scăpa teafăr, trei luni făcea mătanii,/ Căci Sânger numai sângiuri prin lume răsădea; (G. COȘBUC)

A scoate (sau **a scăpa**) **pe cineva din ghearele cuiva.** v. **gheară.**

A(-i) scăpa din mână = A pierde un bun prilej de a face sau de a obţine ceva avantajos; a pierde de sub control, a nu mai putea domina ceva sau pe cineva:

– Cum poți să fii atât de naiv? Cum crezi tu că ungurii o să te lase să le scapi din mână?… (LIVIU REBREANU)

Cât îl ţinea cineva în mână făcea din el ce vrea; cum îl scăpa din mână, nu mai era de niciun temei. (DUILIU ZAMFIRESCU)

SCĂPARE

A-i fi (**de**) **a scăparea** ori **a face ceva de-a scăpării = a)** A dori ori a face tot posibilul să scape de cineva sau de ceva:

Am croit-o... spre Humuleşti, uitându-mă înapoi să văd, să nu mă ajungă moşneagul; căci îmi era acum a scăpare de dânsul. (ION CREANGĂ)

b) A face ceva în mod superficial:

Ceilalţi ofiţeri mai fac rondul de-a scăpării: vin o dată în 24 de ceasuri, nu te inspectează cu de-amănuntul... și pleacă pe aici încolo. (ANTON BACALBAŞA)

SCĂPAT, -Ă

A face (pe cineva) **scăpat =** A lăsa (pe cineva) să plece liber, să fugă, să evadeze, a înlesni fuga (cuiva):

I-a dat pân' s-a săturat/ Și-atunci l-a făcut scăpat. (ANTON PANN)

– Cum adică, vecine, să-i facă scăpați? (G. M. ZAMFIRESCU)

SCĂPĂRA

A fugi (sau **a alerga**) **de** (**îi**) **scăpără picioarele** (sau **călcâiele, potcoavele, pietrele**). v. **fugi.**

A-i scăpăra (cuiva) **picioarele** (sau **călcâiele**) sau **a scăpăra din picioare =** A azvârli, a arunca picioarele de neastâmpăr, de nerăbdare; a fi extrem de nerăbdător:

Și mă uitam pe furiș la ușa mântuirii și tot scăpăram din picioare, așteptând cu neastâmpăr să vină un lainic de școlar de afară, căci era poruncă să nu ieșim câte doi deodată; (ION CREANGĂ)

A-i scăpăra (cuiva) **prin minte** (sau **prin cap** etc.) = A i se ivi (cuiva) brusc în minte, a-i trece (cuiva) repede prin minte:

Sunt clipe... așa de lungi, încât un gând de groază are vreme să-ți scapere prin minte. (JEAN BART)

În fuga vieții, câte lucruri interesante nu observi, câte cugetări luminoase nu-ți scapără prin minte! (AL. VLAHUȚĂ)

Tot aștepta ca să-i mai scapere prin cap vreun cuget bun. (I. G. SBIERA)

A-i scăpăra gura (Rar) **=** A avea o senzaţie de usturime intensă:

Am mâncat... papricaş, un fel de ciulama ungurească, ardeiat, să-ţi scapere gura. (ION CODRU-DRĂGUŞANU)

A-i scăpăra (cuiva) **ochii = a)** A fi foarte flămând:

Când iaca!... ce să vadă? ș-apoi mai are când vede?... căci lupului îi scăpărau ochii și-i sfârâia gâtlejul de flămând ce era. (ION CREANGĂ)

b) A fi foarte furios. **c)** A simți o durere foarte puternică:

Atunci domnița l-a scuipat în față și i-a ars o palmă de i-a scăpărat ochii lui Negoiță. (I. L. CARAGIALE)

Cât ai da (sau **ai bate, ai zbate**) **în** (ori **ai scăpăra din**) **amnar.** v. **amnar.**

SCĂRMĂNA

A se scărmăna de cap (Reg.) **=** A-şi smulge părul de pe cap (de necaz, de durere, de deznădejde):

Cum a ieșit dușmanul din casă, iedul cel mic se dă iute jos din horn și încuie ușa bine.

Apoi începe a se scărmăna de cap și a plânge cu amar după frățiorii săi. (ION CREANGĂ)

Baba se scarmănă de cap, dă la deal, dă la vale, dar n-are ce face; și de voie, de nevoie, nunta s-a făcut. (IDEM)

A-şi scărmăna necazurile (Pop.) **=** A-şi descărca sufletul; a-şi spune păsurile:

Norodul se adunase să-şi mângâie traiul şi să-şi scarmene oleacă necazurile zilelor. (POP.)

SCĂRPINA

A se scărpina în cap (sau **în creştetul capului, la ceafă, după ureche**) **=** A fi nedumerit, încurcat; a nu-i conveni ceva:

– Vom ști, cucoane, dacă ni-ți spune, răspunse cu sfială un țăran mai bătrân, scărpinându-se în cap. (ION CREANGĂ)

Morarul s-a scărpinat la ceafă necăjit. (MIHAIL SADOVEANU)

Se mai gândește și iar se mai socotește, apoi se mai scarpină-n cap... de năcaz. (I. POP-RETEGANUL)

S-a scărpinat în cap, stând puțin la gânduri. (I. L. CARAGIALE)

Iorgu Răutu, mirat scărpinându-se după ureche, se îndreptă spre Smaragdița [...] (CONSTANTIN STERE)

SCĂRPINICI

A avea scărpinici = A avea o comportare neastâmpărată (care cere bătaie):

Ce aveți scărpinici, mă, de nu vă mai vine a sta? (D. UDRESCU)

A avea (sau **a prinde**) **scărpinici la limbă =** A avea chef de vorbă; a vorbi vrute şi nevrute:

Ia mai tacă-ți fleanca, ori ai prins scărpinici la limbă? (D. UDRESCU)

SCÂNDURĂ

A face cuiva pardesiu de scânduri. v. **face.**

A fi (**a se usca** sau **a rămâne**) **ca scândura** = A slăbi foarte mult:

Să arză pân' la butuc,/ Dorul... să nu-l mai duc,/ Că de când dor am purtat/ Ca scândura m-am uscat. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Nu vezi că eşti ca scândura? Şi să mai ştii de la mine: bărbaţilor de azi le plac femei zdravene – grase şi sănătoase, carne multă colo pe şolduri – nu scândură să calci nădragii pe ea... (TUDOR ARGHEZI)

A fi pe scândură (Reg.) **=** A fi mort (în sicriu):

Cântă cucu-n vârf de spine,/ Lui Vălean îi merge bine;/ Când era în zori de ziuă,/ Vălean era pe scândură. (POP.)

A lăsa pe cineva pe scândură (sau **ca scândura, pe scândura goală**) **=** A lăsa pe cineva complet sărac:

Să-i ia toate lucrurile din casă și să-l lase pe scândura goală. (G. CĂLINESCU)

Dragele fetițele/ Mi-au tocat paralele,/ M-au băut și m-au mâncat,/ Ca scândura m-au lăsat. (POP.)

A se usca (sau **a slăbi, a se face, a rămâne, a fi etc.**) **ca o scândură** sau **ca scândura** sau **uscat** (ori **slab** etc.) **ca o scândură** sau **ca scândura** ori **scândură** (Fam.; d. oameni) **=** (A deveni, a fi etc.) extrem de slab, numai pielea şi oasele:

Nevasta acestuia, femeie bătrână și uscată ca o scândură, căreia îi mergea numele că știe să facă vrăji, se bucură când o văzu, căci Ruja de o bucată de vreme se luase bine cu dânsa. (EM. GÎRLEANU)

Când a părăsit, după trei luni, patul, era slab ca o scândură. (CEZAR PETRESCU)

Să arză pân' la butuc,/ Dorul... să nu-l mai duc,/ Că de când dor am purtat/ Ca scândura m-am uscat. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A-i lua (cuiva) **scândura de sub picioare** (Rar) = A-i strica (cuiva) rostul, a-i lua locul:

Andrei (a pierdut scândura de sub picioare): Dar nu-i adevărat [...] *Ioană nu-i adevărat.* (CAMIL PETRESCU)

A-i suna (cuiva) **scândura** (sau **potcoavele** ori **coliva**) **în piept** v. **suna.**

SCÂNDURIŢĂ

A rămâne pe scânduriţa goală = A deveni complet sărac:

Rămâne ţiganul pe scânduriţa goală. (I. T. MERA)

SCÂNTEIE

A fi deprins (**cu nevoile**) **ca ţiganul cu scânteile** (sau **scânteia), a fi învăţat** (la ceva) **ca ţiganul cu ciocanul** = Se spune despre cei ce înfruntă în viaţă multe greutăţi şi necazuri:

Îs deprins cu nevoile ca țiganul cu scânteia. (ȘEZĂTOAREA, I)

Românul este învăţat cu nenorocirile, cum este învăţat ţiganul cu scânteia. Nu-l mai ard pe ţigan scânteile, şi aşa şi pe român nu-l mai dor nenorocirile, odată întâmplate. (CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU)

– N-aibi grijă, că doar m-am deprins acum cu fețele domnești, ca țiganul cu scânteile. (NICOLAE GANE)

Toți sunt învățați cu neregularitățile drumului ca ţiganul cu scânteia. (GHEORGHE C. MOLDOVEANU)

A i se face (cuiva) **scântei** (**pe dinaintea ochilor**) = Se spune când cineva primeşte o lovitură (fizică sau morală) puternică (şi are senzaţia că vede scântei):

[...] *şi când sar odată voiniceşte de pe-un mal nalt în ştoalnă, din greşeală, drept cu faţa-n jos, numai scântei s-au făcut pe dinaintea ochilor de durere;* (ION CREANGĂ)

– Să-ţi mănânci friptă odrasla, tâlhar bătrân ce eşti! Ana dădu să intre şi ea, dar Ion se repezi ca uliul şi răcni, răguşit, scăpărând scântei din ochi şi scoţând cuţitul din şerpar […] (LIVIU REBREANU)

A scoate scântei. v. **scoate.**

A vedea scântei verzi (Reg.) = A avea o durere insuportabilă pe care cineva o încearcă în urma unei lovituri puternice:

Un cioclu mă pocni cu pumnul în frunte, încât îmi scăpărară ochii scântei verzi. (MIHAI EMINESCU)

Trei dezbinuri că mi-i da,/ Scântei verzi din ochi îi da,/ Şi deodată s-arăta/ Chiar la uşa cortului/ Sub stejarul mortului. (VASILE ALECSANDRI)

SCÂRBĂ

A-i fi (cineva) **cu scârbă** (Înv.) **=** A-i fi (cineva) duşman, potrivnic:

Să nu laşi toată dzua om ce mi-i cu scârbă/ Să mă lupte. (DOSOFTEI)

A fi rău de scârbă (Reg.) **=** A trăi cu (prea multă) intensitate o durere, o neplăcere:

Cam ce preţ vrei tu? – spune... că nu-s aşa rău de scârbă. (ŞEZĂTOAREA, XXI)

A se da scârbei (Reg.) **=** A se lăsa copleşit de suferinţă, de necazuri:

Este mai bine dacă omul nu se dă așa uşor scârbei și se face mai nepăsător. (IOAN M. BUJOREANU)

În ce chip sabia taie vinele calului şi pe călăreţ îl dă jos, aşa şi socoteala cea cu nărav rău taie puterile sufletului şi îl dă scârbei, iar scârba strică pe cei ce cad întru dânsa. (https://www.aparatorul.md/)

A-i fi (sau **a face** ori **a i se face cuiva**) **scârbă** (sau **o scârbă**) ori **a-l prinde** (sau **a-l cuprinde pe cineva**) **scârba** ori **o scârbă =** A se dezgusta:

Fata împăratului văzând în capul arăpoaicei, ce nu mai văzuse de când o făcuse mă-sa, i se făcu scârbă şi îi veni să scuipe. (P. ISPIRESCU)

Fugi! Mi-e scârbă când te-aud. (AL. VLAHUȚĂ)

Îi era scârbă că trebuie să muncească mai rău ca un hamal la un ziar obscur, în vreme ce alţii, nedemni să-i stea alături, se îmbuibă şi se lansează prin redacţiile jurnalelor de mare tiraj. (LIVIU REBREANU)

Nu vezi tu că nu este cu putință să nu te cuprindă în cele din urmă scârba de mine?! (IOAN SLAVICI)

Și ploaia de sus curgea mocnit și m-a prins așa o scârbă […] (CEZAR PETRESCU)

SCÂRBOS, -OASĂ

(**A fi**) **scârbos la gură** sau **a avea gură scârboasă =** Se spune despre cineva care vorbeşte indecent, trivial:

Nu-mi vine să crez că țața Pandeloaie să aibă o așa gură scârboasă. (http://www.timesnewroman.ro/)

SCÂRLEICĂ

(**A fi**) **slab ca o scârleică =** A fi foarte slab:

Nu ştii zicala? i-am răspuns: fă ce spune Păstorel, nu ce face el. Şi pe când aburi... i-a răspuns un glâgan, slab ca o scârleică [...] (IONEL TEODOREANU)

SCÂRNAV, -Ă

A avea gură scârnavă = A vorbi obscenităţi:

Zice acest Ghidoveanu că mi-ar fi făcut servicii de promovare. Fals, ca tot ce iese din gura scârnavă a acestui individ. (http://helionsf.ro/)

SCÂRŢÂI

A scârţâi uşa cuiva (Rar, fam.) **=** A stărui pe lângă cineva cu insistenţe plictisitoare:

Mie nu mi-o scârțiit nime ușa până-n ziua de astăzi, cum o scârții tu la altele, berbantule! (CALISTRAT HOGAȘ)

A unge osia ca să nu scârţâie carul (Fam.) **=** A câștiga bunăvoința, favoarea etc. cuiva cu daruri sau cu bani; a mitui:

Bacşişul pare idolul administraţiei. Nimic nu se face „până nu se unge osia". În modul acesta mergem spre dezastru. (CAMIL PETRESCU)

Dacă vrei să nu scârțâie carul, unge osia. (I. C. HINȚESCU)

Este o sumă frumoasă care poate unge osiile ca să nu scârție niciuna dintre instituțiile statului care de altfel sunt plătite tot din banii noștri pentru a ne apăra interesele. (http://www.buletinulauto.ro/)

SCENĂ

A părăsi scena (sau **a ieşi din scenă**) **= a)** A părăsi profesiunea de actor, a se retrage din teatru:

Un om ca tine... Când lumea îl aclamă nu părăsește scena. (VASILE ALECSANDRI)

b) (Pgn.) A se retrage dintr-o activitate oarecare sau din viaţa socială:

[...] *în programul de acțiune pentru alegerile județene era desigur înscrisă și ieșirea în scenă a prințului Dimitrie Ghica.* (MIHAI EMINESCU)

A pune în scenă = A regiza un spectacol:

[Domnița Ralu] *Ea găsise în câtiva tineri greci, rude și amici din școala grecească de la Măgureanu, studenți admiratori ai tragediilor lui Euripide și Sofocle, un element pentru a pune în scenă câteva piese de teatru.* (ION GHICA)

Oricât m-am străduit să-mi revin, n-am reuşit, şi atunci nu s-au mai pus în scenă „Vicleniile lui Scapino" de Molière. (VALENTIN URITESCU)

A urca (sau **a intra**) **în** (sau **pe**) **scenă = a)** A începe să joace teatru. A începe să-şi interpreteze rolul repartizat într-un spectacol. **b)** A-şi începe activitatea într-un domeniu oarecare; (pgn.) a începe să capete experienţă:

E nevoit... a înşela, în şcoală şi în biserică, pe tucanii cei mici, care intră abia în scenă, asupra valoarei vieţii. (MIHAI EMINESCU)

A-i face cuiva o scenă (sau **scene**) = A aduce cuiva reproşuri cu vorbe violente, ameninţări, plâns (în public):

Mi-a făcut o scenă grozavă – că de ce m-am amestecat cu derbedeii, că doresc s-o fac

de râs în mahala, că vreau să grăbesc, poate, sfârşitul lui tata […] (I. L. CARAGIALE)

Fata începu să-i facă niște scene, aci duioase, aci fioroase, așa încât el înțelese că pasiunea ei contrariată brusc ar fi primejdioasă, și astfel se hotărî să joace comedia. (IDEM)

SCHIMĂ

A dezbrăca (pe cineva) **de schima călugărească =** A face să renunţe la călugărie:

Dezbrăcând-o de shima călugărească, o luase femeie. (DIMITRIE CANTEMIR)

A lua (sau **a îmbrăca**) **schima călugărească** (sau **monahală** ori **monahicească**) ori **a se îmbrăca în schima îngerească =** A se călugări:

Theodoric..., de bună voie lăsând împărăţia şi luând schima călugărească, au lăsat în locul său pe Leon Isavrul. (DIMITRIE CANTEMIR)

Iubirea pentru meșteșugul tiparului, spune însuși că l-a cuprins încă de când luase schima monahicească la Atos. (NICOLAE IORGA)

SCHIMBA

A schimba (sau **a face**) **feţe** (**-feţe**) ori, îrg., **felurimi de feţe, fel de fel de feţe** = A-şi schimba fizionomia sau culoarea obrazului (de jenă, de ruşine etc.); a se tulbura:

– Ei, Ivane, ce mai direguieşti? Moartea n-a mai venit pe-aici? Ivan, atunci, lasă capul în jos şi, tăcând, începe a face feţe-feţe. (ION CREANGĂ)

Ion schimba feţe-feţe. Genunchii îi tremurau, iar în cerul gurii simţea o uscăciune parcă i s-ar fi aprins sufletul. (LIVIU REBREANU)

Procurorul schimba feţe-feţe. Nu îndrăznea să zică nu, dar nici nu-și putea însuși ușurința cu care prefectul lichida o chestie atât de gravă. (IDEM)

– Da, s-au pupat. Şi Margareta, când m-a văzut, a prins a schimba feţe, însă nea Aristică mi-a cârpit o palmă peste ceafă, uite pe-aici, că şi acu o simt... (IDEM)

A schimba calul pe măgar (sau **capra pe gâscă** ori **cioara pe pupăză**) = Se spune atunci când dai un lucru bun şi primeşti altul mai prost:

Să zicem că din restul majoritatea sunt contra lui Băsescu, dar pro-USL nu sunt, de asta nu merg la vot, că nu le pasă dacă schimbă calul pe măgar. (ALINA MUNGIU-PIPPIDI)

Dănilă schimbă boii pe un car, carul pe o capră, capra pe o gâscă și gâsca pe o pungă. Dănilă se întoarce la fratele lui, îi dă punga și împrumută carul cu boi pe care din prostie și nechibzuință, îi omoară. (http://www.primariavl.ro/)

A schimba cântecul (sau **tonul, nota, foaia** etc) = A-şi modifica comportarea, atitudinea, faţă de cineva:

Cu o zi înainte, organul prezidentului Camerii arăta că guvernul roșu, nu de la majoritate ci de la minoritate va stărui să aibă o deslegare a cestiunii israelite; a doua zi însă schimbă foaia, și în dorința d'a nu se amăgi cumva autorii tratatului și inspiratorii art. 44 asupra vederilor partidului roșu, Românul așterne trei coloane de lămuriri în această privire. (I. L. CARAGIALE)

Și-a șters mustața puțin, apoi a schimbat foaia și a trecut la politică. (ION LĂNCRĂNJAN)

– În cazul acesta, Tribunalul o face pe propria răspundere... și schimbând tonul, cu o familiaritate destul de vulgară [...] (TITUS POPOVICI)

A schimba inelele (Reg.) = A se logodi:

Marea ne-a adunat pe amândoi astă primăvară, în fața ei vreau să schimbăm inelele. (IONEL TEODOREANU)

Apoi cheamă un preot sau, dacă acesta este prins cu alte trebi, pe cei mai bătrâni dintre vecini și înaintea lor logodnicii își schimbă inelele. (DIMITRIE CANTEMIR)

A schimba macazul. v. **macaz.**

A schimba o vorbă (**-două**) sau **a schimba două** (**-trei** ori **câteva**) **vorbe.** v. **vorbă.**

A schimba placa. v. **placă.**

A schimba prefixul (Arg.; d. oameni) = A împlini o vârstă la care se schimbă prima cifră a numărului de ani:

Ni s-a atras atenţia ca nu cumva să divulgăm vârsta Tovarăşei, să se strecoare pe undeva că schimbă prefixul. (BORIS BUZILĂ)

Peste trei zile schimbi prefixul, ce mai! Să ne trăieşti şi să ai baftă la femei! (DAN DUMITRESCU)

A schimba priviri (sau **o privire, ochiri**) **=** A se privi unul pe altul (fugitiv, în mod semnificativ, cu subînţeles):

Cei doi boieri schimbau priviri. (MIHAIL SADOVEANU)

Mihail și Adrian schimbară o privire înțelegătoare și ochii celui dintâi răspunseră ochilor întrebători ai celuilalt: „Se ascunde ceva aici”. (PANAIT ISTRATI)

A schimba scrisori = A coresponda:

Între doi inși... s-au schimbat următoarele scrisori. (AL. MACEDONSKI)

Toată ziua schimbă scrisori cu Melanie, atenţii încolo şi-ncoace, vizite călare la moşia ei; (CARMEN SYLVA, MITE KREMNITZ)

A schimba vorba (sau, mai rar, **vorbirea, cuvântul**) = A abate convorbirea în altă direcție (pentru a evita un subiect neplăcut):

Emilia încerca să schimbe vorba. (CAMIL PETRESCU)

Așa el schimbă vorbirea: Defăimă năpăstuirea. (GR. ALEXANDRESCU)

[...] *îmi pare rău c-a prins de veste la timp și-a schimbat vorba, că i-aș fi tras o soponeală!...* (CALISTRAT HOGAȘ)

Eu am schimbat vorba să nu ne mai ciondănim. (ION LĂNCRĂNJAN)

A se schimba din viaţă (în neviaţă sau **din viaţa aceasta lumească**) (Înv.) **=** A muri:

Și trăind acolo câţiva ani..., s-au schimbat şi el din viaţa aceasta lumască. (ION NECULCE)

A-şi schimba cuvântul (Îrg.) **=** A se răzgândi:

În acest raport se asigură de două ori că Maiestatea Sa Împărăteasa Rusiei a promis a renunţa de la intenţiile ei asupra Moldovei şi Tării Româneşti, că ea nu-şi va schimba cuvântul dat în privirea Principatelor oricâte biruinţe ar mai avea. (MIHAI EMINESCU)

Schimbă placa! (Arg.) = Mai zi şi altceva! Încearcă să mă convingi şi cu alte argumente!:

Schimbă placa! să vorbim de altceva. (ION VINEA)

Aşa că, schimbă placa. Ne e şi lehamite, eşti mai rău ca o babă. Mai închideţi pliscul, nu mai clămpăni, unde te pomeneşti? (LIVIUS CIOCÂRLIE)

Se schimbă vorba (sau **socoteala, chestiunea** etc.) = Se zice când intervine ceva care modifică o situaţie existentă, prevăzută:

De la Neamț la Fălticeni și de la Fălticeni la Neamț era pentru noi atunci o palmă de loc. Dar acum se schimba vorba: o cale scurtă de două poște, de la Fălticeni la Neamț, nu se potrivește c-o întindere de șase poște, lungi și obositoare de la Iași până la Neamț. (ION CREANGĂ)

– A, atunci se schimbă socoteala, interveni grabnic Piscupescu... pentru a nu lăsa o prea repede îndoială să-și facă loc în capul lui nea Bănică. (GIB I. MIHĂESCU)

SCHIȚA

A schița un gest = A face un gest abia zărit:

Totuși, în astă-seară a schițat un gest, parcă ar fi voit să se apropie și să-i vorbească. (CEZAR PETRESCU)

SCLIPI

A-i sclipi (cuiva) **ochii după cineva** (sau **după ceva**) = A dori foarte mult pe cineva (sau ceva):

Bărbaţilor care le însoţeau pe doamnele venite să-şi comande rochii şi pelerine le sclipeau ochii după tinerele croitorese... (STELIAN ȚURLEA)

Îi sclipeau ochii. Am privit spre Juliana. Îi sclipeau ochii şi ei! Se citea fericirea pe chipul lor.

Nu mai văzusem ăsta până acum la ei. (MIRELA ICONARU)

SCOABĂ

(**A fi**) **slab ca o scoabă** (sau **ca un ogar** ori **ca un țâr**) (D. oameni sau animale) **=** (A fi) uscățiv, sfrijit:

Aici veni pe-nserate Tiberiu Berdeni. De-abia îl recunoscurăm. Avea barbă mare și era slab ca un ogar. (LIVIU REBREANU)

Mă văzuse în prima zi, când aveam nouăzeci şi şase de kilograme, şi vreo patru luni mai târziu a remarcat cum ajunsesem slab ca un ogar. (BOGDAN SUCEAVĂ)

A se face sau **a fi** (**făcut**) **scoabă** = A slăbi foarte tare sau a fi extrem de slab:

Purceaua e făcută scoabă! (GH. CIAUȘANU)

A se face scoabă (Rar, d. ființe) = A se ghemui:

Te-ai făcut scoabă de frig. (CALISTRAT HOGAŞ)

SCOARȚĂ

A se face (sau **a căpăta**) **scoarță =** A se îngroșa întărindu-se:

Hainele lor începură să capete scoarță. (ION AGÎRBICEANU)

Din scoarță în (sau **până în**) **scoarță** = De la prima până la ultima pagină, în întregime; (înv.) din doască în doască:

Fătul meu, cartea câtă a fost, ai învățat-o toată din scoarță până-n scoarță. (AL. ODOBESCU)

Îmbulzeala la ranguri era atât de mare, că se umpluse din scoarță în scoarță condica pitacului domnesc, și se spune că, în ziua fugii lui Caragea, postelnicul de-abia a pridedit să citească numele celor din protipendadă și câteva din starea a doua. (ION GHICA)

Obraz de scoarță = Om necioplit, lipsit de rușine, de bună-cuviință:

S-a trece ea și asta; obraz de scoarță, și las-o moartă-n păpușoi, ca multe altele ce mi s-au întâmplat în viață, nu așa într-un an, doi și deodată, ci în mai mulți ani și pe rând, ca la moară. (ION CREANGĂ)

SCOATE

A (**nu avea cu ce**) **scoate** (pe cineva) **din iarnă** = A (nu avea posibilitatea de a) da (cuiva) hrană (şi adăpost) ca să poată ieşi cu bine din iarnă:

A luat de la curte... o mierşă de păpuşoi ca să aibă cu ce-şi scoate casa din iarnă. (AL. VLAHUȚĂ)

A (**putea**) **scoate** (**cu bine**) (ceva) sau **a o** (**putea**) **scoate** (**cu bine**) **la** (**un**) (reg. **la bun, în**) **capăt** ori **la cale, la** (ori, înv., **în**) **căpătâi, la cap, la sfârşit, la un fel** (**cu ceva** sau **cu cineva**) = A duce la bun sfârşit (un lucru, o acțiune etc.); a ajunge la un rezultat bun:

– Ei, Harap-Alb, zise Sfânta Duminică, așa-i că am scos-o la capăt și asta? (ION CREANGĂ)

– Veste bună și nu prea, dragul tatii, că cu împăratul nu știu Dumnezeu cu cine va putea-o scoate la cale, că ce cere el, dracul că-i drac și parcă s-ar speti de s-ar încumeta a-i face. (I. POP-RETEGANUL)

Câte slujbe, le fac toate/ Şi le scot la căpătâi. (ALECU VĂCĂRESCU)

– Ai dreptate, nevastă. Văd şi eu că am apucat drumuri rele. Am să mă pui pe muncă, şi în două, trei săptămâni, o scot eu la căpătâi. (P. ISPIRESCU)

A arăta ca scos din cutie. v. **cutie.**

A ieşi (sau **a scoate, a da**) **la lumină** (sau **iveală,** (înv.) **la arătare**). v. **lumină.**

A lua focul cu mâna altuia (sau **a scoate castanele din foc cu mâna altuia**). v. **mână.**

A munci (sau **a lucra, a alerga, a fugi** etc.) **până-şi scoate ochii** sau (**a-şi**) **scoate limba de-un cot** (**muncind, luând, alergând** etc.) ori (**a-şi**) **scoate sufletul** (**din el**) (**muncind, luând, alergând** etc.) = A munci, a lucra, a alerga etc. din răsputeri:

Moș Nichifor fugea de cărăușie de-și scotea ochii. (ION CREANGĂ)

Fuge lumea de dânsul de-și scoate ochii. (IDEM)

Îmi scot sufletul și m-am abrutizat. (CEZAR PETRESCU)

A nu (**mai**) **scoate din** ... (pe cineva) = A înjosi, a umili sistematic (pe cineva), folosind unele şi aceleaşi cuvinte:

Mama cea vitregă tot nemulţumită era şi din leneşă şi dobitoacă nu o mai scotea. (POP.)

A scoate (**ceva** sau **pe cineva**) **din pământ** (**din iarbă verde**) ori **de unde-o ști** sau (reg.) **din fundul pământului** = A obține, a procura cu orice preț, cu orice efort; a găsi (ceva sau pe cineva) oricare ar fi greutățile de întâmpinat sau mijloacele de folosit în acest scop:

Dacă mai ai rom, două [ceaiuri]! *Dacă n-ai, să scoți din pământ.* (CEZAR PETRESCU)

Oh, leacul! unde-i?/ Din pământ,/ Din foc ea l-ar fi scos. (G. COȘBUC)

Din pământ să-mi scoți un scăunel, ai înțeles? Și în două minute să fii înapoi!... (LIVIU REBREANU)

Din pământ, din iarbă verde, să te duci să-mi aduci herghelia. (P. ISPIRESCU)

Scotea care pentru proviant [(înv.) provizii, alimente (pentru armată)] *din pământ, din iarbă verde.* (ION GHICA)

A scoate (**ceva** sau **pe cineva**) **la** (sau **în** ori, înv., **de**) **vânzare** (sau, înv., **vânzător**) ori (reg.) **a scoate vânzarea** (pe ceva) = A oferi spre vânzare (ceva sau pe cineva); a oferi la licitaţie, la mezat:

– Crede-mă, Comăneștene, asta-i războiul. De la început până la sfârșit, ți-ai pus viața ipotecă, și orice glonț, orb sau neorb, ți-o scoate în vânzare. (DUILIU ZAMFIRESCU)

De ce-ai scos nevasta-n târg?; ori ai scos-o di vânzare? (POP.)

A scoate (ceva) **la licitaţie** (ori **la mezat**) sau (reg.) **a scoate licitaţie** (pe ceva) = A oferi (un bun) spre vânzare prin licitaţie:

Mult-puţinul ce i-a mai rămas o să se strige mâne poimâne la mezat de către datornici. (NICOLAE FILIMON)

Parcă s-ar pune în sfârşit la mezat pentr-un preţ oarecare până şi idealul unora din eroii şi martirii noştri, a cărui realizare e mai departe decât orişicând. (MIHAI EMINESCU)

A scoate (cuiva) **peri albi.** v. **păr.**

A scoate (cuiva) **sânge** (Reg.) **=** A face să curgă (din corpul cuiva), printr-o incizie, o cantitate de sânge, în scop curativ:

După ce i se scoate sânge, i se administrează pe acelaşi ac un toxic fabricat în Laboratorul X al închisorii [...] (DORA PETRILĂ)

A scoate (pe cineva) **basma curată.** v. **basma.**

A scoate (pe cineva) **din circulaţie** (Fam.) = **a)** (D. oameni) A îndepărta (pe cineva) din activitate; a face să nu mai aibă nicio autoritate, nicio influenţă:

Ea a făcut o căsătorie de interes, pentru că tatăl tău e un om influent, pe când Drăghicii sunt de mult scoşi din circulaţie. (G. CĂLINESCU)

Când un scriitor nu mai poate, sau nu mai vrea să scrie, Kritikos îl scoate din circulație și îl așază alături de alți exilați ai buchiilor [...] (FLAVIUS ARDELEAN)

b) (D. oameni) A obosi pînă la totală epuizare (pe cineva), a face să nu mai fie bun de nimic. **c)** (D. obiecte) A scoate din uz, a interzice utilizarea:

Până la 1 august 1945, zeci de publicaţii sunt scoase din circulaţie. (LUCIA HOSSU LONGIN)

A scoate (pe cineva) **din fire** (sau, reg., **din fire afară**) ori **din minţi** (sau **din minte** ori **din simţiri**) = **a)** A face (pe cineva) să nu mai raţioneze, să-şi piardă cumpătul, dreapta judecată; a zăpăci:

Trandafir ș-un fir supțire,/ Rău m-ai scos, dragă, din fire. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Însă prinse a mă scoate din fire: citea prea îndelung, cerceta cam amânat o filă [...] (LEO BUTNARU)

De şase luni de zile, de când te-ai legat de mine, m-ai scos din toate minţile şi m-ai adus aici în Iaşi... (VASILE ALECSANDRI)

Pe atunci eram tânără, frumoasă... eram zână... dar m-a scos din minte Făt-Frumos... şi mi-am pierdut darul. (IDEM)

Toate ca toate, dar bătaia de joc îl scotea din minţi. (IOAN SLAVICI)

b) A face (pe cineva) să-şi piardă calmul:

Anghel îl auzi şi îndrăzneala lui Voicu îl scoase din fire. (MARIN PREDA)

Aerul lui preocupat îl scotea din fire pe Dumitrana, dar se stăpâni cât putu. (EUGEN BARBU)

A scoate (pe cineva) **din omenie.** v. **omenie.**

A scoate (pe cineva) **din rahat.** v. **rahat.**

A scoate (pe cineva) **din sărite** (sau, rar, **din sărit**) = A înfuria peste măsură (pe cineva):

Îndrăzneala lui Trifon îi fierbea creierii, oricât se sforţa să se calmeze şi oricât îşi dădea seama că ticălosul înadins caută să-l scoată din sărite ca astfel să aţâţe pe ceilalţi. (LIVIU REBREANU)

Numai să avem vorba dinainte, să nu fii rău de gură, c-apoi mi-i să nu mă scoţi din sărite şi să mă faci câteodată să-mi ies din răbuş afară. (ION CREANGĂ)

Da! Şi Rada-i mare hoaţă,/ Poate satul tot să-l scoaţă/ Din sărit, ea ştie bine!/ Dar se teme de-oarecine. (G. COŞBUC)

Ghiţă îşi pierduse bunul cumpăt şi tocmai pentru aceea se simţea în strâmtoare faţă de Lică, pe care nimic nu putea să-l scoată din sărite. (IOAN SLAVICI)

A scoate (pe cineva) **din şipci.** v. **şipcă.**

A scoate (pe cineva) **din viaţă** (sau **dintre cei vii**) (Reg.) = A ucide:

Când mi l-au apucat pe drac cu labele sale, au fost să-l scoată din viaţă. (I. G. SBIERA)

Moarte, moarte, unde eşti, în ce parte locuieşti?/ Şi ce faci de nu mai vii/ Să mă scoţi dintre cei vii! (POP.)

A scoate (pe cineva) **în lume.** v. **lume.**

A scoate (sau **a ajunge, a ieşi, a rămâne**) **la covrigi.** v. **covrig.**

A scoate (sau **a alunga, a arunca, a izgoni**) **din scaun** (pe cineva). v. **scaun.**

A scoate (sau **a da afară**) (pe cineva) **din pâine.** v. **pâine.**

A scoate (sau **a ieşi**) **la joc.** v. **joc.**

A scoate (sau **a ieşi**) **la maidan.** v. **maidan.**

A scoate (sau **a ieşi, a da**) **la lumină** (sau **iveală,** (înv.) **la arătare**) = **a)** A (se) arăta, a (se) vădi, a (se) da pe faţă, a (se) da în vileag:

Va ieşi la lumină mişelia ţigăncii. (POP.)

Adevărul a ieşit la lumină.

b) A ieşi cu bine (sau a scoate pe cineva) dintr-o situaţie grea:

O, minune! Iată-ne, iată,/ C-am ieşit iar la lumină. (VASILE ALECSANDRI)

c) A deveni public, a publica, a da publicităţii:

Al. Russo, Vasile Alecsandri scot la lumină poesia poporului. (NICOLAE IORGA)

Poveştile unchiaşului sfătos m-am hotărât să le dau la lumină, fără prefaţa d-lui Odobescu. (P. ISPIRESCU)

Poeziile ei... vor ieşi la lumină, căci am gând să le tipăresc. (C. NEGRUZZI)

A scoate (sau **a scăpa**) **ca din gura lupului.** v. **lup.**

A scoate (sau **a scăpa**) **pe cineva din ghearele cuiva.** v. **gheară.**

A scoate (sau **a slobozi**) **din lanţuri** (pe cineva). v. **lanţ.**

A scoate (sau **a sufla, a-i ieşi**) **din gură când cald,** (**şi**) **când rece.** v. **rece.**

A scoate (sau **a-i ieşi cuiva**) **limba de-un cot.** v. **limbă.**

A scoate (**un factor**) **de sub radical** (Mat.; rar) = A extrage (un factor) de sub radical:

Este foarte important să știm să scoatem factorii de sub radicali, deoarece scoaterea factorilor de sub radicali ne ușurează mult din muncă, atunci când rezolvăm exerciții. (http://matepedia.net/)

A scoate aburi pe gură. v. **abur.**

A scoate afară o proclamaţie (Înv.) = A face publică o proclamaţie:

La 23 octomvrie, Mihai scoase afară o proclamație. (NICOLAE BĂLCESCU)

A scoate arma (sau **sabia**) (**din teacă**) = A începe ostilităţile, războiul, răscoala etc.:

„Vreau ca în fața frontului să tremure calul când l-ăi strânge în pulpe, să zbârnâie escadronul când îi da o comandă, să țipe fiul în pântecele mamei când îi scoate sabia din teacă. Așa îmi place mie drăguțule!” (JEAN BART)

A scoate boii (**din jug** sau **din plug**) **fără coarne** (Reg.) = A termina rău o treabă:

Cu mine ţi-ai pus boii în plug? apoi, ţine minte că ai să-i scoţi fără coarne! (ION CREANGĂ)

Este o vorbă, cine pune boii în plug cu popa, îi scoate fără coarne. (PĂCALĂ și TÂNDALĂ)

A scoate coarne (cuiva) = A bârfi, a calomnia (pe cineva):

I-o scos lumea coarne lui Ion cu Rada. (POP.)

A scoate coasta de drac (din cineva)**.** v. **coastă.**

A scoate corectura (sau **corecturile**) = A îndepărta greşelile indicate în corecturile de tipar:

Vine între timp tehnoredactorul şi-l ia pe nea Bogdan la pagina externă pentru corecturi. Scoate corectura, aleargă la linotip, fiindcă una nu fusese bine făcută şi continuăm discuţia. (CORNELIU ȘTEFAN)

Am să revăd manuscrisul. – La corectură, la corectură! îl invită Iacob Negruzzi... Cine mai are ceva de scos, să scoată! (CEZAR PETRESCU)

A scoate din (sau **de la**) **nevoie** (sau **necaz, necazuri, nevoi**) (pe cineva) = A ajuta la ananghie (pe cineva):

În loc să-i scoată de la nevoie, în scurt timp îi aducea la sapă de lemn. (POP.)

A! ai uitat pe Egor birjariu care te-o purtat cu droșca trii luni de zile pe datorie… ai uitat că te-am scăpat de la nevoie? (VASILE ALECSANDRI)

A scoate din cauză = A hotărî încetarea unei acţiuni judiciare împotriva cuiva:

Codin se însănătoșise, când ancheta oficială, după ce ascultase pe toți martorii groaznicului măcel, îl scosese din cauză. (PANAIT ISTRATI)

A scoate din circuit = **a)** A face să nu mai funcţioneze, întrerupând legăturile cu circuitul. **b)** A retrage din circulaţie:

Aflaţi din materialul următor despre actele de care aveţi nevoie şi ce trebuie să faceţi pentru a scoate un teren din circuitul agricol. (https://media.imopedia.ro/)

A scoate din joc. v. **joc.**

A scoate din luptă. v. **luptă.**

A scoate din mânecă. v. **mânecă.**

A scoate din necaz. v. **necaz.**

A scoate efecte (sau **un efect**) = A reuşi să creeze o anumită impresie (artistică):

Tabloul... de pânză, scoţând efecte singulare de prospeţime din strivirea cu cuţitul a culorilor pe fondul textil. (G. CĂLINESCU)

Executa cântecul fără sentimentalism... scoţând efecte de gravitate. (IDEM)

A scoate (sau **a bate**) **în tipar** (Înv.) = A da la iveală, a publica:

Multe cărţi au scos în tipari împotriva ereticilor. (NICOLAE COSTIN)

A scoate în vileag = A demasca:

Am descoperit noi un secret, după îndeletniciri cărturăreşti de patruzeci de ani, cu ajutorul lui, ne-a îngăduit să scoatem în vileag povestea cea adevărată. (MIHAIL SADOVEANU)

A scoate la arătare. v. **arătare.**

A scoate luleaua de la ciubuc (Rar) = A-şi schimba atitudinea; a se înfuria:

Da, mă Gogule! i-am răspuns și eu, cată-ți de drum până ce nu scot luleaua de la ciubuc!... (VASILE ALECSANDRI)

A scoate mahmurul (din cineva)**.** v. **mahmur.**

A scoate om din cineva = A face pe cineva să devină om de valoare:

Am să te scot om, om de carte, om de frunte, ca să nu mai fii ca tatăl tău și ca mama ta, ci să stea ei și copiii lor în fața ta cum noi stăm în fața lor! (IOAN SLAVICI)

A scoate pe cineva de la greu. v. **greu.**

A scoate pe cineva din sănătate. v. **sănătate.**

A scoate pe piaţă = A valorifica prin (şi pentru) vânzare:

Visul Caty-ei era de... a scoate pe piaţă produse din ferma sa. (G. CĂLINESCU)

Practic, după finalizarea procedurii, nu va mai putea nimeni să scoată pe piaţă un produs cu acest nume, fără să fie chiar din Copălău. (http://www.monitorulbt.ro/)

A scoate rădăcina pătrată (sau **cubică**) (Mat.; rar) = A extrage rădăcina pătrată (sau cubică):

Înmulțește 9 ori 9, scoate rădăcina pătrată și apasă pe integrator. (http://context.reverso.net/)

Mai târziu am învățat și simbolul matematic numit radical, cu care se scoate rădăcina pătrată, cubică etc. (http://www.mesagerul.ro/)

A scoate sau **a trage** (**vinul**) **de pe drojdii.** v. **drojdie.**

A scoate scântei = A face un lucru cu foarte multă convingere, în mod extrem de eficient:

Dacă n-o să scoţi scântei învăţând,... te trimit la unchiul Petre. (MARIN PREDA)

Să vedem Românul plângând ca femei/ În loc c-a lui spadă să scoată scântei,/ Să înoate-n sânge omorând pe hoți/ Să gonim din țară pe tiranii toți! (AL. MACEDONSKI)

A scoate voie (Rar) = A cere permisiune:

Mergem noi la mitropolie și-ți scoatem voie. (DAMIAN STĂNOIU)

A scoate (pe cineva) **din oprele.** v. **opreală.**

A scoate (sau **a vinde**) **la mezat.** v. **mezat.**

A(-i) scoate (cuiva) **vorbe** (**rele**) sau (reg.) **nume** (**rău**) = A relata (despre cineva) în mod defavorabil, de obicei pe nedrept:

Ori am vorbit cu dânsa glume?/ O fac de râs și-i scot eu nume? (G. COȘBUC)

Atunci Ana l-a întrebat dacă e adevărat că vlădica are o drăguţă şi doi copii din flori, sau numai oamenii i-au scos vorbe. (SORIN TITEL)

Muierile, mai ales, sunt de nelecuit. Mi-or și scos vorbe. (ION LĂNCRĂNJAN)

A(-i) scoate vorbă (sau **vorbe**) (**că...**) **=** A face să se răspândească ştirea (defavorabilă, nerecomandabilă, inoportună, inexactă etc.) că...:

Mi-au scos vorba că am adunat bani mulți și toți mă fură, toți umblă să mă înșele. (IOAN SLAVICI)

Începu să scoaţă vorbă că a prinde o ciută nu este vro treabă mare. (P. ISPIRESCU)

S-or uita flăcăi la tine,/ Și copile tinerele:/ Să vorbești frumos cu ele,/ Să nu-ți scoată vorbă-n țară/ Că tu ești crescută rău! (G. COȘBUC)

A(-i) scoate limba (cuiva, la cineva, după cineva etc.) = A-şi manifesta dispreţul, batjocura, dezaprobarea etc. faţă de cineva; a face (cuiva) în ciudă prin arătarea limbii afară din gură:

A scos limba la două cucoane tinere. (TUDOR ARGHEZI)

Scot limba după ea și mă strâmb. (G. M. ZAMFIRESCU)

Elia scoate limba la Cara. Nu mă pot abține să nu râd. N-am mai văzut până acum vreun Erudit care să scoată limba. (VERONICA ROTH)

A(-şi) ieşi (sau **a scoate pe cineva**) **din răboj** (**afară**)**.** v. **răboj.**

A-i scoate (cuiva) **ochii** (cu ceva) = **a)** A-i aduce (cuiva) mereu aminte, cu răutate ori fără tact, fără menajamente, cu reproş, de anumite fapte sau de anumite atitudini necorespunzătoare, de un serviciu sau de un bine care i-a fost făcut:

M-am săturat până-n gât de mucegaiul de babă, că hojma mă morocănește și-mi scoate ochii cu cele tinere. (ION CREANGĂ)

b) A ademeni; a înşela (pe cineva):

Măi, bogate, bogăţele!/ Dacă ai averi d-acele,/ Nu-mi scoate ochii cu ele. (VASILE ALECSANDRI)

A-i scoate (cuiva) **sufletul** (Înv.) **= a)** A ucide (pe cineva):

Numai curând să-mi învii pre domno-su, iară de nu îț[i] *voiu scoate s*[u]*fl*[e]*tul.* (DOSOFTEI)

b) A obosi (foarte tare pe cineva):

– Mă obosești de-mi scoți sufletul, șopti ea supărată acum și de privirile îndreptate asupra ei. (IOAN SLAVICI)

Te rog să mă asculți: eu viu să jeluiesc/ De acest ticălos,/ Ce sufletul mi-a scos. (GR. ALEXANDRESCU)

A-i scoate (cuiva) **şi dinţii din gură.** v. **dinte.**

A-i scoate (sau **a-i vinde**) (cuiva) **şi măselele** (**din gură**)**.** v. **măsea.**

A-l scoate (pe cineva) **cu picioarele înainte.** v. **picior.**

A-şi scoate (sau **a-şi arunca, a-şi lepăda** etc.) **masca** ori **a ridica** (sau **a lua, a smulge, a rupe**) **cuiva masca.** v. **mască.**

A-şi scoate capul (**din...** sau **de la...**) (Îrg.) = A(-şi) salva viaţa:

Duca Vodă ş-au scos capul cu darea de bani. (NICOLAE COSTIN)

A-şi scoate focul (pe cineva)**.** v. **foc.**

A-şi scoate mămăliga (sau **pâinea**) (Reg.) = A-şi câştiga strictul necesar pentru trai:

[…] *doi oameni cu doi boi, la vreme de iarnă, abia îşi puteau scoate mămăliga.* (ION CREANGĂ)

Nu poți în orașul acesta să îți scoți nici pâinea cea de toate zilele. (I. GHERASIM GORJAN)

A-şi scoate ochii (cu ceva) = A-şi strica vederea cu un lucru migălos sau din cauza condiţiilor (de vizibilitate) necorespunzătoare pentru lucru; a depune mari eforturi pentru a vedea (în condiţii necorespunzătoare):

Contribuise la trezirea conștiinței croitorilor și cizmarilor care... își scoaseră ochii în clădirea întunecoasă. (ION PAS)

A-şi scoate ochii unul altuia = A se certa; a se bate:

– Ei! apoi vezi bine că dumneata o s-o aperi... ca vă scoateți ochii unul la altul! (I. L. CARAGIALE)

A-şi scoate (sau **a scoate altuia**) **ceva din gând.** v. **gând.**

Fuge de-și scoate ochii = Fuge foarte tare; (fig.) se ferește din răsputeri (de o situație grea, neplăcută etc.):

Moș Nichifor fugea de cărăușie de-și scotea ochii. (ION CREANGĂ)

Pe care l-a zări nu mai scapă cu viață. De aceea fuge lumea de dânsul de-și scoate ochii. (IDEM)

Pe unde scot (sau **scoţi** etc.) **cămaşa?** = Cum aş (sau ai etc.) putea să scap (ori să scapi etc.) din încurcătura sau necazul în care mă aflu (sau te afli etc.)?:

E, domnule șef, acu să te vedem pe unde scoatem cămașa! răbufni primarul cu fața strâmbată de îngrijorare. (LIVIU REBREANU)

O să-i pregătesc o interpelare la toamnă, să nu mai știe pe unde scoate cămașa! (N. D. COCEA)

Prinde orbul, scoate-i ochii. v. **ochi.**

SCOBI

A-şi scobi dinţii cu cineva = A vorbi pe cineva de rău:

Să-i spui... să nu-şi scobească dinţii cu mine c-a da de dracul. (POP.)

Scobește-te în dinți! = Se spune ironic, când nu poți dobândi ceva:

Părul s-a făcut de-o mie de ori mai nalt de cum era, de-i ajunsese crengile în nori! Ș-atunci... scobește-te, fata babei, în dinți! (ION CREANGĂ)

SCOFALĂ

A nu avea (sau **a nu face**) **nicio scofală** = A nu avea nicio şansă de izbândă, a nu izbuti nimic; a nu avea niciun succes:

Și apoi, pe lângă toate aceste, nici vreo scofală mare nu era de dânșii: un bordei ca vai de el, niște țoale rupte, așternute pe laițe, și atâta era tot. (ION CREANGĂ)

Dacă n-a vânat lei, n-a făcut nicio scofală. (GABRIEL DIRADURIAN)

SCOR

A deschide scorul. v. **deschide.**

SCORBURĂ

A avea scorbură la inimă (Reg.) = A fi foarte supărat:

Când omul este supărat tare, se zice că are „scorbură la inimă" sau „inimă de putregai" [...] (TRAIAN HERSENI)

SCORMONI

A-l scormoni (pe cineva) **la inimă** (Reg.) = A tulbura; a nemulţumi, a nelinişti:

Numai atâta, că moș Ion Roată, după câte văzuse și după câte pățise el în viața sa, nu prea punea temei pe vorbele boierești și avea gâdilici la limbă, adică spunea omului verde în ochi, fie cine-a fi, când îl scormolea ceva la inimă. (ION CREANGĂ)

SCORNI

A scorni cuiva nume (**rău**) = A face cuiva sau a căpăta faimă, reputație rea, a (se) vorbi de rău despre cineva:

Mihai a intrat în conflict deschis cu domnia, pe considerentul că „s-au scornit nume cum că este fecior de domn". (MIRCEA BĂLAN)

SCRÂNTEALĂ

A da de scrânteală (Rar) = A i se întâmpla ceva rău:

Fluieri p-alături cu trăscău-n nas, ca terchea-berchii, gata să dai şi tu în scrânteală dă tot... (GEORGE COLPIT)

SCRÂNTI

A o scrânti = A comite o eroare; a face o gafă, o prostie:

Dascălul văzu că a cam scrântit-o şi o întoarse pe foaia ailaltă. (P. ISPIRESCU)

Toate încep bine, şi de la a doua strofă o scrântesc. (AL. VLAHUȚĂ)

SCREME

A se screme să... = A fi pe punctul de a... (fără a reuşi):

Articolele lui Panait Istrati ne-au convins că, în afară de spovedaniile pederaste, povestitorul e un biet mardeiaş cu degetele butucănoase ce se screme să pară violent, ce icneşte ca să pară revoltat. (STELIAN TĂNASE)

De când se screme să plouă şi degeaba! (POP.)

SCRIE

A scrie ceva pe numele cuiva (Pop.) **=** A face cuiva acte de proprietate pentru...:

Aici are să vie cu Ana și cu Vasile Baciu, să-i scrie toate pământurile pe numele lui. (LIVIU REBREANU)

A scrie pe apă (sau **pe nisip,** rar, **pe lumânare, pe mucul lumânării**) **=** A uita uşor, a nu lua în serios ceva:

Când cu sete cauţi forma ce să poată să te-ncapă,/ Să le scrii cum cere lumea, vro istorie pe apă? (MIHAI EMINESCU)

Nedreptăţile scrie-le pe nisip, iar binefacerile pe marmoră. (POP.)

A(-i) fi scris (**cuiva** sau, rar, **pentru cineva**) **=** A(-i) fi sortit:

Vezi că nu ştiu de ce, dară voinicul simţi că parcă fata împăratului să fie scrisa lui, şi parcă nu mai avea odihnă în oase. (P. ISPIRESCU)

Ce e de la ea nu e... nu e după cum vrea, ci după cum îi e scris să vrea... (BARBU DELAVRANCEA)

Deci, se vede, că așa este scris, ca tu să-mi fii mie muiere, hai să ne cununăm. (I. POP-RETEGANUL)

Parcă dacă mi-a fi dat să mor de holeră, stăpânirea o să șteargă data mea de acolo unde s-o fi aflând! Ți-e scris, ți-e scris; nu ți-e scris, nu ți-e scris, și sănătate bună. (IOAN SLAVICI)

A(-și) scrie ceva în frunte = A ține bine minte, a memoriza bine:

Scrie-n frunte ce-ți spun: de azi înainte te așteaptă la toate șotiile din partea mea. (VASILE ALECSANDRI)

A-i fi scris (cuiva) **pe față** (sau **în obraz**) **=** A vedea pe fața cuiva starea lui sufletească:

Dar ce văd? întristarea ți-e scrisă pe obraz. (D. BOLINTINEANU)

A-i fi scris (cuiva) **=** A-i fi hărăzit de soartă, a-i fi sortit:

Du-te la tată-tău și cere să-ți dea calul, armele și hainele cu care a fost el mire, și atunci ai să te poți duce unde n-au putut merge frații tăi; pentru că ție a fost scris de sus să-ți fie dată această cinste. (ION CREANGĂ)

Dar stă scris că orice făptură omenească să verse lacrimi pentru o pricină sau alta. (PANAIT ISTRATI)

De-o fi una, de-o fi alta... Ce e scris şi pentru noi,/ Bucuroşi le-om duce toate, de e pace, de-i războiu. (MIHAI EMINESCU)

De (sau **pe**) **când scria** (sau, refl., **se scria**) **musca pe perete** (Formulă folosită în basme) **=** De mult, din timpuri străvechi:

A fost odată ca niciodată... De când se scria musca pe părete. (P. ISPIRESCU)

Unde scrie? = Se spune pentru a arăta refuzul cuiva de a da crezare spuselor unei persoane sau de a da curs unei cereri, unei somații etc.:

Da, admit, sunt o palidă figură, dar unde scrie că toți trebuie să iasă în bătaia reflectoarelor? (NICOLAE ȚIC)

Nu găsesc în nicio lege unde scrie că nu pot achita CAS și în provincie. (http://www.avocatnet.ro/)

SCRIPCĂ

A se potrivi ca mireasa la moară (sau **ca scripca cu iepurele**)**.** v. **potrivi.**

SCRIPETE

A bate în scripeţi (Reg.) = A fi foarte supărat:

L-am lăsat pe sărmanul Codaciu bătând în scripți și plângând. (TUDOR PAMFILE)

SCRIPTURĂ

A arăta cu (sau **a pune în**) **scriptură** (Înv.) = A scrie:

Minunile ce s-au fapt de dânsul fiind multe, nefiind putință a le pune în scriptură. (DOSOFTEI)

A treia zi după scripturi = După ce a trecut momentul potrivit; prea târziu:

Într-adevăr, este neplăcut, şi nu-i nimeni de vină, să te trezeşti cerând a treia zi după scripturi, dar este chiar degeaba să vrei ceva mai devreme de scripturi. (TRAIAN VEDINAȘ)

Prostia asta a fost preluată de Televiziunea belgiană şi difuzată a doua zi la oră de vârf, încât a treia zi (*după scripturi*) *mă cunoştea toată Belgia, mai ceva decât pe Tăriceanu şi Simion.* (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 101)

Sorina Honţaru, şefa DSP Argeş, demisă a treia zi după scripturi! (http://www.bitpress.ro/)

SCRIS, -Ă

(**A fi**) **ca** (sau **parcă**) **scris** (sau **scris de frumos**) **=** (A fi) foarte frumos:

Avea nişte sprâncene bine arcuite de pare că erau scrise. (P. ISPIRESCU)

A rămâne (**ca**) **scris pe perete =** A încremeni:

Tâlharii remaseră ca scriși pe părete și tăcură mâlcă. (P. ISPIRESCU)

SCROAFĂ

A se sui (sau **a urca**) **scroafa în copac** (sau, reg., **în salcie**) (D. un parvenit) = A fi îngâmfat:

– Petruţa e scroafa care s-a urcat în copac... – Da, da... Dar să nu crezi că n-avea replică!... (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

Colonnescu s-a urcat în copac ca scroafa, şi nu el trebuie să comande aici. – Dar cine? – Dacă eşti deştept, ai să afli. (MIRCEA DANELIUC)

SCRUM

A se alege (**numai**) **scrumul** (**şi fumul**) (sau **scrumul şi cenuşa, fum şi scrum, scrum şi cenuşă**) (din ceva sau din cineva)**.** v. **alege.**

A se face (sau **a face pe cineva** sau **ceva**) **scrum** (**şi cenuşă**) (Pop.) **=** A arde sau a face să ardă complet*:*

– Las' că v-am găsit eu ac de cojoc. De-acum dormiți, dormire-ați somnul cel de veci, că v-am așternut eu bine! Vă veți face scrum până mâine-dimineață. (ION CREANGĂ)

Ţipară ce ţipară, dară o dată cu focul li se stinse şi lor glăsciorul şi se făcură scrum. (P. ISPIRESCU)

SCRUPUL

A-şi face (sau **a avea scrupule**) **scrupule** (față de cineva sau de ceva) **=** A se frământa în legătură cu moralitatea, cu legitimitatea sau spontaneitatea unei decizii, a unei acţiuni etc.:

Nu trebuia să-şi facă scrupule. (ZAHARIA STANCU)

„Mai întâi, zice el, doi bandiţi ca Hitler şi Stalin n-au a-şi face scrupule de ordin moral"; (IOAN HUDIȚĂ, DAN BERINDEI)

Deocamdată, să ne bucurăm de această zi unică și să-ți povestesc de ce am scrupule față de țiganii de sub pădure, pe lângă care am trecut. (MIHAIL SADOVEANU)

Domnul G. Filip părea să aibă unele scrupule de conștiință în ce privește primele patru volume […] (IDEM)

SCUFUNDA

Nu se scufundă pământul = Nu se întâmplă niciun rău (dacă nu se va realiza ceva):

N-are să se scufunde pământul dacă o muri unul ca el; tot are să moară el odată. (ŞEZĂTOAREA, XII)

SCUIPA

A linge unde a scuipat (Pop.; dep.) = A-şi schimba în bine atitudinea faţă de ceva blamat înainte; a-şi retrage vorbele (răuvoitoare):

Dorința de-a rămânea în buget i-a făcut să riște; frica de-a cădea îi face astăzi să lingă unde-au scuipat și să-și retragă într-un mod atât de nedemn cuvintele. (MIHAI EMINESCU)

Şi numai ce mi-i învârte el vârtos şi ce mi ţi-i răsuceşte el pe faţă şi pe dos, măi tată, măi, şi numai ce încep dânşii a se milogi şi a linge unde-au scuipat şi a scuipa unde-au lins […] (CEZAR PETRESCU)

Şi-l ţine şi boier Tudor, că e om întreg, nu linge unde a scuipat. (ION LAZU)

A scuipa de sus (sau **departe**) (Reg.; d. oameni) = A fi îngâmfat:

Tu la dânşii cu sprânceana naltă căutând în zios, să scuipii dăparte, uitându-ţi şi dă opincile sparte? (ION BUDAI-DELEANU)

A scuipa foc (D. oameni) **=** A fi furios:

Din faldurile rochiei răsare un cavaler înfrunzit, ce sparge oglinda şi năvăleşte în baie, scuipă foc şi-l fugăreşte pe Alexandru dintr-o cameră în alta, tropotind peste schiţe şi tablouri. (ION MANOLESCU)

A scuipa sânge (Pop.) **=** A avea hemoptizie:

Bolnav şi învins, decide să părăsească vila din Crimeea şi să se întoarcă la Moscova, dar scuipă sânge tot mai des, ceea ce-l sâcâie şi-l exasperează; (DORA PETRILĂ)

Suflă comandă la toţi, înainte şi-ndărăt, până scuipi sânge din piept. (POP.)

A-şi scuipa (sau **a-și stupi**) **în sân.** v. **sân.**

A-și scuipa fierea (Pop.) **=** A vorbi cu ură:

[...] *și scuipa punând în scuipatul acela toată fierea care i se adunase în suflet, tot amarul şi tot necazul de care ar fi vrut să scape, ştiind în acelaşi timp foarte bine că un asemenea lucru nu era cu putinţă...* (SORIN TITEL)

A-şi scuipa plămânii (sau, reg., **bojocii) = a)** A tuşi şi a expectora des:

Că era în vorbă cu o fată dîn Găeşti, şi a fost care va să zică fugar, da' acum îşi scuipă bojocii în bordei. (CAMIL PETRESCU)

Încep a tuşi să-mi scot bojocii nu alta, simţii că mi s-a rupt ceva în beregată […] (NORA IUGA)

b) A depune eforturi mari pentru a realiza ceva (cu riscul pierderii sănătăţii):

Trăgeau cu foc la nişte hori, bătuta, brâul, ca la uşa cortului, de unul singur, pipăruş şi câte jocuri toate, de puteai să-ţi rupi bojocii jucând. (P. ISPIRESCU)

Spunea râzând cât se bucura că mai scapă puţin de povara şcolii, după ce şi-a tocit plămânii treizeci şi atâţia de ani cu atâtea sute de copii nebunatici, şi în gând îşi zicea că nicio meserie nu-i mai frumoasă pe pământ ca aceea de-a desţeleni mintea tinerelor vlăstare omeneşti. (LIVIU REBREANU)

A-şi scuipa (sau, reg., **a-şi stupi**) **sufletul cu cineva.** v. **suflet.**

SCUIPAT

A avea scuipat (sau **stupit**) **la furcă** (Pop.) = A vorbi mult şi cu plăcere; a avea chef de vorbă:

Sorbea fiecare din zamă, ascultând ba la unul din capătul cela, ba la scripcari care cântau „de dorul puicuţei mele", ba la dascălul Cristeiu, căruia nu-i mai tăcea gura; avea stupit la furcă, din capul locului. (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 1, 1906)

Şi aveam tupeu şi aveam scuipat la furcă,/ De ne-am pus contra pentru limba turcă. (SORIN POCLITARU)

A i se topi (cuiva) **scuipatul în gură** (Reg.) = A fi pofticios:

Silit de atâtea ori să ceară, la nevoie, i se strângea totuși gâtlejul și i se usca scuipatul în gură; (EUGEN LOVINESCU)

A-i veni (cuiva) **scuipat la furcă** (Reg.) = A avea chef de vorbă:

Revenit cu scuipat la furcă, Bulache trăncănea încântat de cunoştinţele lui în imensul domeniu al tencuitului [...] (https://atelier.liternet.ro/)

SCULA

A i se scula (cuiva) (ceva) (Pop.) = A-i veni (cuiva) o idee (ciudată):

Desigur, când nu eşti constructor, te doare la başcheţi, dar când eşti şi brusc eşti obligat să torni beton noaptea că aşa i s-a sculat unuia... (https://forum.softpedia.com/)

A i se scula (cuiva) **să...** (sau **de...**) (Fam.) = A se hotărî brusc (sau a dori pe moment) să obţină, să întreprindă ceva:

Am avut un super event la firmă, șefului i s-a sculat să facă o întâlnire cu toți marii colaboratori de afară, înainte de concediu. (CORINA OZON)

Ce, nu-l puteai ţine şi tu în cameră acolo. I s-a sculat de vizite acum. (AUGUSTIN CUPȘA)

A scula (sau **a ridica, a pune**) **în picioare.** v. **picior.**

A se scula (sau **a fi** etc.) **cu dosul în sus.** v. **dos.**

A se scula ca huhurezii. v. **huhurez.**

A se scula cu curu (sau **cu dosu, cu fundu**)**-n sus** sau **a se scula cu faţa la pernă** (sau **cu faţa la cearşaf, pe piciorul stâng**) = A fi bosumflat, prost dispus, pus de ceartă:

Văd eu că te-ai sculat, azi, cu curu-n sus şi toate-ţi put. (POP.)

Ai stat toată ziua cu curu-n sus şi-acu' te găsi duşul? (MUGUR BURCESCU)

A se scula cu luptă. v. **luptă.**

A se scula cu noaptea în cap (Fam.) = A se trezi dimineaţa foarte devreme:

[…] *căci aveam grozavă ciudă pe dânsa: nu numaidecât pentru pupat, cum zicea mama, ci pentru că mă scula în toate zilele cu noaptea-n cap din pricina ei.* (ION CREANGĂ)

– Ați venit cu noaptea în cap, cerșetorilor! (BARBU DELAVRANCEA)

Nu-i chip în ziua asta să fac nimic, deși m-am sculat cu noaptea în cap, și mă aflu numai eu, singur vânător în asemenea singurătăți. (MIHAIL SADOVEANU)

A se scula deodată cu soarele = A se scula la răsăritul soarelui, dis-de-dimineaţă:

Somnorosul e silit dă a să scula deodată cu soarele. (VASILE ALECSANDRI)

A se scula din morți = A învia:

Nimănui să nu spuneți ceea ce ați văzut, până când Fiul Omului Se va scula din morți. (BIBLIA)

A se scula în două labe. v. **labă.**

SCULĂ

A pune sculele în cui (Reg.; d. persoane în vârstă) = A avea puterile slăbite:

Dar înainte de a-şi pune sculele în cui, Picasso îşi imortalizase noua iubire în câteva dintre cele mai senzual evocative pânze din câte s-au văzut vreodată. (CONTEMPORANUL. IDEEA EUROPEANĂ, 1994)

A se da mare sculă de basculă (Arg.) = A se da mare:

– Simplu, ți s-a dus vestea. Mi-a trecut pe la ureche că te dai mare, mare sculă, te dai mare sculă pe basculă. (VLAD A. POPESCU)

SCUMP, -Ă

(**A fi**) **scump** (sau **zgârcit, scurt,** reg., **strâns,** rar, **împuţinat**) **la vorbă** (sau, rar, **la vorbire, la grai**):

Mi s-a părut prostălău. Era numai scump la grai. (ZAHARIA STANCU)

E cam posomorât și scump la vorbire. (RADU TUDORAN)

(**A fi**) **scump la tărâţe şi ieftin la făină =** Se spune despre cel care este zgârcit la cheltuieli mărunte, dar risipitor când nu trebuie; a fi nechibzuit:

Cine știe dacă-i mai rămăsese ceva pe a doua zi de cheltuială; dar Leuștean, cel ieftin la făină și scump la tărâțe, nu era om să-și cântărească dărnicia în asemenea momente. (NICOLAE GANE)

Măicuță, de ce eşti scumpă la tărâțe şi ieftină la făină? (ION CREANGĂ)

A avea scump (pe cineva) (Învr.) **=** A stima (pe cineva):

Boierul avea o mică oaste şi Petru se gândise să se facă oştean la el, doar, doar o avea vreodată ocazia să fie faţă în faţă cu cei care îi uciseseră tot ce avea mai scump pe lume. (LIVIU OLTEAN)

A fi scump la râs (sau, rar, **de zâmbet**) **=** A fi posac, a râde rar:

Fetişoara asta, o vezi dumneata cât e de scumpă la râs? (ION CREANGĂ)

A fi scump la vedere = A fi retras; a fi greu de găsit; a se arăta în lume rar:

Hericlia, cu firea ei sfioasă..., era mai scumpă la vedere. (I. A. BASSARABESCU)

– Ce scumpi sunteți la vedere, îi spuse prietena ei lui Miluță, care începu a râde cu pofta lui obicinuită. (JEAN BART)

A purta nume mari (sau **scumpe**) (Reg.) **=** A avea origine nobilă sau cu calităţi deosebite:

S-au aflat în această poziție, de-a lungul timpului, nume mari, precum Anghel Saligny, Elie Radu, Mihail Romniceanu și alții. (TOADER POPESCU)

A ține (ceva) **scump** (pe cineva) **=** Se spune când cineva plătește mult, când îl costă mult ceva:

Mă ținea tare scump și ca să fac față la atâtea cheltuieli... am făcut datorii peste datorii. (MATEIU I. CARAGIALE)

A(-i) cădea (ceva) **scump** (cuiva) **=** A fi dezagreabil:

Din porunca lui Ioanu Sevastocratoru fu dată o palmă preste obraz lui Asan: carea palmă scumpă foarte căzu împăratului Isaakie Angel și la toată împărăția grecilor. (PETRU MAIOR)

Mai scumpă aţa decât faţa. v. **ață.**

SCUMPIRE

A fi în scumpire (D. mărfuri) **=** A avea preţul în creştere:

Aurul e în scumpire. (ZAHARIA STANCU)

SCURGE

A i se scurge (sau **a-i curge cuiva**) **ochii după cineva** (sau **după ceva**) (Pfm.) = A se uita cu mult drag la cineva sau la ceva:

[…] *în sfârșit, văzui eu că nu e bine să-i las tocmai de tot mâhniți, le-am dat calul, și eu am plecat cu tovarășul meu și cu pasărea; iară zmeilor li se scurgeau ochii după dânsa.* (P. ISPIRESCU)

Cât a dorit dânsul şi n-a fost în stare să cucerească nici măcar o fată din Pripas, cu toate că i se scurgeau ochii după unele. (LIVIU REBREANU)

E mândru și fetelor le curg ochii după el. (MIHAIL SADOVEANU)

A scurge vlaga (din cineva) = A slei de puteri (pe cineva):

Le-au scurs sătenilor vlaga și farmecul vorbei... De se întâlnesc între ei parcă li-i silă să-și grăiască. (ION PĂUN-PINCIO)

Simţeam că mă topesc, că toată vlaga din corpul meu se scurge din mine în şiroaie de sudoare. (CONSTANTIN STAMATI-CIUREA)

Dintru-ntâi negustorul păru că nu înțelege; apoi toata vlaga i se scurse parcă din trup, și se rezimă cu spatele de perete. (EM. GÎRLEANU)

A-şi scurge (sau **a i se scurge**) **ochii** (**de lacrimi** sau, rar, **în lacrimi**) = A plânge până la secarea lacrimilor (sau până la slăbirea vederii):

Nu-ți mai scurge ochii tineri, dulcii cerului fiaștri,/ Nu uita că-n lacrimi este taina ochilor albaștri. (MIHAI EMINESCU)

SCURT, -Ă

(**A fi**) **scurt la** (sau **în**) **vorbă** (sau, rar, **la cuvânt, la grai, la voroavă**) = (A fi) puţin comunicativ:

Tată-meu era de felul lui scurt la vorbă. (NICOLAE GANE)

Seara, când s-a întors la Persida, el era îngândurat și scurt la vorbă. (IOAN SLAVICI)

A (**o** sau **a i-o, a-l**) **tăia** (sau **reteza**) **scurt** = A întrerupe cu hotărâre sau cu bruscheţe din vorbă (pe cineva):

Când m-a întrebat omul, eu totdeauna i-am spus: „Ia-ți un avocat". „Pe cine?" m-a întrebat el. „Pe cine vrei... acolo nu m-amestec", i-am tăiat-o scurt... că la mine n-a mers niciodată, declară el, ridicându-și deodată capul dintre umerii între care îi plăcea să-l ție înfundat... (GIB I. MIHĂESCU)

Când m-a întrebat de așa ceva, i-am retezat-o scurt, cât era de cneaz: „Eu sunt de la Calafat!" atâta i-am răspuns. (IDEM)

A avea vederea scurtă (sau **a fi scurt de vedere**). v. **vedere.**

A face (pe cineva) **mai scurt de** (**cât**) **o palmă** (sau **cu un cap**) (Înv.) = A decapita:

Mihai aflând, supuse sub picioare pre vrăjmaşi, îi făcu mai scurţi de câte o palmă. (P. ISPIRESCU)

A face scurtă la limbă = A trăncăni:

Mai ho, cu atâta meliţă, că faci scurtă la limbă. (POP.)

A face scurtă la mână = A face un efort manual deosebit (și de durată):

Făcea scurtă la mână scriind. (N. D. COCEA)

A făcut scurtă la mână, îi curg lacrimile. (TITUS POPOVICI)

A fi scurt = A spune ceva în puţine cuvinte; a fi concis:

Ascult, dar fii scurt, sunt foarte obosită. (MARIN PREDA)

Sper să fii scurt şi, mai ales, convingător. (DAN DOBOȘ)

A scăpa scurt (**de coadă**) (Pop.) = A scăpa cu greu şi dezavantajat, păgubit etc. dintr-o situaţie dificilă:

Şi după ce-l bat mai zic: A scăpat scurt de coadă. (ANTON PANN)

A trage scurta (Pop.) **=** A suporta consecinţe (neplăcute):

Simt că, dacă-ţi spun numai atâta, te voi încurca şi pe dumneata şi scurta tot eu voi trage-o. (ION AGÎRBICEANU)

El n-are ce să se amestece, ca să tragă scurta pe urmă. (TITUS POPOVICI)

A ține (pe cineva) **din** (sau **de**) **scurt** = A controla îndeaproape sau cu severitate comportarea (cuiva); a supune (pe cineva) unei discipline severe; a trata (pe cineva) cu asprime:

Se ruga să-l ție din scurt și să fie foarte sever cu el. (AL.VLAHUȚĂ)

Zice d. Nae :„Iordache, biletul spiţerului e cu scamatorie; ia să-l ţinem noi de scurt: ori că ne-a luat bilete, ori că ne-a furat pecetia, ori că şi-a făcut el alta pe model, că prea se-ntinde abonamentul lui ca caşcavalul prăjit..." (I. L. CARAGIALE)

Poale lungi și minte scurtă. v. **poală.**

Scurt şi cuprinzător sau (fam.) **scurt pe doi** = Fără multă vorbă:

Scurt şi cuprinzător, sărut mâna mătuşei, luându-mi ziua bună ca un băiat de treabă. (ION CREANGĂ)

Scurt pe doi, așa spune, nu căuta zorzoane, ocolișuri, atenuări stilistice, ambalaj de politețe; spune scurt pe doi: Ce dorești? – Vreau să fiu, iertați lipsa de modestie, un geniu... (LEO BUTNARU)

Scurtă vorbă (sau, rar, **socoteală**) = Se spune când se trece la o acțiune fără a mai aștepta, fără a mai pierde timpul; fără multă vorbă:

Și scurtă vorbă, ne adunăm, cu rudele lui Zaharia, cu ale mele, în ogradă la moș Luca. (ION CREANGĂ)

Ori te hotărăști să înveți carte, ori, de unde nu, te dau la cizmărie, scurtă socoteală. (GH. BRĂESCU)

SCURTA

A i se scurta pasul (Reg.) = A agoniza:

Dacă însă boala e grea și bolnavul zace, fără nădejde de scăpare, atunci se zice că... i s-a scurtat pasul, a ajuns pe pragul morții. (I. A. CANDREA)

A scurta (a tăia sau **a lega) limba cuiva**. v. **limbă.**

A scurta (cuiva) **vorba** (sau **a i-o scurta**) = A împiedica (pe cineva) să vorbească:

Am scurtat vorba, ca să stabilim un compromis. (NADIA COSTE)

Nu a mai apucat să continue, pentru că Andron şi mai furios, i-a scurtat-o: – Scoți pe dracu să te ia, aia scoți! (CONSTANTIN DOMINIC)

A-i scurta (cuiva) **drumul** (sau **calea**) = A ieşi (cuiva) în întâmpinare:

Când dușmanul în taină s-apropie de cort,/ Scurtează-i drumul grabnic prin moarte, sau ești mort. (VASILE ALECSANDRI)

A-i scurta (cuiva) **viaţa** = A omorî (pe cineva):

Te-or prinde şi te-or duce la Suceava-n starostie, să-ţi scurteze viaţa ţie. (POP.)

A-i scurta (sau **a-i tăia**) **cărările** (sau **drumurile, potecile**) (Reg.) = **a)** A împiedica activitatea cuiva, a îngrădi libertatea de acțiune a cuiva:

Când cu gândul nu visează,/ El în cursă o să cază./ Și atuncea te pisează/ Și potecile-ți scurtează. (ANTON PANN)

Helbet, m-oi face eu sănătos, ţi-oi mai scurta eu cărările. (CONTEMPORANUL, IV)

b) A pune în pericol viaţa cuiva; a omorî:

Prin locurile iestea e cam greu de călătorit singur; nu cumva să-ţi iasă vro dihanie ceva înainte şi să-ţi scurteze cărările. (ION CREANGĂ)

A-i scurta (sau **a-i tăia**) **cuiva ghearele** (Fam.) = A-i lua posibilitatea de a mai fura:

Iar tu eşti un duşman, un pui de năpârcă căruia demult trebuiau să i se fi tăiat ghearele. Ai noroc, ai noroc cu carul [...] (MIRCEA MARIAN)

SCURTĂTURĂ

A măsura cu o scurtătură (pe cineva) (Înv.) = A bate (pe cineva):

Vieru-n faţă-i numai ce s-arată/ Şi-ncepu deodată... cu-o scurtătură, știi, cam cioturoasă, să-l măsoare. (CONTEMPORANUL, II)

SCUTEALĂ

A avea în scuteală (pe cineva) (Reg.) = Se spune despre un boier care avea în slujbă un scutelnic:

Giupânesele sărace nu numai că nu da niciun ban, ce avea și argați în scuteală. (AXINTE URICARIUL)

Dat-au şi boierilor celor mari câte cinzeci şi câte şesezeci de oameni de scuteală, altora boieri mazili câte douzeci, câte cinsprezece, câte cinci. (ION NECULCE)

A pune (pe cineva) **la scuteală** (Reg.) = A ocroti; a părtini pe cineva:

[...] *faceți bine și-i faceți ceva rânduială baremi ori și unde, să fie la scuteală legat și să aibă baremi ceva ogrinji dinainte.* (I. POP-RETEGANUL)

Asta a fost vrerea lui, să ne pună pe noi la scuteală. (FLORIN BĂNESCU)

SCUTI

A(-şi) scuti viaţa (sau **a se scuti cu viaţă**) (Înv.) = A scăpa cu viaţă dintr-o mare primejdie:

Acesta e destinul umanei creature In secolul luminii, atât de prefăcut,/ Ca suflete-ntre sine să nu fie secure/ Că-şi vor scuti viaţa măcar pe un minut? (ANDREI MUREȘANU)

Au dat într-o luncă de pădure apărându-se și și-au scutit viața. (NICOLAE COSTIN)

SCUTURA

A i se scutura cuiva carnea (sau **oasele, inima**) = A se înfiora, a se cutremura, a se zgudui (de frică, de scârbă etc.):

Se făcu un noroi cleios și puturos de ți se scutura carnea de pe tine. (P. ISPIRESCU)

Carnea îi tremura de scârbă, iar în sufletul lui se frământa un gol care-l durea. (LIVIU REBREANU)

A scutura (pe cineva) **de bani** sau **a scutura buzunarele** (ori **punga**) **cuiva** = A lua cuiva (prin mijloace necinstite) toţi banii; a stoarce (pe cineva) de bani:

La toată acestă panoplie de lideri serioși și viguroși s-a muncit din greu, iar câteva personaje locale, aceleași, chiar i-au scuturat bine de parale. (http://vranceaaltfel.ro/)

Concediul v-a cam scuturat buzunarele, iar garderoba de toamnă este incompletă? (http://www.libertatea.ro/)

A scutura mâna (cuiva) = A saluta pe cineva luându-i mâna, strângându-i-o (cu putere) şi mişcându-i-o repetat (şi energic) în sus şi în jos, în semn de (mare) afecţiune, bucurie etc.:

Scutură călduros mâna mosafirului. (LIVIU REBREANU)

Alexandru Vardaru scutură mâna lui Radu Comșa [...] (CEZAR PETRESCU)

Fănel îi scutură mâna bucuros de întâlnire, cu mâna lui aspră și vânjoasă, și stătu vreo jumătate de ceas de vorbă cu el la marginea pădurii [...] (DANIEL DRAGOMIRESCU)

A(-şi) scutura praful (sau **pulberea**) **de pe** (sau **din**) **picioare** (Înv.) = A renunţa cu totul la ceva:

Și cine nu vor primi voi... ieşind de în casă sau de în cetatea aceea, scuturaşi praful de în picioarele voastre. (CORESI)

A-i scutura (cuiva) **nădragii de praf.** v. **nădrag.**

A-l scutura (pe cineva) **frigurile** = A avea frisoane:

Peste dascălul Cotruş dase un rău mare: acum, în preajma examenului, îl scutură rău nişte turbate de friguri. (ION AGÎRBICEANU)

b) A fi bolnav de malarie:

A-și scutura cojoacele. v. **cojoc.**

SE

A fi (sau **a se înţelege, a vorbi** etc.) **de la sine** (**înţeles**) = A se subînţelege; a fi evident:

De la sine se înţălege că furăm cu deosebită cinste primiţi. (CALISTRAT HOGAŞ)

A se afla afară din sine-şi = A fi bolnav psihic:

Aflându-se afară din sine-și pentru multă întristare și-au cerut mazilia. (IANCU VĂCĂRESCUL)

A-şi ieși din sine = A nu se mai comporta normal; a-și pierde cumpătul, a se pierde cu firea:

De ce te mânii pre mine,/ Căci mă pierd când cat la tine/ Și-mi ies cu totul din sine. (COSTACHE CONACHI)

A-şi veni în sine (Înv.) = A-şi reveni (dintr-o stare proastă, anormală etc.):

Atunci ele, viindu-și puțin în sine, începură a-și șterge lacrămile și a-i povesti cu mare jale despre întâmplarea neîntâmplată. (ION CREANGĂ)

Tânăra fată își venise în sine când Elisaveta și Tincuța, care se înturnau din vecinătate, intru în casă. (IOAN M. BUJOREANU)

SEAMĂ

A (sau **a-şi**) **da seamă** (sau **seama**) (Înv.) **= a)** A (se) justifica; a suporta consecinţele pentru cele făcute:

I-am dat pricină că nu dă seamă de o sumă de bani a visteriei. (MIRON COSTIN)

Cât de mic se simțea el aici și cum îl striveau toate, când intra cu fruntea plecată, să dea seamă pentru toate boroboațele și ștrengăriile sale. (CEZAR PETRESCU)

b) A declara; a raporta; a comunica, a înștiința:

Au dispecetluit banii Jora ș-au luat câțiva galbini ș-au dat samă cătră Dabije Vodă că așe dispecetluiți i-au găsit. (ION NECULCE)

Orologiul... sună de 12 ori din limba sa de metal spre a da lumii ce nu-l ascultă samă că se scursese a 12-a oară a nopții. (MIHAI EMINESCU)

A băga (sau **a lua,** înv., **a ţine**) **în seamă =** A lua în consideraţie:

La copiii fără minte slobozenia e dragă,/ Dar greșesc când ei în seamă sfatul părintesc nu bagă […] (ANTIOH CANTEMIR)

În toată frământarea lui nu era nicio ură împotriva Anei. Nici nu se gândea măcar s-o ia în seamă serios. (LIVIU REBREANU)

A băga seamă cu cineva (Înv.) **=** A ajunge la o înţelegere cu cineva asupra unei datorii, unei obligaţii etc.:

Asamănă-să împărățiia ceriului omului craiu carele vru să bage samă cu slugile lui. (NOUL TESTAMENT)

A fi de-o seamă cu timpul (Rar) **=** A fi foarte bătrân:

În prag se arăta mama pământului, a de-o seamă cu timpul. (EUGEN BARBU)

A lua seama (sau, mai rar, **seamă**) **= a)** A se gândi, a reflecta adânc, a chibzui, a fi atent la ceva:

O, Despot, dar ia seama, ia seama la furtună! (VASILE ALECSANDRI)

Să fi luat seama bine/ Cu cine te împreuni/ Și cu cine te cununi. (JARNÍK-BÎRSEANU)

b) A observa îndeaproape pe cineva, a urmări; a supraveghea:

Îi luam seama lui Oance și mi se părea că și el mi-o lua mie. (GALA GALACTION)

c) A observa ceva, a remarca:

Uite, zău, acum iau seama/ Că-mi stă bine-n cap năframa/ Și ce fată frumușică/ Are mama. (G. COȘBUC)

O ciută mioară.../ Iarbă nu păștea,/ Nici apă nu bea.../ Nimeni seamă-i lua,/ Afară d-un cerb,/ D-un cerb tretior,/ Al ei frățior. (POP.)

d) A înțelege, a se lămuri:

Românii încă nu au luat bine sama ce au vrut să zică când au vestit și descoperit că Ardealul, în veacul trecut, au restaurat limba. (ALECU RUSSO)

A lua (pe cineva) **pe seamă** = A lua (pe cineva) în grija și pe răspunderea sa; a apăra, a ocroti (pe cineva):

Lasă-n urmă-ți teamă,/ Că te iau pe seamă/ Istor brațe groase,/ Groase și vânoase.../ Istui păloșel/ Cu buza de-oțel. (VASILE ALECSANDRI)

A nu şti de seama (cuiva) = A nu avea cunoştinţă despre ce face, unde se află cineva:

L-a întrebat despre bărbatul ei şi fiu-său nu ştie de seama lui nimic. (P. ISPIRESCU)

A nu-şi afla seama (sau **a nu avea seamă**) **în** (sau **pe**) **lume =** A nu avea pereche:

D[omnișoa]r*a Râureanu frumoasă, cochetă, șăgalnică de nu-și mai află seama.* (GH. BRĂESCU)

A nu-şi lua seama (Reg.) = A uita:

Nu mi-am luat seama să-ți las banii pentru piață. (D. UDRESCU)

A şti (sau **a cunoaşte**) **seama** (sau **seamă**) (**a ceva** sau **a cuiva**) = A fi familiarizat (cu ceva sau cu cineva):

Eu ştiu sama petrecerilor şi a prieteniilor! striga el. (MIHAIL SADOVEANU)

A ști seama = A cunoaște situația unui lucru (sub raport numeric, statistic); a ști rostul:

Mămuca știe sama ouălor, caută găinile în fiecare dimineață. (MIHAIL SADOVEANU)

Popa Stoica din Fărcași... Știe seama oștilor, Cred și pe-a războaielor. (AL. ODOBESCU)

A(-i) cere (sau **a lua**) (cuiva) **seamă** (sau **seama**) (Îrg.) **=** A pretinde ca cineva să se justifice pentru cele făcute; a trage la răspundere pe cineva:

– Ei, ce stați? Ce leneviți? strigă deodată caporalul, luându-și seama. Asta-i groapă? Nu vi-e rușine?... Uite-acu pică convoiul... și nici groapa nu-i gata!... (LIVIU REBREANU)

A(-i) face seama (cuiva) = A omorî:

De ce Dragomir nu se repezi să-i facă și lui Pârvu seama cum i-o făcuse lui Voinea? De ce lăsă prăselele cuțitului în pace? (I. L. CARAGIALE)

A(-i) lua seama (cuiva) sau (reg.) **a băga în seamă** (ceva) **=** A înțelege:

Era om învățat. Numai la giudecăți nu pre pute lua sama bine. (ION NECULCE)

A(-i) ţine seama (sau **seamă**) sau **a ţine în seamă** (de ceva) = A ţine în evidenţă pentru un anumit scop; a avea în vedere, a ține cont:

Cu venirea lui Hristos moartea nu să ține în samă de moarte. (VARLAAM)

Să mi se ţină-n seamă că am plâns ş-am suferit. (AL. MACEDONSKI)

De sfatul boieresc să ținem seamă. (AL. DAVILA)

A(-şi) face seama (sau **seamă**) (Pop.) **=** A se sinucide:

Biata muiere începuse a simţi şi ea de dânsul; apoi, de frică ca să nu-şi facă seamă singur pentru dragostea ei, se înduplecă şi făgădui dascălului că-i va da găina s-o mănânce friptă, singur, singurel, după cum dorea. (P. ISPIRESCU)

El o credea pierită, socotind că-şi făcuse seamă singură. (IDEM)

Ba, aducându-şi aminte cum era cât pe-aici să-şi facă seama astă-vară, umblând pe lângă Someş, se mira ce nesocotită a fost şi repede se îndrepta din şale […] (LIVIU REBREANU)

A luat-o săracă, numai cu cămaşa de pe ea, dar a trebuit s-o ia, că de n-ar fi luat-o, şi-ar fi făcut seama. (IDEM)

A-şi căuta de seamă. v. **căuta.**

A-şi da seama (sau **seamă**) sau (reg.) **a-şi trage** (sau **a lua**) **seama =** A fi conştient:

Azi i-am scris şi lui, că am aflat că scrie la Mediaş şi Sibiu fără să-şi tragă bine seama ce scrie şi cum scrie şi l-am dojenit […] (MANUSCRIPTUM, vol. 17, 1986)

A-şi da toate sămile (Reg.) = A relata tot ce ştie (pentru a se justifica):

Fără să fie întrebată, nevasta lui Ion Gheorghe și-a dat către maică-mea toate sămile. (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, noiembrie, 1960)

A-și face (**singur**) **seama** (sau, mai rar, **seamă**) = A se sinucide:

Se mâhni până în adâncul sufletului și, după ce văzu că nu mai este mântuire pentru bărbatul său, se duse și ea de-și făcu seamă singură. (P. ISPIRESCU)

A-şi face de seamă (Reg.) = A se îngrijora:

Pentru el n-au teamă,... dar îmi fac de seamă, când stau de gândesc, la dragul Lisandru că-i un copilandru şi îl iubesc. (VASILE ALECSANDRI)

A-şi lua seama (sau **de seamă**) sau (reg.) **a trage de seamă =** A se răzgândi; a se hotărî:

Vinovatul a fost el, căci după mărturisirea din parc nu și-a luat seama și nu s-a dezmeticit nici a doua zi. (GALA GALACTION)

Se gândea mereu să-şi croiască drum până în grădină... Dar mereu îşi lua seama. (LIVIU REBREANU)

Se repeziră tustrei înainte, spre locomotivă, apoi la mijlocul drumului îşi luară seama şi se întoarseră. (IDEM)

A-şi lua seama la vorbă (Reg.) = A vorbi cuviincios:

– Bă, ia seama la vorbă! – Ce să iau seama la vorbă? Parcă scot eu ceva de la mine? răspunse Ilie ridicându-se în picioare. (MARIN PREDA)

A-şi trage seama (Înv.) **= a)** A se acomoda:

Compatrioţii noştri saşi au ştiut să-şi tragă sama cu spiritul timpului mult mai bine decât alte naţionalităţi din ţările coroanei ungureşti. (G. BARIȚ)

b) A-şi da seama.

Băgat (sau **luat,** înv., **ținut**) **în seamă =** Care este luat în considerație:

Și mai fost-au poftiți încă: crai, crăiese și-mpărați, oameni în seamă băgați. (ION CREANGĂ)

Chip și seamă = Întru totul, pe deplin:

Să înțeleagă publicul că am avut cuvinte să refuz concursul meu unei manifestațiuni studențești, cu atât mai puternice cuvinte, cu cât manifestația era chip și seamă simpatică mie. (I. L. CARAGIALE)

Mai cu seamă = Mai ales:

Mai cu seamă oamenii de astăzi nu mai seamănă cu cei și cele din tinerețea mea. (GALA GALACTION)

Discută împreună mai cu seamă de afaceri. (LIVIU REBREANU)

Vinațele, cafeaua, pânea și pelinul mai cu seamă, fără care nu este zi-întâi-mai! (ALECU RUSSO)

SEAMĂN, -Ă

A nu(-şi) (mai) avea (sau **a nu-şi afla**) **seamăn** (**pe** sau, rar, **în lume**) = A nu se putea compara cu nimic datorită însuşirilor pe care le posedă:

Şi se făcu o nuntă înfricoşată, d-alea împărăteştile, cum seamăn nu mai avu pe faţa pământului, şi se făcu o veselie de o ţinură minte cât trăiră locuitorii acelei împărăţii. (P. ISPIRESCU)

SEARĂ

A da (cuiva) **bună seara** (sau **seara bună**) = A saluta (pe cineva) în cursul serii:

Ilie a dat seara bună și-a plecat. (ION LĂNCRĂNJAN)

A-şi lua (de la cineva) **bună seara** (sau **seara bună**) = A saluta pe cineva, la despărţire, în cursul serii:

Domnul... să întoarce cătră boieri şi... îşi ia seara bună de la dânşii. (DIMITRIE CANTEMIR)

Bună seara (sau, reg., **seară**) **=** Formulă de salut folosită, la întâlnire sau la despărţire, în cursul serii sau al nopţii:

El șopti încet și cu glasul înecat de lacrimi: bună sară, papa! (MIHAI EMINESCU)

Plecă fără să spună măcar bună seara. (MIHAI BENIUC)

Seara sau (**seară**) **bună =** Formulă de salut folosită, la întâlnire sau la despărţire, în cursul serii sau al nopţii:

Eu vă las cu sara bună! (VASILE ALECSANDRI)

SEC, SEACĂ

A aduce (sau **a scoate, a stoarce** etc.) (ceva) (**şi**) **din piatră seacă**. v. **piatră.**

A avea (sau **a-i fi**) (cuiva) **gura seacă** (Reg.) = A avea gură pocită:

Afurisit drac, parcă-i fu gura seacă; cum a cobit el, așa s-a întâmplat. (POP.)

A înghiţi în sec (sau **în gol** sau **uscat**) **= a)** A înghiţi fără să existe în gură mâncare sau băutură:

Belciug abia sosise acasă, însoţit de câţiva sfetnici de-ai bisericii, care, înghiţind în sec, îl priveau cum mânca şi aşteptau să isprăvească

spre a lua o înţelegere în privinţa clădirii noii biserici. (LIVIU REBREANU)

Vorbind astfel, bătrâna îngălbenea, începea să înghită în sec, se foia fără rost, până ce căzu pe o bancă din cerdac. (DUILIU ZAMFIRESCU)

b) (Fig.) A nu se putea împărtăşi din ceva; a dori ceva ce are altcineva sau ce nu poate fi obținut uşor:

Baciu înghiţi în sec, se uită la Belciug, apoi la învăţător, apoi la domnişoare, zăpăcit, se scărpină în cap şi murmură: – De… cam aşa-i… (LIVIU REBREANU)

Ruzalii n-a știut ce să zică, pe loc, iar bătrânul, Nicodim, a făcut ochii mari și-a înghițit de vreo câteva ori în sec. (ION LĂNCRĂNJAN)

A juca în sec (Rar; ljc.) = A juca de unul singur, fără partener:

Luă o păreche de cărți de joc... și începu să le mestece... – Joci, în sec, Popescule... zise zâmbind batjocoritor Iosif Rodean. (ION AGÎRBICEANU)

A plăti sec (Rar, ljc.) **=** A achita potul fără a mai cere în plus:

Socrul mare plăti sec şi-i ceru junelui adversar să etaleze cărţile, bănuind o cacialma. (MIHNEA GHEORGHIU)

Bucuria lui fu scurtă: Ioniţă plăti sec şi aruncă pe masă o chintă regală. (D. R. POPESCU)

A tuşi sec = A tuşi fără expectoraţie:

Din când în când tușea sec și înfundat. (ION VINEA)

A umbla în sec = A merge fără rost, în zadar, fără a ajunge la un rezultat:

Fratele Greuceanului, umblând mai multă vreme în sec, se întoarse la locul de despărţire […] (P. ISPIRESCU)

A-i merge (cuiva) **în sec** (sau **a da tot în sec**) = A avea (permanent) insucces:

Au încercat ei, ba cu una, ba cu alta şi le mergea în sec. (POP.)

– Ne-o ieșit Ilinca notarului cu cofele goale, de aceea ne-o mers în sec. (EM. GÎRLEANU)

SECA

A-l seca (pe cineva) **la ficaţi.** v. **ficat.**

A-l seca (sau **a strica**) **la inimă** (sau **a-i seca inima**) (Pop.; fig.) = A provoca cuiva o durere sfâşiitoare:

Te-am îndrăgit de pe mers/ Că-ţi e mersul legănat/ La inimă m-au secat! (VASILE ALECSANDRI)

[...] *să punem pe flăcăii aceștia să ne pregătească o masă cumsecade, căci negreșit drumul trebuie să te fi secat și pe dumneata la inimă.* (NICOLAE FILIMON)

Te seca la inimă. Dacă te afundai câteva minute în ea, scoteai pistolul şi îţi zburai creierii. (DAN LUNGU)

A seca de puteri (sau **de vlagă**) **=** A face să-și epuizeze toată forța fizică; a istovi, a vlăgui:

Păsul avea să-l ajungă pe voinicelul nostru și cu gingașe amăgiri avea să-i sece puterile. (AL. ODOBESCU)

Era în sufletul lui o luptă care de la sine nu se mai putea curma, și în câteva zile această luptă îl secă de puteri. (IOAN SLAVICI)

Nepotolită, fosta lui tovarășă de cafeluță și de isprăvi, se hotărâse să stoarcă de vlagă toți bărbații din mahala […] (G. M. ZAMFIRESCU)

SECERA

Seceră unde n-a semănat şi adună unde n-a secerat = Se spune despre cei care se bucură pe nedrept de munca altora:

Și răspunzând stăpânul său i-a zis: Slugă vicleană și leneșă, știai că secer de unde n-am semănat și adun de unde n-am împrăștiat? (BIBLIA)

SECERĂ

A intra în secere cu cineva = A se întovărăşi cu cineva la munca secerişului (pentru a putea lucra cu maşina de secerat):

Dacă n-am fi intrat în secere cu alţii, ar fi trebuit să secerăm cu mâna. Am fi ţopăit ca

broaștele săptămâni de-a rândul cu genunchii goi prin țepile miriștii. (ZAHARIA STANCU)

SECRET
A fi (**inițiat**) **în secretele zeilor** (Rar) = A afla lucruri importante cunoscute numai de câteva persoane, de conducători:

D-ta trebuie să știi, că ești în secretele zeilor! (LIVIU REBREANU)

Omul acesta pare că nu știe cât prețuiește pentru mine amiciția lui: nu-și face idee, desigur, ce fericit sunt eu de când aflu de la dânsul importantele secrete ale zeilor. (I. L. CARAGIALE)

A sta (sau **a băga, a fi, a pune, a ședea** etc.) **la răcoare** (sau **la bașcă, la gros, în închisoare, la mititica, în ocnă, la pârnaie, la pușcărie, la secret, în temniță, la zdup**). v. **răcoare.**

SECUNDĂ
A ține secunda (Înv.) = A acompania:

Hai, scoală, ia-ți clarinetul și ține-mi secunda. (CONTEMPORANUL, V)

SECURE
Neluat în bardă, cioplit numai cu securea (D. oameni) = Necioplit, bădăran:

[Om] *neluat în bardă, cioplit numai cu securea.* (B. P. HASDEU)

Am nevaslă de pădure,/ Cioplită ca din secure. (I. G. BIBICESCU)

SELAM
A face (sau **a da,** ori, reg., **a-și da**) **selam(ul**) = A (se) saluta:

Le-au dat seleamul de buna venire. (NICOLAE COSTIN)

SELAMET
A ajunge (sau **a ieși**) **la selamet** =A se ruina:

Cât e de petrecut, să petrecem, că tot la salamet ieșim. (EUGEN BARBU)

A ieşi (sau **a o scoate**) **la selamet** (Înv.) = A (se) rezolva în mod favorabil o problemă, o situaţie etc.; a scăpa dintr-o primejdie:

Cu copii și cu rudenii la selametu n-a ieși. (IOAN BELDIMAN)

A scoate (sau **a duce pe cineva la**) **selemet** = A distruge din punct de vedere material, a ruina (pe cineva):

Pe de altă parte, văzându-se scos la selemet, l-a apucat pe kir Ianulea un fel de groază... Ce are să facă el de-acuma, căzut în sărăcie, în necinste și-n ocară?... (I. L. CARAGIALE)

SEMĂNA
A semăna (cu cineva) **ca două picături de apă.** v. **picătură.**

A semăna neghină (**în urechile cuiva**). v. **neghină.**

SEMN
A avea semne (sau **a i se face cuiva semn**) = A avea indicii în legătură cu o întâmplare viitoare:

Eu am semne că trebuie să dau de ei și să-i aduc. (I. POP-RETEGANUL)

Şi Năică nici nu-mi răspunde. Iubeşte pe alta, mi s-a făcut semn. În cărţi cade mereu gând la gând cu bucurie, cu dragoste, cu temei, cu întâlnire pe drum de seară cu o damă de verde. (I. L. CARAGIALE)

Niciodată lui Grigore Dănuț nu i se făcuse semne atât de amarnice ca-n ziua aceasta. Și niciodată semnele nu-l înșelaseră. (GIB I. MIHĂESCU)

A da (**un**) **semn** (sau, rar, **semne**) **de viață =** A-şi manifesta prezenţa; a comunica de la distanţă cu cineva:

Ce face Dragomir mie nu-mi place... De atâta vreme nu mai dă semne de viață... Dacă ne prinde odată? (I. L. CARAGIALE)

Apoi, dacă a văzut că eu nu dau niciun semn de viață, a luat-o încet pe uliță [...] (ION LĂNCRĂNJAN)

De la acea scrisoare, sir Aubrey n-a mai dat semn de viaţă. (MATEIU I. CARAGIALE)

Zile la rând, Alex n-a mai dat niciun semn de viață, a renunțat să-i trimită mesaje, să o sune. (EUGEN PATRICHE)

A da semn (Înv.) = A vesti:

A doua zi zmeoaica le zise să dea semn în lumea zmeilor cu buzduganul cel ferecat de șapte ori. (IOAN SLAVICI)

Răsunetul tobelor şi al trâmbiţelor dă semn pentru aducerea bucatelor. (DIMITRIE CANTEMIR)

A da semn (sau **semne**) **de viaţă =** A se manifesta; a face să se audă noutăţi despre sine:

[DOAMNA MARIA:] *O, fetele mele iubite, mai lăsați lucrul... De-o lună Ştefan nu dă semn de viață... Ce-a putut să i se întâmple?...* (BARBU DELAVRANCEA)

A da semne din... = A semnaliza cu...:

Bine... După ce-l veți prinde, să dați semne din pistoale. (B. P. HASDEU)

A pune sub semnul întrebării = a) A se îndoi de adevărul unor fapte sau al unor afirmaţii:

Seniorul a apărat democrația chiar și atunci când ea era pusă sub semnul întrebării, în iunie 1990. (RADU CARP)

N-am putea merge mai departe punând mereu sub semnul întrebării toate adevărurile câştigate. (OCTAVIAN PALER)

b) A pune sub observaţie; a suspecta, a compromite:

În partidele ceh, polonez şi maghiar, de exemplu, au existat voci disidente – intelectuali gata să pună sub semnul întrebării aspectele cele mai iraţionale ale dictaturii staliniste. (VLADIMIR TISMĂNEANU)

A-şi face semnul crucii (sau, înv., **semn de pace**) **=** A se închina:

Cu căciula-n mână, tata apucă hăţurile de frânghie și-și făcu semnul crucii: – Doamne-ajută! – Să v-ajute Dumnezeu! (PANAIT ISTRATI)

Ca să-şi facă semnul crucii după regulă, el şi-a strâns toate degetele tare. (TUDOR ARGHEZI)

Semn bun (sau **rău, prost**) (În superstiții) = Fapt, fenomen căruia i se atribuie însușirea de a prevesti un bine (sau o nenorocire):

O doamnă din caretă văzând-o-n drumul său [...]*/ A pus a-ntoarce caii, zicând că e semn rău.* (AL. MACEDONSKI)

Semn bun pentru mine, un om căruia nu-i plăcea să facă pauză. (EMANUEL TÂNJALĂ)

SEMNA

A semna (pe cineva) **la nas** (Înv.) = A pedepsi cu stigmatizarea la nas (prin tăierea cartilajului care desparte fosele nazale sau printr-un alt semn):

L-au semnat la nas şi l-au dat la călugărie. (GR. URECHE)

A semna în alb. v. **alb.**

SEMNAL

A (**se**) **da semnalul** (sau, înv., **semnal**) **=** A (se) acomoda începutul şi sfârşitul unei acţiuni; a (se) începe o acţiune luând iniţiativa:

Codin dădu semnalul plecării și avusei cinstea de a trece înaintea Irinei și chiar a lui Alexe. (PANAIT ISTRATI)

După ce se sfârșeau acestea, se dădea semnalul de plecare și urma cortegiul până la Palatul Domnesc, în sunetul clopotelor și în veselia cetățenilor [...] (DIMITRIE PAPAZOGLU)

A trage semnalul de alarmă = a) A (se) atrage atenţia asupra necesităţii de a opri sau de a modifica desfăşurarea unei activităţi, a unui proces etc. care, dacă ar continua ca până atunci, nu ar duce la rezultate scontate:

Reacţia naţională e binevenită, mai agită spiritele, mai trage un semnal de alarmă, dacă e rodul luptei pentru identitate. (MIRCEA BĂTRÂNU)

Reprezentanţii Agrostar trag semnalul de alarmă în această privinţă şi susţin în continuare că dacă ordonanţa va rămâne în forma actuală, micii producători vor fi obligaţi să-şi cumpere case de marcat [...] (MONITORUL OFICIAL al ROMÂNIEI, Partea a II-a, vol. 21, 2010)

b) A avertiza asupra unui pericol:

Grupuri formate din trei, patru gardieni intrau concomitent în toate celulele situate pe acelaşi palier. În această situaţie, vecinii nu mai puteau trage semnalul de alarmă, prin bătăi în perete sau în țeavă [...] (AUREL MAXIM, GHEORGHE TELEA)

SEMNĂTURĂ

A purta (sau **a fi sub**) **semnătură**(**a**) (cuiva) = A avea drept autor (pe...):

Aceasta în ciuda faptului că romanul purta semnătura unui laureat Nobel – și a unui scriitor de geniu. (ION CREȚU)

Proiectul de program naţionalist democrat era acelaşi din 1908 şi purta semnătura lui A. C. Cuza şi N. Iorga. (MIHAIL OPRIȚESCU)

SENZAŢIE

A avea senzaţia că... = A simţi, a i se părea că...:

Se agăța de ea ori de câte ori avea senzația că se prăbușește, dar avea grijă totuși să nu abuzeze de puterea ei. (CAMELIA CAVADIA)

Dumitru avea senzaţia că ceva ar putea plesni în el, neobişnuita lui forţă derutându-l, căci om şi maşină se ascultau reciproc, totul fiind sincronizat în gesturile şoferului şi în reacţiile maşinii. (DAN DOBOŞ)

A face (sau **a produce**) **senzaţie** = A produce o impresie foarte puternică; a trezi un interes deosebit:

Iată momentul, mi-am zis. Ceva impresii vii, culese la fața locului, ar putea face senzație. Și atunci m-am hotărât să plec… (LIVIU REBREANU)

Orbitoare într-o toaletă albă, tânăra femeie, conştientă că face senzaţie, privea cu seninătate în jur. (HORIA ARAMĂ)

Trădarea generalului produsese la început oarecare senzație. (ION MINULESCU)

Sosirea lui Cilibi Moise într-un târg era un eveniment care făcea totdeauna senzație [...] (I. L. CARAGIALE)

SERIOS, -OASĂ

A (**nu**) **lua** (**ceva** sau **pe cineva**) **în serios** = A (nu) trata un lucru sau pe cineva cu seriozitate:

Ci în străinătate în genere nu prea iau oamenii gazetele în serios întrucât s-atinge de partea lor intenţională. (MIHAI EMINESCU)

Cu alte cuvinte, nu s-a luat în serios ca profesionist al artei sale, cum a făcut Rubens. (NICOLAE MANOLESCU)

Pentru bonomul Levente, un personaj comic era cel ce nu trebuie luat în serios sau doar luat în serios ca atare […] (NICOLAE BREBAN)

Nu-l lua nimeni în serios […] (DINU SĂRARU)

SERVI

A i-o servi (cuiva) (Fam.) = A-i spune (cuiva) cu promptitudine lucruri neplăcute (dar adevărate):

Faimoasa noţiune de „democraţie originală" mi-a servit-o şi mie personal Iliescu în martie 1990 [...] (CRISTIAN PĂTRĂȘCOIU, VLADIMIR TISMĂNEANU)

A fost însă evident un test pe care nu l-am trecut, o primă lecție pe care mi-a servit-o Abatele. (DAN DOBOȘ)

A servi o lecţie (cuiva) (Fam.) = A avea (faţă de cineva) o comportare (sau a pune, pe cineva, într-o situaţie) din care să înveţe ceva:

Şi fiindcă veni vorba de trădare, i-aş putea servi prietenului meu Kuky Kuzin o altă lecție de viaţă usturătoare. (NICHITA DANILOV)

De la Aristofan şi Plaut, la Molière, şi până azi el a primit mereu lecţii şi i s-a făcut morală, dar acestea au fost strecurate cu abilitate, fără să i se atragă publicului atenţia că i se va servi o lecţie, pe care avea obligaţia s-o primească şi s-o reţină. (MARIN RADU MOCANU)

SERVICIU

A face cuiva un serviciu (sau **servicii**) = A ajuta pe cineva:

Să-mi dai voie să nu te crez. Un om endependent, care a făcut servicii partidului, judeţului, ţării... şi mie, ca amic, mi-a făcut şi-mi face servicii, da!... (I. L. CARAGIALE)

– Tăcere! strigă un ștrengar bătrân, cănit și sclivisit, care avea obicei să facă mici servicii galante tinerilor săi prieteni. (IDEM)

– Uite, fetiţo, tu eşti deşteaptă şi îndemânatică şi ai să-mi faci un serviciu... (LIVIU REBREANU)

A face un prost (sau **rău**) **serviciu cuiva** = A face cuiva (fără voie) un rău:

Mușat, neînsurat, îl lua adesea cu el acasă, îl scutea de unele sarcini mai grele și-i făcea, din prietenie, cel mai rău serviciu cu putință. (GALA GALACTION)

A fi (sau **a se pune**) **în serviciul cuiva** (sau **a ceva**) = A sluji, a servi unei persoane sau unui scop, unei idei etc.:

Încă din suta a treisprezecea Dante divinul, din a cincisprezecea ingeniosul Machiavelli au pus în serviciul acestei idei enorma lor putere de cugetare […] (MIHAI EMINESCU)

A intra (sau **a fi**) **de serviciu** (D. angajați, ostași, elevi) = A începe garda la un spital, o unitate militară etc.:

În anul 1934, când am intrat în Serviciul S., acesta era împărţit în două despărţăminte. (MARIAN ŞTEFAN)

Neagu ieși pe punte fiind anunțat că intră de servici. (JEAN BART)

A intra în serviciu = A deveni salariat:

Intră in serviciu; fu pe rând subgrefier, subcomisar și subprefect. (C. NEGRUZZI)

SETE

A-i fi cuiva sete de ceva (sau **de cineva**) **=** A fi cuprins de o dorinţă puternică:

A-nceput din nou să-mi fie dor de dulce fericire.../ Văd că-mi trece tinerețea, văd că anii mi se duc,/ Şi mi-e sete de plăcere, și mi-e sete de iubire,/ Însă umbrele visate nu se poate să le-apuc. (AL. MACEDONSKI)

Mult mi-e dor şi mult mi-e sete să văd frunza-n codru verde,/ Să mai strâng vreo şapte cete. (POP.)

SEU

A prinde (sau **a avea, a fi cu**) **seu la rărunchi** (Pop.) = A se îmbogăţi:

Trebuie să știi a trăi, în ziua de azi, ca să poți prinde o leacă de său, zicea [Serafim Cărășel], *apoi închidea dintr-un ochi.* (ION GRĂMADĂ)

Nu cumva ai trebuință de slugă, voinice? Cum te văd, sameni a avea seu la rărunchi. (ION CREANGĂ)

A trăi în (sau **din**) **seul său** (sau **lui**) (Reg.) = A trăi numai din ceea ce a agonisit:

– Numai negustorul, zicea moș Nichifor, trăiește din seul său și pe seama lui. (ION CREANGĂ)

Trăiește în seul lui. (I. C. HINȚESCU)

A trăi în seul cuiva (Reg.) = A trăi din munca altuia:

Huzureşte în seul lui tat-său; dar să-l vedem când o rămâne pe conta lui câte parale-i face pielea! (POP.)

SFADĂ

A se lua la sfadă = A începe a se certa:

Slujitorii s-au fost luat la sfadă, dar s-au liniștit. (C. NEGRUZZI)

Doi cocoși se iau la sfadă/ Nu știu din ce cauză. (G. TOPÎRCEANU)

La editură îi zise Silvicăi Zgură că e foarte obosit şi nu va mai veni la ea, iar acasă se luă la sfadă cu soţia obeză. (IULIAN CIOCAN)

SFANȚ

A nu avea (**nici** sau **niciun**) **sfanț** (Pop.) **=** A fi lipsit de bani: a fi sărac:

– Dar ce e mai frumos e că n-am sfanț, monșer! – !!... – ...Adică, vorba vine că n-am sfanț; așa, tot am câțiva franci… Aide să luăm un aperitiv... (I. L. CARAGIALE)

N-avea niciun sfanţ. Împărţea mansarda cu Nico, solista din Velvet Underground, care, pe vremea aia, n-avea nici ea vreun sfanţ. Nimeni n-avea vreun sfanţ, dar toată lumea se scălda în şampanie... (LIVIU BÎRSAN)

SFARĂ

A da sfară în ţară (Rar) **=** A semnaliza un pericol sau a vesti ceva prin aprindere de focuri în anumite locuri:

Odată, având trebuință boierul de un logofăt, dete sfară printre logofeți despre una ca aceasta. (P. ISPIRESCU)

A da sfară în ţară (sau **în sat, în mahala** etc.) (Pop.; rar) **=** A anunţa:

Pentru aceasta el dase sfară în ţara lui şi în ţările streine […] (P. ISPIRESCU)

Împăratul ascultă de vorbele împărătesei şi dete sfară în ţară şi pe la toate împărăţiile […] (IDEM)

SFAROG

A se face sfarog (Pop.) = A se întări (la căldură sau din cauza vechimii):

Au uitat să scoată peștele la vreme. Când l-a dat la masă – sfarog. (I. L. CARAGIALE)

SFAT

A duce sfat (Rar) **=** A bârfi:

Ea duce sfat din casă-n casă/ Că n-am broboadă de mătasă. (G. COŞBUC)

A întreba sfat. v. **întreba.**

A se pune (sau **a sta**) **la sfat** = A sta de vorbă; a plănui ceva:

Apoi intrară câteştrele zmeoaicele în casă şi se puseră la sfat. (P. ISPIRESCU)

Împăratul se puse la sfat cu bătrânii ţării şi, când văzură cum că nu e încotro, porunci voinicilor să încalece pe armăsari, să-şi apuce armele şi să se pregătească de bataia cea grozavă ce-avea să se facă şi să fie. (IOAN SLAVICI)

Două săptămâni, după nuntă, mulţumirea stăpâni trufaşă în sufletul lui Ion. Se simţea omul cel mai fericit din lume. În fiecare seară ţinea sfat cu Glanetaşu, cu Zenobia şi cu Ana. (LIVIU REBREANU)

A ţine sfat = A se sfătui; a delibera:

Se simţea omul cel mai fericit din lume. în fiecare seară ţinea sfat cu Glanetaşu, cu Zenobia şi cu Ana. (LIVIU REBREANU)

Una dintre acestea, respectată cu sfinţenie de veacuri, este deprinderea moldovenilor de a ţine sfat ori de câte ori îi pune soarta la încercare. (MARIAN ENACHE, DORIN CIMPOEȘU)

SFĂRÂMA

A sfărâma (cuiva) **măselele =** A bate (pe cineva) cu violenţă (peste maxilare):

Nu ştiu cine mă opreşte să nu-ţi sfărâm măselele din gură cu buzduganul acesta. (C. NEGRUZZI)

– Ho, cioară, fi-ţi-ar neamul de râs, ho!… Şi închide pliscul că te pocnesc de-ţi sar măselele tocmai în curtea bisericii!… (LIVIU REBREANU)

– Nu așa, pârlitule! Soldatu trebuie să fie vesel. Ai înțeles? Fii vesel, mă, că-ți scot măselele! (ANTON BACALBAȘA)

A sfărâma lanțurile robiei = A scăpa de robie, dobândind libertatea:

Coșbuc a crezut totdeauna că norodul român va sfărâma în cele din urmă lanțurile robiei, devenind stăpân pe soarta sa. (LEO BUTNARU)

Învăţau copiii cântecul insurecţiei lui Avram Iancu, imnul naţiei care sfărâma lanţurile

robiei, acel „Deşteaptă-te române”, menit să rămână veşnic, chemarea imperativului naţional [...] (PAMFIL ŞEICARU)

A sfărâma piatra (sau **pietrele**) **=** A fi foarte voinic:

Merse mai departe şi dede peste unul care sfărâma piatra. (B. P. HASDEU)

A-şi sfărâma capul (sau **mintea**) = A depune eforturi intelectuale (foarte) mari pentru însuşirea unor cunoştinţe, pentru aflarea unor informaţii (ştiinţifice) etc.; a se gândi intens şi continuu la găsirea celei mai potrivite soluţii pentru o anumită situaţie, la ieşirea dintr-o dificultate etc.:

Am destule necazuri ale mele... ca să-mi mai sfarm eu capul și să mă amestec unde n-am cădere. (CEZAR PETRESCU)

De ce să-și sfarme capul cu atâta carte? (LIVIU REBREANU)

Oricât îmi sfărm capul... nu-i chip s-o scot la cale. (I. POP-RETEGANUL)

SFĂTUI

A (**se**) **sfătui** (**cu el** sau **cu sine**) **însuşi** sau **a** (**se**) **sfătui cu gândul** (sau **cu capul**) (**său**) (Îvp.) **=** A medita:

Stă el oleacă şi se sfătuieşte cu gândul. (ION CREANGĂ)

SFÂNT, -Ă

A avea sfinţi (sau **sfinţii lui**) (**la Ierusalim**) (Fam.) = A se bucura de protecţia cuiva; a cunoaşte persoane influente şi a beneficia de anumite favoruri:

Are rude la Ierusalim, desigur, dar are şi duşmani. (ION VINEA)

Pe vremea burgheziei se spunea: Are sfinţi la Ierusalim. Astăzi, sfinţii nemaifiind la modă, se spune mai plastic: are pile. (GHEORGHE EMINESCU)

A duce (pe cineva) **sfântul** (Fam.) **=** A îndrăzni să...:

Apoi să fi dus sfântul pe vreunul să nu ştie lecţia… că… scotea imineu din picior şi-l azvârlea după dânsul! (ION GHICA)

A fura (sau **a lua**) **sfântul** (sau **sfinţii**) **pe cineva.** v. **fura.**

A înjura de toţi sfinţii = A înjura foarte urât:

Sătul pe jumate, înjura de toți sfinții schimbul care nu-i făcuse cine știe ce anume lăsându-i beleaua pe pontaj. (ARISTIDE BUTUNOIU)

Ei veniseră tiptil pe vechile poteci, printre straturile cu flori ale disperatului Vrînceanu, ce înjura în fiecare dimineaţă de toţi sfinţii. (D. R. POPESCU)

Simmons, în delir, înjura de toți sfinții. (ADRIAN MIHĂLȚIANU)

A jura (cineva) **pe sfântul** (Îvr.) **=** A jura pe tot ce are mai de preţ:

Ți-oi jura pre sfânt c-oi ţinea cuvânt până la mormânt. (ION BUDAI-DELEANU)

A fura (sau **a lua**) **sfântul** (sau **sfinţii**) **pe cineva.** v. **fura.**

A nu şti la ce sfânt să se mai închine (Fam.) = A epuiza toate posibilităţile de a găsi sprijin sau protecţie:

Când omul nu ştie din ce i-a venit boala, când nu mai ştie românul, vorba ăluia, „cărui sfânt să i se închine” [...] (I. A. CANDREA)

A purta (pe cineva) **în gură ca pe un sfânt** (Reg.) = A lăuda (pe cineva) foarte mult:

Face spume la gură lăudându-te şi te poartă în gură ca p-un sfânt. (POP.)

A se ruga de toţi sfinţii (sau **a se închina la sfinţi**) (Fam.) = A apela la cei puternici cu solicitări şi rugăminţi:

M-am rugat de toate pietrele, de toţi sfinţii, am crezut în toate lucrurile, în firide şi ocniţe şi în crăpăturile lespezilor. (MARIN SORESCU)

A sta (**ca un**) **sfânt** (sau **ca nişte sfinţi**) **=** A sta nemişcat; a fi foarte cuminte:

Băieţii stau ca sfinţii în bănci. Vro trei, cu urechile roşii şi aprinse ca focul, în genuchi, lângă o tablă neagră; (BARBU DELAVRANCEA)

Împrejur bătrânii stăteau ca nişte sfinţi. (MIHAIL SADOVEANU)

A-i ieşi un sfânt din gură = A spune ceva (înţelept sau dorit de auditori):

– Că bine zici, dascăle Zaharie! parcă ţ-a ieşit un sfânt din gură! (ION CREANGĂ)

– Părinte, ţi-a ieşit un sfânt din gură... zisei eu, închinându-mă în faţa Cuvioşiei sale […] (MIHAIL SADOVEANU)

A-şi găsi sfântul (Înv.) = **a)** A-şi găsi naşul. **b)** A găsi pe cineva gata să-i satisfacă toate dorinţele:

Dar ce cată gheara-ți înfiptă în ceapă?/ – M-apucai de dânsa să nu mă ia vântul./ – Degeabă, țigane, nu ți-ai găsit sfântul! (ANTON PANN)

A fi din os domnesc (sau **de domn, boieresc, din oase sfinte**) = A fi din familie domnitoare:

[...] *iar pe urmă şi alegerea domnului, totuşi în aşa chip, încât calea la scaunul Moldovei nu era deschisă lesne decât celor din os domnesc;* (DIMITRIE CANTEMIR)

Cei din oase sfinte nu cunosc moarte ruşinoasă. (MIHAIL SADOVEANU)

Iar prietenul lui Andrei, Toma, băiat dezgheţat, nu e hamal, ci muncitor cu calificare – şi să nu uităm că în casa asta nimeni nu se trage din os boieresc sau din casa de bani a unui negustor. (PAUL GEORGESCU)

Ferit-a sfântul! = În niciun caz, nicidecum:

Niciodată dânsa n-a voit să se mişte din Bucureşti; să fi mers şi ea la ţară, la vie, la băi – ferit-a sfântul – şi trebuie să fi avut hazul lor călătoriile acelea cu chervanul la Borsec sau la Zaizon. (MATEIU I. CARAGIALE)

Să dea milostenii la săraci... ferit-a sfântul! (POP.)

Parcă i-a ieșit un sfânt din gură = Se spune despre cineva care a spus tocmai ceea ce trebuia:

– Parcă v-a ieșit un sfânt din gură, luminate împărate, zise atunci Flămânzilă, că ne ghiorăiesc mațele de foame. (ION CREANGĂ)

Cumnate, parcă ți-a ieșit un sfânt din gură! (GH. MATCIN)

SFÂRÂI

A fugi (sau **a merge**) **de-i pârâie** (sau **sfârâie, își prăpădește**) **călcâiele.** v. **călcâi.**

A-i sfârâi (cuiva) **călcâiele** (sau, rar, **picioarele, piciorușele**) (Pfm.) **=** A fugi sau a merge foarte repede:

Fiul împăratului rămase cu gura căscată uitându-se la ea și la minunea cum de se lăsase și se ridicase copaciul, apoi, rupând-o d-a fuga, să te păzești, pârleo, că îi sfârâia călcâiele de iute ce se ducea. (P. ISPIRESCU)

Demonii țipau în gura mare: – Popa Bârrr!… Popa Bârrr! și fugeau de le sfârâiau picioarele, băgând în groază, cu țipetele lor, toate babele și câinii din mahalaua Precestei… (ION GRĂMADĂ)

A-i sfârâi (cuiva) **inima** (sau **călcâiele**) (după cineva) (Pop.) = A-i fi foarte dor de cineva; a fi îndrăgostit de cineva:

În dreptul casei, m-am tras după un tei ca să mă îmbăt, nu de florile lui, ci de amintirea ei; când îmi sfârâia inima mai amarnic, iată însă că de pe portița casei se strecură umbra unui om [...] (EUGEN LOVINESCU)

– Tată, eu mi-am găsit logodnicul. Nu ştiu daca ţie îţi place ori ba, dară mie îmi sfârâie inima după dânsul. (P. ISPIRESCU)

A-i sfârâi (cuiva) **inima** (sau **sufletul**) (Fam.) = A avea o stare de emoţie, de nelinişte, de teamă:

Deşi trăsura... era precedată de o companie de soldaţi, Baloleanu îşi simţea inima sfârâind. (LIVIU REBREANU)

A-i sfârâi (cuiva) **inima de dorul** (a ceva) = A dori foarte mult un anumit lucru:

Nu mai jucase de multă vreme cărţi, şi-i sfârâia inima de dorul unei partide. (CONSTANTIN SANDU-ALDEA)

A-i sfârâi târtiţa după băieţi. v. **târtiță.**

SFÂRC

A lua în sfârc (Reg.) = A glumi pe seama cuiva:

Într-o zi, ca niciodată, mama Ghira, după așa vorbă bună, o aduse cam în sfârcul biciului, fără vrun gând rău […] (BARBU DELAVRANCEA)

SFÂRLĂ

A lăsa (pe cineva) **de** (sau **în**) **râsul cuiva** (ori **de râs**, **de batjocură**, (înv.) **în sfârlă**, sau **de** ori **în ruşine**). v. **lăsa.**

A-i da (cuiva) **peste sfârlă =** A face observaţii cuiva care exagerează:

Iar vicleanu Cupidon lângă Imeneu era/ Și da sfârle piste nas, câte putea rădica. (C. NEGRUZZI)

SFÂRŞI

A (**o**) **sfârşi cu cineva =** A rupe relaţiile cu cineva:

Am crezut că am sfârșit cu el pentru toată viața. (CAMIL PETRESCU)

A i se sfârşi inima sau **a se sfârşi la inimă.** v. **inimă.**

A o sfârşi cu viaţa = A se sinucide:

Risipeam tot pentru că... mă hotărâsem s-o sfârşesc cu viaţa de care eram sătul. (MATEIU I. CARAGIALE)

A sfârși cu ceva = A nu se mai ocupa de ceva, a nu mai vorbi despre ceva:

Ia mai sfârșește odată cu lupul cela; altăceva n-ai de vorbit? (ION CREANGĂ)

A se sfârşi (cineva) **de la inimă** (sau **pe picioare**) **=** A-i veni cuiva rău:

Sfârşindu-se de la inimă, se moaie din balamele şi cade pe un scaun. (I. L. CARAGIALE)

A sfârşi de cheltuială (sau **din chelciug**). v. **cheltuială.**

A-şi sfârşi suflarea (Înv.) = A fi în agonie:

Va intra leul ce îşi sfârşeaşte suflarea. (D. ȚICHINDEAL)

SFÂRŞIT

A lua sfârșit = A se termina, a se isprăvi:

S-a ascuns câteva zile în acele păduri și a scăpat de sateliții ce Duca-vodă pornise după dânsul, și pentru că luaseră sfârșit nenorocirile familiei sale; (GR. ALEXANDRESCU)

Şedința a luat sfârșit. Viitoarea ședință fixată pe ziua de 4 Decembrie 1940. (JENI ACTERIAN)

SFÂȘIA

A (**i se**) **sfâșia** (cuiva) **inima** (sau **sufletul,** înv., **rărunchii** etc.) = A-i fi cuiva milă de cineva sau de ceva; a produce sau a simţi o mare deznădejde, o durere sufletească adâncă, a produce sau a simţi o emoţie puternică:

– Ei bine, dacă e vorba să reîncepi muzica de adineauri, te rog! Fă ce crezi că poți face, fără a-mi sfâșia prea mult inima și nu te îngriji de mine. (PANAIT ISTRATI)

Când răsunau cuvintele: „slănină”, „brânză”, „măsline”, „tutun”, numeroși ochi se aprindeau de-o poftă care-ți sfâșia inima. (IDEM)

Solomia a stat numai în genunchi, cu fruntea sprijinită pe dunga sicriului, plângând fără hohote, dar cu sughițuri grele care-i sfâșiau pieptul. (LIVIU REBREANU)

SFECLI

A o sfecli = a) A se face roşu (ca sfecla) la faţă, din cauza fricii, a intimidării, a mâniei etc.:

[CHIRIȚA:] *Vai de mine!... Bârzoi!... bărbatu-meu... am sfeclit-o.* (VASILE ALECSANDRI)

– O sfecliseși, zise prințipul Zamfir. – Ce o sfeclise, mă! n-auzi tu că era galben ca turta de ceară! (ION GHICA)

b) A avea neplăceri; a intra într-o încurcătură (mare):

La aceste cuvinte, femeia şi dascălul o sfleclirăde tot şi tremurau ca varga. (P. ISPIRESCU)

,,Na! Dănilă, zice el în gândul său, așă-i c-ai sfeclit-o?" (ION CREANGĂ)

SFERĂ

A se întoarce roata (sau **sfera).** v. **roată.**

SFEŞNIC

A sta sfeşnic = A sta în picioare:

Să te duci la maică-mea şi să-i spui maică-mii aşa: că mie mi-i tare bine, la culcare, la sculare, le stau sfeşnic în picioare. (POP.)

SFETI

A i se sfeti (cuiva ceva) (Îrg.; îcn.) = A izbuti:

Amar manifest au trimis în Ungaria, că doară iarăşi ar putea face răscoală şi nu i s-au sfetit. (GH. ŞINCAI)

SFII

A-şi sfii cuvântul (Înv.) = A se teme să spună în mod deschis ceea ce gândeşte:

Nu-ş sfii cuvântul, grăi. (CORESI)

A-şi sfii inima (Înv.) = A se simţi ruşinat:

Lumina parii iubeam şi inima nu-mi sfiam, ci m-am apropiat de ea, cu cuget curat. (ANTON PANN)

SFOARĂ

A da sfoară (**în ţară,** rar, **în târg, în mahala, în sat** etc.) v. **sfară** = A răspândi o veste:

Dă el dinadins sfoară în țară […] (CEZAR PETRESCU)

Vestea zboară iute,/ În zece minute/ S-a dat sfoară-n țară,/ Că va să sosească/ La șosea afară/ Oastea muscălească... (I. L. CARAGIALE)

A întinde sfoara (**prea tare** sau **prea mult**) = A forţa lucrurile, a exagera în ceva:

În zadar am rostit: Nu întindeți sfoara prea tare... (VASILE ALECSANDRI)

A lega (pe cineva) **sfoară în sfoară (**Reg.) = A lega foarte strâns:

Și mă leagă sfară-n sfară, mă trimite-n altă țară. (POP.)

A trage (sau **a juca**) (pe cineva) **pe sfoară** (Fam.) = A înşela (pe cineva):

Dacă nu-s și eu un puișor de om în felul meu, dar tot m-a tras Harap-Alb pe sfoară! (ION CREANGĂ)

Ei? Spiţerul în vreme de zece luni cât v-a tras pe sfoară, numai cu un bilet a lucrat?... (I. L. CARAGIALE)

[ZÂNA:] *Într-adevăr, ești cam tras la față.* [ZMEUL:] *Și tras pe sfoară... Sunt galben ca nufărul, căci nici mănânc, nici beau, nici dorm; sunt năuc.* (VASILE ALECSANDRI)

– Aşadar, am fost păcălit. – Ai fost păcălit, Goşule, sau, mai bine zis, ai fost tras pe sfoară. (ZAHARIA STANCU)

A trage (sau **a aşeza**) **cu sfoară** (sau **ca după sfoară**) = A îndrepta, a alinia:

Nu poate tăgădui că uliţele oraşelor europeneşti, trase cu sfoara, au multă monotonie şi obosesc vederea. (C. NEGRUZZI)

A trage sforile = A unelti în ascuns, cu abilitate:

Sforile politicii le trăgeau oameni ascunşi în culise. (ZAHARIA STANCU)

Eram bucuroşi că am reuşit să tragem sforile pentru a-i scoate din gura lupului pe cei vizaţi […] (ADRIAN CHRISTESCU)

SFREDEL

A (**se**) **da sfredel unei buți =** A (se) începe un butoi (de vin) înfundat*:*

S-a dat sfredel acelei buţi de vin în cinstea oştenilor măriei sale Nicoară. (MIHAIL SADOVEANU)

În cinstea cui crezi, domnia-ta diece, că s-a dat sfredel acelei buți de vin? (IDEM)

A face cuiva capul calendar și mintea sfredel = A zăpăci pe cineva; a-i umple capul cu tot felul de lucruri:

– Știu ce gândești, tată, dar nu-ți face dumneata capul călindar și mintea sfredel cu gânduri de acestea, mergi numai și-mi pețește fata împăratului, că alta nu-mi trebuie, iar neînsurat nu-ți mai rămân, și pace și sănătate! (I. POP-RETEGANUL)

A-i scoate vorba (sau **vorbele, cuvântul**) (**din gură**) **cu cleştele** (sau **cu cangea, cu sfredelul**) (cuiva)**.** v. **vorbă.**

SICTIR

A da (cuiva **cu** sau **un** ori **cu hai**) **sictir** sau **a lua** (pe cineva) **la** (sau **cu sictir**) **=** A înjura pe cineva:

Le-aş da cu hai sictir! (GEO BOGZA)

A da cu sictir (Arg.) = A alunga pe cineva, înjurându-l:

Scuipă-ți plămânii la loto/ dă cu sictir pe la poște. (GELU VLAȘIN)

A trata cu sictir (pe cineva) (Arg.) = A trata în mod disprețuitor (pe cineva); a ignora în mod deliberat (pe cineva):

Dacă vor trata cu respect Poporul care le-a dat pe mână propriul destin, dacă vor înceta să trateze cu sictir legile, țara și națiunea pe care le conduc, atunci am să-mi cer scuze umile și publice tuturor guvernelor în bloc [...] (MARCEL SECUI)

Pe când, dacă nu erai membru de partid, sigur nu puteai ocupa cine ştie ce funcţie, aşa că te trata mai cu sictir. (DAN LUNGU)

SICTIRIT

A lua la sictirit (pe cineva) = A se răsti la cineva, folosind cuvinte injurioase:

El s-a oprit în fața ei și-a luat-o la sictirit.

SIFON

A-i veni (cuiva) **cu sifon** (Fam.) **=** A se supăra:

Muja! a exclamat coana moaşă, oţerindu-se, făcând din mâini şi din buze parcă numai pomenindu-i numele i-ar fi venit cu sifon pe la nas. (N. D. COCEA)

Hai sifon, că berea-i scumpă! (Pop.; vlg.) **=** Expresie folosită ca ofensă, pentru a exprima în mod brutal un dezacord, o nemulțumire, un refuz etc.:

Că şi-ăla şi-a dat demisiile, de nu ştiu câte ori! Hai sifon, că berea-i scumpă! (http://m.ziare.com/)

SIGUR, -Ă

A fi sigur de cineva ori **de** (sau **pe**) **ceva =** A avea deplină încredere, a se baza (pe cineva sau ceva):

Eu sunt sigur de caracterul lor. (I. L. CARAGIALE)

A fi sigur de cineva ori **de** (sau **pe**) **sine** (ori **el, dânsul**) = A se comporta şi a acţiona în mod neşovăielnic; a fi conştient de valoarea proprie:

Omul ce nu şi-a comunicat ideile, nu e niciodată sigur pe dânsul. (CEZAR BOLLIAC)

A lua (pe cineva) **la sigur** (Pop.) = A ataca pe cineva cu dovezi evidente, fără a-i lăsa posibilitatea de a se eschiva:

Jucători de cărți de profesiune, de cei care iau pe pontatori la sigur. (CONVORBIRI LITERARE, VII)

L-a turnat un coleg, un bun prieten, singurul în care a avut încredere să se confeseze, și l-au luat la sigur. (RADU ALDULESCU)

A merge (sau **a se duce**) **la sigur =** A se îndrepta către ţintă, fără risc, a nu da greş:

Odată numit, avea să meargă la sigur, se și vedea „barosan”. (MATEIU I. CARAGIALE)

– Așa, va să zică?! Și de ce crezi tu c-o dat greș?, chiar el, care-o mers la sigur întotdeauna? (ION LĂNCRĂNJAN)

A pune (pe cineva sau ceva) **la loc sigur.** v. **loc.**

A se simți sigur = A se simți în siguranță:

Nu se simțea sigur când vorbea omul acesta. (PETRU DUMITRIU)

SILĂ

A-i face (sau **a i se face**) **cuiva silă** (**de ceva** sau **de cineva**) **=** A provoca sau a simți repulsie față de ceva sau de cineva:

De ce vrei să-mi faci în silă? (VASILE ALECSANDRI)

Îi era rușine și silă să-i mărturisească adevărul. (LIVIU REBREANU)

Știi că mi-ai fi urgisit, că m-ai nenoroci, că te-aș blestema viața mea toată, că te-ar bate Dumnezeu dacă mi-ai face silă, și știi că am să mă gândesc totdeauna cu drag și cu durere la d-ta dacă vei înțelege că n-a voit Dumnezeu să fim unul pentru altul și mă vei lăsa în pace. (IOAN SLAVICI)

A face (sau **a produce**) **silă** (cuiva) **= a)** (Îvp.) A forța, a sili (pe cineva):

Lasă-mă măicuță-n pace să iubesc pe cine-mi place,/ La urât silă nu-mi face. (POP.)

b) (Înv.) A silui (pe cineva):

O femeaie... mărgând la sv [â]*nt* [u]*l,... un om descălecă și-i făcea sâlă să o spurce.* (DOSOFTEI)

c) A produce greață, scârbă, silă (cuiva), a scârbi (pe cineva).

A-și face silă (Îrg.) = A-și da mare osteneală, a se strădui:

Își făcea silă pe doică a asculta. (ANTON PANN)

De milă, de silă sau **de silă, de milă.** v. **milă.**

A-i fi silă (cuiva) **de zile** (sau **și de pe cămașa de pe el**) (Reg.) = A fi indispus:

Așa era de leneș, încât i-era silă și lene și de cămașa de pe el. (I. OPRIȘAN)

SILI

A (**se**) **sili la drum =** A merge foarte repede:

Siliră la drum și în sfârșit ajunseră pe cele vrăjmașe la un loc anume Iascea. (NICOLAE BĂLCESCU)

A se sili într-o părere (Reg.) = A se gândi în mod permanent la ceva:

Și doar mă și sileam eu, într-o părere, s-o fac a înțelege pe mama că pot să mă bolnăvesc de dorul ei. (ION CREANGĂ)

SILIȘTE

A fi mâncat (cineva) **de siliști pustii** (Reg.) = A fi sătul de necazuri și de nevoi:

Dar eu nu cred, că de siliști pustii sunt mâncat îndeajuns.(ION C. VISSARION)

S-a încercat el fratele cel mic să o mai cârpească ba cu una, ba cu alta... dar pe ce punea mâna, ori pe unde apucă, tot de siliști pustii avea parte, vorba cântecului: Unde-i bine, nu-i de mine, Unde-i rău, hop și eu... (C. RĂDULESCU-CODIN)

SIMBRIE

A fi (sau **a intra, a se tocmi**) **slugă fără simbrie =** A munci din greu pentru cineva fără niciun profit material:

„Ce-ar fi adecă dacă m-aș pomeni că și-l face moștenitor!” și-a zis Leanca, și dacă ea avea casă fără chirie, el și-a făcut slugă fără simbrie. (IOAN SLAVICI)

Chiar așa s-a și dovedit noul ei soț, un anume Dima Dimeca, devenit dintr-odată un fel

de slugă fără simbrie în casă. (HRISTU CÂNDROVEANU)

A ţine (pe cineva) **cu simbrie =** A avea pe cineva în serviciul său:

– Vorbești cu mine, îi zise ea, cum ai vorbi cu un străin, cu un copil, cum ai vorbi cu o slugă, pe care o ții cu simbrie, fiindcă ai trebuință de ea. (IOAN SLAVICI)

SIMPLU, -Ă

(**A fi**) **simplu** (sau **ușor**) **ca bună ziua** (Fam.) **=** (A fi) foarte simplu:

Iar dacă izbutești să-ți înfrânezi această slăbiciune a inimii, restul e ușor ca bună-ziua! (PANAIT ISTRATI)

E simplu ca bună ziua... Bravo, Iuri Petrovski, bravo tovarăşe de luptă! (MATEI VIȘNIEC)

SIMȚI

A (**i se**) **pune** (cuiva) ori (**a avea** sau **a simţi) un ghimpe** (sau **un cui**) **la inimă** (sau, rar, **la stomac**). v. **pune.**

A (**se**) **simţi greu la inimă.** v. **inimă.**

A face sau **a simţi pe pielea** (**lui, ei**). v. **piele.**

A fi (sau **a se simţi**) **ceva în aer.** v. **aer.**

A fi (sau **a se simți**) **la** (sau **în**) **largul său.** v. **larg.**

A nu se simţi în apele sale. v. **apă.**

A se simţi (sau **a se şti**) **cu musca pe căciulă.** v. **căciulă.**

A se simţi acasă (sau **la el acasă** ori **ca acasă** sau **ca la el acasă** ori **acasă la el** sau **ca acasă la el**), **a se simţi în** (sau **la**) **largul lui** (ori, rar, **în toate ale lui**) = A avea sentimentul că se află într-un mediu familiarizat cu ceva; a nu fi stânjenit sau jenat de nimic, a se simți bine:

Acum însă se simţea la largul său. Fără să se impresioneze de urletele lor, strigă iarăşi mai tare, să-l audă toţi […] (LIVIU REBREANU)

Dar Măgduța Dobreanu s-a simțit, de îndată, ca la ea acasă. (CEZAR PETRESCU)

– Atunci,... bine, spune Atila, care pe neașteptate nu se simte la largul său printre ei; (TITUS POPOVICI)

A se simţi ca peştele pe uscat = A se simţi rău, a nu se simţi în largul său:

[…] *bucovinenii au, ca şi alţii de condiţia lor, un acut sentiment al însingurării ce-i face a se simţi: „Ca peştele pe uscat,/ Ca omul înstrăinat."* (NICOLAE COJOCARU)

Ești pentru prima dată în Germania și te simți ca peștele pe uscat? (http://ziarulromanesc.de/)

A se simţi (sau **a se zvoni**) **de ziuă** (Pop.) = A începe să se facă ziuă:

Când se zvoni de ziuă, din vârful acestui paltin ieşi o cârâială crâncenă şi o pereche de corbi căzu aproape în carul lui Iordache […] (GALA GALACTION)

A se simţi în stare (**de ceva** sau **să facă ceva**) = A se crede capabil de ceva sau să facă ceva:

– Nu mă întreba de ce, grăi Naţl, fiindcă nu pot să-ți spun și nici tu n-ai fi în stare să mă înțelegi. (IOAN SLAVICI)

Dacă tu te simţi în stare să renunţi la cei douăzeci de ani de viaţă ca să faci ceva inutil, fă-o. (MIHAIL GRĂMESCU)

A se simți (sau **a trăi** etc.) **ca peștele în apă.** v. **pește.**

A simţi lipsa (**cuiva** sau **a ceva**) = A suferi din cauză că ceva sau cineva lipseşte:

Mă voi sili să nu simți lipsa fratelui meu. (P. ISPIRESCU)

Școlile sunt însă pe punctul de a se deschide, dar se simte lipsa atât de învățători și profesori, cât și de manuale didactice. (VADIM GUZUN)

A simți nevoia să... = A dori să...:

Vecina deretică. Era mai voioasă, poate. Simțea, poate, nevoia să schimbe, cu o făptură omenească, o vorbă. (ION PAS)

Dia însă ieşea cu punctualitate, lua tramvaiul sau o birjă, nu părea a simţi lipsa limuzinei, cobora la Piaţa Victoriei, de unde îşi începea plimbarea pe jos […] (H. PAPADAT-BENGESCU)

Înţelepciunea nu face casă bună cu trufia şi mărirea fiindcă a fi înţelept înseamnă să ai întreaga lume la picioarele tale fără să mai simţi nevoia să te laude vreodată cineva. (SORIN CERIN)

A simţi un gol la (sau **în**) **stomac.** v. **gol.**

SIMŢIRE

A(-şi) pierde cunoştinţa (sau **simţirea,** înv., **simţirile**). v. **pierde.**

A-şi veni (sau **a-şi reveni, a aduce**) **în simţire** (sau **simţiri**)**, a veni în simţirile sale** sau, reg., **în oară, în minte, în fire, în firi, în horatic, la ori, la oară, la minte, la rând.** v. **veni.**

SITĂ

A (**se**) **vedea** (sau **a** (**se**) **zări, a privi**) **ca prin sită** (sau **ca prin ciur**) **=** A vedea neclar, ca prin ceață*:*

Cum puse la ochi lapte de acesta, băgă de seamă că vede ca prin sită. Mai dete o dată, văzu ca prin ciur; când se unse și a treia oară, văzu luminat ca toți oamenii. (P. ISPIRESCU)

Privesc ca prin sită la chipurile şterse ale unei lumi pentru veşnicie înmormântată. (CALISTRAT HOGAŞ)

Enrico îi vedea ca printr-un ciur, dar încă voia să le strige băieților supărați care-l rădeau cu cosorul […] (DUMITRU CRUDU)

A bate în sită şi-n covată. v. **bate.**

A da (sau, rar, **a căuta**) (**bobi**) **cu sita, a trage în bobi pe sită** (sau **fundul sitei**) (Pop.) = A ghici viitorul cuiva; a face prevestiri:

Babele care trag pe fundul sitei în 41 de bobi …îi băgase mamei o mulţime de bazaconii în cap. (ION CREANGĂ)

[MĂRICA:] *Că doar noi nu suntem vrăjitoare ca Baba Rada, din căsuța aceea... Numai ea știe să facă vrăji și să tragă-n bobi, și să descânte de dragoste cu ulcica, și să dezlege norii...* (VASILE ALECSANDRI)

A ploua ca prin sită. v. **ploua.**

SITUAŢIE

A fi (**pus**) (sau **a pune pe cineva**) **în situaţia de a...** (sau **să...**) **=** A fi constrâns (sau a obliga pe cineva) să...:

Evident, Marele Cartier General era pus în situația de a-și angaja forțele simultan pe două fronturi, cu un inamic puternic şi experimentat. (DORIN GHEORGHIU)

A fi (sau **a rămâne**) **stăpân** (sau **călare**) **pe situaţie =** A domina o situaţie în momente critice; a fi sigur pe reuşita unei acţiuni; a şti să se descurce în împrejurări dificile:

De astă dată ambasada rusească era stăpână pe situațiune; (ION GHICA)

Din ziua aceea ei rămăseseră stăpâni pe situaţie. (AL. VLAHUȚĂ)

Va trage stiletul, va râde în hohote de credulul înfumurat „călare pe situaţie". (DUMITRU POPESCU)

– O să fim și noi stăpâni pe situație!... (ION LĂNCRĂNJAN)

A fi la înălţimea situaţiei (sau, rar, **situaţiilor**) **=** A avea o comportare adecvată în anumite condiţii date; a corespunde pe deplin unei misiuni încredinţate:

Bietul ticălos va fi la înălţimea situaţiei. El va duce impostura până la ultimele ei consecinţe. (RADU COSAȘU)

Cleştişor nu va fi la înălţimea situaţiei, destinul nu ţi-a trimis pe cine trebuie, situaţia se va rezolva înainte de a ajunge tragică, ce dracu', suntem oameni! (STELIAN TĂNASE)

A se pune în situaţia (sau **în locul, în postura, în pielea**) **cuiva.** v. **pune.**

A se pune în situaţia de a... = A se comporta în aşa fel încât...:

Se uită prea uşor că în acea conjunctură România nu era în situaţia de a fi putut pune vreun fel de condiţii Germaniei; (ION ȚURCANU)

Mă pun uneori totuși în situația inversã și mã întreb dacã nu cumva din cauza vieţii de familie am dezvoltat o obsesie faţã de un ideal mult prea inaccesibil [...] (IULIAN STANCU)

A-i face cuiva o situaţie = A înlesni cuiva să ajungă într-o poziţie materială sau socială bună:

Îi ești recunoscătoare fiindcă ți-a făcut o situație. (AUREL BARANGA)

A-și face o situație (Fam.) **= a)** A ajunge bogat:

M-am aflat, cu gesticulația mea patetică, timp de nouă ani într-o situație ridicolă, prin comparație cu politicienii care, lipsiți de orice emoție, și-au făcut în vremea asta o situație sau au acumulat averi imense. (CASSIAN MARIA SPIRIDON)

b) A ajunge într-o poziție socială înaltă:

– Gazeta noastră a întrecut așteptările mele. Am avut o idee fericită. Sunt acuma aproape sigur că ne-am făcut o situație. (I. L. CARAGIALE)

SLAB, -Ă

(**A fi**) **slab** sau (irn.) **gras de-i numeri coastele.** v. **număra.**

A fi slab de înger. v. **înger.**

A fi slabă nădejde (**să...** sau **de...**)**.** v. **nădejde.**

Slab de gură (Rar) = Rău de gură, clevetitor, flecar:

Cele babe slabe de gură-i scoaseră vestea c-ar fi chiar leneoasă. (I. POP-RETEGANUL)

Slab de minte = Căruia îi lipsește puterea de judecată, de înțelegere:

Era odată o babă care avea trei feciori nalţi ca niște brazi și tari de vârtute, dar slabi de minte. (ION CREANGĂ)

Tu, dacă eşti cum eşti... slabă de minte. Pesemne n-ai nici vise: îngerul vestitor n-a avut cum ţi se arăta; (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 19, 1966)

Slabă nădejde. v. **nădejde.**

SLAVĂ

Slavă (sau **slava**) **Domnului** (sau, rar, **lui Dumnezeu, Maicii Domnului**), **slavă ţie, Doamne! =** Formulă prin care cineva îşi exprimă satisfacţia şi mulţumirea pentru reuşita unei acţiuni, pentru depăşirea unei dificultăţi etc.:

Încă mă mir cum am scăpat cu viață; lehamite și de împărăție și de tot, că doar, slavă Domnului, am ce mânca la casa d-tale. (ION CREANGĂ)

– Slavă ție, Doamne! zise moșneagul, că pot să duc babei mele o mângâiere! (IDEM)

Ce-am pătimit, numai eu ştiu... Două săptămâni a zăcut... Am adus şi doftor. Da-n sfârşit, slavă Domnului! a scăpat... (I. L. CARAGIALE)

A ridica casa în slavă. v. **ridica.**

A ridica (sau **a înălța**) **în slavă** (sau **în slava cerului,** (**până**) **la cer, în slăvi**) (pe cineva)**.** v. **ridica.**

SLĂBI

A (**nu**) **slăbi** (ceva) **din mână =** A nu lăsa din mână ceva; a avea grijă deosebită (de ceva):

M-am prăbuşit, dar sticla din mână n-am slăbit-o. (NICOLAE LUPAN)

A nu (**mai**) **slăbi** (**pe cineva** sau **ceva**) **din ochi** (sau **din priviri, din privit, din vedere, din priveghere** etc.) **=** A urmări insistent cu privirea; a nu pierde din vedere (pe cineva):

Totuşi Grigore nu-l slăbea din ochi şi-i urmărea discret toate mişcările, oricât recunoştea în sineşi că exagerează. (LIVIU REBREANU)

– Te pricep, berbantule... te pricep!... îi repetă din fugă iubita lui soție, care nu-l slăbea din ochi. (NICOLAE GANE)

A nu (**mai**) **slăbi** (pe cineva) (**din pas, din fugă, din goană** sau **o clipă**) **=** A urmări îndeaproape pe cineva, a continua cu insistenţă să meargă sau să alerge după cineva, a nu se îndepărta de cineva; a nu da cuiva răgaz nicio clipă:

Şi ea după mine până-n dreptul ocolului pe unde-mi era iar greu de sărit; pe de lături iar gard, și hârşita de mătușă nu mă slăbea din fugă nici în ruptul capului! (ION CREANGĂ)

Și din goană nu-i slăbea. (P. ISPIRESCU)

Ofițerii, cavaleri servanți, n-o slăbeau nicio clipă. Tot drumul urmau tratații felurite, după naționalitatea și felul vaporului. (JEAN BART)

A nu (**mai**) **slăbi** (pe cineva) (**cu...** sau **din...**) = A nu înceta cu întrebările, cu insistenţele, cu atenţiile, cu repetarea unui lucru; a nu lăsa în pace:

Celălalt însă, fie că nu pricepuse, fie că înzestrarea lui de ghid precumpănea, n-o slăbi cu explicaţiile lui. (DUILIU ZAMFIRESCU)

Dar bătrâna nu mă slăbea de loc. Parasca mi-a făcut semn din ochi, să plec. (ION LĂNCRĂNJAN)

Lucrurile se pot potrivi după nevoi şi ne poţi slăbi cu sâcâielile... (MICU SECUIU)

A slăbi din chingi (pe cineva). v. **chingă.**

A slăbi (pe cineva) (**cu...** sau **din...**) = A nu mai plictisi pe cineva; a nu mai supăra pe cineva:

– Ba să mă mai slăbești dumneata cu țopârlanii dumitale, înțelegi? Că țăranul are și de mâncare, și de îmbrăcat, și de odihnă, slavă Domnului! (LIVIU REBREANU)

A (**mai**) **slăbi şurubul = a)** A reduce gradul de exigenţă, în raport cu subordonaţii:

Ceauşescu semnează un decret în care mai slăbeşte puţin şurubul curbei de sacrificiu energetice; (DAN PETRESCU)

b) A renunţa la folosirea unor mijloace de constrângere:

Ne mai aducem aminte încă, din vremurile cele mai mizere de sub Ceauşescu şi când Gorbaciov începuse să mai slăbească şurubul în Rusia [...] (LUMEA MAGAZIN, 1999)

Slăbește-mă! = Dă-mi pace!:

– Ia slăbește-mă, domnule Moș Teacă! Ce, eu sunt militar? (ANTON BACALBAȘA)

Ce tot grabă... grabă?... Ia, mă rog slăbeşte-mă cu graba ta; când om ajunge, om ajunge şi pace bună... (CALISTRAT HOGAŞ)

SLĂNINĂ

Şi cu curechiul uns şi cu slănina-n pod = Se spune despre cei care vor să aibă de toate, fără să sacrifice nimic:

Românul are o vorbă: „Nu se poate şi cu slănina-n pod, şi cu curechiul uns!” (CEZAR PETRESCU)

– Mă, că abraş mai eşti! Şi cu varza unsă, si cu slănina în pod! (CORNELIU BUZINSCHI)

Această laşă dorinţă de a fi „şi cu varza grasă, şi cu slănina în pod” l-a uluit şi l-a dezgustat profund pe Alecu! (GABRIEL LIICEANU)

Nu poate fi cineva și cu sălnina [slănina] *în pod, și cu varza grasă în oală.* (I. C. HINȚESCU)

SLEI

A (**i se** sau **a-şi**) **slei** (rar, **toată**) **puterea** (sau **puterile** ori **toate puterile** sau **de puteri** ori **de vlagă**) **=** A pierde sau a face pe cineva sau ceva să-şi piardă (toată) forţa fizică sau morală:

Seara, târziu, după ce așezasem lucrurile, de bine de rău, mama, sleită de puteri, se lăsă să cadă pe marginea patului […] (PANAIT ISTRATI)

[…] *e îngrozitoare, detestabilă, e un chin imens şi interminabil, e o corvoadă care*

mă sleieşte de puteri şi îmi arată slăbiciunea în fața bulimiei […] (VIOLETA ENEA)

Fenia, sleită de osteneală, mică, îndoită de umeri, se opries în spatele drept, lat și înalt al Vicăi. (G. BĂLĂIȚĂ)

A (**se**) **slei creierii** (cuiva) (Îvp.) = A omorî sau a muri prin zdrobirea craniului:

Nu poţi urî un şarpe, – îşi repeta el – cu toate că bucuros i-ai slei creierii... (ION VINEA)

A-şi slei creierii (Rar) **=** A depune eforturi deosebite pentru a face, a obţine etc. ceva (fără succes sau cu rezultate neînsemnate):

Înăuntru sau în afară, va slei creierii nesocotitului care se va amesteca într-o chestiune ce nu-l priveşte decât pe dânsul. (https://www.academia.edu/)

SLOBOD, -Ă

(**A vedea**) **cu ochiul slobod** (sau **cu ochii slobozi**) (Rar) **=** (A vedea) cu ochiul liber:

Cum mi le deslușești aici, te întorci și mi le arăți și acolo la locul lor de sub pădure, deoarece unele se văd de aici cu ochiul slobod. (MIHAIL SADOVEANU)

A avea (sau **a fi cu**) **mână largă** (sau **deschisă**) ori (înv.) **a fi slobod la mână** (sau **a fi larg la mână** ori **la buzunar**). v. **mână.**

A da (sau **a lăsa**) **frâu** (**mai**) **slobod** (**cuiva** sau **la ceva**) (Pop.) = A permite libertate de acţiune:

Întrucât – zise Iovănuţ –, din câte mă ştiu, niciodată nu mi-am dorit altceva decât să nu calc rânduielile unei bune creşteri şi deoarece văd că mi-aţi răspunde de mi-aş da frâu slobod vorbelor ce-mi stau pe limbă […] (IOAN GROȘAN)

A da (sau **a lăsa**) (**cuiva** sau **la ceva**) **frâu liber** (sau, reg., **slobod**) sau (pop.) **a lăsa** (pe cineva) **în frâul său.** v. **frâu.**

A fi slobod la gură. v. **gură.**

A rămâne pe voia slobodă (**a cuiva** sau **a ceva**) (Pop.; rar) **=** A fi la discreţia cuiva sau a ceva:

Cât despre mine, știu atâta că pierd măsura timpului de îndată ce rămân pe voia slobodă a pornirilor mele de sălbatec. (CALISTRAT HOGAŞ)

A traduce slobod (Pop.; rar) = A face o traducere liberă:

Tragedii în câte cinci acte […] *traduse slobod de Toma Alexandru Bagdad.* (IOAN MASSOFF)

A vorbi slobod (Pop.) = **a)** A susţine, în mod curent, fluent o conversaţie într-o limbă străină. **b)** A exprima o părere în mod deschis, fără rezerve; a fi sincer:

Peste puţin veni iar el însuși ca să-i cheme la o cină curată și, la vreme, în șederea la masă el vorbi slobod despre cea din urmă revoluţie a Vavilonului... (MOSES GASTER)

Cum îl întrebă boierul, cum începu a vorbi slobod şi îndrăzneţ. (MIHAIL SADOVEANU)

A(-i) fi (cuiva) **slobod** (**să...**) **=** A(-i) fi (cuiva) permis să...:

[…] *fiecare era slobod să meargă sau nu în cămară, să-şi taie singur o felie de pâine şi s-o mănânce cu ce se va găsi, după foamea şi conştiinţa proprie.* (VALERIU ANANIA)

Cu inima slobodă = Neapăsat de gânduri, de griji; liniștit, împăcat:

Du-te tu în locul meu și slujește pe Tudor până la moarte... Mergi cu inima slobodă. (GALA GALACTION)

Când se întoarse... cu inima de tot slobodă ca să-și ceară ea întâi iertare și văzu trandafirii ofiliți și urmă de apă la rădăcină, se luă cu mânile de păr. (DAMIAN STĂNOIU)

SLOBOZENIE

A-şi da (sau **a-şi lua**) **slobozenie** (Înv.) = A-şi permite:

Eu, mamă, mor după ea, te rog să-mi dai slobozenie a mi-o lua de soție. (I. POP-RETEGANUL)

SLOBOZI

A da (sau **a lăsa, a slobozi**) **pârjol.** v. **pârjol.**

A nu-l slobozi (pe cineva) **inima să... =** A nu se îndura să facă un lucru:

I se făcu milă de el, însă n-o slobozi inima să-l dezlege, fiindcă ținea morțiș să se răzbune pe Natalia. (DAMIAN STĂNOIU)

A slobozi apa (sau **apele**) **mortului** (Pop.) **= a)** A îndeplini ritualul de a duce apă vecinilor timp de 40 de zile de la moartea cuiva pentru mântuirea sufletului celui mort:

La 19 iunie 1994 familia lui Gheorghe Grecu a făcut pomana de şase săptămâni de la moartea acestuia şi a slobozit apa. (FOLCLOR LITERAR, VIII, 1998)

Ci aceste crestături se fac toate în ziua a 40-a, şi atunci când „se sloboade apa" răbojul să fie gata crestat. (HENRI H. STAHL)

b) A îndeplini ritualul de la 6 luni după înmormântare de a lăsa să plutească pe apă două lumânări aprinse.

A slobozi casa (**lehuzei**) (Reg.) = A sfinţi casa în care s-a născut un copil; a ridica interdicţia de a fi vizitată casa lehuzei:

După ce s-a slobozit casa şi s-a însemnat copilul, vin neamurile şi cunoscuţii cu rodinile. (MARCEL OLINESCU)

A slobozi glas (Înv.) **=** A vorbi:

Nu i s-au clintit trăsăturile feței, n-a slobozit glas. (MIHAIL SADOVEANU)

Nu era cu desăvârșire surd, dar era tare de ureche, foarte tare, într-atât de tare, încât glumeții, mișcând din buze, fără a scoate glas, îl făceau să creadă că-i spune ceva […] (ION GHICA)

A slobozi masa (sau **pomana**) (Reg.; d. preoţi) **=** A oficia rugăciunile de ritual prin care se începe un praznic făcut după o înmormântare sau după un parastas:

Mai târziu [...], *o vinit pópa, o slobozit mása, o făcut măr, c-aşá iărá, o slobozit mása.* (FONETICĂ și DIALECTOLOGIE, vol. 5-7, 1963)

A slobozi pojar (Înv.) **=** A aprinde un foc:

Slobozea pojar în câmpi de ardea iarba. (NICOLAE COSTIN)

A(-i) lua (sau **a(-i) lăsa, a(-i) slobozi**) (**de**) **sânge** (cuiva) (Îvp.) = A-i scoate (în scop terapeutic) o cantitate de sânge (cuiva):

[…] *la omul cu flegmă multă şi bătrân să lase sânge la sfârşitul lunei.* (MOSES GASTER)

A-şi slobozi limba (Trs.; Mol.) = A-şi da drumul la vorbă (mai mult decât trebuie):

Fugi de bârfitorii vorbelor spurcate, a nu-ţi slobozi limba ta acolo să alerge. (P. ISPIRESCU)

Şi când slobozea cuvântul,/ Să cutremura pământul,/ Numai cu un ochi în frunte/ Şi părea că-i cât un munte. (I. BĂRAC)

SLOI

A fi sloi de gheaţă (sau **a îngheţa sloi**) **=** A-i fi cuiva foarte frig; a îngheţa foarte tare:

– Zoico dragă, poruncește, maică, pentru ceaiuri... Sunt sloi de gheață, puiculeano ! (CEZAR PETRESCU)

A fi sloi (sau **sloiuri**) (**de gheață**) = A fi înghețat de frig.

Tu ești sloi, golănețule. Alți băieți au șoșoni și bocanci. (ION PAS)

E sloi copilul, pielea pe obrazu-i a crăpat,/ Tot trupul lui e vânăt și supt și, de-nghețat,/ E rece ca pământul. (G. COȘBUC)

A se face sloi (**de gheaţă**) **=** A îngheţa:

Fie apă, fie ce va fi, pe loc se şi face sloi de gheaţă. (POP.)

Apele se închegă și se întăresc ca piatra și fala mării se face sloi! (BIBLIA)

A-i trece (cuiva) **un sloi** (sau **sloiuri**) **de gheaţă prin inimă** (sau **prin spinare, peste obraz**) **=** A-l trece pe cineva fiorii de spaimă:

Mai rău a strâmbat însă când Mara i-a vorbit de biserică. – O, Doamne, zise ea, dar ce să mai facem și la biserică?! Marei îi trecu, parcă, un sloi de gheață prin inimă. (IOAN SLAVICI)

SLOVĂ

A citi din slovă-n slovă (Rar) **=** A citi totul, fără a pierde nimic din vedere:

Le citeşte din slovă-n slovă. (FLORINA ILIS)

Şi învăţă călugăru pe copchilu împărătesii slovă de slovă până ştiu copchilu tăt ceaslovu şi tătă Psaltirea, cum să cadie. (I. POP-RETEGANUL)

SLUGĂ

A ajunge slugă la dârvală. v. **dârvală.**

A ajunge (sau **a se băga, a fi**) **slugă la dârloagă.** v. **ajunge.**

A intra (sau **a se băga**) **slugă** (la cineva) **=** A se angaja slugă (la cineva); a munci (pentru cineva):

Fă-te că eşti om sărman şi că umbli să te bagi slugă. (POP.)

Sluga dumitale (sau **dumneavoastră**) (Înv.) **=** Formulă de salut sau de răspuns la un salut către o persoană apropiată, cunoscută:

Cine-a întâlnit vrodată în calea sa un popă, îmbrăcat cu straie sărăcuțe, scurt la stat, smolit la față, cu capul pleș, mergând cu pas rar, încet și gânditor, răspunzând îndesat „sluga dumitale" cui nu-l trecea cu vederea, căscând cu zgomot când nu-și găsea omul cu care să stea de vorbă […] (ION CREANGĂ)

Sluga dumneavoastră... Şi, ducând mâna la chipiu, ca un soldat în faţa unui general, se întoarse scurt pe călcâie şi plecă cu comisarul şi cu vardiştii după el. (N. BELDICEANU)

SLUJ

A face (sau **a sta**) **sluj = a)** (D. câini sau despre alte animale) A se ridica în două labe:

Samurache stetea sluj, cu o chivără [chipiu înalt, folosit în trecut de militarii anumitor arme] *de hârtie în cap, încins cu o sabie enormă și având, se-nțelege, tot aerul sever necesar situației...* (I. L. CARAGIALE)

Un câne englezesc al unui ofițer, câne dresat la circ să servească pe stăpân ca fecior în casă, face sluj ținând două ghete-n gură. (IDEM)

b) (D. oameni) A avea o atitudine linguşitoare, slugarnică; a se ploconi, a se umili:

Maica preoteasă a îmblânzit pe bietul părintele Bimbirică ca pe un cățel și de zece ori pe zi îl face sluj! dacă nu mai mult. (P. ISPIRESCU)

SLUJBĂ

(**A fi cuiva**) **de slujbă** (Înv.) = (A fi cuiva) de folos:

[Zâna] *îi dete un săpun, un pieptene și o perie, ca să-i fie de slujbă.* (P. ISPIRESCU)

(**A fi** sau **a se pune**) **în slujba cuiva** (sau **a ceva**) = (A fi sau a se pune) la dispoziţia cuiva (sau a ceva); a susţine pe cineva (ori ceva) sau interesele cuiva; a fi în folosul cuiva sau a ceva:

Firesc ar fi fost dar să schimb slujba, dacă ţineam să fiu în slujbă şi nu să trăiesc ca un fecior de bani gata […] (MATEIU I. CARAGIALE)

– Iacă, răspunse avocatul, să te duci la cel ce te-a pus în slujbă, să-ţi dea un decret că eşti numit definitiv. (P. ISPIRESCU)

– Tu ești de mine, por'-de-câine, îi zise boierul și de astăzi chiar să știi că ești în slujba mea. (IDEM)

Ei bine, aici românul este ospitalizat; toate sunt puse în slujba unui capital străin, toate sunt împănate cu oameni străini care nu au nimic a face cu noi. (OCTAVIAN GOGA)

Oamenii progresului mecanic și ai vieții standardizate au pus în slujba interesuui lor pe toți demonii adormiți în măruntaiele pământului. (MIHAIL SADOVEANU)

A da afară (sau **a elibera**) **din slujbă** (sau **din serviciu, din funcție, din post**) (pe cineva) = A desface contractul de muncă (cuiva), a destitui (pe cineva):

Acum însă se pomenise dat afară din slujbă, cu desăvârşire nepregătit – nici psihologic şi nici material – pentru o asemenea năprasnică întâmplare. (VALERIU ANANIA)

Tot boierul mijlocise să fie dat afară din slujbă. (P. ISPIRESCU)

Când l-aude Dumnezeu vorbind aşa,... se face foc şi-l dă afară din slujba de cinste ce-i încredințase. (POP.)

A veni în slujbă = A se angaja în slujba cuiva:

Domnia-ta mi-ai poruncit să vin în slujba d-tale, în locul tatei. (I. POP-RETEGANUL)

Ipate se îmbogățise... de când a venit Chirică în slujbă la dânsul. (ION CREANGĂ)

Slujba-i slujbă, drujba-i drujbă = Una-i slujba, alta-i prietenia:

Se vedea pe el însuşi în acest fecior şi era mulţumit că se ţinea cu sfinţenie de vorba lui: „slujba-i slujbă, drujba-i drujbă”, ceea ce vrea să spună că dacă este cineva în orele cuvenite la datorie, poate face în restul timpului ce vrea. (CAMIL PETRESCU)

Ori lasă cartea, băiete, şi te apucă de slujbă – Slujba-i slujbă; Drujba-i drujbă, ori ţine-te de carte şi te du la şcoală... (V. A. URECHIA)

SLUJI

A sluji la masă = A aduce, a servi mâncărurile și băuturile la masă:

Fetele împăratului s-au pus cu rugăminte pe lângă spân să deie voie lui Harap-Alb ca să slujească și el la masă. (ION CREANGĂ)

A-i sluji (cuiva) **norocul** (sau **norocirea**) (Îvp.) **=** A-i merge bine, a avea succes, a reuși:

Dar dă, cearcă și tu, să vezi cum ți-a sluji norocul. Vorba ceea: ,,Fiecare pentru sine, croitor de pâine”. (ION CREANGĂ)

SLUT, -Ă

A se uita slut (Reg.) = A încrunta sprâncenele:

Apoi se uita slut la fete, închizând un ochi. (IONEL TEODOREANU)

A umbla de râsul slutei (Reg) = A se compromite:

Nu de alta, da, zic, să-mi scot capul, că umblu de râsul slutei! (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, vol. 20-24, 1914)

SMÂNTÂNĂ

A turna iaurt peste smântână (Reg.) = Se spune la adresa unei femei care nu este bună gospodină:

A turna iaurt peste smântână. (IULIU A. ZANNE)

A se înfrupta din oala cu smântână. v. **înfrupta.**

A se învârti ca mâța în jurul oalei cu smântână. v. **învârti.**

SMÂRCI

A smârci din nas = A face mofturi:

Domnul notar... își trage cu degetele rășchirate caierele mustăților și smârcâie din nas. (MIHAIL SADOVEANU)

SMINTĂ

A cădea în smintă = A greşi:

Pățesc altele mai răle/ Pentr-a lor deșărtăciune,/ Căzând în mii de smintele,/ Când nu se cunosc pre sine,/ Ce sunt sau ce pot mai bine? (GH. SĂULESCU)

A da (pe cineva) **de smintă** (Reg.) = A face cuiva rău; a supăra:

Zice vodă: – După vremi/ Mulţi păgâni am dat de smintă!/ Să-i mai judeci când s-alintă,/ Când eşti bun şi ai o flintă,/ Nici de dracul nu te temi. (G. COȘBUC)

SMINTEALĂ

A da (pe cineva) **de sminteală, a face** (cuiva) **sminteală** (Îvp.) **=** A face pe cineva de râs (prin nerespectarea unei promisiuni); a da de gol:

Avea trei prieteni cu care făcea de obicei partida de preferans, și, să ferească Dumnezeu să-l fi dat vreunul de sminteală sara la ora hotărâtă, sau, odată întruniți, să nu se fi jucat pe noapte după regula lui Melhisedec […] (NICOLAE GANE)

Să fii încredințat, măria ta, că nu te dă de sminteală. (MIHAIL SADOVEANU)

SMINTI

A sminti (sau **a omorî, a prăpădi, a răzbi, a stinge, a hâi,** (reg.) **a mântui,** (reg.) **a teșmeni, a usca, a zvânta** etc.) (pe cineva) **în bătaie** (sau **în bătăi**ori **cu bătaia**)**.** v. **bătaie.**

SMOALĂ

Să-l (sau **să mă, să ne** etc.) **pici cu smoală** (Rar) = Să-l pici cu ceară; cu niciun chip, pentru nimic în lume:

– Nu mai cred, să mă pici cu smoală! (http://www.prosport.ro/)

Al tău nu seamană cu cel de mai sus nici să îl pici cu smoală. (https://www.elforum.info/)

SMUCIT, -Ă

A fi smucit la vorbă = A vorbi iute, repezit (și împiedicat):

[Părintele Timoftei] *îi smuncit la vorbă, cam gângav și bolborosește.* (MIHAIL SADOVEANU)

Galileo vorbește smucit. Ăsta e cuvântul. Are fraze smucite care vor să-și iasă din ele însele. (SORIN STOICA)

SMULGE

A smulge barba cuiva (Reg.) = A batjocori pe cineva:

L-au înjurat toți, i-au făgăduit că-i smulg barba, când l-au prins cu minciuna. Și el tot s-a ridicat. (OCTAVIAN GOGA)

A smulge (pe cineva) **din ghearele morţii.** v. **gheară.**

A-şi scoate (sau **a-şi arunca, a-şi lepăda** etc.) **masca** ori **a ridica** (sau **a lua, a smulge, a rupe**) **cuiva masca.** v. **mască.**

A-şi smulge părul (sau **perii, barba**) (**din cap**) sau **a-şi smulge barba =** A-şi manifesta puternic durerea sau desperarea; a fi foarte supărat:

Îi venea să-și smulgă părul din cap, să-și muște carnea de pe trup, și mergând cu pași iuți și mărunți, iar nu rar călcați ca altădată, spre cârciuma de la Sărărie, ea își zicea mereu: „Nemernico! Ticăloaso!” (IOAN SLAVICI)

Și mă-ta, când a dat de copilă că nu-i, a început a-și smulge părul din cap și a o boci. (ION CREANGĂ)

Oh! nenorocitul de mine! strigă Moțoc smulgându-și barba. (C. NEGRUZZI)

SNAGĂ

A lua snaga cuiva (Reg.) **=** A-i lua cuiva toată averea:

I-aţi lăsat să se stingă de foame. I-aţi lăsat... Nu vă ajunge că le-aţi supt snaga? Îi mai şi batjocoriţi... (ZAHARIA STANCU)

SNOP

A lega (pe cineva) **fedeleş** (sau **burduf, butuc, bute, cobză, nod, snopi**)**.** v. **lega.**

SOACRĂ

A sta (cuiva) **soacră pe cap** (Pop.) = A cicăli (pe cineva):

Nu-mi sta soacră pe cap. (VASILE SCURTU)

SOARE

(**A fi**) **soare cu dinți.** v. **dinte.**

A (**i**) **se pune soarele drept inimă** (Pop.) = A-i fi foame:

În totului tot, a fi trecut la mijloc vro jumătate de ceas, cât a zăbovit mama acolo, mai vro trei-patru de când fugisem de-acasă, ş-ar fi trebuit să înceapă a mi se pune soarele drept inimă, după cum se zice, căci era trecut de amiază. (ION CREANGĂ)

Grăbiră după aceea spre o ospătărie, căci soarele li se cam pusese drept inimă. (MIHAIL SADOVEANU)

Am mers cât am mers, dar de la o vreme ni s-a pus, vorba ceea, soarele în dreptul inimii. (NICOLAE GANE)

A căra soarele cu oborocul = A face un lucru inutil:

De nu te-aducea Dumnezeu pe la noi, eram sä îmbătrânesc cărând soarele cu oborocul. (ION CREANGĂ)

Gândul m-a dus imediat la poveștile lui Ion Creanga – la cel care urca nucile în pod cu țăpoiul, la cel care cara soarele în casa cu oborocul [...] (https://www.ziaruldeiasi.ro/)

A căuta (sau **a găsi**) **pete în soare.** v. **pată.**

A făgădui (sau **a povesti**) **câte în lună și în soare** (sau **în stele**). v. **lună.**

A fi rupt din soare (sau **din rai**) = A fi foarte frumos:

Chipul tău e rupt din soare. (D. BOLINTINEANU)

Când a privit împăratul, tatăl, desperatul, n-a mai văzut pe Drăgan, pe țigan, pe acel murdar nerod, a văzut un viteaz voivod, parcă rupt din soare din cap până-n picioare. (I. L. CARAGIALE)

E frumoasă... ruptă din soare! Şi-mi samănă mie, bucățică tăiată. (VASILE ALECSANDRI)

A fi soarele la (sau **pe la**) **toacă =** A fi soarele pe cale să apună:

E soarele la toacă, după cum spun țăranii. (MIHAIL SADOVEANU)

[REVECA:] *Mamă Dochio, e vremea la toacă. Adu bostanul fiert și fagurii de miere și ulciorul cu apă rece.* (BARBU DELAVRANCEA)

A lăsa (pe cineva) **cu ochii-n soare.** v. **lăsa.**

A se scula deodată cu soarele. v. **scula.**

A se uita (la cineva sau la ceva) **ca la soare** (Pop.) **=** A se uita la cineva cu foarte mare dragoste; a avea o dragoste foarte mare pentru cineva, rar, despre ceva foarte frumos:

[MACOVEI:] *O fi!... că-i bună și frumoasă.* [MĂRICA:] *Frumoasă, ce-i drept, pe dânsa poți căta, dar pe soare ba, asta... pe soare...* (VASILE ALECSANDRI)

Acest împărat avea un fecior singur la părinți. Tată-său și mumă-sa se uitau la dânsul ca la soare. Îl pierdeau de drag ce le era. (P. ISPIRESCU)

La soare te puteai uita, dar la dânsa (sau **la dânsul**) **ba** (De obicei în basme, poezii populare) **=** Se spune pentru a sublinia, hiperbolic, o frumuseţe fără seamăn:

Acu, acolo, strașnic era de frumoasă una de-i zicea Frumoasa Lumii. La soare te puteai uita, da la dânsa ba. (MIHAI EMINESCU)

Era frumoasă de mama focului; la soare te puteai uita, iar la dânsa ba. (ION CREANGĂ)

Aceste palaturi erau cu totul şi cu totul de sticlă, şi strălucea de la soare te puteai uita, dară la dânsele ba. (P. ISPIRESCU)

Şi fetele acelea erau aşa de voinice şi de frumoase, că la soare te puteai uita, dar la ele ba. (SIMION FLOREA MARIAN)

Minte (**de se opresc apele** sau **de stă soarele**) **în loc** ori (**de-ţi stă ceasul, de stinge**) sau (**de încheagă, de-nghează**) **apele.** v. **minți.**

SOARTĂ

A cădea (sau **a ieşi**) **cineva la sorţi, a cădea soarta pe cineva,** (pop.) **a pica sorţul pe cineva,** (înv.) **a ieşi sorţul cuiva, a-i cădea cuiva sorţii** sau **soarta, a-i ieşi cuiva sorţul** (Pop.) = A fi ales, desemnat etc. prin sistemul sorţilor:

Unul, căzut la sorţi, să pune în coate şi genunchi cu spinarea în sus. (ELENA NICULIȚĂ-VORONCA)

A doua parte a căzut prin sorţi lui Simeon, seminţiei fiilor lui Simeon, după familiile lor. (BIBLIA)

A se împăca (sau **a fi împăcat**) **cu soarta** (**sa**) (Rar) = A se resemna:

Singurul care nu se împăca cu soarta era Tic, care mereu inventa câte ceva, ca să ne scoată din picoteală. (CĂLIN KASPER)

Ori încotro d-acu m-oi duce,/ Nu pot cu soarta să mă-mpac; (I. L. CARAGIALE)

A lăsa în voia soartei (pe cineva) **=** A nu se mai interesa (de cineva):

Tocmai când se plănuia răsturnarea domnitorului, acesta fusese părăsit de sprijinul Franţiei şi lăsat în voia soartei. (A. D. XENOPOL)

Mă las dar în voia soartei și nu fac alt decât a ruga pe Dumnezeu, ca să ierte greșalele părinților mei și să-i fie milă de sufletul meu. (IOAN M. BUJOREANU)

Primejdiile sunt aceleaşi pretutindeni... Lasă-te în voia soartei... (LIVIU REBREANU)

A trage cu sorţii (Pop.) = A prezice prin sorţi:

Când amorezii erau îngrijiți unii de alții, ei puneau să le tragă în sorți cu niște mici tablete pe care se găseau scrise oarecare litere. (VASILE ALECSANDRI)

A trage la sorţi, (înv.) **a trage la soartă, a trage sorţi** sau **a-şi arunca sorţi** ori **sorţii =** A hotărî prin procedeul sorţilor o alegere, o împărţire, o desemnare etc.; a participa ca parte interesată la operaţia sorţilor:

Undeva se trage la sorţi cămaşa învinsului. (LUCIAN BLAGA)

Când ofiţerul obiect al anchetei ar refuza de a trage sorţi, aceasta se va face de şeful de stat major al diviziei din care face parte. (CONSTANTIN CĂZINIȘTEANU)

A împărtăşi soarta cuiva = A împărţi bucuriile şi necazurile cu cineva:

Porojan însă nu împărtăși soarta celorlalți țigani. (VASILE ALECSANDRI)

Lui Constantin Rosenthal nu i se permite însă să împărtăşească soarta fraţilor săi de luptă. (ION FRUNZETTI)

A trage la sorţi, a cădea (sau **a ieşi**) **cineva la sorţi, a trage la sorţi** sau **sorţul** ori **sorţ,** (înv.) **a ieşi sorţul pentru cineva =** A recruta pentru îndeplinirea serviciului militar prin sistemul sorţilor:

După ce-l caută cu de-amăruntul, doctorul se dă înapoi, își scoate ochelarii și întreabă pe moșneag: – A tras sorții? (EM. GÎRLEANU)

Eram abia de douăzeci și unu de ani, când îmi veni rândul să trag la sorți. Îmi aduc aminte cu ce sfială vârâi mâna într-un vraf de hârtiuțe răsucite și scosei no. 13. (NICOLAE GANE)

A arunca sorţii. v. **arunca.**

SOBĂ

A trăi cu capul în sobă (Reg.) = A nu cunoaşte nimic din cele care se petrec în jur:

A trăi cu capul în sobă. (IULIU A. ZANNE)

A-i cânta greierii în sobă (sau **în cap**) (cuiva) **=** A fi sărit din minţi, a fi într-o doagă, într-o ureche:

Abia la vară face două'șapte. Ce, să-i cânte greierii în cap? S-ajungă la colesterol? (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

SOC

Cine s-a fript în foc, suflă şi-n soc (sau **în gheață** ori **în iaurt**) (Înv.) = Se spune despre cei foarte precauţi:

Cine s-a fript în foc suflă și în gheață. (I. C. HINȚESCU)

Cine s-a fript în foc suflă și în iaurt. (IDEM)

SOCOTEALĂ

A avea socoteală (**bună**) (sau **socoteli bune**) (Reg.) = A fi chibzuit:

– Ce știu eu cât vor fi mâncând oamenii lui? Eu vreau să am socoteală curată. (IOAN SLAVICI)

Părintele își avea socotelile lui. (MIHAI EMINESCU)

A da (sau **a face**) cuiva **socoteala = a)** A plăti cuiva ceea ce i se cuvine pentru serviciile aduse:

Destul am argățit, și până acum nu văz niciun semn ca să pot și eu sălta ceva. Fă bine și-mi dă socoteala. (P. ISPIRESCU)

b) (Pfm.; pex.) A concedia.

A da seamă (sau **cont, socoteală, seama**) = **a)** A (se) justifica, a răspunde de propriile fapte; a suporta consecințele propriilor fapte:

Vei da samă de-ai fost strâmb ori de-ai fost drept! (AL. VLAHUȚĂ)

b) (Înv.) A declara; a raporta; a anunța, a comunica, a înștiința:

Orologiul... sună de 12 ori din limba sa de metal spre a da lumii ce nu-l ascultă samă că se scursese a 12-a oară a nopții. (MIHAI EMINESCU)

A da socoteală = A povesti amănunțit:

Pe urmă să te faci că mori; să-ți lași acolo trupul, și să te-ntorci să-mi dai socoteală una câte una de toate pân câte ai fost trecut ca om însurat... (I. L. CARAGIALE)

Și care cel mai adesea termină prin a da socoteală, însă, ca preț al uitării condiției de omuleț, de astă dată prin moarte violentă. (GABRIEL LIICEANU)

A ieși la socoteală (**cu cineva** sau **cu ceva**) (Fam.) = A avea un rezultat final bun; a duce ceva până la capăt:

Mimy face acrobație, mititica, s-o scoată la socoteală! (ALICE VOINESCU)

Când vreun mare moșier se plângea regelui, într-un an de secetă, că n-a ieșit la socoteală cu recolta, Carol I îi răspundea [...] (CONSTANTIN C. GIURESCU)

A încheia socotelile (sau **o socoteală**) (cu cineva) = A rezolva; a se răfui:

Voi mergeți mai departe; eu mă întorc acasă să-mi închei socoteala cu dânsa. (IOAN SLAVICI)

Păturică sta închis într-o odaie împreună cu Neagu Rupe-Piele și încheia socotelile trimestriale. (NICOLAE FILIMON)

A râde pe socoteala cuiva = A-și bate joc de cineva:

Deprins a râde pe socoteală tuturora, și nu în ultimul rând a miniștrilor săi – și i-am spus odată că n-aș vrea să fiu în locul lor [...] (IOAN SCURTU)

Românii au râs totdeauna cu deosebire pe socoteala sârbilor și bulgarilor, a ungurilor și a turcilor. (DIMITRIE DRĂGHICESCU)

A trece în (sau (înv.) **la**) **cont** sau **a trece la** (sau (înv.) **în**) **socoteală** = A înscrie în rubrica datoriilor, a introduce în nota de plată:

Băiete, să treci la domnul patru oca de pelin. (BARBU DELAVRANCEA)

A ține seama (sau **seamă, răboj, socoteală**) **de...** (sau **că...**) sau **a ține în** (sau (înv.) **întru o**) **seamă de...** (sau **că...**) = A avea în vedere, a lua în considerare; a ține cont de... (sau că...):

Dacă n-am ținut samă de vorbele lui, am ajuns slugă la dârloagă. (ION CREANGĂ)

Și literați de poruncealǎ/ Răsară-n cale-ți, cât de deși,/ Tu ține însă socoteală/ Că-s mulți chemați puțini aleși. (AL. VLAHUȚĂ)

A ține socoteala (sau **socotelile**) = A face evidența veniturilor și cheltuielilor:

Îmi țin socoteala ban cu ban și huzuresc de bine. (ION CREANGĂ)

[…] *doamna Bruneta Dâmbovițeanu – sfătuită probabil de regina de Saba, – cu nevinovată maliție ținea socoteală de numărul de baclavale și saralii suplimentare pe care și le însușea Doxopraxa.* (MIHAIL SADOVEANU)

A ține socoteală (sau, înv., **socoteala**) (**de ceva** sau **de cineva**) = A ţine cont de ceva sau de cineva; a imputa cuiva ceva:

De porunca măriei-tale țin socoteală, ș-om veni după măria-ta la primăvară [...] (MIHAIL SADOVEANU)

A(-şi) da cu socoteala (sau **socoteală**) (**cum**) **că..., a-şi face** (sau **a pune în** ori **la**) **socoteală** (**că**)**...** (Îvp.) = A crede; a presupune:

Poate că acesta era portul ei de drum, noi ne dădurăm însă cu socoteala că ea ar fi trebuit să nu-și pună niciodată altă îmbrăcăminte... (CALISTRAT HOGAȘ)

Pe cât se putea da cu socoteala, așa pe deasupra, cucoana Marieta trebuia să fi jucat contradanț cu rușii lui Kiseleff, după Pacea de la Adrianapol... (IDEM)

– Eu – stărui dânsa – dau cu socoteală că ceea ce în suflet s-a adunat nu rămâne în pământ [...] (IOAN SLAVICI)

Un cioban a avut o părere, altul și-a dat cu socoteala altfel. (MIHAIL SADOVEANU)

A-i cere (cuiva) **socoteală, a avea o socoteală** (cu cineva)**,** (înv.) **a lua socoteala =** (A avea dreptul de) a pretinde de la cineva explicaţii, satisfacţie etc.:

Mișcă! mișcă, caracudă! – Ba nu... Mă rog! Fără pripă!... Mai avem o socoteală. (B. P. HASDEU)

Dar Ion Bâzdâgă nu se îndura să se despartă de oamenii lui, cu care avea el o socoteală. (CEZAR PETRESCU)

A-i veni cuiva la socoteală = A-i conveni:

[ARVINTE *(în parte, pe gânduri)*:] *Să rup zapisu?... nu-mi vine la socoteală!... să-i dau pe Măndica?... nu-mi vine la kerem!... Cum să fac?...* (VASILE ALECSANDRI)

Să meargă să fure, nu-i venea la socoteală, căci la furat trebuie oameni sprinteni, oameni iuți și oameni cu curagiu […] (I. POP-RETEGANUL)

[…] *dară se teme de groaznicul: „Te dau!” al cucoanei preotese, când nu i-ar veni ei la socoteală cunoștințele ce ar face părintele.* (P. ISPIRESCU)

A-şi cere seama (sau **socoteala**) (Înv.) **=** A-şi pretinde leafa:

Gândindu-se că e vremea să plece, își ceru socoteala. (POP.)

A-şi da (**cu**) **socoteala** (ori **socoteală**) **=** A-şi da seama:

– Apoi de, cucoane, capul meu nu mă duce aşa departe, fără decât dau cu socoteală că nimic nu aleargă aşa de iute ca gândul, răspunse şi săracul. (P. ISPIRESCU)

A-şi greşi socotelile = A se înşela în aşteptări:

Acum i se părea că vremea trece prea anevoie şi-l rodea frica să nu-i strice cineva sau ceva socotelile. (LIVIU REBREANU)

A-şi încheia socotelile cu viaţa (Pfm.) **=** A muri:

Un cuvânt care ne amintea tuturor în ce fel ne-am fi putut încheia socotelile cu viaţa, dacă l-am fi făcut să-şi mai ia vreodată zborul de pe buzele noastre. (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 104, 2009)

Helmut Kohl, mentorul Angelei Merkel, și-a încheiat socotelile cu viața. (https://www.cariereonline.ro/)

Cu socoteală că... (Înv.) = Cu condiţia ca...:

I-au răspuns cârciumarul că-l va ierta, cu socoteală că la toate să zică că-mi place. (I. BĂRAC)

Cum e socoteala? = Cum stau lucrurile? Care e situația?:

Cum ştiţi atâtea, ia să-mi ziceţi şi mie care e socoteala cu mărul? (ADRIAN VOICU)

Curată socoteală = Lucru clar, indiscutabil:

Curată socoteală: erai numai împărat, dar nu erai om, acum eşti om, fără să fii împărat. (BARBU DELAVRANCEA)

De-i lovi bărbatul cu lopăţica... Se duce de-a tumba peste nouă mări şi nouă ţări... curată socoteală. (VASILE ALECSANDRI)

S-a mântuit socoteala (sau **scurtă-socoteală**) (Pop.) = Scurtă vorbă:

Iară de-i avea noroc și-a veni calul tău mai întâi și mi-o aduce cele poruncite, să știi că merg cu tine, oriunde mi-i duce; s-a mântuit socoteala. (ION CREANGĂ)

Ori te hotărăşti să înveţi carte, ori, de unde nu, te dau la cizmărie, scurtă socoteală! (GH. BRĂESCU)

Se schimbă vorba (sau **socoteala, chestiunea** etc.)**.** v. **schimba.**

Socoteala de acasă nu se potriveşte cu cea din târg = În viaţă intervin schimbări neprevăzute, evenimentele se desfăşoară adesea altfel decât le-am prevăzut:

Urma să plec cu primul tren, dar socoteala de acasă nu se potriveşte cu cea din târg. (CĂLIN KASPER)

SOCOTINŢĂ

A avea altă socotinţă (Rar) = A fi de altă părere:

La aceste, mulţi – între care şi eu – sunt de o altă socotinţă; (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

Asta era părerea mea. Ele însă aveau altă socotință. (MIHAIL SADOVEANU)

SOCRU

A se pune socru (Reg.) = A-şi căsători fiul sau fiica, devenind socru:

Când te pui socru, nene? (D. UDRESCU)

SOI

Un soi de... = Un lucru asemănător cu...; ceva ce pare să fie...:

Decât, rămână între noi,/ S-a înșelat amar,/ Privisem la cățelul ei:/ Un soi de câine rar. (ȘT. O. IOSIF)

Jumătate n-aveau în faţă niciun fel de preş, mi-au amintit de roţile de automobil fără apărătoare, iar jumătate erau împodobite cu un soi de cârpe jegoase, una mai neplăcută la vedere decât alta. (IOANA PÂRVULESCU)

SOLDĂ

A fi în solda cuiva = A susţine cauza cuiva din interes material:

Nu suntem chiar așa de sălbateci!... Nu avem revoluționari care se tocmesc în solda cutărui sau cutărui grup petrolifer. (CEZAR PETRESCU)

Cu 20 milioane lei Partidul Național-Creștin se află în solda d-lui Tătărescu. (OCTAVIAN GOGA)

SOLIE

A-şi da solia = A expune obiectul misiunii de sol, a-şi îndeplini însărcinarea de sol; a da socoteală de misiunea avută:

– Ei, copile, ce ispravă ai făcut? Câte suflete mi-ai arvonit? Dă-ți solia! (ION CREANGĂ)

El, venind în fapt de seară/ Pe pământ și-a dat solia./ „N-o să-l iau", răspunse Lia/ Mândrului voinic. (G. COȘBUC)

SOLNIŢĂ

A întinge mâna într-o solniţă cu cineva (Învr.) **=** A fi intim cu cineva; a fi omul de încredere al cuiva:

Iar el să asemănă Iudei, care era lui Dumnezeu mai credincios dentâi şi întingea într-o solniţă cu dânsul, apoi îl vându jidovilor. (CONSTANTIN CANTACUZINO)

SOLZ

A-i cădea cuiva (sau **a-i face să-i cadă cuiva**) **solzii de pe ochi =** A deveni (sau a face pe cineva să devină) dintr-o dată conştient de realitate:

După aceea i-or cădea solzii de pe ochi, și are să se mire el singur de ce i-a fost drag. (MIHAIL SADOVEANU)

O, Alah bun și prea milostiv, a cuvântat cu pătrundere Mehmet, închinându-se spre răsărit, fă să cadă solzii de pe ochii neștiutorului! (IDEM)

SOMN

A dormi somnul drepților = A fi mort:

Gustând din darul A-toate-țiitorului, prea cinstitul bătrân spunea cuvinte pline de dulceață, aducându-și aminte de binecredincioșii săi părinți cu numele Gheorghe și Ana care dormeau somnul drepților în pământul Galatiei. (MIHAIL SADOVEANU)

În casa erau doar trei adulți, doi dintre ei, mamă și fiu, deci firesc solidari, au dormit parcă somnul drepților de nu au auzit când Madalina a căzut... (http://www.cancan.ro/)

A dormi somnul iepurelui = A dormi uşor:

Totdeauna îmbrăcați și cu arma lângă noi, totdeauna gata a sări la cel mai mic semn, dormeam noaptea somnul iepurelui și ziua de multe ori nu ne ticnea mâncarea amestecându-se în borșul nostru glonții turcești. (NICOLAE GANE)

A fi pe marginea somnului (Rar) **=** A fi pe punctul de a adormi:

Vlad, este surprins în momentul liminar, de pe marginea somnului, când îşi aminteşte de ploşniţele care-l vor „executa" dacă se va culca în patul unde acestea-l aşteptau. (ION VINEA)

Vocea Irinei îl umplu de panică. Fără să deschidā ochii îi șopti din marginea somnului: – Înceeet! Apoi adormi din nou, cu gândul la somnul fetiței. (DATINI, vol. 8-11, 1954)

A nu avea somn, a nu-şi găsi somnul, a nu (**i**) **se lipi** (ori **atinge**) **somnul de pleoape** (sau **de cineva**) **=** A nu putea dormi:

După terminarea activităţilor, oamenii se rugau; cine nu avea somn, mai citea puţin. (ANTOANETA OLTEANU)

În timp ce Mihai Antonescu nu-şi găsea somnul, deliberările acestor militari se prelungeau până la o oră avansată din noapte. (MAGAZIN ISTORIC, vol. 24, 1990)

A se lupta cu somnul. v. **lupta.**

A trage un somn (sau **soamne** ori **un pui** sau **un puișor de somn**) **=** A adormi (adânc):

Ciobanul adormi şi trase un pui de somn până a doua zi, de să se ducă vestea. (P. ISPIRESCU)

[Gardistul:] *Atuncea pân la șeapte mai trag un puișor/ Dă somn!* (GEORGE RANETTI)

– E de-abia opt… Până la unu aș putea trage un puișor de somn… (LIVIU REBREANU)

[ZAMFIR:] *Sigur, sigur. Şi pe urmă te întinzi puţin şi tragi un puişor de somn.* [TICUȚĂ (îi place cuvântul):] *Un puişor de somn… da.* (PAUL EVERAC)

A-i fi (sau **a i se face**) **somn** sau **a-i veni somnul** (cuiva) **=** A fi foarte obosit, a i se închide ochii de oboseală; a vrea să doarmă:

La Constanţa, când nu-i venea somnul, zăbovea pe terasă târziu în noapte, cu ochii pierduţi pe întinderea de ape. (CORNELIU DIDA)

Când îţi va veni somnul, cheamă-mă! (POP.)

A-l fura pe cineva somnul (sau **Aghiuță**) **=** A ațipi:

Astfel de viață petrecea și Zamfira cu Nedelcu, cu astă deosebire, însă, că pe dânșii nu-i fura somnul îndată ce răsăreau stelele […] (VASILE ALECSANDRI)

De abia mă furase somnul. (ION GHICA)

Nu şezu mult, şi tocmai când era să-l fure şi pe el somnul, auzi încă o dată acelaşi miercăit şi cu totul p-aproape. (P. ISPIRESCU)

[…] *cum bău, îl şi fură Aghiuţă.* (IDEM)

A-l păli (sau **a-l toropi pe cineva**) **somnul, a pica** (sau **a nu mai putea**) **de somn =** A nu mai putea rezista nevoii de a dormi:

Ilinca îşi frecă ochii cu dosul palmei: pica de somn. (ION AGÎRBICEANU)

M-a toropit somnul, din cauza căldurii. (GABRIELA ADAMEŞTEANU)

Am avut ce povesti fraţilor din grupă, până m-a toropit somnul. Buştean am dormit, până la ivirea zorilor. (BORIS CRĂCIUN)

A-şi face somnul = A dormi; a se odihni suficient:

Berilă își face somnul cu lumina aprinsă în camera cu fereastra la șosea. (RADU ALDULESCU)

[…] *nu-mi era deloc greu să-mi imaginez un oraş întreg de bărbaţi încă liberi culcându-se, spre a-şi face somnul permis şi obligatoriu, în aceste uniforme ale robiei internaţionale.* (ION D. SÎRBU)

A-şi împlini somnul. v. **împlini.**

Somn uşor (sau **bun**)**! =** Urare adresată unei persoane care se culcă:

Tu să ai grijă mâine dimineaţă, dacă cumva nu viu până-n vremea şcoalei, să dai drumul copiilor, auzi?… Ei, noapte bună, Rozico! Somn uşor! (LIVIU REBREANU)

Somn uşor, somn uşor,/ Fulg pe apă, fulg în zbor!/ Somn uşor şi legănat, în pătuc de vis curat. (VALERIU ANANIA)

SORĂ

A se face soră cu drumul (Reg.) = A umbla mult:

Ileana se culcă și dormi boierește, iar baba toarse în câteva minute tot inul, apoi îl făcu ghem și hai cu ele în sac, după aceea se făcu soră cu drumul. (I. POP-RETEGANUL)

SORBI

A sorbi (pe cineva) **cu lingura** (sau **ca dintr-o lingură**) ori **a sorbi** (pe cineva) (sau **a înghiţi**) **într-o lingură** (sau **într-un pahar**) **de apă** (sau **de sorbitură**) (Pop.) = **a)** A manifesta o imensă dragoste şi admiraţie pentru cineva:

Feciorul-fată era şi el plăcut la faţă şi mlădios la făptură de să-l sorbi cu lingura. (I. POP-RETEGANUL)

Îi venea flăcăului, de drag, să o soarbă într-o lingură de apă. (P. ISPIRESCU)

[…] *fiindcă o vedea că era puţintică la trup încât ar fi băut-o într-un pahar de apă, şi aşa de subţirică de parcă era trasă prin inel.* (IDEM)

La gura fântânei o fată frumoasă de s-o sorbi într-o bărdacă şi gingaş îmbrăcată, plângea cu lacrămile cât pumnul. (IDEM)

S-o sorbi într-o lingură de apă, maică. Și pentru asta mulți împărați și crai, ba și zmei se dau în vânt după ea. (ANTOLOGIE de LITERATURĂ POPULARĂ, 1956)

b) A nu putea suferi pe cineva:

Supăratu-s-a nevasta pe zmeu, de să-l fi putut, l-ar fi sorbit într-o lingură de apă. (EMIL BOTTA)

A-i sorbi cuiva zilele = A ucide pe cineva:

O! cum nu pot oare să sorb astă dată/ Și zilele tale, și sângele tău! (D. BOLINTINEANU)

A sorbi cuvintele (sau **vorbele, scrisul** etc.) **cuiva =** A asculta sau a citi cu mare interes şi plăcere pe cineva sau ceva:

Și pentru bieții de săteni, așa de buni, așa de ascultători, sorbind cuvintele pe înțelesul lor, cântărindu-le, cari n-au în căsuțele ce-i adăpostesc din neam în neam, nici putința, nici gustul „boierilor” înșiși. (NICOLAE IORGA)

Părea că oamenii aceia ascultă ceea ce știu, dar nu știu bine, și-i sorbeau vorbele cu atâta sete, încât părea că ar voi să-i scoată sufletul, ca mai ușor să culeagă din el învățătura. (IOAN SLAVICI)

În ochii tânărului se vedea dorința sinceră de a auzi, de a sorbi cuvintele lui Dan... (AL. VLAHUŢĂ)

A sorbi pe cineva cu ochii (sau **din ochi, cu privirea**) **=** A se uita cu multă dragoste la cineva; a fi îndrăgostit de cineva:

Se uita la dânsul parcă să-l soarbă cu privirea. Dară el nu vedea, nu auzea. (P. ISPIRESCU)

Bărbatul nu-mi plăcea, dar femeia... s-o sorbi într-un pahar de apă! Eu o sorbeam din ochi de dragă, dar... în taină. (PANAIT ISTRATI)

Popii se uitau unii la alții ca niște buimăciți. Bătrânii, părându-le că văd chiar pe satana, își făceau cruce boscorodind molitfe; tinerii o sorbeau cu ochii. (C. NEGRUZZI)

Îl vedeai mergând pe lângă trupă, în pas reglementar, sorbind cu ochii pe sergentul-major – idealul lui. (ANTON BACALBAŞA)

A lua (sau **a bea, a sorbi**) **credinţa.** v. **credinţă.**

SORCOVĂ

(**A fi**) **cu sorcova** (sau **dus de-a acasă**) = (A fi) nebun, ţicnit:

Fiecare zi pare să fie o invitaţie pentru cei plecaţi cu sorcova să se pronunţe referitor la viitorul statului român. (http://www.contributors.ro/)

A fi ca o sorcovă = A se împodobi ţipător:

O fetiţă, gătită ca o sorcovă, a şoptit mă-sei: „Ce ochi negri! ce ochi mari!” (BARBU DELAVRANCEA)

Cu oarecare dezamăgire, am observat că tipa nu era nici fardată ca o sorcovă, nici îmbrăcată ca o femeie de pe centură. (THEO ANGHEL)

A merge (sau **a umbla, a se duce**) **cu sorcova** = **a)** A merge la sorcovit:

Cu ocazia Anului Nou, copiii mergeau cu Sorcova, cu Pluguşorul, urând roade bogate şi La mulţi ani. (TEODOR PONEAVĂ)

b) A umbla fără rost:

Unii au făcut o profesiune din a se declara discipolii unui scriitor şi din a umbla cu sorcova prin ţară. (BUJOR NEDELCOVICI)

SOROC

A i se împlini (**cuiva** sau **la ceva**) **sorocul** = A ajunge la sfârşitul existenţei; a muri:

Mi-a slăbit glasul, mi s-a întunecat vederea... mi s-a împlinit sorocul. (VASILE ALECSANDRI)

Când se împlini sorocul, des-de-dimineaţă intră ispravnicul la lăieţi în casă [...] (I. POP-RETEGANUL)

A sfinţi sorocul = A respecta cu stricteţe un termen de plată:

Tot satul era însemnat pe o scoarţă a unei vechi cărţi de rugăciuni ca datornic – şi vai de mama celui ce nu sfinţea sorocul. (EUSEBIU CAMILAR)

(**Pe**) **la soroace** = La zile mari; din când în când:

Poveţele, blândeţea, o vorbă aspră la soroace... au gonit... pornirile şi deprinderile rele. (I. L. CARAGIALE)

Spune şi el la soroace câte un cuvânt nepotrivit la sfat. (AL. ODOBESCU)

Cât pentru darul vorbei, ce crezi că îl ai poate,/ E numai o părere.../ Adevărat, se întâmplă să zici pe la soroace/ Câte o vorbă, două, care la unii place. (GR. ALEXANDRESCU)

SOS

A se amesteca (sau **a se băga**) **în toate sosurile** = A se amesteca în situaţii încurcate, suspecte:

Spune şi tu! Cât despre dragoste, prea puţin îmi pasă... în ziua de azi amorul e amestecat în toate sosurile... (MANUSCRIPTUM, vol. 2, 1971)

SOSI

A-i sosi sau **a i se apropia** (cuiva) **ceasul** (sau **veleatul**) = A fi aproape de moarte; a-i veni cuiva timpul să moară:

Dar se vede că pân acum le-a fost şi lor veleatul. Cu Ivan şi-au găsit popa. (ION CREANGĂ)

Iar pe mine nu mă va mai vedea niciodată în această viaţă, căci mi se apropie veleatul. (MIHAIL SADOVEANU)

SPAIMĂ

A băga (ori **a da**) **spaimă în cineva, a**(**-l**) **băga pe cineva** (ori **pe toţi**) **în spaime, a vârî pe cineva în toate spaimele, a-i trage** (sau **da**) **cuiva** (**o** ori **vreo**) **spaimă** (**bună**) **=** A face să fie cuprins de spaimă:

A chemat toate slugile, femei şi bărbaţi; s-a uitat o dată chiorâş de i-a băgat în spaime pe toţi şi, de faţă cu bărbatu-său […] (I. L. CARAGIALE)

O zi întreagă a sbierat/ Şi val-vârtej a alergat/ Pe toţi în spaime i-a băgat... (IDEM)

Numai la război [tatarii] *au obicei să deie spaimă și să verse sânge.* (MIHAIL SADOVEANU)

A da spaima în cineva sau (mai rar) **a da spaimă cuiva** = A speria pe cineva, a înfricoșa:

Într-o întindere dreaptă și goală, orice arătare neobișnuită dă spaimă acestor paseri sfioase. (MIHAIL SADOVEANU)

Dă spaima-n vrăbii, latră-n vânt./ Își face mendrele; eu cânt/ Și codrul lin răsună. (ȘT. O. IOSIF)

A face (**mare**) **spaimă** (Înv.) = A produce panică; a da alarma:

Și îndată au și trimis de au făcut spaimă în târgu, să să păzască cum că vine un podghiaz [(îvr.) unitate militară trimisă într-o țară străină ca să prade; ceată de jefuitori] *moschicesc să lovască târgul.* (ION NECULCE)

A intra spaima în cineva = Se spune când cineva e mereu înspăimântat, se sperie ușor (după ce a trecut printr-o sperietură mare):

Spaima în mine intrase,/ Bănuiala mă cuprinsese,/ Sufletul mi se-nghețase,/ Cugete rânduri neînțelese. (I. HELIADE-RĂDULESCU)

Spaima intrase în toate inimile și făcuse să dispară orice simțemânt de iubire și de devotament. (ION GHICA)

A trage o spaimă = A trece printr-o sperietură puternică:

– Am tras o spaimă neroadă... Bine c-am avut un vizitiu energic! (LIVIU REBREANU)

– Ai dreptate, încuviință ea, cartea domnească mă dezleagă și pe mine; dar tare mă tem că ați tras o spaimă bună. (EUGEN LOVINESCU)

A trăi cu spaima în sân = A fi continuu stăpânit de o mare frică:

Ana, de altfel, din noaptea aceea, trăia cu frica în sân. (LIVIU REBREANU)

Viața aceasta, veșnic cu spaima în spinare că, printr-o vorbă scăpată sau printr-o imprudență, s-ar putea să fiu descoperit înainte de-a porni baremi spre pământul libertății, mă cărunțea. (IDEM)

Stau cu spaima în sân, cu ţigările în fundul buzunarelor. (CAIETE CRITICE, nr. 9-12, 2004)

A-şi face singur spaimă, a intra (ori **a da**) **spaimă în cineva, a-l trece pe cineva toate spaimele,** (înv.) **a(-i) lua spaima** (cuiva) **=** A fi cuprins de spaimă:

Sărmana!... era leșinată de spaimă... când s-a trezit și a dat cu ochii de mine... în loc să-mi zâmbească, ca celelalte fete bine crescute, știi ce-a făcut? (VASILE ALECSANDRI)

Și când văzură ei una ca aceasta, îi [feciorii boierești] *cuprinse spaima, și fuga la boier, de-i vestiră.* (ION CREANGĂ)

Ludovica se lăsă furată de buna voie a Anei; între două polojenii se gândi: „Cum își face omul spaimă din nimic!” (PAVEL DAN)

A-şi face spaimă = A se speria, a se îngrozi:

Turcii, cum au auzit huetul carelor, şi-au şi făcut spaimă. (ION NECULCE)

Jugani spaimă că-și făcea. (POP.)

Galben de spaimă. v. **galben.**

SPANGĂ

A lua (sau **a aduce** etc.) (pe cineva) **între spăngi** (sau **în spangă**) **=** A lua (sau a aduce pe cineva) cu forţa; a brutaliza (pe cineva):

Își făcură loc apoi şase oşteni care aduceau între spăngi doi boieri. (MIHAIL SADOVEANU)

Am ordin de la căpitan s-o aduc între spăngi la urma ei, ori de unde ar fi. (CALISTRAT HOGAŞ)

Când a văzut că oamenii nici nu se gândesc să se întoarcă, a dat poruncă soldaţilor să-i ia între spăngi. (CAMIL PETRESCU)

A lăsa (pe cineva) **în spangă** (Înv.) = A sărăci:

L-a lăsat în spangă (adică, i-a luat tot). (IORDACHE GOLESCU)

SPARGE

A rupe (sau **a sparge**) **frontul.** v. **front.**

A se sparge gaşca. v. **gaşcă.**

A se sparge (sau **a se rupe**) **gheaţa.** v. **gheaţă.**

A se sparge în capul cuiva = A suporta consecinţele neplăcute ale unei fapte, situaţii etc. de care nu este vinovat:

Unde șefii mai au pe lângă idei și așa-numitul spirit de inițiativă e o nenorocire. Începătorii trebuie să-l pună în aplicare, și nereușita se sparge în capul lor. (PAVEL DAN)

Și toate boclucurile astea se spărgeau în capul părinților, care erau nevoiți să plătească cu bani nebuniile odraslei lor. (ANTON BACALBAȘA)

A sparge (sau **a crăpa**) **buba** (sau **buboiul**). v. **bubă.**

A sparge banca (sau, înv., **bancul**). v. **bancă.**[2]

A sparge norma = A depăşi cantitatea de lucru prevăzută pentru o unitate de timp:

Vom sparge norma, rând pe rând. (LUCIAN DAN TEODOROVICI)

Adrian Păunescu e ca stahanoviştii de altădată: sparge norma adulării şi ceilalţi sunt obligaţi să urmeze inflaţia de epitete. (MONICA LOVINESCU)

A(-i) sparge casa (sau **casele, menajul,** (înv.) **căscioara,** (reg.) **căsnicia**) (cuiva) = A strica buna înţelegere dintr-o căsnicie; a contribui efectiv la destrămarea căsniciei cuiva:

Un ăla, un prăpădit de amploiat, n-are chioară în pungă și se ține după nevestele negustorilor, să le spargă casele, domnule! (I. L. CARAGIALE)

Măi, frate, bate-ți nevasta,/ Nu vezi că ne sparge casa? (NERVA HODOȘ)

A(-i) sparge urechile (sau **timpanul, timpanele,** rar, **timpanul urechilor, capul**) **cuiva =** A produce zgomote stridente, supărătoare; a vorbi foarte tare:

Deasupra ta întâia explozie îți sparge urechile. (CAMIL PETRESCU)

Du-te dincolo, mamă; spargi urechile dumnealui! (I. L. CARAGIALE)

Voiam să-i curm țipătul ca să nu-mi spargă urechile sau nu știu... (LIVIU REBREANU)

Pe unde şi-a spart dracul opincile (Pop.) = Undeva foarte departe:

Alexandru Canţîr scrie că „Republica Moldova va mai avea de suferit din cauza statisticilor, clasamentelor, prejudecăţilor, dar şi a comentariilor tivite cu sarcasm din partea multora, inclusiv a celora pentru care Moldova este un loc misterios unde şi-a spart dracul opincile”... (https://moldova.europalibera.org/)

SPART[1]

A veni (sau **a ajunge**) **la** (sau, rar, **către, în**) **spartul târgului** (ori, rar, **bâlciului, iarmarocului, oborului, stânii**). v. **veni.**

SPART[2]**, -Ă**

(**A fi**) **mână spartă =** (A fi) risipitor:

Lumea vorbeşte că Abdul-Hamid e mână spartă şi-i place oca mare, dar lumea n-are cuvânt; din contra, s-ar putea spune că leagă paraua cu şepte noduri şi are obiceiuri foarte simple; (MIHAI EMINESCU)

Herdelea dăduse lui Titu bani de cheltuială, dar îi spuse de nenumărate ori să nu fie mână spartă, să-i ţie legaţi cu şapte aţe, căci nu se poate şti cât va mai sta Pintea pe-aici şi fiecare gologan e numărat; (LIVIU REBREANU)

A fi cu norocul spart în fund (Reg.; fam.) = A fi lipsit de noroc:

Când spusei boierului ce s-a întâmplat, el oftă din greu si-mi zise: – Măi Ilie, se vede că norocul tău e spart în fund. (TRAIAN FĂGĂRĂȘANU)

SPATE

A avea spate tare (Arg.) **=** A avea sprijin, protecție din partea unor persoane importante:

Când a aflat că cineva din minister m-a numit şef al tehnicului, crezând că am un „spate tare" şi-a schimbat atitudinea faţă de mine, nu m-a mai ameninţat [...] (SILVIA COLFESCU)

A avea spete = A avea sprijin, protecţie:

N-avea spete nicăire. Nici prieteni. (CONTEMPORANUL, VI_{II})

A cădea pe spate (în faţa cuiva) (Arg.; irn.) **=** A admira, a venera:

Măria sa dorea să intre la curtea sa fieștecare boiarin întru toată bogăția și frumuseța, ca să cadă prostimea pe spate de mirare și să prindă frică. (MIHAIL SADOVEANU)

A da pe spate (pe cineva) (Fam.) = A impresiona foarte tare (pe cineva):

Chestia asta protocolară – „perioadă nedeterminată" – a dat-o pe spate. (PETRE BARBU)

De asemenea, femeile nu sunt date pe spate nici de petroliști. (SIMONA TACHE, MIHAI RADU)

– Ţuţule, i-am spus fetei, şarmul meu te-a dat pe spate? Vezi c-ai încurcat potecile. (DĂNUȚ UNGUREANU)

A da pe spate (Reg.) = A bea cu lăcomie, ţinând capul aplecat spre spate:

– D-apoi ai la știință, bade, că și d-ta ai cântec: Ipate, care dă oca pe spate/ Și face cu mâna să-i mai aducă una. (ION CREANGĂ)

A fi cu gheaţa (sau **cu frica**) **în spate.** v. **gheață.**

A îndrepta (cuiva) **spatele.** v. **îndrepta.**

A întoarce cuiva spatele (sau **dosul, ceafa**)**.** v. **întoarce.**

A nu şti nici cu spatele (Pop.) = A nu şti nimic; a fi cu totul străin de ceva:

Însă mama, sărmana, nu ştia de asta nici cu spatele. (ION CREANGĂ)

A nu şti nici cu spatele. (A nu şti de loc). (IULIU A. ZANNE)

Sturza nu știe nici cu spatele cine sunt candidații propuși de el pentru Guvern. (http://moldova24.info/)

A ține în spate (pe cineva) **=** A susține, a ajuta:

C-apoi atunci iarăși mi-ți ajunge drăguș la căuș, și soră-mea nicovala vă va ține în spate, iar eu vă voiu bate pe rudă pe sămânță, ca să prindeți la minte. (ION CREANGĂ)

Bătrânul, mai cu seamă, se înnegrise de tot, și când se mânia odată începea să vorbească și să povestească de stâlpii comunei, de oamenii care ținuseră în spate datinile și obiceiurile strămoșești românești. (ION LĂNCRĂNJAN)

A vorbi (cuiva) **ca din spatele calului =** A vorbi (cuiva) cu aroganţă:

Notăm câteva: „îi vorbea ca din spatele calului", „fire de mustaţă ţepene ca un cotoi" [...] (STUDII și CERCETĂRI ȘTIINȚIFICE: FILOLOGIE, vol. 12, 1961)

A-l strânge pe cineva în spate = **a)** Se spune când o haină este prea mică pentru cineva. **b)** Se spune când cineva se înfioară de frig sau de spaimă ori când este preocupat de un lucru dificil:

Dar dacă știa și omul de ispravă de la Tătăruși? Simți că o strângea în spate. (EUGEN LOVINESCU)

Mă doare în spate! = Nu-mi pasă! Nu mă sinchisesc!:

Nu vezi că e indispozată! Când e așa, de fiecare dată are nevricale. N-o mai pisa şi tu. – Indispozată? Să fie, ce-mi pasă. Mă doare-n spate [...] (PETRU DUMITRIU)

SPĂLA

A se spăla pe mâini (sau **pe bot, pe buze, pe dinți**) **de ceva** (Înv.) = **a)** A scăpa de cineva. **b)** A pierde o situaţie favorabilă; a-şi pierde speranţa de a recăpăta un lucru:

Pustnicul, dacă văzu că s-a spălat pe mâini de vasul cu botez, cătă către fata de

împărat cum zbura cu Galben-de-soare […] (P. ISPIRESCU)

A spăla (pe cineva) **pe cap =** A certa rău pe cineva:

Cum am să-l spăl pe cap când l-oi prinde, cu principiile d-sale! (I. L. CARAGIALE)

A spăla cuțitul (ori **paloșul** sau **brațul**) **în cineva** (sau **în sângele cuiva** ori, înv., **întru sânge**) (Pop.) = A lovi pe cineva cu cuţitul:

Galina râdea fericită cu gândul la Gherghe al ei, care, atunci când va afla că Lăpturel a pălmuit-o, va veni din Maramureş la Bucureşti şi-şi va spăla cuţitul în pântecul directorului de la Interne. (ZAHARIA STANCU)

A spăla de păcate (pe cineva) (Reg.) = A omorî:

Se spală şi înainte de a muri da' cică după ce moare e spălarea de păcate, că aşa scrie în carte. (ȘTEFAN DORONDEL)

A spăla în sânge = A răzbuna pe cineva:

Cel mai sfânt şi cel mai puternic din tot ce a avut lumea până acum şi-a pierdut sângele sub cuţitele noastre – cine ne spală de acest sânge? (MIHAI GHEORGHIU)

A-şi spăla gâtul (sau **beregata**) (Reg.) = A consuma o băutură alcoolică:

Tot în acea zi să bea mult, pentru a-și spăla gâtul […] (ELENA NICULIȚĂ VORONCA)

A-şi spăla gura (Reg.) = A-şi aduce insulte unul altuia:

Vor fi avut laolaltă vorbe slabe, muierești; cine știe ce nimica le va fi sărit în nas. Lăsându-le să-și spele gura cât vor vrea, ieși din odaie și se furișă în căsuța bătrânilor. (PAVEL DAN)

– Fire-ai a dracului de scorpie, adică nici cei tineri să n-aibă pace de gura ta! Nu-i destul, cât ți-ai spălat gura pe mine de 26 de ani. (I. POP-RETEGANUL)

A-şi spăla obrazul = A face faţă unei situaţii; a scăpa de ruşine:

Varsă sudori, cât învârt colacii din cuptior; – că doar deodată cu sara, le trebuie să aibă cu ce-și spala obrazul înaintea plugarilor. (ȘEZĂTOAREA, III)

[…] *se duce în faţa lui Vodă Cuza convins că numai domnul, de la înălţimea poziţiei sale, îi poate, literalmente, spăla obrazul de ruşine.* (ADRIAN CIOROIANU)

Iese la spălat = Se spune, în glumă, ca o consolare celui care are o neplăcere:

Nu fi, bade, supărat,/ Supărat şi mâniat,/ Oful iese la spălat! (POP.)

Spală-te (sau **spălaţi-vă, să se spele**) **pe cap** (Fam.) = Descurcă-te (sau descurcaţi-vă sau să se descurce) cu propriile puteri:

Că nu curge ceea vale/ Să mă pot spăla de jale;/ Că nu curge cel izvor/ Să mă pot spăla de dor. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Ministrul de Interne, care fusese întrebat dacă mașinile puteau la nevoie să se sprijine pe ajutorul armatei, răspunse că nici într-un caz acest sprijin nu va fi împins până la vărsare de sânge. – Cu alte cuvinte, spălați-vă pe cap! își zicea fiecare. (PANAIT ISTRATI)

SPĂLĂTURĂ

A trage cuiva o spălătură (**zdravănă**) **=** A mustra tare pe cineva:

Dacă aș fi în locul tău, nu cred că m-aș putea abține să nu-i trag o spălătură zdravănă cumnatului pentru figurile pe care le face. (https://www.femeia.ro/forum/)

SPÂN

A trage nădejde ca spânul de barbă (sau **ca prepeliţa de coadă** ori **ca ursul de coadă**). v. **barbă.**

Spânul se rade lesne = Se spune despre cei săraci care se mulţumesc cu puţin:

Spânul lesne se bărbierește. (https://www.sourcereader.com/)

SPÂNZURA

A spânzura banii (Arg.; gmţ.) = A cheltui fără discernământ; a fi risipitor:

Care sunt firmele ce vor construi această nouă realizare din epopeea faraonică „De spânzurat banii publici în profitul buzunarelor private”? (MONITORUL OFICIAL al ROMÂNIEI, vol. 15, 2004)

Orașul Ghimbav a ajuns moșia oamenilor lui Dragnea, care, de când au pus mâna pe el, taie și spânzură banii publici și averea localității. (http://newsbv.ro/)

A spânzura de... (sau **de la...**) (Înv.) = A depinde de..., a fi condiționat de...:

O ceată de pedestrime... de la dânsa spânzură soarta bătăliei. (NICOLAE BĂLCESCU)

Aș zice și aș face cât spânzură de mine. (GR. ALEXANDRESCU)

A tăia şi a spânzura. v. **tăia.**

A-i spânzura (cuiva) **lingurile de** (sau **la**) **brâu** (sau **gât**) (Pop.) = A nu da mâncare (celui care vine târziu la masă):

Când să ne deie bucate, giupânu bucătar ne spânzură lingurile la brâu și se duce la primblare. (VASILE ALECSANDRI)

A-i spânzura (cuiva) **maţele** (sau **gura**) **de foame** = A fi foarte flămând:

Îi corăiau mațele de gândeai că n-a mâncat d-o săptămână; săracul, foalele lui, acela de bună seamă va fi gândit atunci că i s-a spânzurat gura. (I. POP-RETEGANUL)

SPECTACOL

A (**se**) **da** (**în**) **spectacol =** A atrage atenţia, printr-o purtare nepotrivită; a se face de râs:

Este un excelent culegător tipograf, om în vârstă și foarte cumsecade. Zic: – Scoală, monșer, nu face pentru d-ta să te dai în spectacol... ești om serios, tată de familie... (I. L. CARAGIALE)

Prea suntem maturi și prea avem interese comune pentru a ne da în spectacol în public, pentru a ne face rău unul altuia. (EUGEN LOVINESCU)

SPELCĂ

A (**se**) **găti spelcă** (Reg.) **=** A (se) dichisi în mod deosebit:

Bărbierul meu, gătit spilcă, trece răsturnat în birjă. (AL. VLAHUȚĂ)

Iar dacă la Nisa, stilul era să fii aşa, puţin şleampăt, ne ştergeam peniţele pe halatul acela cenuşiu pe care îl aveam, la Paris toţi ceilalţi erau îmbrăcaţi spilcă: cu cravată, câteodată chiar cu cămăşi plastronate... (NEAGU DJUVARA)

SPERARE

A păstra sperarea de... (Înv.) = A spera:

Și mărturisesc că în acest răspuns erau cuprinse toate sperările mele: sperarea de a scăpa de salturile mortale ale căruței; sperarea de a mânca un biftec la tractir și mai ales dulcea sperare de a mă odihni o noapte întreagă pe un pat elastic ș.c.l. (VASILE ALECSANDRI)

A da (cuiva) **sperări =** A face (pe cineva) să spere:

Autorul broşurii zice că întrunirea deşteaptă în unii mari sperări şi în alţii mari temeri. (ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE, 1911)

A (**-şi) pune sperările în** (cineva sau ceva) = A spera:

Moldovenii și muntenii aveau ocaziune a se cunoaște de aproape, a se stima, a se iubi, a pune la un loc sperările lor, a face proiecte mărețe pentru renașterea Patriei comune, a se înțelege pentru formarea opiniei publice în țară. (VASILE ALECSANDRI)

SPERIA

A-şi speria sau **a**(**-i**) **speria** (cuiva) **somnul =** A rămâne (sau a face să rămână) treaz*:*

El sări din căruță, desprinse caii pe de lături și plecă spre mulțime. Oamenii erau veseli, și Iorgovan își speriase somnul. (IOAN SLAVICI)

– Și eu mai tot așa am pățit: mi-a sărit o scânteie pe nas, și mi s-a speriat somnul, de parcă am dormit o noapte întreagă. (ION CREANGĂ)

A-şi speria foamea (Reg.) = A mânca puţin pentru a-şi astâmpăra foamea:

Aceste delicii sărățele din aluat foietaj sunt o idee minunată pentru a speria foamea la un picnic cu frigărui, când carnea este încă pe grătar [...] (https://blogcusaresipiper.wordpress.com/)

Se sperie și de umbra lui = Se spune despre o ființă foarte fricoasă:

Fetița crescuse, astfel, palidă, speriată; se temea de părinți, cum se temea și de umbra ei; (EUGEN LOVINESCU)

Obiceiul meu de a mă freca de pereţi trebuie să fi apărut în mintea cuiva servil, temător şi de umbra lui, umil şi subaltern. (STELIAN TĂNASE)

SPERIAT

A băga (sau **a vârî**) (pe cineva) **în răcori** (sau **în toate răcorile**), **în sperieți** (sau **în toţi sperieţii**) **în groază** (sau **în toate grozile morţii**), **în spaimă** sau **a-i băga** (cuiva) **frica** sau **fiori în oase** sau **a băga spaima în cineva.** v. **băga.**

SPERIETURĂ

A trage o sperietură = A fi cuprins de spaimă:

– Afacerea lui doarme, grăi Palea. N-am decât să mişc puţin, ca să-i trag o sperietură. (IOAN SLAVICI)

Și, la urma urmei, nu s-a întâmplat nimic grav. Ai tras o sperietură și nimic mai mult. (MIHNEA RUDOIU)

SPIN

A aduce (cuiva) **spin în coastă =** A aduce pe cineva care constituie o prezenţă neplăcută:

Această instituție stătea ca un spin în coastă. (https://adevarul.ro/)

A afla spini în coleaşă. v. **coleașă.**

A călca (**ca**) **pe spini =** A păşi încet şi nesigur:

Măgar de frunte! zise el iar și începu să se frământe-n joc, în vreme ce Persida sălta ca pe spini. (IOAN SLAVICI)

A fi (sau **a sta**) **ca un spin în ochii** sau **în inima, în coasta cuiva, a fi spin în ochiul cuiva, a-i fi** (cuiva) **ceva spin în ochi =** A nu (mai) fi pe placul cuiva, a constitui o prezenţă neplăcută pentru cineva; a incomoda pe cineva:

Eu, pe de altă parte, sunt pentru acest Domn nou un spin pe care ar dori să-l smulgă și să-l calce în picioare. (MIHAIL SADOVEANU)

A sta (sau **a şedea, a aştepta**) (**ca**) **pe** (**nişte**) **spini =** A fi foarte neliniştit; a nu mai avea răbdare; a fi grăbit (să plece):

– Doamne, Moartea întreabă ce mai porunciţi? Şi să nu vă supăraţi, dar tare-i neastâmpărată şi avană, drept să vă spun; şede ca pe spini şi vrea numaidecât să-i daţi răspuns. (ION CREANGĂ)

Două zile tânărul Herdelea stătu pe spini, aşteptând din moment în moment o prăbuşire. (LIVIU REBREANU)

Împăratul, împărăteasa și fata lor sta ca pe spini, că nu mai vine pescariul cu răspunsul; (I. POP-RETEGANUL)

Ana Mărginean aştepta ca pe spini întoarcerea cumnatei sale, întrebându-se unde poate întârzia atâta. (ION AGÎRBICEANU)

SPINARE

A arunca în spinarea cuiva = A face pe cineva răspunzător de o vină:

Babele au trecut. Ca să dezmintă tradițiunea populară, care le aruncă în spinare toate intemperiile începutului lui Marte, ele s-au făcut amabile estimp, au cumpărat soarele și elementele, s-au îmbrăcat în haine de primăvară […] (MIHAI EMINESCU)

[INFLUENȚA:] *Așaa!... Nu mă cunoașteți, nu știți cine sunt, habar n-aveți de mine și cu toate astea, de ani de zile îmi aruncați toate relele în spinare!?* (Ridică vălul.) *Ei bine, priviți-mă: eu sunt influența!* (ANTON BACALBAȘA)

A cădea în spinarea cuiva = A cădea în grija, în sarcina cuiva:

Dacă n-o fi suficient, Grecii să sară în spatele Bulgarilor, Englejii, în spatele Turcilor, pe când noi vom cădea în spinarea Austro-Ungariei. (D. D. PĂTRĂȘCANU)

A duce (sau **a purta**) (cuiva) **ceva în spinare =** A munci foarte mult (pentru cineva) făcând totul singur:

Ana singură trebuia să ducă în spinare toată gospodăria. Ea gătea mâncarea şi tot ea o căra la câmp, unde lucrau oamenii în frunte cu Ion. (LIVIU REBREANU)

– Pentru că vă țin în spinarea mea și vă dau să mâncați și să beți. (EUGEN BARBU)

A face (cuiva) **spinarea tobă** sau **a muia spinarea** (cuiva) (Reg.) = A bate (pe cineva):

– Ia, să-i faci chica topor, spinarea dobă și pântecele cobză, zise Setilă, căci altmintrelea nici nu e de chip s-o scoți la capăt cu buclucașul acesta. (ION CREANGĂ)

Dacă nu v-o crede, arătați-le pitacul; iar dacă și după aceea se vor împotrivi, muiați-le spinarea cu muchele iataganelor. (NICOLAE FILIMON)

A face (cuiva) **spinarea burduf.** v. **face.**

A fi cu (sau **a avea**) **casa în spinare ca melcul =** A nu avea domiciliu stabil; a se muta mereu:

Casa săracul o are tot ca melcul, în spinare. (POP.)

A învineți spinarea cuiva = A bate pe cineva foarte tare:

Cum se vede, în casă la noi „Sf. Nicolae" a existat numai ca blând patron, care ne privea detaşat din singura icoană pe care mama o atârnase spre răsărit şi nicidecum ca unealtă de învineţit spinarea copiilor. (ION BĂNCILĂ)

A măsura pe cineva (sau **a măsura cuiva ceva**) **pe spinare.** v. **măsura.**

A trăi pe spinarea (cuiva) = A trăi ca un parazit, din munca altuia:

După câte mi s-a spus, însă, el era un om drept, un țăran adevărat, care n-a furat și n-a trăit pe spinarea altora, a fost cum se spune om de omenie. (ION LĂNCRĂNJAN)

Să nu mă simt mai prost decât sunt, vă rog să mă votaţi în mod obligatoriu, să pot trăi şi eu mai bine pe spinarea voastră, pentru că dumneavoastră nu aveţi timp, sunteţi ocupaţi cu munca. (FLORENTIN SMARANDACHE)

A(-şi) lua picioarele (**tălpile, călcâiele, urechile** sau, reg., **drumul**) **la spinare =** A porni la drum:

Și Geanabet și-a luat urechile la spinare, și-a pus coada la loc sigur între picioare, și a șters-o la Ploiești [...] (TUDOR ARGHEZI)

A(-şi) pune coada pe (sau **la**) **spinare.** v. **coadă.**

A-l mânca spinarea (sau **pielea,** (pop.) **cojocul**) (Pfm.) = A se comporta ca şi cum ar cere să fie bătut:

Pesemne te mănâncă spinarea, cum văd eu, măi ţică, şi ia acuş te scarpin, dacă vrei, ba ş-un topor îţi fac, dacă mă crezi, de-i zice aman, puiule! când îi scăpa de mâna mea! (ION CREANGĂ)

Atunci iedul de sub cherșin, să nu tacă? – Îl păștea păcatul și-l mânca spinarea, sărăcuțul! (IDEM)

Taci, mă, din gură și pleacă d-aici... Ori te mănâncă pielea? (MARIN PREDA)

A-şi îndoi spinarea (Fam.) = A nu avea personalitate; a fi servil; a fi laş:

Se cade s-alergi iarăși cum s-a ivi de ziuă,/ Și înaintea cărui spinarea să-ți îndoi; (ANTIOH CANTEMIR)

Sunt prea tânăr ca să-mi îndoi spinarea chiar de la începutul carierei [...] (CĂLIN KASPER)

Politică marghilomanistă, care în viaţa practică reuşeşte admirabil societăţii noastre. Ei bine, nu! mai bine rupe-m-ar bucăţi decât să-mi îndoi spinarea. (ION ARHIP, DUMITRU VĂCARIU)

SPIRIT

A face spirite = A spune glume, a glumi:

Haim Duvid și-a permis să fie frivol. A făcut spirit. (G. IBRĂILEANU)

Eu vreau să-mi închipui că nu-l pot suferi pentru că e urât, prost şi face spirite nesărate. (MARIA BANUŞ)

(**Om**) **de** (sau **cu**) **spirit** = (Om) cu minte ageră, deștept, inteligent; (om) spiritual, cu umor, cu haz:

N-am avut o prea bună părere despre așa-zișii oameni de spirit. (CAMIL PETRESCU)

Egumenul era un om cu spirit. (D. BOLINTINEANU)

Era un tânăr de spirit, având toate calitățile și toate defectele juneții. (C. NEGRUZZI)

SPONCĂ

A mânca pe sponci = A mânca puţin şi la mari intervale de timp, a mânca pe apucate:

– Na, gustă de ici, cuconașule, gustă de dincolo!... că la școală știu că vei fi mâncând pe sponci... (NICOLAE GANE)

Asta ne-aducea atât cât să putem mânca pe sponci o dată pe zi, să ne procurăm puţin tutun sau să ne plătim narghilele de-o para, pe care le fumam fericiţi şi disperaţi […] (PANAIT ISTRATI)

A şedea (**ca**) **pe ghimpi** (sau **pe spini, pe foc, pe ace, pe sponci**)**.** v. **ședea.**

A trăi pe sponci (Pfm.) **=** A se mulţumi cu puţin:

Mâncarea cam pe sponci, dar apa, mila Domnului. (ION CREANGĂ)

– Na, gustă de ici, cuconașule, gustă de dincolo!... că la școală știu că vei fi mâncând pe sponci... (NICOLAE GANE)

– Sigur, inimioară, că o să trăim pe sponci o lună sau mai puțin, o săptămână două […] (G. M. ZAMFIRESCU)

SPOR

A avea (sau **a da** ori **a prinde** etc.) **spor la vorbă** (sau **la limbă**) sau **a fi spornic la vorbă** (Pop.) = A vorbi mult; a fi bine dispus:

[...] *era mai tânăr şi mai spornic la vorbă, ştia să-i toarne glumele pe plac şi să-i şoptească din când în când câte ceva la ureche.* (IOAN SLAVICI)

Dragostea cu care-l ascultăm îi dă vânt și spor la vorbă. (AL. VLAHUȚĂ)

A avea spor = A realiza mult în timp scurt:

Să aveți la toate spor. (POP.)

Beutor și prădător/ Și la lucru n-are spor. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Acum merge și el la mină, cu tătâne-său, cu frații săi, vreo opt la număr, că vezi dumneata, domnule profesor, moțul ar avea spor la copii, numai că ce te faci dacă locu-i necurat? (ROMULUS ZAHARIA)

A da în spor (Rar) = A ajunge la prosperitate, a-i merge cuiva bine:

Muncea... de-i trecea năduşelile, și ca să dea și ei în spor, ba. (P. ISPIRESCU)

A lua (**Avram**) **cuiva sporul** (Reg.) = A împiedica pe cineva să progreseze, să prospere; a aduce cuiva ghinion:

„Dacă ai furat sare de la o casă, ai luat sporul acelei case și sporul merge la tine”. (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, 1914)

Spor la lucru (sau **la muncă**) **=** Formulă de urare adresată cuiva care lucrează sau merge la lucru:

[Flăcăii trec] *dând un „noroc bun” și un „spor la lucru”.* (M. SEVASTOS)

Spor la muncă, tovarăşi! (CRISTIAN DUMITRESCU-BLENDEA)

SPORNIC, -Ă

Spornic la vorbă (sau **la cuvânt** ori **cu limbă spornică**) **=** Vorbăreţ:

Cu Bocioacă al ei […] *stătea dânsa în toate zilele; mai rar însă cu scriitorul, care era mai tânăr și mai spornic la vorbă, știa să-i toarne glumele pe plac și să-i șoptească din când în când câte ceva la ureche.* (IOAN SLAVICI)

SPRÂNCEANĂ

A alege (sau **a alcătui**) **pe** (sau **după**) **sprânceană.** v. **alege.**

A fi cu ochi şi (**cu**) **sprâncene.** v. **ochi.**

A încreți (sau **a încrunta**) **sprâncenele** = A fi posomorât sau nemulțumit:

Şi când se dă cu dânsa jos, Sfânta Duminică cam încreţeşte din sprâncene, dar n-are încotro. (ION CREANGĂ)

Omul cu caţaveica albastră încreţi din sprâncene, *căută în pungă şi stătu câtva timp pe gânduri* […] (NICOLAE GANE)

Auzind aceste mărturisiri, Pintea-și încreți sprâncenele. (IOAN SLAVICI)

A ridica sprâncenele (sau **din sprâncene**) = A privi mirat, a arăta surprindere, nedumerire sau nemulțumire:

Apoi, ridicând sprâncenele negre și stufoase, îl întrebă. (PETRU DUMITRIU)

Bătrânul se supuse. Ridică mirat din sprâncene la văzul celor trei juvaiere de pe fundul cutiei. (CEZAR PETRESCU)

Vorbea, din când în când trăgea din ţigară cu un aer preocupat-convenţional, ridicând niţel şi din sprâncene şi rotind apoi capul, când sufla fumul. (PETRU CIMPOEȘU)

A se uita (la cineva) **pe sub sprâncene** (sau, rar, **sprânceană, pe sub gene, cu genele**)**.** v. **uita.**

SPRÂNCENAT, -Ă

Călătorie sprâncenată (Gmț.) **=** Formulă ironică exprimând lipsa de regret la plecarea cuiva:

– Călătorie sprâncenată! zise boierul; de rămâneai, îmi erai ca un frate; iară de nu, îmi eşti ca doi. (ION CREANGĂ)

– Iepure și călătorie sprâncenată, îi strigă Pirgu. (MATEIU I. CARAGIALE)

SPRIJIN

A da sprijin (sau **a veni în sprijinul cuiva**) **=** A sprijini:

Firește, noi recunoaștem bucuros că marele cancelar, contele Andrássy, ne-a acordat odinioară un prețios sprijin, pentru care nu vom uita niciodată a-i venera memoria […] (I. L. CARAGIALE)

[…] *pentru că vom fi pe calea viitorului nostru, atunci când vom face cel dintâi pas pentru a veni în sprijinul sublimei lor nenorociri.* (NICOLAE IORGA)

La dezvoltarea şi consolidarea naţiunii române şi-au dat sprijinul lor nepreţuit, oamenii mari ai Franţei. (CORNELIU COPOSU)

SPRINTEN, -Ă

A fi sprinten la minte (sau **a avea minte sprintenă**) (Fam.) **=** A fi inteligent:

Cel mai mic, care arăta să fie mult mai sprinten la minte... se amestecă de câteva ori în vorbă. (CAMIL PETRESCU)

Sprintenă la minte doctoriţa aceea, şi sprintenă la trup. Ca ea însă sunt destule femei. (LUCIA DEMETRIUS)

Avea minte sprintenă, deosebea repede ce este un eveniment, de unde se poate scoate o știre, un articol. (TRISTAN MIHUȚĂ)

SPRINŢAR, -Ă

A avea minte sprinţară (Fam.) **=** A fi inteligent:

În acelaşi timp, se putea spune despre Jarca că avea o minte sprinţară. (GABRIEL DIRADURIAN)

Să ştii că-i sprinţară la minte... (BASARABIA, nr. 1-2, 1997)

– Hai, măi Aurora, că te știu de-o viață, ai avut întotdeauna umor și minte sprințară […] (http://www.cotidianul.ro/)

SPULBER

A merge la spulber (Înv.) = A merge spre distrugere:

Dacă se înfrățește armata cu norodul, atuncea merge în spulber clasa asupritorilor. (MIHAIL SADOVEANU)

SPUMĂ

A face spumă (sau **spume**) **la gură** (D. oameni, animale etc.) **=** A spuma; a fi foarte furios, mânios:

Nenorocitul domn se zvârcolea în spasmele agoniei; spume făcea la gură; dinții îi scrâșneau și ochii săi sângerați se holbaseră; (C. NEGRUZZI)

Era cam afumat Cula lui Hăpăleață și făcea spume la gură când vorbea și se strâmba și se schimonosea. (ION LĂNCRĂNJAN)

SPUNE

A (**o**) **spune şi morţilor** (sau **şi la morţi**) (Pfm.) = Se zice când cineva trece printr-o spaimă foarte mare, printr-o situaţie foarte dificilă:

Oi spune morţilor ce am tras până le-am scos! Cine se gândea până acum... (H. PAPADAT-BENGESCU)

A spune (**câte**) **verzi şi uscate** (sau **moși pe groși**), **vrute şi nevrute, gogoși, braşoave, cai verzi pe pereți, câte și mai multe**) (Pfm.) **=** A pălăvrăgi:

– Ei bine, tu mi-ai înșirat verzi și uscate; ia stăi să-ți spun și eu pe ale mele […] (ION CREANGĂ)

Zaharicalele astea retorice să le lăsăm pe seama domnilor deputați, care atâta așteaptă: să vorbească vrute și nevrute. (ANTON BACALBAȘA)

Şiretul, înadins ne duce-aşa departe, ca să nu băgăm noi de seamă că ne spune braşoave. (AL. VLAHUŢĂ)

[…] *spune odată lămurit și nu înșira moși pe groși!* (AUGUST SCRIBAN)

A spune de la ficaţi (Pop.) = A exprima cu multă participare şi amărăciune:

El n-a mai răbdat și i-a spus-o de la ficați.

A spune de la (sau **din**) **inimă.** v. **inimă.**

A spune două vorbe ş-un cuvânt (Arg.) = A vorbi extrem de concis:

[…] *şi vă rugăm să fiţi buni a ne răspunde şi nouă două vorbe ş-un cuvânt, ca să ne bucurăm că nu ne-aţi datără uitării.* (I. L. CARAGIALE)

A spune drept (sau **curat**) = A spune adevărul, a declara sincer, cinstit:

Făt-Frumos... îi spuse curat ce căuta. (P. ISPIRESCU)

Curat îți spun că nu mai ai ce căuta la casa mea. (ION CREANGĂ)

Am văzut eu, moșule, felurile pietre scumpe, dar ca acestea, drept să-ți spun, n-am văzut. (IDEM)

A spune lucrurilor pe nume = A se exprima direct, fără menajamente:

Apoi clasa lui socială, manierele „elegante", morga, antițărănismul și antidemocratismul lui […] *l-au făcut antipatic, ca să spunem lucrurilor pe nume* […] (G. IBRĂILEANU)

Filipescu are curajul a spune lucrurilor pe nume. (NAE IONESCU)

Nu m-am ferit să spun lucrurilor pe nume. (ION IOANID)

A spune una încornorată. v. **încornorat.**

A-i spune (cuiva) **una** = A se exprima dezagreabil faţă de cineva:

– Eu îţi spun una şi tu îmi dai zor cu Florea lui Gogoaşă. (MARIN PREDA)

Să-ţi spun una, *nene Oaie, pe care am auzit-o la un negustor de umblu eu cu el acum la nişte afaceri...* (EUGEN BARBU)

A-i spune cuiva una şi bună = A-i comunica cuiva ceva interesant, surprinzător:

Dă-mi voie să-ţi spun una şi bună, amical. (CEZAR PETRESCU)

Eu îţi spun una şi bună... Lasă-te de toate fleacurile astea... (MIHAIL SADOVEANU)

A-i spune inima (Fig.) = A avea o presimţire:

Nu ştiu cum, nu ştiu ce fel, dară parcă-i spunea inima că n-o să fie ea; (P. ISPIRESCU)

După ce ieşi de la biserică, împăratul se duse drept la palat, pentru că inima îi zicea că trebuie să fie ceva de ciobanul acela. (IDEM)

– Adevărat bun prieten am în tine, Constandie Şah, s-a luminat la faţă Nicoară, şi-mi spune inima că treburile merg pe cale bună. (MIHAIL SADOVEANU*)*

„Ai să fugi în America, Stejărel, ai să fugi în America, îmi spune inima!” (PETRU POPESCU)

A-şi spune cuvântul. v. **cuvânt.**

A-şi spune oful = A se destăinui:

Apoi, după ce şi-a spus oful, am stat de vorbă împreună, atât cât mi-a îngăduit timpu! (ION LĂNCRĂNJAN)

Personajul acesta atipic şi inconfortabil îşi spune oful în mod direct, brutal, fără să menajeze pe cineva. (GH. GLODEANU)

Ce să spun... = Formulă care exprimă dezacordul sau rezerva faţă de cineva sau ceva sau faţă de cele relatate de interlocutor:

După aceea, ce să spun dacă eu nu am văzut nimica. Mă gândeam eu să spun nişte minciuni aşa să le îndrug, aşa... (PETRICĂ DANIEL)

Dragul meu, ce să-ţi spun, pot să-ţi spun că au fost şi călugări, şi preoţi care erau consideraţi ca reeducaţi şi cu durere trebuie să-ţi spun că un călugăr din aceia a căutat să stea de vorbă cu mine […] (DANIEL TUDOR)

Ce-ţi spuneam eu! = Ai văzut că a fost aşa cum am afirmat?:

Ei! ce-ţi spuneam eu! Degeaba cer pensie? (VASILE ALECSANDRI)

– Ce-ţi spuneam eu, frate-meu ? – Ce-mi spuneai ? – Că plasa aia avea alt tâlc. (EUGEN LOVINESCU)

Mai spune ceva! (Fam.) **=** Se zice când cineva consideră că cele relatate de el sau de altcineva nu pot fi răsturnate de niciun argument:

– Apoi ştiu eu, stăpâne? – Ia caută ceva. Multe m-ai dăscălit, ia mai spune ceva ş-acu. (MIHAIL SADOVEANU)

Nu mai spune! (sau **ce spui!**) (Fam.) **=** Formulă care exprimă mirarea şi neîncrederea faţă de cele spuse de cineva:

– Cam de câţi ani îi fi tu? – Ia, poate să am vreo treisprezece ani. – Ce spui tu, măi? (ION CREANGĂ)

– Pe popa din Petrid l-au închis ieri la târg, zise ea printre vorbe. – Nu mai spune! Când? De ce? (PAVEL DAN)

Au debarcat-o pe Ana Pauker. – Ei, nu mai spune! intrā Magda Caracostea val-vârtej în sufragerie […] (CRISTIAN SĂILEANU)

Să nu-mi mai spui (sau **spuneţi, spună**)**...** (Pfm.) = Formulă prin care cineva întăreşte adevărul celor afirmate de el. Formulă prin care cineva se angajează să înfăptuiască ceva:

Mâine de dimineaţă plecăm amândoi, şi dacă nu te-ai face eu să izbuteşti, să nu-mi mai zici pe nume. (P. ISPIRESCU)

SPURCA

A o spurca = A eşua într-o acţiune; a fugi*:*

Odată avură şi turcii ocazie să numească acolo căpetenii şi au spurcat-o. (D. BOLINTINEANU)

A spurca patul cuiva (Înv.) = A avea relaţii sexuale cu soţia sau amanta tatălui, ori cu alte femei care sunt rude apropiate:

Preotul, de va spurca patul tătâni-său... să se pocăiască 10 ani. (PRAVILA de la GOVORA)

Căci te-ai suit în patul tatălui tău, mi-ai spurcat patul, suindu-te în el. (BIBLIA)

A-l spurca (pe cineva) **pupăza.** v. **pupăză.**

Nici nu spurcă pe lângă... (Pop.) = Nici nu seamănă cu...:

Apoi se uită, Măria Ta; că hainele cu cari e îmbrăcat, nici nu spurcă pe lângă ale lui, acelea pe cari ni le-au furat hoţii. – Mare minune! (C. RĂDULESCU-CODIN)

SPURCAT, -Ă

A fi de nație spurcată (sau **rea, a dracului**) sau **a fi liftă spurcată.** v. **națiune.**

A fi spurcat la gură (sau **a avea o gură spurcată**) **=** A vorbi trivial:

Ce-i drept, tot ei aranjaseră asta, știindu-l pe Cula spurcat la gură. (ION LĂNCRĂNJAN)

Ionul Tilichii, mic şi îndesat, spurcat la gură, avea o căutătură vicleană, ochi alunecoşi, răi şi goi. (LIA MUREȘAN)

Şi ce gură spurcată avea! Sudalme ca din gura lui nu se auzeau decât de la şpanul grofului. (ION AGÎRBICEANU)

A vorbi (**câte**) **vrute şi nevrute** (sau **câte-n lună şi-n stele** ori **câte şi mai câte**) sau (**la** sau **şi**) **verzi şi uscate, a vorbi curate și spurcate.** v. **vorbi.**

A-l trece pe cineva spurcatul = A se scăpa (pe sine):

[…] *nu mă faceţi, că ia acuş vă ard câteva jordii prin ţolul cela, de v-a trece spurcatul!* (ION CREANGĂ)

Capul popei căzu ca de plumb pe masă. – ha! apoi așa ne-a fost vorba? Sculați, mă, că acuș vă ard... de vă trece spurcatul. (EUGEN LOVINESCU)

SPUZĂ

A da cu mâna în foc (sau **prin spuză, prin şperlă**). v. **mână.**

A da cu spuză (ori **cu cenuşă**) **după cineva** (Reg.) **=** A scăpa de cineva antipatic:

Toate-au fost mândrele mele;/ Și cât m-am iubit cu ele/ Le-am dat salbe și inele;/ Dar cea puică de nevastă/ Da cu spuză pe fereastră,/ Da cu spuză să mă ardă/ Când treceam ca să mă vadă. (VASILE ALECSANDRI)

A da cu spuză şi a lua cenuşă = A da un lucru fără valoare pe un lucru la fel de lipsit de valoare:

Ai dat spuză și ai luat cenușă. (I. C. HINȚESCU)

A trage spuza (sau **cenușa**) **pe turta sa** = A încerca să-şi creeze un avantaj, să profite de ceva (pe seama altuia):

Trăgeau și ei spuză pe turta lor, căutând cu tot dinadinsul să-şi facă un merit din asta [...] (ION LĂNCRĂNJAN)

Boierii trăgeau mereu cenuşa pe turta lor şi chinuiau şi despuiau poporul. (NICOLAE BĂLCESCU)

Ai cercat să mă strici cu Florica, pentru ca să tragi cenuşa pe turta ta? (VASILE ALECSANDRI)

Câtă frunză și iarbă sau **ca frunza și ca iarba** sau **câtă frunză, câtă iarbă** ori (reg.) **câtă pulbere şi spuză.** v. **frunză.**

Va mai veni oala la spuză. v. **oală.**

STA

A fi sau **a sta, a se pune în calea cuiva** ori **a-i sta cuiva în cale.** v. **cale.**

A fi (sau **a sta**) **în cumpănă** (rar **în cumpene**). v. **cumpănă.**

A nu-i mai sta (cuiva) **gura =** A vorbi întruna:

Cine, obraznicul ăla gras, de nu-i mai stă gura? (GIB I. MIHĂESCU)

A nu-i sta în mult cuiva (Înv.) **=** A nu prezenta interes (pentru cineva):

O facere de bine ca aceea carea lui nu în mult îi sta. (GH. ŞINCAI)

A se pune (sau **a sta**) **la sfat.** v. **sfat.**

A sta (**ca**) **pe ace** (sau **cărbuni, cuțite, cuie, ghimpi, jar, foc, spini** etc.) = A nu mai avea răbdare; a se nelinişti; a se chinui:

Titu stătuse pe ghimpi. Îl rodea o emoție ca în preajma unui examen greu. (LIVIU REBREANU)

M-aplec şi eu, aşa era. Cloşca ţâfnea grozav, şi nu se astâmpăra locului, parcă sta pe cărbuni... (I. L. CARAGIALE)

[LUXIȚA (cu nerăbdare):] *Ești nesuferit!... Spune-mi vestea, că stau pe cărbuni!* (VASILE ALECSANDRI)

Dascălul, care stătuse ca pe ghimpi la biserică, cum ieşi, veni numaidecât să se puie la masă. (P. ISPIRESCU)

A sta (cuiva) **împotrivă** (sau **a sta împotriva cuiva**) = A se împotrivi, a se opune (cuiva):

Eu nu pot pune în casa asta o vorbă înainte fără să stai împotrivă. (MIHAIL SADOVEANU)

Nici valurile mării nu putură să le stea împotrivă. (P. ISPIRESCU)

Dar cine poate sta împotriva lui Dănilă Prepeleac? (ION CREANGĂ)

A sta (**dus** sau **pierdut,** rar, **ca**) **pe,** ori, **la,** înv., **în gânduri** (sau, reg., **în gând**) **=** A fi preocupat de gânduri:

Să dea Dumnezeu! îi răspunse cu jumătate de glas bătrânul care sta pierdut pe gânduri, strângând cu amândouă mâinile lopata pe care o ţinea drept cârmă. (JEAN BART)

Câteodată, Mihai, aşa de pierdută sunt în gânduri despre tine, încât îmi pare că nu te mai iubesc, ci că trăiesc din chiar viața ta, și atunci bărbatu-meu îmi e simpatic, cum îți este ție… (DUILIU ZAMFIRESCU)

A sta (**la** sau **în**) **şilboc** (sau **a fi de şălboc**) (Reg.) = A sta de santinelă:

Toţi au casă, toţi au loc,/ Numai io stau la şilboc! (POP.)

Ție, zâc, și dau spre casă. Dar acasă cin-te lasă, că-s pândurii pe la uşi de şălboc anume puşi. (https://www.scribd.com/)

A sta (**mai, foarte** etc.) **bine** (sau **frumos** ori **rău, prost** etc.) = A se afla într-o situaţie bună (sau rea):

Aceasta ar trebui s-o urmeze întotdeauna, şi atunci teatrul românesc ar sta foarte bine. (MIHAI EMINESCU)

Ele se mai amuzau când îl întrebam dimineaţa ce mai face şi el răspundea, rareori, e drept, că „stă prost cu afectivitatea". (AURORA LIICEANU)

Nu stă prost din punct de vedere al volumului de transformare, însă stă prost din punct de vedere al calității. (DAN CĂTĂNUȘ, OCTAVIAN ROSKE)

A sta (sau **a fi lăsat**) **pe maldăr.** v. **maldăr.**

A sta (sau **a fi** ori **a umbla**) (**cu curul** sau **cu fundul**) **în două luntrii** (ori **pe două, între scaune**)**.** v. **luntre.**

A sta (sau **a fi, a rămâne** etc.) **în** (sau **la**) **umbră.** v. **umbră.**

A sta (sau **a rămâne**) **la îndoială.** v. **îndoială.**

A sta (sau **a se scula**) **cu război asupra cuiva** (Îvr.) **=** A ataca (pe cineva):

Ba cutare împărat îl ameninţă că voieşte să se scoale cu război asupra lui, daca nu o face cutare lucru; ba, cutare împărat cere cutare lucru; (P. ISPIRESCU)

Apâi cân' pornia Turcu cu război şi ne lua dă beilic, p'acolo rămâneam. (GRAIUL NOSTRU, 1906)

A sta (sau **a se ţine, a rămâne, a încremeni**) **ţintuit locului.** v. **loc.**

A sta (sau **a se uita, a rămâne**) **ca viţelul** (sau **ca vaca, boul**) **la poartă** (**pe la poartă**) **nouă.** v. **viţel.**

A sta (sau **a şedea**) **lipcă pe capul cuiva.** v. **lipcă.**

A sta (sau **a trăi**) **la un loc** (cu cineva) (Înv.) = A conviețui:

– Aici suntem pe moșia unei Scorpii, soră cu Gheonoaia; de rele ce sunt, nu pot să trăiască la un loc; (P. ISPIRESCU)

A sta (sau **a ține**) **de șase.** v. **șase.**

A sta alături = A se compara:

Căci cum să cred c-ar sta alături/ Cu scumpele mărgăritare/ Gunoiul ce cu scârbă-l mături/ În întuneric și uitare! (AL. VLAHUȚĂ)

A sta băț = A fi țeapăn:

Pe Daniela au prins-o pe banda de urgenţă a autostrăzii Bucureşti-Piteşti: stătea băţ acolo, făcând cu mâna la ocazie. (http://www.gandul.info/)

A sta bine (sau **rău**) **cu cineva =** A fi în relaţii bune (sau rele) cu cineva:

Auzise de la fetele legionare că Vasile Cristescu sta prost cu casa. (CONSTANTIN PAPANACE)

A sta ca boier Bibescu (Arg.) = A lenevi, a trândăvi:

[…] *plus că mai fac 2-3 combinații, banii produși sunt la păstrare, când ies peste un an sunt boier Bibescu.* (https://www.luju.ro/)

A sta ca o stană (**ca un stâlp**) **de piatră** (sau **ca o statuie**) = A se ține mereu în aceeași poziție fixă, neclintită, fără a face nicio mișcare:

La uși în cerdac stăteau ca stane de piatră oștenii cu platoșe făcând straja cuvenită. (MIHAIL SADOVEANU)

Împrejurul lui, curtenii, îmbrăcați în purpură de aur, stau ca niște statui nemișcate. (ION C. VISSARION)

Ana stetea ca un stâlp de piatră înaintea lui și asculta cu încordată luare-aminte. (IOAN SLAVICI)

A sta ca pe foc. v. **foc.**

A sta ca pe jar. v. **jar.**

A sta ca-n cămașă de gheață (Rar) = A rămâne țeapăn, a nu face nicio mișcare:

Curtenii stăteau ca-n cămăși de gheață. Nimene n-avea putere să înainteze spre cocon. (MIHAIL SADOVEANU)

A sta chezăşie. v. **chezășie.**

A sta cot la cot cu... = A se găsi în imediata apropiere, strâns alăturat de...; a sta unul lângă altul:

Înaintea bătăliei de la Cahul, vodă chemase la sfat de război căpeteniile și au stat alături față de măria-sa „neamurile” cot la cot cu vatamanii țărănimii. (MIHAIL SADOVEANU)

Nici noi n-am dat destulă atenţie de ce lucrurile stau prost şi noi suntem încă de la început, este un sector greu unde stai cot la cot cu comerţul particular. (IOAN SCURTU)

Că eu n-aş putea să stau la cot cu tine, că n-ai dat cu capu' de greutăţi ca să te lecuieşti. (AURORA LIICEANU)

A sta cu capul (sau **cu tâmpla**) **în pumni** (sau **în pumn**) = A sta pe gânduri, a contempla (proptindu-şi capul) sau tâmpla cu pumnii:

Stătea mai departe cu tâmpla în pumn. (MARIN PREDA)

A sta cu degetul la gură = A ține degetul la gură, pentru a-și impune (sau a impune altora) tăcere:

Moșule, tu știi pesemne,/ Stai cu degetul la gură,/ Și zâmbind șiret, ce dulce/ Amintirile te fură. (ȘT. O. IOSIF)

A sta cu mâna (sau **cu mâinile, cu brațele**) **în sân** (ori **în şolduri, în brâu, legate**) sau **cu braţele încrucişate** (sau **cruciş**) (**la piept**) = A fi inactiv; a nu lua nicio măsură:

– Apoi nici noi n-am stat cu mâinile în brâu, pe când tu umblai după catrință… (EUGEN LOVINESCU)

– Ce facem, măi oameni? Stăm aşa cu braţele încrucişate şi ne uităm cum o ia [moşia] *grecul?... Cucoana ne prosteşte cu vorba, ba ne şi ocărăşte când o luăm mai de scurt.* (LIVIU REBREANU)

[…] *nesilit de nimenea, se simte în sat fără câni şi umblă cu mânile în şolduri, lasă şcoala pustie şi vine la Bucureşti ca să-şi facă mendrele* […] (MIHAI EMINESCU)

Și ea să stea cu brațele cruciș la piept, să se uite și să n-aibă nicio putere... nicio putere... (AL. VLAHUȚĂ)

A sta cu nasul în pământ = A sta cu capul plecat, în semn de căință, sfială etc.:

Sta cu nasul în pământ și tăcea chitic. (V. EM. GALAN)

De acea bucoavnă își aducea aminte Sisoe acum, stând cinchit lângă buștean, cu nasul în pământ și cu anteriul ridicat la spate până sus. (G. TOPÎRCEANU)

A sta cu sabia în mână = A fi gata de apărare:

Toate străjile Europei până la Mircea sunt abătute. Singur el mai stă în picioare, cu sabia în mână. (AL. VLAHUȚĂ)

A sta cu sufletul la gură = **a)** A se afla într-o stare de tensiune psihică:

[…] *că ei nu vor mai sta fără pământ, că ei asudă şi sângerează muncindu-l şi deci al lor trebuie să fie, că aşa vrea şi regele, şi chiar mulţi boieri, numai cei de la cârmă se împotrivesc şi-i ţin cu sufletul la gură.* (LIVIU REBREANU)

Era mai bine în domnia slăvitului măriei tale părinte. Acuma stăm cu sufletul la gură. (MIHAIL SADOVEANU)

b) A fi neliniştit, nerăbdător:

Acuma, când toată lumea stă cu sufletul la gură să nu-i dea afară, el îşi pune palma-n fund şi pleacă de bună voie, c-are... Nu merită nici mucii să ţi-i dai pă ei. (RADU ALDULESCU)

A sta de cineva (sau, înv., **ca**) **să... asupra cuiva), a sta de capul cuiva** (Înv.; pfm.) = A fi foarte insistent; a nu lăsa pe cineva în pace până nu...:

Am stat de el ca să-l însor,/ Și el, văzând că-i tot dăm zor,/ S-a lepădat de ea cu buna. (G. COȘBUC)

[Muierea] *tot sta de mine să merg și să merg la împăratul să cer slujba.* (I. POP-RETEGANUL)

A sta de față = A fi de față, a asista:

La această judecată stătuseră de față și mahalagii. (MIHAIL SADOVEANU)

A sta de fleacuri = A-și trece timpul cu lucruri lipsite de importanță:

În vremea când toți cu care ai plecat într-un pas ți-au luat-o înainte, tu stai de fleacuri, de nuvele, ca un băietan de optsprezece ani. (AL. BRĂTESCU-VOINEŞTI)

A sta deoparte = **a)** A se ține la oarecare distanță (de...):

Toți bărbații stau d'oparte,/ Iar la mijloc stau fecioare/ Și neveste-n largă horă. (G. COȘBUC)

Colonelul stă deoparte, iar maiorul comandă [...] (ANTON BACALBAȘA)

b) A fi rezervat, a se ține în rezervă, a nu se amesteca într-o chestiune, într-o discuție:

Ia în duminica viitoare, stăpâne, să mergem în sat la horă. Eu oi sta deoparte cu băieții. (ION CREANGĂ)

A sta deoparte, a amâna lucrurile până în anul 2000 e, în cel mai bun caz, o formă de visătorie. (ANDREI PLEȘU)

A sta față. v. **față.**

A sta fără (**de**) **lege** (sau **necununaţi**) **împreună** (Pop.) = A trăi în concubinaj:

Nu de multă vreme s-a început printre ţăranii noştri obiceiul de a sta necununaţi zeci de ani, ba unii şi până la moarte. (G. COȘBUC)

Cică stau necununați, dar vezi că nici n-am întrebat eu. (XENIA COSTAFORU)

A sta gata să... = A fi gata să...:

La fiecare suspin al copilului tresare spăimântat, arcurile minții lui stau gata să se sfarme. (AL. VLAHUȚĂ)

La orice întâmplare, doamne ferește, stau gata să-și verse sângele pentru noi... (ION CREANGĂ)

A sta ghiocel. v. **ghiocel.**

A sta grămadă (sau **roi**) (**la un loc**) (Îvp.) = A se îngrămădi:

Într-un colț, împrejurul unui mangal, lumea sta grămadă, ascultând cum se câráiau unul pe altul trei inși așezați pe o laviță. (VASILE ALECSANDRI)

De jur împrejurul curţii se încinge un gard de cătină, iar pe cătina în care vrăbiile stau împănate ca albinele în roi, se ţese, de cu primăvară până-n toamnă, tulpina de rochiţa rândunicii. (EM. GÎRLEANU)

Norii s-au mai răzbunat/ Spre apus, dar stau grămadă/ Peste sat. (G. COȘBUC)

A sta greceşte. v. **grecește.**

A sta iepureşte. v. **iepurește.**

A sta în (sau **la**) **pat.** v. **pat.**

A sta în faţa cuiva = A trebui anume să fie realizat de cineva:

Poate că ne vom deprinde a învăţa mai bine filosofia Apusului în clipa în care vom sta în faţa sarcinii de a limpezi gândirea românească. (CONSTANTIN NOICA)

A sta în iveală. v. **iveală.**

A sta la baza (sau **la temelia**) **a ceva =** A constitui fundamentul a ceva:

Prea puţin suntem informaţi în privinţa argumentelor care au stat la baza supoziţiei [...] *cuprinse în volumului III al monografiei.* (DORIN ŞTEF)

Dat fiind că la temelia acestui demers stă căutarea simplităţii, după cum a stat până de curând şi la temelia ştiinţei, aceasta va fi opţiunea de departe cea mai răspândită, dintre cele trei. (IOAN PETRU CULIANU)

A sta la căpătâiul cuiva. v. **căpătâi.**

A sta la chibzuială = A reflecta, a chibzui; a se codi; a şovăi:

Să nu stai la chibzuială nicio cirtă, Măria Ta, ci să iei straşnic măsuri pentru odihna Măriei Tale. (P. ISPIRESCU)

Simţi nevoia de a sta la chibzuială, căci împrejurările erau grave şi apoi era vorba de cea mai scumpă nădejde a ţării [...] (REGINA MARIA a ROMÂNIEI)

A sta la luptă cu sine (**însuși**) = A se lupta cu gândul, neputându-se hotărî:

Și acum Ghiță alegea în el vorbele cu care să-i facă lui Pintea împărtășire despre cele petrecute între el și Lică, și stetea la luptă cu sine dacă nu ar fi, poate, mai bine să tacă. (IOAN SLAVICI)

A sta la orizontală = A se culca, a se odihni în pat:

Cum celelalte locuri nu s-au mai ocupat, am putut să ne întindem puțin în timpul călătoriei, motiv ce ne atrăgea invidia unora, noi având posibilitatea să stăm la „orizontală”. (VASILICA MITREA)

A sta la poartă sau **la ușă** (sau **la poarta, la ușa** cuiva sau a ceva) = A păzi, a străjui la ușa cuiva sau a ceva:

La ușă stătea un căpitan cu pistolul în mână. (EUSEBIU CAMILAR)

Acesta-i un alvanit, care stă de obicei la ușa măriei-sale, lămuri Alexăndrel-vodă. (MIHAIL SADOVEANU)

A sta la pomană (Arg.; la fotbal) = A juca numai în atac, în poziţie avansată; a nu participa la efortul colectiv al echipei, a nu sprijini apărarea proprie:

Mi se reproșa că stau la pomană în atac, dar aşa am înscris de două ori cu danezii! (http://www.gsp.ro/)

A sta la taifas (**la taclale** sau **la palavre** ori **la povești**) = A pierde vremea vorbind fleacuri; a pălăvrăgi:

Neguțătorul s-a supărat, dar n-avea când sta la taclale... (MIHAIL SADOVEANU)

Au găsit pe primar și pe notar fumând și stând la taifas cu gospodarii cei doi. (IDEM)

De unde până ieri-alaltăieri te stingea în amenzi, astăzi stă la taclale cu d-ta și-ți strânge mâna! (LIVIU REBREANU)

– Căpitane, să mergi acu' într-un suflet în ulița cutare, din mahalaua cutare (i le-a spus pe nume); în ulița aceea se află o geamie; la geamie acolo, ai să găsești stând la taifas un imam și patru bătrâiori cu barba albă... (I. L. CARAGIALE)

Afară de asta, mai aveam noi cu ce ne trece vremea când voiam: țencuşa, ba tăbăcăreasca sau concina, ba alteori, noaptea, ne puneam la taclale până se făcea ziua albă. (ION CREANGĂ)

– Du-te, fă ce ți-am spus şi nu mai sta la palavre, că mâine te scoli la cântatul cocoşilor... (http://www.anidescoala.ro/)

A sta la tocmeală. v. **tocmeală.**

A sta la țuhaus (Arg.) = A sta la închisoare:

Şi-ai stat şi la țuhaus... Şi după tine au mai intrat și alții... (JEAN BĂILEȘTEANU)

De multe ori ne spunea că și-a pregătit „bocceluța" pentru a sta la „țuhaus", însă tot de atâtea ori a scăpat, ca prin urechile acului [...] (http://linia1.ro/)

A sta lipcă, a şedea lipcă, (rar) **a se lipi lipcă** (**undeva, de** sau **lângă cineva**). v. **lipcă.**

A sta pavăză. v. **pavăză.**

A sta pe loc = A nu progresa:

Din cauza neprezentării acestui deviz, lucrările stau pe loc până acum. (ALEXANDRU TZIGARA-SAMURCAŞ)

Pe deoparte vorbiți de avansarea de cadre și mai ales femei... și eu stau pe loc. (MIOARA ANTON)

A sta pe loc ca turta-n foc. v. **loc.**

A sta pe vine = A se lăsa jos, cu genunchii aduşi înainte, sprijinindu-se pe vârful picioarelor:

O droaie de copii stau jos pe vine împrejurul unei străchini mari. (AL. VLAHUȚĂ)

A sta piatră (sau **țeapăn, înfipt în pământ**) **=** A se ține drept, nemişcat şi cu înfățişare provocatoare:

Străinul parcă n-auzea/ Cuvintele; pe gânduri dus,/ Sta piatră și tăcea. (G. COȘBUC)

Aceste erau vorbe în fața cărora Trică nu putea să stea țeapăn. (IOAN SLAVICI)

Înalt, cu mustața lungă, alb ca varul la fața neted rasă... Lică stetea înfipt în pământ înaintea ei. (IDEM)

A sta roi. v.**roi.**[1]

A sta sub căciulă (Pop.) = A nu avea locuință:

Fire boemă, fără nicio preocupare pentru viața practică, Gh. Madan n-a fost încercat de gândul de a avea un cămin al său, umblând, cum spunea, „cu casa sub căciulă". (BASARABIA, nr. 10, 1992)

A sta tare (sau **vârtos**) **pentru ceva** (sau **cineva**) (Înv.) = A fi neclintit, a apăra, a sprijini cu îndârjire ceva (sau pe cineva):

Tari au stat străbunii pentru acest pământ. (D. BOLINTINEANU)

A sta țintă. v. **țintă.**

A sta (sau **a rămâne** etc.) **poponeț.** v. **poponeț.**

A ști cum stai = A ști în ce situație te afli, la ce te poți aștepta:

Să se hotărască odată; să știu cum stau, căci viața mea tot e pierdută, dacă nu reușesc acum. (IOAN SLAVICI)

A(-i) sta (cuiva) **bine** (sau **frumos, admirabil,** ori **rău, prost** etc.) = A (nu) i se potrivi ceva; a nu fi aşa cum se cuvine:

Nici țiganii cei mai nemernici n-ar îndrăzni să facă şi să grăiască precum îndrăzneşti

tu! Frumos îți stă, n-am ce zice… (LIVIU REBREANU)

A(-i) sta cuiva în (sau, înv., **prin**) **putinţă** ori **a fi în putinţa cuiva** (să)**...** v. **putință.**

Abia mai stă pe picioare = Abia se mai ține pe picioare, e gata să cadă de oboseală:

Acum începu să-l treacă sudorile și tremura, încât abia mai stetea pe picioare. (IOAN SLAVICI)

[...] *ia un cal, acesta era ales de un miliţian, magazionerul mărfii din ţarc, care nu-l dădea decât pe cel mai slab care abia mai sta în picioare.* (ION IOANID)

A-i îngheţa (sau **a-i sta, a i se răci** cuiva) **sângele în vine.** v. **vână.**

A-i sta (cuiva) **ceasul** (Arg.) **=** A fi uluit, a înmărmuri, a înlemni:

„Îți stă ceasul în loc, ce poate să spună", zice Petre. (MARIA BANUȘ)

A-i sta (cuiva) **în minte** (Pop.) = A fi clar (pentru cineva):

Bine zici, dar nu-mi stă-n minte cum l-așa frumoasă fată Buturuga Statu-Palmă a putut să fie tată! (VASILE ALECSANDRI)

A-i sta (sau **a i se opri**) **în gât.** v. **gât.**

A-i sta (sau **a-i umbla, a-i veni**) (cuiva) **pe limbă** (sau **pe vârful limbii**) (ceva)**.** v. **limbă.**

A-i sta cuiva bine (sau **rău,** mai rar, **frumos**) (D. haine) = A-i ședea, a-i veni cuiva bine (sau rău):

Cât de frumos îți va sta țărancă. (GALA GALACTION)

Uite zău, acum iau seama/ Că-mi stă bine-n cap năframa,/ Și ce fată frumușică/ Are mama! (G. COȘBUC)

Braț de braț pășesc alături... le stă bine laolaltă,/ Ea frumoasă și el tânăr, el înalt și ea înaltă. (MIHAI EMINESCU)

Bine-i stă mândrei gătată/ Cu veşminte de la şatră,/ Dar mai bine i-ar şedea/ De-ar fi ţesute de ea. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Te umfla râsul când te uitai la el, dar de recunoscut trebuia să recunoști că-i stătea bine, cu toate că avea ceva de copil în felul cum vorbea și cum își tuflea căciula pe ceafă. (ION LĂNCRĂNJAN)

A-i sta cuiva ca un ghimpe în ochi. v. **ghimpe.**

A-i sta cuiva ceva pe (sau **la**) **inimă** (ori **suflet**)**, a-i sta ceva în** (ori, reg., **de**) **cap =** A obseda; a nelinişti:

Cânele de Golia îmi stă ca o bubă pe suflet, nu mă lasă să dorm! (MIHAIL SADOVEANU)

A-i sta cuiva dădacă pe cap. v. **dădacă.**

A-i sta cuiva în fire (**să...**)**, a sta în firea cuiva să...** v. **fire.**

A-i sta cuiva mintea în loc. v. **minte.**

A-i sta gândul (sau **capul, firea, gândurile**) **la ceva** (sau **la cineva**)**.** v. **gând.**

A-i sta înaintea ochilor = A-şi aminti cu precizie, ca şi când ar vedea aievea:

[...] *el le va sta înaintea ochilor ca întruchipare a unui tragism gingaș și demn de cinstire, luminat de străfulgerările acestui timp al schimbării*. (AURA CHRISTI)

A-i sta (cuiva) **capul în par** = A i se tăia cuiva capul:

Ce să facă el acuma? Începe a plânge și a se văieta, că știa că desară i-a sta capul în par. (I. G. SBIERA)

A-i sta (cuiva) **capul unde-i stau picioarele** (sau **tălpile**) (Pop.) = A i se tăia cuiva capul:

Dacă în șase luni măria-sa Ferid nu va ști tot ce se cuvine să știe ca să fii mulțămit luminăția-ta, atunci primesc să stea acest cap unde îmi stau acuma picioarele. (MIHAIL SADOVEANU)

Împăratul... i-au poroncit ca să-i aducă calul zmeului numaidecât, că de nu i l-a aduce, apoi i-a sta capul unde-i stau acum tălpile. (I. G. SBIERA)

Dară să mai ştiţi una: daca nici unul din voi nu va ghici vreuna din întrebările mele, să ştiţi că unde vă stau picioarele o să vă stea şi capetele. (P. ISPIRESCU)

A-i sta (cuiva) **în cap** = A preocupa pe cineva:

Aş vrea să-ncep cu fapte bune,/ Dar n-am făcut, ori le-am uitat/ Și raiu-n cap puțin mi-a stat./ Și-am fost și prost la numărat/ – Și n-am ce spune. (G. COȘBUC)

A-i sta (cuiva) **într-ajutor** (sau **în ajutor**). v. **ajutor.**

A-i sta (cuiva) **sub nas.** v. **nas.**

Ce stai tu de vorbeşti? (sau **spui?**) (Pop.) = Întrebare prin care cineva îşi exprimă surprinderea pe care i-au produs-o cele relatate de interlocutor:

Ce stai tu de vorbeşti, omule? Apoi de nimic lucru iei tu că am pierdut inelul, aşa sculă rară? (P. ISPIRESCU)

Cum stau (**stai** etc.) (**cu...**) = În ce situaţie sunt (eşti etc.) (cu...):

Andrei continuă cu tonul schimbat: Cum stați? – Mai bine. Dar trebui să zorim mereu. (AUREL MIHALE)

Croncănel îl trage deoparte pe judecător: – Bătrâne, cum stai cu fata? (ADRIAN MATEI)

Cum stă lucrul, treaba? = Cum se prezintă, cum se desfășoară, cum merg lucrurile, treburile?:

Poftește înlăuntru și ne spune cum stau treburile prin acea parte de lume. (MIHAIL SADOVEANU)

M-am dus fără de veste, așa-zicând, și nu ți-am spus, precum ar fi trebuit, cum stau lucrurile. (IOAN SLAVICI)

De-abia stă de... (**somn, oboseală** etc.) = Nu mai poate de...(somn, oboseală etc.):

Strada... șapte zile din săptămână o ducea... într-un fel de moleșeală, ca un om care de-abia stă de somn. (MIHAIL SADOVEANU)

Ia (sau, reg., **ian, apoi**) **stai oleacă** (sau **puţin, puţintel, un pic, cu binişorul**) **stai, frate** (sau **frăţioare, bre, mă**) (Fam.) **=** Nu te grăbi:

Am ajuns de nici nu mai putem ţine socoteala nepoţilor… Adică stai oleacă… Alexandru trei, Profira trei, fac şase, Ştefan patru, Ludovica doi, iaca doisprezece… Întâia duzină-i gata!.. (LIVIU REBREANU)

Stai un pic, da ' oamenii mei au muncit [...] (DAN LUNGU)

– Ia stai puţintel am uitat un lucru, exclamă greaca, punându-și degetul la gură spre a-și aduce aminte. (MARCEL CRIHANĂ)

Stai, *bre, că la noi la ţară o cumetrie nu se pune la cale la un carcalete.* (CRISTIAN TEODORESCU)

– Stai, *frăţioare*... *Stai uşor*. (PETRU DUMITRIU)

Până-i stă cuiva capul sus = Cât timp trăiește cineva, până la moarte:

Dar, dragă, nu te-ntrista,/ Că la turc eu nu te-oi da,/ Până capul sus mi-o sta! (JARNÍK-BÎRSEANU)

Stai (sau **staţi**) **jos! =** Formulă prin care cineva este invitat să se aşeze:

Antonescu era marioneta lui Hitler. Trădătorul poporului, un criminal de război. Habar n-aveţi de nimic. Staţi jos, *drepţi! Staţi jos, drepţi, staţi jos! Aţi adormit în picioare, hai?* (GABRIEL DIRADURIAN)

Stai (sau **staţi**) **să-ţi** (sau **să vă**) **explic** (sau **să vezi, să vedeţi,** ori **să-ţi, să vă spun**) (Fam.) **=** Lasă (lăsaţi-mă) să-ţi (să vă) explic:

Stăi, *să-ţi explic, răcnesc eu din fundul pieptului*. (MIHAIL SADOVEANU)

– Stai să vezi. *Ne ducem unde ne ducem şi dăm peste un tembel.* (LIVIUS CIOCÂRLIE)

Stai cu binișorul = Nu te grăbi, fii cu răbdare:

Dacă nu știi, ți-aș arăta/ Din bob în bob amorul,/ Ci numai nu te mânia,/ Ci stai cu binișorul. (MIHAI EMINESCU)

Stai, că trag! = Formulă prin care cineva este somat să rămână pe loc:

Fără să se uite în dreapta ori în stânga, se-ndreptă spre locul lui obișnuit din fund, printre rândurile de scaune, ca prin fața unui pluton de soldați cu puștile întinse, cu teama de a nu auzi un glas răgușit și poruncitor: – Stai că trag! (EUGEN LOVINESCU)

„Cine e, stai!" Ofiţerul nu stătea, – Stai, că trag! (MARIN PREDA)

Stă ce stă și... = Așteaptă o vreme și, așteaptă cât așteaptă și...:

Fata suspina,/ Mama sta ce sta/ Și iar cuvânta. (G. COȘBUC)

STABILI

A stabili legătura (sau **legături**) **cu cineva =** A comunica cu cineva:

În chestiunile referitoare la administrarea Basarabiei el putea stabili legătura directă cu guvernatorii guberniilor vecine şi cu Domnitorii Principatelor. (SERGIU CORNEA)

Cum s-ar putea stabili legături cu studenţii români din ţările străine, unde sunt considerați ca minoritate [...] (DIMITRIE GUSTI)

STAMBĂ

A da în (sau, pop., **prin, pe, la**) **stambă** (Înv.) = A face cunoscut (prin presă):

A adormit... atuncea dă ce n'aș lua ș'o lambă [scară]*?/ Și, dacă domnu' Ghiță o să mă dea în stambă* [(înv.) teasc de tipografie; tipar]*/ I-oi spune c'a furat-o... oi ști io cum s-o dreg.../ Of! Of! Dă* [de] *la putere cu-atâta doar m-aleg!* (GEORGE RANETTI)

A (**se**) **da în stambă =** A (se) face de râs:

Dânșii nu-și dau durerea în stambă – nu fac din ea un obiect de speculă pentru a desfăta pe public. (AL. MACEDONSKI)

Dincolo de insul Sălcudeanu, care, la urma urmei, n-are decât să se dea în stambă, dacă aşa crede el că e bine [...] (CRISTIAN TUDOR POPESCU)

STANĂ

A fi (sau **a sta, a rămâne**) **ca** (ori **ca o**) **stană** (**de piatră**) **=** A fi (sau a sta, a rămâne) neclintit, încremenit (ca urmare a unei emoţii puternice):

Când erau puii de drac aproape de fecior, el îi amenință cu bâta și se făcură stan [stană] *de piatră, trei stani de piatră neagră.* (I. POP-RETEGANUL)

Persida stătea ca stean [stană] *de piatră în mijlocul celor ce se uitau cu milă la dânsa când Mara se ivi în prag și se opri dând din cap.* (IOAN SLAVICI)

Virgil Probotă, în hainele lui cafenii vărgate, rămase stană de piatră la capătul atâtor catastrofe. (CEZAR PETRESCU)

STARE

A fi în stare (**binecuvântată**) (sau **în starea darului, în altă stare**) (Reg.; d. femei) **=** A fi gravidă:

Mai pe toamnă Mara află că Persida iar e în stare binecuvântată. (IOAN SLAVICI)

Se spunea în popor, şi merită extrasă din ierbarul limbii bătrâne asemenea floare: femeia lui cutare se află în starea darului. Cumplită lucrare a firii va fi fost pentru femeia tânără să nu se fi găsit, o dată barem, în starea darului. (MIRCEA CONSTANTINESCU)

A fi în stare (**să**)**...** = A avea forța, capacitatea, energia de a săvârşi un lucru greu, neobişnuit, ciudat; a fi capabil să...:

Mama însă era în stare să toarcă-n furcă și să învăț mai departe. (ION CREANGĂ)

[…] *şi dac-aţi fost în stare să treceţi într-o bună dimineaţă cu buretele preste toată dezvoltarea istorică a ţărilor, cu cât mai mult veţi izbuti întru aceasta, neavând de risipit decât reparaturile făcute cu greu de conservatori.* (MIHAI EMINESCU)

Cum să-i găsească vreo vină când ea habar n-are ce-i lumea, când ar fi fost în stare să se mărite cu Ion al Glanetaşului, dacă nu i-ar fi tăiat-o dânsul? (LIVIU REBREANU)

Nimeni nu dormea, dar puțini din pasageri erau în stare să se mai țină pe picioare. (D. BOLINTINEANU)

A nu avea (sau **a nu-l mai prinde**) **starea** = A nu avea astâmpăr, a fi fără odihnă:

Deși abia apucase să intre în curte, nu mai avu stare. Își luă biciul și porni săgeată după babă. (LIVIU REBREANU)

Pe feciorul cel mai mic nu-l mai prindea starea, nu putea de jalea mamei și de dorul frate-său și a soru-sei. (I. POP-RETEGANUL)

Toți sunt gata să plece la Înviere; numai ea s-a întârziat. Așa o pate mama totdeauna; n-are stare până ce nu-și vede mai 'nainte fata gătită. (IOAN SLAVICI)

A-și îndrepta starea = A-și îmbunătăți situația materială:

Toți au rămas cu ideea că Toderică și-a îndreptat starea în țări străine, unde, cum se vede, găsise niscaiva jucători [de cărți] *mai proști.* (C. NEGRUZZI)

D-lor, în această stare de lucruri, dacă noi, adică societatea noastră civilă, avem dorinţa de a îndrepta starea clerului nostru […] (TITU MAIORESCU)

START

A da startul = A da semnalul de plecare (într-o întrecere sportivă); (pex.) a începe o activitate:

Arbitrul a ieșit de la vestiare după 20 de minute, nu după 15, cum prevede regulamentul, dar nu a dat startul meciului imediat […] (http://www.gsp.ro/)

În perioada Crăciunului apare un fenomen de înmulțire a cumpărăturilor în care comercianții en-gros și cu amănuntul exploatează statutul Crăciunului dând startul sezonului de cumpărături de sărbători. (NICOLAE SFETCU)

A fura startul (Spt.) = A porni într-o cursă atletică etc. înainte de semnalul oficial care anunță începutul acesteia:

Pe de altă parte, francezul Loic Duval a furat startul, a trebuit să cedeze 5 secunde în momentul schimbului de pneuri […] (http://www.digisport.ro/)

A lua startul = A porni într-o întrecere sportivă:

Înainte de a lua startul în cursa de autoturisme la care participa, o frumoasă doamnă a aruncat în maşina prinţului un buchet de flori şi i-a urat succes […] (CORNEL DAN NICULAE)

Fiecare component al echipei va primi un număr, reprezentând ordinea în care va lua startul. (DORIN STOICAN)

A se prezenta la start = A lua parte la o întrecere sportivă:

La Sala de sport a Liceului cu Program Sportiv „Petrache Trișcu" s-au prezentat la start 16 formații. (http://www.gazetanord-vest.ro/)

STAT

A fi în stat = A fi în stare:

Încarcă preste măsură rânza sa cu atâta mâncare, cât nu iaste în stat a o fiarbe sau a o măcina. (D. ȚICHINDEAL)

A-i ieşi (cuiva) **statul** (Pop.) = A i se împlini (cuiva termenul):

A slujit el cât o fi slujit, până când i-a ieșit statu, și-a vrut să plece. (ION CREANGĂ)

STATIVĂ

A pune pânza în stative (cu cineva) = A lucra în tovărăşie cu cineva; a se asocia (cu cineva):

Presvitera asta... îmi place și mi-i dragă, dar pânză cu dânsa tovărășie n-oi putea pune în stative. (MIHAIL SADOVEANU)

STATORNIC, -Ă

A fi statornic la vorbă = A se ţine de cuvânt:

Şi să nu credeţi că nu mi-am ţinut cuvântul de joi până mai de apoi, pentru că aşa am fost eu, răbdător şi statornic la vorbă în felul meu. (ION CREANGĂ)

STATUIE

A ridica (cuiva) (**o**) **statuie** (Fam.) = **a)** A arăta recunoştinţă faţă de cineva:

Dacă aşa va fi, mă angajez să-i dau numele, convins că-i vom ridica statuie. (RADU COSAŞU)

b) A aduce cuiva laude exagerate:

[…] *oameni venerați și admirați chiar în viață, destinați poate a li se ridica statuie, dar cari își țin viața cu greutate* [...] (ION GHICA)

A sta ca o stană (**ca un stâlp**) **de piatră** (sau **ca o statuie**)**.** v. **sta.**

Meriţi (**merită, meritaţi**) (**o**) **statuie** (Fam.) **=** Se spune, cu ironie, despre o persoană care merită o recompensă sau laude:

Găbiţă, te-au repus în drepturi, zău că eşti cineva, meriţi o statuie! (NICOLAE ȚIC)

STAUL

A închide lupul în staulul oilor = A pune pe cineva la o treabă în care poate face mult rău:

A închide lupul în staulul oilor. (IULIU A. ZANNE)

A da în staul = A mâna oile pentru a fi mulse:

Doar bărbații, numai ei, mână oile în staul și le mulg. (DORIN ȘTEF)

STAVILĂ

A pune stavilă gurii = A-şi impune tăcere; a se reţine de a spune ceva:

Dacă s-a pornit pe cârteală, popa ştie că prietenul nu-şi va mai pune cu uşurinţă stavilă gurii lui păcătoase şi de-aceea vrea să curme răul dintru început. (ALECU IVAN GHILIA)

A pune stavilă = A împiedica, a opri; (pex.) a pune capăt:

Venit-a-ntr-o zi, din apus,/ O noapte cu atâta întuneric, c-a pus/ În minte-ne stavili putinții de-adus/ Aminte ce-i timpul și locul. (G. COȘBUC)

Parcă poate cineva pune stavilă gândului... Ehe! Şi de-ar fi fost numai asta. Dar la câte altele nu-şi putea pune el stavilă?! (MARCEL PETRIȘOR)

STĂPÂN

(**A fi**) **fără stăpân** = **a)** (A fi) liber, de capul său; (a acționa) după bunul plac:

Rătăcesc ca un câine fără stăpân.../ Dar nu port pe grumaz urmele lanțului. (MIHAI BENIUC)

b) (A fi) fără rost, fără căpătâi:

Aceştia spun că lumea este fără adevăr, fără bază, fără stăpân, născută fără înlănţuire cauzală, având dorinţa drept temei; (N. STEINHARDT)

A fi (sau **a rămâne**) **stăpân** (sau **călare**) **pe situaţie.** v. **situație.**

A fi stăpân în casa lui (sau **la el în casă** ori **la el acasă**) **=** A face tot ceea ce doreşte în propria gospodărie sau familie; a avea toate drepturile, a proceda după bunul plac:

A zis că la el acasă face ce vrea – că e stăpân. (SANDA SÂNTIMBREANU)

Nu vroiau cei cu care discutam să înțeleagă că fiecare popor are dreptul la libertate, că e stăpân pe pământul moștenit de la străbuni și că vrea să fie stăpân la el acasă. (VADIM ȘTEFAN PIROGAN)

A fi stăpân pe sine = A fi în stare să-şi înfrâneze pornirile, sentimentele etc.:

Responsabilitatea va privi pe aceşti miniştri inepţi şi slugarnici, care n-au ştiut a vorbi şi a stipula în numele unui popor liber şi stăpân pe sine. (MIHAI EMINESCU)

Penelopa, lângă el, se ținea bine. Demnă, severă, stăpână pe sine, sta măreață în rochia ei galbenă. (JEAN BART)

A fi stăpân pe soarta (sau **pe viața** etc.) **sa** = A dispune de sine, a-și făuri singur soarta:

Nimeni nu trebuie să fie aicea stăpân decât popoarele însele, și a trece suveranitatea în alte brațe decât în acelea ale popoarelor e o crimă contra lor. (MIHAI EMINESCU)

[...] *să mărturisească în fața lumei întregi, că un popor de o străveche obârşie vrea să fie de astăzi înainte stăpân pe soarta sa.* (ȘTEFAN PASCU)

A se băga (sau **a intra**) **la stăpân = a)** A se angaja ucenic sau servitor în casa cuiva:

(Eliptic) *Bine, zise baba, eu am lipsă de slugă, să umble la capre; bagă-te la mine.* (I. POP-RETEGANUL)

Acesta urmase numai două clase începătoare, venise acu şapte ani cu tată-său aici şi intrase la stăpân [...] (I. L. CARAGIALE)

[...] *ea răspunse că este o fată săracă și fără de părinți, și ar vrea să se bage la stăpân dacă ar găsi vreun loc*. (P. ISPIRESCU)

b) A ajunge sub stăpânirea sau sub influenţa cuiva:

Pentru bani luai bătrân/ Şi mă băgai la stăpân. (ANTON PANN)

Ține minte, bădie, să nu-ți vâri și tu capul la stăpân, adaose el cu tâlc. (EUGEN LOVINESCU)

Ungaria se arăta gata să accepte dominaţia ori să servească interesele puternicilor momentului – practic îşi etala vechea-i disponibilitate de „a intra la stăpân" –, conştientă fiind că numai cu acordul acestora putea să-şi ducă la îndeplinire programul. (MIHAI STRATULAT)

A lăsa (pe cineva) **stăpân** (pe ceva) = A ceda sau a dărui (cuiva ceva):

Dragoș, unul din voievozii din Maramureș, fusese lăsat stăpân peste un teritoriu moldovean de către suveranul maghiar, pentru serviciile sale. (ARINA AVRAM)

A se face stăpân pe ceva. v. **face.**

STĂPÂNIRE

A avea stăpânire asupra cuiva = A avea autoritate, ascendent moral asupra cuiva; a domina, a conduce:

Nic-a lui Costache, cel răgușit, balcâz și răutăcios, nu mai avea stăpânire asupra mea. (ION CREANGĂ)

A avea stăpânire de sine = A-şi controla sentimentele, reacţiile:

Uncheșul avea mai multă stăpânire de sine și se uita pe subt sprânceană la muieri. (MIHAIL SADOVEANU)

Avea o stăpânire de sine şi un calm care parcă nu erau din lumea aceasta. (HRISOSTOM FILIPESCU)

A lua în stăpânire = A ocupa:

[...] *dregătorii lor, trimiși s-o ia în stăpânire* [Oltenia], *rămân umiliți de sălbăticia în care trăiesc oamenii, într-o țară așa de mândră și bogată.* (AL. VLAHUȚĂ)

Să umblaţi pe calea aceea pe care v-a poruncit Domnul Dumnezeul vostru, ca să fiţi vii şi să vă fie bine şi să trăiţi vreme multă în pământul acela pe care îl veţi lua în stăpânire. (BIBLIA)

A pune (sau **a lua în** ori, înv., **întru**) **stăpânire ceva** sau **pe cineva =** A deveni proprietar, stăpân (prin mijloace abuzive):

Voi învăța eu pe voi să puneți stăpânire pe lucrurile din lume, cornoraților! (ION CREANGĂ)

A pune (sau, rar, **a prinde**) **stăpânire** (**pe,** ori, rar, **peste ceva** sau **cineva**) ori **a lua în stăpânire ceva** sau **pe cineva =** A se supune unei influenţe, unei presiuni etc.:

– Ia ascultați, măi, dar de când ați pus voi stăpânire pe mine? zise Gerilă. (ION CREANGĂ)

Gândurile i se limpeziseră, încrederea în puterea ei și în ajutorul Celui-de-Sus pusese stăpânire pe ea. (PAVEL DAN)

Evenimentele neașteptate însă pun stăpânire pe tine ca un pumnal ce te-a lovit în timpul somnului. (ION MINULESCU)

În vacanțele aceleiași epoci a pus definitiv stăpânire pe mine vânătoarea. (MIHAIL SADOVEANU)

O impresie de neprevăzut, de catastrofă puse stăpânire pe dânsul. (EUGEN LOVINESCU)

STÂLP

A fi (ori **a sta** sau **a rămâne**) **stâlp** (**de cremene** ori **de piatră**) = A fi (ori a sta sau a rămâne) pironit, împietrit (de spaimă, de mirare etc.):

Nu mai sta aicea stâlp, lângă mine. (MIHAIL SADOVEANU)

Flăcăul a ridicat ciomagul în sus, dar n-a putut izbi, căci Baltag sta stâlp de cremene înaintea lui. (CONSTANTIN SANDU-ALDEA)

A lega (sau **a pune**) (pe cineva) **la stâlpul infamiei** (Rar) = A condamna pe cineva în public; a blama:

Dimineaţa următoare, toţi aceşti patru deţinuţi au fost legaţi la stâlpul infamiei, unde au fost ţinuţi până la orele 16. (NICOLAE CAJAL)

Sigur că aceşti bărbaţi erau prea inteligenţi ca să-l aşeze pe Don Juan la stâlpul infamiei. (OCTAVIAN PALER)

A țintui (pe cineva) **la stâlp** (sau **la stâlpul infamiei**). v. **țintui.**

Stâlp de cafenea = Persoană care-și petrece timpul prin cafenele:

Se știa despre el că e un stâlp de cafenea și că-i place să se țină mai mult de biliard, decât de meserie. (ION PAS)

Au de patrie, virtute, nu vorbește liberalul,/ De ai crede că viața-i e curată ca cristalul?/ Nici visezi că înainte-ți stă un stâlp de cafenele,/ Ce își râde de-aste vorbe îngânându-le pe ele. (MIHAI EMINESCU)

STÂLPARE

A(-i) da (cuiva) **stâlpara** (Înv.) = A(-i) acorda (cuiva) locul cuvenit:

După care Sfântul Petros i-a dat [lui Iefonias] *stâlparea din Paradis și l-a trimis în cetate* [...] (https://www.teologiepentruazi.ro/)

STÂNĂ

A veni (sau **a ajunge**) **la** (sau, rar, **către, în**) **spartul târgului** (ori, rar, **bâlciului, iarmarocului, oborului, stânii**). v. **veni.**

A avea o stână de copii = A avea mulţi copii:

Căsătoria cu Roxana i-aduce lui Ţurcanu o stână de copii. (http://jurnalulliterar.ro/)

A închide lupul în stână = A-şi aduce duşmanul în casă:

Închide lupul în stână. (IULIU A. ZANNE)

STÂNCĂ

A face (sau **a sta**) **stâncă =** A împietri:

Numai prin strângerea rândurilor tuturor împrejurul unei Românii renăscute, vom găsi puterea de a sta stâncă neclintită împotriva tuturor primejdiilor şi vrăşmaşilor. (MAGAZIN ISTORIC, vol. 35, 2001)

A merge, a sări, a urca etc. **din stâncă în stâncă =** A merge, a sări etc. dintr-un loc (înalt) în altul:

Şi iacă-mi trecea tot din stâncă-n stâncă. (POP.)

STÂNG, -Ă

A călca cu dreptul înainte (sau **cu piciorul drept**) ori **cu stângul** (sau **cu piciorul stâng**)**.** v. **călca.**

A da cu stângu-n dreptul = A fi neîndemânatic:

Cu stângu-n dreptul dau de-o vreme-ncoace/ Şi-mi cheltuiesc iubirea pe nimic,/ Căzând la învoială – ca să zic –/ Cu tocmai cei plătiţi sa mă atace. (GEORGE ȚĂRNEA)

Ce să zică şi el? Că şi-a dat sigur cu stângu-n dreptul? (RĂSVAN POPESCU)

A face la stânga = A se îndrepta către partea stângă a unui drum, în direcţia mâinii stângi:

Înainte să ocolească ultima groapă a pantei, se asigură că nu trece nicio mașină, face stânga și vede drept în față un grup de profesoare navetiste [...] (SORIN CERIN)

A face stânga-mprejur. v. **împrejur.**

A trage (sau **a da, a face**) **la stânga** = A fura, a șterpeli; a ascunde:

A chibzuit că tu ești mai cuminte decât băiatul lui și că, fiind lângă el, ai putea să-l informezi dacă Bică a tras la stânga ceva bani. (ION PAS)

A ţine stânga = A merge pe partea stângă a unui drum:

Când treci cu automobilul frontiera Austriei, trebuie să fii atent la noi se ţine dreapta şi acolo stânga. (ANTON HOLBAN)

A-i cânta (cuiva) **cucul în stânga.** v. **cuc.**[1]

Să nu (sau **n-are să, n-o să** etc.) **ştie stânga** (**ta**) **ce face dreapta** ori **ce face dreapta să nu ştie stânga =** Formulă prin care se impune discreţie absolută:

Cât de blând și de cuviincios întâmpină fără deosebire pe toată lumea ce vizitează Bisericanii! și, mai presus de toate, câte milostenii împarte el pe la nevoiași, fără ca stânga să știe ce face dreapta sa!... (CALISTRAT HOGAȘ)

Tu însă, când faci milostenie, să nu știe stânga ta ce face dreapta ta. (BIBLIA)

– Prietene Tadeus, a zâmbit hatmanul Nicoară, dacă nu mă înșel, te rugasem ca ceea ce face mâna mea dreaptă să nu știe mâna mea stângă. (MIHAIL SADOVEANU)

Aduceau câte o echipă pe zi, apoi alta, să nu ştie stânga ce face dreapta. (VIORICA RĂDUȚĂ)

STÂRCI

A i se stârci cuiva inima (**de durere**) **=** A simţi o emoţie puternică, o supărare mare etc.:

Inima piticului se stârci de milă și o adoră. (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

STEA

A citi în stele = A prezice cuiva viitorul după poziţia stelelor:

[MĂRICA:] *Ferească Dumnezeu, bărbate, nu se află! dar toată lumea știe că Baba Rada citește și-n stele... și-i carte de tobă, asta... tobă de carte.* (VASILE ALECSANDRI)

(Fig.) *Nu poeţii au făcut iubirea, ci iubirea a făcut pe poeţi! Iar eu, care citesc bucuros în stele şi-mi fac o plăcere dintru a aşterne pe hârtie slovă lângă slovă, pot să jur că în slovele noastre umile sunt scrise toate tainele de amor ale cerului înstelat.* (LIVIU REBREANU)

A crede în steaua sa = A crede într-o soartă mai bună; a fi optimist:

Şi Napoleon, desigur, avea credinţa în steaua lui. (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, vol. 20-24, 1914)

A fi ca picat (sau **ca rupt**) **din stele =** Exprimă admiraţia pentru frumuseţea unui om:

– Omul acela, când îi veni vremea să se însoare, trimise pețitori la fata cea mai frumoasă din sat, o fată ruptă din stele, și mândră ca o zână [...] (I. L. CARAGIALE)

A fi cu stea (rar, **cu steaua**) **în frunte** (D. oameni) = A fi (sau a se considera) superior altora prin însuşiri fizice, morale, intelectuale etc.:

Nu căuta că-s mic, dar trebile care ți le-oi face eu nu le-a face altul, macar să fie cu stea în frunte. (ION CREANGĂ)

Nu spera când vezi mișeii/ La izbândă făcând punte,/ Te-or întrece nătărăii,/ De ai fi cu stea în frunte. (MIHAI EMINESCU)

Cuconașii din Ieș nici nu catadicsesc să se uite la bietele copile, parcă ei sunt cu steaua în frunte. (VASILE ALECSANDRI)

A se naşte sub o stea norocoasă (sau **rea**) **=** A (nu) avea noroc:

De 38 de ani îmi repet că m-am născut sub o stea norocoasă. (ALEXANDRU PETRIA)

Te salut, prunc fraged, născut sub o stea norocoasă, creşti mare că eşti dotat cu un caracter rar. (DAMIAN TODIȚA)

Muncească-se cât o vrea/ Cel născut supt steaua rea, în zadar se va sili/ Ce-o dori a dobândi. (IENĂCHIȚĂ VĂCĂRESCU)

A ședea (sau **a sta, a rămâne**) **cu dinţii la stele.** v. **ședea.**

A umbla (sau **a se duce** etc.) **cu steaua =** A colinda cu steaua:

Copiii cari umblă cu steauase numesc stelari, colindari, colindători sau crai. (TUDOR PAMFILE)

A vedea stele verzi = Exprimă o durere insuportabilă pe care cineva o încearcă în urma unei lovituri puternice:

Primarul nu apucă să răspundă. Tănăsescu îi cârpi câteva perechi de palme de văzu stele verzi, strigând: – Vă satur eu acuşica de revoluţie, n-ai grijă! Pe toţi vă satur, să ţineţi minte! (LIVIU REBREANU)

Tata uita să-și plece capul când intra, astfel că se izbea de pragul de sus, de vedea stele verzi. (ION PAS)

A(-i) apune (sau **a-i asfinți**) **steaua** (cuiva)**.** v. **apune.**

Vai de steaua mea (sau **a ta, a lui** etc.) **=** Exprimă o ameninţare sau un sentiment de compătimire:

De te-a împinge păcatul să mai vii o dată, vai de steaua ta are să fie! (ION CREANGĂ)

Să se cuminţească... Să iasă la muncă așa cum e datina și legea. Altfel or s-o pață, vai de steaua lor! (MIHAIL SADOVEANU)

STEAG

A duce (sau **a purta**) **steagul =** A fi în fruntea unei acţiuni:

– Treaba asta cu Iustin Preda ăl mic care va duce steagul mai departe e demonstrată? (DAN DOBOȘ)

El însuși purta steagul cel mare al Țării Românești, pe care strălucea virtutea ostășească […] (PETRU DEMETRU POPESCU)

A i se înălţa cuiva steagul = A dobândi stimă, consideraţie, respect:

Aşa, de pildă, multe serii de luptători au apărut şi dispărut de când s-a înălţat steagul funcţionarilor comerciali. (PRESA MUNCITOREASCĂ și SOCIALISTĂ din ROMÂNIA: 1900-1921)

A închina armele (sau **steagul**)**.** v. **închina.**

A închina steagul. v. **închina.**

A ridica (sau **a scoate** ori **a lega**) **steag alb** (D. o armată) **=** A se preda, a cere pace:

Dacă-i aşa, apoi mâini dimineaţă, urcă-te pe poartă şi leagă în vârful săneţii un ştergar alb; spune că închinăm cetatea, cu tocmală să ne lesă slobozi să ieşim şi să ne ducem unde vom voi. (C. NEGRUZZI)

[…] *acolo, pe când aşteptam din ceas în ceas să iasă turcii la luptă dreaptă, ne-am pomenit într-o bună dimineaţă că ardică steag alb şi trămit la gheneraru nostru să-i închine cetatea.* (ION GHICA)

A ridica steagul revoltei (sau **răscoalei**) ori (rar) **steag de răzvrătire** (Înv.) **=** A porni, a declara o revoltă (sau o revoluţie, o luptă etc.):

Ţara Românească era curăţită de turci şi steagul revoltei adică al eliberării şi independenţei era ridicat. (AUREL DECEI)

Discuţia cea mai serioasă în această privinţă este cea referitoare la hotărârea de a ridica steagul luptei antiotomane în 1594. (BOGDAN MURGESCU)

A ţine sus (sau **a ridica**) **steagul = a)** A lupta cu dârzenie:

Vorba-i așa, mă, ce ne facem noi ăștia mai prăpădiți, dacă desființează comuniștii pe găzdoi, pe oamenii cu stare, pe lângă care poți trăi? Cine-o să mai țină steagu sus, ha?... (ION LĂNCRĂNJAN)

b) A menţine:

Și nu e mult de tot de când Bucureștiul ținea sus steagul latinismului împotriva spiritului critic moldovenesc. (G. IBRĂILEANU)

STEAJĂR

A-i ajunge (sau **a i se apropia** sau **a i se scurta**) **cuiva funia la** (sau **de**) **steajăr = a)** A fi într-o situație foarte grea:

Tocmai către sfârșitul lui iulie codrii Ozanei prinseră a vui de freamătul duiumului turcesc. Funia se strângea la steajăr [(pop.) par înfipt în pământ în mijlocul unei arii de treierat cu cai, în jurul căruia se înfășoară funia în timpul treieratului]. (AL. VLAHUȚĂ)

b) A fi aproape de moarte:

Într-o zi, se simți moșul rău, vedea că s-a strâns funia la steajăr, că i se apropie capătul vieții și și-a chemat toți ficiorii și toate nurorile la cel mai mic, unde-l ajunsese ceasul morții și le-a zis [...] (ANTOLOGIE de LITERATURĂ POPULARĂ, vol. 3)

STELI

A-i steli (cuiva) **ochii =** A străluci; a vedea stele în fața ochilor din cauza amețelii:

Parte din acei copilandri, cu cari el să jucă de-a „cătanele" nu s-au mai întors de la fronturile de bătaie, și nimeni nu știe; pe unde le vor „steli" ochii, ori le vor putrezi oasele. (THEODOR SITEA)

STEMĂ

A fi cu (sau **a avea**) **stema** (sau **stemă**) **în frunte = a)** A fi de neam mare, ales:

Doar nu ești cu stema-n frunte să te ascult. (TUDOR PAMFILE)

b) A fi cuminte, drept, cinstit:

Inima, bat-o pustia: să fii și cu stemă-n frunte, n-o frângi, tot degeaba. (BARBU DELAVRANCEA)

STERP, -EARPĂ

A fi stearpă (sau (reg.) **o sterpătură**) (D. femei) = A nu putea avea copii:

De băieți nu mai trag nădejde, pentru că baba mea e o sterpătură. (ION CREANGĂ)

STICHIU

A se pune cu stichiu (pe cineva) (Reg.) = A stărui mult pe lângă cineva pentru a-l determina să acționeze într-un anumit fel:

Și nu-i vine să plece, până nu se pune ăla cu stichiu pe el. (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, vol. 29-31, 1916)

STICLETE

A avea (sau **a fi cu**) **sticleți în** (sau **la**) **cap** sau **a-i cânta** (cuiva) **sticleții** (**în cap**) (Pop.) **=** A avea idei extravagante, bizare:

– Da bine, domnule, stigleți ai în căciulă și ți-e frică să nu scape, de nu ți-o iei din cap când întâlnești pe femeia părintelui? (P. ISPIRESCU)

A-i scoate (cuiva) **sticleții din cap =** A face pe cineva să renunțe la ideile extravagante, bizare:

– Am zis că numai domnul Comșa are să-ți scoată sticleții din cap. (CEZAR PETRESCU)

A-și pune colivia cu sticleți pe cap (Reg.) = A se căsători:

A pune colivia cu sticleți pe (în) capul său. (GEORGE BARONZI)

STICLI

A-i sticli ochii (pe undeva) **=** A se afla undeva (departe):

De nu dădeam peste Văsui al d-tale în opcină, cine știe pe unde mi-ar fi mai sticlit ochii!... (CALISTRAT HOGAȘ)

– Mă tot socotesc pe unde i-or sticli ochii. – Întreabă-mă pe mine și ai să afli. La Mănăstirea Hurezu. (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

A-i sticli (cuiva) **ochii în cap** = A fi deștept, vioi:

Se vedea şi după cum râdea, şi după cum îi sticlea ochii în cap la mâncare, şi după cum trăgea din ţigare. (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

Cine știe pe unde îi sticlesc ochii (În fraze interogative sau exclamative) **=** Cine știe unde se află (și cum o mai duce):

Croitorul Iotici rămânea fără ziare. Îl întreba pe stămbarul Haim dacă nu ştie cumva pe unde îi sticlesc ochii vagabondului. (EUGEN BARBU)

Ehei!... pe unde-i sticlesc lui ochii acuma... – Pe unde-i sticlesc ochii? Nu s-o fi-nsurat? – Ce-nsurat!... (CEZAR PETRESCU)

STIGMAT

A cădea în stigmate (Îvr.) **=** A fi dezonorat:

Au căzut besehca... Născătoarei în stigmate. (DOSOFTEI)

STIL

A face stil = A vorbi figurat:

Criticul, ambiguizând și, să spun așa, bâiguind impresionistic, face stil, în maniera lui G. Călinescu [...] (VICTOR MARIAN BUCIU)

STINDARD

A ridica stindardul revoltei (sau **naţional, luptei** etc.) = A porni, a declanşa o revoltă (sau o revoluţie, o luptă etc.):

N-ar fi cutezat să ia parte într-o mişcare ce ar fi ridicat stindardul revoltei. (ION GHICA)

Oare te mai îndoieşti de noi, căpitane?! Noi, care suntem de multă vreme alături de toţi cei care au ridicat stindardul luptei împotriva silniciilor domniei [...] (MICU SECUIU)

STINGE

A stinge cărbuni (Pop.) **=** A arunca în apă cărbunii aprinşi (rostind anumite cuvinte care se consideră că alungă deochiul):

Ca să ştie, stinge cărbuni în apă: dacă se scufundă cărbunii, copilul are deochi; (G. COȘBUC)

Nu le ierta pentru „vrajele şi descântecele ce caută: stinge cărbuni, pune lacăte, şi cuţite, şi sorţi să-şi vadă norocul lor” [...] (EUGEN TEODORU)

A stinge var = A turna apă peste piatra de var arsă pentru a obţine, în urma reacţiei chimice produse, varul stins:

„Stinge, pe la sfârşitul lui august, vreo opt oca de var cu apă, şi-l lasă să şează vro câteva zile până se limpezeşte;” (CONSTANȚA VINTILĂ-RĂDULESCU)

A-i stinge (cuiva) **lampa.** v. **lampă.**

A-i stinge cuiva lumina (sau **becul**) (Îrg.) **=** A-l ucide:

Trebuia să-i stingă lumina vieții: numai așa erau scăpați, cu adevărat scăpați de el. (IOAN SLAVICI)

– Știu eu? Se temea, pesemne, să nu mă omoare barbatu-său; să nu mă taie; să-mi stingă becul. (MIHAIL SADOVEANU)

– Să nu sari calul, amice, că-ți sting lumina la Steaua Polară! M-a amenințat șarpele. (PETRE BARBU)

Bea de stinge (sau **bea de usucă** ori **usucă pe unde trece**) = E foarte bețiv:

După cheful ăla al lui Pleşea, după care Olga s-a cuplat cu Sandu, s-a apucat de băut. Bea de stinge. (DUMITRU CRUDU)

Un alt personaj însemnat al romanului este popa Dumitru, poreclit Tărăboi, care „bea de stinge”, chefuieşte în fiecare zi la moş Precu. (MIHAIL SADOVEANU)

Om în vârstă şi bea. Bea popa de stinge. Dânsul spune că-i face bine. (ION BĂLAN)

STOARCE

A stoarce (cuiva) **ceapa** (sau **lămâia**) **în nas** sau **a-i freca cuiva ridichea la nas.** v. **nas.**

A aduce (sau **a scoate, a stoarce** etc.) (ceva) (**şi**) **din piatră seacă.** v. **piatră.**

A stoarce (sau **a scoate**) **laptele din piatră.** v. **lapte.**

A stoarce pe cineva ca pe un burete (sau **ca pe o lămâie**) (Arg.) = **a)** A face pe cineva să-şi epuizeze puterile; a istovi, a slei de puteri:

– Să nu mă sileşti dumneata pe mine, care ţi-am muncit până m-ai stors ca pe o lămâie, să mă înjosesc la bătrâneţe, că nu şade frumos şi nu-i drept! (LIVIU REBREANU)

Când regele cel atât de sensibil a dat răvaş de drum filozofului, el spunea intimilor: l-am stors ca pe o lămâie, nu mai aveam ce scoate din el. (PAUL ZARIFOPOL)

Adversarii acţionau diabolic: ne interceptau ofiţerul, îi sfredeleau creierul, îl storceau ca pe o lămâie, apoi ni-l aruncau înapoi, să ne facă să simţim cine erau ei. (PAVEL CORUȚ)

b) A lua de la cineva bani (prin vicleşug, prin insistențe), a epuiza resursele băneşti ale cuiva:

Am fost speculați, piața franceză şi-a mobilizat tot neamul sinistru a lui Gobseck, ne-a găsit la mare strâmtoare şi ne-a stors ca pe-o lămâie. (PAMFIL ȘEICARU)

A-şi stoarce viaţa sau **a stoarce** (pe cineva) **de puteri** (ori **de vlagă**) **=** A munci sau a face pe cineva să muncească din greu; a depune sau a face pe cineva să depună eforturi deosebite :

Că şi azi mai sunt dator şi la oameni, şi la popa pentru înmormântare, şi-s cu copilaşii flămânzi, şi-s fără o palmă de loc, şi-s stors de vlagă, şi muncesc până-mi sar ochii, şi n-ajung să-mi hrănesc copiii... (LIVIU REBREANU)

Și dacă-i vinovat cineva […] *atuncea viața asta blăstămată-i de vină, că m-o sucit și m-o stors de vlagă* […] (ION LĂNCRĂNJAN)

Nepotolită, fosta lui tovarășă de cafeluță și de isprăvi, se hotărâse să stoarcă de vlagă toți bărbații din mahala […] (G. M. ZAMFIRESCU)

A-şi stoarce creierii (sau **creierul, mintea**) (Fam.) = A se gândi intens pentru a găsi o soluţie (pentru a ieşi dintr-o dificultate, pentru a rezolva ceva dificil etc.):

Şi Ana porni îndată spre Glanetaşu, cu sufletul greu, cu trupul zdrobit. Mintea-i era stoarsă ca un burete uscat. Nicio nădejde, dar nici neîncredere. (LIVIU REBREANU)

Îl vezi pe unul că-și stoarce creierii făcând calcule peste calcule, că după aia rupe totul și n-ai curiozitatea să te interesezi măcar dacă n-a înnebunit?! (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

Câtă strădanie îşi dau „amicii" noştri în a-şi stoarce creierii pentru a găsi cum să ne facă viaţa mai „agitată"! (ANA NOVAC)

A(-i) stoarce (cuiva) (**un râu de, câteva**) **lacrimi** (sau, rar, **o lacrimă, plâns**) = A face (pe cineva) să plângă:

Pomelnicul copiilor iubiţi stoarse lacrimi preotesei, fiindcă sunt atât de împrăştiaţi în lumea mare şi n-a avut noroc să-i mai vadă măcar o dată împreună […] (LIVIU REBREANU)

Să-și uite de sclavie cu toții împreună/ De lanțul care-adese atâta plâns le-a stors. (AL. MACEDONSKI)

STOFĂ

A avea stofă (**de...**) = A avea calităţi deosebite (într-un anumit domeniu):

Nu avem acele bariere de examene, diplome și titluri. Care are stofă de conducător răzbește aci la sigur. (JEAN BART)

– Când îți spun eu că asta are stofă, tu nu mă crezi! Te joacă pe degete, ca pe fraieri, și tu-nghiți! (EUGEN BARBU)

Nu avea stofă de lider, asta îi era limpede lui Paulică […] (CRISTIAN TEODORESCU)

STOMAC

A avea stomac de struț. v. **struț.**

A avea stomacul deranjat = A avea diaree:

C-avea stomacul deranjat, când a plecat cu elicopterul aseară. (DANIEL BĂNULESCU)

Seara și toată noaptea îi fusese rău, vomase, stomacul era și mai deranjat, mai mult simțea o greutate în dreapta. (LUCIA DĂRĂMUȘ)

A i se întoarce maţele (sau **stomacul**) **pe dos.** v. **întoarce.**

A nu avea (pe cineva) **la stomac** (sau **la pipotă**). v. **avea.**

A-şi încărca stomacul cu...v. **încărca.**

A-și pune stomacul la cale (Fam.) = A-și potoli foamea, a mânca:

Știubei și tovarășii săi își puneau provizoriu stomahurile la cale. (CEZAR PETRESCU)

Am primit cu încântare. Iar încântarea mea nu se datora dorinţei de a-mi pune stomacul la cale [...] (GABRIEL CHIFU)

Pe stomacul gol = Înainte de a fi mâncat ceva:

Uneori, cu leacuri băbeşti, recomandate de vreo doftoroaie: jinars amestecat cu miere, din care bea două linguri mari în fiecare dimineaţă, pe stomacul gol. (MARTA PETREU)

STOP

A fi pe stop (Fam.) **=** A fi la ciclu:

Care sunt motivele pentru care femeile nu ar trebui să intre în apă când sunt pe stop? (https://forum.softpedia.com/)

A se lăsa (sau **a se pune**) **stopul** (Fam.) **=** A se opri circulaţia într-un sens prin apariţia luminii roşii la semafor:

Şi-a luat sabia de lemn, puşca şi dopul/ Şi s-a suit repede în căruţă,/ Ca să treacă până nu se lasă stopul [...] (CAMIL PETRESCU)

STRACHINĂ

A cădea (sau **a se băga, a se lovi, a pica, a se potrivi**) **ca musca-n lapte** sau **ca musca-n strachină.** v. **muscă.**

A călca în străchini (**a călca în străchini verzi** sau **a umbla după străchini verzi**) (Fam.) **= a)** A avea (sau a umbla după) aventuri amoroase:

– E o fudulă, o luată din Iele, n-are toate sâmbetele. Când umblă, calcă-n străchini. (BARBU DELAVRANCEA)

S-o vezi, să n-o crezi,/ Vorniceasa noastră calcă-n străchini verzi! (VASILE ALECSANDRI)

b) A umbla neatent, cu stângăcie:

Nu ştiu cum faci, dar mereu calci în străchini, îi zise cumnată-sa. (MIHAIL SADOVEANU)

Când are să afle cum călcaţi în străchini voi p-acilea, cum daţi cu bâta-n baltă, cum, în loc să astupaţi gropile ruşinoase ale trecutului glorios, le adânciţi într-un mod subiectivist, sectarist. (ION D. SÎRBU)

A lua (sau **a prinde, a ridica pe cineva**) **ca din strachină** (sau **ca din oală**)**.** v. **lua.**

A mânca dintr-o strachină (cu cineva) (Fam.) **=** A fi de aceeaşi vârstă sau de aceeaşi condiţie socială (cu cineva):

S-au mârâit între ei, dar au mâncat dintr-o strachină cât a trăit Tito, titoporul, cum îl poreclisem noi câțiva ani, stalinul balcanic... (CONSTANTIN BANU)

A vedea alb în strachină = A spera într-o reuşită materială, într-o îmbogăţire:

Credea c-o să vadă și el alb în strachină.

STRADĂ

A arunca (sau **a azvârli**) **pe cineva în stradă = a)** A da pe cineva afară din (propria lui) casă:

[...] *numai absența din țară a capului familiei făcuse să nu fiu azvârlit în stradă sau, și mai mult, la Şcoala specială nr. 2!* (EMIL MLADIN)

b) A lua cuiva tot ce are.

A bate străzile = A umbla în neştire; (pex) a pierde timpul:

Şi când nu te-aşteptai, odată te pomeneai cu ea că dispare. Şi Ivona, iar cu telefoanele, şi iar

bate străzile și întreabă-n dreapta-n stânga... (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

O lecţie, da, i-ar fi dat-o, l-ar fi certat părinteşte că bate străzile noaptea [...] (VAL CONDURACHE)

STRAJĂ

A fi (sau **a sta, a rămâne**) **de strajă** ori **a ține** (sau **a face**) **strajă** (ori, rar, **straja, straje**) **=** A păzi, a pândi:

– Să zică, că o fost de față! El era de strajă când o fo' Horea la Împăratu'! (TITUS POPOVICI)

– Eu și cu domnia sa Lixandru stăm strajă aici [...] (MIHAIL SADOVEANU)

În sfârșit, durai-vurai, seara vine, fata se culcă și Arap-Alb se pune de strajă chiar la ușa ei, iară ceilalți se înșiră tot câte unul-unul până la poartă, după poruncă. (ION CREANGĂ)

Şi cum ajunge la poarta raiului, din afară, se şi pune acolo de strajă şi stă neadormit zi şi noapte, tot întruna, fără să se clintească din loc. (IDEM)

Acu a doua noapte cel mijlociu era să stea de strajă. (MIHAI EMINESCU)

A ţine strajă (Înv.) **=** A străjui, a veghea:

Sus în brazii de pe dealuri,/ Luna blândă ţine strajă. (MIHAI EMINESCU)

Suflete, priveşte bine şi de-acuma ţine strajă,/ Căci coboară înserarea şi ne bate-n faţă vântul. (ION PILLAT)

A-și pune strajă gurii (sau **ochilor**) (Pop.) = A-și înfrâna dorința de a vorbi (sau de a privi):

Drept aceea nu voi pune strajă gurii mele, ci voi vorbi întru deznădejdea duhului meu și mă voi plânge întru amărăciunea inimii mele. (BIBLIA)

Retează-mi mâna dreaptă/ Și pune-mi strajă gurii [...] (ION MINULESCU)

Radu... ș-a pus strajă ochilor și s-a dezbărat de năravul lui. (AL. VLAHUȚĂ)

Foaie de strajă = Prima foaie nescrisă a unei cărți:

Deschizând foaia de strajă a primului tom, am dat de versuri scrise cu creionul. (MIHAIL SADOVEANU)

STRAT

(**A fi, a pune**) **în** (sau **la**) **strat de moarte =** (A fi) în agonie:

Jos trântitu-m-a,/ La strat de moarte pusu-m-a. (ȘEZĂTOAREA, II)

STRĂMUTA

A (**stră**)**muta** (sau **a strâmba, a drege**) **cuiva fălcile.** v. **falcă.**

A se strămuta de aici (sau **din viață**) = A muri:

O mângâiere tot va rămâne în durerea voastră, că s-a strămutat de aici fără zbucium și îndelungă tortură. (I. L. CARAGIALE)

A-şi strămuta fălcile = A căsca mult, tare, mereu:

[...] *iar pentru mine, toate aceste suspinări mă fac să casc pân' îmi strămut fălcile...* (VASILE ALECSANDRI)

Unui planton, care căsca de-şi strămuta fălcile pe-o bancă întinsă lângă uşa nu mai ştiu cărui comandament superior, i s-a făcut milă de dânsul sau i-a căzut, taman la ţanc, ca să-l distreze. (N. D. COCEA)

STRĂPUNGE

A străpunge frontul (sau **prima linie**) **=** A distruge într-un anumit loc linia de apărare a inamicului şi a pătrunde dincolo de această linie:

Cealaltă parte a armatei ruse trebuia să-şi coordoneze acţiunile cu Armata I română în scopul de a străpunge frontul [...] (VARTAN ARACHELIAN)

Inamicul a reuşit să străpungă prima linie, dar a fost angajat într-o încleştare crâncenă de către linia a doua a cavaleriei grele. (FLORIN CONSTANTINIU)

STRÂMB, -Ă

A (**se**) **jura strâmb =** A comite sperjur, a depune mărturie mincinoasă:

Era odată un om bogat care făcea numai rele la cei din satul său: le lua pământul cu nedrept, îi înjura, îi bătea, jura strâmb şi cu toţii se avea rău. (POP.)

Nu jura... ca ţiganii. Nu jura strâmb, femeie! Te aude Dumnezeu. (AURA CHRISTI)

A jura strâmb este un păcat capital, care atrage pedeapsa lui Dumnezeu, legarea persoanei respective, a sufletului acesteia de forţele infernale. (ALEXANDRU OFRIM)

A avea gura strâmbă = A spune minciuni:

Tot ce e perfid şi lacom, tot Fanarul, toţi iloţii,/ Toţi se scurseră aicea şi formează patrioţii,/ Încât fonfii şi flecarii, găgăuţii şi guşaţii,/ Bâlbâiţi cu gura strâmbă sunt stăpânii astei naţii". (MIHAI EMINESCU)

A călca strâmb = a) A avea o comportare incorectă, imorală; a aluneca pe o cale greşită:

O zodie va călca strâmb la locul de muncă. (https://www.capital.ro/)

b) (Fam.) A comite infidelități conjugale:

Dar când muierea începe să calce strâmb şi o simte bărbatul, inima lui arde, ştii, ca peştele pe cărbuni. (NICOLAE FILIMON)

Căci pe vremile acelea nu se pomenea ca vro femeie să calce strâmb. (P. ISPIRESCU)

A înghiți strâmb (sau **rău**)**.** v. **înghiți.**

A lua cu strâmbul (Înv.) = A lua prin înşelătorie sau cu forţa:

[...] *cei bogaţi vor face mincinoşi pre cei săraci şi vor lua cu strâmbul de la săraci.* (ION GHEȚIE, ALEXANDRU MAREȘ)

A privi (sau **a se uita**) **strâmb =** A privi (sau a se uita) cu ciudă, urât, duşmănos; a nu privi cu ochi buni:

Honig îl privi strâmb, iar Redniczek ar fi avut mare poftă să-l înjure pentru că i-a stricat somnul [...] (MIRCEA STREINUL)

Pe Zamfir nu-l sucea Safta, nici nu-l învârtea, dar bodogănea, se strâmba ori se uita strâmb când vreun lucru nu era la locul lui ori când ceva se făcea anapoda [...] (IOAN SLAVICI)

Tom se uită strâmb la el. Nu-i plăcea când prietenul său vorbea în dodii. (ADRIAN MIHĂLȚIANU)

A pune (sau **a băga**) **strâmbe** (cuiva) (Arg.) = A şicana pe cineva; a interveni în defavoarea cuiva:

Director PSD de institut, acuzat că pune strâmbe spitalului la Bucureşti. (http://www.ziarelive.ro/)

Nici măcar ca să studiez mapa mea, pe a lui Leo Ştefăneţ sau pe a lui Constantin, alt coleg al meu de la cenaclu care îmi vorbea tot timpul în papainoage şi îmi băga strâmbe la fiecare pas [...] (DUMITRU CRUDU)

Bagă strâmbe la tântălăi şi tămâiere unde trebuie. (GEORGE COLPIT)

A râde (sau **a surâde, a zâmbi**) **strâmb** = A râde (sau a surâde, a zâmbi) forţat, în silă, nesincer:

Riguros istorică, această istorioară trăsnită m-a făcut să râd destul de strâmb şi să prind dragoste bruscă pentru litera împotriva căreia s-au luat măsuri administrative. (ANA BLANDIANA)

Râde strâmb, se clatină şi se bate cu palmele peste coapse. (MIHAI MĂNIUȚIU)

A şedea strâmb şi a judeca (sau **a vorbi, a grăi**) **drept** = A discuta cu franchețe:

Să şedem strâmb şi să judicăm drept. (AL. ODOBESCU)

Să stăm strâmb, dar să vorbim drept, d-le Athanasiade, zise răposatul Bosie, în cursul pledoariei lui [...] (C. ȚICU-ȘTEFĂNESCU)

A trăi cu strâmbul (Reg.) **=** A face nedreptăţi:

Când se naşte un copil şi pică pe mâna dreaptă, toată viaţa lui va fi cu dreptate, iar dacă pică pe mâna stângă, va trăi numai cu strâmbul. (SIMION FLOREA MARIAN)

STRÂMBA

A-şi strâmba gâtul (sau **a i se strâmba cuiva gâtul**) **=** A privi într-o parte sau înapoi după cineva

sau ceva întorcând (şi menţinând), îndelung ori repetat, capul, cu gâtul într-o poziţie forţată, incomodă etc.:

În tinerețe, când știa că trebuie să se întoarcă acasă Urcan, n-avea un pic de astâmpăr, se uita în calea lui până i se strâmba gâtul. (PAVEL DAN)

A strâmba cuiva gâtul = A suci cuiva gâtul:

– Bine, lupul meu flămând. Uite mi-ai strâmbat gâtul. (GH. JURCĂ)

A strâmba cuiva fălcile (Reg.) **=** A bate pe cineva foarte tare, lovindu-l peste obraz; a-i muta cuiva fălcile (din loc):

Ia auzi-l, mai degrabă i-ai putea strâmba fălcile decât vorba! (ION CREANGĂ)

A strâmba (sau **a cârni**) **din nas** (sau **din buze**) sau (rar) **a-şi cârni nasul.** v. **nas.**

A vorbi până i se strâmbă gura la ceafă = A vorbi mult şi fără rost:

A vorbi până ţi s-a strâmba gura la ceafă. (IULIU A. ZANNE)

A strâmba limba (sau **gura**) (la cineva) (Pop.) = A scoate limba la cineva:

Dar prinţesa a scos limba, *s-a strâmbat răutăcioasă spre melcul Leodor şi apoi a fugit în palat.* (ANASTASIA POPA)

A se strâmba de râs = A face mare haz; (fam.) a se prăpădi de râs:

Un înot cam câinesc, de toată frumusețea, se uita lumea de primprejur şi se strâmba de râs, dar totuşi înot. (BIANCA BALOTĂ)

Începu să lovească cu toată puterea pe bătrână în cap, dar, cu fiecare lovitură, râsul și șoaptele în dormitor se auzeau mai tare, iar baba se strâmba de râs... (ION MÂNZAT)

A se strâmba moartea (la cineva) (Reg.) **=** A muri:

Atunci s-o strâmbat odată moartea, cum n-o mai făcut iè de multă vreme. (PAMFIL BILȚIU)

STRÂMT, -Ă

A fi strâmt la minte (sau **a avea mintea strâmtă**) **=** A fi lipsit de inteligenţă:

„Bietul Costică! îşi zise în cele din urmă bătrânul. Băiat bun, păcat că-i strâmt la minte, cum a fost de când ştiu şi-l iubesc!” (LIVIU REBREANU)

Sunt oamenii cu mintea strâmtă, care se văd în toate împrejurările pe sine şi numai pe sine, trăiesc numai în prezent şi numai pentru prezent [...] (IOAN SLAVICI)

Sturdza era o fire dreaptă şi cinstită, un barbat iubitor de ţară, care nu ştia ce este lăcomia de bani, dar strâmt la minte [...] (RADU ROSETTI)

A prinde (pe cineva) **la strâmt** (Fam.) **= a)** A profita de faptul că cineva se află într-un loc strâmt:

Eu mi-am dat drumul pe scară la vale, să-l prind acolo, la strâmtoare. (ION LĂNCRĂNJAN)

b) A profita de faptul că cineva se află în (mare) dificultate; a profita de ocazie:

Să vedeţi numai ce mi-a povestit secătura cea bătrână de Simon Wheeler când m-a prins la strâmt într-un colţ din cârciuma minorilor de la Anghel. (I. L. CARAGIALE)

Blumenberg abuzează de spiritul d-sale, prinzându-mă la strâmt, d-sa, care poartă un nume de fizionomie germană [...] (CAIETE CRITICE, 9-12, 2004)

„Îl prind eu o dată la strâmtoare și pe păduchele ăsta!”(ION LĂNCRĂNJAN)

A fi (sau, înv., **a aduce**) **la largul cuiva şi la strâmtul altcuiva = a)** A se găsi (sau a ajunge) într-o situaţie avantajoasă, profitând de situaţia dezavantajoasă în care se află (sau a ajuns) altcineva:

– Hei, acolo era largul meu şi strâmtul tău – de-acu eşti prea bun la D-zeu şi nu te lasă să te mănânc! (MIHAI EMINESCU)

Acum e la largul ei și la strâmtul meu. (I. C. HINȚESCU)

b) A-şi lua libertăţi excesive, deranjând pe cineva.

STRÂNGE

A (**se**) **strânge de pe drumuri** sau (**pe**) **acasă** = **a)** A nu mai fi (sau a face să nu mai fie) hoinar, stabilindu-se (sau stabilindu-l) într-un loc; a sta (sau a face să stea) acasă:

Iar când intrară în strada Occidentului, unde aveau o odaie cu chirie, o luă de mână ca pe un copil rău și dezmățat, pe care mă-sa îl strânge acasă de pe drumuri. (LIVIU REBREANU)

Femeia lui Dumnezeu, care mă strânge de pe drumuri și câteodată de prin școlile aieste înalte de băutură. (EUGEN LOVINESCU)

b) A (se) face om aşezat; a-şi (sau a-i) face o situaţie (materială) bună:

Şi întorcându-se la palaturile tatălui său, socotea că acum s-a sfârşit; are să se strângă de pre drumuri. (P. ISPIRESCU)

Roșia lui Triloiu o fi ea vicleană, dar nici noi nu suntem strânși de pe drumuri. (PAVEL DAN)

Ea n-a ajuns, oricum și cum,/ Să-și strângă nora de pe drum. (G. COȘBUC)

A (**se**) **strânge în jurul cuiva** = A (se) mobiliza la ceva:

– Cred că în această privinţă Golopenţia semăna cu Gusti, căci Gusti avea darul de a strânge în jurul lui oameni [...] (ANTON GOLOPENȚIA)

Acesta fiind Nicolae Iorga, era firesc să strângă în jurul său elevi, admiratori, ciraci, care au luat numele de ,,iorghişti”. (VALERIU RÂPEANU)

A i se strânge (sau **a ajunge**) **funia la par** = A ajunge într-o situație dificilă, când nu mai poate face cum vrea:

Cum funia se apropie de par, Felix a considerat că trebuie să-şi pregătească ieşirea din scena politică pregătindu-şi un fundal eroic, cu accente de vitejie. (MONITORUL OFICIAL al ROMÂNIEI, vol. 18, 2007)

A i se strânge (sau **a-i strânge cuiva**) **inima** (sau, rar, **sufletul**) = A simţi (sau a face pe cineva să simtă) nelinişte, îngrijorare, emoţie (foarte) puternică etc.:

Duminică, după ce clopotele sunară ieşirea din biserică, Titu se repezi la preotul Belciug să-i ceară trăsura pentru deseară. Intrând în ogradă, inima i se strânse puţin. (LIVIU REBREANU)

Inima lui Naţl se strânse și mintea lui se lumină deodată, parcă toată noaptea ar fi dormit și n-ar fi văzut băutura cu ochii lui. (IOAN SLAVICI)

A se strânge (sau **a se aduna**) **lumea ca la moşi.** v. **moș.**

A strânge (cineva) **oaste** (sau **oştire, armată** etc.) = A (se) mobiliza:

Deci au şi purces Ştefan vodă în sus, pe la Cernăuţi şi pe la Hotin, şi au strâns oaste feluri de feluri de oameni, şi au purces în jos. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

Dincoace de Milcov, aflând de neprieteneasca primire ce au să facă moldovenii frăţâne-său, Alexandru Vodă îşi strânse şi el oştirea şi se găti a purcede spre Moldova, în întâmpinarea lui Pătru. (AL. ODOBESCU)

A strânge (pe cineva) **cu uşa** (sau **în balamale, în cleşte, în chingi, în frâu** etc.) = A sili; (pex.) a lua pe cineva din scurt:

Acasă vorbea scurt, tăios, având aerul că dă mereu porunci. Când era strâns cu ușa și trebuia să o țină mai lung, începea totdeauna cu: „apoi, dacă-i vorba… apoi”… (PAVEL DAN)

Strâns cu ușa, mă apropiai, dar numai Dumnezeu știe cum mi se bătea inima. (NICOLAE GANE)

– Lasă martorul, femeie. Datoria mea e să strâng în chingi pe cei doi. (MIHAIL SADOVEANU)

Și așa, strâns cu ușa de întrebări, popa sfârși prin a le arăta oamenilor grămada de porumb care-i umplea buzunarul […] (PANAIT ISTRATI)

A strânge (pe cineva) **de grumaz** (Înv.) = A sugruma:

Ungurul întinde şi el mâna slobodă, pesemne vrea să-l apuce şi el de grumaz, dar nu ajunge. (OVIDIU BÎRLEA)

Nu băga mâna în foc, nu sta în ger dezbrăcat, nu-l strânge de grumaz pe vecinul, chiar dacă merită. (http://www.informatia-zilei.ro/)

A strânge (pe cineva) **de guşă, a se strânge de gât** (Reg.) **= a)** A (se) sugruma:

Nemaiputând răbda prigonirea, hangiul se repede sălbatic şi apucă de gât pe căpitan; acesta se lasă fără a face o mişcare. Hangiul se-ndârjeşte şi-l strânge de gât, îl strânge din ce în ce mai tare […] (I. L. CARAGIALE)

b) A nemulţumi, a supăra (pe cineva):

Ah, cum i-ar mai strânge de gât, să-i facă să sufere, cum le-ar mai înfășura eșarfa în jurul gâtului puternic […] (DANIELA RAȚIU)

A strânge (pe cineva) **în spate** (sau **de, între umeri**) (**de frică** ori **de frig**) **=** A se înfiora de frig sau de frică:

De-abia mi-i lua pe Gerilă de țuluc și l-îi purta cu nasul pe la soare, doar s-a încălzi câtuși decât și n-a mai clănțăni atâta din măsele, ca un cocostârc de cei bătrâncioși, că parcă mă strânge în spate când îl văd așa. (ION CREANGĂ)

Dar când ştia că are să dea peste Ivan, i se tăiau picioarele ş-o strângea în spate de frică. (IDEM)

A strânge bani albi pentru zile negre. v. **ban.**

A strânge cercul în jurul cuiva = A înconjura pe cineva (limitându-i libertatea de acţiune):

Nimeni nu e perfect, iar Vili chiar crede că au noroc că mai pot să-i viziteze şi pe ei, pentru că simte că se cam strânge cercul. (VASILE BAGHIU)

Ca şi Rákóczy, Matei Basarab, secondat de Gheorghe Ştefan, a intrat în legătură cu regele polon, din dorinţa de a strânge cercul în jurul lui Vasile Lupu. (PETRONEL ZAHARIUC)

A strânge cureaua (Pfm.) **= a)** A răbda de foame:

Întreaga comună se revoltase atunci când primarul, Teodor Cotuna, le-a spus ţăranilor, în batjocură: „Mâncaţi prune şi castraveţi, ca să puteţi strânge cureaua”. (CICERONE IONIȚOIU, FLORIN ȘTEFĂNESCU)

b) A face economii (limitându-se la un trai mai modest):

În pofida îndemnului unui înalt funcționar cam cretinoid ce avea, colac peste pupăză, și un cap pătrat – îndemnul de a strânge cureaua în plină tranziție, în miezul unei perioade dificile pentru întregul popor; (AURA CHRISTI)

De fiecare dată când se constată o reducere a rezultatelor se strânge cureaua şi lucrurile se ameliorează pentru scurt timp. (TRIBUNA ECONOMICĂ, nr. 35, 1999)

A strânge de bani (pe cineva) (Îvr.) = A stoarce:

Acesta s-au arătat „foarte maestru a strânge bani, îngreuind şi dăjdiile raialelor”. (TEODOR NICOARĂ)

A strânge de gât pe cineva = A sugruma:

– Mumei nu ştiu ce i-au făcut... ş-au strâns-o de gât cu ştergarul... (BARBU DELAVRANCEA)

Şi din dragostea cea mare de mai dinioarea, îmi venea acum să le strâng de gât, nu altăceva. (ION CREANGĂ)

Atunci, bietul Tudorache a-nceput să cânte și să joace, și pe urmă s-a repezit să strângă de gât pe unul dintre camarazi, crezându-l că este amanta lui care-l trădează. (I. L. CARAGIALE)

A strânge din ochi = A împreuna cu putere pleoapele în semn de ciudă, de necaz etc. sau din cauza unei senzații de jenă fizică:

Apoi, strângând ochii silit şi tare, a înecat visul său în întuneric – n-a mai văzut nimic […] (MIHAI EMINESCU)

A strânge din toate părţile (Rar) **=** A încolţi:

Şi pe toţi aceia pe care i-ai urât, da, îi voi strânge împotriva ta din toate părţile, îţi voi

dezveli goliciunea înaintea lor şi îţi vor vedea toată goliciunea. (BIBLIA)

A strânge din umeri = A-şi exprima nedumerirea, nepăsarea, dispreţul, nemulţumirea etc. (cu apropierea umerilor printr-o mişcare orientată în sus):

La aceste vorbe, ţăranii ceilalţi au început a strânge din umeri, a se uita lung unul la altul şi a zice […] (ION CREANGĂ)

Iar când a dat cu ochii de mire, pe loc a încremenit, dar mai pe urmă, strângând ea din umere, a zis în inima sa: „Dacă aşa au vrut cu mine părinţii şi Dumnezeu, apoi aşa să rămâie”. (IDEM)

Radu strânse din umeri. (CEZAR PETRESCU)

Teofil Steriu n-a răspuns nici da, nici ba. A strâns numai din umerii imenşi. (IDEM)

A strânge masa. v. **masă.**

A strânge patul (sau, reg., **aşternutul, ţoalele**) **=** A aduna de pe pat şi a pune în ordine, a face patul:

Strânge patul. – V-am deranjat, sigur, v-am deranjat. (MARIA BANUȘ)

La geamul deschis, o figură necunoscută strânge așternutul aerisit. (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

A strânge pe cineva în brațe (sau **la piept** etc.) = A îmbrățișa pe cineva cu dragoste sau a înșfăca pe cineva cu putere pentru a-i zdrobi corpul:

Crăiasa-n veselia ei/ Cu grabă se-nvoiește:/ „Mă strângi la piept și-atâta ce-i?”/ Și pieptul Anei crește. (G. COȘBUC)

Atunci strânse pe zmeu în brațe, îl ridică în sus, și când îl lăsă în jos, îl băgă până în genunchi în pământ. (P. ISPIRESCU)

Vis frumos avut-am noaptea. A venit un zburător/ Și, strângându-l tare-n brațe, era mai ca să-l omor. (MIHAI EMINESCU)

A strânge şurubul (sau **şuruburile**). v. **şurub.**

A(-i sau **-şi) strânge** (**cuiva** sau **cu cineva**) **mâna** (ori **mâinile**) sau **a se strânge de mână =** A(-şi) întinde mâna dreaptă (sau mâinile) şi a (se) prinde (puternic) (de) mâna dreaptă (ori mâinile) cuiva, în semn de salut (la întâlnire sau la despărţire), de afecţiune, de prietenie, de recunoştinţă, pentru a felicita sau pentru a-şi exprima compasiunea etc.:

– Da, știu, făcu tata, strângându-i mâna, știu: Anica ne-așteaptă cu nerăbdare... (PANAIT ISTRATI)

Când ne despărțim, Țăpuș îmi strânge mâna cu recunoștință și mă trage misterios spre el. (ION MINULESCU)

Încântat peste fire, colonelul strânge cu profuziune mâna lui Moş Teacă şi-i ordonă să dea soldaţilor ca recompensă câte două raţii. (ANTON BACALBAŞA)

A(-şi) strânge buzele (**pungă**) sau **a strânge din buze** = A-și încleșta și a-și încreți buzele în semn de nemulțumire, de dispreț, de neîncredere etc.:

Doamna Herdelea tăcea, zdrobită de emoţie, cu ochii umezi, strângând buzele pungă ca să n-o podidească plânsul, iar Ghighi, una-două, se repezea la Laura şi o acoperea de sărutări… (LIVIU REBREANU)

Doamna Herdelea cu Ghighi, auzindu-l, ieşiră din salon. Lendvay, foarte reverenţios, le întâmpină cu complimente la care însă, fiind spuse pe ungureşte, dăscăliţa nu răspunse, ci se mulţumi să strângă din buze, cu o înfăţişare jignită, încât Herdelea se grăbi să observe, ca să nu se supere avocatul […] (IDEM)

A(-şi) strânge rândurile = A se replia; (pex.) a forma o masă omogenă, întărindu-şi forţele (fizice sau morale):

Într-adevăr, am simţit cum mulţimea îşi strânge rândurile, adunându-se în spatele meu, în spirit de susţinere, de solidaritate. (GH. VÎRTOSU)

A strânge rândurile în jurul Conducătorului: acesta devenise laitmotivul războiului propagandistic împotriva populaţiei României. (VLADIMIR TISMĂNEANU)

A-l strânge Dumnezeu (sau **moartea**) **pe cineva =** A muri:

– Mi-am luat congrua [(Trs.; înv) venit minim pe care trebuia să-l aibă orice angajat al bisericii] *pe şase luni şi am venit, că tot mi-era frică să nu mă strângă Dumnezeu şi să nu mai*

apuc să văd şi eu ţara noastră! zise Belciug cu surâsul lui sfios şi cu o mare bucurie în toată înfăţişarea. (LIVIU REBREANU)

În curând însă şi drăgălăşiile lui i se părură un îndemn plin de durere, făcând-o să-şi zică desperată: „Barem de ne-ar strânge Dumnezeu pe amândoi deodată!” (IDEM)

De abia aștepta să-și vadă feciorii, doară l-a strânge Dumnezeu din lume, că nici vedea, numai ca printr-o sită deasă, nici auzea, nici putea mânca, nici bea, nici dormi, fără era mai mult mort decât viu. (I. POP-RETEGANUL)

A-l strânge (pe cineva) **opinca** (sau **carâmbul, cureaua** etc.) (Pop.) = A avea un necaz:

Primind scrisoarea cumnatului său, el începu să zâmbească. Unde l-o fi strângând opinca de-i este așa de grabă?! (IOAN SLAVICI)

A-şi strânge gura (Pfm.) **=** A se reţine (să vorbească); a tăcea din gură:

Putin îşi strânge gura într-un rictus. Nu răspunde la întrebare, ci continuă lista de revendicări […] (PAVEL CORUȚ)

A-şi strânge lioarba (sau **buzişoarele**) **acasă =** A tăcea:

[…] *dacă ar ști el, ticăitul, unde am pornit astă noapte, și-ar strânge lioarba acasă.* (ION CREANGĂ)

Ia mai bine ogoieşte-te oleacă şi mai strânge-ţi buzişoarele acasă. (IDEM)

A-și strânge pumnii = A-și încleșta pumnii în semn de mânie (reținută):

Cu vuiet s-a izbit un pas/ De spaimă-n lături și-a rămas/ Cu pumnii strânși, fără de glas,/ Ca un pierdut. (G. COȘBUC)

George-n munte pumnii își strânge,/ Buza cruntă-n dinți o mușcă/ Și de multă ciudă plânge. (IDEM)

Mai strânge-ţi coada (Fam.) **=** Nu te amesteca în treburi care nu te privesc:

Mai strânge-ţi coada. (Nu te amesteca în toate). (IULIU A. ZANNE)

STRÂNS, -Ă

A avea mâna strânsă (sau **scurtă**) sau **a fi strâns de mână** = A fi zgârcit:

Europa lua înfăţişarea unui cămătar, care stă aci cu mâna larg întinsă, aci cu mâna strânsă la cererile de împrumut […] (CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU)

A avea mână strânsă. (IULIU A. ZANNE)

(**A fi**) **cu inima strânsă** (ori **cu inimile strânse**) (sau **cu sufletul strâns**) **=** (A fi) stăpânit de o emoţie puternică, de o stare de tensiune nervoasă, de nelinişte etc.:

Însă îngrijorarea îmi dădu târcoale până când ajunse în inimă. „Cine ştie de ce întârzie...”, am murmurat privind cu inima strânsă la drumul pe unde plecase. (GH. VÎRTOSU)

La mica haltă a Nicolinei, stăteau cu inimile strânse prietenii Franţei, în aşteptarea supremă a despărţirii. (EUGEN LOVINESCU)

Alerga pe stradă – de fapt era doar un fel de-a spune – cu capul în jos, cu mâinile şi picioarele bălăbănindu-se, cu sufletul strâns tot într-un singur punct dureros. (CAMELIA CAVADIA)

STREAŞINĂ

A-şi pune sau **a(-şi) duce mâna** (sau **palma**) **streaşină** (sau **pe, peste**) **ochi** (ori **frunte**) sau **deasupra ochilor** sau (**a se uita, a sta** etc.) **cu mâna streaşină** (**la** sau **peste ochi, deasupra ochilor** sau **sprâncenelor**) ori **a-şi face streaşină la ochi cu palma =** A-şi propti muchia palmei deasupra sprâncenelor ca o apărătoare împotriva soarelui sau pentru a vedea mai bine:

Mama lui Adrian făcu mâna streașină deasupra ochilor și plânse în tăcere. (PANAIT ISTRATI)

Copiii îl căutau cu mâna streaşină la ochi, cu degetul celeilalte întins. (IONEL TEODOREANU)

Priveau în depărtare, cu mâna streaşină la ochi. (PETRE BARBU)

S-a ridicat în șezut cu mâna streașină deasupra ochilor, încercând să își recapete vederea. (BOGDAN RĂILEANU)

STRECHE

A da strechea în cineva sau **a lovi** (ori **a apuca, a împinge pe cineva strechea**) sau **a fugi ca** (**apucat**) **de streche = a)** (D. animale) A fi atacat de streche; a da semne de nelinişte, a fugi orbeşte, fără motiv aparent:

Când noroc de la Dumnezeu, iaca o vacă, pe care o pălise strechea, căt pe ce era să deie peste dânsul să-l zdrobească. (ION CREANGĂ)

b) (D. oameni) A se purta ciudat, dând semne de nelinişte, de agitaţie nemotivată; (pex.) a înnebuni:

Să juri că a lovit strechia pe tot satul... Ian privește cum se-ntrec... (VASILE ALECSANDRI)

A dat strechia în ei. (I. C. HINȚESCU)

– Zi ! Zi! Făcea nevasta gunoierului, ca apucată de streche. (EUGEN BARBU)

Dăduse în el strechea, dacă pot să spun așa, cu fereală oarecum, pentru că e, totuși, tatăl meu, dar – cum să spun? – chiar așa se și întâmplase. (MIHAIL GĂLĂȚANU)

STRICA

A i (**se**) **strica cuiva capul** (sau **mintea**) sau **a** (**se**) **strica de** (sau **la**) **cap =** A-şi pierde sau a face să-şi piardă judecata:

[…] *cu cine vorbi, spunea taica, copilul ăsta s-a stricat la cap.* (SORIN TITEL)

Te-ai stricat la cap, ori ce-i cu tine?! (IDEM)

Frăţioare, îţi plimb turiştii pe unde vrei tu pe Ferentari – dar poze să facă nu merge, doar nu m-am stricat de cap. (ADRIAN ȘCHIOP)

A i se strica cuiva inima = A se mâhni; a indispune pe cineva:

Dar, nevoind a le strica inima, nu le spune nici da, nici ba, ci le dă răspuns ca să rămâie peste noapte acolo, și până mâine dimineață s-a mai gândi el ce trebuie să facă... (ION CREANGĂ)

Caterina o văzu galeșă și o apostrofă: – Ia nu-ți mai strica inima, tocmai azi! (PANAIT ISTRATI)

A se strica (cu cineva) (Arg.) = A rupe legăturile de prietenie sau de dragoste (cu cineva):

[…] *dacă îl întrebi asemenea lucruri, el răspunde: „Nu știu, n-am văzut, am atâtea și atâtea turme în răspunderea mea și nu mă pot strica cu oamenii”.* (IOAN SLAVICI)

A se strica căruţa la mijlocul drumului = A întâmpina piedici când eşti încă departe de ţintă:

– Bun ajuns, om bun! Așă-i că s-a stricat drumul în mijlocul căruței? (ION CREANGĂ)

A se strica de râs = A râde foarte tare, a face mare haz de cineva sau de ceva:

[…] *şi în vârtejul cela, răsturna tărăbi şi toate cele în toate părţile, de-ţi venea să te strici de râs de iznoavele lui Ivan.* (ION CREANGĂ)

M-am stricat de râs când am citit în presă că numitul preparator fizic „ştie tot” despre reprezentativa Spaniei, idee în care pentru Contra nici nu mai există secrete înaintea partidei. (HORIA ALEXANDRESCU)

A strica (sau **a împuţi**) **brânza** (cu cineva) = A rupe prietenia (cu cineva):

Brânza s-a împuţit de mult, iar acest onctuos oportunist este cu ai lui... (http://m.b1.ro/)

Dinamo nu a avut rezultate; când Ion a ajuns preşedinte la Rapid s-a împuţit brânza şi acolo. (https://www.gsp.ro/)

A strica căruţa (sau **sita, calimera cu cineva**) (Fam.) = A rupe relaţiile de prietenie sau de colaborare:

Vezi, îl ameninţă bătrânul, n-o lua razna, că iar stricăm căruţa. (FĂNUŞ NEAGU)

A, dacă ai fi de o teapă cu mine, s-ar strica calimera. Ţi-aş face un carambol să mă ţii minte. (ION VINEA)

L-ai auzit vreodată pe amicul tău scriitor spunându-ţi că nu-şi doreşte să strice calimera dintre voi doi? (http://hyperliteratura.ro/)

A strica cuiva firea (sau **sufletul**) (Reg.) = A produce cuiva nelinişte, supărare:

L-a ascultat băiatul şi i-a priceput sfatul pe care i l-a dat întotdeauna: „Fereşte-te, fătul meu, de prieteni răi, că sindrofia rea strică firea bună...” (AL. BRĂTESCU-VOINEŞTI)

Își spune că adevărata înțelepciune stă în firea lucrurilor și că oamenii trudesc din greu să strice firea lucrurilor și s-o alcătuiască după ceea ce cred ei c-ar trebuie să fie această fire. (RADU THEODORU)

Du-te, dor, cu urâtu,/ Nu-mi mai strica sufletu;/ Du-te, dor, cu Târnava,/ Nu-mi mai strica inima. (POP.)

A strica cuiva inima. v. **inimă.**

A strica cumetria (cu cineva). v. **cumetrie.**

A strica jucăria (cuiva)**.** v. **jucărie.**

A strica piaţa (D. comercianţi) = A vinde marfa mai ieftin decât concurenţa:

Dăruirea sau comercializarea lor, la preţuri derizorii, ar putea „strica” piaţa. (PAUL GOMA)

[…] *românii care abia acum îşi caută de lucru, sunt dispuşi să lucreze la negru şi strică piaţa*. (SORIN PÎSLARU)

A strica ploile (cuiva) (Arg.) = A strica planurile (cuiva):

Mircea Lucescu îi strică ploile lui Dan Petrescu? Presa din Rusia anunţă că ,,Il Luce” este favorit să preia pe Dinamo Moscova. (https://www.telekomsport.ro/)

Vremea a stricat ploile celor care vând aparate de aer condiționat. (https://observatornews.ro/)

A-şi bate (sau **a-şi strica, a-şi răci, a-şi rupe**) **gura degeaba** (sau **de clacă, de pomană, de-a surda, în zadar**). v. **bate.**

Nu strică nimic (Îvr.) **=** Nu face nimic:

Nu strică nimic, *vei fi director de bancă.* […] *Nu face nimic, eşti guvernator al unui institut ce mânuie zeci de milioane de franci. Dar ai un cusur ori altul, toate acestea nu fac nimic.* (MIHAI EMINESCU)

STRICĂCIUNE

A(-i) fi de (sau **spre**) **stricăciune** (cuiva) (Înv.) = A fi dăunător, a face rău (cuiva):

Dacă se bea vinul cu măsură nu este spre stricăciune, ci încă întăreşte. (G. BRĂTESCU)

STRIGA

A striga (**a răcni** sau **a țipa**) **cât te ia** (sau **te ține**) **gura** (sau **în gura mare**)**.** v. **gură.**

A striga (sau **a** (**se**) **boci, a spune, a vorbi**) **în gura mare.** v. **gură.**

A striga catalogul = A face apelul nominal al elevilor dintr-o şcoală sau dintr-o clasă, al studenţilor, al unui grup de cursanţi:

E adevărat că acesta era felul de a striga catalogul al profesorilor noştri bătrâni. (MIHAIL SADOVEANU)

Acest tip a avut probleme încă din clasele primare: nu înţelegea de ce nu e primul când se striga catalogul; (OCTAVIAN DĂRMĂNESCU)

A striga crainicul (Înv.) = A răspândi o informaţie, a vorbi mult despre ceva; a spune tuturor:

Iubeşte-o, fătul meu, dar nu striga crainicul, pentru că lumea-i plină de urechi lungi. (VASILE ALECSANDRI)

STRIGARE

A face strigare (Înv.) = A se plânge (împotriva cuiva sau a ceva):

Apoi au început a face strigare dintr-acei şapte trii, şi plângeau şi ziceau: „Auziţi, norod, cum au ucis pe fratele nostru”. (RADU ROSETTI)

Strigare la arme (Înv.) = Mobilizare pentru luptă:

Mobilizarea generală a oastei se făcea prin strigarea în târguri şi sate a poruncii

domneşti de concentrare a luptătorilor [...] *însemna deci chemarea sub steaguri a tuturor „oamenilor sănătoşi”, fără excepţie, ridicarea la arme a „ţării”.* (ISTORIA MILITARĂ a POPORULUI ROMÂN)

A nu-i încăpea cuiva strigările. v. **încăpea.**

STRIVI

A strivi în picioare (Rar) **=** A călca în picioare:

În beția mâniei, Bogdan l-a lovit în plex, l-a pus la pământ, l-a strivit în picioare, a dat în Luca până a reușit Casandra să-l dea de-o parte. (CONSTANTIN BANU)

Lasă-mă s-o omor. S-o calc în picioare pe cóita și lepădătura. Lasă-mă! (PAVEL DAN)

STROI

A bate (pe cineva) **la stroi** (sau **a purta** (pe cineva) **în stroi**) ori (îvr.) **a da prin şireag** (Înv.) = A aplica cuiva o pedeapsă disciplinară, constând în trecerea printre două rânduri de soldați care îl lovesc unul după altul cu vergi; a bate foarte tare:

Poruncește să-mi aducă niște palce, că am să-i bat la stroi, să pomenească ei cât or trăi că au dat peste Ivan, robul lui Dumnezeu. (ION CREANGĂ)

STROPI

A stropi masa (**mâncarea** etc.) = A bea în timpul mesei vin sau alte băuturi (alcoolice):

Regele a stropit mâncarea și s-a așezat cu fiica sa să mănânce. (https://www.storyboardthat.com/)

A-şi stropi măseaua. v. **măsea.**

A nu avea (**nici**) **cu ce-şi stropi măseaua.** v. **măsea.**

A stropi (ceva) **cu sudoare =** A munci din greu:

Bietul muncitor/ Stropea cu sudoare/ Micul său ogor. (VASILE ALECSANDRI)

STRUNĂ

A face cuiva spatele strună (Rar) **=** A bate zdravăn pe cineva:

Sună bine-n cobză, sună,/ Să nu-ți fac spetele strună. (VASILE ALECSANDRI)

A întoarce foaia sau **a o întoarce pe foaia cealaltă** (sau **ailaltă**) sau **a o întoarce** (sau **a o schimba**) **pe altă strună** (sau **foaie**). v. **foaie.**

A(**-i**) **merge strună** (sau **găitan, ca din apă**) **=** A merge foarte bine, perfect:

Iar părintele, ba azi, ba mâine, aducând pitaci și colaci din biserică, a împărțit la fiecare, de ne-a îmblânzit, și treaba mergea strună; (ION CREANGĂ)

„Procletă muiere!” ziceau oamenii uitându-se după dânsa, dar intrau în voile ei, puneau mâna și lucrurile mergeau strună. (IOAN SLAVICI)

Şi unul din tovarăşi era om aşezat, cumpătat şi legă paraua cu nouă noduri, că-i mergeau treburile strună, iar celalt era cheltuitor şi beţiv, de nu legă două în tei. (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, vol. 25-26, 1914)

A pleca strună (Reg.) = A pleca grăbit, zorit:

Auzind Cucu această veste tristă de la sol, nu şovăi nicio clipeală, ci-şi lăsă turma pe munte... şi plecă strună şi cu grabă la locul de strânsură a oastei; (OVID DENSUSIANU)

A ţine (pe cineva) **în** (sau **din**) **frâu** (sau **în nouă frâne, în hăţuri, în strună, din** sau **de scurt**) sau, înv. **a ţine** (pe cineva) **scurt.** v. **ține.**

A zice din (sau **pe o**) **strună =** A cânta la vioară sau la cobză:

Alăuta zice din strună:/ „O, ce frumușică jună!”/ Iar toba zice: „Lasă, lasă,/ Ca s-o vedem și mireasă.” (I. C. HINȚESCU)

A-i cânta (sau **a-i bate, a-i vorbi**) **cuiva în strună** ori **a cânta** (sau **a bate**) **în struna cuiva = a)** A-şi exprima făţis aprobarea pentru tot ceea ce spune sau ceea ce face cineva, pentru a-i fi pe plac şi pentru a-i câştiga, astfel, simpatia, favoarea:

Nu-i mai cânta atâta-n strună, c-are să crească un râzgâiat. (MIHAIL SADOVEANU)

b) A linguşi pe cineva:

Sfaturile acestea îl înălţau şi-l încântau, mai ales că toţi băteau în struna lui şi-l linguşeau ca pe un stăpân. (LIVIU REBREANU)

Poți să fii mulțumit! Dumneata le cânți în strună și ei ăși bat joc. (ION LĂNCRĂNJAN)

A-şi drege struna (Fam.) **=** A-şi drege glasul:

Pisoiul își drese struna și răsună grosul bas,/ Iar vulpea cântă cu vorbe, slobozind ascuțit glas [...] (ANTON PANN)

STRUNEA

A pune strunea (Rar) **=** A potoli:

De la sine se înțelege că pusei strunea flămândei și prăpăditoarei mele porniri. (CALISTRAT HOGAȘ)

STRUNI

A-şi struni limba (Rar) **=** A se stăpâni:

Struneşte-ţi limba pentru a-ţi păstra trupul nevătămat! (ARINA AVRAM)

A mai zis: călugărul care nu-şi struneşte limba la vremea mâniei, acela nici patimile nu şi le va struni cândva. (http://www.pateric.ro/)

STRUŢ

A avea stomac de struţ = A avea stomac foarte sănătos şi rezistent:

Dar am un stomac de struţ: mănânc şi pietre! (FLORENTIN SMARANDACHE)

Deşi bondoc şi mogâldeţ la trup,/ Ţi-ar fi-nghiţit şi-un sandviş de rubine,/ C-avea stomac de struţ şi dinţi de lup,/ Dacă-i pica un os, cu-atât mai bine! (TUDOR GEORGE)

STUDIU

A pune o piesă în studiu = A începe repetiţiile la o piesă de teatru:

Drama are să se pună în studiu la anul nou pentru a se juca spre finele lunii Ianuarie. (IOAN SLAVICI)

STUP

A fi (**bogat**) **ca un stup** sau **a fi** (ori **a se face**) **stup de bani** = A fi (sau a deveni) foarte bogat, a aduna multă avere:

Păcat numai că n-are vreo momiță sau vreun urs, că s-ar face stup de bani. (VASILE ALECSANDRI)

Ia, o babă nebună și nimic mai mult... îi stup de bani și socoate că cu banii își poate întocmi zbârciturile... o babă nebună, care face pe fețișoara de optsprezece ani. (CALISTRAT HOGAȘ)

Să ne şadă stupii (Reg.) = Formulă glumeaţă cu care un oaspete este invitat de gazdă să ia loc sau să (mai) stea:

Şezi, curatore, să ne şadă stupii! – zise părintele. – Vom pune licitarea pe de duminecă într-o săptămână. (ION AGÎRBICEANU)

STUPAI

A da stupai (Înv.) **=** A mâna din urmă:

Că-n sat nu mai e de trai,/ Că ne dau turcii stupai/ Să ieşim cu toţi la plai! (POP.)

STUPI

A se face (sau **a fi, a se mânia, a stupi, a se supăra**) **foc şi pară** sau **a scuipa foc de mânie.** v. **foc.**

A se stupi ca mâţele. v. **mâță.**

A-şi scuipa (sau **a-și stupi**) **în sân.** v. **sân.**

A-şi stupi (**tot**) **sufletul** (cu cineva) = A o duce foarte rău; a se chinui cu ceva sau cu un om nepriceput, nesupus, îndărătnic:

Nu știți d-voastră ce poam-a dracului e Harap-Alb aista! Până l-am dat la brazdă, mi-am stupit sufletul cu dânsul. (ION CREANGĂ)

Nu-l vezi că-i o tigoare de băiet cobăit și leneș de n-are păreche. Dimineața, până-l scoli, îți stupești sufletul. (IDEM)

STUPIT

A avea stupit la furcă. v. **furcă.**

STUR

A se alege stur şi praf (de cineva) (Înv.) = A se alege praful:

Precum curat se arată într-al ţării hronograf,/ Că de toţi domnii aceştia nu s-au ales stur şi praf; (CRONICILE MEDIEVALE ale ROMÂNIEI, vol. 6, 1967)

SUBIECT

A aborda o temă (sau **o chestiune, o problemă, un subiect**) = A lua în discuție o temă (sau o chestiune, o problemă, un subiect):

Oratorul a abordat o temă prea grea pentru puterile sale. (I. L. CARAGIALE)

A deschide un subiect = A discuta o anumită problemă, o temă de interes:

El îmi spunea că dacă cineva vrea să deschidă în cercul lor de discuții un subiect serios, atunci ceilalți nu după mult timp îl vor lua peste picior și vor bagateliza tema, făcându-l să se simtă prost pe cel ce a pornit discuția. (http://www.ortodoxiatinerilor.ro/)

SUBÎNȚELES

A vorbi cu subînțeles (sau **subînțelesuri**) = A face anumite aluzii, a nu-și exprima direct gândul:

Din vis, se pare că tot cu tine voi rămâne, deci poţi să fii liniştit, de o vreme doar aşa vorbim, cu subînţelesuri [...] (CONSTANTIN SEVERIN)

Sau poate vorbesc cu subînțeles tocmai pentru a testa abilitățile partenerului de viață. (http://a1.ro/lifestyle/)

SUBSTANŢĂ

A prinde substanţă (Rar) **=** A lua fiinţă; a se consolida:

La limita realului cu irealul, prin ambiguitatea ce rezidă în imposibilitatea separării explicabilului de inexplicabil, a raţionalului de iraţional, prinde substanţă individualitatea protagonistului. (FLORIN ȘINDRILARU)

SUBSUOARĂ

A lua (sau **a ţine, a duce, a apuca, a prinde** etc.) **pe cineva de subsuoară** (sau **de subsuori**) **=** A cuprinde pe cineva cu amândouă mâinile, ţinându-l de subsuori pentru a-l susţine, a-l ridica, a-l purta pe sus sau a-l îmbrăţişa; (pex.) a duce pe cineva de braţ:

Când prin crengi s-a fi ivit/ Luna-n noaptea cea de vară,/ Mi-i ținea de subsuoară,/ Te-oi ținea de după gât. (MIHAI EMINESCU)

Și ieșind pe ușă iute, ei s-au prins de subsuoară./ Braț de braț pășesc alături... (IDEM)

(Eliptic) *Să mor/ Într-o grădină cu flori,/ Cu mândra de subsuori.* (JARNÍK-BÎRSEANU)

A sta (sau **a şedea**) **cu mâinile subsuoară** (sau **subsuori**) **=** A sta degeaba, cu mâinile-n sân:

Văd cu mulțămire, beizade, că vă place a nu șidea cu mânile subsuori. (VASILE ALECSANDRI)

Nu staţi cu mâinile subsuoară, nici nu vă descurajaţi la cea dintâi ciocnire. (SECOLUL 20, 7-9, 1996)

Din tălpi (sau **din brâu**) **până-n subsuori** (Pop.) = Prin tot corpul, peste tot trupul:

Mă luă niște fiori,/ Din tălpi până-n supțiori. (POP.)

SUBŢIA

A-și subția buzele (sau **gura**) = A-și strânge buzele, făcându-le să pară mai subțiri, mai mici; a vorbi din vârful buzelor:

Bine spune Ghiță că locul tău nu-i în lume, ci la mânăstire. – Ba locul meu e în lume, și-a subțiat Nastasia buzele. (MIHAIL SADOVEANU)

Când cu ochii mari, sălbateci se privește în oglindă,/ Subțiindu-și gura mică și chemându-se pe nume... (MIHAI EMINESCU)

SUBȚIRE, -I

A lua (pe cineva) **subțire** (Reg.) = A se purta cu şiretenie, cu dibăcie (cu cineva):

Costache al dumitale e șiret, trebuie luat subțire. N-a făcut adopțiunea nu de frica mea și a dumitale, ci fiindcă nu voia dinainte. (G. CĂLINESCU)

A săruta subţirel (Pop.) = A săruta uşor, delicat, din vârful buzelor:

Trandafir, trandafiraş,/ Drag îmi e omul cinaş,/ Că se-ncalţă frumuşel/ Şi sărută subţirel. (POP.)

A vorbi (sau **a grăi, a spune pe**) **subţire** (Reg.) = A vorbi cu cuvinte alese, savante; a vorbi afectat:

Mai am eu ceva de spus, vorbi subţire femeia, dar las pe mâni. Vorbim după aceea. (MIHAIL SADOVEANU)

Mai am eu ceva de spus, vorbi subţire femeia, dar lăs pe mâni. Vorbim după aceea. (ALEXANDRU PALEOLOGU)

A zâmbi subțire = A zâmbi silit, șiret (cu buzele abia întredeschise):

Da, șopti Chloé, și zâmbi subțire. – Își caută o slujbă, spuse ea cu voce stinsă. Din cauza asta nu e acasă. (BORIS VIAN)

Cu un plan (sau, rar, **cu un sul,** ori, înv., **cu meşteşug, cu cumpătare, cu un mijloc,** reg., **cu un cusur, cu un cuvânt**) **subţire =** După un calcul fin; pe ocolite, pe departe; cu şiretenie:

D-sa a deosebit pe junimişti, cu un cuvânt subţire, de restul conservatorilor [...] (BARBU DELAVRANCEA)

Urechiă a adus cu meşteşug subţire publicul să confirme această teză, folosind el însuşi, înainte de a-şi dezvălui planul, aceste elemente de succes. (MAGAZIN ISTORIC, vol. 37, 2003)

SUCALĂ

A merge cum e sucala (Reg.) = A merge uşor, repede:

[...] *că, după cum vezi, căruța acum am adus-o de la încălțat și i-am mai tras și o unsoare de cele a dracului, de are să meargă cum e sucala.* (ION CREANGĂ)

Şi timp îndelungat, pe care lelea Marioara nu-l poate măsura cât a trecut, pentru că nu stă, când se gândeşte, ci mâinile-i merg ca sucala, deapănă flăcăii... (TOMA SPĂTARU)

SUCĂ

A-şi face sucă = A-şi face un prost obicei:

Când o pălea suca de băut. (ŞEZĂTOAREA, XXX)

SUCI

A suci (cuiva) **şurubul =** A umbla cu viclenii:

Preotul Arhip a avut multe anchete; dar numai el ştie cum a sucit şurubul de-a ieşit basma curată. (NEAMUL ROMÂNESC, vol. 2-3, 1907)

A suci (sau **a juca**) (pe cineva) **în ciur fără văcălie.** v. **văcălie.**

A suci și a răsuci (sau **a învârti**) (pe cineva) = A necăji (pe cineva) cu întrebări pentru a afla ceva; a descoase; a examina pe toate fețele:

L-au sucit, l-au răsucit, nimic n-au putut stoarce din el grangurii. (ZAHARIA STANCU)

Îngrijitorul a venit și el, l-a sucit, l-a învârtit, cu tot felul de întrebări. (I. L. CARAGIALE)

A suci vorba sau **a o suci =** A da alt curs sau alt înţeles conversaţiei; a devia în mod conştient de la subiect pentru a-şi ascunde gândurile, a ocoli adevărul:

El nu mai sucește vorba, ci spune drept în față, dacă i s-a pus ceva pe inimă. (IOAN SLAVICI)

Asta-i drept, deocamdată, da tu nu mi te suci aicea, nu te feri, nu-mi tot juca staiera. (ION LĂNCRĂNJAN)

A(**-i**) **suci** (cuiva) **capul** (ori **mintea** sau **minţile**) = A zăpăci; a face pe cineva să nu mai judece normal; a face să se îndrăgostească nebuneşte:

De când însă ți-a scos soarta pe Lixandru de ți-a sucit capul, nu mai e chip de înțeles cu tine. (LIVIU REBREANU)

Cine v-a învăţat şi v-a sucit minţile rău a făcut, că, iată, v-aţi pierdut cumpătul şi umblaţi după potcoave de cai morţi în loc să vă vedeţi de treburi ca oamenii cumsecade. (IDEM)

Cronicile vremii ne amintesc tot atunci şi de apariţia primelor „demimondene”, ca vestita Sofia de Witt, aventurieră venită de la Istanbul, care a sucit mintea multor boieri şi negustori din Bucureşti, prin 1776. (CONSTANTIN BĂLĂCEANU-STOLNICI)

Multe capete a sucit. Mulţi ochi au jinduit-o. (BARBU DELAVRANCEA)

SUCIT, -Ă

(**Că-i**) **sucită,** (**că**)**-nvârtită** (Reg.) = Situaţia în care cineva caută pretexte ca să se eschiveze de la ceva sau când dă explicaţii neconvingătoare, contradictorii:

Că-i sucită, că-nvârtită, acela n-avu încotro... și a cătat să scoață găina și să i-o aducă. (ȘEZĂTOAREA, IX)

SUDOARE

A-l trece (sau **a-l cuprinde**) **sudori reci** sau **sudorile =** A transpira abundent din cauza emoţiei, a spaimei etc.; (pex.) a avea mari emoţii:

Pe Ghiță începură să-l treacă sudorile reci. (IOAN SLAVICI)

Până l-am împușcat m-au trecut, vorba Măndiței, toate sudorile. (EM. GÎRLEANU)

Toată discuția noastră a mers așa, și pe mine m-au trecut sudorile de nenumărate ori. (ION LĂNCRĂNJAN)

Sudoare (sau **sudori**) **de moarte** sau **sudoarea** (ori **sudorile**) **morţii** (Pop.) = Sudoarea care acoperă corpul înaintea morţii. Sudoarea care este provocată de o emoţie puternică, de spaimă ori de oboseală mare:

De ce nu mi-ați spus aceasta de la început și m-ați lăsat să vărs sudorile morții? (NICOLAE GANE)

SUFERI

A nu suferi comparație. v. **comparație.**

SUFLA

A (**nu**) **sufla** (cuiva) **în borş** sau **în borşul** (sau **în ciorba**) **cuiva** (Pop.) = **a)** A (nu) se amesteca nechemat în treburile cuiva:

– Da ce, acu merge pe voia lui? se încruntară câţiva. Ce, tot el are să ne poruncească? D-aia a venit revoluţia, să suflăm noi în ciorba lui, ori dânsul într-a noastră? (LIVIU REBREANU)

b) (Reg.) A (nu) răsfăţa. **c)** (Reg.) A prevesti lucruri rele.

A nu (**mai**) **sufla = a)** A fi mort; a muri; a rămâne nemişcat (dând impresia că i s-a oprit respiraţia):

Animalul nu mai sufla. (MARIN PREDA)

b) A nu scoate nicio vorbă, a nu protesta:

Mare a fost... că de mărirea lui nu mai sufla niciun boier. (BARBU DELAVRANCEA)

A nu sufla un cuvânt (sau **o vorbă**) **=** A nu spune nimic; a ține secret:

Paler se aduna covrig pe scaun, cu genunchii sub bărbie și nu sufla un cuvânt. (G. M. ZAMFIRESCU)

Aceasta exaspera pe Laura atât de rău, încât ameninţa că, dacă vor sufla o singură vorbă fetelor despre obrăznicia lui Pintea, ea imediat se va arunca într-o fântână… (LIVIU REBREANU)

Unii ocărau pe Belciug, alţii huiduiau pe Simion Lungu care însă se apăra din răsputeri că n-are nicio vină şi nici nu mai

îndrăznea să sufle o vorbă despre brazdele împricinate. (IDEM)

Dacă a hotărî domnița tăcere, ca să nu-și mai supere părinții și ca să nu i se oprească plimbările, dă el poruncă drăganilor să nu sufle o vorbă, ș-au să tacă [...] (MIHAIL SADOVEANU)

A sufla a pagubă (Pop.) = Exprimă manifestarea părerii de rău, a surprinderii etc. pentru o pierdere suferită sau a nedumeririi în fața unei anumite situații:

Ispravnicul clăti numai din cap și fluieră una lung a pagubă […] (I. POP-RETEGANUL)

A sufla cuiva ceva (**de** sau, rar, **pe**) **sub nas** (Fam.) = A lua ceea ce i se cuvine de drept altuia; (pex.; fam.) a fura ceva (profitând de neatenția, de naivitatea sau de încrederea cuiva):

I-am suflat moșioara de sub nas. (VASILE ALECSANDRI)

Citea gazetele consumatorilor [...] *și-ți sufla gazeta de sub nas.* (CEZAR PETRESCU)

A sufla (sau **a bate**) **în** (sau **din**) **buze** (Reg.) = Exprimă supărarea în cazul când se pierde ceva sau nu se dobândește ceea ce s-a sperat:

Stătea chircit pe marginea patului, cât era nopticica de mare, nu punea geană pe geană, clătina din cap și bătea mereu din buze […] (DINU SĂRARU)

A sufla și-n iaurt. v. **iaurt.**

A se da (sau, rar, **a se mlădia**) **după vânt** (sau **după cum bate vântul**), **a-și întoarce șuba** (sau **mantaua, chepeneagul**) **după cum suflă vântul.** v. **vânt.**

Cine s-a fript (sau **s-a ars**) **cu ciorbă suflă și în iaurt** = Exprimă situația când o experiență neplăcută te face mai prudent decât este necesar:

Cine se frige la ciorbă suflă și în iaurt. (I. C. HINȚESCU)

Cine s-a fript în foc suflă și în iaurt. (IDEM)

Suflă vântu-n paie ude (Pop.) = Exprimă convingerea că, într-o anumită împrejurare, nu se mai poate face nimic:

Alta: „Suflă vântu-n paie ude,/ Eu strig, mândra nu m-aude./ – Ba zău, bade, aud bine,/ Dar nu pot veni la tine!” (B. P. HASDEU)

SUFLARE

A (**i se**) **tăia** (cuiva) **suflarea =** A respira foarte greu (din cauza unui efort mare, a unei emoții puternice etc.):

Bolnavul se zgârcea în durerile agoniei, otrava îi alerga prin vine și-i tăia suflarea. (TITU MAIORESCU)

[...] *călătorind cu el alături în vagonul dubă spre penitenciarul din Dej, aveam să ascult, printre altele, șoptită la ureche – într-o teribilă strânsoare, ce ne tăia uneori suflarea – povestirea dureroasă a întâlnirii* [...] (NICOLAE BALOTĂ)

A-și da suflarea (**de pe urmă**) (sau **ultima suflare**) **=** A muri:

Dar el n-a mai așteptat, nici vorbă n-a mai rostit. Întinzându-se pe lespezi, și-a dat suflarea. (MIHAIL SADOVEANU)

Grăuntele de speranță care nu părăsește pe om până nu-și dă ultima suflare, care mai licărește în ochii muribundului chiar când inima a încetat de-a mai bate și când trupul a înghețat pentru totdeauna – îi dădea și ei puterea să mai aștepte și să stăruiască… (LIVIU REBREANU)

[I]*eri, 20 septembrie, în miezul zilei, și-a dat suflarea din urmă, după o chinuită pătimire de cinci săptămâni, tovarășul Ion Sion.* (ION FELEA)

SUFLECA

A-și sufleca mânecile. v. **mânecă.**

SUFLET

(**A fi**) **suflet călător** sau (reg.) **a i se bate sufletul în tindă =** Exprimă convingerea că

cineva nu mai are mult de trăit, că se află în pragul morţii:

El se îngrozea văzându-se ajuns a rătăci ca un suflet călător şi fără tărie, prin locaşele sălbatice ale fiarelor, a cerca prin codrii şi prin pustii năluca fericilor [...] (AL. ODOBESCU)

Era suflet călător. Mama se dăduse jos din pat, convinsă că a scăpat de moarte. (G. M. ZAMFIRESCU)

(**A fi, a da, a împărţi, a căuta, a face**) **de** (sau **pentru**) **sufletul cuiva** (care a murit) (În practicile religiei creştine ortodoxe) = (A fi, a da, a împărţi, a căuta, a face cele necesare) ca pomană pentru absolvirea de păcate a celor morţi şi pentru odihna lor:

Rudele au dat de sufletul celui plecat la cele veșnice.

(**Să**) **fie de sufletul cuiva!** (În practicile religiei creştine ortodoxe) = Exprimă dorinţa ca Dumnezeu să ierte păcatele celui pomenit:

– Nimic, domnule judecător, numai pâne goală și apă răce din fântână, fie de sufletul cui a făcut-o acolo, în calea trecătorilor. (ION CREANGĂ)

[...] *că românul după ce și-a scăpat căciula în baltă, zice: să fie de sufletul tatei!* (EUGEN LOVINESCU)

A arde la suflet (Fam.) = A chinui:

– Și de-aia, m-am hotărât că trebuie să-ți spui odată ce mă arde pe suflet, trebuie să știi și tu. (I. L. CARAGIALE)

Aproape că l-aş fi întrebat dacă îl mai arde la suflet epistola anonimă, de nu poate avea încredere în mine. (CARMEN SYLVA)

A aştepta cu sufletul la gură = A aştepta cu mare nerăbdare:

Toţi aşteptau cu sufletul la gură. Zăvorul uşei ţăcăni scurt. În sfârşit. (JEAN BART)

Dar cântecul păsării nu izbucnea, zadarnic îl aștepta cu sufletul la gură, aproape fără să respire, cuprinsă de o neostoită dorinţă şi de nerăbdare. (SORIN TITEL)

Pe când aşteptam în ţară cu sufletul la gură finalizarea procesului de emigrare consideram că fiecare zi petrecută în România este o zi pierdută în Canada. (ADRIAN FLOREA)

A avea (sau **a-i sta cuiva,** reg., **strâmb**) (ceva) **pe suflet =** A fi preocupat, chinuit, apăsat de ceva; a se simţi vinovat de ceva; a avea conştiinţa încărcată:

De vreo câteva ori mi-a mulțumit Nilu pentru că i-am călcat pragul, și-n timpul cât mi-a spus el ce-i stătea lui pe suflet [...] *m-a dus prin curte* [...] (ION LĂNCRĂNJAN)

A avea ceva la (sau **după**) **sufletul său** (ori **pe suflet**) (Reg.) = A poseda ceva:

Are numai două carboave la sufletul său. (ION CREANGĂ)

A avea ceva pe suflet (sau **pe conştiinţă**)**.** v. **avea.**

A avea suflet negru sau **a fi negru la suflet** (sau **la inimă**) ori **a fi negru în cerul-gurii.** v. **negru.**

A avea şapte (sau **nouă**) **suflete** sau (reg.) **a avea suflete cu crăci =** A avea o mare rezistenţă fizică; a trăi mult:

[PETRU RAREȘ:] *El are nouă suflete, Oană. Ploile, zăpezile, zbuciumul și drumul lung și greu... Olecuță de odihnă, și se întremează zmeul bătrân.* (BARBU DELAVRANCEA)

A da (sau **a lăsa**) **drept suflet** (Înv.) = A da sau a lăsa o parte din avere cuiva în vederea pomenirii după moarte:

În adevăr, glava cincisprezece din pravila lui Vasile Lupu zice: „De vor lăsa cuiva drept suflet ceva, atunci nu va putea el singur cu voia lui să ia, ci trebuieşte să ieie ispravă de la giudecător […]*”* (CARTE ROMÂNEASCĂ de ÎNVĂȚĂTURĂ)

A da de suflet = A-şi ceda copilul cuiva care îl înfiază:

Fata am dat-o de suflet. Era prea mică. (ZAHARIA STANCU)

A da sufletu din oase (Reg.) = A-şi da viaţa:

Sufletul din oase să ţi-l dau? (LIVIU REBREANU)

A da sufletului cu de toate (Reg.) = A se hrăni cu tot felul de bunătăţi; a nu se abţine de la nimic:

La poporul românesc auzi adesea zicându-se despre unul căruia îi place să trăiască bine, despre un „bon vivant": „Cutare îi dă sufletului (cu) de toate". (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, 1914)

A fi un suflet în două trupuri (sau **o mână şi un suflet**) (Îvp.) = A se potrivi din toate punctele de vedere cu cineva; a fi în armonie perfectă cu cineva; a fi nedespărţit de cineva:

Sunt într-adevăr aşa cum spune acel neamţ, un suflet în două trupuri... (CAMIL PETRESCU)

A i (**se**) **înăcri sufletul.** v. **înăcri.**

A i se lua (sau **a** (**i se**) **ridica**) (cuiva) **o piatră** (**de moară**) **de pe inimă** (sau **cuget** ori **suflet** etc.)**.** v. **piatră.**

A i se săra sufletul (Reg.; fam.) = A se răzbuna, a se simţi răzbunat:

[...] *dar... nu-mi pare rău; încai mi-am sărat sufletul – i-am dat eu dumneei ce i se cuvenea...* (I. L. CARAGIALE)

A intra (sau **a se băga, a se vârî**) **în sufletul cuiva.** v. **intra.**

A lua (sau **a creşte, a ţine**) **de suflet** (pe cineva) **=** A înfia (pe cineva):

Haid' să-i luăm noi copiii de suflet, căci avem mulțămită lui Dumnezeu, din ce să-i ținem și alți copii n-avem și nici nu vom avea [...] (I. POP-RETEGANUL)

Pasămite, ar fi vrut, vedeți d-voastră, să ia de suflet vreunul din ei pe acest copil sărac, născut din flori; (P. ISPIRESCU)

A lua (cuiva) **sufletul** = A omorî, a ucide:

(Fig.) *Până la Dumnezeu, sfinții îți ieu sufletul.* (ION CREANGĂ)

A nu avea (pe cineva) **la suflet** (sau **la inimă**) (Pfm.) = A nu iubi (pe cineva):

Dar știu că Maiorescu nu-l avea deloc la inimă, și nu odată l-am auzit încondeindu-l cu vorbe aspre și disprețuitoare. (ION PETROVICI)

[...] *dar Big avea inimă bună şi toţi îl iubeau, pe când Strehaia sărea la scandal din cauza băuturii şi nimeni nu-l avea la inimă, din această cauză, nu că era albanez;* (MIHAI BUZEA)

A pleca (**numai**) **cu sufletul** (**de undeva**) **=** A pleca cu mâna goală (de undeva):

Iar de-i greşi,... nu vei pleca de aici decât cu sufletul. (POP.)

A rămâne cu zile (sau **cu sufletul în oase**)**.** v. **rămâne.**

A se umple de suflet = a) A nu mai putea respira normal din cauza unui efort fizic prea mare; a-şi pierde răsuflarea; a gâfâi:

Am alergat de m-am umplut de suflet. (VASILE ALECSANDRI)

b) A se mai însufleţi după o cădere fizică sau materială:

Și sufletu-i se împle iar cu icoane-aprinse,/ O auroră-l împle cu aeru-i rozalb. (MIHAI EMINESCU)

A sta cuiva pe suflet = A incomoda pe cineva:

După ce, ca musafir îmi fac datoria să ţin pe tinerii confraţi vreo trei sferturi de ceas, cu palavre, încep a pricepe că le cam stau pe suflet... (I. L. CARAGIALE)

A strânge pe cineva la suflet (Rar) **=** A strânge la piept:

Aș vrea la suflet să vă strâng,/ Să râd de fericit, să plâng! (G. COȘBUC)

A(**-i**) **merge** (ceva) (**drept**) **la inimă** (sau **la suflet**). v. **merge.**

A(-şi) căuta (sau **a-şi vedea,** reg., **a-şi griji**) **de suflet** (În practicile religioase) = A trăi conform preceptelor bisericeşti (cu posturi şi rugăciuni); a se pocăi:

Moşnege, nu ţi-ai putut căuta de suflet de un veac, de când nu ne-am întâlnit? (C. NEGRUZZI)

De spovedanie fugi ca dracul de tămâie. La biserică mergi din Paşti în Paşti. Aşa cauţi tu de suflet? (ION CREANGĂ)

– Ai dreptate, părințele, ai dreptate! ia să lăsăm noi viii cu viii și morții cu morții și să ne căutăm mai bine de suflet, zisei eu, așezându-mă într-un cot de-a lungul năfrămii. (CALISTRAT HOGAŞ)

A(-şi) trage sufletul = a) A respira, a inspira:

În curte m-am oprit și m-am răzimat de un stâlp, să-mi trag sufletul. (ION LĂNCRĂNJAN)

b) A se odihni, a se linişti:

Mama s-a oprit ca să-și tragă sufletul, să-și scoată mănușile [...] (PETRE BARBU)

Melina se opri la o tarabă cu sucuri şi vinuri pentru a-şi trage sufletul. (DIANA PETCU)

A-i arde (cuiva) **sufletul de** (sau **după**) **ceva** (Pfm.) = A dori foarte mult ceva:

Acesta este visul care frământă închipuirea lui! acesta este dorul care îi arde sufletul! Cât pentru averi, el cum le câștigă așa le și răspândește. (VASILE ALECSANDRI)

A-i arde (sau **a i se frige**) **cuiva sufletul de sete** (Pop.) = A fi foarte însetat:

De multe ori mi se arde sufletul de sete şi nu e nimeni ca să mi-l ude c-o stropitură de apă. (SPIRIDON POPESCU)

A-i pofti cuiva sufletul (sau **inima**) **ceva** (Pfm.) = A dori foarte mult un lucru; a avea chef de ceva:

Se puseră cu toţii la masă şi mâncară şi se chefuiră cât le poftiră inima. (P. ISPIRESCU)

Lazăr, mai voinic, era mai-mai să-l biruiască, dacă nu săreau şi alţi oameni care, după ce l-au smintit pe Lazăr în bătaie, s-au împrăştiat prin toate odăile să strice şi să ia ce le poftea inima. (LIVIU REBREANU)

A-i scoate (sau **a-i lua**) **cuiva sufletul** (Fam.) = A nu lăsa (pe cineva) în pace; a necăji (pe cineva):

– Mi-a scos sufletul din mine ticăloasa de viespe! Sta-i-ar mierea în gât și polenul în bojogi! (COSTEL PRICOPIE)

A-l durea (sau **a i se rupe**) **sufletul** ori **a-l durea în suflet** (**de cineva** sau **de ceva**) (Fam.) = A suferi mult în legătură cu cineva sau ceva; a-şi exprima compătimirea, regretul etc. pentru cineva sau pentru ceva; a-i părea rău după cineva sau după ceva:

Astfel că mă doare în suflet că nu pot să le răspund decât cuvinte aproape fără sens [...] (MIHAI EMINESCU)

Îmi părea groaznic de rău, mă durea sufletul când îl vedeam parcă retras dintre noi, absent. (ALICE VOINESCU)

Simțește că coasa morții la inimă o ajunge.../ Se înfioară de dânsa, și în suflet o durea! (CONSTANTIN STAMATI-CIUREA)

A-şi da (sau **a-i ieşi, a-şi scoate**) **sufletul,** (pop.) **a-şi stupi sufletul = a)** A obosi prea mult într-o acţiune; a se extenua muncind; a fi la capătul puterilor. **b)** A muri:

Cum auzi făgăduiala din gura feciorilor săi, căscă gura şi-şi dete sufletul. (P. ISPIRESCU)

Când ş-a dat sufletul, mă strângea de mâni ca c-un cleşte şi te chema, ars d-un foc nestins. „Încă doi ani... Să nu vă las pe drumuri”... a zis şi i-am închis ochii. (BARBU DELAVRANCEA)

A-şi da sau **a-i ieşi cuiva sufletul** ori (reg.) **a-şi stupi sufletul, a-i zbura** (cuiva) **sufletul, a-i pieri** (cuiva) **sufletul, a da sufletul din el, din ea** etc. (Pfm.) = A muri:

Spre seară, un fior îi zvârcoli trupul, apoi altul. Şi-ncă unul, cel de pe urmă. Şi-n clipa în care-şi dete sufletul, se ridică pe picioarele de dinainte și, cu capul întors spre curte, urlă, ca și cum și-ar fi luat un rămas bun. (EM. GÎRLEANU)

Feciorii, carii ştiau ce glăsuie tatăl lor când îi ieşi sufletul, se puse de pază în noaptea dintâi feciorul cel mai mare al împăratului. (P. ISPIRESCU)

Împăratul cu mâna care nu era ciuntă a apucat baboiul și l-a strâns să-i iasă sufletul. (I. L. CARAGIALE)

A-şi deschide sufletul (sau **inima**)**.** v. **deschide.**

A-şi încărca sufletul cu.... v. **încărca.**

A-şi îneca sufletul. v. **îneca.**

A-şi lua (sau **a prinde la**) **suflet** = A trage adânc aer în piept, pentru a-şi recăpăta puterile; a-şi recăpăta puterile:

Când ridică capul spre a-și mai lua suflet și a vedea în ce parte mai are de lucru, era mânjită până la urechi și o sămânță de harbuz neagră și lată îi rămăsese lipită pe vârful nasului. (CALISTRAT HOGAȘ)

După unele fraze mai lungi, se odihnește, își ia suflet, și atunci pieptul i se ridică puternic. (AL. VLAHUȚĂ)

A-şi săra (sau **a-şi răcori**) **inima** (sau **sufletul**)**.** v. **săra.**

A-şi scuipa (sau, reg., **a-şi stupi**) **sufletul cu cineva** (Pop.) = **a)** A se obosi în mod exagerat; a se chinui (pentru a determina pe cineva să facă un anumit lucru):

Munceşti de cu ziuă şi până seara, îţi scuipi sufletul cu toţi stropşiţii, cu chiu, cu vai, ajungi la vechime, şi atunci, cu mâna la chipiu, smirna, te uiţi cum alţii îţi iau înainte. (N. D. COCEA)

b) A se supăra foarte tare:

Dau năvală ca proştii pe ploaie şi pe vânt, când fiecare creştin îşi scuipă sufletul de năcaz! (MIHAIL SADOVEANU)

A-şi trage sufletul (sau **suflarea, răsuflarea**)**.** v. **trage.**

A-şi vinde (sau **a-şi da**) **sufletul pentru ceva** ori **a fi vândut cu trup şi suflet cuiva =** A fi lipsit de scrupule, făcând orice pentru (cel care îi oferă) avantaje personale:

Ţi-ai vinde sufletul pentru o femeie? se răsti el când, în cele din urmă, am încăput să mergem alături pe o porţiune proaspăt curăţată de drum. (RADU MAREȘ)

Și-atuncea sufletul mi-aș vinde să pot să-ngân o rugăciune. (D. ANGHEL)

Copil (rar **fiu**) **de suflet** = Copil adoptiv:

Luându-și rămas bun de la fiul său cel de suflet, se culcă și adormi somnul cel lung. (P. ISPIRESCU)

M-am luat după capul tău cel sec, și m-am dus pe coclauri să-ți aduc... copiii de suflet. (ION CREANGĂ)

Mic la suflet. v. **mic.**

Pe (sau **cu**) **sufletul meu** (**tău, său** etc.) (Îvr.) = Exprimă încrederea de a adeveri ceva prin jurământ:

Şi pre sufleţelul tău/ Că nu te-am sărutat eu./ – Ba n-oi zice, bade, zău/ Nici pre sufleţelul meu,/ C-aşa au lăsat Dumnăzeu. (POP.)

Vai de sufletul tău (sau **său, lui** etc.) = Exprimă convingerea că cineva o duce greu, sau se află într-o situaţie grea. Exprimă convingerea că cineva este foarte necăjit:

Vai de sufletul meu de om rău nărăvit, căruia i s-a înfipt în minte gândul că cea mai mare dintre mișeliile de tot mari e să nimicești hrana omenească în mijlocul unei lumi pline de flămânzi. (IOAN SLAVICI)

– L-a luat, l-a ținut în beci, unde l-am găsit eu, l-a descusut și laptele de l-a supt de la mama lui când era mic, în fine, ce să mai spui, vai de sufletul lui. (DINU SĂRARU)

SUFLEŢEL

Vai de sufleţelul tău (sau **său, lui** etc.) (Fam.) = Vai de sufletul tău:

Ai s-ajungi mare şi n-ai să ştii nicio meserie şi-o să fie vai de sufleţelul tău. (EUGEN BARBU)

A fi tot un trup şi un sufleţel (Pop.) = A se potrivi din toate punctele de vedere cu cineva, a

fi în armonie perfectă cu cineva; a fi nedespărţit de cineva, a se iubi foarte mult:

Piară dracul dintre noi,/ Să fim una amândoi,/ Tot un trup ş-un sufleţel,/ Ca un deget ş-un inel! (VASILE ALECSANDRI)

SUGE

A spune şi laptele (**pe care l-a**) **supt** (**de la mamă** sau **de la mămica**) **=** A face, prin constrângere, mărturisiri, declaraţii complete asupra unui fapt petrecut; (pex.) a spune tot:

– Lasă dar pe mine, te voi face eu să spui și laptele care l-ai supt de la țâța mumei d-tale!… (NICOLAE FILIMON)

– Bine, lasă că te fac eu să spui și laptele supt de la mămica!... (G. M. ZAMFIRESCU)

Dacă oamenii nu l-ar fi întrerupt cu aplauze, Adrian Dura le-ar fi spus și ce lapte a supt Aneta de la mă-sa!, a bătut din palme Sebastian ca o focă. (PETRE BARBU)

Iar nenorocita aia, după ce i-au băgat curent electric prin toate găurile, a spus și laptele pe care l-a supt de la mă-sa! (MARCEL SECUI)

A suge (ceva) **din degete** (Înv.) = A născoci:

Oricâte frumoase teorii de liberalism, progresism, umanitarism și celelalte îi vei suge din degete, ca să faci politică cu ele trebuie să aspiri a ajunge la putere [...] (I. L. CARAGIALE)

A suge (**de**) **la două oi.** v. **oaie.**

A suge (pe cineva) **până la măduvă** (Pop.) = A sărăci pe cineva; a lăsa pe cineva fără nimic:

Din toată inima vrem odată o adevărată pace naţiunală în ţară şi sfârşitul tuturor acestor certe şi lupte carile sug măduva patriei noastre comune. (MIHAI EMINESCU)

A suge sângele (rar, **şi sudoarea**) **cuiva** (sau **din cineva**). v. **sânge.**

A-i da (cuiva) **să sugă** = A alăpta:

Bea apoi și ea pe fugă./ Merge iarăși după asta/ La copil și-i dă să sugă; (G. COȘBUC)

Eu ocupându-mă de oaspeţi, la bucătărie, ea a rămas singură cu băiatul, i-a dat să sugă şi s-a întâmplat să-i alunece capotul de pe umeri; (ION LAZU)

A-şi suge de sub unghie (sau **unghii**) (Pfm.) **=** A fi foarte zgârcit; a fi foarte econom:

S-ar putea doar să-i dau în mă-sa, că destul s-au distrat la Monte Carlo pe banii mei și ai voștri atunci când noi ne sugeam de sub unghii ca să ne plătim facturile în timp ce dârdâiam de frig în case iarna [...] (MARCEL SECUI)

SUI

A (**i**) **se sui** (cuiva) **băutura, vinul** etc. **la** (sau **în**) **cap** (ori **la creier**) (Pfm.) = A se ameţi de băutură, a se îmbăta:

Bietul om gândea că împăratul ori glumește, ori că i s-a cam suit vinarsul la cap, deci nu-și credea urechilor. (I. POP-RETEGANUL)

Am mâncat niște saleuri, că nu mâncasem mai nimic, și simțeam cum începe să mi se urce vinul la cap. (CORINA OZON)

Şi nu mai ştia ce face şi ce cântă, căci îl ajunsese vinul. (I. GHERASIM GORJAN)

A (**i**) **se sui** (cuiva) **în cap** (sau, rar, **în spate**) = A abuza de bunătatea, de răbdarea etc. cuiva; a pune stăpânire pe cineva:

Nu fi prea familiar cu subordonaţii, că ţi se suie-n cap. (FLORENTIN SMARANDACHE)

Privesc în jur, pe jumătate nebun, şi Toscana întreagă mi se suie la cap ca un vin, probabil vechi. (ANDREI CRĂCIUN)

A (**se**) **sui în scaun** (sau **pe tron**) **=** A ajunge sau a face, a pune pe cineva domn sau (înalt) demnitar (bisericesc):

El s-a suit pe scaunul domniei la 6 octobre anul 1822, trei ani după vestitul Caragea și îndată după zaveră, după uciderea slugerului Tudor; (ION GHICA)

[ȘTEFAN:] *Mâine sui în scaunul Moldovei pe Bogdan...* (BARBU DELAVRANCEA)

Pentru vrednicia ce avea la toate şi pentru viaţa lui fără prihana, a fost hirotonit diacon de Mnimonie, episcopul Amatundei. Deci, încetând din viaţă acela, a fost suit acesta

în scaunul Episcopiei de marele Epifanie. (http://www.calendar-ortodox.ro/)

A i se sui (sau **a-i intra, a i se urca**) **fumurile la** (sau **în**) **cap =** A deveni îngâmfat, plin de sine:

Îi intrase fumurile în cap că ar fi ceva de dânsul. (P. ISPIRESCU)

A i se sui (sau **a-i veni cuiva**) **piperul la nas** sau **a-şi lua piper în nări.** v. **piper.**

A se sui (**până**) **la... =** A se urca, a ajunge (până) la...:

Numărul... locuitorilor insulei se suie, cu mic cu mare, la 90000 de suflete. (ION GHICA)

Holera, după ce s-au suit până la 60 morți pe zi, au scăzut acum mai de tot. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

A se sui la cer = A muri (mergând în rai):

Tatăl meu, preotul, care s-a suit la cer. (VIRGIL GHEORGHIU)

Mitropolitul Visarion Puiu, la 45 de ani de când s-a suit la cer. (https://www.crestinortodox.ro/)

A sui scările cuiva = A solicita cuiva un serviciu (umilindu-se); (pex.) a se umili (ploconindu-se în faţa cuiva):

Lucrul acesta se întâmpla foarte rar când începătorul era de o prea mare nedibăcie; cei mai bine înzestraţi izbuteau repede să suie scările bogăţiei şi puterei. (NICOLAE IORGA)

Şi în condiţia aceasta, urmează om cu om să suie scările spre Empireu. (AUREL PETRESCU)

A-şi sui sculele-n pod (Arg.; gmţ.) **=** A rămâne impotent:

Eu duc o existenţă maladivă, că sculele în pod le-am ridicat, nu mă mai vizitează nicio divă şi-n consecinţă nu mai sunt bărbat. (DOMINIC DIAMANT)

SUL

A face (sau **a strânge**) **sul =** A înfășura în formă de cilindru:

Iar cerul s-a dat în lături, ca o carte de piele pe care o faci sul și toți munții și toate insulele s-au mișcat din locurile lor. (BIBLIA)

Hârțoagele lor toate rămân făcute sul. (AL. MACEDONSKI)

A pune pe sul = A înfășura urzeala pe sulul de dinapoi:

Să urzesc, să pui pe sul, să țes, să nălbesc, să croiesc, să cos... (BARBU DELAVRANCEA)

Cu (sau **prin**) **un sul subţire** (Fam.) **=** Pe ocolite; cu abilitate, cu isteţime sau cu şiretenie:

I-a plăcut și lui cum am adus noi lucrul cu un sul subțire, ca să dăm exemplu Evropei. (I. L. CARAGIALE)

SULĂ

A confunda (sau **ce au a face, ce legătură are**) **sula cu prefectura** (Pfm.) **=** Exprimă faptul că două lucruri, situaţii etc. n-au nimic comun între ele:

Ce legătură are sula cu prefectura, mă! vru să-l lovească Iordan. (MARIN RADU MOCANU)

– Ei şi, ce-are sula cu prefectura? – Are, fiindcă prefectura zice că azi suntem în 11 aprilie, iar sula pretinde că suntem în 1 aprilie. (PAUL GOMA)

– Şi ce are asta cu prefectura? îl întrebă Drenko. – Cum, ce are? Nu vezi? Eşti orb? Toate lucrurile se leagă între ele. (IOAN T. LAZĂR)

A pune (sau **a i se băga**) **cuiva sula în coastă** (sau **în coaste**)**.** v. **coastă.**

Sula şi căciula sau (reg.) **domn cu sula-n traistă** (Pop.) = Om extrem de sărac; (reg.; prt.) om care nu face nimic sau e nepăsător:

– Bine, să mă însor, răspunse flăcăiaşul; dară eu n-am de nici unele. Sunt golan precum mă vezi: sula şi căciulă. (P. ISPIRESCU)

Pentru mine, sula şi căciula! Fireşte că în cazul fiului ei are dreptate. (AURORA LIICEANU)

SULIȚĂ

A pune (cuiva) **sulița în coaste =** A sili (pe cineva):

Râzând de chinurile noastre,/ Argetoianu, zile-ntregi,/ Ne pune sulița în coaste/ Cu legi ce sunt fărădelegi. (CINCINAT PAVELESCU)

SUMĂ

A-și face suma (sau **plinul**) (Fam.) **=** A agonisi atât cât crede că îi este necesar; a se sătura:

Apoi iar s-au întors la reformă, pe neașteptate, când au crezut ei că li se dă bine, ca să-și facă suma, să s-aleagă cu ceva. (ION LĂNCRĂNJAN)

Îți faci suma, și asta pe deasupra! Câștigul de la băutură e altăceva... (EUGEN BARBU)

E unul din cei mai bogați oameni din România, ne gândim că și-a făcut plinul […] (TRAIAN ROTARIU, MIRCEA COMȘA)

SUNA

A (**nu**)**-i suna** (cuiva) **bine la** (înv. **în**) **ureche** (sau **urechi**) **=** A-i produce o impresie auditivă ne(plăcută), (dez)agreabilă:

Adică niște producții-record, intervine reporterul, ba nu, zice Paul Streche, ăsta nu-i un cuvânt, „record", el nu prea sună bine la ureche […] (ILIE PURCARU)

Sună bine la ureche titulatura partidului: „Partidul Renașterii Oligarhiei Naționale pentru Progres Mare". (GEORGE GENOIU)

A suna (sau **a răsuna**) **a sec =** A suna (sau a răsuna) ca un lucru gol:

Totuși mi se părea că râsul acela e prea prefăcut, prea sună a sec. (LIVIU REBREANU)

A suna a gol = A scoate sunete înăbușite, lipsite de sonoritate, caracteristice unui vas care nu conține nimic:

Bătând eu într-o dimineață niște cuiere pentru straie, mi s-a părut că sună un perete a gol într-un anumit loc. (CEZAR PETRESCU)

A suna a... = A corespunde cu...:

Toată bucata e plină de o armonie musicală ce sună a drâmbă; (VASILE ALECSANDRI)

Chiar și ce sună a idee nudă, transcrisă adesea aforistic, e, de fapt, o răbufnire de atitudine […] (SORIN CERIN)

A suna (pe cineva) **la telefon** = A chema (pe cineva) la telefon:

Dumnealui vine întotdeauna după unu jumătate... L-au întrebat doi domni până acum. L-au sunat și la telefon. (CEZAR PETRESCU)

A(-i) mai suna (cuiva) (**încă**) **la** (sau **în**) **urechi** (sau **în auz**) **=** A-și aminti obsesiv de ceva auzit cândva:

Îi mai suna încă în urechi glasul cela tânăr și disperat. (ION DRUȚĂ)

Îi mai sună în auz romanța melodioasă a cioplitorului italian; i-a răsărit viu chipul de-atunci, cu pălăria lată pe ceafă […] (CEZAR PETRESCU)

A(-i) suna (cuiva) **cojocul** (sau **cocoașa** ori **doagele**) (Îrg.) = A bate tare (pe cineva):

Bagă minte-n cap, nevastă, și nu te juca cu focul,/ Că de-i face-a doua oară, o să-ți sune rău cojocul!... (G. COȘBUC)

A-i suna (cuiva) **ceasul** (**morții** sau **pieirii,** rar, **de veșnicie**) (Pfm.) = A-i sosi (cuiva) momentul să moară; a muri:

– Mă duc, dragu mamei... Deseară, mâine, când mi-o suna ceasul... (DUILIU ZAMFIRESCU)

Și nu vă legați soarta de vânzătorul acesta căruia, astăzi, i-a sunat ceasul! (AL. MITRU)

A-i suna cuiva doagele. v. **doagă.**

A-i suna (cuiva) **în minte** = A-i reveni în amintire cineva sau ceva auzit sau văzut cândva:

El numără în gându-i și anii îi adună,/ Ca o poveste-uitată/ Arald în minte-i sună […] (MIHAI EMINESCU)

Am rămas minute în șir gândindu-mă la Franța, la Paris, îmi suna în minte o șansonetă […] (MIHAI ANDREI)

A-i suna (cuiva) **scândura** (sau **potcoavele** ori **coliva**) **în piept** (Pop.) = A(-i) sosi cuiva momentul să moară; a muri:

Lume, lume, soro, lume,/ De tine m-oi sătura / Când mi-o suna scândura. (POP.)

– La adică, de ce te-ai codi? stărui Pirgu, tot îți sună coliva. (MATEIU I. CARAGIALE)

A-i suna ceasul (sau, rar, **vremea, ora, clipa**) (**ca** ori **să**) **=** A(-i) sosi (cuiva) momentul să (i) se întâmple ceva:

Se părea că-i gata de-acum și că le-a sunat ceasul tuturor mișeilor, pentru cea din urmă oară. (ION LĂNCRĂNJAN)

După ce ai noştri au tăcut, sergentul şi-a dat seama că a sunat clipa cea mare şi că trebuie să ajungă la cazemată înainte ca fumul să se împrăştie. (MARIN LUNGU)

A-i suna (cuiva) **la** (sau **în**) **urechi** (sau **în auz**) = A se face auzit de cineva, a răsuna în urechea cuiva:

N-o mai caut... Ce să caut? E același cântec vechi,/ Setea liniștei eterne care-mi sună în urechi. (MIHAI EMINESCU)

Multe trec pe dinainte,/ În auz ne sună multe,/ Cine ține toate minte/ Și ar sta să le asculte? (IDEM)

SUPĂRA

A se supăra (sau **a se mânia**) (pe cineva) **ca văcarul pe sat.** v. **văcar.**

SUPĂRARE

A da în supărare (Îvr.) **=** A vătăma:

Şi să nu să-ncerce a-mi da supărare/ Cu aşa cuvinte de îngreţoşare,/ Că mă pui în pizmă încă şi mai tare/ Şi îi mai dau încă de trei ori cât are. (ANTON PANN)

Fără supărare = Formulă de politeţe prin care cineva arată că nu se consideră (ori prin care cere cuiva să nu se considere) jignit sau dezamăgit când i se spune un adevăr:

De-aceea fără supărare/ Noi îți întindem mâna, frate […] (G. TOPÎRCEANU)

Tot, fără supărare, te întreb şi eu pe dumneata: De ce ai acceptat să fi primar? (HRISTACHE POPESCU)

Să nu-ți (sau **să nu vă**) **fie cu supărare** sau **dacă** (sau **de**) **nu ți-ar** (sau **v-ar**) **fi cu supărare =** Formulă de politețe prin care se exprimă teama de a nu deranja sau ofensa pe cineva prin ceea ce faci:

Omul bun n-are noroc; asta-i știută; rogu-te, să nu-ți fie cu supărare, drumețule, dar fiindcă a venit vorba de-așa, îți spun, ca la un frate, că din cruda copilărie slujesc prin străini, și încaltea nu mi-ar fi ciudă, când n-aș vra să mă dau la treabă, căci cu munca m-am trezit. (ION CREANGĂ)

– Să şedeţi la masă cu noi? – Dacă nu va fi cu supărare... (B. P. HASDEU)

– Draga mătușii, când vom intra în casă, tu să zici: Cinstiți boieri de cinste și de omenie, să nu vă fie lucru cu supărare, dacă am cutezat a chema pe mătușa la nunta mea […] (I. POP-RETEGANUL)

– Așa că am venit cu dumnealui, dacă nu e cu supărare. (DINU SĂRARU)

SUPĂRAT, -Ă

A face pe supăratul = A lăsa impresia sau a se preface că este iritat, mânios, nemulţumit:

Se hotărăște să afle, cu orice preț, pricina supărării preotului, ca să aibă ce povesti neveste-si. Face deci și el pe supăratul. (LIVIU REBREANU)

Şi de atunci face pe supăratul ca un copil, se poartă mereu rece, parcă nu ne mai cunoaştem. (IOANA PÂRVULESCU)

A fi supărat foc (**pe cineva** sau **pe ceva**) **=** A fi revoltat împotriva cuiva:

A tot răbdat Ion, răbdat,/ Până când foc s-a supărat (I. L. CARAGIALE)

Hait! I s-a împlinit lui Tache... Nenea e supărat foc. (DUILIU ZAMFIRESCU)

S-a supărat foc, spunând că acesta era un plocon. (LIVIUS CIOCÂRLIE)

SUPRAFAŢĂ

A ieşi (sau **a scoate**) **la suprafaţă =** A depăşi o situaţie, o încurcătură etc.:

Acum au ieşit la suprafaţă fel de fel de oameni, de ce n-ar fi ieşit şi el? Şi iată, nu m-am înşelat. (ZAHARIA STANCU)

În ceea ce-i privea pe oameni era sigur însă că aveau dreptate, acum, în vreme ce vorbeau despre el, în vreme ce scoteau la suprafață tot ce era de scos, ce era bun și frumos, vrednic de laudă. (ION LĂNCRĂNJAN)

SUPUNERE

A lua în supunere (Îvr.) = A înrobi:

Cazacii din Albazin îl găsiseră şi l-au adus din nou în supunerea măriei tale, luându-i birul după obişnuinţă. (NICOLAE MILESCU SPĂTARU)

SUPUS, -Ă

A se da supus (Pop.) = A se preda:

Văzând că nu se dă supus, o poruncit de l-o tăiet, l-o ars, i-o dat cenuşa în vânt, şi iar l-o făcut cum o fost; (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, 1928)

SUR, -Ă

A scoate (cuiva) **peri suri** (**în cap**) **=** A scoate cuiva peri albi:

Că nu vrea Neagra să se mărite după niciunul dintre feciorii câți au pețit-o, asta nu-i scotea lui Negrea mulți peri suri în cap. (SIMION FLOREA MARIAN)

SURATĂ

A se prinde surate (D. femei) **=** A lega o prietenie trainică:

La noi, bărbații se ziceau frați de cruce și femeile surate. (ION GHICA)

SURCEA

A face surcele (pe cineva) = A bate foarte tare:

Dacă se scoală generalul şi ne vede ce bine dispuşi suntem, mă face surcele. (NINA CERANU)

SURD, -Ă

A bate toba (sau **toaca**) **la urechea surdului =** Se spune când cineva vorbește cuiva sau sfătuiește pe cineva zadarnic:

Și îi povățuia să fie mai cu răbdare... Dară, bate toba la urechea surdului! (P. ISPIRESCU)

A face pe surdul = A se preface că nu aude sau că nu înțelege:

Eram singuri. Pentru a-mi ajunge ținta, devenii duios, sentimental și îl lăsai să înțeleagă dorința mea de fugă. El făcu pe surdul. (PANAIT ISTRATI)

– Eu! Eu fac pe surdul la toate atacurile și cer în continuare să aflăm tot adevărul despre cine conduce sistemul de corupție din vămi […] (https://www.cotidianul.ro/)

A merge ca surdu-n oaste (Reg.) = A merge orbeşte:

Unde să ajungi când porneşti „ca surdu-n oaste”, urmărind o iluzie pe care ţi-o flutură în faţa ochilor imaginaţiei vorba meşteşugită a unui individ […] (VASILE CHIRIȚĂ)

A rămâne surd la ceva = A nu da ascultare unei solicitări; a nu fi impresionat de ceva, a rămâne rece, neînțelegător:

[…] *să tot dorim libertatea, să o tot chemăm toți cu toții, buni și răi, bătrâni și tineri, ea va rămânea surdă la glasul nostru* […] (ION GHICA)

Dictatorul rămâne surd la toate avertismentele, arestează sau împuşcă pe opozanţi şi merge înainte. (GH. BUZATU)

Orbul îşi caută acul în aria cu paiele şi surdul îl povăţuieşte unde sună = Se spune despre cei care dau poveţe fără să se priceapă:

Orbul își caută acul în aria cu paie și surdul îl povățuiește unde sună. (I. C. HINȚESCU)

Parcă întâlnea tot surzi şi muţi = Exprimă situaţia cuiva căruia nimeni nu-i dă răspuns mulţumitor:

Cercetară în dreapta şi în stânga, ca să afle niscaiva leacuri care să le desfacă făcutul stărpiciunei lor, dară, aşi! Parcă întâlnea tot surzi şi muţi. (P. ISPIRESCU)

Râde ca mirele cel surd = Exprimă situaţia cuiva care râde fără să ştie despre ce este vorba:

Preotul a râs cu atâta poftă, încât am început şi eu să râd ca mirele surd. (ROMULUS VULCĂNESCU)

S-a pornit ca surda-n joc = Exprimă situaţia cuiva care, din nepricepere, face un lucru la timp şi loc nepotrivit:

Ponta l-a făcut de râsul unei țări întregi zicându-i că e ca „surda-n horă”. (https://www.comisarul.ro/)

S-a pornit ca surda în joc. (Se aplică acelora cari se pornesc într-o treabă fără nicio socoteală și în afară de vreme). (IULIU A. ZANNE)

Surdul n-aude, dar le potriveşte = Exprimă o reacţie către care răspunde cu totul altceva la o întrebare, fie că n-a auzit bine, fie că se preface a nu fi auzit:

Surdul n-aude, dar le potrivește. (I. C. HINȚESCU)

– Bă, Luca, nu mai pune tu la suflet. Tac-tu, aşa e el, surdul nu aude, dar le potriveşte. (MIHAIL BENDER)

Surdului să-i scoţi bumbacul din urechi = Se spune celui pe care încerci zadarnic să-l faci să priceapă ceva:

Surdului să-i scoţi bumbacul din urechi. (POP.)

SURGHIUN

A da surghiun (Reg.) = **a)** A da drumul cuiva. **b)** A goni:

[…] *pe vornicul Constantin Bălăceanu, de care se temea fiindcă acesta avea relațiuni de familie la Viena, l-a trimis surghiun la Castoria.* (ION GHICA)

SURPRINDERE

A lua prin surprindere (pe cineva) **=** A surprinde pe cineva:

„Le cad în spate! am spus eu învrăjbit. Îi iau prin surprindere, pe nepregătite!”... (ION LĂNCRĂNJAN)

Când a auzit la radio că a fugit Ceauşescu, Octavian nu a fost luat prin surprindere. Cum nu a fost luat prin surprindere nici în dimineaţa următoare, când au sosit cei trei bărbaţi cu o misiune precisă […] (GABRIEL CHIFU)

SUS

A duce (sau **a lua, a aduce** etc.) **pe cineva pe sus** = A duce (sau a lua, a aduce) pe cineva cu forța, cu sila:

Câțiva oameni necunoscuți îl duceau mai mult pe sus – către trăsura neagră din drum. (AL. SAHIA)

L-au ridicat din pat pe sus. (I. L. CARAGIALE)

L-au luat pe sus și l-au dus în biroul lui Dante. (EUGEN PATRICHE)

A fi (sau **a se scula**) (**tot**) **cu fundul** (ori **cu dosul, cu curul**) **în sus** (**cu susul în jos**) (Fam.) **=** A fi îmbufnat:

Iar te-ai sculat cu curul în sus, dobitocule? (http://www.ziua.ro/)

A fi purtat pe sus (Înv.) = A fi răsfățat:

Iar eu te-am purtat sus, în iatacul tău și, așa cum am putut, te-am vegheat cu credință întreaga noapte! (PETRU DEMETRU POPESCU)

A întoarce casa pe dos (sau **cu susu-n jos**). v. **întoarce.**

A lua pe cineva de sus. v. **lua.**

A măsura pe cineva (**cu privirea** sau **cu ochii**) **de sus până jos** (şi **de jos până sus**). v. **măsura.**

A pune cel mai sus (Rar) = A preţui în mod deosebit:

După 1907, am început o activitate de câţiva ani, care este, din viaţa mea, partea pe care o pun cel mai sus. (ROMANUL ROMÂNESC în INTERVIURI, vol. 3, 1988)

A sări drept în sus (Pfm.) = **a)** A face o mişcare bruscă (de bucurie, de spaimă, de mânie):

Deodată se deșteptă, auzind o gârâială de graiuri omenești, și sări drept în sus. (P. ISPIRESCU)

b) A izbucni; a replica prompt (şi violent):

Olguța sări drept în sus, cu ochii țintă în ochii lui Dănuţ. – Eram sigură că râzi! Nu-ți dau voie să râzi de mine! (IONEL TEODOREANU)

A-i merge (cuiva) **cu susu-n jos** = A-i ieşi (toate) pe dos:

Din nenorocire, însă, guvernul nostru nu știe să se folosească de consiliele patrioților slujnicari și de aceea lucrurile merg cu susul în jos. (NICOLAE FILIMON)

A-i sta (cuiva) **capul sus** = A fi în viaţă, a trăi:

[Turcii] *aicea c-or veni/ Şi pe tine te-or peți,/ Dar, dragă, nu te-ntrista,/ Că la turc eu nu te-oi da/ Până capul sus mi-o sta!...* (JARNÍK-BÎRSEANU)

Ba, eu mândră nu ți-oi da/ Pân-ce capul sus mi-a sta. (VASILE ALECSANDRI)

Sus și tare (În legătură cu verbele „a spune”, „a vorbi”, „a protesta”) = **a)** Ferm, categoric, energic:

Protestă sus și tare în contra intențiunilor ce i se atribuia, că ar voi să aducă turburări și perturbațiuni. (ION GHICA)

De aceea, d-lor, este timpul, ca şi partidele şi guvernele să facă front în contra acestei uri a străinismului; să zică odată sus şi tare în această ţară, fără teamă de a-şi pierde popularitatea […] (CONSTANTIN GANE)

b) În auzul tuturor; în gura mare:

Cervenco însuși spunea sus și tare că mai bine și-ar tăia mâinile decât să tragă asupra unor bieți oameni ca și dânsul. (LIVIU REBREANU)

Dar îmi place a crede – și nu mă sfiesc a o afirma sus și tare – că s-au găsit unii care să ne acuze pe noi – risum teneatis! – de ușurință, ca să nu zic mai mult în această cestiune. (ANTON BACALBAȘA)

SUSPIN

A-şi da ultimul suspin (Rar) = A muri:

Ființa delicată își dă ultimul suspin/ Cu frumoasele ei zile neajunse încă-n floare. (AL. MACEDONSKI)

Ultimul suspin al acestui tată fu de bucurie. (ILIE CONSTANTIN)

SUSPINA

A suspina după cineva (sau **ceva**) = A-şi manifesta regretul pentru pierderea cuiva (sau a ceva); a-i fi dor de cineva sau de ceva:

Am depănat amintiri şi am suspinat după tinereţea noastră pierdută... (RADU MĂRCULESCU)

Unde-i tinereţe e şi grijă, şi cine suspină după anii tineri după necazuri suspină! (IOANA PÂRVULESCU)

SUSŢINE

A susţine privirea (sau **căutătura**) **cuiva** = A privi drept în ochii cuiva; a înfrunta privirea cuiva:

La auzul celor dintăi cuvinte ale lui Grozav, sulgeriul tresărise; neputând susține privirea pătrunzătoare a ochilor mazilului […] (RADU ROSETTI)

Acum e liniștită, își privește soțul calmă, drept în ochi, iar el îi susține privirea. (DANIELA RAȚIU)

SUTĂ

Sute și mii sau **mii și sute** sau **o sută și-o mie** sau **sute** (**și sute**) **de...** = Un număr mare, nedeterminat:

Crezi tu că vom putea noi singuri secera și strânge atâta amar de grâu, că doar sute și mii de brațe trebuie acolo, nu șagă. (ION CREANGĂ)

Frunză verde-a mărului,/ Nu crede feciorului.../ Că te pune pe-un genunche/ Și-ți tot minte mii și sute,/ Și mai mari, și mai mărunte. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Unde s-a dus (sau **a mers**) **mia, ducă-se** (sau **meargă**) **şi suta** (Fam.) **=** Exprimă o pierdere mai mică, după una mai mare:

– Ia las', fa Catrină, las'! Unde a mers miea, meargă acum și suta […] (ION CREANGĂ)

La mulţi s-a dat – unde s-a dus mia ducă-se şi suta – încă unul căruia degeaba i se votează. (MIHAI EMINESCU)

SUVEICĂ

(**Iute**) **ca o suveică** (sau **ca suveica**) = Foarte ager, sprinten; foarte harnic:

O nevăstuţă cu nasul ascuţit, cu ochi ageri, uşoară şi iute ca o suveică, se purta printre oameni, stătea de vorbă cu cei bolnavi […] (ION AGÎRBICEANU)

Era iute ca o suveică, discretă ca o umbră, eficientă ca un agent secret. (ION VIANU)

SUVELNIŢĂ

A merge rostul cuiva cu suvelniţa altuia (Rar) **=** A fi de aceeaşi părere cu cineva:

Sultănica nu vrea să știe de ce face lumea, dacă rostul ei nu merge cu suvelnița altuia. (BARBU DELAVRANCEA)

Ş

ŞA

A bate şaua (**ca**) **să** (**se**) **priceapă** (sau **înţeleagă**) **iapa** (sau **calul**) (Fig.; pmf.) = A da de înţeles, fără a se adresa direct:

Fii român verde şi rupe mâţa în două. Bate şeaua, să-nţeleagă iapa, căci femeia-i dracul; şede în deal şi prăvale carul în vale; (C. NEGRUZZI)

Dascălul bătea şeaua să priceapă iapa. Femeii îi dete un fier ars prin inimă. (P. ISPIRESCU)

„Așa care va să zică? am întrebat eu oprindu-mă din lucru. Bați șaua să priceapă iapa!” (ION LĂNCRĂNJAN)

[Vodă] *bătea şaua că, dacă nu ne lăsăm duşi cu belciugul de el şi neamul lui, se duce.* (ION PAS)

A pune şaua (**pe cal**) = A înşeua:

Pusei șaua, încălecai și mă abătui pe la cosași. (CALISTRAT HOGAȘ)

Pune şaua să mă duc. (POP.)

M-am apropiat de ea, cu gândul să pun eu şaua pe cal. (CĂLIN KASPER)

A pune şaua (pe cineva) sau **a-i pune** (cuiva) **şaua** (Pfm.) = A stăpâni pe cineva; a exploata (pe cineva); a constrânge (pe cineva) să facă ceva:

Fieștecare râdea bucuros cu popa de alții; nici unuia nu-i plăcea, însă, când alții râdeau de dânsul. Așa e firea omului: fiecare pune bucuros șaua pe iapa vecinului. (IOAN SLAVICI)

– Fiecare la rândul său. Ca mâine o să pui șaua pe Adrian. (PANAIT ISTRATI)

Treacă-meargă, cugetam; cel puţin mă vor omeni domnii literaţi pe spesele lor; dar tocmai aici mi se puse şeaua. (ION CODRU-DRĂGUŞANU)

A se ține tare în şa = A fi stăpân pe situație; a fi sigur de ceva:

E un barbat încă sprinten și se ținea tare în șa, cu toate că trecuse de al cincizeci și doilea an al vieții. (MIHAIL SADOVEANU)

A vorbi de sus (sau **din şa**)**.** v. **vorbi.**

Ia şaua la spinare (Pfm.) = Pleacă!:

Ia şaua la spinare, băiete! (GH. BRĂESCU)

ŞAGĂ

A fi (sau **a-i părea** cuiva) (**de**) **şagă** sau **a fi** (sau **a-i părea cuiva**) **lucru de şagă** = A fi (sau a-i părea cuiva că este) ceva neserios, fără importanţă:

Gardul şi casa femeii dărâmate la pământ, o capră ruptă în bucăţi, nu-i lucru de şagă. (ION CREANGĂ)

– Îndată vi s-a aduce și demâncare, și băutură, zise împăratul, numai de-ți putea dovedi cât vă voi da eu; că de nu-ți fi mâncători și băutori buni, v-ați găsit beleaua cu mine, nu vă pară lucru de șagă! (IDEM)

A lăsa șaga (**la o parte**) sau **a-i ajunge** (cuiva) **șaga** (sau **de șagă**) = A nu mai glumi, a termina cu gluma, a deveni serios:

Ia las’ șaga la o parte, măi omule. (ION CREANGĂ)

Agiungă-ți de șagă,/ Că nu-i bună, dragă. (VASILE ALECSANDRI)

A se îngroşa cu şaga = A se agrava situaţia:

Să îngroşase amu şaga, când au sosit steagurile oştii noastre şi pre vo sută de tătari, că pre mai mulţi nu-i lăsa Şirămbei. (MIRON COSTIN)

A se întrece cu gluma (sau **vorba, deochiul, nebuniile, şaga**)**.** v. **întrece.**

A se trece de şagă (sau **de glumă**). v. **trece.**

A-i fi (cuiva) **în şagă** = A lua lucrurile în glumă:

Sărutăm mânile, cuconaşule; eu chiteam că vi-i în şagă. (I. MIRONESCU)

A-l trece (pe cineva) **cu şaga** = A lua (pe cineva) în râs:

Dar ce-i curios lucru… că deși Talpă-Lată mă trece cu șaga… nu mă mâniu… dimprotivă… poziția me îmi place… (VASILE ALECSANDRI)

Nu şagă! (Întărind o afirmaţie) = Nu glumă!:

Crezi tu că vom putea noi singuri secera și strânge atâta amar de grâu, că doar sute și mii de brațe trebuiesc acolo, nu șagă! (ION CREANGĂ)

Asta știu c-a fost nuntă, nu șagă! (NICOLAE GANE)

Să știi c-a fost război/ Și moarte-aici, nu șagă! (G. COȘBUC)

Nu-i vreme de şagă = Nu-i momentul potrivit pentru glumit:

Vrei să şuguieşti, dar nu-i vreme de şagă. (C. NEGRUZZI)

ŞAH

A da șah = A pune în pericol regele adversarului:

I-am dat șah și l-am pus în încurcătură.

A face (pe cineva) **şah şi mat** (Fam.) = A pune (pe cineva) în situaţia de a se recunoaşte învins (într-o luptă, într-o dispută):

[...] *atunci când le solicită acestora ceva, o fac pe un ton nesigur, o voce plângăcioasă, piţigăiată, tremurată, temându-se de refuzul copilului care i-ar face șah mat.* (IRINA PETREA)

Micuţul atacant al gazdelor a făcut şah-mat defensiva adversă şi a deschis scorul în minutul 20. (http://www.secundatv.ro/)

A ţine (pe cineva) **în şah** = **a)** A limita jocul adversarului la apărarea regelui. **b)** (Fam.) A pune pe cineva în dificultate, lăsându-i posibilitatea de a acţiona, de a lua o hotărâre; (fam.) a ţine pe cineva în tensiune:

Înainte de a se duce cu Ana la viitorii nași, el discutase cu colegul de muncă despre faptul că dorea să-l cunune, însă acesta l-a ținut în șah câteva zile. (MIRCEA CRĂCIUN)

În timpul domniei lui Bogdan cel Orb, Luca Arbore şi partida sa au ţinut în şah intenţiile domnitorului de a întări, ca și părintele său, puterea domnească [...] (HORIA URSU)

Curtea Constituțională a României (CCR) îl ține în șah pe președintele Klaus Iohannis pe tema statutului funcționarilor publici. (https://psnews.ro/)

ŞAHĂR-MAHĂR

A face (sau **a umbla cu**) **şahăr-mahăr** (Fam.) = A escroca pe cineva:

– Gura, hodorogule, ce ți s-a urât cu binele? Să nu-mi umbli cu șahăr-mahăr... (EUGEN BARBU)

ŞANŢ

A se duce la şanţ (Rar) = A se distruge:

Rămăsese, după cum știți, singur cu fata și toată gospodăria i se ducea la șanț. (MARIN PREDA)

A-i fi (cuiva) **de şanţ** (sau **a-i părea**) **de şanţ** (cuiva) = **a)** A-i părea (cuiva ceva) ciudat sau amuzant:

Râdeţi, domnia-voastră? vă pare de şanţ? (VASILE ALECSANDRI)

b) A se rușina:

Nu ţi-i de şanţ să n-ai niciun copil? (POP.)

A-şi arunca viaţa în şanţ. v. **arunca.**

ŞAPTE

A (**nu**) **avea cei şapte ani de acasă** (Pfm.) = A (nu) fi fost (bine) educat în copilărie:

Se spunea odinioară despre câte un tânăr plin de bunul simţ necesar, în relaţiile cu lumea, cu prietenii şi chiar cu adversarii, că are cei şapte ani de-acasă. (TUDOR ARGHEZI)

Pentru că ai cei şapte ani de acasă, eşti civilizat, politicos şi nu poţi lăsa un om vorbind de unul singur, întorcându-i spatele şi mergând în treaba ta. (ADRIAN FLOREA)

În faţa socrilor niciodată nu vei avea cei 7 ani de acasă... chiar dacă le vei demonstra că de fapt îi ai... (http://www.opinii.md)

A avea şapte vieţi. v. **viaţă.**

A da şapte boi şi şapte vaci (Pop.) = A da foarte mult:

Socru mare, ce s-a făcut,/ Nu mai e de desfăcut!/ Să dai numai opt boi, şapte vaci/ Ş-apoi să rabzi, să taci. (POP.)

A fi de şapte palme în frunte. v. **palmă.**

A fi de şapte palme în piept. v. **palmă.**

A fi în şapte luni (Pop.) = A fi certăreţ; a fi nestăpânit:

O! Critici buni de faşă, poeţi în şapte luni,/ Vulturul nu se mişcă de-un ţipăt de lăstuni... (ŞERBAN CIOCULESCU)

A fi şapte fraţi pe un cojoc (Pop.) = A fi foarte sărac:

Evenimentul cel mare al zilei – cei şapte fraţi pe un cojoc, cum zice o vorbă ţărănească, sau reconstruirea, pentru a câtea oară, a cabinetului Brătianu, trecut din fuziune în fuziune [...] (MIHAI EMINESCU)

A lucra (sau **a munci**) **cât şapte** (Pfm.) = A lucra foarte mult:

Le dădeau pe la nas cu perspectiva eliberării şi ei munceau cât şapte, mărind norma. (ALEXANDRU TEODORESCU)

Muncea cât şapte şi nu făcea mofturi. (DAN LUNGU)

A mânca cât (sau **ca**) **un lup** (sau **cât patru, cât şapte, cât un turc din cei calici, ca o căpuşă, ca o lăcustă, ca omizile, ca un popă, ca diacul de pomene, de parcă n-a văzut fir verde**). v. **mânca.**

A trage (sau **a lua**) **din şapte una** (Pop.) = A primi mai puţin decât trebuie:

În adevăr, ce era în condiţiunile statului? Era că arendaşii nu au voie să ia de la ţărani decât din şapte una; aceasta pentru toate moşiile statului. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

A ţine (pe cineva) **în şapte** (sau **nouă**) **frâie.** v. **frâu.**

A ţine sub trei lacăte şi şapte peceţi (sau **a păstra cu nouă lacăte**). v. **lacăt.**

A umbla şapte hotare (Pop.) = A umbla mult timp pe distanţe mari:

Venii la d-ta să mă asculţi, să mă slujeşti, că rău am umblat şi nu dau de leac, mi-au dus laptele de la vacă şi numai d-ta mi-l poţi aduce îndărăt. Eu te cinstesc cu pâne şi cu sare, dar să mi-l aduci, că d-ta umbli peste şapte hotare [...] (SIMION FLOREA MARIAN)

– „Maică, şapte hotare umbla; i-au plăcut mult beţia şi femeile”. (https://www.crestinortodox.ro/)

A-i lua (cuiva) **şi pielea de pe el** sau **a-i jupui** (sau **a-i scoate**) **şapte** sau **nouă piei** (de pe cineva). v. **piele.**

Cât şapte (sau **cât şaptesprezece**) = Foarte mult:

Oşlobanu, care mânca cât şeptesprezece, ne cam pusese pe gânduri. (ION CREANGĂ)

Două şi cu trei fac şapte (Pop.) = Se spune la lucruri nepotrivite:

Ci să ştii să-ntorci dulapuri,/ Să rabzi multe, să-nghiţi hapuri,/ Să despici şi firu-n două/ Şi să scoţi din piatră lapte,/ Iar nu să-mi spui basme nouă,/ Şi că trei şi trei fac şapte. (COSTACHE BĂLĂCESCU)

Parcă l-a pus (sau **a pus-o**) **pe şapte cai** (Pop.) = Se spune despre o persoană căreia i-a trecut supărarea:

Aşa se bucurase zgripţuricea de babă, parcă o pusese pe şapte cai! (POP.)

Şapte ani ca mâine trece (Pfm.) = Se spune, în glumă, când cineva se află într-o situaţie neplăcută, a cărei remediere nu poate fi grăbită:

Am eu față de violator, de infractor? Să îi facă cercetări și apoi, dacă mă găsesc vinovat, să vină să mă lege. Apoi, șapte ani ca mâine trece. (http://www.evenimentulmuscelean.ro/)

ŞAPTELEA, -TEA

A fi (sau **a se crede**) **în al şaptelea** (sau **al nouălea**) **cer** = A fi extrem de fericit:

Idioata de mine sunt în al şaptelea cer. (MARIA BANUȘ)

Eram în al nouălea cer. Aplauzele ce răsunau îi asigurau catedra asta pentru cel puţin un an şcolar înainte. (ION D. SÎRBU)

Pe glasul al șaptelea = Cu voce ascuțită:

[...] *deschise Octoihul şi cântă glas întâi, ba al patrulea, ba al şaselea, când veni la glasul al şaptelea, hârţ în sus, hârţ în jos, îl uitase*. (P. ISPIRESCU)

A continuat pe glasul al şaptelea: Românism!... patriotism!... naţionalism! (N. D. COCEA)

ŞARADĂ

A vorbi în şarade = A vorbi aluziv enigmatic; a vorbi neinteligibil:

– Nu cred că poţi trece peste totul. În primul rând peste timp nu poţi trece. Gândeşte-te. Şi îi vorbi îndelung în şarade. (ANDREI BREZIANU)

Își cântărește atât de mult cuvintele, le sucește, le răsucește, că face din ele șarade. (ION PAS)

Nu dau amănunte edificatoare, vorbesc în general, în paradoxuri și în șarade, spunându-le că avem o țară săracă plină cu oameni bogați [...] (CARMELIA LEONTE)

ŞARPE

A călca şarpele pe coadă (Pfm.) = **a)** A atinge un punct nevralgic:

A călca şarpele pe coadă. (POP.)

b) A insulta un om iute la mânie:

Şarpele, până nu-l calci pe coadă, nu să-ntoarce să te muşce. (ANTON PANN)

A fi gol ca şarpele (**care şi-a lepădat pielea**) (Pop.) = **a)** A fi dezbrăcat. **b)** A fi sărac:

Venise în Porumba, înaintea primului război mondial, gol ca șarpele [...] (MIHAI BENIUC)

A fuma ca un şarpe (sau **ca o şerpoaică**)**.** v. **fuma.**

A încălzi (sau **a creşte**) **şarpele la** (sau **în**) **sân** (Pfm.) = A arăta dragoste şi bunăvoinţă unui om nerecunoscător:

Crește șarpele în sân ca mai bine să te muște. (IULIU A. ZANNE)

Prin lumea strâmbă am umblat cu tine, șarpe încălzit la sân. (NICHITA STĂNESCU)

A muşca (pe cineva) **şarpele invidiei** (sau **vanităţii, îndoielii**) (Fam.) = A fi cuprins de invidie (sau de vanitate, de îndoială):

Șarpele vanității m-a mușcat de sfârcul inimii mele. (I. L. CARAGIALE)

Şarpele invidiei nu-l muşcase niciodată ca să-i poată strecura în inimă otrava lui galbenă [...] (ION POPESCU-SIRETEANU)

A muşca (sau, rar, **a fura**) (pe cineva) **şarpele de inimă** (sau **de limbă**) (Pfm.) = A se simţi ispitit să facă sau să spună ce nu trebuie:

Odată însă, când și-a luat leafa de institutor, nu știu cum l-a mușcat șarpele de inimă, că a cinstit și dânsul cu câte o cafea pe doi din tovarășii săi învățători. (P. ISPIRESCU)

Să nu care cumva să. te muște șărpele de inimă și s-o săruți până ce nu-i aduce-o la mine. (ȘEZĂTOAREA, IV)

A sări ca muşcat de şarpe (Pfm.) = A reacţiona brusc; a se înfuria:

Altă dată a sărit ca muşcat de şarpe şi a început să strige la alţi băieţi, care erau mai departe. (AL. BRĂTESCU-VOINEŞTI)

Ioanide sări ca mușcat de șarpe când auzi pe una [...] (G. CĂLINESCU)

Băiatul... sări drept în sus, ca muşcat de şearpe. (POP.)

A scoate (sau **a striga**) **ca din gura şarpelui** (sau **ca din gură de şarpe**) ori **cât îl ţine** (ori **îl ia**) **gura.** v. **gură.**

A se zvârcoli ca în gură de şarpe. v. **gură.**

A strivi ca pe un (**pui de**) **şarpe** (pe cineva) = A distruge, a nimici cu uşurinţă şi fără remuşcări (pe cineva):

Te strivesc ca pe un pui de şarpe! (ION AGÎRBICEANU)

A umbla ca şarpele după vitejii (Pop.) = **a)** A se expune singur primejdiei:

Voinicul umblă ca șarpele după vitejie. (ELENA DIDIA ODORICA SEVASTOS)

b) A căuta ceartă.

A-i frige (**dracul**) **şerpi pe inimă** (cuiva) (Mun.) = **a)** A fi nervos:

Anton Pann dovedeşte aici un simţ pronunţat pentru recoltarea elementelor plastice: „capul fără griji ca bostanul creşte"; „femeia rea ţipă ca şi când îi frige cineva şerpi pe inimă"; (DUMITRU POPOVICI)

b) A fi foarte zgârcit.

A-i frige (cuiva) **şerpi pe burtă** (Pop.) = A(-i) face (cuiva) un rău:

Parcă i-am fript şerpi pe burtă. (ANTON PANN)

A-i trece (cuiva) **un şarpe rece prin sân** (sau **prin inimă**) (Pop.) = A se înfiora (de spaimă, de dezgust):

Când văzu el o aşa nemetenie [matahală, namilă] *spurcată stând ca o cobe rea în casa lui şi pe tronul lui, un şarpe rece îi trecu prin sân.* (P. ISPIRESCU)

Ca din (sau **în**) **gură de şarpe** (În legătură cu verbe ca „a striga", „a ţipa", „a se zvârcoli" etc.) = Foarte tare, grozav, straşnic:

Țipa fata de împărat ca din gură de șarpe. (AL. VLAHUȚĂ)

– Neghiniță, de ce-l bat pe ăla, de răcnește ca din gură de șarpe? – Fiindcă împăratul e surd și n-aude, răspunse Neghiniță. (BARBU DELAVRANCEA)

Pui de şarpe = Persoană rea, vicleană, perfidă:

Recunosc câțiva pui de șerpe..., răspunse pe același ton Ruset. (MIHAIL SADOVEANU)

Să nu vă fure şarpele de inimă! (Pop.) = Să nu vă împingă păcatul!:

– Iacă: cum d-ta, om cu destulă doxă la cap, trecut și prin ciur și prin dârmon, lovit cu capul și de pragul de sus și de cel de jos, și la vârsta dumitale, cum d-ta, zic, te-ai lăsat să te muște șarpele de inimă și să faci greșeala d-a lua de muiere o fată mare? (P. ISPIRESCU)

Apoi să nu vă fure șarpele de inimă să ne afle tătarii planul ăsta. (ANTOLOGIE de LITERATURĂ POPULARĂ, vol. 3, 1967)

ŞASE

A sta (sau **a ține) de şase** (Arg.) = A sta la pândă pentru a preveni apariţia inopinată a unei persoane nedorite:

– Stau de șase! zice el șoptit, aproape conspirativ, uitându-se repede în jur ca și cum s-ar teme să nu fie surprins. (ION COJA)

Șase! (Arg.) = Atenție!:

O dată a ciulit Stăpânul urechea. – Șase! A strigat scurt. (EUGEN BARBU)

ŞATRĂ

A azvârli cu piatra în şatră. v. **azvârli.**

A face şatră (Pfm.) = A se instala undeva departe ca acasă:

Logofătul nostru, trimis de mama, le-a spus categoric să-şi ridice şatra şi s-o întindă. (RADU MĂRCULESCU)

A umbla (sau **a se muta**) **cu şatra** (Pfm.) = A se muta (deseori, pe neaşteptate) cu toate lucrurile:

Uff! suspină Sabina, strângându-și vraful de cărți și caiete. Acum unde mă mai mut cu șatra? (CEZAR PETRESCU)

ŞCHIOP, -OAPĂ

A-i creşte (cuiva) **inima de-o şchioapă** (Pfm.) = **a)** A fi încântat (de ceva):

Unele taine sau supărări ne râcâie la inimă, pe când de mulțumire, de fală, de bucurie, inima crește, crește chiar de o șchioapă sau cât un bostan. (REVISTA de PSIHOLOGIE, vol. 6, 1960)

b) A se îmbărbăta.

ŞCOALĂ

A face școală = A avea un număr mare de adepți sau de imitatori:

Ceea ce nu cred că e rău, a face școală imitând, cum fac pictorii, de pildă. (CASSIAN MARIA SPIRIDON)

ŞEDEA

A sta (sau **a băga, a fi, a pune, a ședea** etc.) **la răcoare** (sau **la başcă, la gros, în închisoare, la mititica, în ocnă, la pârnaie, la puşcărie, la secret, în temniță, la zdup**). v. **răcoare.**

A sta (sau **a şedea, a cădea**) **pe urechile** (sau **pe spinarea**) (cuiva)**.** v. **ureche.**

A şedea (sau **a sta, a rămâne**) **cu dinţii la stele** (Pop.) = A nu avea ce mânca:

Caii tăi or să şează cu dinţii la stele. (VASILE ALECSANDRI)

Era o adevărată nerușinare și ticăloșie, când ei stăteau rânjiți cu dinții la stele și-și strânseseră cătărămile de trei laturi de palmă. (MIHAIL SADOVEANU)

N-aveai ce pune în oală, stăteai cu dinţii la stele – nu mai aveam ce vinde, am dat totul din casă şi de pe noi – dar ne puteam ţine zilele cu bruma de zestre când un kil de păpuşoi era 60, unul de grâu 70 ruble? (PAUL GOMA)

A şedea (**ca dracu**) **pe comoară** (Pfm.) = A fi bogat şi zgârcit:

Nu stai tu pe bani ca dracu pe comoară? Nu ştie tot satul că te încârligi pentru un bănuţ, ca şi când ţi l-ai scoate din ochi? (ION AGÎRBICEANU)

Acolo a pus banii. Stătea pe ei. N-avea nimeni cum să-i ia. Sta ca dracu pe comoară. (DEMOSTENE BOTEZ)

A şedea (**ca**) **pe ghimpi** (sau **pe spini, pe foc, pe ace, pe sponci**) (Pfm.) = A fi îngrijorat; a fi nerăbdător să plece:

Voia tânărul să nu ţie seama şi totuşi stătuse pe ghimpi la masă şi înghiţise cu noduri, căci Miron Iuga fusese şi mai ursuz […] (LIVIU REBREANU)

Stam ca pe ghimpi. Urcat pe o schelă de grinzi pentru ridicarea greutăților, priveam spre marginea platoului către Antimovo linia de tranșee deasupra căreia exploziile de șrapnele însemnau stoluri de nourași plutitori, mici ca niște batiste albe. (G. TOPÎRCEANU)

Pintea era tăcut ca de obicei, iară Ghiță ședea ca pe spini lângă dânsul. (IOAN SLAVICI)

Gânjul smead sta ca pe foc. Parcă ar fi vrut să-mi spună ceva şi parcă n-ar fi vrut... (ZAHARIA STANCU)

A şedea (**cu curul**) **în două luntri** (Pfm.) = A evita o opţiune fermă (pentru a nu pierde un profit); a da dovadă de duplicitate:

De multe ori cine îmbrăţişează multe, puţine adună, căci doi pepeni într-o mână nu se pot ţinea şi cu curu-n două luntri nu poţi şedea. (LUCIAN BLAGA)

La ce ne-a folosit politica lui Ceauşescu care zicea că stă cu fundul în două luntri şi stătea

în realitate? Oare ne-am rezervat pentru eternitate o politică în două luntri? (MONITORUL OFICIAL al ROMÂNIEI, vol. 13, 2000)

Perfidul Albion dovedeşte încă o dată că îşi merită porecla cu vârf şi îndesat, stând cu curul în două luntri. (http://www.aradon.ro/)

A şedea (**greceşte**) **în inima** (cuiva) sau **a şedea călare în inima** (cuiva) (Pfm.) = A şti tot ceea ce gândeşte cineva:

– De asta ți-i acum în grijă, stăpâne? dac-a rămas treaba până la atâta, apoi las' pe mine, că te-oi face eu să iei un drăguț de femeie care nu se mai află! Căci eu șăd călare în inima lor și, nu că mă laud, dar știu toate măruntaiele dintr-însele. (ION CREANGĂ)

Pacea e numai în gură-ţi; o! cum în inimă-ţi şăz; vrei să mă-nşăli şi pă mine? (I. HELIADE RĂDULESCU)

A ședea (sau **a se ține**) **abanos.** v. **abanos.**

A ședea (sau **a sta**) **ca găina** (sau **curca**) **în lemne** (Mol.; d. oameni) = A fi posac; a fi tăcut:

Te uiţi aşa, ca găina în lemne şi te gândeşti la lucruri sfinte, până te ştergi pe la ochi. (MIRCEA DANELIUC)

A ședea (sau **a sta**) **ca o mireasă.** v. **mireasă.**

A ședea (sau **a sta**) **lipcă pe capul cuiva.** v. **lipcă.**

A ședea (sau **a sta**) **molcom.** v. **molcom.**

A şedea (sau **a sta**) **pe saltea** = **a)** A nu face nimic, a fi leneş, comod:

Locuitorii Moldovei... ar fi oameni valoroşi, gata de luptă şi nu de a sta pe saltea. (A. D. XENOPOL)

b) A fi fără nicio grijă:

Ai bani destui, n-ai decât să şezi pe saltea şi să porunceşti. (POP.)

c) A fi bogat.

A şedea (sau **a sta, a se ţine**) **de capul cuiva** sau **a se pune pe capul cuiva.** v. **cap.**

A şedea (**uitată**) **ca fata vătămanului.** v. **vătăman.**

A şedea asupra (cuiva) (Înv.) = A incomoda (pe cineva) cu prezenţa, cu pretenţii exagerate:

Atâția oameni ce umbla cu slujba aceea era o mare nevoie, șăzând asupra saracilor cu lunile. (AXINTE URICARIUL)

A şedea ca câinele nimănui (Pop.) = A fi lipsit de sprijin (moral sau material):

Am rămas om de prisos, om de nimic, urgisit, om compromis și compromițător, câinele nimănui. (GH. TEODORESCU KIRILEANU)

A şedea ca cioara-n par (Pop.) = A fi foarte grăbit:

De-acum în dulce stabilitate/ Am s-o duc vesel, fără habar,/ Servindu-mi ţara pe aşezate,/ Iar nu din fugă, ca cioara-n par. (VASILE ALECSANDRI)

Ben stă şi el acasă cât cioara-n par. Merge să caute clienţi noi, deşi avem destui. (CĂTĂLIN MIHULEAC)

A şedea ca o fată mare = A fi timid:

Râdeam de dânsul că şede ca o fată mare. (C. NEGRUZZI)

Ea avea un fiu. El era de treabă, smerit şi sfiicios ca o fată mare. (P. ISPIRESCU)

[…] *nalt la stat, lat în spete, subţire la mijloc, mlădios ca un mesteacăn, uşor ca o căprioară şi ruşinos ca o fată mare, Dumnezeu să-l ierte! că n-avu parte să se preoţească.* (ION CREANGĂ)

A şedea cloşcă (sau **moartă, abanos, molcom, smirnă**) (Pop.) = A sta nemişcat:

[…] *iar generalul de ordine, care nu punea note la învățătură, ci numai însemna, cu o cruce, cu două şi cu trei, pe cei ce nu sta smirna* […] (BARBU DELAVRANCEA)

După ce a povestit a suta oară lupta în care și-a pierdut piciorul într-o vitejească bravură, care l-a făcut pe generalul rus să stea

smirna […] *s-a apucat să-l învețe pe plutonier un cântec de pe Volga.* (PAVEL DAN)

Prin imitație, fără voie, recruții ședeau și ei smirna. (I. L. CARAGIALE)

A ședea de față = A fi prezent:

N-au șăzut banul de față să-l socotească cu ce s-au căzut pe acel om mare. (ISTORIA ȚĂRII ROMÂNEȘTI)

A şedea după cineva (Pop.) = **a)** A aştepta pe cineva:

Mărită-te, mândra mea,/ După mine nu şedea,/ Că eu nu-ţi mai duc grija. (POP.)

b) (Pop.; d. femei) A rămâne nemăritată:

Mărita-m-aș să nu șez. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A şedea (sau **a sta**) **împotrivă** (Înv.) = A se opune:

Încolo altceva n-are putere să şadă împotrivă. (MIHAIL SADOVEANU)

Că iată că letopiseţul cel leşesc nu spune că s-au bătut trei zile războiul […] *ci spune că daca au văzut că nu le va putea sta împotrivă lui Ştefan vodă, au fugitu la cetate.* (GR. URECHE)

A şedea în (sau **la**) **scaun** (Înv.) = A urca pe tron:

Au venit în ţară, de au şăzut la scaun în anii 7099. (GR. URECHE)

A şedea în nădejdea (cuiva) (Reg.) = A conta (pe cineva):

Frunză verde foi de fragă,/ Mărită-te, mândră dragă,/ Măritu-te, nu şedea,/ Nu şedea-n nădejdea mea. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A şedea în pat (sau **în casă**) (Pop.) = A zăcea:

Şedea pe pat, foarte slăbit, cu faţa suptă, cu obrajii emaciaţi, cu ochii febrili, arzători. (http://www.romlit.ro/)

A şedea între două hotare (sau **între două scaune**) (Pop.) = A fi nehotărât:

Izahar va fi asin tare şi va şedea între doao hotară. (PALIA)

Trăim ceasul nesigur dintre două hotare, când vremea însăşi parcă s-a oprit în loc, rotindu-se ca apa într-o bulboană. (G. TOPÎRCEANU)

A şedea la (sau **în,** înv., **cu**) **cinste** (Pop.) = A avea toată consideraţia:

Dacă şăzi la cinste şi toţi îngrijesc de tine, cum zici, de ce le împungi degetele? (ION CREANGĂ)

A ședea la masă. v. **masă.**

A şedea laolaltă (sau **necununați**) (Pop.) = A trăi în concubinaj:

Făceau o masă cu părinţii. Înainte, şedeau 2-3 ani necununaţi. (ION GHINOIU)

Și adică de ce n-ar putea să trăiască ei și așa, necununați?! zise el. (IOAN SLAVICI)

A şedea parcă i-a murit mireasa (sau **parcă i-a murit vrabia din streaşină, parcă nu-i place mirele, parcă i-a căzut iapa din ham**) ori **a şedea ca găina între lemne** (Pfm.) = A fi supărat; a fi tăcut:

Te uiţi aşa, ca găina în lemne şi te gândeşti la lucruri sfinte, până te ştergi pe la ochi. (MIRCEA DANELIUC)

A şedea pe bani (Pfm.) = A fi bogat:

Şedeai pe bani şi umblai cu căleaşcă. (ANTON PANN)

A şedea (sau **a sta**) **strâmb şi a judeca** (sau **a vorbi**) **drept** (Pfm.) = A discuta cu franchețe; a recunoaște adevărul:

Mai bine șezi strâmb și vorbește drept / Dacă nu știi să văpsești, nu te pune să mânjești./ Mai lesne de a vorbi adevărul decât minciuna. (ANTON PANN)

Șezi strâmb și grăiește drept. (C. NEGRUZZI)

Da nu-i pentru noi, mă, fiindcă noi, dacă stai strâmb și judeci drept, am fost învățați numai cu robota. (ION LĂNCRĂNJAN)

A şedea turceşte (sau **armeneşte, greceşte**) = A sta jos cu picioarele încrucişate sub corp, ca orientalii:

L-am găsit pe Nastratin stând turcește jos pe podea. (MIHAIL SADOVEANU)

Toţi băieţii s-au aşezat turceşte în jurul focului. (IDEM)

Dănilă se așeză grecește pe asfalt. (IDEM)

Pe babă o văzuseră așezată grecește pe o laviță din tindă. (AL. MACEDONSKI)

Sta grecește pe tron cât e ziulica și nopticica de mare și din loc să se miște, ba. (P. ISPIRESCU)

A ședea sau **a-i ședea cuiva bine** (sau **rău, frumos** etc.) = A fi (sau a nu fi) corespunzător, potrivit, conform cu...; a fi (sau a nu fi) așa cum se cuvine, cum trebuie, cum este indicat:

Brâu-i pus!/ Acum, din ladă/ Mai ieu șorțul!/ O, să-mi șadă/ Fată cum îmi stă nevastă... (G. COȘBUC)

Ce nu te gândești când vorbești?... Nu șade frumos! (I. L. CARAGIALE)

Și din când în când vărsate, mândru lacrimile-ți șed. (MIHAI EMINESCU)

Ce frumos îi șade creasta ca un roșu comanac. (IDEM)

A-i şedea (cuiva ceva) **la inimă** (Pfm.) = A fi preocupat de ceva:

Examenul îi şedea însă la inimă şi nu-l putea da fiindcă n-avea bani. (G. CĂLINESCU)

A-i şedea cu greu (Ban.) = A fi într-o situaţie neplăcută:

Niciun pic nu-mi pare rău/ Ci-mi şede câta cu greu,/ Că ţ-am luat năravul tău. (POP.)

Şedea ruşine (Pop.) = Este ruşinos să...:

Șade ruşine asta să o facă un voinic. (ANTON PANN)

ŞERB, ŞEARBĂ

Sunt şerbul dumneavoastră (sau **al dumitale**) (Îvr., calc după fr. *Je suis votre serviteur*) = Formulă de reverenţă sau de salut:

Adio, domnul meu,... sunt şerbul d-tale! (C. NEGRUZZI)

ŞFICHI

A lua (pe cineva) **în şfichi** (Pop.) = A ironiza, a persifla (pe cineva):

Cei cu sacii în căruțe luau uneori în șfichi pe morar. (MIHAIL SADOVEANU)

Se vede că ai terminat sfanţii, îl luă în şfichi fata popii Grigoriu, că altfel, cine ştie prin ce fund de cârciumă ţi-ar sticli ochii! (CORNELIU BUZINSCHI)

O să mă întrebaţi ce m-a apucat de am început să-i iau „la şfichi” pe cei ce se dau naţionalişti [...] (https://lupuldacicblogg.wordpress.com/)

A trage (cuiva) **un şfichi** (Pop.) = A certa:

[...] *circulă nu numai în mass-media vorbele unui demnitar de Neamț care, nu pentru că e moldovean, ne unge la inimă pentru șfichiul care îl dă celor care au uitat de cei care i-au ales în demnitățile deținute.* (https://luceafarul.net/)

ŞIPCĂ

A scoate (pe cineva) **din şipci** (Reg.) = A enerva:

Nu mă scoate din şipci, că te-njur. (ION IOVESCU)

ŞIR

A pune (pe cineva) **pe şireag** (Mun.) = A sili (pe cineva) să facă un lucru:

L-am pus pe şireag să facă rost de unde-o şti. (C. RĂDULESCU-CODIN)

A ţine şir (**de şir** sau **la şir**) sau **a-şi ţine şirul** (Mun.) = A avea continuitate, avea coerenţă:

I s-a părut că nu prea ţinea şir la vorbă. (ION GHICA)

ŞIRET

A se trage de şireturi (cu cineva) (Fam.) = A-şi permite familiarităţi (cu cineva):

Şi de unde până unde ne tragem noi de şireturi? (DIANA PETCU)

De ce el se trage de şireturi cu toţi profesorii şi nimeni nu-i zice nimic de barbă. (SORIN STOICA)

ŞIRETLIC

A o întoarce la viclenie (sau **şiretlic**) sau **a întoarce vreun vicleşug.** v. **întoarce.**

ŞIROI

A curge şiroaie (sau **şiroi**) (Fam.) = A curge din abundenţă:

Îi curgea sângele șiroi. (MIHAIL SADOVEANU)

După miezul nopții, a început să plouă și apa se scurge șiroaie prin pânza corturilor. (CAMIL PETRESCU)

Pumnii i se umplură de sângele ce curgea șiroi din nasul lui George. (LIVIU REBREANU)

ŞLEAU

A merge pe şleau (Trs.) = A reuşi; a avea spor:

Simplu, natural, fără să se încurce în nebuloase consideraţii de ordin moral, mergând cinstit, pe şleau, în miezul lucrurilor [...] (N. D. COCEA)

A merge şleau = A se desfăşura în mod consecutiv:

Merge povestea şleau. (MIRON COSTIN)

A ţine şleahul (cuiva) (Îvr.) = A pândi venirea cuiva spre a-l opri, a-l ataca etc.:

Au dat peste niște căzaci, ce ținea șleahul turcilor, din niște stânci de piatră. (LETOPISEȚILE ȚĂRII MOLDAVII, III)

A vorbi (sau **a spune** ori **a scrie**) **pe şleau** (Pfm.) = A vorbi (a scrie) deschis:

Și ca să nu mai ocolim, ți-oi spune românește, pe șleau: am poftă să-ți mănânc friptă găina aia a ta din colivie. (P. ISPIRESCU)

Ea știe o dreptate. Când nu-i place vrun lucru, ea îl spune d-a dreptul, pe șleau, cum se zice. (IDEM)

Unde aţi mai pomenit voi dreptate de asta, măi creştini?... Dar tu, Toadere, că te văd cu gura mare, tu împarţi averea ta cu alţii? Ia spune pe şleau, să te auzim! (LIVIU REBREANU)

A stat mult pe gânduri până să le spună prietenilor pe şleau ceea ce gândea. (MARIN PREDA)

ŞMAG

A scoate şmagul (din cineva) (Mun.) = A face (pe cineva) să se liniştească:

Unul dintre ei chiar m-a ameninţat că, dacă nu mă potolesc, o să-mi scoată el tot şmagul din mine. (http://vladiovita.blogspot.com/)

A strica (cuiva) **şmahul** (Reg.) = A indispune (pe cineva):

Mi-ai stricat şmahul, păcătosule! (BARBU DELAVRANCEA)

ŞMECHER, -Ă

A la șme (Arg.) = Cu șmecherii:

Uneori mă abăteam pe-acolo să-l găsesc pe colegul Sandu Pană, care arbora o pălărioară ,,malagambistă" , trasă pe ochi „a la șme". (ȘTEFAN BACIU)

În pângărire sunt neîntrecuţi: batjocoresc şi corup orice apare menţionat în vorbirea lor, micşorează, acoperă cu murdărie, iau la şme totul; (N. STEINHARDT)

ŞMECHERIE

(**A fi**) (**pus**) **la şmecherie** (Fam.) = (A fi) dichisit, ferchezuit, sclivisit:

Îmi place, mă, că ești la șmichirie. (ION IOVESCU)

A lua (pe cineva) **la șmecherie** = A se comporta șmecherește (cu cineva), a trata (pe cineva) șmecherește:

Pică, mă, pică! Mușteriul și gologanu... Îi iau la șmecherie: ,,Salut domnu'! Să trăiți, domnu'!" (ION PAS)

ŞMEN

A fi pe șmen (cu cineva) (Arg.) = A lucra mână-n mână cu cineva (în operațiuni ilicite):

Vreau totul pe șmen și pe combinații/ Ca aleșii noștri dragi [...] (ROBERT CĂLIN)

ŞNUR

A merge şnur (Pfm.) = A se desfăşura, a evolua foarte bine; a fi în ordine:

Nu are cum să se termine prost, e şi multă dezordine în lagăr. O să vezi că totul va merge şnur. (EUGEN BARBU)

– Bine, bine... deci totul merge şnur, zise satisfăcut directorul. (ADRIAN CHRISTESCU)

ŞOALDA

A umbla cu şoalda = A umbla cu şmecherii, cu vicleşuguri, cu minciuni:

Voi, tinerii de astăzi, la legi umblați cu șoalda, la scris cu șoalda și la sfinți tot cu șoalda...! (BARBU DELAVRANCEA)

[...] *şi când, călări pe băţ, îşi încură armăsarii de-abia să-i ţie, pe dinaintea caselor lor, furişează câte-o privire, şi-ascut urechile, doar d-or prinde ceva, să alerge apoi să spună că „ce e nu e bine", „s-a făcut lumea rea", „se dă răilor şi umblă cu şoalda".* (IDEM)

– Asta-i drept, domnule! A spus un altul, din mulțime. Totdeauna or umblat cu șoalda cei care-au făcut larmă... (ION LĂNCRĂNJAN)

ŞOARECE

(**Parcă**) **mi-au** (sau **ţi-au, i-au** etc.) **mas şoarecii** (sau **o cireadă de boi**) **în pântece** (sau **în burtă**) (Reg.) = Se spune despre un om foarte flămând:

Când e flămând, moldoveanul spune: „Parcă mi-au mas șoarecii în pântece". (MIHAIL SADOVEANU)

Ia mai îngăduiți oleacă măi, zise Ochilă, că doar nu v-au mas șoarecii în pântece. (ION CREANGĂ)

Că nu ți-ar fi mas șoarecii în burtă! (GH. CIAUȘANU)

Mai aşteaptă, doar n-a mas o cireadă de boi în pântecele tău. (CONTEMPORANUL, VII)

A da apă la şoareci (sau **șoricei**) = A plânge:

Ce-i asta? doar eşti femeie în toată firea! cum nu-ţi convine ceva, cum dai apă la şoareci. (GALA GALACTION)

Ei, da, asta ar mai lipsi, se înfuriase el, ia nu mai da aici apă la şoareci şi ieşi afară... (MARIN PREDA)

Nu, nu te pârăsc! fiindcă mi-i milă de tine!... doar ştii că-ţi dă bătaie soră cu moartea!... gata, nu mai da apă la şoareci! nu vezi că nici nu ştii să plângi ca lumea? (http://www.viata-libera.ro)

Omul nostru a început să dea din nou apă la şoareci, cu hohote. (DAN LUNGU)

A fi calic (sau **sărac**) **ca şoarecele bisericii** (sau **din biserică, în biserică**) (Reg.) = A fi foarte sărac:

Iar George se simţea măgulit că vine şi se mândrea că-i caută sfaturile un bărbat deştept ca Ion care, prin minte şi şiretenie, s-a înstărit, de unde mai înainte era calic ca şoarecele din biserică. (LIVIU REBREANU)

A fi sătul ca şoarecele în biserică (Reg.) = A fi foarte flămând:

Fost-a praznicul cum a fost, dar tot sătul ca şoarecele în biserică am rămas. (REVUE ROUMAINE de LINGUISTIQUE, nr. 39-40, 1994)

A fi ud (sau **murat**) **ca un şoarece** (Pfm.) = A fi foarte ud:

Pisicuța, murată ca un șoarece, tremura cum îi varga. (CALISTRAT HOGAŞ)

În uşă apare din nou, ca un şoarece murat, Ion. George explodează. (CORNELIU LEU)

A se juca (sau **a glumi**) (cu cineva) **ca mâţa** (sau **ca pisica**) **cu şoarecele** (Fam.) = A-şi bate joc de cineva, ţinându-l într-o situaţie incertă:

Nu te juca cu mine... ca mâţa cu şoarecele. (MIHAIL SADOVEANU)

Omul, bucuros, dar lucid şi dârdâind de frică: dacă ei se jucau cu el ca mâţa cu şoarecele? (FLORI STĂNESCU)

Pe toți i-a-nnebunit. Înainte se aveau ca șoarecele cu pisica, și acum Ștefan în sus, Ștefan în jos. (MIHAIL SEBASTIAN)

A trăi (sau **a se înţelege, a se iubi, a se juca** etc.) **ca mâţa** (sau **ca pisica**) **cu şoarecii** (sau **cu şoarecele** ori **cu câinele**) (Fam.) = A fi în relaţii foarte rele unii cu alţii:

Cât pentru comisar, el se făcu roșu ca și racul și era o clipă în care ar fi fost în stare să ridice mâna și să dea în Ghiță; însă el simțea că de aici înainte îl ține strâns pe Ghiță și se poate juca cu el, cum pisica se joacă cu șoarecele. (IOAN SLAVICI)

Încă cu vreo doi ani mai înainte de definitiva descompunere a conservatorilor, fracțiunea junimistă trăia cu fracțiunea curat conservatoare, cum zice românul, ca mâța cu câinele. (I. L. CARAGIALE)

Înainte se aveau ca șoarecele cu pisica. (MIHAIL SEBASTIAN)

Vai de ei! Trăiesc ca câinii cu porcii,/ Că/ Se ceartă de-şi mănâncă capetele. (ANTON PANN)

Mâţa cu clopoţei nu prinde şoareci. v. **mâță.**

Nici cât (sau **măcar**) **să orbeşti un şoarece** (**chior**) (Pop.) = Foarte puţin; deloc:

N-au găsit la dânsul nicio lăscaie, măcar să orbească un şoarece. (P. ISPIRESCU)

(Cu parafrazarea expresiei) *Ne-a dat o bucățică de pâne, cât ai scoate (mulțămi) ochii la un șoarece.* (TUDOR PAMFILE)

Şoarecele nu-ncape în gaură şi-şi mai leagă şi-o tigvă de coadă (Pop.) = Se spune despre oamenii care încearcă să facă mai mult decât pot:

Vorba ceea: nu intră şoarecul în bortă, şi-şi mai leagă tigva de coadă! Pe la noi, păclă cu furtună uscată. (I. L. CARAGIALE)

Șoarecele nu-ncape pe gaură și și-a legat și-o tigvă de coadă. (I. C. HINȚESCU)

ŞOD, ŞOADĂ

A-i fi (cuiva) **şod** (Reg.) = A fi amuzant:

Mulțam dumitale, că șodu mai ești! (EUGEN LOVINESCU)

ŞOFILĂ

A face şofilă (Olt.) = A distruge:

Ițarii cu douăzeci de petece și patruzeci de găuri, iar minteanul, șofile [(reg., mai ales la plural) zdrențe]. (TUDOR PAMFILE)

Făcui cămașa numai șofile. (PETRE COMAN)

ŞOFRAN

Nu ştie ţăranul (**ţiganul**) **ce-i şofranul** = Se spune despre cineva care nu ştie să aprecieze valoarea unui lucru deosebit:

– Ce știe țiganul ce-i șofranul. – Știe bre, știe că nu e prost! (ARISTIDE BUTUNOIU)

Știe mocanul ce e șofranul? Când îl vede pe tarabă, socotește că-i otravă. (I. C. HINȚESCU)

ŞOIMAN

A cânta ca şoimanele (Olt.) = A cânta frumos:

Cică au viers frumos de tot, viers ca de fată mare, şi când cântă, parcă trag la borangic, aşa de frumos şi de lin mai cântă. Unuia sau uneia care cântă bine i se zice: „cântă ca ale-sfinte", „ca Şoimanele". (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, 1914)

A fi luat de şoimane (Reg.) = **a)** A suferi de apoplexie. **b)** A înnebuni:

Cine le simte când trec să se facă mut şi surd, altfel poate fi luat din şoimane. (NICOLAE DENSUȘIANU, ADRIAN FOCHI)

ŞOLD

A sta sau **a fi cu mâna** (sau **mâinile**) **în şold** (sau **şolduri**) (Pfm.) = A nu face nimic; a sta fără nicio grijă:

De ce-ai venit aici ca să-mi stai cu mânile în șolduri? (MIHAIL SADOVEANU)

X ar fi devenit un profesor mediocru, nesilit de nimenea, se simte în sat fără câini şi

umblă cu mâinile în șolduri, lasă școala pustie și vine la București ca să-și facă mendrele și să-și deie o importanţă pe care natura n-au voit să i-o deie. (MIHAI EMINESCU)

A-şi pune mâinile în şold (sau **şolduri**) (Pfm.) = A se certa (tare):

Michiu își puse mânile în șolduri: Te boldești la mine, ha? (MIHAIL SADOVEANU)

Domnul căpitan ne oprește, își pune mâinile în șolduri și trimite din băierile inimei compăniei întregi, ca unui singur om, o straşnică înjurătură atât de obişnuită în ţara Românească. (EUGEN GOGA)

Cu mâna (sau **cu mâinile**) **în şold** (sau **în şolduri** ori **încrucişate**)**.** v. **mână.**

ŞOPÂRCĂIELI

A umbla cu şopârcăieli = A recurge la minciuni; a recurge la subterfugii:

Când nu prea știam lecția,... numai ce-l auzeam: „Ei, d-lor, să nu-mi umblați cu șopârcâieli, cu dihonii sau cu vâșcâituri!" (ION CREANGĂ)

Catrina nu prea voia să se așeze, cam umbla cu șopârleala. Ca-n povestea țiganului: „șopârcai cu cine șopârcai, dar cu Ivan nu șopârcai". (IDEM)

ŞOPÂRLĂ

A înghiţi şopârla (sau **o şopârlă**) (Pop.) = A suporta o neplăcere fără a comenta:

Provocând pe ruși, Regele Mihai trebuia a înghiți o șopârlă, dar în momentele acelea totul îl sfătuia să facă acest gest. (STELIAN NEAGOE)

Ştiu, când am făcut apropierea între Eufrat și ministrul nostru de Externe, ați rămas întâi ca și când ați fi înghițit o șopârlă; (GEORGE POTRA)

A strecura (sau **a băga**) **o şopârlă** (Pop.) = A face o aluzie tendenţioasă:

Sorcova, vesela, veselă s-o crezi mata, fiindcă unii nu se lasă, și-ți bagă șopârla-n casă. (http://www.romanianvoice.com/)

Dar cum Băsescu nu mai este, vine Ponta și bagă șopârla. (https://www.academiacatavencu.info/)

ŞOPTI

A şopti în barbă. v. **barbă.**

ŞORICI

A avea obrazul (sau **șoriciul**) **gros.** v. **obraz.**

A fi oaie cu şorici (Reg.) = A fi prost şi obraznic:

Cel ce intră în vorbă nechemat, se numeşte oaie cu şorici. (P. ISPIRESCU)

Hai, nu fi oaie cu șorici, că mă superi. (RADU ALDULESCU)

ŞOŞELE

(**A umbla**) **cu şoşele şi** (sau **cu**) **momele** (Fam.) = (A umbla) cu făgăduieli mincinoase, cu înşelătorii; a amăgi:

Sluţenia de neom se topea de dragostea fetei, se lungea cu burta pe pământ şi umbla cu şoşele, cu momele să înduplece pre fată a-l lua de bărbat. (P. ISPIRESCU)

Ce făcu dascălul, ce drese, se dete pe lângă muma copiilor şi, cu şoşele, cu momele, îi intră pe sub piele şi se înădi cu dânsa. (IDEM)

Şi pe drum, necontenit ceream apă, iar tata mă amâna cu momele de la o fântână la alta, până a dat Dumnezeu de am ajuns în Humuleşti. (ION CREANGĂ)

Cu șoșele, cu momele, l-a îndoit de i-a spus toată pataramia. (ȘEZĂTOAREA, XXI)

ŞOŞOȘO

A duce (sau **a lua** pe cineva) **cu șoșoșo** sau **a umbla cu șoșoșo** = A spune (cuiva) vorbe amăgitoare, lingușitoare:

Umblă pe lângă mine cu șoșoșo; crede că eu nu bag de seamă. (TUDOR PAMFILE)

ŞOŞOT

A lua (pe cineva) **la şoşote** = A cicăli (pe cineva):

Iar mă ia la şoşote nebunul ăsta. (POP.)

A umbla în şoşot = A cleveti; a unelti:
Pe unde-i vezi numa-n şoşot umblă. (POP.)

ŞPARLI

A o şparli = A pleca repede (şi pe neobservate):
Văzând eu o vreme ca asta, am șparlit-o la baltă. (ION CREANGĂ)

ŞPERGE

A o şperge = A pleca repede (şi pe neobservate):
A șpers-o când a văzut că nu i se dă nimic. (CUM VORBIM, 1950, nr. 4)
N-ai șpers-o încă? (MATERIALE şi CERCETĂRI DIALECTALE, I, 1960)

A-i şperge (cuiva) **una** = A da (cuiva) o lovitură:
Șperge-i una peste gură să mai tacă. (CUM VORBIM, 1950, nr. 4)

ŞPERLĂ

A arunca sau **a azvârli** (cuiva) (**cu**) **şperlă în ochi** sau **a da cu şperlă în ochii lumii** (Reg.) = A induce în eroare (pe cineva) pentru a-l împiedica să precizeze exact o situaţie, un fapt; a denatura realitatea, adevărul:
Au făcut câteva legi bune pentru norod, dar aceste veşnic au fost numai şperlă în ochi şi stavilă întemeierii unui partid al muncitorilor! (DOCUMENTE din ISTORIA MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI din ROMÂNIA: 1879-1892, 1973)

A da (pe cineva) **prin şperlă** = **a)** A pune (pe cineva) într-o situaţie penibilă (dându-l de gol, făcându-l de râs, batjocorindu-l); a se purta rău cu cineva, a maltrata:
Cred că nu mă vei da prin șperlă și nu-l vei lăsa să mă bată. (ION CREANGĂ)

b) A trăda, a părăsi (pe cineva):
– Adă cuţitaşul încoace, zic eu, şi, la toată întâmplarea, cred că nu mă vei da prin șperlă și nu-l vei lăsa să mă bată! (ION CREANGĂ)

A o da prin șperlă (Reg.) = A o păți:
Bietul boier a dat-o și el prin șperlă. (ION CREANGĂ)

A se face (**tot**) **şperlă** (Reg.) = A se distruge:
Șperla și cenușa s-o ales de ei! Păi amu pe cine să mai votez? (http://www.emaramures.ro/)

ŞPIL

A întoarce (sau **a strica**) **șpilul** (Fam.) = A dejuca planurile (cuiva):
Ce-o mai fi, om vedea! cugetă Niță Petre. Poate că rușii or strica toate șpilurile mahărilor de la noi și de pe unde se războiește lumea și o să-i silească să facă pace. (ION PAS)

A(-i) prinde șpilul = A se dumeri (asupra modului de funcţionare a unui mecanism, de efectuare a unei acţiuni etc.):
Anton a rămas fără piuit, pentru că nu putea prinde șpilul. (DUMITRU CRUDU)
A prins el, Mihai, şpilul, ce şi cum e cu banii pe lumea asta? (ADRIAN ALUI GHEORGHE)

ŞPIŢ

A se pune (sau **a fi pus**) **la şpiţ** (Pfm.) = A se dichisi (sau a fi dichisit):
Tânărul era ras proaspăt, tuns la șpiț, purta papion și haine impecabil croite și ochelari de model pince-nez. (IRINA CIUBOTARU)
Băiatul e pus la șpiț. (POP.)

A-l durea în șpiț (sau **în bigă**) (pe cineva) = A-i fi indiferent, a fi nepăsător:
Nici nu i-a păsat, a lăsat să se-ntâmple, îl doare în șpiț de țară, de tot. (MIRCEA DANELIUC)
Mă doare-n șpiț de toate astea. (RUXANDRA CESEREANU)
Pe căpitanul Ifrim îl doare în bigă de activişti. (ION LIVIU OTÂNCEAL)

ŞTAFETĂ

A umbla (sau **a da goană**) **cu ştafeta** sau **a duce ştafeta** (Fam.) = A purta vorba, a bârfi, a cleveti:

Nu mai am teama că ai să dai goană cu ştafeta. (CAMIL PETRESCU)

ŞTAIF

A avea ştaif (Arg.) = A fi distins, rafinat:

[...] *acolo unde sunt cinematografe, librării, cofetării, unde oamenii au ştaif şi câinii de rasă merg în lesă, lângă fete frumoase şi elegante.* (IOANA CREŢOIU)

A se pune la ştaif (Fam.) = A se găti, a se dichisi:

Se spălă repede, se bărbieri şi se puse la ştaif. (ZAHARIA STANCU)

Pe urmă mai erau şi tovii de la Regiune, puşi la ştaif, ce ne încurcau mai mult decât să ne ajute [...] (CONSTANTIN MATEESCU)

ŞTEAMĂT

A face şteamăt (sau **o şteamă**) = A da de veste:

Se duse el la sihastru şi a făcut şteamăt că este un om care cere intrare. (ŞEZĂTOAREA, V)

A-şi face şteamătă (Trs.; Mun.) = A se preface că are treabă; a-şi face de lucru:

Se sculă de lângă noi şi plecă, făcându-şi şteamătă prin grădină. (D. UDRESCU)

ŞTERGE

A i se şterge (cuiva) **lăscaia** (sau, rar, **turaua**) (Pop.) = A-şi pierde renumele, consideraţia, autoritatea:

Ţ-a mers vestea când ţ-a mers, d-acum leţcaia ţi s-a şters. (ANTON PANN)

Am cătat-o pe la vânturi este hazardat desigur, dar este o monetă poetică care nu prea a fost pusă în circulaţie. Prin urmare, nu i s-a şters lăscaia ca stelelor şi aurelelor […] (AL. MACEDONSKI)

A o şterge = A pleca repede şi pe furiş (de undeva); a o tuli, a o lua la sănătoasa:

Într-o noapte au şters-o pe ascuns. (JEAN BART)

Mai bine ar fi... s-o ştergi mâine din revărsatul zorilor. (BARBU DELAVRANCEA)

A se şterge (sau **a se linge**) **pe bot** (sau **pe gură,** rar, **buze, pe guriţă, pe mâini, pe barbă**) (Fam.) = A fi silit să renunţe la ceva, a-şi lua gândul (de la ceva):

Amin, neamin, ştergeţi-vă pe bot despre purcei, zise Mogorogea cu ciudă; înţeles-aţi? (ION CREANGĂ)

– Ba am să-l zvârl de-acum; dar îţi spun dinainte, să te ştergi pe bot despre dânsul. (IDEM)

Nu mai ştiu ce s-a rupt, dar e clar că m-am lins pe bot de bicicletă pe următorii 30 de ani. (RALUCA FEHER)

A se şterge (sau **a se linge, a se spăla**) **pe buze.** v. **buză.**

A se şterge de datorie (Reg.) = A(-şi) achita o datorie:

M-am şters de toată datoria. (ATLASUL LINGVISTIC ROMÎN, serie nouă, IV)

Cum vei privi tu, la noi, cu îndurare şi ne vei şterge datoria, atunci când noi venim la tine fără să fi şters datoria celor ce ne-au greşit? (GALA GALACTION)

A şterge (**ceva** sau **pe cineva**) **de pe răboj.** v. **răboj.**

A şterge (sau **a spăla**) **putina** sau **a o şterge** (**la fugă** sau **la picior, la sănătoasa, englezeşte**) (Pfm.) = A pleca repede (şi pe neobservate):

N-a stat mult la gânduri spre a vedea că alta nu-i mai rămâne decât să spele degrabă putina – să se ducă, încotro vedea cu ochii […] (I. L. CARAGIALE)

[…] *aşadar... nu-ţi uita vorba... într-o dimineaţă, pe la toacă, după ce m-am cotorosit de Aristiţa şi de Calipsiţa, mi-am luat catrafusele şi am spălat putina!…* (VASILE ALECSANDRI)

– Auzi, mă Ştefane, pe ăsta când l-a luat la militărie, acu-s vreo cinci-şase ani, a stat cât a stat, şi pe urmă l-a pus dracu s-o şteargă. (LETIȚIA PAPU)

A șters-o apoi englezește. Ei și! Să fie sănătos! Pe urmă a plecat și Ion. (DUMITRU ȚEPENEAG)

A șterge (sau **a trece**) **cu buretele** (peste ceva) = A da ceva uitării; a ierta greşelile cuiva:

Acum trebuie să uităm. Să ștergem totul cu buretele. (ZAHARIA STANCU)

[…] *şi dac-aţi fost în stare să treceţi într-o bună dimineaţă cu buretele preste toată dezvoltarea istorică a ţărilor, cu cât mai mult veţi izbuti întru aceasta, neavând de risipit decât reparaturile făcute cu greu de conservatori.* (MIHAI EMINESCU)

– Să știți că eu am tras cu buretele peste tot ce s-a întâmplat […] (ION LĂNCRĂNJAN)

A şterge (sau **a rade, a stinge, a face să piară**) **de pe fața pământului** = A distruge, a nimici, a ucide (pe cineva):

De nu faci până dimineață toate după cum ți-am poruncit, te sting de pe fața pământului. (I. POP-RETEGANUL)

Ea purta sâmbetele lui Ercule și ar fi voit să-l facă... să piară de pre fața pământului. (P. ISPIRESCU)

Nu care cumva să bleștești din gură către cineva despre ceea ce a urmat între noi, că te-am șters de pe fața pământului! (ION CREANGĂ)

Hai, pornește! Și nu cumva să faci de altfel, că te-ai dus de pe fața pământului! (IDEM)

[...] *iar craii megieși alcătuiesc sfaturi ascunse ca să-l stângă de pe fața pământului.* (MIHAIL SADOVEANU)

Căci dacă voi, grofii, sunteți șterși de pe fața pământului, în ce familie mai ai tu loc ? (TITUS POPOVICI)

A(-i) şterge (cuiva) **o palmă** (sau, rar, **un pumn, palme**) (Pfm.) = A(-i) trage (cuiva) o palmă (sau un pumn, palme):

Şi, ajungând într-o clipă, se vâră, el ştie cum şi pe unde în odaie la Ivan şi-i şterge o palmă prin somn, cât ce poate. (ION CREANGĂ)

Şi când o trecut cu al doilea pe poartă, mi-o mai şters o palmă şi-o strigat [...] (EM. GÎRLEANU)

Vidrii o palmă-i ștergea/ Și Vidra se mânia. (I. G. BIBICESCU)

A-şi şterge (sau **a-și spăla**) **mâinile** (Fam.) = A-şi declina răspunderea; a refuza să-şi ia răspunderea unei probleme dificile sau a unei fapte reprobabile:

În loc să tragă cu gloanţe direct în răsculaţi, guvernul trage întâi în vânt, cu manifestul, ca să se poată spăla pe mâini mai târziu că n-a vrut vărsare de sânge, dar... (LIVIU REBREANU)

A-şi şterge nasul cu mâneca. v. **mânecă.**

Cât te-ai șterge (sau **cât să te ștergi**, rar, **cât te ștergi**) **la** (**un**) **ochi** = Într-o clipă, foarte repede:

Cât te-ai șterge la ochi lupu fu aici. (P. ISPIRESCU)

Se înecară toți oamenii mei numai cât te ștergi la ochi. (I. GHERASIM GORJAN)

Şterge-ţi balele! (Reg.) = Taci!:

[...] *ești dusă rău cu capu... șterge-ți balele și nu mai critica....* (https://www.kudika.ro/)

Dar nici așa, dar când ești un nimeni din fața monitorului, atunci șterge-ți balele invidoase și trăiește-ți mai departe viața [...] (https://www.click.ro/)

Şterge-ţi mucii! (Pfm.) = Se spune pentru a exprima refuzul:

„Şterge-ţi mucii, proasta dracului!", i-a strigat un alt susţinător studentei. (http://romanialibera.ro/)

ŞTERPELI

A o șterpeli = A pleca repede (și pe furiș):

Văzând eu că mi-am aprins paie-n cap cu asta, am șterpelit-o de-acasă numai cu beșica cea de porc. (ION CREANGĂ)

Când veni copoiul d-afară și văzu isprava iepurelui, zor să puie mâna pe el; dar ia-l de unde nu e; o șterpelise. (ȘEZĂTOAREA, XIII)

ȘTERȚ

A fi ca ștearțul (Trs.; d. îmbrăcăminte) = A fi murdar:

Unde-ai fost, de ți-i cămașa ca ștearțul? (MATERIALE și CERCETĂRI DIALECTALE, I, 1960)

ȘTI

(**Doar**) **știu** (**bine**) **că...**= Bineînțeles că..., firește că...:

Doar știu că n-am să-mi oftigesc eu iapa pentru gustul tău. (CALISTRAT HOGAȘ)

(**Mai**) **ştiu** (**şi**) **eu?** ori **eu ştiu?** = Se spune pentru a exprima nesiguranţa, îndoiala, nehotărârea:

Știu eu cum e inima ta? Pot eu a ști? (MIHAI EMINESCU)

Apoi dă... știu eu? Dac-a vini bărbatu-meu? (VASILE ALECSANDRI)

(**Numai**) (**unul**) **Dumnezeu știe** sau **știe Dumnezeu** (sau **Domnul**) = Se spune pentru a sprijini o afirmație sau o negație:

Dumnezeu ştie cât a rămas el acolo, până s-a dezmeticit din ameţeala ce-i veni căzând. (P. ISPIRESCU)

Știe Dumnezeu de-i bine/ Ori de facem vrun păcat/ Dar noi știm c-așa e bine/ Să ținem ce-am apucat. (G. COȘBUC)

Eu Dumnezeu știe cât te iubesc. (C. NEGRUZZI)

(**Numai**) **Dumnezeu** (**mai**) **știe** sau **dracul** (**mai**) **știe** = Se spune pentru a exprima nesiguranța, nedumerirea, imposibilitatea de a preciza sau de a explica:

Dumnezeu știe de te-oi mai videa. (VASILE ALECSANDRI)

[...] *se vede că este solomonit, întors de la ţâţă, sau dracul mai ştie ce are de-i aşa de primejdios.* (ION CREANGĂ)

Dracu mai ştie cine-a scăpat. Eu m-am trezit... (PLATON PARDĂU)

A (**nu**)**-şi ști** (sau **a** (**nu**)**-şi cunoaște**) **lungul nasului.** v. **nas.**

A fi nu ştiu cum (D. oameni) = A avea ceva inexplicabil, neobişnuit, ciudat:

Prea era nu ştiu cum tovarăşul lui, prea săltat mersul şi prea neted şi gingaş obrazul. (C. NEGRUZZI)

Dar îndată își aduse aminte că se împlinea tocmai anul de când făgăduise să ia de bărbat pe Făt-frumos cu Moț-în-frunte, și-i veni nu știu cum. (I. L. CARAGIALE)

A i se şti numai numele (cuiva sau la ceva) (Pop.) = A fi rămas o amintire vagă (despre cineva sau ceva):

Oastea, căreia numai numele-i se mai ştia, o înfiinţă tot din oameni unul şi unul. (P. ISPIRESCU)

A lua pe nu ştiu în braţe = Se spune pentru a arăta că cineva se eschivează să dea o mărturie:

Pe urmă, însă, și-a revenit și l-a luat pe „nu știu" în brațe, dând din umeri, ca unul care nici nu trecuse pe lângă lucrurile astea. (ION LĂNCRĂNJAN)

Iar dacă veni boierul acasă şi află, chemă pe toţi ţăranii care lucrau în grădină. Îi întrebă. Dar ei luară toţi pe nu ştiu în braţe, şi căuta fiecare să se scape de năpastă. (P. ISPIRESCU)

A nu (**mai**) **şti** (**nici**) **de casă,** (**nici**) **de masă** (Pfm.) = A nu mai avea linişte:

(Cu parafrazarea expresiei) *Trei luni n-am știut ce-i casă și nici masă.* (MARIA BANUȘ)

A nu (**mai**) **ști ce să** (**se**) **mai facă** = A nu mai găsi nicio soluție pentru a ieși dintr-o încurcătură*:*

Nu știu ce să mai fac, *am o stare de-mi vine să mă duc și să nu mă mai uit înapoi.* (MIRCEA DANELIUC)

– Dorule, nu știu ce să mă mai fac cu tine! (DAN DAVID)

A nu (**mai**) **şti de sine** (sau **a nu şti de lume** (Reg.) = A-şi pierde cunoştinţa:

Fiind ostenit și cam beat, adormi iute, cât nu mai știa de el. (I. POP-RETEGANUL)

A nu (**prea**) **şti multe** (Fam.) = A riposta îndată (la provocarea cuiva):

Așa e țăranul: nu prea știe multe. (ION CREANGĂ)

A nu mai şti ce să facă de... = A fi copleşit...:

Când a văzut pe Maica, nu mai știa ce să facă de bucurie. (ION CREANGĂ)

A nu mai şti de lume dragă. v. **lume.**

A nu mai ști pe unde să scoată cămaşa. v. **cămașă.**

A nu şti (sau **a nu avea**) **ce-şi face capului.** v. **cap.**

A nu şti (sau **a nu înţelege**) **de glumă** = Se spune (ca reproş) despre cineva care se supără când glumeşti cu el:

Nu știe de glumă, măcar că are amorezi. (C. NEGRUZZI)

Te-ai supărat, nu știi de glumă? (MARIN PREDA)

Mouchaux, văzând că Torelli începuse să nu mai știe de glumă și pentru ca nu cumva relațiile dintre cei doi să ia vreo întorsătură nedorită, interveni abătând discuția în cu totul altă direcție. (IOAN CHERECHEȘ)

A nu şti (sau **a nu pricepe**) **(nici) boacă. v. boacă.**

A nu şti (sau **a nu zice, a nu pomeni, a nu pricepe nici**) **bechiu.** v. **bechi.**

A nu şti buche (**două buchi**)**.** v. **buche.**

A nu şti ce e frica = A fi foarte curajos:

Tica ce nu știa frica./ Că intra în cârjalâi/ Şi da groază-n pazvantlâi [(înv.) ostaș din trupele rebele ale lui Pazvantoglu]. (CEZAR BOLLIAC)

A nu şti ce vrea = A nu putea lua o hotărâre; a fi indecis:

Unul conservator-reacționar: șeful știe ori nu știe ce vrea; partidul nu știe nimic și nici gândește să știe ce vrea șeful […] (I. L. CARAGIALE)

O, macină grâul mai bine/ Şi-nvârte-te, roată, mereu!/ Că lumea se-nvârte cu mine,/ Şi vreu, și eu nu știu ce vreu!/ Ba lasă, că știu eu ce vreu/ O, macină grâul mai bine […] (G. COȘBUC)

A nu şti de bărbat (Îvr.) = A fi castă:

Fecioară curată, ceea ce singură nu ştii de bărbat, roagă-L ca pe Fiul tău şi Făcătorul, să izbăvească pe cei ce aleargă la tine, de ispite și de nevoi […] (MICUL CEASLOV)

A nu şti de căpătâiul (cuiva). v. **căpătâi.**

A nu şti de seama (cuiva)**.** v. **seamă.**

A nu şti de unde să iei (pe cineva)**.** v. **lua.**

A nu ști de unde s-o apuce (Fam.) = A nu se pricepe de unde să înceapă un lucru:

Cîmpeanu, care ţinea acum pasul cu practicantul nu ştia de unde s-o apuce. (RADU FLORA)

O ceată-ntunecată s-a oprit/ Tăcută și răsleață la răscruce;/ Atât de grea îi cade-n asfințit/ Tortura de-a nu ști-ncotro s-apuce. (ȘTEFAN PETICĂ)

A nu şti nici cu spatele. v. **spate.**

A nu şti pe ce lume e (sau **se află**)**.** v. **lume.**

A nu şti (sau **a nu pricepe**) **boabă** (sau **nicio boabă**)**.** v. **boabă.**

A nu vrea (sau **a nu voi**) **să știe** (**nimic**) (**de...**) = A nu lua în considerație, a nu ține seama (de...), a nu-i păsa (de...):

Nu vrea să știe de regulamentele voastre polițienești. (I. L. CARAGIALE)

Nu vrea să știe de carte și învățătură. (MIHAIL SADOVEANU)

A nu vrea (sau **a nu voi**) **să știe de...** = A refuza să recunoască autoritatea cuiva:

Nu vreau să știu de măriri și de curte. (MIHAIL SADOVEANU)

Sultănica nu vrea să știe de ce face lumea, dacă rostul ei nu merge cu suvelnița altuia. (BARBU DELAVRANCEA)

A nu(-l) şti sau **a nu(-l) afla, a nu(-l) auzi, a nu(-l) simţi** etc. **nici pământul.** v. **pământ.**

A nu-i (mai) ști (sau **auzi**) **cuiva de nume.** v. **nume.**

A nu-l şti nici vântul, nici pământul = A nu şti absolut nimeni nimic despre cineva:

De ce nu vrei să lași în prag veșmântul/ De datini grele ce-mi ucid avântul,/ Că nu ne-ar ști nici vântul, nici pământul! (G. TOPÎRCEANU)

– Exact... Ralph, când eşti somat să nu ştie nici vântul, nici pământul ce ai de făcut, mi se pare cinstit să nu vorbeşti, cel puţin pentru siguranța proprie. (GEORGE COLPIT)

A se ști (sau **a se simți**) **cu musca pe căciulă.** v. **muscă.**

A ști (ceva) **pe de rost** (sau **pe dinafară, ca pe apă, ca apa, ca pe Tatăl nostru**) = A putea reproduce întocmai, din memorie, fără greșeală:

Avea cum s-o știe, el care cutreierase țara de la un cap la altul și știa pe dinafară aproape toate baladele noastre populare. (PANAIT ISTRATI)

De la Nea Nicuţă apucasem să citesc pe silabisite. Frate-meu mă învăţase să citesc ca pe apă în cartea de citire. (BARBU DELAVRANCEA)

Născut în Bugeag, fusese însă crescut printre românii de pe malul drept al Bugului, unde tată-său a fost ani mulți cinovnic la spirtoase și vorbea românește ca apa. (ION GHICA)

Rolurile au să se împartă chiar de pe acum, pentru ca să fie știute ca Tatăl nostru. (VASILE ALECSANDRI)

A şti (de) urma (cuiva) sau **a nu i se şti de urmă** (cuiva)**.** v. **urmă.**

A şti (la) omenie sau **a şti ce-i omenia.** v. **omenie.**

A şti (sau **a cunoaşte**) (ceva) (**ca**) **pe degete.** v. **deget.**

A şti (sau **a cunoaşte) moarea** (cuiva). v. **moare.**

A şti (sau **a cunoaşte**) **seama** (sau **seamă**) (**a ceva** sau **a cuiva**). v. **seamă.**

A şti (sau **a vedea**) **în ce apă** (sau **ape**) **se adapă** (sau **se scaldă**) **cineva.** v. **apă.**

A şti carte = a) A şti să scrie şi să citească:

Ciubuc Clopotarul tot din Ardeal ştia puţină carte, ca şi mine; (ION CREANGĂ)

b) A fi om cu carte, învăţat, erudit:

Românul zice: „omul ăsta știe carte”; nu zice e învățat, ci știe carte. (I. HELIADE-RĂDULESCU)

Ian să merg să mă sfătuiesc cu popa Macovei din sat... El, om cu carte... știe multe... poate să mă dezlege de giurământ... (VASILE ALECSANDRI)

A şti câte parale face (cineva)**.** v. **para.**

A şti ce-i poate sau **cât îi plăteşte cuiva osul** (sau **pielea**)**.** v. **os.**

A şti de dragul (cuiva) (Pfm.) = A face pe placul cuiva; a iubi pe cineva: (Cu topica inversată)

De dragul dumitale/ Ştie chiar și sfântul soare. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A şti de frică (sau **de frica** cuiva) = A se teme (de cineva):

Cu toate că erau viteji, ştiau de frică. (I. POP-RETEGANUL)

[…] *oamenii lui Marmont începură să-mi ştie de frică şi mă pomenii vânat cu înverşunare de duşmanul care pornise asupra mea o hăituială în toată puterea cuvântului.* (OCTAVIAN SOVIANY)

A şti lecţia (sau **rolul**) = **a)** A vorbi sau a acţiona după cum a fost învăţat de către altcineva. **b)** A se comporta în mod corespunzător într-o anumită împrejurare, ca şi cum ar fi pregătit dinainte (sau chiar a şi pregătit) ceea ce spune sau ceea ce face:

Gheorghiu-Dej ştia rolul pe care-l juca acesta la Moscova […] (PAUL NICULESCU-MIZIL)

Oamenii politici ai puterilor din categoria a doua și a treia, printre care se afla și România, învățaseră bine lecția: că nicio schimbare a poziției țărilor lor, nu era posibilă, dacă nu erau aliate sau protejate de o mare putere […] (ALEXANDRU GABRIEL FILOTTI)

A şti papara (cuiva)**.** v. **papară.**

A şti patarama (cuiva)**.** v. **pataramă.**

A şti seama. v. **seamă.**

A şti şi toaca (sau **din**) **în cer.** v. **toacă.**

A şti una (**şi bună**) = A se încăpăţâna în susţinerea unui punct de vedere:

Măi Ioane, eu ştiu una şi bună, că ce-i în mână nu-i minciună! făcu Vasile Baciu apăsat. (LIVIU REBREANU)

De ce să vă înșirați la vorbă cu o proastă? Asta știe una și bună: să fete copii. (ION LĂNCRĂNJAN)

Eu unul știu una și bună: am o casă mare, ogradă întinsă în spate, trăiesc bine. (CEZAR GIOSAN)

A-i fi (cuiva) **nu ştiu cum să...** = A-i fi (cuiva) greu sau penibil să...:

Din copilăria mea sunt deprins a asculta de tată și, tocmindu-te pe tine, parcă-mi vine nu știu cum. (ION CREANGĂ)

Dar sufletele aceste... mi-e nu știu cum să le primesc. (C. NEGRUZZI)

A-i şti (cuiva) **meleagul.** v. **meleag.**

Ce să ştiu (**ştii** etc.) sau (refl.) (**să**) **mă ştiu** (**ştii** etc.) **face** = Cum să fac (faci etc.), cum să procedez?:

Umblă feciorii mei toată ziulița, fără să afle undeva capătul pădurii, iar când fu seară, erau chiar în locul de unde plecase dimineața. Ce să știe face? (I. POP-RETEGANUL)

Ce mă știu eu face și de unde să-ți aduc eu herghelia? (P. ISPIRESCU)

Ce o să mă știu eu face când va veni tristul timp ca ele să se vestejească. (C. NEGRUZZI)

Cine (**mai**) **ştie** = Nu se ştie:

D-apoi calul meu de pe atunci, cine mai ştie unde i-or fi putrezind ciolanele! (ION CREANGĂ)

Mai creştea acolo vreo douăzeci de porci şi cine mai ştie câte sute de păsări. (DAN DAVID)

Cine ştie (Adesea cu valoare exclamativă, în legătură cu „ce”, „unde”, „când” etc. sau cu propoziții introduse prin acestea, dând comunicării o nuanță de exagerare) = Se spune pentru a da o idee vagă despre ceva sau cineva, pentru a exprima nesiguranța, imposibilitatea de a preciza, a aprecia, a evalua:

Se vedea copil de oameni, ajuns aci din cine știe ce împrejurare. (I. L. CARAGIALE)

Cum se ia omul ista, la drum, cu vorba și când se trezește, cine știe unde a ajuns. (ION CREANGĂ)

Doina știe, doina cântă. v. **doină.**

Dumnezeu (**mai**) **știe** sau **dracul** (**mai**) **știe** = Se spune pentru a exprima o nedumerire, neputința de a preciza sau de a explica ceva, o nesiguranță:

Dumnezeu ştie numai ce se petrece acuma în sufletul unui biet dascăl ca mine. (I. L. CARAGIALE)

Dracul mai știe ce are. (ION CREANGĂ)

După cât ne ajunge capul, așa e...,. dar dracul știe dacă n-ar putea fi și de o mie de ori altfel... (MIHAI EMINESCU)

– Ce să facem, ce să facem? [...] *Dumnezeu știe ce să facem...* (LIVIU REBREANU)

După (sau **pe**) **cât** (sau **câte**) **ştiu** (**eu**) (sau **ştii tu** etc.) = Având în vedere informaţiile de care dispun (sau dispui):

Aista nu-i semn bun, după câte știu. (ION CREANGĂ)

Numai tu, tată, ești mângâierea noastră, după cum prea bine știi. (P. ISPIRESCU)

El (sau **ea**) **știe..** sau **ei știu ...** (În legătură cu „cum", „ce" etc.) = Se spune pentru a exprima nedumerirea sau mirarea față de acțiunile neobișnuite sau inexplicabile ale cuiva:

Scaraoschi... se vâră, el știe cum și pe unde, în odaie la Ivan. (ION CREANGĂ)

Lasă că știu eu (**ce știu**) = Cunosc bine situația și nu pot fi indus în eroare:

Lasă că știu eu ce știu. (ZAHARIA STANCU)

Lasă, ştiu eu, istorioara mea e ca o oală smălțuită pe dinafară, dar goală. (VASILE VOICULESCU)

Mai știi... = E greu de precizat, de apreciat; se prea poate, nu e exclus:

Mai știi – poeți de seamă îi vei cunoaște mâine. (NICOLAE LABIȘ)

Mai ştii, o fi având dreptate./ Noaptea, cum tot nu am somn [...] (DAN DAVID)

Mai știi minunea (sau **păcatu**l) = Se prea poate, nu e exclus:

De!... mai știi minunea! (I. L. CARAGIALE)

Te văd că ești un băiet isteț și, mai știi păcatul, poate și harnic. (ION CREANGĂ)

Mai știi sau **mai știu** (**și**) **eu, mai știi păcatul, de unde știi** = Se prea poate, nu poți fi sigur (că nu e așa):

De frica ocnei s-a răznit/ Și-i dus de-atunci./ Mai știu și eu!/ Așa i-a fost menit. (G. COȘBUC)

Mai știu eu!... Poate ori Dumnezeu, ori dracul i-a dat în gând, ieri noapte, de una ca asta. (ION CREANGĂ)

Mai știi păcatul, poate să-ți iasă înainte vreun iepure, ceva... și popâc! m-oi trezi cu tine acasă, ca și cu frate-tău, ș-apoi atunci rușinea ta n-a fi proastă. (IDEM)

Nici (**nu ştiu,** (**nici**) **n-am văzut** (pop., **nici pe-acolo n-am trecut** ori **nici în seamă n-am băgat**) = Se spune pentru a arăta că cineva este străin de ceva, nu are idee de nimic:

Sau, mai bine zis, s-o laşi mai moale, doar eu n-am niciun amestec, nu ştiu, n-am văzut, nici pe-acolo n-am trecut, cum zice o vorbă românească. (CONSTANTIN BĂRBUCEANU)

[...] *mai multe poţi scoate de la unul care zice „nu ştiu, n-am văzut, nici pe-acolo n-am trecut", decât de la unul care se laudă că a auzit cum că...etc.* (VARTAN ARACHELIAN)

Nu știu cum = Cumva, în mod inexplicabil:

Spânul răpede își ațintește privirile asupra lui Harap-Alb și nu știu cum, îl prinde zâmbind. (ION CREANGĂ)

Nu știu la cât mi-a sta capul cu... v. **cap.**

Precum (sau **cum, după cum**) **bine știi** (sau **ştiţi**) = Se spune pentru a arăta că este vorba de ceva cunoscut de interlocutor (sau interlocutori), pentru a preciza că cele afirmate nu pot fi puse la îndoială de către interlocutor (sau interlocutori):

Iudeilor nu le-am făcut niciun rău, precum mai bine ştii şi tu. (BIBLIA)

Eu mă întorsesem la liceu şi-mi lingeam rănile, precum bine ştii, izolându-mă, pentru a mă proteja de curioşi şi întrebări incomode. (LIA MUREȘAN)

Fă tu socoteala şi împarte-o în cinci părţi – că omul ista (şi-l arătă pe Eminescu) e musafirul nostru şi musafirii, după cum bine ştii, nu plătesc. (EUGEN LOVINESCU)

Melanie, cum bine ştii, nu mi-a fost niciodată simpatică. (CARMEN SYLVA, MITE KREMNITZ)

Să fie (sau **să știu, să știi** etc.) **că este** (**și**) **miere** (**și tot nu...**). v. **miere.**

Să știu (**bine** sau **de bine**) **că...** sau **de-aș şti că...** = Chiar dacă...:

Dar îți făgăduiesc dinainte că, odată pornit din casa d-tale, înapoi nu m-oiu mai întoarce, să știu bine că m-oiu întâlni și cu moartea în cale. (ION CREANGĂ)

Să știu bine că mă duc la mânăstire, pâne și sare cu el nu mai mănânc. (I. L. CARAGIALE)

Știi (sau **știți) ce** (sau **ceva, una**) = Se spune pentru a atrage atenția interlocutorului (sau a interlocutorilor) asupra celor ce urmează să fie comunicate:

Stăpâne, știi ce? Culcă-te și te odihnește. (ION CREANGĂ)

Ştii că ai (sau **are**) **haz?** v. **haz.**

Ştii că-mi placi (**?**) sau (**ştii că**) **mi-ai plăcut** (**?, !**) ori **asta-mi place!** v. **plăcea.**

Știi (sau **știți**) **colea** = Zdravăn, de soi, de seamă, extraordinar:

Știu într-un loc vin bun, știi colea, phiu! (MIHAI EMINESCU)

Mă duc să pregătesc ceva de-a mâncării, știi colea, ceva mai omenește. (ION CREANGĂ)

Am văzut pe Radu haiducul... era, știi colea, voinic din patruzeci, rupea piatra în mână. (NICOLAE FILIMON)

Ştiu eu ce ştiu (sau **ştii tu ce ştii** etc.) = Se spune pentru a arăta că cineva are suficiente temeiuri (nemărturisite) pentru a adopta o anumită atitudine sau pentru a proceda într-un anumit mod:

Treaba să îngroaşă, boieri d-voastră!... ascultaţi-mă pe mine, că eu ştiu ce ştiu... (VASILE ALECSANDRI)

Știu eu (sau **știi tu** etc.) **ce știu** (sau **știi** etc.) sau **las' că știu eu** = Se spune pentru a arăta că cineva cunoaște bine o situație și că nu poate fi indus în eroare:

Se vede că știa ea ce știa. (P. ISPIRESCU)

Ia lasă-mă, jupâneasă, cu cărțile cele a d-voastre în pace, că eu știu ce știu eu. (ION CREANGĂ)

Las că ştiu eu ce poamă eşti şi tu! Am să te învăţ eu minte şi pe tine, becisnicule! (LIVIU REBREANU)

Las' că ştiu eu; vorba ceia: „calul râios găseşte copaciul scorţos" – uite aşa te-ai găsit şi tu cu Ciocan, mari iubitori de pictură. (EUGEN LOVINESCU)

Las că ştiu eu, nici nu trebuie să-mi răspunzi...! (ADRIAN GRĂNESCU)

Rămâneți voi cu-mpăratul,/ Ostași, dragii mei,/ Că eu știu ce știu. (POP.)

Tu ştii una, eu ştiu mai multe = Se spune când vorbitorul cunoaşte mai bine decât interlocutorul situaţia, având motive temeinice să procedeze într-un anumit fel:

D-ta ştii una şi eu ştiu mai multe! Ţine minte însă de la mine una şi bună: ori eşti tare în credinţă şi atunci n-ai apucat pe drum rău, ori las-o naibii de popie şi apucă-te de alt lucru! (SĂMĂNĂTORUL, vol. 7-8, 1908)

Un nu știu cum (sau **un nu știu ce**) = Ceva nelămurit; farmec deosebit, nedefinit:

Simți un nu știu ce colea la inimioară. (P. ISPIRESCU)

În toată-a ei făptură e-un „nu știu cum" și-un „nu știu ce". (MIHAI EMINESCU)

ȘTIFT

A nu avea toate șipturile (Mun. și Olt.; d. oameni) = A nu fi teafăr:

(Cu schimbarea construcției) *A iubi cine nu poate/ N-are șipturile* [reg. nit] *toate.* (D. UDRESCU)

ȘTIINȚĂ

A avea știință (despre ceva) = **a)** A ști, a cunoaște, a avea cunoștință de ceva:

Nu contenea ziua, noaptea, a gândi,/ Ce să facă dacă să va dovedi/ Că n-are știință și e un om prost/ Și prin viclenie în cinste a fost; (ANTON PANN)

– Ei bine, zmârdoare urâcioasă ce ești, de mâncat ai mâncat boțul cel de mămăligă, dar ce-a zis omul acela când a pus mămăliga acolo, pe teșitură, ai tu la știință? (ION CREANGĂ)

b) (Înv.) A se convinge, a fi sigur.

A da știință (cuiva) = A înștiința (pe cineva), a face cunoscut cuiva:

Îndată [Hmil hatmanul] *a dat poruncă să abată pe tatari într-o parte, iar el a descălicat împreună cu toți cazacii de pe lângă sine și s-au închinat.* (MIHAIL SADOVEANU)

ŞTIR

De departe trandafir, de aproape borş cu ştir = Se spune, în batjocură, despre o femeie urâtă:

Fă cunoștință cu fata; n-o lua numai pe auzite, pentru că nu se mânâncă tot ce zboară, și se-ntâmplă de departe trandafir, și de aproape borș cu știr. (C. NEGRUZZI)

ŞTIRE

A da de ştire = A comunica, a anunța:

[…] *tăia troianul, cutreiera toate colțurile grădinii și, lătrând, dădea de știre că nu e chip să te poți apropia de casa stăpânului...* (EM. GÂRLEANU)

[…] *și avură grije să poruncească argatului, ca în minutu ce va auzi zgomot în cămăruța cu baia, să rupă o şindrilă din streaşina casei, ca să dea de ştire şi să se întoarcă de degrabă* […] (P. ISPIRESCU)

Cucoșul, știți prea bine, că are însușire/ De a ne da de știre/ Prefacerile zilei ș-a timpului schimbări. (ALECU DONICI)

A face de ştire (cuiva) (Îvp.) = A anunţa (pe cineva):

De cu seară se făcuse de știre tuturor boierilor să se adune a doua zi, fiind sărbătoare, la mitropolie, unde era să fie și domnul, ca să asculte liturghia și apoi să vie să prânzească la curte. (C. NEGRUZZI)

Albert face știre lui Ștefan cel Mare/ – „Să depui puterea și-armele barbare!” (D. BOLINTINEANU)

– Să faceți știre... că noi cu ungurii grofi avem socoteală. (TITUS POPOVICI)

A fi în ştirea cuiva (Pop.) = A fi în grija cuiva:

Deci fiind Mihnea obidit pre o seamă de boiari, gândit-au să nu fie acel lucru și în știrea lui Costandin postelnicul și a gineri-său. (CONSTANTIN CANTACUZINO)

A lăsa (pe cineva) sau **a se duce** (ori **a pleca, a porni** etc.) **în ştirea lui Dumnezeu** (sau **Domnului, Celui de Sus**) (Pop.) = A lăsa (pe cineva) sau a se duce (ori a pleca, a porni etc.) la voia întâmplării:

Mă duc să văd, n-oi putea smomi pe frate-meu să-mi împrumute și iapa, să fug apoi cu ea în lume, iar copiii și nevasta să-i las în știrea Celui-de-sus. (ION CREANGĂ)

Mă-sa îngriji de el, doară cu dorul de mumă, cât despre trebuincioasele de toate zilele fură lăsate în știrea Domnului, căci ea n-avea nici cît îi trebuia ei. (P. ISPIRESCU)

Mai bine-ţi dau fraţii şi du-te în ştirea Domnului. (POP.)

A ști (sau **a afla**) **de știrea** (cuiva) sau **a-i ști** (cuiva) **de știre,** (rar) **a-i ști** (cuiva) **știre** (De obicei în construcții negative) = A avea informații în legătură cu cineva; a avea în vedere, a avea în grijă (pe cineva):

Nici pasăre măiastră să nu-i afle de știre. (ION GHICA)

Nimeni nu-i știe de știre,/ Nimeni soarta n-o-mblânzește. (MIHAI EMINESCU)

A(-i) avea (cuiva) **de ştire** = A avea grijă (de cineva), a păzi, a supraveghea (pe cineva):

Nu mă lăsa Doamne să fiu de perire/ Cu bietul mieu suflet, ce să-mi aibi de știre. (DOSOFTEI)

I-a avut Dumnezeu de știre. (ANTON PANN)

ŞTIUCĂ

Când o cânta ştiuca în baltă (Pop.) = Niciodată:

Te-i duce la maică-ta... când mi-o cânta ştiuca-n baltă, c-atunci te-i mai face fată. (POP.)

ŞTIUT, -Ă

A (**se**) **face știut** = A aduce la cunoștință:

Vă facem știut ca să vă adunați în grabă. (C. NEGRUZZI)

Şi nu lipsesc a face ştiut prea cinstitei vistierii, după datorie. (ANDREI OȚETEA)

Se face ştiut că de la 1 ianuarie s-au început a doua prenumeraţie a gazetei numite Curierul românesc. (ALBINA ROMÂNEASCĂ, 1829)

ŞTRAF

A pune (**la**) **ştraf** (pe cineva) (Înv.) = A amenda (pe cineva):

Vine comisarul și te pune la ștraf [îvp. amendă]. (VASILE ALECSANDRI)

ŞTREANG

A nu avea para de ştreang. v. **para.**

A(**-şi**) **pune** (**singur**) **ştreangul de gât** (Fam.) = A (se) pune singur într-o situaţie penibilă, dificilă, fără ieşire:

– Învaţă-mă, nașule, că altminteri ori fac moarte de om şi ajung la puşcărie, ori mi-oi pune singur ştreangul de grumaz! (LIVIU REBREANU)

Pentru o para își pune ștreangul de gât./ Pentru bani își vinde sufletul. (ANTON PANN)

Unul îşi pusese ştreangul de gât, alţi trei dăduseră ortul popii şi patru erau la mititica. (VIOREL ZAICU)

A-i pune (cuiva) **ştreangul de gât = a)** A spânzura. **b)** A forţa pe cineva să facă un lucru neplăcut şi nedorit de acesta:

Nici eu nu înţeleg mare lucru, dar cred... dacă accepţi să trăieşti şi să nu-ţi pui ştreangul de gât, atunci, frate dragă, trebuie să adopţi deviza: „Fără tristeţe! Fără dramă!” (BUJOR NEDELCOVICI)

Disperat, bolnavul îşi pusese ştreangul de gât când l-a surprins nevasta, care îl supraveghea de la distanţă. (HORIA ARAMĂ)

ŞUCHIRI

A o șuchiri (Mun.) = A se eschiva, a se fofila; a fugi:

A șuchirit-o tâlharul. (D. UDRESCU)

ŞUETĂ

A sta la o șuetă = A sta de vorbă, a conversa plăcut cu cineva:

Trecem în revistă problemele de pe agendă, evaluăm situaţia morală şi socială şi pe urmă stăm la o şuetă. (VIOREL CACOVEANU)

Să fi stat la o şuetă, să bei un pahar de vin şi să comentezi pe marginea vieţii. (BEDROS HORASANGIAN)

A trage (sau **a da**) **o șuetă** = A avea o conversație ușoară, spirituală, între prieteni:

Ne-a tras Jan o șuetă de nu mai puteam scăpa. (CAMIL PETRESCU)

ŞUGUBINĂ

A da (sau **a fi**) **de şugubină** (Reg.) = **a)** A produce cuiva (sau a i se întâmpla) o neplăcere, un necaz, o nenorocire:

Ia împinge hoborocu ceva încoace, măi ţâcă… încet să nu dai de şugubină. (Al. VLAHUȚĂ)

b) A fi de ocară:

Soția te-o blăstămat:/ Să se mire de-al tău cap;/ Când îi ieși din grădină/ Tot să fii de șugubină/ Și să mori fără lumină. (OVIDIU BÎRLEA)

ŞUGUI

A nu fi de şuguit (**cu...**) = A nu fi de glumit cu...:

Judecătorii văd că nu-i de șuguit. (ALECU DONICI)

ŞUGUIRE

A nu fi de şuguire cu... (Înv.) = Se spune despre cineva sau ceva care trebuie luat în serios:

[…] *să întoarce înapoi, vădzându cartea împărătească şi cine era soltanu Murat împăratul, nu era de-a şuguire cu dânsul.* (MIRON COSTIN)

Nu-i de şuguit cu vrăjitorul acesta! (ION CREANGĂ)

ŞUI

A duce (pe cineva) **șui și pui** (Reg.) = A duce (pe cineva) pe sus:

Bietul Hasan al meu fu dus șui și pui, de nu atingea de pământ, până în mijlocul curții […] (I. GHERASIM GORJAN)

A face șui și pui (Reg.) = **a)** (Mun.) A face să dispară:

Copiii au făcut [merele] *șui și pui.* (PETRE COMAN)

b) (Olt.) A ascunde o greșeală, o faptă incorectă, necinstită etc., făcând să dispară orice urmă:

A furat găina și, prinzându-l, l-au dus la primărie; dar acolo au făcut șui și pui și l-au făcut iepure scăpat. (ARHIVELE OLTENIEI, XXI)

c) (Olt.) A mitui (pe cineva).

ŞURĂ

A avea o gură cât o şură = A vorbi mult şi tare:

Fiecare om al statului avea o gură cât o șură și striga, striga. (ZAHARIA STANCU)

Nu era geloasă şi nu avusese niciodată nicio pretenţie de măritiş, era fata bună la toate, însă cu o gură cât o şură […] (IOANA DRĂGAN)

ŞURUB

A întoarce (cuiva) **un şurub** (sau **şuruburile**) (Pop.) = A minţi; a înşela:

[PEPELEA:] *Îl cunosc, îi un şiret de frunte!* [ARVINTE:] *Şiret el, dar eu şi mai şi... pune-ţi în gând, moş Noe, că i-am întors un şurub... Ha, ha, ha!...* (VASILE ALECSANDRI)

Așă-i că mi-o întors șurubu, pușchiu cel de Pepelea? (IDEM)

A întoarce (sau **a învârti**) **şuruburi** (Pop.) = A umbla cu înşelătorii sau minciuni:

De la o vreme, văzând bietul popă că s-a pus în cârd cu nebunii, începe s-o întoarcă la şurub: – Mă aşteaptă nişte fii de duhovnicie, dragii mei, şi trebuie să mă duc mort-copt, căci acesta ni-i plugul. (ION CREANGĂ)

[...] *însă când era vorbă să-și ademenească soțul la îndeplinirea vreunei dorinți a ei* [...] *se pricepea, spre a-și atinge scopul, să întoarcă feli de feli de șuruburi minunate.* (RADU ROSETTI)

A o întoarce pe (sau **la**) **şurub** = A-şi schimba atitudinea pentru a ieşi dintr-o încurcătură:

Spune-mi ce să mai fac, cum s-o mai întorc? (I. POP-RETEGANUL)

Văzând bietul popă că s-a pus în cârd cu nebunii, începe s-o întoarcă la șurub. (ION CREANGĂ)

A rămâne cu un şurub lipsă (Pfm.) = A se sminti:

A rămas c-un şurub lipsă şi n-a mai dat pe la Petrică Dâmboviţeanu, convins probabil că puteri coalizate femeieşti i-au combinat în acea noapte pieirea. (MIHAIL SADOVEANU)

A strânge şurubul (sau **şuruburile**) **=** A întrebuinţa mijloace de constrângere (faţă de cineva):

Trei sferturi ar merge cu dânşii, dacă n-aş strânge şurubul. CEZAR PETRESCU)

Printre argumentele aduse de ei era faptul că după moartea mamei nu mai aveam nicio rudă apropiată în ţară, în curând „se va strânge şurubul" din punct de vedere politic şi nu o să mai pot publica [...] (BUJOR NEDELCOVICI)

A umbla cu şurubele (sau **cu şurupuri**) (Reg.) = A recurge la şiretlicuri:

Una-două, îi tolocănea, mustrându-i: ba că nu vorbesc drept româneşte...; ba că umblaţi cu şurubele, să ne trageţi butucul. (ION CREANGĂ)

A-i face (cuiva) **un șurub prin cap** = A-i apuca (cuiva) șuvițe de păr din cap, răsucindu-le și trăgând de ele:

Și după ce ne culcam cu toții, noi, băieții, ca băieții, ne luam la hârjoană, și nu puteam adormi de incuri, până ce era nevoită biata mamă să ne facă musai câte-un șurub, două prin cap și să ne dea câteva tapangele la spinare. (ION CREANGĂ)

Au fost ei [pruncii] *destul de înfricoșați. Și le-a fost asta pedeapsă. Ne mai stropșim la ei, le mai facem câte un șurub în cap.* (MIHAIL SADOVEANU)

ŞURUBI

A o șurubi = A recurge la șiretlicuri:

Mai cu ghinișoru, mai cu glumi, mai cu dragu părintilui, o șurughești mai dihai decât mini. (GRAIUL, I)

ŞURUBUI

A o șurubui = A o suci, a o învârti, a o întoarce (pentru a obține un avantaj):

Apoi dă, măi Chirică, tu m-ai tot chihăit de cap până acum, să mă însor... și apoi acum tot tu o șurubuiești și-o întorci, cum îți vine ție la socoteală. (ION CREANGĂ)

T

TABĂRĂ

A fi (sau **a lăsa**) **totul** (sau **toate**) **tabără** (Reg.) = A fi (sau a lăsa) totul vraişte:

Văzu el că nu este toate tabără cum lăsase. (P. ISPIRESCU)

A lega tabăra (sau, rar, **lagărul**). v. **lega.**

TABIET

A-i strica (cuiva) **tabietul** (Înv.) = A strica cuiva cheful; a deranja pe cineva de la satisfacerea unui tabiet:

Turcii erau la pilaf când veniră ai noştri să le strice tabietul. (AL. ODOBESCU)

Nu i-a prea plăcut lui Negoiță că i-au turburat tabietul; dar ce să facă?... (I. L. CARAGIALE)

A-şi face tabietul (Înv.) = A-şi satisface un gust care a devenit obicei zilnic:

La Bârlad întârziem un ceas; un sfert ca să cumpăr pâine, să-nghit un păhăruş de rachiu, împreună cu escorta mea, şi trei sferturi, la poştă, spre a da căpitanului vremea de a-şi face tabietul după masă şi a-şi trage ciubucul. (ALECU RUSSO)

Dar într-o zi, tocmai când își făcea după prânz tabietul boieresc, cu cafea și ciubuc în pridvorul lui de la țară, iacătă vede de departe […] (I. L. CARAGIALE)

TABLĂ[1]

A scoate (pe cineva) **la tablă = a)** A chema (un elev) la lecţie (în faţa tablei):

Se uită-ncruntat pe catalog şi... strigă pe cea dintâi elevă – căci el nu scoate decât una la tablă. (AL.VLAHUȚĂ)

b) (Arg.) A certa (pe cineva), a-i cere socoteală:

Cristian Buican îl scoate la tablă pe Ministrul Transporturilor. (https://www.vocea-olteniei.ro/)

TABLĂ[2]

A face (pe cineva) **o tablă** (Fam.) = A juca o partidă de table (cu cineva):

Hai să te fac o tablă. (GH. BRĂESCU)

– Ia să te fac o tablă, trage masa lângă pat, Staroste, nu mai gâdila atâta sticla aia, las-o dracului jos […] (ION ARIEȘANU)

TABLOU

A rămâne tablou (Fam.) = A rămâne uluit, încremenit (de surpriză):

Zoe sta de vorbă, nici nu s-aștepta/ (Că era devreme... zece și ceva)/ Și crezând că-i mâța sau vrun alt ecou,/ Când văzu că-i Mișu, a rămas tablou […] (G. TOPÎRCEANU)

TABULA RASA

A face tabula rasa = A şterge tot; a renunţa la anumite păreri, idei, pentru a adopta altele:

Mahmud însuși ceru grație la Stambul și o primi cu condiția de-a face cu Muntenegrul tabula rasa. (MIHAI EMINESCU)

Este modul raţiunii de a raţiona: a face tabula rasa din tradiţie. (LIVIUS CIOCÂRLIE)

TACLA

A sta la taifas (**la taclale** sau **la palavre** ori **la povești**) v. **sta.**

TACT

A bate tactul (sau **măsura**). v. **bate.**

TAFTĂ

A fi curat tafta (Reg.) = A fi foarte curat:

Ia şi-l desfaşă, dar trupul lui era taftă de curat. (TUDOR PAMFILE)

A fi vindecat tafta (Reg.) = A fi vindecat cu desăvârşire:

Și tot așa ne-a uns de câte două-trei ori pe zi cu noapte, până ce în Vinerea-Seacă ne-am trezit vindecați taftă. (ION CREANGĂ)

O întins pânza, o uns-o bine cu miere... și o înfășurat fata... După trecere de câteva ceasuri era cum îi tafta. (ȘEZĂTOAREA, XXI)

TAGĂ

A da tagă (sau **taga**) sau **a avea** (sau **a prinde, a-i fi**) **tagă** (**de...**) (Înv.) = A tăgădui, a nega; a contesta:

Calea cea direaptă mi-este dragă/ Și de giudețul tău nu mi-i tagă. (DOSOFTEI)

A pune tagă (Reg.; d. oameni) = **a)** A nu mai voi să facă un lucru:

Pune tagă şi-l opreşte/ Şi Iancu, cum auzea,/ În picioare că sărea,/ Pe cal că încăleca/ Şi ca gândul se ducea [...] (POP.)

b) (Reg.; d. animale de tracţiune) A nu voi să tragă:

E o iapă foarte hoaţă... Când vede că mai pui pe cineva în brişcă, pune şi ea tagă nu mai porneşte! (ION C. VISSARION)

A se pune taga (Reg.) = A se ambiţiona:

[...] *de vreme ce amândoi să află şăzători în partea Craiovii şi Grozea căpitanu la toate au pus tagă.* (GH. CRONȚ)

Cum o să-i tai? Podoaba palatului să-i tai? Cum o să-i tai? – Nu. Să-i tăiem! – A pus tagă să taie brajii. I-a tăiat. (POP.)

TAGMĂ

De aceeași (sau **de o**) **făină** (sau **teapă, tagmă**) (cu cineva)**.** v. **făină.**

TAI

A(**-i**) **face** (cuiva) **tai-tai** (**cu mâna**) = A flutura mâna în semn de rămas-bun:

Dar el ştie că nu e bine să se arate, să facă pe ţăranul într-o casă boierească, să se lase dus. Îi face tai-tai Omului-din-Oglindă, care îi face şi el: tai-tai! (PAUL EVERAC)

TAICĂ

N-are taica (sau **tetea**)**, că ţi-ar da** (Pfm.) = Spune cineva căruia i se cere un lucru pe care nu-l are sau căruia i se cere să facă ceva ce nu-i stă în putere:

– N-ai mânca ceva, întreabă? – Valeu, tete, ce-aș mânca/ Niște pui cu ciulama./ – N-are tetea că ți-ar da. (http://reddiamond29.blogspot.ro/)

TAIFAS

A sta la taifas (**la taclale** sau **la palavre** ori **la povești**)**.** v. **sta.**

TAINĂ

A sta de taină = A întreține o conversație cu caracter intim:

Numai să fie cu taină, nime să nu ştie, şi bine ai vinit dumneata, să şedzi la taină, până îi vom oblici pre toţi [...] (NICOLAE COSTIN)

E taină până... (Reg.) = E mult de tot până...:

E taină... până acolo. E mult de tot până a ajunge la... îți ouă găina-n traistă până acolo. (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, vol. 34-40, 1928)

TALA-BALA

A umbla tala-bala (Reg.) = A hoinări:

Ercule se întovărăși, deci, cu câțiva prieteni d-ai lui, cu care se avea ca niște frați, și cu o seamă de oaste, se puseră în niște corăbii, și plecară pe mare, tala, tala, până ce se pomeniră la țara Amazoanelor. (P. ISPIRESCU)

TALAGHIR

A sta (**ca un**) **talaghir** = A nu face nimic:

Norocul lui frate-meu de ce munceşte şi se trudeşte într-atâta pentru frate-meu? De ce nu stă talaghir toată ziua ca tine? (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, vol. 29, 1916)

TALENT

A face talente (Fam.) = A fi exagerat de pretențios:

Un tânăr, văzând ce atent mă uit la boxerul cu mintea în derivă, mi-a zis cä „omul face talente”. (TUDOR OCTAVIAN)

Și pe la firmă face talente dintr-astea uneori. (GABRIEL GAFIȚA)

TALER

A avea dar (sau **talent**)**.** v. **avea.**

A cere cu talerul (Pop.) = A cerşi:

Mititica din poarta Grădinei Icoanii e ciupită de vărsat și are niște ochi albi-albi, ca doi franci. Ea întinde talerul de lemn și cere blând, „din întuneric”, acelora „din lumină”. (BARBU DELAVRANCEA)

A fi taler cu două fețe (Arg.) = A fi ipocrit, făţarnic:

În mărturisirea lui scrisă explică: „Cu toate că ajunsesem un taler cu două feţe atât de perfect, nu eram câtuşi de puţin un ipocrit, amândouă feţele erau sincere...” (N. STEINHARDT)

Pe scurt, la noi furi, te scuzi și nici capul nu te doare. Ești numai bun de prim ministru. Mai ales dacă ești, ca Victor Ponta, un arivist și un taler cu totul și cu totul special. Cu două fețe, adică. Pe una scrie hoț și pe cealaltă mincinos. Abia așa poți fi șeful celui mai competent și mai cinstit guvern! (http://www.revista22.ro/)

A îngropa (pe cineva) **cu talerul** (Fam.) = A înmormânta pe cineva cu fonduri strânse prin colectă publică:

Or să te îngroape cu talerul, ca pe cerşetoarele paralitice din mahala. (I. L. CARAGIALE)

[…] *precum că pantofarul se gheboșește până îmbătrânește și când moare tot cu talerul îl îngroapă, ba că, de, croitorul muncește toată viața și agoniseala lui este cât o umbra de ac!* (D. R. POPESCU)

A mânca pâine (sau **pită**) **şi sare** (**de pe un talger** sau **taler**) **cu cineva** (sau **împreună**) sau **a mânca toţi o pâine** (sau **o pită**) **şi o sare** ori **a mânca** (**cu cineva** sau **toţi**) **dintr-un blid** (sau **dintr-o zeamă**)**.** v. **mânca.**

TALIE

A (**nu**) **avea talie** = A (nu) avea siluetă:

Ea oricum nu avea talie, dar era clar că a vrut. (PAULA SĂCUI)

A avea talie de viespe (D. femei) = A fi subțire în talie:

Are o talie de viespe. Fotografia poartă o dată care nu se mai desluşeşte... (CELLA SERGHI)

Şi are o talie de viespe cum n-am văzut în viaţa mea. (ALINA NEDELEA)

A fi de talia (cuiva) = A avea aceeaşi valoare, pricepere, iscusinţă, talent etc. ca şi altcineva:

Eram toţi români! Mie mi-a căzut parte la braţ un tânăr mărunţel, cam de talia mea […] (ION GHICA)

Când jucătorii sunt toți de talie, se-ntâmplă... partida să fie remisă. (I. L. CARAGIALE)

TALION

A trage la talion (pe cineva) (Înv.) = A se răzbuna pe cineva:

După aceasta i-au plăcut domnului guvernatoriu ca să tragă la talion pe Dracula voevodul muntenesc. (GH. ŞINCAI)

TALPĂ

A bate averea la tălpi = A-şi risipi averea (în petreceri):

Uimitoarea putere a frazelor, împrejurarea că mulţi dintre liberali erau chiar copii de-ai lor, cari aşteptau numai ca ei să închidă ochii pentru ca să bată la tălpi averea moştenită […] (MIHAI EMINESCU)

Iar după ce-i muri, copiii tăi [averea] *au s-o bată toată la talpe în câțiva ani, și toată are să intre în punga lui Șloim sin Ițic*. (NICOLAE GANE)

A bate talpa (**la pământ**) (Pop.) = A călca apăsat:

Căpitanului îi plăcea să meargă oamenii țanțoși, veseli și să bată talpa la pământ. (MIHAIL SADOVEANU)

A călca pe talpă putredă (Reg.) = A se înşela:

A cunoscut că pe talpă putredă a fost călcat şi, ducându-se îndată, cu nevasta s-a-mpăcat. (ANTON PANN)

A cunoaşte (**pe cineva** sau **ceva**) **din talpă** (sau **din tălpi**) (Pfm.) = A cunoaşte (pe cineva sau ceva) foarte bine:

Numai cine a trăit mult ca Agatocle Leuștean, precum am trăit eu, putea să-l cunoască din talpă. Avea o mulțime de ascunzișuri și deschisuri. (NICOLAE GANE)

A face o talpă (Arg.) = A face o plimbare, a ieși la plimbare:

„E duminică, hai la o talpă la protest", îşi începe postarea Gelu Vişan. (http://evz.ro/)

A fi în tălpi (cu cineva) (Pfm.) = A fi aidoma cu...:

Văd că eşti tată-to în tălpi. (POP.)

A fi sau **a scula** (pe cineva) **în tălpi** (Pop.) = **a)** A fi sculat sau a scula (pe cineva) din pat:

După cină să dau la culcare, că până nu să face ziuă trebuie să fie-n tălpi. (I. POP-RETEGANUL)

Pe geam l-a văzut, în tălpi a sărit. (POP.)

b) (Pop.) A (se) pune în mişcare, în acţiune:

Pe urmă, aducându-şi aminte de tatăl său, care ar scula tot satul în tălpi să ştie că i-a adus pe Ion în casă, adăugă mai plângătoare: Ori barem în ogradă… pe prispă… Vino!… (LIVIU REBREANU)

A ieşi cu tălpile înainte (Pop.) = A muri:

Cu tălpile-nainte încet o scot din casă./ Plângând, ai săi o cheamă. În urma ei se lasă/ Pe toate-nghețul morții muțenie, pustiu. (AL. VLAHUȚĂ)

A o apuca la talpă (sau **a o lua la tălpi**) sau **a-şi lua tălpile în spinare** (Pop.) = A pleca repede (de undeva):

Ar fi putut nenea Sandu să-și ia tălpile la spinare. (ZAHARIA STANCU)

A o ţine talpă (Reg.) = A nu ceda nimic:

Geaba-i spui, geaba-i arăți: nu, el o ține talpă. (POP.)

A pune sub talpă (sau **sub picior**) (ceva) (Reg.) = A nesocoti, a nu ţine seama (de ceva):

Multe măicuţa mi-a spus, toate sub talpă le-am pus şi-acum toate le-am ajuns. (POP.)

A-i răpăi cuiva tălpile. v. **răpăi.**

A-i sta (cuiva) **capul unde îi stau tălpile** (Pfm.; în formule de ameninţare) = A i se tăia capul cuiva:

– Iacă, iacă, iacă ce ne-a zis boierul să ghicim; căci de unde nu, ne va sta capul unde ne stau tălpile. (P. ISPIRESCU)

– Și dacă până mâine dimineață n-a fi podul gata, moșnege, are să-ți stea capul unde-ți stau tălpile. Înțelesu-m-ai? (ION CREANGĂ)

A-l frige pământul sub tălpi. v. **frige.**

Arde focul la tălpile picioarelor = Se spune când cineva este amenințat foarte de aproape de o primejdie:

Unde să se ascundă... acum când focul arde la tălpile picioarelor! (GALA GALACTION)

A-şi bate (**singur**) **cuie în talpă** (sau **în cap, în tălpi**). v. **cui.**

Din (sau **de la**) **creştet până-n tălpi** (sau **în talpă, în unghii,** rar, **în poale**) sau **din talpă până-n creştet.** v. **creştet.**

Sărut tălpile (Înv.) = Formulă servilă de salut, de adresare şi de mulţumire:

– Apoi care cântec porunciți, sărut tălpile? întrebă Ghioc îndoindu-se din șale. (NICOLAE GANE)

Sărut tălpile, Luminăţia voastră, iaca sărăcia şi nevoile m-au adus. (LEGENDE POPULARE ROMÂNEȘTI, 2011)

Talpa iadului = **a)** Temelia iadului (închipuită ca fiind susținută de mama căpeteniei dracilor sau de un suflet de pământean foarte rău):

După ce ți-i împlini anii, să ai a lua din casa lui ce-i vrea tu; și aceea are să fie de trebuință la talpa iadului, că au început a putrezi căpătăiele. (ION CREANGĂ)

Tu ești bun de talpa iadului. (C. NEGRUZZI)

b) Mama căpeteniei dracilor:

Talpa iadului însă, mai ajunsă de cap decât toți dracii, zise atunci lui Scaraoschi. (ION CREANGĂ)

Talpa iadului e însuși mama lui Scaraoschi, o babă hâdă și urâtă. (ȘEZĂTOAREA, II)

c) Om foarte rău, păcătos, în special babă rea, vrăjitoare; tălpoi:

Stăpâna acestei slujnice era... o vrăjitoare strașnică, care închega apa... Talpa iadului, cum aude despre această minunăție, trimite slujnica degrabă să-i cheme femeia. (ION CREANGĂ)

Talpa țării (sau **a casei**) = Țărănimea considerată în trecut ca temelie a țării și obligată să suporte tot greul îndatoririlor:

Potoliți-vă, măi oameni, ascultați de boieri și munciți! Fiți harnici și nu vă luați după îndemnurile rele! Voi sunteți talpa țării. (LIVIU REBREANU)

– Da, ţăranul, talpa ţării, care ea vă hrăneşte cu sudoarea sa, pe această talpă o iubesc şi voi iubi-o întodeauna […] (TUDOR ARGHEZI)

TAMBURINĂ

A bate tamburina (pe ceva) = A bate ritmic în ceva:

Personajul e revoltat la gândul că preotul Cybellei care bate tamburina ar putea să primească moştenirea ce i se cuvine clientului […] (ALEXANDRA CIOCÂRLIE)

TAM-TAM

A face tam-tam (**în jurul cuiva** sau **a ceva** etc.) (Fam.) = **a)** A lăuda (pe cineva). **b)** A exagera importanța sau valoarea (cuiva sau a ceva):

Zoran văzuse sau doar intuise de unde puteau veni grenadele, însă nu avea niciun chef să facă tam-tam. (IOAN T. LAZĂR)

Această informație a apărut la actualități și s-a făcut mare tam-tam pe seama ei, la acea vreme. (DORIN ȘTEF)

A bate tam-tamul (Arg.) = A dezvălui lumii întregi un secret; a bârfi:

Şi-a bătut tam-tamul propaganda. (DOINA URICARIU)

TAM-NISAM

A vorbi tam-nisam = A spune lucruri lipsite de valoare, nimicuri:

În toiul discuțiunii, vorbind despre noul impozit asupra țuicii, printr-o asociațiune de idei inexplicabilă altfel decât numai prin telepatie, unul dintre ei, ca și cum s-ar întoarce cu gândul de foarte de departe, zice tam-nisam […] (I. L. CARAGIALE)

TANDÂR

A sta pe tandur (Îvp.) = A sta degeaba:

[…] *șede toată ziua pe tandur, la tualetă, și din blanmanjele, din bulionuri, din garnituri nemțești nu mă slăbește... auzi?...* (VASILE ALECSANDRI)

TANGENT, -Ă

A scăpa prin tangentă (Fam.) = A se eschiva de la un lucru, prinzând momentul potrivit; (fam.) a scăpa cu greu dintr-o situaţie dificilă:

Asta va să zică să scapi prin tangentă; cum am zice, să o scalzi, ori să răspunzi în doi peri, la o întrebare precisă despre ceva, cu altă întrebare vagă despre altceva. (I. L. CARAGIALE)

TANGENȚĂ

A (**nu**) **avea tangenţă** (**cu ceva** sau **cu cineva**) = A (nu) avea de-a face cu ceva sau cu cineva:

Lucian avea surse în lumea interlopă ori în cea care avea tangență cu interlopii Aradului și a scris multe lucruri […] (TRISTAN MIHUȚĂ)

Terminase filologia, secția franceză, dar nu mai avea de mult tangență cu limba lui Corneille. (MIHNEA RUDOIU)

TANTO

A fi (sau **a sta**) **tanto pe tanto** = A fi chit:

Acum nu mai avea încurcături băneşti, cu socotelile stătea „tantoi pe tantoi”. (G. CĂLINESCU)

TAPAJ

A face tapaj = A face scandal; a exagera în mod zgomotos un defect sau o scăpare:

Din acelaşi motiv, portarul va face oarecare tapaj, citând articolul doi din regulamentul de ordine interioară. (MIRCEA HORIA SIMIONESCU)

– Vom face tapaj, vom alerta presa și, în primul rând, organele de anchetă. (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

TAPANGEA

A-i trage cuiva o tupăn-tapangea (Reg.) = A bate zdravăn pe cineva:

[…] *până ce era nevoită biata mamă să ne facă musai câte-un șurub, două prin cap și să ne dea câteva tapangele la spinare.* (ION CREANGĂ)

TAPET

A pune (sau **a aduce,** rar, **a veni**) **o chestiune pe tapet** (Pfm.) = A aduce un subiect în discuţie:

[TRAHANACHE:] *Noi votăm pentru candidatul pe care-l pune pe tapet partidul întreg... pentru că de la partidul întreg atârnă binele ţării şi de la binele ţării atârnă binele nostru...* (I. L. CARAGIALE)

De aceea eu găsesc cea mai bună idee de a începe cu teatrul național e aceea ce a pus-o pe tapet d-nul Lăpedatu […] (MIHAI EMINESCU)

Era pe tapet încheierea unui tratat prin care Poarta consimțea la ocuparea Imperiului otoman […] (ION GHICA)

TAR

A purcede în tar (Reg.) = A rămâne gravidă:

Iar eu în acela ceas aș purcede în tar și ne-am pierde capul. (DORIN ȘTEF)

TARAM-TARAM

A fi cam taram-taram (Pfm.) = A fi cam zăpăcit:

– I-ascultă, fă, mi se pare că ești cam taram-taram! strigă Gonea, scos deodată din țâțâni. (LIVIU REBREANU)

TARARA

A o ţine tarara (Reg.) = A lungi vorba:

Ia n-o mai ţineţi şi voi tarara şi-mpăcaţi-vă ca oamenii. (POP.)

TARE

A fi mare (**şi**) **tare** sau **tare şi mare.** v. **mare[1].**

A fi tare (sau **fudul, greu**) **de urechi** (sau **de-o ureche**)**.** v. **ureche.**

A fi tare de (sau **la**) **cap** (Pop.) = **a)** A fi prost:

După cinci minute te enervezi şi-mi spui că-s tare de cap. (CEZAR PETRESCU)

– Înțeleg eu că ai venit, că nu-s tare de cap; (EUGEN LOVINESCU)

b) (Pop.) A fi răbdător:

În sfârşit, mama, cât era ea de tare de cap, de la o vreme pierde răbdarea şi vine tiptil, în vârful degetelor, pe la spatele mele, când mă uitam la fete […] (ION CREANGĂ

c) (Pop.) A fi încăpăţânat:

Cum poate fi omul aşa de tare la cap şi apără atâta nenorocirea. (D. ŢICHINDEAL)

d) (Reg.) A fi rezistent la băutură.

A fi tare de boacă. v. **boacă.**

A fi tare de ceafă (sau **de chică**) sau **a fi tare în brăcinar.** v. **brăcinar.**

A fi tare de înger (sau **de fire**) ori **a fi tare la inimă** (Pfm.) = A fi rezistent; a fi curajos:

Aflaşi domniile voastre că eu îs tare de înger şi nu mă înfricoşez de nimic. (MIHAIL SADOVEANU)

Oricât era Peruzescu de genial şi tare de înger; oricât limba lui pe care nu i-a tors mumă-sa, precum zicea el cu modestie, pusă la serviciul unei închipuiri neînfrânate, ştia să împodobească lucrurile […] (NICOLAE GANE)

A fi tare de ochi = A nu vedea bine; a se preface că nu vede bine:

„Nemuritorii” sunt cam tari de ochi. (AL. VLAHUŢĂ)

A fi tare în coş (sau **a fi tare de chică**) (sau **de vână**) ori **a fi cu chica tare** sau **a fi tare de virtute** (Pop.) = A fi voinic; (pop.) a fi sănătos:

Pe leşii cu chica tare îi...înjungă ca să are. (VASILE ALECSANDRI)

– Bine!… dacă e aşa treaba, apoi să-mi trimiţi pre unul dintre acei slabi de minte, dar tari de virtute, ca să se lupte cu unul dintre voinicii mei. (SIMION FLOREA MARIAN)

A fi tare în gură (Pfm.) = **a)** A fi certăreţ. **b)** (D. cai) Nărăvaş:

Pă calul cel mai iute şi mai tare-n gură, nimic alt il supune decât frâul şi zăbale tare-n gură […] (IORDACHE GOLESCU)

Tiţa mâna calul de care zicea că-i tare-n gură, şi Alecu n-are putere să-l înfrâneze. (GEORGETA MIRCEA CANCICOV)

A fi tare la (sau **în, de**) **cerbice** sau **a fi cu cerbice tare** sau **a fi tare în rânză** (sau **în fălci**) (Pop.) = A fi neînduplecat; (pop.) a fi dârz:

Norodul acesta iaste tare la cerbice. (BIBLIA)

A sta (sau **a se pune**) **tare** (pentru cineva) (Înv.) = A apăra (pe cineva) cu energie, cu hotărâre:

S-au pus tare acel capegiubaş pentru dânşii. (ION NECULCE)

TARGĂ

A trage (sau, refl. impers., **a se trage**) **targa pe uscat** = A o duce greu din punct de vedere material:

Aţi fi vrut să mă însor cu o sărăcie? să trag targa pe uscat după mine toată viaţa? (ZAHARIA STANCU)

Până prin postul mare, uneori, de bine de rău se mai trăgea targa pe uscat. (ION PAS)

TAS

A umbla cu tasul (Pop.) = A cerşi:

Stan... a umblat cu tasul prin biserică. (IOAN SLAVICI)

Cu tasul umbla Americanu', şi acelaşi tas din cupru îl avea şi bărbierul Mică Hanţi din satul Paracz, nu departe de Timişoara. (DANIEL VIGHI)

TATĂ

A călca pe (sau **în**) **urmele lui tată-său.** v. **urmă.**

A căuta pe dracul şi a găsi pe tată-său sau **a scăpa de dracul şi a da peste tată-său** (Pfm.) = A intra singur într-un pericol mare:

„Na! c-am scăpat de dracul şi am dat peste tată-său: acesta mă asurzeşte! Las' că te însor eu şi pe tine acuşi, măi buclucaşule!” (ION CREANGĂ)

Curat vorba ceea: Ai scăpat de dracu şi ai dat peste tată-său. (SĂMĂNĂTORUL, vol. 6-7, 1907)

A cere pe dracul și pe tată-său sau **a cere cât dracul pe tată-său.** v. **cere.**

A fi bucățică ruptă tată-său (sau **tată-său în picioare** ori **izbit capul lui tată-său**) (Pfm.; d. copii) = A semăna leit cu tatăl său:

Un băiat ochios, sprâncenat și frumușel de nu se mai poate. Îți seamănă ție, ruptă bucățică!... (ION CREANGĂ)

Bucățică ruptă tată-său în picioare, ba încă și mai și. Vorba ceea: „Capra sare masa, și iada sare casa”. (IDEM)

A lovi (sau **a păli, a-i trage cuiva una**) **în** (sau **la**) **numele tatălui.** v. **nume.**

A trimite (pe cineva) **de la dracul la tată-său** (Pop.) = A trimite pe cineva de colo-colo:

De o lună și mai bine, femeia era trimisă de la dracul la tată-său, încât a renunțat să-și mai ceară drepturile.

Măi tată! = Exclamație de uimire sau de satisfacție:

Scripcarii cântă, și unde, măi tată, mi se prind de mână la joc, de pare că-s draci de pe comoară. (ȘEZĂTOAREA, III)

Dar când ajungem la mijlocul iezăturii, unde nu-mi începe, măi tată, țânțarul a zburda și unde nu-mi trântește carul cu mierea […] (POP.)

Să fie de sufletul tatii (Pop.) = Exclamație de consolare pe care o spune cineva când suferă o pagubă sau când este silit să facă un dar:

Aproape de Boiște vine satul Blebea, care mai mult de jumătate, după ce-și scapă căciula pe baltă, zice: Să fie de sufletul tatei! (ION CREANGĂ)

[...] *că românul după ce și-a scăpat căciula în baltă, zice: să fie de sufletul tatei!* (EUGEN LOVINESCU)

Se leapădă și de tată-său sau **vinde și pe tată-său** (Pfm.) = Se spune despre un om lipsit de scrupule:

Se leapădă și de tată-său sau vinde și pe tată-său, se spune despre omul egoist, rău, șiret. (IULIU A. ZANNE)

Unde dă tata, crește carnea (Pfm.) = Se spune când părintele își pedepsește copiii spre binele lor:

Unde dă tata crește și bate-ți nevasta că știe ea de ce! (http://www.reportervirtual.ro/)

TAUR

A lua (sau **a prinde**) **taurul de coarne** (Pfm.) = A înfrunta cu îndrăzneală o dificultate:

Dacă străinii au intervenit în această cestiune interioară – zice „R.l.” – cauza este d. Brătianu, care n-a avut niciodată curajul de-a lua taurul de coarne. (MIHAI EMINESCU)

– Așa-i, mă: taurul trebuie luat de coarne și vârât cu botul în pământ. (ION LĂNCRĂNJAN)

TAVAN

A sta (sau **a rămâne** etc.) **cu ochii** (sau **privirea**) **în tavan** sau **a avea privirea în tavan** (Pfm.) = A sta degeaba, a lenevi; a fi cu gândul aiurea:

Fiindcă ceilalți nu-l lăsau niciodată să-și isprăvească cuvântările, Maiereanu se roșea, bufnea și ridica ochii în tavan de supărare. (LIVIU REBREANU)

[Eminescu] *nu se va duce nici la restaurant: va citi, se va gândi la Mite, la Veronica, la situația lui sentimentală, ori va privi în tavan visând, ceasuri, ceasuri…* (EUGEN LOVINESCU)

TAVĂ

A da pe cineva tavă (sau **tava**) (Reg.) = A tăbărî asupra cuiva; a bate pe cineva:

Se pricepeau să pună mâna pe șeful rău de gură sau rău de mână și-l dădeau tava. (ION PAS)

Trage-i pumni, palme și pe urmă... dă-l tavă prin noroi. (I. L. CARAGIALE)

A i-o servi (**ca pe tavă**) (cuiva) (Fam.) = A-i spune de la obraz (ceva cuiva):

Eu aflasem de apelațiunea asta de la Monica și i-am servit-o pe tavă lui Cioran […] *din pură răutate, nici măcar nu m-am gândit că va avea un efect atât de puternic.* (DUMITRU ȚEPENEAG)

Erau altele mai grave... dar nenorocitul ăla de Bălănescu ne-a servit-o pe tavă și a trebuit să înghițim hapu' ăla așa cum era... și pe nemestecate!... (MARCEL SECUI)

A servi pe cineva (**ca**) **pe tavă** sau **a-i aduce** (ori **a-i da** etc.) **cuiva** (**ca**) **pe tavă** (Fam.) = A servi pe cineva foarte bine, cu tot dichisul; a-i aduce cuiva totul de-a gata:

Azi nici prin gând nu le mai trece aşa ceva. Azi pretind foarte simplu să li se împartă toate moşiile. Şi acestor oameni vrei dumneata să le duci acuma pe tavă făgăduieli de scutiri de taxe?... Ridicol! (LIVIU REBREANU)

TAXIL

A face taxil (Înv.) = A încasa un impozit:

[…] *şi dupe ce vor face taxil banii aceştia, să aibă a trimite foia cislei aicea, ca să vedem Domnia mea.* (V. A. URECHIA)

TAXIM

A trage un taxim (Îrg.) = A plânge cu hohot:

Când treceau pe la fereastra cucoanei... se oprea şi... îi mai trăgea un taxim. (CALISTRAT HOGAŞ)

TĂBĂCI

A-i tăbăci cuiva pielea = A bate zdravăn pe cineva:

Privirile sale insistente au fost însă repede răsplătite de un rus care i-a tăbăcit pielea, l-a zgâriat şi l-a însângerat […] (IOSIF CONSTANTIN DRĂGAN)

Ele ţi-au tăbăcit pielea şi ţi-au mâncat ficaţii, iar acum, după câte mi s-a spus, au depăşit orice măsură şi produc îngrijorare. (MIRCEA ZACIU)

TĂCEA

A nu mai tăcea din gură sau **a nu-i tăcea gura** (Pfm.) = A vorbi mult, întruna:

De ce-mbătrânea, o clipă nu-i mai tăcea gura. (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

El, căruia nu-i mai tăcea gura pe tot parcursul drumului, acum parcă amuţise! (GH. VÎRTOSU)

A tăcea (sau **a nu bleşti**) **din gură.** v. **gură.**

A tăcea ca un mut sau **ca muţii, ca pământul, ca zidul, ca peretele, ca un lemn** şi reg., **a tăcea pitic** (ori **chitic**) sau **ca piticul, ca piticul în baltă,** ori **ca un peşte, ca peştele, ca melcul** (sau **mâlc**(**ă**), **molcom, ca porcul în păpuşoi** sau **în cucuruz**) (Pop.) = A tăcea cu desăvârşire (fără a face zgomote) (spre a nu se da de gol); a tăcea prefăcându-se că este preocupat de ceva foarte important spre a nu răspunde la aluzii sau la învinuiri directe:

Iară Mătăhuz împărat tăcea mâlcă şi înmărmurit de cele ce vedea. (P. ISPIRESCU)

[…] *credinţa că cei ce venise tobă de carte ar fi mai folositori ţării decât dânşii, patriotismul lor din totdeuna încercat şi dovedit prin cinci veacuri de când au stătut stâlpi acestor ţări, i-au făcut să tacă molcum şi să se retragă din viaţa publică fără zgomot, fără opoziţie, fără mânie.* (MIHAI EMINESCU)

Numai Ana tăcea mâlc şi suspina, ca o osândită care-şi aşteaptă verdictul. (LIVIU REBREANU)

Numai bătrânii, în căsuța lor, tăceau chitic. (PAVEL DAN)

Pentru ce vii cu coșarca? Ori n-ai trăisti, iubita mea?/ Constantin râde; nevasta ca părețele tăcea. (G. COȘBUC)

Va tăcea ca porcul în păpuşoi, se va rostogoli ca o gogoşică dulce spre Diacov – poate-i pică ceva când se va împărţi turta Puterii! (CONSTANTIN TĂNASE)

Nimic, hoţul tăcea ca porcu-n cucuruz. (OVIDIU BÎRLEA)

– Ai scos actul? a întrebat cu privirile în ochii ginerelui. – Ce să ne mai încurcăm, întreab-o şi pe fata dumitale, aşa cum ne-a fost vorba... Lina tăcea chitic. (EUGEN BARBU)

Codin, cu fălcile încleştate, se uita încruntat în jos, îl examina o clipă şi-i arunca sacul, în timp ce vătaful turba şi tăcea chitic. (PANAIT ISTRATI)

Asemene cel mijlociu, ţuştiu! iute sub un chersin [albie adâncă, folosită de obicei pentru frământarea aluatului]*; se-nghemuieşte acolo cum poate, tace ca pământul şi-i tremură carnea pe dânsul de frică* [...] (ION CREANGĂ)

Ia (sau **ian**) **taci** (Pop.) = Exprimă bucuria (sau neîncrederea) în spusele cuiva:

[CHIRIȚA:] *Ian taci, taci... că de-o mie de ori te prinde mai bine așa, decât cu anteriu și cu giubeaua...* (VASILE ALECSANDRI)

Numai Lupu Chiriţoiu bâlbâi cu glas moale: – Ia taci, măi Petrică, ia mai taci! Se făcu iar tăcere. (LIVIU REBREANU)

Tac (sau **tacu-tăcea**) **mă cheamă** (Pop.) = Nu spun o vorbă:

Apoi intră cu toţii înlăuntru, se tologeşte care unde apucă, şi tac mă cheamă. (ION CREANGĂ)

Tacă-ţi caţa! (sau **fleanca!** ori **leoarba!**) (Arg.; vlg.) = Taci! Linişte! Încetează!:

– Dar ce nevoie mare este să înţelegi tu, mojicule? Tacă-ţi leoarba, dac-ai venit aici; (ION CREANGĂ)

– O fi bună împărţeala, tătucă? îndrăzni primul fecior. – Leoarba! scrâşni baciul. (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

Tace şi coace (Pfm.) = Se spune despre cineva care unelteşte în ascuns:

Tace și coace. Știe el ce știe, îi este teamă de cătușele care-i sunt puse deoparte de către DNA [...] (http://rezervistul.blogspot.ro/)

Vedeţi cum tace şi le coace? spuse unul din echipă, din spatele tuturor. (GH. VÎRTOSU)

Tace şi face. v. **face.**

Taci din gură sau **tacă-ţi gura** (sau **tacă-vă, ţine-ţi, ţineţi-vă**) **gura** (sau (fam.) **clanţa, fleanca, gaiţa, guriţa, pliscul, pupăza**)**!** = Nu mai vorbi!:

[MACOVEI:] *Tacă-ți gura, lehăule!... nu te-atinge de mai-marele tău; împăratul nostru e om cu chibzuială și are doi sfetnici mari, pe Păcală și pe Tândală.* (VASILE ALECSANDRI)

– Tacă-ți fleanca, fă Paraschivo, zise un bărbat dinaintea ei. (DUILIU ZAMFIRESCU)

– Ţine-ţi clanţa, fă, că mă superi şi, dacă mă superi, o să te fac să-ţi înghiţi toate măselele !... (LIVIU REBREANU)

– Apoi, atunci, tacă-ți fleanca ș-ascultă!... (I. L. CARAGIALE)

Taci și înghite! = Taci și vezi-ți de treabă!:

Îmi zic în gând: taci şi înghite, rabdă şi urmează-ţi soarta. (VIOREL SĂLĂGEAN)

Dar îmi zic: stăpâneşte-te, dragă! [...] *că aşa e şcoala noastră. Ce să-i faci?! Taci şi înghite!* (NICOLAE DABIJA)

Taci şi sapă! (Arg.) = Lasă vorba şi munceşte!:

Taci şi sapă, mă deşiratule, nu cobi – l-am ghiontit eu, pentru că totdeauna nu-şi ţinea fleanca în preajma ofiţerilor. (BORIS CRĂCIUN)

TĂCERE

A face tăcere (Înv.) = A impune să se facă linişte:

Vă rog, d-lor, binevoiţi a face tăcere, căci d. preşedinte al consiliului nu a terminat. (DEZBATERILE ADUNĂRII DEPUTAȚILOR, 1897)

A păstra (ori, înv., **a face**) **tăcere** sau **a păstra tăcerea.** v. **păstra.**

A sparge (sau **a curma, a întrerupe, a rupe**) **tăcerea** (Fam.) = A întrerupe o perioadă (mai lungă) de linişte:

Zaharia, de la o vreme, voind a curma tăcerea, zise: – Cântă-le de-acuma, Ioane [...] (ION CREANGĂ)

Amândoi tăceam. Am îndrăznit să rup tăcerea și să întreb […] (I. L.CARAGIALE)

Se hotărî, să rupă ea tăcerea. (MIHAIL SEBASTIAN)

– Cam mulți dușmani de clasă prin raionul nostru, domnule maior, rupse el în sfârșit într-un târziu tăcerea […] (DINU SĂRARU)

A sta în tăcere (sau, înv., **a păzi tăcerea**) = **a)** A nu scoate o vorbă, a tăcea:

Amândoi păzeam tăcerea gândind, el la Olga, eu... la toaleta pentru balul de la club. (C. NEGRUZZI)

b) A trece sub tăcere, a omite (să spună), a ascunde.

A trece sub tăcere sau (înv.) **a trece cu tăcerea** (**pe cineva** sau **ceva**) = **a)** A trece cu vederea ceva, a nu pomeni (de cineva sau ceva):

Mai bine trec cu tăcerea sau îmi frâng pana decât să laud vitejiile și virtuțile unui om care n-a fost decât o secătură […] (ION GHICA)

Ceilalți... treceau sub tăcere amănuntele. (MARIN PREDA)

b) A rămâne neobservat, neluat în seamă:

Această insultă ar trece sub tăcere, dacă ea nu ar fi pentru mine o încredinţare că tu suferi. (D. BOLINTINEANU)

Tăcerea ta, răspunsul meu (Pop.) = Tăcerea confirmă întrebarea:

Tăcerea fu răspunsul său, și apoi o privire pătrunzătoare ce-mi aruncă mă făcu să înțeleg cauza tăcerii sale. (ANTON BACALBAȘA)

TĂCIUNE

A lăsa pe coada tăciunilor (pe cineva) (Pop .) = A lăsa să trăiască în mizerie (pe cineva):

Pe mă-ta o laşi pe mâna străinilor, pe coada tăciunilor? (POP.)

A nu-i arde nici tăciunii în vatră. v. **arde.**

A rămâne în coadele tăciunilor = A trăi în mizerie, a o duce greu:

De mic sărac rămăsăi pe mâinile străinilor, în coadele tăciunilor. (POP.)

A sta la un tăciune (Reg.; d. soţi) = A convieţui:

Într-o zi însă, nevasta n-a mai răbdat: să-i spuie şi mai multe nu, că n-au să mai stea la un tăciune. (POP.)

A-i fi drag cuiva ca tăciunele la nas = A urî, a nu suferi pe cineva:

Iar nu/ Mi-e drag ca tăciunele la nas. Şi/ De drag ce-mi e, l-aş băga de păr în sân. (ANTON PANN)

TĂIA

A dormi de poţi tăia lemne pe el. v. **lemn.**

A i se tăia (sau **a i se înmuia**) (cuiva) **mâinile şi picioarele** = A avea o senzaţie de slăbiciune fizică; a nu putea sta în picioare de frică, de spaimă, de durere etc.:

Dar când ştia că are să dea peste Ivan, i se tăiau picioarele ş-o strângea în spate de frică. (ION CREANGĂ)

În sfârșit, nu trece mult la mijloc, și numai iaca li se aduc 12 harabale cu pâine, 12 ialovițe fripte și 12 buți pline cu vin de cel hrănit, de care, cum bei câte oleacă, pe loc ți se taie picioarele, îți sclipesc ochii în cap, ți se încleie limba în gură și începi a bolborosi turcește, fără să știi bechiu măcar. (IDEM)

Când însă văzu pe Făt-Frumos viind ca un voinic cu fata lângă dânsul pe cal, i se tăie mâinile şi picioarele. (P. ISPIRESCU)

Acum, la întoarcere, simțind cum i se taie picioarele, intră la „ungurul din colț", să-și prindă inima cu un cui de vinars [...] (PAVEL DAN)

A i se tăia inima. v. **inimă.**

A nu-i tăia cuiva capul = A nu pricepe, a nu-i veni în minte:

[PETRU RAREŞ:] *Stăpâne, n-am învăţat ştiinţa ierburilor, dar, pe cât mă taie capul, socul n-a dat niciodată trandafiri.* (BARBU DELAVRANCEA)

Pe el capul nu-l taie/ La doi boi să-mpartă paie. (I. C. HINȚESCU)

În zăpăcirea lor, turcilor nu le tăia capul... cum să cuteze el a întreprinde și cum să reușească a conduce o revoltă. (B. P. HASDEU)

A scurta (**a tăia** sau **a lega**) **limba cuiva**. v. **limbă.**

A spune ce-l taie capul (Pfm.) = A spune vrute şi nevrute, a vorbi fără rost:

Spunea și el ce-l taie capul.

A tăia (sau **a da, a trage**) **în carne vie.** v. **carne.**

A tăia (sau **a curma, a stârpi**) **răul de la rădăcină** (Pfm.) = A lua măsuri energice pentru a stârpi radical un rău:

Răul trebuie curmat din rădăcină. O pildă la timp e mai eficace decât represiunea violentă, când boala s-a întins și s-a adâncit. (LIVIU REBREANU)

Dar chiar faptul că a venit un Vlad Țepeș, care a stârpit răul din rădăcină, probează că rămăsese virtute în clasele boierilor, fiindcă Țepeș era boier pământean, Basarab Drăculesc. (DUILIU ZAMFIRESCU)

A tăia bani (Înv.) = A emite monedă:

Pentru bani ce au tăiat, sunt încredinţat că-i va fi trimis chir Iordache dumitale. (NICOLAE IORGA)

A tăia de piroteală = A face să-i treacă cuiva somnul:

„Tragi la somn? Stai că eu am leac să-ţi tai de piroteală". Şi mi-a şi pus mâna-n păr. (I. L. CARAGIALE)

A tăia din obricăriță (cuiva) (Îrg.) = A struni pe cineva, a-l învăţa minte*:*

S-a găsit cine să-ţi taie din obricăriţă. (ANTON PANN)

A tăia drumul (sau **calea, ieşirea**) (cuiva) (Pfm.) = A ieşi înaintea cuiva pentru a-l împiedica să înainteze:

Abia ieșiți din ochii pandurilor, când ajung în dreptul văilor de la Leurdeni, le iese înainte Orfani cu trei sute de arnăuți cari stau ascunși, le taie drumul, îi înconjoară, se năpustesc asupra lui Tudor […] (ION GHICA)

De la o vreme se mai potoliră şi ceilalţi, parcă; dar cum făcea Sisoe o mişcare să plece, îndată se porneau iar, pe toate glasurile, tăindu-i calea; (G. TOPÎRCEANU)

A tăia frunză câinilor (sau **la câini**)**.** v. **câine.**

A tăia găina care face ouăle de aur = A sacrifica o sursă de câştiguri mici, dar constante, în speranţa unui câştig mai mare:

Am mai spus şi în alte dăţi că omogenizări de genul comasării, văzută în final ca metodă de a avea oamenii sub control şi de a culege taxele, azvârlă oamenii din munţi şi omoară găina care face ouăle de aur. (MONITORUL OFICIAL al ROMÂNIEI, vol. 21, 2010)

Nu are sens să aşteptăm până când cineva va face asta, deoarece corupţia este o afacere extrem de profitabilă! Cine va tăia găina care aduce ouă de aur? (http://m.noi.md/)

A tăia împrejur (Înv.) = A face circumcizie:

Dăruise împăratului, când ş-au tăiat feciorul împregiur, un baptiseriu foarte cu meşteşug făcut din argint. (GH. ŞINCAI)

A tăia mutre. v. **mutră.**

A tăia nodul gordian. v. **nod.**

A tăia pe cineva (Fam.) = A întrece pe cineva, a i-o lua înainte, a-l învinge:

Dinspre partea averii, n-am ce-i zice! a tăiat nu numai satul nostru, dar toate satele dimprejur. (ION IOVESCU)

A tăia piroane. v. **piron.**

A tăia (sau **a frânge, a rupe, a scurta**)**,** (reg.) **a tâmpi** (cuiva) **nasul.** v. **nas.**

A tăia şi a spânzura = A abuza nelimitat de puterea sau de autoritatea sa:

Deși Sava și Ghencea, cari acum făceau parte din armata turcească, erau cei mai zeloși în goana eteriștilor, tăind și spânzurând fără cruțare, totuși, chehaia-beg nu avea încredere într-înșii. (ION GHICA)

Bine c-a dat Dumnezeu de ne-am împăcat! Degeaba, nu-i lucru firesc să fii rău cu șeful. Cine are puterea taie și spânzură. (LIVIU REBREANU)

– Aici tăia și spânzura Craina, fir-ar mama lui a dracului […] (DINU SĂRARU)

A-i (**se**) **tăia cuiva** (**toată**) **pofta** (Pfm.) = A face să-şi piardă sau a-şi pierde cheful, curajul de a (mai) face ceva:

[…] *se crede într-atât de sigur că restul evenimentelor trebuie să vină de la sine, fără nicio altă sforţare din parte-i, încât o dezgusta şi îi tăia pofta de orice nouă încercare.* (GIB I. MIHĂESCU)

Nu mai încercăm nimic. Mi s-a tăiat toată pofta. M-a disperat cretinul ăsta. (CLAUDIU NEACȘU)

Îi ştia pe turci la numai câteva mile de Târgovişte şi asta îi tăie toată pofta de râs. (VASILE LUPAȘC)

A-i lua (sau **a-i tăia, a-i curma**) (cuiva) **piuitul** (sau **piuita**). v. **piuit**.

A-i scurta (sau **a-i tăia**) **cărările** (sau **drumurile, potecile**). v. **cărare.**

A-i tăia (cuiva) **cuvântul** (sau **vorba**) (Pop.) = A descuraja pe cineva:

– Eu socotesc, răspunse împăratul tăindu-le cuvântul, că ar fi cu dreptul ca el să ia de nevastă pe fata împăratului stririlor ce o aduse acum; (P. ISPIRESCU)

Pascal n-avea răgaz să se disculpe: soția îi tăia vorba îndată ce deschidea gura. (LIVIU REBREANU)

A-i tăia (cuiva) **macaroana.** v. **macaroană.**

A-i tăia (sau **a i se tăia**) **pofta de mâncare** = A face să-i treacă (sau a-i trece cuiva) pofta de mâncare:

Chinurile amorului însă, dacă-i tăiase cheful și liniștea, nu-i tăiase și pofta mâncării. (NICOLAE GANE)

A-i tăia (sau **a-i scurta**) **cuiva ghearele.** v. **gheară.**

A-i tăia gura în săbii. v. **sabie.**

A-l tăia pe cineva capul (Pfm.) = A-l ajuta pe cineva mintea ca să înţeleagă; (pfm.) a crede; (pop.) a-i veni cuiva o idee neaşteptată:

– Atâta m-a tăiat capul și m-a dus mintea, luminate împărate, atâta am făcut. Măria ta judecă și fă ce e cu dreptul. (P. ISPIRESCU)

Eh! grăi moș Doroftei cam supărat, am să v-astup cloanța la toate. Ghiciți acuma, de vă taie capul, de nu, să-l tăieți voi pe el […] (BARBU DELAVRANCEA)

Şi din pricina asta socotea cuminte să-i lase pe săteni să-şi facă mendrele, cum îi taie capul. (LIVIU REBREANU)

A-şi tăia (**singur**) **craca** (sau **creanga**) **de sub picioare.** v. **picior.**

A-şi tăia drum (sau **cale**) (Pfm.) = A-şi face loc îndepărtând obstacolele care-i stau în cale:

Pe la zece, crâșma era plină de lumea cea mai cheflie cu putință. Băieții nu mai puteau să-și taie drum. (PANAIT ISTRATI)

După cât (sau **pe cât**) **mă taie capul** (Fam.) = Din câte înțeleg eu, după cum cred eu:

Pe cât mă taie capul, socul n-a dat niciodată trandafiri. (BARBU DELAVRANCEA)

Am să răspund de-a dreptul, scurt, precum mă taie capul. (I. L. CARAGIALE)

Eram singur de astă dată şi puteam să fac ce mă taie capul. (G. TOPÎRCEANU)

Taie-babă = Om lăudăros:

Oliolio, măi Taie-babă!/ Căci nu șuieri mai degrabă/ Să sărim voinici la treabă. (VASILE ALECSANDRI)

TĂIŞ

A trece (ceva) **sub tăişul sabiei** (Înv.) = A ucide, a distruge complet:

Va trece garnizoana sub tăișul sabiei. (VASILE ALECSANDRI)

Regele român soseşte puternic ca furtuna, încunjură şi ia oraşul, pradă şi risipeşte fără de milă, trece pe mulţi locuitori sub tăişul

sabiei, pune să spânzure pe usurpatorul Aspietes de-o bârnă cu capul-n jos şi picioarele în sus […] (EUDOXIU de HURMUZAKI)

TĂLPĂȘIȚĂ

A-și lua tălpășița (sau **catrafusele**)**.** v. **lua.**

TĂMÂIE

A fi tămâie (Pfm.) = **a)** A nu avea niciun ban. **b)** A nu şti nimic:

Abia spre sfârşit de an şcolar, la încheierea mediei, am putut intra în Akademia lui Platon, cu toate că eram tămâie la geometrie. (EUGEN IACOB, VALENTIN TAŞCU)

Laurenţiu era tămâie la matematică însă după cum spunea profesorul, nu a avut rost să-şi pună mintea cu el. (http://www.gociman.com/)

A fi tămâie (sau **tufă de Veneția**) (Arg.) = A fi ignorant; a nu şti deloc:

Profesorul încearcă să scoată ceva de la el, da' ăsta era tufă de Veneţia. (FLORENTIN SMARANDACHE)

Liceul era cu studii aprofundate în matematică și fizică, la care eram cu totul pe dinafară, eram tămâie. (RADMILA POPOVICI)

A fugi (**de ceva** sau **de cineva**) **ca dracul de tămâie** (Pfm.) = A se feri cu cea mai mare grijă de ceva, a ocoli de departe pe cineva, pentru a evita situaţii neplăcute, penibile:

De spovedanie fugi ca dracul de tămâie. La biserică mergi din Paşti în Paşti. Aşa cauţi tu de suflet? (ION CREANGĂ)

Îmi doream moartea, de rușinea ce mă mânca și de necazul la care am ajuns, din ceea ce fusesem; doar moartea fugea de mine, ca dracul de tămâie. (I. POP-RETEGANUL)

Și începu să-și facă la cruci, de-a fost fugind dracu cu coada cârlionț mai rău ca de tămâie. (DUMITRU STĂNCESCU)

A umbla cu tămâie pe lângă cineva (Reg.) = A linguşi:

Să fie curăţat duşmanul poporului să nu umble cu tămâie pe la nasurile conducătorilor clasei muncitoare […] (LIVIU ȚĂRANU, THEODOR BĂRBULESCU)

Cum e sfântul, (**aşa e**) **şi tămâia** = Cum e omul, aşa sunt şi faptele lui:

„Cum e sântul şi tămâia, cum e turcul şi pistolul", zice lumea şi are dreptate lumea. Sensul comun e legea universală; vocea popolului, vocea lui Dumnezeu. (ALEXANDRU DEPĂRĂȚEANU)

Cum e sfântul şi tămâia. (I. C. HINȚESCU)

TĂRĂBOANȚĂ

A lua (pe cineva) **în tărăboanţă** (Reg.) = A lua pe cineva peste picior:

Moşneagul... stătea mai departe, cu cuşma de-a-căţeaua, luând pe babă în taraboanţă. (P. ISPIRESCU)

TĂRĂRAIE

A o ţine tărăraie (sau **a ţine tărăraie lungă**) = A lungi fără rost (o discuţie, o lucrare etc.):

Ţin-te atuncea tărăraie: se deschise un ochete./ Şi pe loc cu tot cu pat fu lipit de un perete. (SORIN OLARU)

TĂRÂȚĂ

A face (pe cineva) **tărâţe** (Reg.) = A rupe în bucăţi; a omorî (pe cineva):

Cânii... apucând pe zmău de cap, de picioare, de mâni, de spinare, îl făcură tărâță. (ȘEZĂTOAREA, I)

A se dedulci ca calul la tărâţe (Reg.) = A se deprinde cu binele:

Hoţii, după câteva zile, când se mai potoli vâlva, veniră iarăşi, fiindcă se dedulciseră ca calul la tărâţe […] (P. ISPIRESCU)

A se încinge tărâţa (în cineva) (Arg.) = A se înfuria (pe cineva):

– Dă-o ciorilor; nu-mi place de ea că i s-a încins tărâța, răspunsese el dezgustat. De fapt, amintirea Veronicăi îl chinuia. (EUGEN LOVINESCU)

(**A fi**) **scump la tărâțe și ieftin la făină.** v. **scump.**

A-i ieși tărâța pe nas (Arg.) = A se enerva:

O să-ți iasă tărâța pe nas când o să-l vezi aici.

Cine se bagă (sau **se amestecă** ori **se vâră**) **în tărâțe, îl mănâncă porcii** = Cine se întovărăşeşte cu oamenii necinstiți, se alege cu neplăceri:

– Dar, spuse el, ai să vezi câtă dreptate are proverbul care spune: „Când te bagi în tărâţe, te mănâncă porcii”. (PANAIT ISTRATI)

[…] *dar nu i se potrivea lui să răspundă aşa: dacă te vâri în tărâţe, te mănâncă porcii, ăsta fusese doar principiul.* (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

Găina când se vede în tărâțe dă cu piciorul = Se spune despre cei care nu ştiu să păstreze cu grijă ceea ce au agonisit:

Găina când se vede în tărâţe, dă cu piciorul. (IULIU A. ZANNE)

TĂRBACĂ

A lua (sau **a da**) **în** (sau **la, prin**) **tărbacă** (Înv.) = **a)** A chinui câinii cu tărbaca:

Prinsese un câine jigărit de mahala, îi legase o tinichea de coadă și-l aruncase în mijlocul stradei, să-l dea garda-n tărbacă, după o veche datină. (I. L. CARAGIALE)

b) (Îrg.; pex.) A bate zdravăn. **c)** (Îrg.) A batjocori, a-şi bate joc de cineva:

Aşa că nu credea în posibilitatea de a-ţi reface viaţa, ba, mai mult, lua în tărbacă această expresie fără pic de acoperire reală. (CĂTĂLIN TORSAN)

În orice caz, iniţiativa regală e lăudată de curteni şi luată în tărbacă de epigramişti. (RADU PARASCHIVESCU)

„Râdeti voi, râdeti – spunea el când lumea îl lua în tărbacă –, dar nu-i rău să ai câte ceva pus de o parte pentru zile negre! Cine poată să ştie ce-ţi aduce ziua de mâine?!" (http://www.anidescoala.ro/)

TĂRBĂCEALĂ

A da (sau **a lua**) **în** (sau **la, prin**) **tărbăceală** = A ironiza, a batjocori pe cineva:

Vru el să le spuie cine a fost broasca, dară nu-i deteră răgaz, căci îi luau vorba din gură, şi-l cam dedeau în tărbăceală cu graiuri care mai de care păcălitoare. (P. ISPIRESCU)

Va să zică, acilea-n țara mea, trebuie să stau mereu cu mâna-n pungă; apoi își fac dă cap, domnișorii ăștia. O să-i dau prin tărbăceală! (NICOLAE GANE)

TĂTAR

Doar nu vin (sau **nu dau**) **turcii** (sau **tătarii**) ori **doar nu vin turcii, nici tătarii.** v. **veni.**

Lumea (sau **ţara**) **piere** (**moare**) **de tătari şi el bea cu lăutari** (Pfm.) = Se spune despre cineva care nu se sinchiseşte de nimic; (pfm.) se spune despre cineva care nu vrea să ştie de păsurile altora:

Tocmai acum „Presa” găseşte că nu e de-a dreptul ridicol şi copilăros de-a ne vorbi de răspândirea, pe cheltuiala statului, a faimei noastre dincolo de şapte mări şi ţări? Vorba românului: „Ţara piere de tătari, baba bea cu lăutari”. (MIHAI EMINESCU)

Parcă-l alungă tătarii (**din urmă**) (Pfm.) = Se spune despre cineva care se grăbeşte foarte tare:

Cuconaşul era grăbit, parcă-l alungau tătarii din urmă. (VASILE ALECSANDRI)

– Haide, hoțule, de te înfundă! bombăni pe urmă femeia, așezându-se bulgărește lângă mâncare și începând a înghiți grăbită, parc-ar fi alungat-o tătarii. (LIVIU REBREANU)

TĂUN

A fugi ca tăunul cu paiul. v. **pai.**

A-i da (sau **a-i ieşi**) **tuleiele** (sau **tăunii**) (cuiva) (Reg.) = A-i ieşi cuiva firele în barbă:

Și cum zice vorba asta, hop și Prâslea, de douăzeci și doi de ani, de-abia cu câteva tuleie în bărbie. (I. L. CARAGIALE)

Când abia începuse tuleiele bărbiei să-i umbrească pielița copilărească, el vorbea pe de rost toate limbile de pe lume. (AL. ODOBESCU)

TĂVĂLEALĂ

A (**o**) **duce** (sau **a ţine**) **la tăvăleală** (Pfm.; d. oameni) = **a)** A fi rezistent la eforturi fizice:

Sunt, slavă domnului! sănătos și voinic, duc bine la tăvăleală. (I. L. CARAGIALE)

Omul calic și obraznic/ merge nepoftit la praznic./ El/ Ca porcul dă năvală./ Dar și/ Duce la tăvăleală. (ANTON PANN)

b) (Pfm.; d. lucruri) A nu se strica uşor, a fi rezistent (la purtat, la întrebuinţare zilnică):

Cartea lui Adamescu, numărând sute de pagini, în formatul ei mic, ducea la tăvăleală pentru că era bine încleiată la cotor. (VLAICU BÂRNA)

TĂVĂLI

A se tăvăli de râs (Pfm.) = A râde cu mare poftă; a se prăpădi de râs:

Mesenii se tăvăleau de râs. (EUGEN BARBU)

[…] *și nu o dată șezând pe nasul celui mai renumit bactereolog mă tăvăleam de râs, ascultând palavrele sale ce le turna de pe catedră adepților săi, care îl ascultau cu gura căscată, încremeniți de mirare;* (CONSTANTIN STAMATI-CIUREA)

TĂVĂLUG

A se da sau **a se duce** (ori **a da pe cineva**) **de-a tăvălugul** (Pfm.) = A se duce (sau a face pe cineva să se ducă) de-a rostogolul:

Turcul care mă rănise sta gata să-mi mai dea o lovitură dar, vorba ceea, îi luai apa de la moară pocnindu-l cu stratul puștii peste scăfârlie, de s-a dus de-a tăvălugul cum s-a duce un harbuz în vale. (NICOLAE GANE)

TÂLC

A fi om cu tâlcuri (Reg.) = Se spune despre o persoană şireată, care vorbeşte cu subînţelesuri:

[…] *pentru cine nu-l știe, domnu Arsene îi o făptură de om pe dos; da nu-i așa, că doar are doxă la cap și-i cu tâlc la vorbă;* (CALISTRAT HOGAŞ)

A nu avea niciun tâlc = A fi complet lipsit de sens:

– Nu ştiu voi, dar eu m-am plictisit deja de spectacolul lor ieftin, fără niciun tâlc. (GH. VÎRTOSU)

A se pune la tâlcuri (Reg.) = A pălăvrăgi:

Cei doi s-au pus la tâlcuri.

A vorbi (sau **a răspunde**) **în tâlcuri** = A vorbi (sau a răspunde) figurat, alegoric:

Iar postoronca de dascălul Simeon Fosa din Ţuţuieni, numai pentru că vorbeşte mai în tâlcuri decât alţii şi sfârcâieşte toată ziua la tabac, cere câte trei husăşi pe lună; (ION CREANGĂ)

Îi zice lumea moş de când era mic, pentru că vorbea în tâlcuri şi tot cu oamenii mari îi plăcea să stea. (AL. VLAHUȚĂ)

TÂLHĂREŞTE

A frige un miel tâlhăreşte (Înv.) = A frige mielul întreg, în pielea lui:

Miel fript tâlhărește, cucoane, și pelin pe iarbă verde, – ura! (MIHAIL SADOVEANU)

TÂNJALĂ

A mâna pe tânjală = A mâna încet:

Dacă-i drumețul ros pe la cot../ Mân pe tânjală numai de-un zlot. (VASILE ALECSANDRI)

A pune umărul la tânjală (Reg.) = A se pune serios pe muncă.

A se lăsa pe tânjală (Pop.; d. animale de tracţiune) = **a)** A trage foarte încet (sprijinindu-se pe tânjală). **b)** (Pop.; d. oameni) A lucra încet, cu lene; a neglija sau a amâna lucrul:

Cată de nu te lăsa pe tânjală, pune mâna pe afiştat mai repede şi vin-acasă; căci Ioana lui Grigoraş Roşu, de la noi, aşteaptă cu nerăbdare să-ţi fie preoteasă. (ION CREANGĂ)

Dacă ai fi sigur te-ai lăsa pe tânjală, ştim prea bine din trecut! (DUMITRU STĂNCESCU)

TÂRCOL

A da târcoale (sau, rar, **un târcol**) (Pfm.) = **a)** A se învârti în preajma cuiva sau a ceva (cu un anumit scop):

După ce bea drojdia și-și suflă în degetele degerate, funcționărașul își face loc cu pardon prin înghesuiala prăvăliei și ajunge până la taraba de marmură. Aci se oprește să dea un târcol cu ochii la marfă. (I. L. CARAGIALE)

b) A umbla pe lângă o femeie, căutând să-i câştige simpatia*:*

Îndărătnic din fire, Pupăză rămase noaptea întreagă pe uliți, umblând de ici până colo și vorbind mereu așa singur, și abia a doaua zi pe la prânz, stăpânit, în sfârșit, de foame, el începu să deie târcoale pe la casa lui Busuioc. (IOAN SLAVICI)

A face un târcol (Pop.; rar) = A da o raită:

N-ar fi rău să te hotărăști a face cu mine un mic târcol de două zile pân Harz. (I. L. CARAGIALE)

TÂRG

A afla şi târgul şi ţara. v. **afla.**

A da (pe cineva) **târgului** (sau **prin târg**) (Îvp.) = A vorbi de rău pe cineva:

Acesta, cum simţi, puse în gând să o vindece de patima iubitului, însă cu un cusur subţire, aşa ca să nu o dea târgului. (P. ISPIRESCU)

A da prin târg (**cu nasul tăiat** sau **cu capul ras**) (pe cineva) sau **a da târgului** (**pe cineva** sau **ceva**) sau **a o da târgului** = **a)** (Înv.) A pedepsi (pe cineva) purtându-l prin târg cu nasul tăiat sau cu capul ras:

Pe mine mă dă pân târg cu capul ras şi mă duce la ocna părăsită. (NICOLAE FILIMON)

b) A vorbi de rău, a da în gura lumii (pe cineva). **c)** A divulga un secret:

Cum... să ştie el ceva şi să n-o dea târgului. (P. ISPIRESCU)

Ispravnicul să mai încălzi o leacă, văzând că ţiganul se dă târgului, merse deci în casă și-i aduce o pungă cu bani și mărgelele împărătești. (I. POP-RETEGANUL)

A descăleca târguri (Înv.) = A se așeza într-un loc, întemeind o țară:

Apoi descăleca târguri de-a lungul râurilor, dăruia panţirilor şi dărăbanilor locuri bune pentru păşunarea hergheliilor de cai moldoveneşti, a turmelor de oi şi de vite albe, făcea mănăstiri şi biserici, şi apoi iar bătea turcii, si iar descăleca târguri şi iar se-nsura […] (MIHAI EMINESCU)

A face (sau **a încheia**) (**un**) **târg** (sau **târgul**) (cu cineva) = A încheia o tranzacție comercială cu cineva:

[…] *să țineți vaca cu nutreț de cumpărat nu să plătește, că-i destul că cumpărați bucate pentru voi; dar am venit să facem noi un târg.* (I. POP-RETEGANUL)

Poftiți aici! Oricine are/ Obrazul fără de rușine/ Ş-o conștiință de vânzare.../ Poftiți să faceți târg cu mine! (AL. VLAHUȚĂ)

Am să văd ș-am să socotesc. Ai să mai lești ceva și facem târgul. (MIHAIL SADOVEANU)

Mă cauți la adresă și facem târgul pe loc. (ION LAZU)

A întoarce târgul. v. **întoarce.**

A rupe inima târgului. v. **rupe.**

A rupe prețul (sau **prețurile, târgul, tocmeala** etc.). v. **rupe.**

A se apropia (sau, rar, **a ajunge pe cineva**) **cu târgul.** v. **apropia.**

A se lua cu ziua târgului (Pop.) = A se lua cu treaba:

Când cu potopu, nu știu cum, s-o luat el cu ziua târgului, ș-o uitat de pești. (POP.)

Moșneagul se luase cu ziua târgului și ațipise. (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, vol. 14-19, 1913)

A spune un lucru la târg și la moară (Pop.) = A spune ceva la toată lumea:

A spune un lucru în târg și la moară! a spune în gura mare, a spune la toată lumea, a obști; (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, vol. 34-40, 1928)

A veni (sau **a ajunge**) **la** (sau, rar, **către, în**) **spartul târgului** (ori, rar, **bâlciului, iarmarocului, oborului, stânii**). v. **veni.**

Socoteala de acasă nu se potrivește cu cea din târg. v. **socoteală.**

TÂRÎ

A târî (pe cineva) **în noroi** (Pfm.) = A dezonora pe cineva, a face să comită fapte reprobabile; a compromite:

Dar există oameni între români pentru cari vorba ce se debitează de două ori pe lună pe învelitoarea acelei reviste este atât de sfântă că nu cutează s-o pronunțe, pentru a n-o vedea târâtă în noroi de sarcasmele străinilor, cari n-ar avea decât a ne scoate ochii cu lipsa noastră de cultură […] (MIHAI EMINESCU)

L-ar fi târât în noroi și ar fi pus pe altul director. (RADU LIVIU BARDAN)

[…] *mă cunoaşteți și mă prea cunoaşteți, și poate că, în cei zece ani din urmă, n-a fost nume mai târât în noroi decât al meu în întreaga această țară.* (ANASTASIE IORDACHE)

A târî barca pe uscat (Pop.) = A trăi greu:

Ce-or mai târî barca pe uscat!... au să trăiască ca pe vatra focului. (ION IOVESCU)

A-și târî viața (**zilele** etc.) (Pop.) = A trăi lipsit de demnitate:

Ca să aibă cu ce-și târî zilele copiii și nevestele lor și să aibă ce să risipească acei care nu le sunt nici copii, nici neveste. (AUREL VAIDA)

Iar el, copilul, își va târî zilele lui de mizerie fără să afle niciodată că […] *el are o mamă și că niște oameni nemernici l-au aruncat in infern.* (FLACĂRA, 2004)

TÂRTIȚĂ

A-i sfârâi târtița după băieți (Pfm.; d. fete) = A avea chef de băieți:

Nici n-a împlinit paisprezece ani și-i sfârâie târtița după băieți. (ZAHARIA STANCU)

A-i tremura (cuiva) **târtița** (Pfm.) = A-i fi cuiva foarte frică:

Așa, notărașule, tu ai osul moale, te temi și de umbra ta, la toți vă tremură târtița, sunteți nevoielnici. (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 29, 1969)

Îmi tremura târtița ca niciodată, la fiecare adiere de vânt mi se părea că m-a ajuns din urmă cineva și-i pe cale să mă ia la întrebări. (https://www.literaturadeazi.ro/)

TÂRȚ

Târa-pârța (**și nimica** sau **mai nimic**) (Reg.) = Se spune despre un lucru lipsit de însemnătate sau de valoare:

– Prietene, prins-ai vreun peștișor, au ba?/ Răspunse el: – „Slabă viață, târța-pârța, mai nimic”. (ANTON PANN)

TÂRZIU, -IE

Cel (**mai**) **târziu** = Având ultimul termen:

Concurenții vor înainta operele lor la redacția noastră, strada Caragheorghevici 14, în plic

sigilat, purtând fiecare un motto, până cel mai târziu luni, 5 aprilie 1893 seara. (I. L. CARAGIALE)

Într-o târzie vreme sau **într-un târziu** (Pop.) = După mult timp, după multă aşteptare:

Într-un târziu i se făcu semn să ia loc la o masă. (G. BACOVIA)

Harap-Alb și cu ai săi merg ei cât merg, și într-o târzie vreme ajung la împărăție. (ION CREANGĂ)

Te-ntreb într-un târziu,/ Uitându-mă la tine, privind fără să știu:/ La ce-ai venit, regină, aicea în pustiu? (MIHAI EMINESCU)

Mai curând (ori **mai devreme**) sau **mai târziu** = La o dată neprecisă (dar neîndoielnică), odată și odată:

Asta are să se întâmple mai devreme sau mai târziu, dar are să se întâmple negreșit. (A. MATEEVICI)

Nu (**după**) **târzie vreme** (Îvp.) = Nu după mult timp:

Socot că nu târzie vreme au s-aducă aicea tot satul. (MIHAIL SADOVEANU)

Te măriți nu după târzie vreme. (M. SEVASTOS)

TEACĂ

A se face teacă de pământ (Reg.) = A se face nevăzut, a se ascunde, a dispărea:

Vezi d-ta, e altfel când trece bărbatul prin bătătură; unde calcă, colo, rar și îndesat și mi-ți stăpânește c-o privire cât ține curtea; și păsăret, și cățel, și purcel se dau în lături și se fac teacă de pământ că trece stăpânul, nu glumă. (BARBU DELAVRANCEA)

A asculta teacă de pământ (Pop.) = A asculta într-o tăcere desăvârşită:

Ascultară teacă de pământ acea migală minunată de șuierături. (BARBU DELAVRANCEA)

A rămâne teacă (Pop.) = A rămâne gol:

Se vor deştepta ei, odată, când vor rămâne visteriile teacă şi ţara datoare şi vândută toată. (CONTEMPORANUL, IV)

(**Ba**) **că**(**-i**) **teacă,** (**ba**) **că**(**-i**) **pungă** (Reg.) = Se spune când cineva se codeşte să facă un lucru, invocând pretexte neserioase:

Și găsi Păcală chiar mai la marginea satului o femeie, al căreia bărbat se dusese la pădure să aducă lemne. Nu-i vorbă, muierea îi spunea mereu că teacă, că pungă, că nu-i este bărbatul acasă, că ce va zice lumea; (IOAN SLAVICI)

Nici unul nu putea veni; unul zicea că-i teacă, altul că-i pungă, al treilea că pe dincolo. (I. POP-RETEGANUL)

Nu încap două săbii într-o teacă (Pfm.) = Se spune despre două persoane cu o anumită autoritate care nu se împacă:

– Două săbii pot să intre într-o teacă? – Nu, măria ta! (NICOLAE FILIMON)

Dar unde s-au pomenit,/ S-au văzut și auzit/ Două săbii într-o teacă,/ Doi domni în țară săracă? (VASILE ALECSANDRI)

Aceste două mentalităţi cu totul deosebite trebuiau să se ciocnească până la urmă, „nu intrau două săbii într-o teacă". (ION PANTAZI)

TEAPĂ

A fi (sau **a nu fi**) **de teapa** (cuiva) (Pfm.) = A (nu) se potrivi cu cineva:

[…] *o asemenea laudă m-ar face să mă îndoiesc de mine însumi și să cred c-am început a fi de-o teapă intelectuală și morală cu roșii.* (MIHAI EMINESCU)

A-şi da în teapă (Reg.) **=** A reveni la vechile obiceiuri, la caracterul dinainte:

Samănă a Croat Istroromânul numai, la sunet îşi dă în teapă, cum se zice, se vede că-i Român cât de colo. (ALEXANDRU PHILIPPIDE)

TEASC

A ieşi (sau (înv.) **a scăpa**) **de sub teasc** = A ieşi de sub tipar:

Mai în toate ziele ies de sub teasc cărţi în limba românească. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

A pune sub teasc (Înv.) **=** A tipări:

Pune sub teasc literile... tipografiei. (AL. ODOBESCU)

TEATRU

A face sau **a juca teatru =** A se preface:

Sigur, nu am putut scăpa de ideea, de suspiciunea că juca teatru sau juca „și" teatru […] (NICOLAE BREBAN)

– Tu n-ai văzut că eu jucai teatru, măi ticălosule? (GIB I. MIHĂESCU)

Şi apoi, în continuarea obscurei tale tentaţii de a juca teatru, îngenunchezi în faţa maşinii şi îţi sprijini fruntea de metalul ei rece. (VOICU BUGARIU)

TECHER-MECHER

A aduce techer-mecher (pe cineva) **=** A aduce cu nepusă masă, cu mare grabă, pe sus, cu de-a sila:

Până a doua zi, pe la ceasul vecerniei, l-au adus pe Negoiță techer-mecher drept la scara palatului domnesc din București. (I. L. CARAGIALE)

TEI

A (**nu**) **lega două în** (sau **într-un**) **tei** (Prin etimologie populară *trei*) (Pop.) = A (nu) pune nimic de-o parte din câştigul obţinut:

[...] *fiindcă el se ştia că munceşte şi mai şi decât înainte, şi de la o vreme încoa, două în tei nu putea lega.* (P. ISPIRESCU)

Preoteasa, femeie muncitoare și cu frica lui Dumnezeu, era credincioasă bărbatului și muncea împreună cu dânsul cât era ziulica de mare. Numai astfel putuseră să lege și ei două-n tei. (IDEM)

Cu ce are soră-mea Evanghelina, cu ce are Alviță, au să fie în stare să lege două în tei. (ZAHARIA STANCU)

Şi unul din tovarăşi era om aşezat, cumpătat şi legă paraua cu nouă noduri, că-i mergeau treburile strună, iar celalt era cheltuitor şi beţiv, de nu legă două în tei. (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, vol. 25-26, 1914)

A fi (sau **a face**) **beat tei** (Reg.) = A se îmbăta foarte tare:

Cu-o ghioace de mei, mă făcui tei! (POP.)

A găsi (sau **a lega**) **tei**(**e**) **de curmei**(**e**)**.** v. **găsi.**

A încropi din tei curmei. v. **încropi.**

A nădi din tei curmei. v. **nădi.**

TEICĂ

A duce (sau **a trage**) **pe cineva cu nasul la teică.** v. **nas.**

A face (pe cineva) **albie** (sau **teică, troacă**) **de porci** (sau, rar, **de câine**)**.** v. **albie.**

TELELEU, -EA

A umbla teleleu (**Tănase**) (Pop.) = A umbla de colo până colo, fără rost:

În oaste am fost numai de zbucium: hăis, haram, cea, haram! De-atunci încoace am umblat ia aşa, teleleu Tanasă. (ION CREANGĂ)

Zice prostul: Hai și eu! Hai!/ Că tot n-are ce face, ș-așa umblă teleleu. (MIHAI EMINESCU)

Stăricica-și răsipește/ Ș-apoi îmblă teleleu. (C. NEGRUZZI)

Nu ţi-i ruşine obrazului, la vârsta ta de 60 de ani, să umbli teleleu prin glod şi bălţi, întovărăşindu-te cu nişte ştrengari tineri, ce ţi i-ai făcut camarazi? (CONSTANTIN STAMATI-CIUREA)

A fi teleleu Tănase (Reg.) = A fi zăpăcit, aiurit, năuc:

Dumnezeu o să cate să te răsplătească. Tu să nu fii tălălău Tănase, și-i cere raiul. (ȘEZĂTOAREA, IX)

A rămâne teleleu (Reg.) = **a)** A rămâne singur:

– Mamă dragă, – zâce fata –, maică dragă, tălică eşti bătrână, ai optzăci şi ceva de

ani, ş-o să mori mâne-poimâne şi eu rămân aşa teleleu […] (C. MOHANU)

b) (Reg.) A rămâne sărac.

TEME

A se teme (sau **a se speria, a-i fi frică, a fi fricos**) (**şi**) **de** (**o**) **umbră** (sau **şi de umbra lui**). v. **umbră.**

A teme (pe cineva) (Pop.) = A bănui, a suspecta pe cineva de infidelitate; a fi gelos:

Busuioc bănuind pe Siminoc că s-o fi îndrăgostit cu femeia lui, nu voi să-l crează când acesta îi mărturisi adevărul, spuindu-i că nici prin gând nu i-a trecut una ca asta vreodată. El se făcu dârz, începând a-şi teme nevasta. (P. ISPIRESCU)

Și încă și alt necaz: Dragomir își temea nevasta. (I. L. CARAGIALE)

[Marghiolița] *era bună gospodină și foarte evlavioasă, însă avea un cusur. Își cam temea bărbatul și, Doamne ferește, n-ar fi tocmit slujnice tinere în casă!* (NICOLAE GANE)

A-şi păzi (sau **a-şi teme**) **cojocul.** v. **păzi.**

Cine e muşcat de şarpe, se teme şi de şopârlă (Pfm.) = Cel păţit e fricos, prevăzător:

Cine e mușcat de șarpe se păzește/ se teme și de șopârlă. (I. C. HINȚESCU)

Mă tem că… (Fam.) = Mi se pare că…:

Bine te-am găsit, împărate, deşi mă tem că nu te-oi lăsa cu bine, pentru că am venit să ne luptăm. (MIHAI EMINESCU)

Înţeles-aţi oare vrun singur cuvânt măcar? Mă tem că hatmanul nostru e cu trei roate la car. (B. P. HASDEU)

Nu te teme (Pop.) = Se spune pentru a întări o afirmație:

[…] *altfel nu sacrificam eu ditamai pasăre, nu te teme.* (ION VINEA)

TEMEI

A fi cu temei (Înv.) = A fi potrivit:

Căsătoria oamenilor poate fi că este cu numitul la ce loc ar fi cu temei. (NICOLAE COSTIN)

Fapta vitejească e negreşit lucru mare; dar într-o potrivă cu dânsa, stă şi vorba pusă la loc cu temei. (AL. ODOBESCU)

A pune temei pe ceva (sau **pe cineva**) = A se bizui pe ceva (sau pe cineva); a avea încredere:

Pe spusele oamenilor, firește, mare temei nu putem pune, fiindcă-i știm ce iubitori de adevăr sunt. (I. L. CARAGIALE)

Numai atâta, că moş Ion Roată, după câte văzuse şi după câte păţise el în viaţa sa, nu prea punea temei pe vorbele boiereşti şi avea gâdilici la limbă, adică spunea omului verde în ochi, fie cine-a fi, când îl scormolea ceva la inimă. (ION CREANGĂ)

Ion Gheorghe e un fecioraș pe care poţi pune temei. (MIHAIL SADOVEANU)

Nu-i rău să o iubească, dar să nu pună prea mult temei; (EUGEN LOVINESCU)

TEMELIE

A da la temelie (Arg.) = A atinge la punctul slab; a profita de slăbiciunea cuiva:

[…] *ți-ai bătut joc de ei... polițiști, procurori... Cică nu le-ai dat la temelie...* (http://evz.ro/)

A pune temelie (Fam.) = A pune bazele, a întemeia:

Prin aceste mijloace încrederea poporenilor fiind cucerită în timp foarte scurt, preotul trebuie apoi să știe profita repede și în mod rațional de această favorabilă împrejurare, pentru a pune temelie solidă misiunei sale de conducător și părinte al poporului, care i s-a încredințat de către D-zeu și națiune. (ION CREANGĂ)

– Că ne săvârșesc aici, la Bălgrad..., pe unde o dată și nu de mult Mihai Vodă a pus temelie țării... (TITUS POPOVICI)

TEMENEA

A face temenele = A se înclina în semn de respect sau de supunere:

I-am făcut o temenea și-am ieșit în dosul casei. (GALA GALACTION)

Fapt este că, fãrã insistențele lui, astãzi nu mi s-ar mai face temenele pe stradă ori nu mi-aș permite sã-l plãtesc pe Bartolomeo […] (RADU PARASCHIVESCU)

Temeneaua că-şi făcea, mâna, poala-i săruta. (POP.)

TEMPERAMENT

A avea temperament (Înv.) = A fi înclinat spre plăcerile trupeşti:

Eu nu eram în zona ei de interes erotic, avea experiențele ei furtunoase, avea temperament și era și frumoasă. (LEON VOLOVICI)

TEORIE

A-i face cuiva teoria chibritului (Fam.) = A-i face cuiva morală; a spune lucruri inutile, fără rost:

Când eram grefier în Cluj și mi-a spus judecătorul Grama: „Domnule, nu te însura", i-am făcut un ceas întreg teoria chibritului, vorbindu-i – închipuie-ți, eu, tânăr – despre supa încălzită, despre viață, bătrânețe și despre toate prostiile pe care acum le detest profund. (PAVEL DAN)

Pe Hannah o enerva la culme când Johannes se apuca să teoretizeze, să facă teoria chibritului, cum zicea ea. (DUMITRU ȚEPENEAG)

TERCI

A cădea cu nasu-n terci sau **a-şi turti nasul, a lua în nas (ruşinea).** v. **nas.**

A face pe cineva (sau **ceva**) **terci** (Pfm.) = A nimici pe cineva (sau ceva), a distruge:

În schimb, băiatul, produs postrevoluţionar, a fost făcut terci de un BMW decapotabil pe care-l conducea alt băiat postrevoluţionar […] (RADU ŢUCULESCU)

După ce a strâns între mâini capul unuia până l-a făcut terci, a rămas complet singur. (DOINA RUȘTI)

A fi moale terci (Reg.; d. oameni) = A fi bleg:

– Numai noi parcă avem terci în loc de sânge! (LIVIU REBREANU)

TEREN

A câștiga teren = a) A înainta (în luptă), împingând pe dușman înapoi:

Rita câștiga teren văzând cu ochii. Lupta benefică dintre cei doi se ducea lent, binefăcător. (AURA CHRISTI)

b) A se răspândi, a se propaga:

Pe rând, fiecare dintre cele două tendințe câștiga teren, dar actele de rezistență au fost mult mai puține decât episoadele lungi de așteptare. (GH. SCHWARTZ)

c) A progresa puțin câte puțin într-o acțiune; a-și consolida poziția; a dobândi importanță:

Ea vrea acum… să câștige mai mult teren. (MARIN PREDA)

A face teren = A efectua o muncă în deplasare:

Se vede că nu mai face teren, nu mai colindă coclaurile la vânătorile Nebunului! (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

Într-un sat, unde am făcut teren de cercetare, era un tânăr electrician. (AURORA LIICEANU)

A părăsi terenul = A părăsi un câmp de activitate; a se da bătut, a ceda:

Vrei să pleci, prietene Mirel? Aceasta înseamnă că n-ai de fel fler de gazetar. Părăsești terenul tocmai când ceaiul dansant... începe să fie mai interesant. (CEZAR PETRESCU)

În cele din urmă Cormoran dădu din mână a lehamite și părăsi terenul. (LIVIU RADU)

A pierde teren = A pierde tot mai mult şansele de succes:

După cum se ştie, între timp, şi franceza şi germana au pierdut teren în faţa englezei. (MARIANA NEȚ)

(Fig.) *Cuvintele pot câştiga sau pierde teren din cauză că derivatele lor se întăresc sau slăbesc.* (AL. GRAUR)

A pierde terenul de sub picioare (Fam.) = A-şi pierde siguranţa, încrederea:

Partidele „istorice” vedeau că pierd terenul de sub picioare şi rămân complet izolate de popor, fără nicio bază de masă. (GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ)

Regimul mafiot care îşi pierde terenul de sub picioare încearcă să transmită frica sa, pentru toate crimele comise, întregii societăţi. (http://www.jurnal.md/)

A pipăi (sau **a sonda, a tatona**) **terenul** = A observa cu atenţie situaţia, împrejurările, înainte de a întreprinde ceva; a se informa:

Să facă bine Abramovici să pipăie terenul și să înceapă tratativele. (MIHAIL SADOVEANU)

Între timp voi pipăi terenul să aflu toate prețurile din județ și să văd dacă nu putem provoca o concurență. (CEZAR PETRESCU)

Știa că madam Valsamaki face pe peţitoarea... şi venise să tatoneze terenul. (MARIN PREDA)

TERMEN

A fi în termen = A-și face stagiul militar:

De ce nu te-au făcut sergent, tată, când ai fost în termen? (ZAHARIA STANCU)

A fi în termeni buni (sau **răi**) **cu cineva** (Fam.) = A fi în relaţii bune (sau rele) cu cineva:

– D-ta erai în termeni buni cu răposații, nu-i așa?... (LIVIU REBREANU)

Nu, cu Paul Păun nu a fost în termeni buni. (MARIA BANUȘ)

Argumentele erau solide: tânărul clasicist era în termeni foarte răi cu conducerea comunistă a Universității. (ION VIANU)

A-şi măsura termenii (Fam.) = A vorbi alegându-şi cuvintele cu prudenţă pentru a nu supăra pe cineva:

Cum aș putea deci măsura termenii, consulta carnetul meu de note și să mulţumesc pe toată lumea şi pe tatăl meu? (PANAIT ISTRATI)

TERMINA

A termina (cu cineva) (Pfm.) = A rupe relaţiile cu cineva:

– Taci din gură, numai prostii zici azi. Oi fi terminat-o tu cu El, dar El n-a terminat-o cu tine. (DANIELA LUNGU)

– Am terminat-o cu el definitiv. Toate se petreceau numai în mintea mea, nu cred că mi-ar fi vorbit vreodată în felul acesta. (STELIAN ȚURLEA)

A se termina (cu cineva) (Pfm.) = Se spune când cineva nu mai are nicio şansă de scăpare:

În curând își va aduce aminte de prea multe. Și atunci sunt pierdută. Atunci s-a terminat cu mine. (PETRU DUMITRIU)

S-a terminat cu Maniu şi astea nu le-am notat... (GH. BUZATU)

E gata, măi, îţi spun eu, e gata, s-a terminat. Ce? S-a terminat cu noi, asta e tot. (A. R. DELEANU)

A se termina în coadă de peşte (Arg.; d. o acțiune, o narațiune etc.) = A avea un sfârșit neconvingător, neclar; a se termina sub aşteptările pe care le justifică începutul:

Adunarea se termină cu bine – în coadă de peşte […] (ION LĂNCRĂNJAN)

Uneori se termină roşu ca un pat enorm de maci, alteori eşti lăsat singur şi pe dinafară ca ofiţerul lui Lilli, alteori în coadă de peşte […] (HERTA MŰLLER)

Ancheta s-a terminat în coadă de pește. (GH. SCHWARTZ)

TEŞMENI

A sminti (sau **a omorî, a prăpădi, a răzbi, a stinge, a hâi,** (reg.) **a mântui,** (reg.) **a teșmeni, a usca, a zvânta** etc.) (pe cineva) **în bătaie** (sau **în bătăi** ori **cu bătaia).** v. **bătaie.**

TEXT

A arunca (sau **a băga**) **texte** (Arg.) = A manifesta o atitudine teribilistă; a face pe interesantul, a întrece măsura (prin afirmaţiile făcute):

Poate era chestia că n-a intrat anu' trecut la Arhitectură, dar nu pricep de ce băga texte de-astea tocmai acum, când și-a tras trupă? (OVIDIU VERDEȘ)

TICHIE

A se naşte cu tichia (sau **scufia**) **în** (sau **pe**) **cap** (Pop.) = A fi norocos:

Când este vorba de vânătoare, apoi poți să mi te lauzi că ești născut cu tichia în cap. (AL. ODOBESCU)

(**Ce-i lipseşte chelului?**) **Tichie de mărgăritar** (Pfm.) = Se spune despre cei care au sau doresc să aibă lucruri de preţ nefolositoare, deşi sunt lipsiţi de strictul necesar:

Chelbosului tichie de mărgăritar nu-i trebuie, pentru aceea nu te apuca de lucruri mari [...] (C. NEGRUZZI)

Chelului ce-i lipsește? – Tichie de mărgăritar. (I. C. HINȚESCU)

Ce-ți lipsește chelule, tichie cu mărgăritar? (IDEM)

TICLUI

A o (sau **a le**) **ticlui** (**bine**) = A da unei afirmaţii mincinoase aparenţa de adevăr:

E greu să te deprinzi a minți pe alții; după ce te-ai deprins o dată, n-ai să-ți mai bați capul cum s-o ticluiești. (IOAN SLAVICI)

Am ticluit-o bine, nu? O farsă jucată lumii întregi. (LEON NEGRUZZI)

Un autor încerca să definească „meritul” fiecăruia dintre ele [al partidelor], *afirmând că Marele Sfat Naţional din Sibiu a ticluit-o cum a ştiut şi cum a putut* […] (ANUARUL INSTITUTULUI de ISTORIE și ARHEOLOGIE CLUJ-NAPOCA, vol. 16-17, 1973)

TIFLĂ

A cădea (sau **a da**) **tifla peste cineva** (Fam.) = A da în mod neaşteptat norocul peste cineva:

– Unde dă Dumnezeu să cază o asemenea tiflă peste mine! Mi-aş sătura sălaşul întreg. (P. ISPIRESCU)

A da (cuiva) **cu tifla** ori **a da** (sau **a arunca cuiva**) **o tiflă** = **a)** A face gestul descris mai sus:

[PAMPON:] *(după ce a vorbit cu Miţa încet, trecând repede lângă Crăcănel, pe care îl apucă şi-l trage de mână în faţă; Crăcănel din smucitură scapă pe Iordache, care iese repede din bal dând cu tifla înapoi)* (I. L. CARAGIALE)

b) A dispreţui, a desconsidera, a sfida; a renunţa cu dispreţ la ceva:

Ce-or îndrăzni, vrei să zici. Eu am să le dau cu tifla: dacă s-o prinde, ei se fac de râs. (ŞT. O. IOSIF)

Degeaba îmi dai cu tifla, domnule, că mai jos de opt mii nici o para frântă. (VASILE ALECSANDRI)

M-a cam părăsit Mântuitorul, şi îngerii îmi dau cu tifla: unul şi-a şters mucii de buzele mele. (TUDOR ARGHEZI)

TIGAIE

A fi cu un ochi la gaie şi cu altul la tigaie. v. **gaie.**

A fi puşcă cu tigaie (Îvp.) = A fi om de nimic; a fi prost:

Nu vedeţi că-n ţară n-aveţi greutate?/ Nu vedeţi cu n-aveţî autoritate?/ Sunteţî rublă ştersă, puşcă cu tigaie,/ Nu vă face pielea nici chiar o lăscaie? (NICOLAE T. ORĂȘANU)

TIGHEL

A trage (cuiva) **un tighel** (Reg.) = **a)** A mustra, a dojeni (pe cineva):

Ba încă ce! I-a tras un tighel, de i-a plăcut şi lui. (I. L. CARAGIALE)

b) A păcăli pe cineva:

– Amice Nae, ai buclarisit-o!... zise el omului din oglindă. Apilpisita aia dă văduvă ţi-a tras un tighel dă mama focului... mai încrede-te altă dată în muieri de alea prefăcute. (NICOLAE GANE)

c) (Arg.; d. bărbaţi) A avea un contact sexual.

TIGVĂ

Cap de tigvă = Cap prost; om prost:

Taci, cap de tigvă, grăi Tămădueanu. (BARBU DELAVRANCEA)

Şi-a găsit hârbul (sau **tingirea**) **capacul, tigva dopul şi lelea bărbatul.** v. **găsi.**

TIHNĂ

A (**nu**) **lăsa în tihnă** (Pop.) = A (nu) lăsa în pace:

Dar lăsaţi-mă în tihnă, gânduri oarbe şi deşarte! (AL. VLAHUȚĂ)

TILIUȚE

A-şi lua tiliuţele = A pleca repede, fără a mai sta pe gânduri:

Atât! Îşi luară tiliuţele – adică ce tiliuțe?, ce aveau pe ei – şi plecară. (SĂMĂNĂTORUL, vol. 6-7, 1907)

TIMP

A (**nu**) **fi timpul** (sau **vremea**) **să...** (sau **de...**) = A (nu) fi momentul potrivit pentru...:

Ar fi vremea să se părăsească în politica Statului român jocul călcărilor periodice şi reciproce de Constituţie. (I. L. CARAGIALE)

Încă nu e timpul să vă dau vreo speranță... (LEO BUTNARU)

A ajuns timpul = A venit vremea:

Dacă a ajuns timpul să ia frate pe sora, Dumnezeu nu o să mai plouă. (POP.)

A avea tot timpul să… = A dispune de o perioadă mai îndelungată de vreme (decât este necesară) pentru a face ceva:

Avea tot timpul să se pregătească până la sosirea ei şi cu acest gând binefăcător în minte îşi plănui revenirea [...] (CAMELIA CAVADIA)

Trebuia să se concentreze pe învățătură, avea tot timpul din lume să se îndrăgostească. (EUGEN PATRICHE)

A fi de pe timpul lui Pazvante (**chiorul**) (Pfm.) = A fi foarte vechi:

Cât despre aparate ce să mai vorbim... Ar trebui toate schimbate. Sunt vechi, de pe timpul lui Pazvante! (DUMITRU ȚEPENEAG)

– Las-o boalelor de trăncăneală, mamă! Vorbești și dumneatale ca pe vremea lui Pazvante. (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

Puţine erau cele cu lacăte, în care se găsea material feroviar de pe timpul lui Pazvante Chioru. (DINU ZARIFOPOL)

A fi timp (sau **timpul**) = A fi momentul potrivit pentru o acțiune:

Acum nu-i timp să te bocești; Tu vii cu mine-acasă. (G. COȘBUC)

Bun! zise el în gândul său. Ia acu mi-e timpul. (ION CREANGĂ)

O! Despot, nu e timpul de zis aste cuvinte. Suceava, te gândește, e plină de morminte. (VASILE ALECSANDRI)

A nu avea timp (pentru ceva) = A nu găsi răgazul necesar (pentru a face ceva):

Că ea nu avea timp de scrisori era limpede, doar era femeie la căsuţa ei [...] (SÎNZIANA POPESCU)

A-i fi (sau **a-i sosi, a-i veni**) **timpul** (**cuiva** sau **la ceva**) = A-i sosi (cuiva sau la ceva) momentul potrivit (şi aşteptat):

Acum însă, în preziua unor nouă alegeri, a sosit timpul de-a perpetua domnirea acestor elemente. (MIHAI EMINESCU)

Mie timpul mi-a sosit,/ Timpul de căsătorit. (POP.)

E timpul (**să...**) = A venit momentul (să...):

[...] *s-au amenințat cu pușcăria și chiar din mijlocul atmosferei vițiate ce-i înconjoară s-a ridicat un glas spre a le striga: „E timpul să vă moralizați!”.* (MIHAI EMINESCU)

La începutul anului, din motive de cultură generală, am hotărât că e timpul să umplu un gol de informaţie şi să văd un Harry Potter. (IOANA PÂRVULESCU)

Era şi timpul = Se spune atunci când intervine, cu puţin înainte de a fi prea târziu, o acţiune, un eveniment aşteptat:

Asta înseamnă că băiatul prefectului și-a asigurat trecerea clasei fără corigență... De altfel, era și timpul... (ION MINULESCU)

În luna mai oamenii n-au de lucru nici în câmp, nici la vii, şi ziua de lucru e mai ieftină decât alte dăţi: acum era timpul să mai coboare din pădure o parte din stânjenii tăiaţi peste iarnă [...] (IOAN SLAVICI)

În doi timpi și trei mișcări. v. **doi.**

Nu mai e timpul lui Pazvante (Reg.) = Nu se mai poate jefui după bunul plac:

Toate astea au fost, ăhă! Pe timpul lui Pazvante chioru'! acuma ești curat ca lacrima... (ADRIAN BUȘILĂ)

Toate la timpul lor = Toate la momentul potrivit:

Despre asta o să-ți explic eu, David, toate la timpul lor. (LIVIU IOAN CODREANU)

Toate la timpul lor și cu vrerea mea. Voi fi conducătorul haitei. (COSTEL PRICOPIE)

TINĂ

A scoate (pe cineva) **din tină** (Reg.) = A ajuta pe cineva să iasă din starea de mizerie:

Cinismul ține pre om în tină, iar adevărata filozofie este aceea care se sârguiește a-l scoate din ea; (GH. ASACHI)

Şi-ar mânca (**şi**) **tina de sub unghie** (Reg.) = Se spune despre un om foarte zgârcit:

– Slugă, neslugă, n-am umblat a cere. Dar voi sunteți gazde de ăia care mâncă pita de sub unghie și untul de pe pieptene. (PAVEL DAN)

Sunt cărpănoşi şi mici la suflet; beau prost şi-şi mânâncă de sub unghii. (C. CHIFANE-DRĂGUȘANI)

TINDĂ

A face o treabă până în tindă (Pop.) = A începe un lucru fără a-l termina:

Făcu treaba până-n tindă. (POP.)

A sluji (pe cineva) **până în tindă** (Pop.) = A face treaba prost:

Vrednicia-ţi mi-e oglindă,/ Că m-ai slujit până-n tindă. (ANTON PANN)

TINDE

A se tinde pe cruce (Înv.) = A se răstigni:

Vei căuta spre crucea celuia ce te iubeaşte; şi mâinile spre a ta... cuprindere aceluia ce s-au tins pre cruce. (MOSES GASTER)

A tinde cursa (sau **laţul**) (cuiva) (Îvp.) = **a)** A aşeza cursa (sau laţul) pentru a prinde un animal:

Doi vânători... tind laţuri unui cerb. (Al. ODOBESCU)

b) (Fig.) A se folosi de mijloace perfide, viclene faţă de cineva:

La praznicul sf[i]*nţilor apostoli... cursa sa diiavolul o tinde prin leagene: pentru că celora ce să leagănă de multe ori se tâmplă de cad fără de veaste în pământ şi mor.* (MOSES GASTER)

A tinde dreapta (pentru ceva) = A sprijini o anumită cauză, a interveni pentru ceva:

Se duce măria sa Ştefan Vodă la Neamţu ş-acolo ... are să tindă dreapta sa cu buzduganul pentru o pricină veche de doisprezece ani a lui Nechifor Căliman. (MIHAIL SADOVEANU)

A tinde masa (Înv.) = A întinde masa:

Mease de pururea tinde înainte-ne. (CORESI)

Iară carii cearcă Domnul, de bine n-or avea lipsă, ce vor avea de tot bine şi masa le va fi tinsă. (DOSOFTEI)

A tinde mâna (sau (înv.) **mână bună, mână tare**) (cuiva) = A ajuta, a sprijini (pe cineva):

Născătoare de D[u]mnezeu, mântuiaşte-mă, mâna ta cea tare tinzându-o robului tău. (MINEIUL)

A tinde undiţa. v. **undiță.**

TINICHEA

A fi (sau **a rămâne, a ajunge** ori **a lăsa pe cineva**) **tinichea** = A fi (sau a rămâne, a ajunge ori a lăsa pe cineva) lipsit de ori ce bun material:

Eu am venit în Bucureşti cu ceva părăluţe... tu zici că eşti tinichea de tot. (I. L. CARAGIALE)

A-i lega (cuiva) **o tinichea** (sau **tinicheaua,** reg., **băşica** ori **tigva**) **de coadă.** v. **coadă.**

TIPIC

A nimeri la tipic (Pop.) **=** A veni la momentul potrivit, a sosi la ţanc:

Ai nimerit la tipic; taman puneam masa! (POP.)

TIVA

Tiva, băiete = Şterge-o!, pe-aici ţi-e drumul!:

Îşi ia cojocul între umere şi biciul în mână şi tiva, băiete! (ION CREANGĂ)

Bang!... dă Sandu drumu pistolului şi eu, tiva, băiete spre pârleaz. (SEXTIL PUŞCARIU)

TIVI

A o tivi la fugă (sau **de fugă, fuga**) (Reg.) = A o lua la fugă, a o tuli, a o şterge, a fugi:

N-am putut înţelege unde spunea că merge, căci o tivise spre casa cu lumină. (LIVIU REBREANU)

TIVIC

A da (pe cineva) **în tivic** = A bate straşnic:

Băieții... îți prind câinii – îi ademenesc și-i prind – le leagă o tinichea de coadă și-i bodogănesc cu ciomagul: îi dau în tivic. (ZAHARIA STANCU)

TOACĂ

A bate toaca (Fig.) = A se lăuda, a face vâlvă:

,,Uite, păcătoşii, au şi început să bată toaca!" îşi zise Raevschi nemulţumit. (BASARABIA, 2001)

A bate toba (sau **toaca**) **la urechea surdului.** v. **ureche.**

A face urechea toacă = A se preface că nu aude sau că nu înțelege; a se face niznai:

Îi spui, și el face urechea toacă. (ŞEZĂTOAREA, II)

Deputaţii însă şi regaliştii îşi făcură, cum zicem noi ardelenii, urechea toacă. (G. BARIȚIU)

A fi (sau **a se face, a îngheţa**) **bocnă** (sau **ciocan, toacă**). v. **bocnă.**

A fi soarele la (sau **pe la**) **toacă.** v. **soare.**

A lăsa toacă (pe cineva) = A toca averea (cuiva), a sărăci (pe cineva):

L-au lăsat toacă şi apoi i-au dat cu piciorul. (POP.)

A rămâne toacă = A pierde toată averea, a cheltui tot, a sărăci:

Mai trecu ce trecu şi amândoi bătrânii dară ortul popii, rămâind în urma lor casa toacă şi o sărăcie lucie. (P. ISPIRESCU)

A ști și toaca-n cer = A ști multe lucruri; a face pe înțeleptul și atotștiutorul:

Deodată au răsărit în țară pozderie, și tot unu și unu... oameni mari, învățați, de știu și toaca în cer, colțoși și cu barba-n furculițe. (VASILE ALECSANDRI)

He, he, lumea vorbeşte că acest om de nădejde al lui Stan ştie şi toaca-n cer... da? (G. BĂLĂIȚĂ)

A toca (sau **a bate toaca**) **pe vătrai.** v. **vătrai.**

A-i merge (sau **a-i umbla, a-i toca**) (cuiva) **gura ca melița** (sau **ca o meliță, ca o moară hodorogită** sau **stricată, neferecată**, **ca o râşniță, ca o pupăză, ca toaca** etc.). v. **gură.**

Ucigă-l (sau **ucigă-i**) **toaca** (În imprecații) = Lua-l-ar (sau lua-i-ar) dracul:

Ucigă-l toaca, plodul dracului, nu i-i lui ruşine să margă calare. (ŞEZĂTOAREA, V)

Atunci ei, ucigă-i toaca, a făcut pielea de bivol nojițe subțirele. (ŞEZĂTOAREA, III)

– Tiu! Ța-ța! Ptiu! Ucigă-te toaca, duce-te-ai pe pustii! (I. L. CARAGIALE)

Uscat (**ca o**) **toacă** (sau **ca toaca**) = Foarte slab:

Când ajunse, sora lui... era uscată ca toaca. (M. SEVASTOS)

(Eliptic) *Tu ai rămas tot uscat... Toacă, nu altceva.* (CAMIL PETRESCU)

TOALETĂ

A face toaleta (unui bolnav) = A pregăti pentru operaţie (un bolnav):

Eu am vorbit cu o colegă care spunea că ele fac absolut orice, chiar și toaleta pacientului; (VIOREL ROTILĂ)

A face toaleta (unui condamnat) = A pregăti un condamnat pentru execuţie (tunzându-l şi schimbându-i veşmintele):

Doi-trei bărbaţi aşteaptă aci să vie călăul „ca să le facă toaleta”. (CAMIL PETRESCU)

A-şi face toaleta = A se găti (spălându-se, pieptănându-se, îmbrăcându-se):

Tocmai acum pe la ora 11 ajunsese să se scoale şi să-şi facă toaleta. (IOAN SLAVICI)

Înaintea bărbaţilor, femeile se desbracă pană la cămaşă, dar cu precauţie „să ceară permisiunea de a-şi face toaleta”; (NICOLAE IORGA)

TOBĂ

(**A fi**) **tobă de carte** (sau **de învățătură**). v. **carte.**

(**A fi**) **tobă de...** = (A fi) plin, îndesat, doldora de...:

Cu desagii tobă de bunătăți, cu coșuri, popa apucă drumul orașului. (ZAHARIA STANCU)

A bate toba (**cu degetele**) = A bate ritmic cu degetele într-un obiect (din nervozitate sau din nerăbdare):

Bătu toba în postavul biroului, cu vârful degetelor. (CEZAR PETRESCU)

Bate toba încetinel cu deștele pe marmura mesii. (I. L. CARAGIALE)

A bate toba (sau **darabana**) (**în sat** sau **în târg şi la moară, în ţară**) sau **bate toba în Moldova şi s-aude la Craiova =** A lansa știri, a divulga cele auzite, a nu păstra un secret; a fi flecar:

Probabil însă că se cam știe... căci nu se poate ca tata să nu fi bătut toba. (LIVIU REBREANU)

Partizan al bătăii în armată, bate... apa în piuă, îşi bate capul să facă parale, bate toba despre binefacerile lui, e bătut de noroc şi bătut la cap. (ANTON BACALBAŞA)

A bate toba (sau **toaca**) **la urechea surdului.** v. **surd.**

A bate toba = A tuşi:

La noapte iar vrei să bați toba? De-abia îți mai trecuse tusea. (I. A. BASSARABESCU)

A face (cuiva) **spinarea tobă** sau **a muia spinarea** (cuiva). v. **spinare.**

A face (pe cineva) **tobă de bătaie** sau **a face** (cuiva) **pântecele** (sau **spinarea**) **tobă** = A bate (pe cineva) zdravăn, a snopi în bătaie:

Nu umbla prin mahalale,/ Înhăitat cu haimanale,/ C-o să-ți fac spinarea tobă. (POP.)

A fi tobă de bătăi = A fi suferit multe bătăi, a fi fost snopit în bătaie:

Tușa Lica a fost cal de saca și tobă de bătăi. (ION PAS)

A se face tobă sau **a** (**i se**) **face burta tobă** = A mânca peste măsură, a se îndopa, a se ghiftui:

După două linguri de colivă bei apă cu cana până ţi se *face burta tobă.* (ZAHARIA STANCU)

Zeamă de prune, când bei multă, te umflă-n burtă, faci burta tobă. (POP.)

A tunde pe tobă (pe cineva)**.** v. **tunde.**

A vinde (sau **a scoate la vânzare**) **cu toba** (sau **la tobă**) (**bunurile cuiva**) sau **a umbla cu toba** sau **a**(**-i**) **bate toba** (sau **în tobă**) (cuiva). v. **vinde.**

A-i face cuiva pielea tobă (sau **burduf**)**.** v. **piele.**

TOCA

A toca (cuiva) **la ureche** (sau **la cap**) sau **a toca** (pe cineva) **la cap** = A spune (cuiva) multe și mărunte, a plictisi pe cineva cu același lucru; a flecări:

D-nul director, cu consoarta după el, nu-l slăbește și-i toacă la ureche. (AL. VLAHUȚĂ)

Că doar n-am să-ți toc la ureche până mâne. (VASILE ALECSANDRI)

El iubea liniștea și copiii îi tocau la cap toată ziua. (C. NEGRUZZI)

A toca (sau **a bate toaca**) **pe vătrai.** v. **vătrai.**

A toca din gură = A vorbi întruna, a sporovăi, a flecări:

Ce să mai tocăm degeaba; iată banii. (B. P. HASDEU)

Cică era odată în Câmpina un biet cismar și-i dicea lumea „Guraliul", că-i toca gura mai dehaî decât toaca la biserică [...] (V. A. URECHIA)

A toca la verzi și uscate sau **a toca câte-n lună și în soare** = A povesti tot felul de baliverne, a spune verzi și uscate:

Cum îi plăcea lui odată să toace verzi şi uscate. (G. M. ZAMFIRESCU)

Unii se aşteaptă ca Tamas să înceapă a le toca verzi şi uscate despre șefie, dar acesta le vorbește altfel […] (PETRE MIHAI BĂCANU)

A-i merge (sau **a-i umbla, a-i toca**) (cuiva) **gura ca melița** (sau **ca o meliță, ca o moară hodorogită** sau **stricată, neferecată**, **ca o râşniţă, ca o pupăză, ca toaca** etc.). v. **gură.**

Unde popa nu toacă = Foarte departe, unde și-a înțărcat dracul copiii:

Vă duceți... În baltă, trestie, pustietate,/ Unde popa nu toacă,/ Unde fata nu gioacă. (VASILE ALECSANDRI)

[…] *unde foc nu se vede unde soare nu răsare unde zorile nu se revarsă în scăpătatul soarelui unde Dumnezeu nu se pomeneşte unde popă nu toacă unde de Hristos nu se pomeneşte unde popă nu citeşte.* (ARTUR GOROVEI)

TOCMAI

A fi tocmai pe tocmai (sau **tocmai-tocmai**) = A fi chit:

Mă jur c-am lăsat acasă catastişe ne-ncheiate... iartă-mă!... tocmai pe tocmai... fost-ai rob, te iert şi eu. (B. P. HASDEU)

TOCMEALĂ

A rupe preţul (sau **preţurile, târgul, tocmeala** etc.)**.** v. **rupe.**

A sta la tocmeală = A se târgui:

Dacă un domn vrea să se poarte mai aspru cu ei şi să le pună biruri noi, ei nu stau mult la tocmeală [...] (DIMITRIE CANTEMIR)

[...] *a stat prea mult la tocmeală cu diplomația apuseană și cu Alianța israelită, și nu mai poate astăzi să rupă târgul odată făcut asupra celor cinci sau opt categorii.* (I. L. CARAGIALE)

Da ea nu sta la tocmeală sau să facă pe capra râioasă, tot cu nasu pe sus cum face cumnată-sa [...] (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

A strica tocmeala (Înv.) = A nu respecta rânduiala, ordinea:

Pentru ce... strici tocmala mănăstirei? (VARLAAM)

Pentru aceea, sinodul să facă ca să înţeleagă catolicii, că românii încă vor fi în dreptul lor a strica tocmeala făcută cu baserica Romei [...] (SIMION RETEGAN)

Fiind ei 61 boieri, n-au putut strica tocmeala celor 12 boieri. (ION-RADU MIRCEA)

A veni la tocmeală (sau **la împăcăciune, la consens** etc.) (**cu...**). v. **veni.**

A-şi ţine tocmeala (sau **a se ţine de tocmeală**) = A respecta o învoială:

Iar precum ş-au ţinut aceşti domni tocmala, se va scrie la rândul său. (ION NECULCE)

Bun la tocmeală, rău la socoteală = Ştie să se tocmească, dar nu vrea să plătească; rău de plată:

Bun la tocmeală, rău la socoteală. (IULIU A. ZANNE)

TOP

A trage (sau **a da cuiva**) **un top** (sau, reg., **un toc**) **de bătaie** (Pfm.) = A da cuiva o bătaie groaznică):

Dimineaţa, pe sergent l-a apucat iar furia împotriva poţistului şi i-a mai tras un toc de bătaie. (MARIA BANUȘ)

Îți spun dacă promiți că-i tragi un toc de bătaie și termini amorul cu ea. (CONSTANTIN BANU)

Îl ținea pe bietul om sub papuc până la o vreme când omul nu o mai putea răbda şi-i dete un top de bătaie, de rămase bărbat ca toți bărbaţii. (CRISTEA SANDU TIMOC)

TOPENIE

A fi topenie (de cineva) (Reg.) = A fi rău de cineva, a fi vai de cineva:

Avea... nişte mustăţi totdeauna bine răsucite, de ar fi crezut că-i topenie de bietele femei. (NICOLAE GANE)

Topenia pământului (Pop) = **a)** Din cale afară de..., peste măsură de..., extraordinar de..., grozav de...:

S-a îndurat sfântul de mi-a dat muiere harnică, da rea, topenia pământului. (BARBU DELAVRANCEA)

b) Foarte rău, îngrozitor, groaznic:

La noi e topenia pământului. (POP.)

TOPI

A se topi (după cineva sau după ceva) = **a)** A iubi foarte mult, cu patimă (pe cineva):

Împăratul și împărăteasa se topea după fata lor, văzând-o că de ce merge se face mai frumoasă și mai cu minte. (P. ISPIRESCU)

Axinte se topea de dorul nevestei, iar cel mai mult suferea din cauza faptului că nu era în stare să își reamintească chipul ei. (ANCA GOJA)

b) A-i plăcea ceva foarte mult, a fi pasionat (de ceva):

Deşi, cum spune maliţiosul G. Ciprian în memorii, actriţa „se topea" după roluri tragice […] (TEATRUL, 1983)

A se topi (sau **a se usca, a zăcea, a pieri, a se strânge, a se pierde**) **pe** (sau **de pe, din**) **picioare** (sau, pop., **de-a-n picioarele**). v. **picior.**

A se topi (sau **se strica**) **de râs** = A râde foarte tare, a face mare haz de cineva sau de ceva:

După fiecare poveste, ne-am topit de râs, nu altceva. (ZAHARIA STANCU)

[…] *și în vârtejul cela, răsturna tărăbi şi toate cele în toate părţile, de-ţi venea să te strici de râs de iznoavele lui Ivan.* (ION CREANGĂ)

A topi (cuiva) **inima** sau **a i se topi** (cuiva) **inima** sau **a se topi la inimă** (**de dragoste, de dor**). v. **inimă.**

M-am (sau **ne-am**) **topit! = a)** Am păţit-o!:

Îi puse mâna la gură și-i zise: Șt! că ne-am topit! Să nu te auză cineva. (P. ISPIRESCU)

Nenea Iancu! Să vie aici! M-am topit!... Sunt nenorocit. (I. L. CARAGIALE)

Vai, bietele fete!/ Că le-am prăpădit/ Și le-am dat pe bete.../ De-acum m-am topit! (VASILE ALECSANDRI)

b) Am plecat, am dispărut!

TOPIT, -Ă

A fi topit (după cineva) = A iubi (pe cineva) foarte mult:

Era şi cel mai inconstant... băieţii o iubeau pe ascuns, chiar şi Vasile era topit după ea. (DAN CHIȘU)

Cum este de bănuit, încă înainte de-a ajunge la ea, Costas era topit […] (DOINA RUȘTI)

TOPLESS

A face topless = **a)** (D. femei) A face plajă cu sânii dezgoliți:

Artista nu se simte confortabil să facă topless la mare, mai ales dacă se află și cu familia. (https://a1.ro/)

Jemma a renunţat complet la sutien şi a făcut topless, spre bucuria bărbaţilor, dar şi a paparazzilor […] (http://stirinebune.gsp.ro/)

b) (D. dansatoare profesioniste) A dansa într-un bar, club, într-un cabaret cu bustul dezgolit:

Rodica Popescu Bitănescu declara că este prima actriță care a făcut topless pe o scenă din România, în timpul regimului Ceaușescu. (http://www.ziare.com/)

TOPOR

(**A fi**) (**ca**) **din topor** = (A fi) fără finețe, grosolan:

Individul era grosolan, era din topor, lemn negeluit, în mod cert lemn ce nu se lasă geluit. (VIOREL ȘTIRBU)

Adică doamna Surugiu fusese, era, şi un Pygmalion al spionilor, nu numai al diplomaţilor mai din topor […] (CRISTIAN TEODORESCU)

A face (cuiva) **chica topor** (sau **măciucă**). v. **chică.**

A face (cuiva) **un topor** (sau **toporul**) = **a)** A înșela, a păcăli pe cineva, a-i juca o festă cuiva:

Uite cine ne-a făcut toporu! Pe el, băieți! (TUDOR PAMFILE)

Leul s-au întors unde au fost lăsat iepurele, dar rău norocosul, că iepurile i-au făcut un topor, că au aflat numai locul unde zăcuse. (D. ȚICHINDEAL)

b) A bate zdravăn (pe cineva):

Pesemne te mănâncă spinarea, cum văd eu, și ia acuș te scarpin, dacă vrei; ba ș-un topor îți fac, dacă mă crezi, de-i zice „aman, puiule”, când îi scăpa din mâna mea. (ION CREANGĂ)

A face ciorobor pentru un topor. v. **ciorobor.**

A scăpa cu chica topor. v. **chică.**

A se duce ca toporul la fund = A se scufunda (rapid):

De multe ori vorbiseră despre mare, despre cum trebuie să dai din mâini şi din picioare în acelaşi timp ca să rămâi la suprafaţă, să nu te duci ca toporul la fund. (ANA MARIA SANDU)

A sta cu toporul la brâu = A fi totdeauna gata de ceartă, de bătaie:

Ei au înțeles că judecata „cu toporul la brâu” din sud […] *nu se potrivește în Ardeal.* (https://www.nasul.tv/)

Umblă cu „săcurea” în brâu, hotărât să facă dreptate, să-și răzbune „al doilea suflet” pierdut, jefuit de viață […] (ION AVRAM)

Coadă de topor. v. **coadă.**

Topor de oase = Cel care a îndurat greutăți mari, a suferit mult:

Da’ de ce voiau să se dovedească care pe care, asta n-au știut-o nici fețele boierești, darmite noi, sărmanii, topor de oase, vite de beilic, tobă de bușeli, creștini de jumulit. (BARBU DELAVRANCEA)

TOROAPĂ

A da în toroapa... = A fi preocupat de...:

A dat în toroapa măritatului, nu mai face nimic prin casă. (ION BOCEANU)

TOT, TOATĂ

A da toate pe una. v. **da.**[2]

Aici e totul = Asta explică tot, într-asta constă totul:

Aici e totul, calul lui Răcoare nu era cal ca toți caii. (MIHAIL SADOVEANU)

Asta-i tot sau **atâta** (ori **atâta-i**) **tot** = Atât și nimic mai mult:

Vrau să-mi dau samă despre satul nostru, despre copilăria petrecută în el, și atâta-i tot. (ION CREANGĂ)

A-şi vârî nasul în toate (sau **a-şi vârî nasul pretutindenea** ori **a-şi vârî nasul unde nu-i fierbe oala**). v. **nas.**

E tot un drac. v. **drac.**

Mi-e tot atâta = Mi-e perfect egal:

Meștere, nu știu dacă la asta s-au gândit acei pescari... filozofi, dar eu văd că mi-i tot atâta. (MIHAIL SADOVEANU)

– Nu vrei să spui? – N-am ce spune. Puteţi să mă-mpuşcaţi, mie mi-e tot atâta [...] (MEMORIA: revista gândirii arestate, nr. 13-18, 1995)

Să tot aibă... = Ar putea să aibă (cel mult)...:

Una [dintre fete] *e scurtă, să tot aibă douăzeci de ani, cu ochi mari, căprui.* (CAMIL PETRESCU)

Un domn, să tot aibă cincizeci de ani, cu gâtul în piele moale şi roşie, ca al curcanului […] (IDEM)

Să tot fie... = Ar putea să fie (cel mult)...:

Să tot fie cincizeci de ani de atunci. (VICTOR EFTIMIU)

Dar asta a fost demult, să tot fie optsprezece ani. (DAN DOBOȘ)

Toate ca toate (sau, rar, **toatele**) = Celelalte ar mai merge, treacă-meargă:

Toate ca toate, numai povețele ce ți-am dat să nu le uiți. (P. ISPIRESCU)

Toate ca toatele, dar când am auzit eu de tata, pe loc mi s-a muiat gura. (ION CREANGĂ)

Tot unu(l) şi unu(l) sau **tot una şi una.** v. **unul.**

TOTUNA

A-i fi cuiva (sau **a face pentru cineva**) **totuna** = Se spune când din mai multe alternative, cineva nu dă preferință nici uneia, socotindu-le pe toate pe același plan:

Spune-le ce-ți place./ Că pentru ei, ori viu, ori mort, Totuna face. (G. COȘBUC)

De-acum ori să spun, ori să nu mai spun, că totuna mi-i. (ION CREANGĂ)

TOVĂRĂȘIE

A merge în (sau **la**) **tovărășie** (Pop.) = A merge, a călători împreună:

De-aici până la Călugăreni om merge tovărășie. (MIHAIL SADOVEANU)

A ține (cuiva) **tovărășie** = A sta pe lângă cineva pentru a nu-l lăsa singur, pentru a-l distra; a ține cuiva de urât:

Jupâneasa Dochia de obicei îi ținea tovărășie. (MIHAIL SADOVEANU)

Am venit eu însumi la tine-n pușcărie/ Trimis de Lăpușneanul să-ți țin tovărășie. (VASILE ALECSANDRI)

– Hai afară să bem o bere, că fac eu cinste! a mai adăugat el. – Marcel, vin cu plăcere să-ţi ţin tovărăşie. (CĂLIN KASPER)

TRADUCE

A traduce în viață = A pune în aplicare (un principiu, un plan):

Martiriu și patriotism ce se traduce în practică în pensii reversibile, în lefuri exorbitante create ad-hoc [...] (MIHAI EMINESCU)

A traduce (pe cineva) **în fața justiției** = A aduce (pe cineva) înaintea unei instanțe judecătorești:

Mai existau depoziţiile celor traduşi în faţa justiţiei şi pledoariile avocaţilor apărării, dar aceste piese rămâneau în dosarele justiţiei şi nu vedeau lumina zilei. (HORIA SIMA)

Câţiva gazetari şi muncitori sunt arestaţi şi traduşi în faţa consiliilor de război. (CONSTANTIN TITEL PETRESCU)

TRAGE

A (**nu**) **trage nădejde** (de cineva) sau (reg.) **a-i trage** (cuiva) **nădejde.** v. **nădejde.**

A se trage în degete sau **a trage degetul cu cineva.** v. **deget.**

A se trage la față = A slăbi, a avea figura obosită, palidă, a arăta rău:

Flăcăul începea să doarmă mai puțin și să se tragă la față. (MIHAIL SADOVEANU)

La sfârşitul unei discuții i se trage fața, se fac umbre pe la ochi, parcă n-ar mai fi fata frumoasă cum e atunci când e odihnită şi voioasă. (ANTON HOLBAN)

Era tras la faţă, nebărbierit de câteva zile. (DIMITRIE LUPU)

A trage (**la**) **aghioase.** v. **aghios.**

A trage (pe cineva) **de limbă.** v. **limbă.**

A trage (pe cineva) **pe sfoară.** v. **sfoară.**

A trage banul (sau **gologanul**) **prin barbă** = A freca de barbă un ban cîștigat (cu credința superstițioasă că acest gest atrage bogăția):

Trăgând gologanul prin barbă și băgându-l în buzunar. (ION PAS)

A trage condeiul. v. **condei.**

A trage cu coada ochiului (sau, mai rar, **cu geana** ori **cu mustața**) = A face un semn discret:

Flăcăii-și trag cu geana,/ Râd apoi și ei. (G. COȘBUC)

El îi trase cu mustața, iară ei îi făcu inima sfârr! (P. ISPIRESCU)

Mai zâmbiți, soro dragă... mai trageți cu coada ochiului... ca altele. (VASILE ALECSANDRI)

A trage cu urechea = **a)** A asculta pe furiș pentru a prinde zgomote ușoare sau vorbe șoptite; a-și încorda auzul, a-și ascuți urechea:

Nevestele trag cu urechea, se folosesc de întuneric și-și dau cu cotul, chicotesc când prind câte-o frântură din vorba unchiașului. (SPIRIDON POPESCU)

Trase cu urechea și simți că cineva jumulește pomul de mere. (P. ISPIRESCU)

Trage cu urechea și aude bine că s-apropie drumeț. (I. L. CARAGIALE)

În timp ce funcționara îi completa formularele, mama a tras cu urechea la discuțiile a trei domni spilcuiți [...] (PETRE BARBU)

b) A asculta pe la uşi; a iscodi, a spiona:

Pe de lături, ca un câine la uşa bucătăriei, trage cu urechea şi Alexandru Glanetaşu, dornic să se amestece în vorbă, sfiindu-se totuşi să se vâre între bogătaşi. (LIVIU REBREANU)

Cum ieşi afară, se puse pe coşul bordeiului şi trase cu urechea. (POP.)

A trage de gâlci (pe cineva)**.** v. **gâlcă.**

A trage la fit. v. **fit.**

A trage la jug. v. **jug.**

A trage mâța (sau **pisica**) **de coadă** (sau, reg., **pe rogojină**) (Fam.) = **a)** A o duce greu din cauza sărăciei:

Fasolă s-a privatizat şi el oleacă, da' mai mult trage mâţa de coadă. Îi ies bani de-o bere. (DAN LUNGU)

Nu va trage mâţa de coadă. Garderobă avea şi nici cheltuielile acasă nu pridideau, în afară de coşniţă. (PETRE PANDREA)

b) A irosi timpul:

Să înveţe, nu să tragă mâţa de coadă. Ţara nu are nevoie de mai mulţi liceeni. (http://www.timponline.ro/)

A trage nădejde ca spânul de barbă (sau **ca prepeliţa de coadă** ori **ca ursul de coadă**)**.** v. **barbă.**

A trage o gură = A certa cu asprime, a muștrului:

El se mai și obrăznicise când stăpânu-său i-a tras o gură. (IOAN SLAVICI)

A trage o spaimă. v. **spaimă.**

A trage pe roată. v. **roată.**

A trage sforile. v. **sfoară.**

A trage spuza (sau **cenușa**) **pe turta sa.** v. **spuză.**

A trage ţărână (pe cineva)**.** v. **țărână.**

A trage un somn (sau **soamne** ori **un pui** sau **un puișor de somn**)**.** v. **somn.**

A trage (pe cineva) **de mânecă.** v. **mânecă.**

A-i trage (cuiva) **butucul.** v. **butuc.**

A-și trage mâna de deasupra cuiva. v. **mână.**

A-şi trage spuza (sau **cenuşa**) **pe** (sau **la**) **turta sa.** v. **turtă.**

A-şi trage viaţa (sau **veacul**) (Înv.) = A trăi:

De împărăteasa Zoi otrăvit fiind, din zi în zi viaţa îş trăgea. (DIMITRIE CANTEMIR)

E tras de păr. v. **păr.**

Tras prin (**printr-un** sau **ca prin**) **inel** sau (mai rar) **tras prin mărgea** (sau **verigă**) = Se spune despre o persoană cu trupul subțire, mlădios, grațios:

Trupușoru-i gingășel/ Părea tras pintr-un inel. (VASILEALECSANDRI)

Mândra naltă, supțirea,/ Parcă-i trasă prin mărgea. (JARNÍK-BÎRSEANU)

TRAS, -Ă

Tras la față (D. oameni) = Cu obrazul supt, slab, obosit:

Nevasta lui But era trasă la față, cu buzele strânse, otrăvită de mâhnire, de nemulțumire, de umilință. (PETRU DUMITRIU)

Era indispus, mai tras la față și mai palid ca altădată. (AL.VLAHUȚĂ)

Într-adevăr, ești cam tras la față. (VASILE ALECSANDRI)

TRATA

A trata (**pe cineva** sau **ceva**) **de la egal la egal.** v. **egal.**

A trata (sau **a tratarisi**) **amor cu cineva** (Fam.) = A fi în relaţii de dragoste cu cineva:

Dintr-o desperare de amor, pe care-l trata cu o fată de la maşinile de scris ale serviciului central, a nebunit. (I. L. CARAGIALE)

A trata cu flit (pe cineva) = A repezi, a pune la punct (pe cineva); a nu da atenţie (cuiva):

De abia ce i-au votat,/ Şi cu flit i-au şi tratat/ La-nmânarea de mandat!/ Ce păcat, ce păcat! (https://www.ziaruldevrancea.ro/)

A trata cu refuz. v. **refuz.**

TRĂGĂNA

A trăgăna la vreme (Înv.) = A tergiversa, a temporiza:

Se numise o comisie din senat, pentru a cerceta condiţiile tractatului propus de împăratul, dar nu se încheie nimic, trăgănând la vreme. (NICOLAE BĂLCESCU)

A trăgăna o viață (sau **a-şi trăgăna traiul**) = A o duce greu, a trăi de azi pe mâine:

Chinul atât a măcinat puterile-i, cât sarbăd d-abia-şi trăgăna traiul. (G. COŞBUC)

TRĂI

A fi sau **a trăi** (**cu capul**) **în nori.** v. **nor.**

A sta (sau **a trăi**) **la un loc** (cu cineva)**.** v. **sta.**

A trăi (pe lângă cineva) **ca banul cel bun.** v. **ban.**

A trăi (sau **a fi căzut**) **în** (**din**) **lună.** v.**lună.**[2]

A trăi (sau **a o duce**) **de pe o zi pe alta.** v. **zi.**

A trăi (sau **a se afla, a fi** etc.) **ca în sânul lui Avram** (sau, rar, **al lui Dumnezeu** ori **ca în sân de rai**) **=** A trăi bine, fericit:

– Mă bucur, duşmane, căci am fost frați și am trăit ca în sânul lui Avram, cum spune popa Ciotică […] (MIHAIL SADOVEANU)

– Aidem, nevastă, acasă, şi să trăim ca în sân de rai; acum pricep eu ce odor de femei am dobândit. (P. ISPIRESCU)

În sfârşit, după ce m-au lăsat câinii lui Trăsnea în pace, cum v-am spus, am sărit în răspintenele unui drum; de acolo, în grădină la noi, şi atunci mi s-a părut că mă aflu în sânul lui Dumnezeu. (ION CREANGĂ)

A trăi (sau **a se avea**) **bine** (cu cineva)**.** v. **bine.**

A trăi (sau **a se deprinde**) **ca viermele în hrean.** v. **hrean.**

A trăi (sau **a se iubi, a se giugiuli**) **ca porumbeii** (sau **ca doi**) **porumbei.** v. **porumbel.**

A trăi bine (sau **rău**) (cu cineva) = A se înțelege, a se împăca (sau a nu se înțelege, a nu se împăca) cu cineva:

Până codrul frunza-şi ţine,/ Toţi voinicii trăiesc bine. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Trăiește rău cu tovarășii lui. (MIHAIL SADOVEANU)

A trăi ca (**un**) **bimbașă.** v. **bimbașă.**

A trăi ca câinele la stână. v. **câine.**

A trăi ca frunza pe apă. v. **frunză.**

A trăi ca în flori de măr. v. **măr.**[1]

A trăi ca în pământul făgăduinţei. v. **făgăduință.**

A trăi ca lupul în (sau **la**) **stână.** v. **lup.**

A trăi ca lupul în pădure. v. **lup.**

A trăi ca mâţa pe rogojină. v. **mâță.**

A trăi ca pe mărăcini. v. **mărăcine.**

A trăi ca un boier. v. **boier.**

A trăi ca ursul (**în bârlog** ori **ca în bârlogul ursului**) sau **a fi urs de bârlog.** v. **urs.**

A trăi cât lumea (sau **cât zidul Goliei, cât pământul, cât un veac de om**) = A trăi mult timp:

Am să te las să trăiești cât zidul Goliei și cetatea Neamțului. (ION CREANGĂ)

A trăi cu (sau **ca**) **banu-n ladă.** v. **ladă.**

A trăi cu spaima în sân. v. **spaimă.**

A trăi de azi pe mâine. v. **azi.**

A trăi din căpătat. v. **căpătat.**

A trăi din nou = A-și aminti cu intensitate:

Scenele îi păreau atât de vii, încât le trăia din nou. (BARBU DELAVRANCEA)

A trăi din pomana (cuiva)**.** v. **pomană.**

A trăi în (sau **din**) **seul său** (sau **lui**)**.** v. **seu.**

A trăi la praguri. v. **prag.**

A trăi pe moale. v. **moale.**

A trăi pe picior mare. v. **picior.**

A trăi pe spinarea (cuiva)**.** v. **spinare.**

A trăi pe sponci. v. **sponcă.**

A trăi zile albe (sau (pop.) **dalbe**) = A duce o viață tihnită, fericită:

Au trăit de aci încolo multe zile dalbe. (POP.)

Şi dacă dragostea curată e păcat neiertat, cum de atâtea fete mari fug cu flăcăii, şi unele neveste să dau afund cu târgoveţii, şi tot bine, tot vesele, tot zile albe duc? (BARBU DELAVRANCEA)

A trăi (sau **a o duce, a se zbate** etc.) **ca peștele pe uscat.** v. **pește.**

Aşa să trăiesc (**să trăiești** etc.) (Formulă de jurământ) = Pe cuvânt de onoare, zău (așa):

Am venit să-ți spun că-mi ești drăguță ca ochii din cap. – Așa să trăiești. (VASILE ALECSANDRI)

Frate, așa să trăiești, ușurează-mă de această întrebare, căci nu sunt destoinic să-ți împlinesc voia. (I. GHERASIM GORJAN)

Așa să trăiești! = Formulă de urare:

– Dăruieşte-mi viaţa, Păsărilă, că te-oi dărui şi eu cu milă şi cu daruri împărăteşti, aşa să trăieşti! (ION CREANGĂ)

Femeia i-l smunci, răstindu-se la el: – Tu l-ai luat, prostule! – Ba tu! – Aşa să trăieşti! Haidem! Şi porniră. (EM. GÎRLEANU)

A-și trăi traiul (**și a-și mânca mălaiul**) = A îmbătrâni, a ajunge la capătul vieții; a fi perimat:

Un om aproape de 60 de ani!... Ce rușine! Ar trebui să-nțelegi că ți-ai trăit traiul și ți-ai mâncat malaiul demult. (VASILE ALECSANDRI)

– Ei, Ivane, destul de-acum; ţi-ai trăit traiul şi ţi-ai mâncat mălaiul! De milostiv, milostiv eşti; de bun la inimă, bun ai fost, nu-i vorbă. (ION CREANGĂ)

A-și trăi traiul = A se bucura de viață, a duce un trai bun, fără griji:

Toți, oameni tari de vână și oțeliți în foc,/ Deprinși a-și trăi traiul în timpi de voinicii. (VASILE ALECSANDRI)

Ea știe cât a suferit sărmana maică-sa și s-a jertfit și că măcar acuma are dreptul să-și trăiască și ea traiul. (LIVIU REBREANU)

Nici nu trăieşte, nici nu moare = Se spune despre cei ce zac bolnavi vreme îndelungată:

– Dar nevasta ce are? – D-apoi cine-o mai știe ce are? răspunde omul întunecat. De doi ani gogește [a fi bolnav timp îndelungat, fără a prezenta simptome clare și fără a sta la pat], *nici nu trăieşte*, *nici nu moare... vai de păcatele ei!* (OTILIA CAZIMIR)

El nici nu trăieşte, *nici nu moare. Câmpul s-a încleştat în el ca o lipitoare, şi nu-i dă drumul de pe bucata de ogor.* (TUDOR ARGHEZI)

Să trăiți = Formulă de salut (întrebuințată, mai ales, în armată, de inferiori față de superiori):

Mie mi te adresezi cu „Să trăiți!" – Să trăiți! – Te porți cu el ca și cum te-ai purta cu mine. (DANIEL BĂNULESCU)

– Trăiți, don căpitan, răspunse un soldat, noi, toată compania, n-am luat solda pă trei luni. (ANTON BACALBAȘA)

[...] *cei patru l-au salutat pe Sebastian, să trăiți șefu'!, și au dispărut veseli, cu sacii în spinare.* (PETRE BARBU)

Trăi-te-ar (sau **trăiască-te**, **trăiască-l, trăiasc-o**) **Dumnezeu** (sau **Domnul, cerul**) = Formulă prin care i se urează cuiva viață lungă:

Trăiască-te cerul întru mulți ani. (I. GHERASIM GORJAN)

(Rar și la pers. a III-a) [Fata] *asta, vezi, ne place nouă, trăiasc-o Dumnezeu, asta-i de noi.* (M. SEVASTOS)

TREABĂ

A (**nu**) **avea** (**nicio**) **treabă** (cu cineva sau cu ceva) = **a)** A avea de rezolvat ceva cu cineva:

Du-te la el, că are treabă cu tine. (MARIN PREDA)

b) A (nu) fi interesat (de cineva sau de ceva), a (nu)-i păsa (de cineva sau de ceva), a (nu) avea (nicio) legătură (cu cineva sau cu ceva):

Nea Curcubete n-avea nicio treabă cu bărboșii de obicei, nu era bisericos, nu mergea la slujbă, nu ținea post, și-n general nu credea în propaganda de gen. (CRISTIAN ARDELEAN)

Ce-ai treabă cu slujba mea? (POP.)

c) (Fam.) A nu se pricepe (la ceva); a nu fi bun (la ceva):

Securişti care se ocupau şi de mine, şi de întreprindere, cu secretarul de partid şi cu şeful de secţie, care nu avea nicio treabă cu politica [...] (MARIUS OPREA, STEJĂREL OLARIU)

d) (Fam.) A fi priceput (la ceva):

Pus la probe, s-a descurcat de minune, n-avea treabă!

A (**nu**) **avea treabă.** v. **avea.**

A (**nu**) **fi treaba** (cuiva) = A (nu)-l privi pe cineva ceva:

Asta-i treaba mea, cucoane. (ION CREANGĂ)

În sfârșit, îi treaba d-tale. Eu mă duc... dar nădăjduiesc că nu-i lipsi desează la bal. (VASILE ALECSANDRI)

Aceea nu e treaba d-tale, îmi răspunse cu un zâmbet. (C. NEGRUZZI)

A ajunge treaba la… (Pop.) = A evolua spre...:

[…] *că acest foc nu s-a aprins din greşeala lui, ci din neastâmpărul şi răutatea a doi-trei nobili numai; că el nici a gândit vrodată să ajungă treaba la o bătălie între creştini, l-acea cruzime d-a-şi vărsa sângele între dânşii.* (NICOLAE BĂLCESCU)

A avea de lucru (sau **de treabă**)**.** v. **lucru.**

A avea treabă (**cu cineva** sau **undeva**) = A avea de rezolvat anumite interese cu cineva (sau undeva):

Dumneata ai vreo treabă la Călugăreni? (MIHAIL SADOVEANU)

Domnu David își aduse aminte că avea treabă la un negustor. (IDEM)

A avea treabă (sau, rar, **a fi în treabă**) = A fi ocupat:

Nu stau mult, Irino... mă grăbesc: am treabă. (I. M. BUJOR)

Eu n-o vedeam pe dânsa, căci eram în treabă. (ION CREANGĂ).

A face pe treabă (Rar) = A face pe placul sau după interesul cuiva:

Crede și d-ta, mătușă, că de-i face pe treabă, n-are să-ți fie degeaba. (ION CREANGĂ)

A fi treaba așa (sau **astfel**) = A fi lucrurile așa cum sunt, a se prezenta în felul cum se văd:

Așa ți-e treaba? Încă mă iei la trei parale? (ION CREANGĂ)

Dacă-i astfel treaba... apoi cine-a face un pas spre mine, îl trimet să vadă pe bunică-sa. (VASILE ALECSANDRI)

Acum, dacă-i treaba-așa,/ Spune-i, dragă, maică-ta/ Să-ngrădească ulița. (JAKNÍK-BÎRSEANU)

A fi treabă să... = A fi mult de lucru să...:

Până să-i scoată de acolo, a fost treabă. (GALA GALACTION)

A nu (**mai**) **fi de** (**nicio**) **treabă** sau **a nu** (**mai**) **fi nici de o treabă** sau (înv.) **a fi** (**fără**) **de nicio treabă** (Pop.) = **a)** (D. fiinţe) A fi foarte slăbit (din cauza oboselii, a unei boli); a nu mai dispune de întreaga forţă:

Tot la munci grele şi fără spor o mână, ca s-o pârască... că nu-i nici de-o treabă şi s-o izgonească din casă. (AL. VLAHUȚĂ)

b) (D. obiecte) A fi (cu totul) nefolositor, a fi lipsit de utilitate.

A nu avea nicio treabă (cu ceva) = A nu avea nicio legătură, a nu avea nici în clin, nici în mânecă (cu ceva):

La descălecatul ţarălor acestora niceo treabă nu are. (NICOLAE COSTIN)

Cu fetele nu avea nicio treabă, dar asta nu era prea grav, pentru că pe fete încă le ignorau, prin clasa a noua, cam toţi băieţii. (DAN CHIȘU)

A se afla în treabă sau **a-şi face** (**de**) **treabă** (cu ceva) = **a)** A-şi găsi de lucru (cu ceva), a-şi trece timpul (cu ceva):

Moșneagul însă mereu se află în treabă, deși n-are nimic de făcut, se codește și nu pleacă până nu închidem oficiul. (ION PĂUN-PINCIO)

Cu pipa treabă-şi face şi pe mini-mă lasă-n pace. (POP.)

b) (Fam.) A se amesteca de formă într-o discuţie:

Că bine zici! deschise şi el gura, numai ca să se afle în treabă. (POP.)

A se da la treabă = A fi dispus să se apuce de muncă:

Nu mi-ar fi ciudă când n-aș vrea să mă dau la treabă. (ION CREANGĂ)

A se lua cu treaba = A uita necazurile, preocupările, interesele, fiind preocupat sau absorbit de muncă:

A doua zi s-a luat cu treaba, iar a treia zi a uitat de tot. (V. I. POPA)

Toate ca toate, dar urâtul îi venea de hac. În zile de lucru, calea-valea, se lua cu treaba și uita de urât. (ION CREANGĂ)

A se pune pe treabă = A se apuca serios de lucru:

Mefistofeles se pune pe treabă și cată să facă plăcută lui Faust viața pământească. (RAICU IONESCU-RION)

Unii îl priveau pe preot cu admiraţie, alţii cu duşmănie pentru că popa cel tânăr şi-a suflecat mânecile și s-a pus pe treabă! (CĂLIN KASPER)

I s-a părut ciudat, a bombănit (deşi zâmbea pe sub mustaţă), dar s-a pus pe treabă. (IRINA PETREA)

A-l lăsa nici de o treabă (pe cineva) (Reg.) = A-l face să devină neputincios, nefolositor (pe cineva):

Peste gard aruncatu-m-au, nici de-o treabă lăsatu-m-au. (POP.)

A-și căuta (sau **a-și vedea**) **de treabă** = **a)** A lucra conștiincios, cu sârguință:

Şi eu te-aş sfătui mai bine să-ţi cauţi de treabă şi să laşi la naiba şi zmeu şi tot, că poate să-ţi răpuie viaţa. (P. ISPIRESCU)

Cuminte însă ca totdeauna, îmi căutai de treabă; lăsai cerul în pace să-şi cearnă azuru-i adânc în picături albastre prin reţeaua deasă şi mişcătoare a frunzelor de plop […] (CALISTRAT HOGAȘ)

b) A se ocupa numai de lucrul său; a nu se amesteca în lucrul altora:

Iată banii, mulțumește, du-te, caută-ți de treabă. (B. P. HASDEU)

Să ne vedem de treabă și să urmăm a culege, chiar și din vânătorie, cugetări serioase. (AL. ODOBESCU)

Mai bine să-mi caut de treabă. (VASILE ALECSANDRI)

A-şi prinde treabă (sau **vadul**) (cu cineva)**.** v. **prinde.**

Ce treabă am (**ai** etc.) **cu...?** = Ce mă (te etc.) interesează? ce mă (te etc.) privește?:

Ce treabă am eu cu boala lui? Ce, eu sunt bolnav? nu mă privește pe mine. (I. L. CARAGIALE)

Cine treabă are? = Cui ce-i pasă?:

De mi-i da o sărutare/ Nime-n lume n-a s-o știe,/ Căci va fi sub pălărie – Ș-apoi cine treabă are! (MIHAI EMINESCU)

Cu treabă (Pop.) = Cu rost, cu socoteală:

Pentr-un pic de gurișoară,/ Pentr-o țâră și cu treabă/ Nici chiar popa nu te-ntreabă. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Dacă-i astfel treaba sau **dacă-i treaba aşa** = Dacă aşa stau lucrurile:

Acum, dacă-i treaba-aşa, spune-i, dragă, maică-ta să-ngrădească uliţa. (POP.)

De ce treabă? (Înv.) = De ce? din ce cauză? pentru ce?:

Da de ce treabă, soro dragă? (VASILE ALECSANDRI)

Se vede că... sau **se vede treaba** (sau **lucrul**). v. **vedea.**

TRECE

A fi (sau **a se afla, a trece**) **pe linie moartă.** v. **mort.**

A nu-i trece (cuiva) **pe dinainte**. v. **dinainte.**

A se trece cu firea = A se omorî cu firea:

Ascultă-mă, te treci cu firea; mai dă-o dracului de datorie! (TUDOR ARGHEZI)

A se trece cu gluma (Rar) = A exagera cu gluma:

Eleno, dar cu gluma tu te-ai trecut. (AL. MACEDONSKI)

A se trece de șagă (sau **de glumă**) (Impersonal) = A se merge prea departe cu gluma; a începe să fie lucru serios; a se îngroșa gluma:

Fetelor, hăi! s-a trecut de șagă. (ION CREANGĂ)

Și eu plin de jale Îți rostesc matale: Duducuță dragă,/ S-o trecut de șagă. (VASILE ALECSANDRI)

Și fiind prea obosită, pune capul pe desagă/ Și-așteptând pe-ncet adoarme. A trecut acum de șagă! (G. COȘBUC)

– Ciobănaș dragă! mi-a trecut de șagă!… (SIMION FLOREA MARIAN)

A trece (**o ţară, un oraş** etc.) **prin foc şi sabie.** v. **foc.**

A trece (**pe cineva** sau **ceva**) **cu vederea**. v. **vedere.**

A trece (pe cineva) **prin toate apele** = A ponegri, a calomnia pe cineva:

A trimis acolo o scrisoare ca pentru un prieten al lui – vorbă să fie! – și ne trece iarăși prin toate apele: că suntem popor așa și pe dincolo, că suntem o țară nu știu cum. (ION PAS)

A trece (sau **a sări**) **prin foc şi pară.** v. **pară.** [1]

A trece ca un câine prin apă = A nu se alege cu nicio învățătură, cu nicio experiență din viață, din școală:

Da multe mai știi și dumneata. – Știu, firește; cum să nu știu?... că pân_la vârsta asta, de mă vezi cu ochii verzi, n-oi fi trecut ca un câine pân apă. (I. L. CARAGIALE)

Oricum ar fi însă, am trecut şi prin acest post, dar nu tocmai cum trece câinele prin apă, căci de nu voi fi adus alte foloase Statului, am putut cel puţin să văd pe la mănăstiri o mulţime de lucruri [...] (AL. MACEDONSKI)

A trece ca câinele prin apă. (IULIU A. ZANNE)

A trece cu auzirea (sau **cu auzul**) (Înv.) = A nu da ascultare, a nu asculta:

Tocmai ca când ar fi nişte istorii vechi, trecute, aşa le trecem şi noi cu auzirea. (ANTIM IVIREANUL)

A trece cu condeiul. v. **condei.**

A trece cu ochii. v. **ochi.**

A trece cu pomenirea. v. **pomenire.**

A trece de pe un picior pe altul. v. **picior.**

A trece de sine = A se depăşi:

Căci fluierul trecuse de sine, şi amară, avea în el şi voce de om, şi de vioară. (TUDOR ARGHEZI)

A trece din generație în generație (sau **din tată în fiu**) = A se transmite din generație în generație sau din tată în fiu:

Același zâmbet cuminte de „iaz de șes" trece din generație în generație, ca o pecete de apartenență sau ca un refren [...] (MIRCEA MARTIN)

Ştie că sângele trece din tată-n fiu şi nu se gată niciodată [...] (NORA IUGA)

A trece din mână în mână (**din om în om** sau **de la unul la altul**) = A ajunge pe rând de la unul la altul:

Pachetele de cărţi treceau din mână în mână, trântite pe masă de cel care pierdea şi aşezate delicat de cel care avusese o mână norocoasă. (BARBU DELAVRANCEA)

Coşul trecu din mână în mână până făcu ocolul mesei. (ZAHARIA STANCU)

A trece din ureche în ureche (Rar) = A se transmite de la unul la altul prin viu grai:

Vestea trecu din ureche în ureche. (CAMIL PETRESCU)

A trece în revistă. v. **revistă.**

A trece în rezervă (Mil.) = A fi integrat în cadrele de rezervă ale armatei:

Pe Lucică l-au trecut în rezervă şi nu era vinovat cu nimic. (IOAN POPA)

Când a fost scos din funcţie şi trecut în rezervă colonelul Gheorghe Simionescu, şef de direcţie subordonat mie, am mers la Bobu şi l-am întrebat pentru care motive a fost scos acest ofiţer. (GRIGORE RĂDUICĂ)

(Fig.) *Știi că există o francmasonerie tacită... a fostelor tale iubite, a iubitelor trecute în rezervă.* (ION VINEA)

A trece la cineva (sau **în rândurile cuiva**) sau **a trece de** (sau (înv.) **în**) **partea cuiva** (sau **a ceva**) = A se ralia la ceva, a se alia cu cineva:

Ardelenii vândură pe domnul lor într-un chip foarte mârșav; căci ei, înțeleși fiind cu Basta de mai nainte, trecură în partea vrăjmașului. (P. ISPIRESCU)

Oastea cea curat moldovenească a lui Petru cel Șchiop se grăbi a trece la Potcoavă, pe care-l dorea de mai nainte. (B. P. HASDEU)

A trece peste cineva = A nu-l lua pe cineva în seamă, a-l desconsidera, a-l disprețui:

Vor trece peste voi cum trec tătarii peste bălăriile pustiului! (BARBU DELAVRANCEA)

A trece pragul casei (cuiva)**.** v. **prag.**

A trece prin (sau **sub**) **ascuțișul** (**ascuțitul**) **fierului** (sau **sabiei** ori **sub sabie, sub paloş**). v. **ascuțiș.**

A trece prin foc și prin apă = A avea de îndurat multe nevoi și necazuri, a răzbate prin multe greutăți:

Când sunt zile și noroc, treci prin apă și prin foc și din toate scapi nevătămat. (ION CREANGĂ)

Un om cu maniere nobile... un om în sfârșit ce trecuse prin foc și prin apă. (C. NEGRUZZI)

A trece (sau **a se strecura**) **prin vămile** (sau **vama**) **cucului.** v. **vamă.**

A trece sub tăcere sau (înv.) **a trece cu tăcerea** (**pe cineva** sau **ceva**). v. **tăcere.**

A trece (sau **a umbla, a fi purtat**) **din gură în gură.** v. **gură.**

A trecut baba cu colacii (sau **colacul**) sau **i-a mâncat cioara colacul.** v. **colac.**

A-i da (sau **a-i trece, a-i veni, a-i trăsni**) (ceva) **prin gând.** v. **gând.**

A-i trece cuiva ceva printre degete = A lăsa să-i scape ceva, a pierde ceva:

Să-mi treacă pintre degete bunătate de zestre?... nu se poate. (VASILE ALECSANDRI)

A-i trece cuiva înainte = A ocupa locul, rândul cuvenit altcuiva; a lăsa pe altul în urmă; (fig.) a depăși pe altul în merite, demnități, ranguri:

S-au găsit alții mai destoinici ori mai dibaci, care mi-au trecut înainte. (MIHAIL SADOVEANU)

La mir [boierii țării] *trebuia să lase să le treacă înainte plăcintarii, lăptarii și bucătarii Fanarului.* (ION GHICA)

A-i trece rece prin inimă (sau **prin spate**) (cuiva) = A se înfiora, a se înspăimânta:

Când i-a zărit împărăteasa, i-a trecut numai rece prin inimă şi, leşinând, a picat jos. (POP.)

A-i trece urâtul (sau **de urât**) (cuiva) = A-şi alunga plictiseala; a-şi umple timpul:

Să-i treacă de urât, stă toată ziua, şi chiar mănâncă, dimpreună cu boierul Gavrilă, căruia şi lui îi plecase feciorul şi soţia la moșie [...] (EM. GÎRLEANU)

Nimeni să nu te vadă, dar să asculte la cântecele tale şi să-şi treacă urâtul. (POP.)

A-i veni ceva în minte sau **a-i trece, a-i da, a-i trăsni cuiva ceva prin minte** (sau **prin cap**). v. **minte.**

A-l trece (pe cineva) **cu şaga**. v. **şagă.**

A-şi petrece (sau **a-şi trece, a-(şi) omorî**) **vremea** (cu ceva) ori **a-și trece din vreme.** v. **vreme.**

A-și trece din vreme = A-și petrece timpul mai uşor, mai repede:

Au prins să vorbeasc-amândoi/ Să-și treacă din vreme. (G. COȘBUC)

Fă-te frate cu dracul până treci puntea. v. **drac.**

Mai trece ce mai trece = După o bucată de vreme, după un timp (nu prea lung):

Mai trecu ce mai trecu și mai mărindu-se și dânsul, într-una din zile, ducându-se iarăși la vânat, cum, cum, el se pomeni iarăși dinaintea acelui palat. (P. ISPIRESCU)

Mai trece ce mai trece după asta şi iarăş vine Strigoiul la fată. (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, vol. 29-31, 1916)

Treacă (și) meargă = Fie! Să zicem că se poate:

– Greu lucru mă întrebași, mamă! dar, aide, treacă-meargă. (NICOLAE FILIMON)

Cât pentr-o piele, treacă și meargă,/ Fiindcă singur spui c-ai dreptate. (GR. ALEXANDRESCU)

Treacă de la mine (**de la tine** etc.) = Se spune când cineva face o concesie dând ceva în plus sau când cedează admițând părerea altuia:

Fie... treacă de la mine... (BARBU DELAVRANCEA)

Dar ce-mi pasă!... Piciu să trăiască! Treacă de la mine! (VASILE ALECSANDRI)

(Eliptic) *Mi se pare că ești cam aspru cu dânșii... dar, treacă!* (AL. ODOBESCU)

Trece ca pe lângă o moară pustie = Se spune despre cineva care trece pe lângă o casă cunoscută fără să intre sau pe lângă o persoană cunoscută fără să o salute:

Trece ca pe lângă o moară pustie. (IULIU A. ZANNE)

TRECUT

A o rupe cu trecutul (Fam.) = A pune capăt unei situaţii sau unei stări de lucru de care cineva să se mai simtă legat:

Noi am rupt-o cu trecutul fie ca limbă, fie ca idee, fie ca mod de-a privi și a cugeta; căci altfel n-am putea trece în ochii Europei de națiune civilizată. (MIHAI EMINESCU)

Câțiva oameni de inimă s-au hotărât să facă pasul hotărâtor. Trebuie s-o rupem cu trecutul ticălos. (LIVIU REBREANU)

Vin, fiindcă au credința că noi am rupt-o cu trecutul. (CEZAR PETRESCU)

Nu e timpul (sau **vremea**) **trecut(ă)** (Fam.) = Nu e prea târziu:

– Nu-i timpul trecut. Poate mă întorc la el! (VASILICA MITREA)

– Nu, egumen ticălos, nu e vremea trecută pentru o afumătură de porc la Sătul şi Fericit. (ADRIAN VOICU)

TREI

A lua (pe cineva) **la rost** (sau **la socoteală, la trei parale, la trei** (**păzeşte**)**, la refec, în răspăr, din** (sau **de**) **scurt, repede**)**.** v. **lua.**

A se rezema în scaun cu trei picioare (Pop.) = A se baza pe cineva care nu este serios:

Nu puteţi să vă închipuiţi cât este de greu să stea cineva pe un scaun care n-are decât trei picioare, şi nu patru, şi toate guvernele la noi stau numai pe scaune cu trei picioare, iar opoziţia tot trage de partea unde e lipsă un picior. (CORNELIA BODEA, RADU ȘTEFAN VERGATTI)

A-şi lua (**ale**) **trei fuioare.** v. **fuior.**

TREMURA

A tremura vargă (sau **ca varga**). v. **vargă.**

A tremura carnea (pe cineva)**.** v. **carne.**

A tremura după ban (Reg.) = A fi lacom de bani*:*

Pe lângă acestea mai avea strânse și părăluțe albe pentru zile negre; căci lega paraua cu zece noduri și tremura după ban. (ION CREANGĂ)

A-i tremura (cuiva) **târtița.** v. **târtiță.**

A-i tremura cuiva dinţii în gură sau (reg.) **a tremura în dinţi** (Pfm.) = A clănţăni:

Fă bine, mă rog, îmi zise, şi lasă-mă să mă încălzesc şi eu la focul tău, că uite, tremur de-mi clănţănesc dinţii în gură. (P. ISPIRESCU)

Grozavă tremurătură, ne tremură dinţii-n gură. (POP.)

A-i tremura cuiva pantalonii (sau **chiloţii**) (Pfm.) = A-i fi foarte frică:

În fond, tremură pantalonii pe el, vrea să ştie unde se va retrage şi unde va sta în siguranţă. (CORNELIU LEU)

Ţi-ar place să fii nebun, dar dacă o doagă ţi se clatină un milimetru, te sperii de moarte, îţi tremură pantalonii în fund. (DUMITRU POPESCU)

– Ai curaj, nu glumă! își dădu cu părerea Mallory. Drept să-ți spun, mie mi-ar tremura chiloții! (OVIDIU BUFNILĂ)

A-i tremura (cuiva) **sufletul** = A-i fi teamă:

Oricât îi tremura sufletul, îşi păstra aparenţa de linişte şi hotărâre. (LIVIU REBREANU)

Îmi tremura sufletul pentru mine când cumpăram. Îmi tremura sufletul şi pentru ei, că plecau la drum. (ILEANA CUDALB)

TREN

A scăpa (sau **a pierde**) **trenul** (Fam.) = A pierde o ocazie favorabilă, un prilej, o şansă:

Cu sufletul uşurat însă, prezentă parlamentului insuficientul protocol. în şedinţă secretă, când Ion Brătianu imputa guvernului că „a pierdut trenul”, Maiorescu putea răspunde că „trenul României abia acum soseşte”. (IOAN CONSTANTIN FILITTI)

– Ţi-a fost ocupat locul în societate, ai pierdut trenul generaţiei tale. Va trebui să te baţi. (FLORENTIN SMARANDACHE)

TRENĂ

A duce trena = A conduce plutonul concurenților într-o cursă atletică, ciclistă etc.:

Nu mai duce niciunul trena, iar eu mă resimt. Mă poziționez în spatele grupului care în ultimii 500 m accelerează fără niciun folos [...] (https://www.freerider.ro/)

În politică este ca în ciclism, unul duce trena și altul câștigă. (GEORGE TUICĂ)

TREZI

A se duce (sau **a ajunge, a se trezi**) **în oțelele puştii.** v. **oțel.**

A se trezi vorbind (Pop.) = A vorbi vrute şi nevrute fără să-şi dea seama:

Nu era rău! se trezi vorbind de unul singur, după ce a pus telefonul în furcă. (CRISTIAN TEODORESCU)

Nu întotdeauna copiii pe care nu-i iubesc părinţii sunt tâmpiţi şi răi, se trezi vorbind Mimoza. (LIVIU RADU)

Unde te trezeşti? (Pop.) = Se spune unui om prea îndrăzneţ sau care se comportă nepotrivit:

Sperii copiii, unde te trezești? Nu mai ești la război. (AL. SAHIA)

Da' unde te trezeşti? repetă Elvira mai potolită. La spitalul de nebuni, răspunse prompt moşul şi mă bufni râsul, de după uşa de la duş. (MARIUS OPREA)

TRIBUT

A plăti tributul morţii (sau **naturii**) (Îrg.) = A muri:

Care dintre noi va plăti mai întâi tributul morţii pentru o viaţă aşa de puţin fericită? (ALEXANDRU LAPEDATU, IOAN OPRIŞ)

Astfel, şi familia scriitorului plăteşte un greu tribut morţii şi nu poate fi vorba de o viaţă fericită, cum este descrisă în memorialistică. (DIMITRIE VATAMANIUC)

A-şi da (sau **a-şi aduce**) **tributul** (Fam.) = A contribui la ceva:

Să aibă în sfârșit răgaz neamurile să-și aducă fiecare tributul de bine la progresul umanității. (MIHAIL SADOVEANU)

Poate că fiecare ţară de pe glob şi-a adus tributul ei cel mai de preţ la această uriaşă comoară. (REVISTA MUZEELOR, vol. 43, 2008)

TRIMITE

A trimite sau **a trage** (pe cineva) **în judecată.** v. **judecată.**

A fi bun (cineva) **să-l trimiţi după moarte** (Pfm.) = Se zice despre un om leneş sau încet la treabă:

Iată o esenţă de schiţă, portretul unui om leneş: *„Este bun să-l trimiţi după moarte" – adică tocmai după ce ai vrea cât mai mult să întârzie*. (ION DODU BĂLAN)

A se afla (sau **a trimite**) (pe cineva) **în gura tunului.** v. **tun.**

A trimite (cuiva) **sănătate** = A ura (cuiva) sănătate prin intermediul altcuiva:

Vă trimite sănătate şi vă doreşte puterea de-a răbda totul până la întoarcerea lui... (AL. MITRU)

Că a întrebat şi că i-a trimis sănătate. Atâta-i spui: Mihăiţă, cel cu piţulele... Şi ridici un deget. aşa!... Atunci are să cunoască îndată, cine nu l-a uitat şi cine i-a trimis sănătate... (CEZAR PETRESCU)

A trimite (pe cineva) **la ocnă** (sau **la închisoare, la temniţă** ori **la sare**) = A pedepsi (pe cineva) cu închisoarea:

Nu era vorbă de nimic altă decât a trimite la ocnă pe şese beceri. (C. NEGRUZZI)

„Este foarte uşor ca pe un criminal să-l trimiţi la închisoare, dar este trist că nu poţi să pui mâna pe autorii morali, cari sunt mulţi", a spus dl. Iorga. (MIHAI STOIAN)

A trimite (pe cineva) **la origini** = A înjura (pe cineva) de mamă:

Gămurari a fost nevoit să renunțe la discurs, dar nu înainte ca să arate mulțimii un gest obscen, care semnifică „trimiterea la origini". (http://moldova24.info/)

Costel Grosu l-a trimis la origini pe Costel Fotea. (https://vrajealadetecuci.wordpress.com/

A trimite (pe cineva) **la plimbare.** v. **plimbare.**

A trimite (pe cineva) **la urmă** (sau **la urma lui**)**.** v. **urmă.**

A trimite (pe cineva) **pe** (sau **în**) **cealaltă lume** (sau **la moarte, în rai**) (Pfm.) = A omorî:

– Fugi, fleandură, fugi de-aici că uite-acu te trimit pe lumea cealaltă!… Şi să nu te mai prind prin ograda mea că te spintec!… (LIVIU REBREANU)

Cum de ai putut tu, Mircea, să scrii denunțul acela fals și să mă trimiți în mod practic la moarte? (DUMITRU CRIHAN)

A trimite pe cineva după țigări (Arg.) = **a)** (D. studenţi) A fi superior cuiva. **b)** (În fotbal) A-și dribla adversarul:

Și pentru că a prins momentul în care tribuna îl aplauda, Pucheanu a mai făcut un dribling și i-a trimis după țigări pe băieții de la CET. (http://www.antidotul.ro/)

A trimite (cuiva) **martori** = A provoca (pe cineva) la duel:

Uitase cu totul că venise să-l anunțe, ca pe-un fost prieten, că-i va trimite martori pentru provocarea la duel. (ION AGÎRBICEANU)

TRIUMF

A duce (sau **a purta**) **pe cineva în triumf** = A ridica pe cineva pe sus (purtându-l pe brațe sau pe un tron) în cadrul unui cortegiu solemn și vesel:

Când ieșii afară, unii mă sărutară, alții mă purtară în triumf. (D. BOLINTINEANU)

La adunarea din 30 aprilie au fost de față și Buteanu și Iancu veniți cu țăranii din munți și pe care poporul i-a purtat în triumf [...] (STUDII și CERCETĂRI de ȘTIINȚE SOCIALE, 1977)

TRIVOGĂ

A bate trivoga = A da alarma:

De-aș putea c-un melesteu/ Să-i măsor în lung și-n lat/ Și trivoga-n ei să bat. (VASILE ALECSANDRI)

[...] *zicând și toboșarul Ioan Șuicarul ca înaintea a ceea ce se va hotărî pentru plecare să bată trivoga, el însă i-a răspuns că acest signial nu îl poate da fără porunca legiuitului său comandir.* (CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU)

TROACĂ

A face (pe cineva) **albie** (sau **teică, troacă**) **de porci** (sau, rar, **de câine**) v. **albie.**

A fi alb ca floarea de troacă (Reg.) = A fi foarte alb:

Cămășile lui, albe ca floarea de troacă. Iarna, manta de lână neagră. Cisme, cum aveau boerii de pe Motru. (REVISTA SCRIITORILOR ROMÂNI, vol. 1-4, 1962)

A învăța la troacă. v. **învăța.**

TRON

A (**se**) **urca** sau **a** (**se**) **sui, a** (**se**) **ridica, a** (**se**) **înălța pe tron** = A încorona pe cineva sau a fi încoronat ca monarh:

Pe tron s-a ridicat fiul său. (I. L. CARAGIALE)

Se duse la Constantinopol... și în locul lui se sui pe tron Ștefan. (C. NEGRUZZI)

La 1679 Șerban Cantacuzino se urcă pe tron. (NICOLAE BĂLCESCU)

A ridica din scaun (sau **din tron**) (pe cineva). v. **ridica.**

TRONC

A-i cădea (sau **a-i pica**) (cuiva) **cu tronc** (**la inimă**) = A-i deveni cuiva drag dintr-odată, pe neașteptate:

Acesta cum o văzu, îi căzu tronc! la inimă. Se îndrăgosti după dânsa, vai de lume! (P. ISPIRESCU)

– Ei, stăpâne, cum văd eu, nici de asta nu te-ai da în lături; așa-i că ți-a căzut tronc la inimă? (ION CREANGĂ)

Tare mă tem să nu-i fi căzut domnu Arsene tronc la inimă, că doar are chip frumos, bată-l pustia, măcar că-i numai o chișcătură de om... (CALISTRAT HOGAȘ)

Cristina lu' tanti, se agită ca peștele pe uscat și moare de dragul iubitului ăsta necunoscut care i-a căzut cu tronc [...] (IOANA DRĂGAN)

Tronc, Mărico (sau **Marghioalo**) = Se spune când cineva face sau spune ceva nepotrivit:

[MĂRICA:] *Așa-i; jupânul Macovei, bărbatul meu, cunoaște și-Afgatanghelescu.* [MACOVEI:] *Tronc, Mărico!... ai sclintit-o, fata mea, vrei să zici Afgatanghelul!...* (VASILE ALECSANDRI)

TROSC

Trosc cu bâta-n baltă (Pfm.) = Se zice despre o persoană care face o boacănă:

Trosc, cu bâta-n baltă. Băiatul o să devină suspicios şi o să ţină garda sus. (https://www.scribd.com/)

Şi după ce totul fusese ca-n filme, pleosc cu bâta-n baltă, să-ţi sară noroiul în ochi, nu alta. (GR. ZANC)

TROSCĂI

A fi troscăit = A se îmbăta:

Erai vânăt, mâinile îți tremurau, de parcă ai fi troscăit un kil de vodcă. (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

Cine era prins troscăit în front era împușcat, pe loc. (http://mesagerulneamt.ro/)

După asta toți vor ceva de la tine, în special de băut, că s-au plictisit de troscăit singuri sau în grupulețe mici și dezorganizate. (https://chppr.wordpress.com/)

A troscăi din gură = A vorbi verzi şi uscate:

A troscăit verzi şi uscate ani de zile tupeistul, se băga singur în seamă, să nu lipsească cumva din şirul de caricaturi politice ale locului [...] (http://ccontac.blogspot.ro/)

A troscăi pe cineva = A mustra pe cineva:

Ţi-am zis de o mie de ori să nu le troscăi, măcar până se termină raportul! (RODICA OJOG-BRAŞOVEANU)

TROSCOT

A mânca troscot (Reg.) = A mânca mâncare sărăcăcioasă:

Lumea a mâncat atunci frunze, troscot, ştir, buruienile care se dau la porci, când mai pot fi găsite. (DOINA URICARU)

A fi uscat troscot (Pop.) = A fi foarte uscat:

Uscați îs covrigii, cumătră? – Uscaţi troscot. (VASILE ALECSANDRI)

TROSNI

A-i trosni (cuiva) **fălcile** (Pfm.) = Se spune când cineva mănâncă cu lăcomie şi cu zgomot:

Moartea, atunci, porneşte prin codri, supărată ca vai de ea, şi începe a roade la copaci bătrâni, de-i pocneau fălcile. (ION CREANGĂ)

Când mănâncă, îi trosnesc fălcile. (ANTON PANN)

TROTUAR

A face trotuarul (Fig.; fam.) = A practica prostituţia:

[...] *fata își va căuta o meserie mai rezonabilă și va face trotuarul pe dolari, va participa la turnarea unor filme.* (CĂLIN CĂLIMAN)

Reclama de vară a unei femei care face trotuarul: „Veniţi la mine, sunt frigidă!” (FLORENTIN SMARANDACHE)

TRUDĂ

A-şi da (**toată**) **truda** (Pop.) = A depune toată silinţa, strădania:

De când s-au aprins felinarele, mereu privește cum vântul se joacă cu razele de lumină, cum el apucă flacăra veselă și mlădioasă, dându-și trudă să o scoată din rădăcină. (IOAN SLAVICI)

Stan își lăuda fata și feciorii, iară naica Floare își da toată truda să arate că numai niște piscoi sunt toți pe lângă Bujor. (IDEM)

TRUP

A fi (sau **a se face**) **un trup =** A se uni, a se contopi:

Aceasta iaste muiare a lui, carea au fost împreunat cu dânsa, să fie un trup. (PRAVILA, 1814)

A fi (sau **a se simţi**) **trup din trupul cuiva** sau **a ceva** (Pop.) = A fi (sau a se simţi) descendent al cuiva; (pop.; fig.) a face parte integrantă din ceva:

Nu te-ai simţit...o clipă măcar din trup şi sufletul din suflet larg al naturii. (CALISTRAT HOGAȘ)

A se face (sau **a fi**) **trup şi suflet** (cu cineva)**.** v. **face.**

A trece sau **a călca peste trupul cuiva** (Pfm.) = A întrebuinţa orice mijloace pentru a-şi atinge scopul:

Ar fi trebuit să calce peste trupul meu, ca să se ducă a se cununa cu el. (C. NEGRUZZI)

– Ajunge! Am venit să-mi iau fata! – N-ai s-o iei, decât trecând peste trupul meu! (PANAIT ISTRATI)

Trup din trupul cuiva = Descendent al cuiva; (fig.) parte integrantă din ceva, ceea ce are aceeași natură, se identifică cu aspirațiile cuiva, e foarte strâns legat de cineva:

Nu te-ai simțit... o clipă măcar trup din trupul și suflet din sufletul larg al naturii. (CALISTRAT HOGAȘ)

TUFĂ

A fi tufă de parale = A fi lipsit de bani, sărac:

Nu v-aţi da fetele după evaghelişti, tufă de parale. (VASILE ALECSANDRI)

Tufă de Veneţia (Pop.) = Se spune pentru a arăta inexistenţa sau lipsa de valoare a ceva sau a cuiva:

Când un casier spală putina și lasă în casă tufă de Veneția, se cheamă că a plecat la Mărul-Roșu, sau că s-a dus la Țurloaia. (I. L. CARAGIALE)

[...] *nu mă mulțumeam cu trei-patru sute dă franci pă lună! Acuma, tufă dă Veneția și clei dă ogar!* (ANTON BACALBAȘA)

Tufă-n pungă (sau **tufă-n buzunar**) (Pop.) = Persoană fără bani:

Ajungi... să dai mâna cu niște tufă-n buzunar. (VASILE ALECSANDRI)

Și când mă trezesc!... tufă-n pungă, tufă-n buzunar... (IDEM)

TUFLI

A îndesa (sau **a tufli**) **căciula pe urechi.** v. **căciulă.**

TULI

A o tuli (**la** sau **de fugă, la sănătoasa, la deal, mâncând pământul**) (Pfm.) = A fugi (repede şi pe furiş):

Cum dete florile, o tuli d-a fuga, și se apucă de lucru prin grădină. (P. ISPIRESCU)

S-a uitat... bine la curți să vadă... pe unde ar putea-o tuli la sănătoasa. (I. POP-RETEGANUL)

Tule-o (sau **tulea**)**, băiete!** (Mol.) = Pleacă imediat (şi repede)!:

S-au suit și ei deasupra și tule-o, băiate, prin aer zburând. (I. G. SBIERA)

Tândală... ia sacul în spate și tulea, băiete, în pădure. (ȘEZĂTOAREA, III)

Haimanaua se adăpa bine, zicea că iese să dea mânzul la apă și tuleo, neică. (IOAN T. LAZĂR)

TUMBĂ

A se da (**de-a**) **tumba** = A se rostogoli, dându-se peste cap:

Tu te duci la Iași ca să arăți locuitorilor lui că știi să te dai de-a tumba și că poți ridica multe oci de bere și de fier?... (VASILE ALECSANDRI)

Dar lupii se-nblânziră și începură să deie ca niște cățeluși din coadă, apoi se porniră să joace, să salte, să se deie de-a tumba […] (IOAN SLAVICI)

– Și-a scrântit, fără îndoială, vreun picior, dându-se de-a tumba pe vreo căpiță de fân... (CALISTRAT HOGAȘ)

TUN

(**Poţi**) **să dai** (sau **să tragi**) **cu tunul** (Pfm.) = Se spune când cineva doarme adânc şi nu se trezeşte uşor:

[…] *eu încă de mic dădeam semne c-am să fiu senator; îmi spune doica pă care am avutăr-o acasă că puteai să dai cu tunul și nu m-ai fi deșteptat când apucam să adorm!* (ANTON BACALBAȘA)

Nu ne strângea cu uşa, puteai să tragi cu tunul şi să nu dai de vreun student, a picat în valuri, rupea pisica în patru, se purta cu mine precum cu un ou moale […] (DUMITRU CRUDU)

A da (sau **a trage**) **un tun** (Arg.) = A se îmbogăți rapid, pe căi ilicite:

Ana Maria Prodan a dat un tun de aproape 20 de milioane de euro! (http://www.wowbiz.ro/)

Primarul Scupra trage un tun imobiliar pe malul lacului din Ovidiu. (https://www.replicaonline.ro/)

A face (pe cineva) **tun** (Pfm.) = A îmbăta (pe cineva) foarte tare:

Că eu sunt o fomeie sârmană, şi e păcat! vine dumnealui gol puşcă şi bea până se face tun […] (I. L. CARAGIALE)

A face (sau **a obţine**) **ceva din tun după senin** (Reg.) = A face (sau a obţine) ceva din nimic:

Apoi pe Ioniţă au necaz că şi-a făcut atâta avere, te miri de unde, din tun după senin. (ION IOVESCU)

A fi beat tun (Pfm.) = A fi foarte beat:

Am mai rămas de o bere cu poliţistul – care, beat tun, mi-a zis lasă-te de omul ăsta, nu ştii în ce te bagi; (ADRIAN ȘCHIOP)

A fi sănătos tun (Pfm.) = A fi foarte sănătos:

Era sănătos tun. (DAMIAN STĂNOIU)

– Și de ce aș îmbătrâni omule? Casă am, bani am, sănătos tun sunt, nevastă căzută din cer am, de ce aș îmbătrâni? (EM. GÎRLEANU)

Sunt sănătos tun, nu mă mai supără nici încheietura mâinii, acolo unde am fost rănit în bătălia de pe Arno. (MIRCEA HORIA SIMIONESCU)

A fi în buza tunului. v. **buză.**

A scăpa ca din tun (sau **ca din gura tunului**) (Pfm.) = Se spune când cineva reuşeşte să fugă, scăpând de o situaţie neplăcută:

Și până să-i strig eu „ieși afară!” trântește condeiul, pune mâna pe căciulă și iese ca din tun, bufnind ușa. (I. L. CARAGIALE)

A se afla (sau **a trimite pe cineva**) **în gura tunului** = A fi expus (sau a expune pe cineva) la un mare pericol:

Vă aduceți aminte, domnilor, că în această privință eu m-am pus, cum se zice, în gura tunului parlamentar […] (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

Bibescu nu crezu că poate să se pună în gura tunului pentru a conduce o revoluţie a căreia neputinţă o previdea. (A. D. XENOPOL)

TUNA

A tuna (**şi a fulgera**) **împotriva cuiva** (sau **a ceva**) (Fam.) = A vorbi cu multă vehemenţă împotriva cuiva (sau a ceva):

Directorul Deliceanu tuna şi fulgera comentând pasagiile, pe care un redactor roşcovan, veşnic revoltatul Bebe Antoniade, le citea cu glas tare. (LIVIU REBREANU)

Tulburarea ţinuse două-trei clipe doar alegătorii cunoscură îndată glasul care, şi acum, tuna şi fulgera împotriva tuturor acelor care erau de alte păreri decât ale conului Tase Floreanu şi ale prietenilor săi. (EM. GÎRLEANU)

A tuna în groapă = A muri:

Să n-ai parte d-altă fată,/ Până n-oi tuna în groapă. (NERVA HODOȘ)

A tuna şi a fulgera (Fig.; d. oameni) = A face scandal; a trânti şi a bufni:

Atunci a lui mânie ca trăsnetul era,/ În patru mari hotare tuna și fulgera. (VASILE ALECSANDRI)

A-i tuna cuiva (ceva) **în minte** (sau **în cap**) (Pfm.) = A-i veni cuiva o idee neaşteptată, ciudată, nesăbuită:

Cine ştie, îi tună-n minte şi-mi trânteşte-o boroboaţă. (CONTEMPORANUL, V)

Sunt sigur însă că dacă lui Villon i-ar fi tunat prin cap să ţie predici […] (AL. O. TEODOREANU)

A-i tuna cuiva soarele în cap (Reg.) = A-l durea capul pe cineva:

Când a tunat soarele în cap, bolnavul să se afume cu floarea soarelui. (VICTOR PĂCALĂ)

Parcă a tunat și i-a adunat. v. **aduna.**

Unde dai și unde tună (Pop.) = Se spune despre cineva care gândește într-un fel și vorbește altfel:

Unde dai și unde tună. (IULIU A. ZANNE)

TUNDE

A (**se**) **tunde** (**de**) **călugăr** (sau **monah**) = A tăia părul de pe capul unui bărbat înainte de a-l călugări (sau a se supune acestui ritual); (pex.) a (se) face călugăr, a (se) călugări:

De mă veți vedea aproape de moarte, să mă tundeți călugăr. (C. NEGRUZZI)

A o tunde (**la sănătoasa** sau **la fugă** ori **pe-aici încolo**) (Pfm.) = A fugi (pe furiș):

Apoi iese pe ușă, pune mâna pe iapă și pe-o secure, și tunde-o! (ION CREANGĂ)

Băga de seamă vreun bou răzlețit și o tundea pe-aci încolo. (ION AGÎRBICEANU)

A tunde (pe cineva) **bine** (Pop.) = A bate (pe cineva) foarte tare:

L-a tuns bine, cum să cuvine. (ANTON PANN)

A tunde (sau **a rade**) (pe cineva) **pilug** (sau **brebenel, cocean, ridiche**) (Fam.) = A tunde sau a rade pe cineva până la piele:

Profesorul a stat lângă noi până ce ne-a tuns chilug. (ION CREANGĂ)

Celariarul Primin era un călugăr gras, roșcovan, cu fața rasă și părul tuns chilug. (LIVIU REBREANU)

Pe cine dintre isnafi [breslaș] *ori cupeți* [negustor] *or prinde, să-l tunză ridiche*. (I. L. CARAGIALE)

A tunde pe tobă (pe cineva) = A tunde până la piele (pe cineva):

Pe-ăl de fusese luat la miliție, tuns să fi fost pe tobă, că tot îl scăpa. (AL. MACEDONSKI)

Multe-am tras și nu m-am ras, nici de asta nu m-oi tunde = Multe am pățit, dar nu m-am lăsat doborât:

Multe am tras/ Și nu m-am ras,/ Nici de asta nu m-oi tunde. (Mângâierea nevoiașului care crede că și de o belea nouă va scăpa ca și de altele). (IULIU A. ZANNE)

Multe-am tras și nu m-am ras, nici de asta nu m-oi tunde, înălțate împărate, răspunse Făt-Frumos, știind cine-i Fugilă al lui. (ANTOLOGIE de LITERATURĂ POPULARĂ, vol. 2, 1950)

Tunde-o (**băiete, pârleo** etc.) = Fugi, șterge-o:

Iese pe ușă, pune mâna pe iapă și pe-o secure și tunde-o! (ION CREANGĂ)

Tunde-o, pârleo! Peste garduri sărea iute și fugea. (CONTEMPORANUL, I)

TUNS, -Ă

A (**i**) **se duce** (sau **a-i merge**) (cuiva) **vestea** (reg. **buhul**) **ca de popă tuns.** v. **popă.**

A fugi (sau **a se păzi**) (de cineva) **ca de popă tuns** (Pop.) = A evita pe cineva:

Să te păzești de el ca de popă tuns. (IULIU A. ZANNE)

Ba (**că**) (**e**) **tunsă, ba** (**că**) (**e**) **rasă** sau **c-o fi tunsă, c-o fi rasă** = Într-un fel sau în altul:

Și de colea până colea, tura-vura, c-o fi tunsă, c-o fi rasă, l-a pus pe Galibardi de i-a botezat un copil. (I. L. CARAGIALE)

Nu-i vorbă! avocatul nostru era de seamă, dar și Mușat nu s-a lăsat, că dreptatea una este, sfântă, ca și adevărul – unul. Ba e tunsă, ba e rasă, dintr-una-ntr-alta veni și întrebarea că ce-o fi aceea, Centrul? (MIHAI EMINESCU)

Oameni suntem și noi și trebuie să ne știm la un fel. – E tunsă, ori e rasă! îl întrerupse Gheorghe, rostind vorbele rar și domol. – Tunsă, ori rasă: s-o știm, urmă Iovință. (IOAN SLAVICI)

Doar nu-s tuns, nici ras pe cap (Reg.) = Se spune când cineva refuză să facă ceva ce nu-i convine:

Doar nu-s tuns, nici ras pe cap. (DICȚIONAR de PROVERBE ROMÂNEȘTI)

Tu zici rasă, ea zice tunsă sau **unul zice tunsă, altul rasă.** v. **ras.**[2]

Tunsă, rasă, asta e! (Reg.) = Se zice pentru a curma vorba cuiva:

Tunsă, rasă, asta e! se zice pentru a curma vorba cuiva, arată că nu mai este nimic de zis. (IULIU A. ZANNE)

TUR

A se ţine după fundul (sau **curul, turul**) (cuiva)**.** v. **ține.**

A-i ţâţâi sau **a-i tremura** (cuiva) **inima** (sau, fam., **curul, brăcinarul, fundul, turul**)**.** v. **țâțâi.**

TURA-VURA

Ce mai tura-vura = Ce mai încoace-încolo, ce mai atâta vorbă degeaba?:

Ce mai tura-vura. Popa se zvârcolea de parcă ar fi fost tras pe frigare. (ZAHARIA STANCU)

Ce mai tura vura, uite, așa prost și gros cum mă vezi, m-au ales pe mine, ca să stau de vorbă cu stăpânirea la București. (EUGEN LOVINESCU)

– Păi, dacă și voi spuneți că-i așa, ce mai tura-vura? (G. M. ZAMFIRESCU)

TURBAT, -Ă

A fi turbat după ceva (sau **cineva**) sau **a fi turbat să…** (Pfm.) = A fi foarte pasionat după ceva (sau cineva):

Dacă era mai turbat după sânge, le înțepa pe femeile din harem în sâni, cu niște vergele ascuțite […] (ȘERBAN TOMȘA)

A se face dunăre (**turbată**)**.** v. **dunăre.**

TURC

(**Parcă**) **se bat turcii la gura lui** (Pfm.) = **a)** Se spune despre cineva care mănâncă lacom:

Mitu se amuză o vreme în sinea lui de el – Doamne, ce mai hămesit! Se bat turcii la gura lui! (CEZAR GIOSAN)

b) Se spune despre cineva care vorbeşte repede:

Vorbele i se bat ca turcii la gură şi din când în când – pentru că are un limbaj special ezoteric – te întreabă: „înţelegeţi ce vreau să spun?”. (MARIA BANUȘ)

A fi turc (sau **ca turcul**) (Pfm.) = A fi foarte încăpăţânat:

E ca turcul... nu vrea să știe de nimic. (TUDOR PAMFILE)

A fuma ca un turc. v. **fuma.**

Cum e turcul şi pistolul = Cum e omul, aşa sunt faptele lui, prietenii lui:

Caută să-ți fie supușii vrednici, ca să nu zică lumea că cum e turcul, e și pistolul. (C. NEGRUZZI)

„Cum e sântul şi tămâia, cum e turcul şi pistolul”, zice lumea şi are dreptate lumea. Sensul comun e legea universală; vocea popolului, vocea lui Dumnezeu. (ALEXANDRU DEPĂRĂȚEANU)

Doar nu vin (sau **nu dau**) **turcii** (sau **tătarii**) ori **doar nu vin turcii, nici tătarii.** v. **veni.**

Turcul plăteşte (Pfm.) = Se spune despre cineva care este nevoit să plătească paguba sau cheltuiala făcută de alţii:

„Şi cine plăteşte?” întreb eu cam sumbru. „Vorbeşti de parcă ai fi feciorul lui taică-tău!... Turcul plăteşte, mă, cine altcineva să plătească!?...” (ION LĂNCRĂNJAN)

– Nu-i nimic, d-le maior, de când cu războiul nu se mai spune: turcul plătește – ci ovreiul plăteşte... (DUMITRU HÎNCU)

TURCESC, -EASCĂ

A fi ca o (sau **cu obraz de**) **babă turcească** = Se spune despre bărbaţii spâni şi cu zbârcituri pe faţă:

Omul spân, cu obraz de babă turcească, rămase afară. (CEZAR PETRESCU)

TURCEŞTE

A şedea turceşte (sau **armeneşte, greceşte**)**.** v. **şedea.**

A vorbi turcește (sau **chinezește, grecește, nemţeşte**)**.** v. **vorbi.**

TUREATCĂ

A avea obraz de tureatcă = A fi foarte obraznic; a fi gros la obraz:

Iar obrazul lui, şi al lui Sidor, şi al lui Nichita, care la început era tureatcă – devine pingea! (NICOLAE LUPAN)

A călca pe tureatcă (Pfm.) = A greşi din cauza lipsei de experienţă, de prudenţă:

N-o să ai cafenelele voastre de la Paris și „mazagranurile" lor, nici neramzi ca la „bella Italia", dar o să fii om întreg, n-o să-ți cânte nimeni cu flașneta la ureche, nici n-o s-ajungi să calci pe tureatcă... (DUILIU ZAMFIRESCU)

TURLAC, -Ă

Nici turc, nici turlac (**ia, un fleac**) = Se zice despre cel care nu aparţine în mod clar unei specii, grupări, tagme:

Națiile care au pierdut afiliația năravurilor părintești îs nații nestatornice sau, precum zice vorba cea proastă, nici turc, nici turlac. (ALECU RUSSO)

Scelerateța cea mai neagră atrage mai degrabă amorul unei femei decât o onestitate mediocră a unui nici-turc, nici-turlac. (B. P. HASDEU)

TURN

A fi ca în turnul Babilonului (sau **turnul lui Babel**) (Fam.) = Se spune despre o situaţie în care oamenii nu se înţeleg, având fiecare altă părere:

[BURSUC:] *Asta e curat turnul lui Babel…* [POPESCU:] *Ba e curată turbare.* (CONSTANTIN BACALBAȘA, ANTON BACALBAȘA)

Societatea noastră de astăzi este, evident, un turn al lui Babel. Oamenii trăiesc în turnul lui Babel pentru că sunt oameni. (PETRE ȚUȚEA)

TURNA

A turna (**la**) **copii** (sau **plozi**) = A procrea, a naşte mulţi copii:

Apucă-te de turnat copii, spală vase, învaţă croitorie. (STELIAN TĂNASE)

Toarnă asta la copii, anul şi copilul. (POP.)

La vârsta mea, bunicul încă mai turna plozi prin campaniile agricole sau de război, iar eu mă gândesc cum să-mi scriu mai cinstit testamentul. (PAUL EUGEN BANCIU)

Doar dacă nu și-o fi găsit vreo muiere, dacă n-a turnat câțiva plozi și acum îi este rușine să dea ochii cu noi... (ADRIAN BUȘILĂ)

A turna (sau **a băga**) **în coş.** v. **coş.**

A turna (sau **a pune)** (pe cineva) **în ghips = a)** A imobiliza un membru sau o parte a corpului (care prezintă o fractură sau o fisură) cu ajutorul unui pansament făcut din ghips:

Piciorul fracturat e acum în ghips. Asta va dura până la 1 decembrie. După aceea, dacă se vindecă rana, mi se pune un alt ghips [...] (ION BARBU)

Mișu pune imediat diagnosticul: fractură de falangă! Trebuie pus imediat în ghips! (ANCA ALEXANDRU)

b) (Arg.) A bate foarte tare.

A turna gaz (sau **ulei, untdelemn, spirt**) **peste** (sau **în**) **foc** (Pfm.) = A întărâta pe cineva care este deja înfuriat:

Altfel, torni gaz pe foc și cine știe dacă n-ai să te pomenești și tu în flăcări. (G. M. ZAMFIRESCU)

Cu toate astea, în loc să i se caute soluţii cinstite, care să aline cât de cât mizeria

ţărănească, toţi toarnă untdelemn pe focul încins. (LIVIU REBREANU)

Dar tu grăiești lucruri la care noi ne gândeam mai dinainte... așa că verși ulei peste foc... (PANAIT ISTRATI)

A turna gogoşi (sau **verzi şi uscate**) (Pfm.) = A minţi:

Aflând slugile că în casa asta nu cântă cocoșul, se dedeau bine cu găina; îi turnau fel de fel de gogoși, care de care mai umflate pe placul dumneei: că dumnealui face și drege, că umblă așa și pe dincolo; (I. L. CARAGIALE)

Se codea zmeul, îngâna verzi şi uscate, dară Greuceanu îi mai zise […] (P. ISPIRESCU)

A turna în el sau **a turna ca într-un vas** (sau **sac**) **spart** (Pfm.) = Se spune despre cineva care bea (sau mănâncă) foarte mult:

Gruia... nu bea vin cum se bea, cu cupa şi cu felea..., ci turna în el. (POP.)

A turna propele la fălci = A trage cuiva pumni, a bate pe cineva:

Îţi toarnă nişte propele la fălci de-ţi strămută căpriorii. (VASILE ALECSANDRI)

A turna ulei pe rană. v. **ulei.**

A turna (pe cineva) **la hârdău** (sau **la hârdăul lui Petrache**)**.** v. **hârdău.**

A-i (sau **a i le**) **turna** (Fam.) = **a)** A vorbi cuiva deschis, pe şleau:

Le-aş turna una să mă ţină minte şi să mă pomenească. (CEZAR PETRESCU)

b) (Fam.) A denunţa pe cineva:

Au fost prinși pentru că soția unuia din echipă, geloasă întrucât aflase că soțul ei avea o ibovnică acolo în munți, pe unde umbla, i-a turnat la securitate. (ION PAPUC)

Un altul care l-a turnat la Securitate pe Constantin Silvestri a fost istoricul Dan Berindei. (OANA GEORGESCU)

TURTĂ

A (**se**) **îmbăta cuc** (sau **clei, criţă, crup, lulea, tun, turtă**)**.** v. **îmbăta.**

A face (pe cineva) **turtă** (Pfm.) = A bate foarte tare (pe cineva):

Las că te-oi prinde eu! Am să te fac turtă! (NICOLAE GANE)

Pe loc te-ar şi face turtă, că nimic nu s-ar alege din tine. (POP.)

A fi (**beat**) **turtă** = (A fi) foarte beat:

Era beat turtă şi a treia zi la prânz. (TUDOR ARGHEZI)

Se făcea că într-o noapte Grigore Postolache, avansat la gradul de plutonier, se prezenta la ușa noastră și, înainte de a o împinge peste prag pe Teodora, fardată strident și beată turtă, ne avertiza [...] (PETRE BARBU)

A fi rudă pe turtă crudă. v. **rudă.**

A fi (sau **a se îmbăta** ori **a se cocli**) **turtă** (Pfm.) = A se îmbăta foarte tare:

Şi(-i) mai dete unul, şi încă unul, până îl făcu cuc. Se îmbătă boierul de se coclise turtă. (P. ISPIRESCU)

A i-o coace (sau, înv., **a-i coace turta**)**.** v. **coace.**

A mâncat turta, dar a rămas cârpătorul. v. **cârpător.**

A rupe (sau **a frânge**) (cuiva) **turta** = A sărbători, cu un anumit ritual, împlinirea unui an de la naşterea unui copil:

Are omul o fată căreia îi rupe turta și a găsit pretext ca să dea o masă cunoscuților. (G. CĂLINESCU)

În ziua în care un copil împlinește anul, i se rupe turta. (SIMION FLOREA MARIAN)

A sta pe loc ca turta-n foc. v. **loc.**

A trage spuza (sau **cenuşa**) **pe turta sa.** v. **spuză.**

A-i lua (cuiva) **turta de pe spuză** (Pop.) = A înşela pe cineva:

*A-i lua turta de pe spuză***.** (IULIU A. ZANNE)

A-şi trage spuza (sau **cenuşa**) **pe** (sau **la**) **turta sa** (Pfm.) = A se îngriji de interesele proprii, neglijându-le pe ale altora:

Ce mai, fiecare-și trage spuza pe turta lui. (ION LĂNCRĂNJAN)

Boierii trăgeau mereu cenușa pe turta lor și chinuiau și despuiau poporul. (NICOLAE BĂLCESCU)

TURTI

A lovi (sau **a plesni, a pocni**) (pe cineva) **în pălărie** sau **a-i turti** (cuiva) **pălăria.** v. **pălărie.**

TUSE

A i se înnoda cuiva tusea-n gât. v. **înnoda.**

A se întâlni (sau **a se întovărăşi, a se potrivi ca...**) **tusea cu** (sau **şi**) **junghiul** (Reg.) = A se întâlni doi oameni care se potrivesc prin trăsăturile negative:

Ne potrivim de minune... – ca tusea cu junghiu'. (BARBU DELAVRANCEA)

– Ce-i cu ăștia? M-a întrebat el. Se ciondănesc după câte se pare... S-o-ntâlnit tusa cu junghiu... (ION LĂNCRĂNJAN)

TUŞĂ

A sta (sau **a fi, a rămâne** ori **a fi pus**) **pe tuşă** (Spt.) = A sta (sau a fi obligat să stea) inactiv:

Şi cu doi ani, cât a stat pe tuşă înainte, cam atâta face. Am socotit că, atunci când o să am şaizeci de ani, o să fim de aceeaşi vârstă. (VARUJAN VOSGANIAN)

Asta Sorin o ştie de la Serghei Sârbu, fiu de comunist pur şi dur, pus pe tuşă atunci când Tovarăşul a început să mazilească vechea gardă. (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

Ţ

ŢAC

A ajunge la ţac (sau **la țanc**) **=** A ajunge la momentul oportun:

[...] *am luat-o în sens invers pe Corso: cu pasul în care intrasem urma să ajung la ţanc.* (PAUL GOMA)

ŢAGLĂ

A rămâne cu ochii ţaglă = A rămâne cu ochii țintă, pironiți, încremeniți, ficși:

Tudose rămâne cu ochii țaglă în căciula cerșetorului. (BARBU DELAVRANCEA

A sta cu ochii ţaglă (**pe ceva** sau **pe cineva**) (Reg.) = A nu slăbi din ochi, a urmări de aproape (ceva sau pe cineva):

Sandu lăsase o mână în jos și era cu ochii țaglă. (EUGEN BARBU)

ŢAHĂT

A se ţine ţahătă (după cineva) **=** A urmări lătrând continuu şi cu insistenţă:

Câinii se țin țahătă după lup. (CUM VORBIM, 1950. nr. 4)

ŢAMBAL

A pune batista pe ţambal = A muşamaliza ceva; a ascunde ceva:

Prima întrebare care trebuie pusă este dacă nu cumva pierdem aderarea, chiar şi în condiţiile în care toată lumea pune batista pe ţambal şi nu se mai vorbeşte deloc despre remaniere sau anticipate. (SORIN ROȘCA STĂNESCU, ALINA OLTEANU)

Punem batista pe tambal și arătăm lumii cât suntem de fericiți!? (STELIAN TĂNASE)

Partidul acesta cu reflexe de partid unic are o masă critică care oricând și-n fața a orice pune batista pe țambal [...] (https://ioanavram.wordpress.com/)

A sta pe ţambal (Arg.) = A face arest:

[...] *iar dacă refuză, o să-l trimitem la carceră să doarmă pe ţambal, până când va învăţa să execute ordinele.* (LIVIU BALÂC)

ŢANC

A da ţanc la pepene (Reg.) = A tăia şi a scoate o bucată dintr-un pepene pentru a gusta dacă e bun:

Mi se pare disgraţios să cer să mi se dea ţanc la pepene, îmi place să-mi asum riscul de a-l duce acasă întreg, nezemuind tot drumu'. (http://ceblogumeu.blogspot.ro/)

Un cumpărător se apropie de Bruno şi îi spune că vrea să cumpere el acest pepene care seamănă cu un cap de om, dar să-i facă un ţanc înainte să vadă dacă e bine copt. (OFELIA PRODAN)

ŢANDĂRĂ

A sări în ţăndări. v. **sări.**

A-i sări (cuiva) **ţandăra** (**de-a-ndoaselea** sau **arţagul, aşchia, bâzdâcul, muștarul, obada, ţâfna**). v. **sări.**

ŢAP

(**Ca un**) **ţap** (sau, rar, **gâscan, gânsac**) **logodit.** v. **logodit.**

A sta ca un țap logodit = A sta țeapăn, prostit, aiurit:

[IRINA (către Ţugulea)]: *Şi tu? Ce stai ca un țap logodit?... Ești mândru... Ai sabie... Și ce-ai să faci cu ea?* (BARBU DELAVRANCEA)

– Ian vezi-l parcă-i un țap logodit, zicea Mărioara, trăgându-mă de mâneca mantalei. (NICOLAE GANE)

Țap ispășitor (rar, **de ispășire**) = Persoană pusă să suporte consecințele pentru greșelile altora:

Dumnealor credeau că s-a găsit țapul ispăşitor: jidanii sunt vinovaţi că ciocoii exploatează pe ţărani! (LIVIU REBREANU)

[...] *proprietarul e ţapul de ispăşire al tuturor crimelor, viciilor, ticăloşiilor.* (TUDOR ARGHEZI)

ȚARĂ

A arunca jargoane de popă de țară. v. **popă.**

A căuta nouă mări și nouă țări = A căuta mult până să găsești:

Om ca badea nu se vede.../ Poți să cauți nouă mări,/ Nouă mări și nouă țări. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A cutreiera ţara în lung şi-n lat = A călători foarte mult:

Vegheau la biruri si la târguri trimişii mânaţi de vodă. Însuşi domnul cutreiera ţara în lung şi-n lat. (ȘTEFAN POPESCU)

La întoarcerea din India, până la părăsirea ţării (1940), în fiece an cutreieră ţara în lung şi-n lat. (MIRCEA HANDOCA)

A închina cuiva o ţară sau **cheile ţării.** v. **închina.**

A plăti (**cât**) **un colţ** (sau, reg., **un corn**) **de ţară =** A valora foarte mult:

– Ia lasă, bade Ipate, lasă, nu te mai pune și d-ta atâta pentru te miri ce și mai nimica, că doar n-are să fie un cap de țară... (ION CREANGĂ)

A trece peste nouă țări și nouă mări (În basme) = A străbate o cale foarte lungă:

Și merg ei, și merg, cale lungă să le-ajungă, trecând peste nouă mări, peste nouă țări și peste nouă ape mari. (ION CREANGĂ)

A pune ţara la cale = a) A face planuri pe termen lung:

Ei pun ţara la cale în ziua de astăzi, ei sunt şi numai ei adevăraţi români cu iubire de patrie, căci au luat patriotismul în otcup... [bun sau venit al statului dat în arendă] (VASILE ALECSANDRI)

Aleodor, după ce se urcă în scaunul tătâne-său, deşi copilandru, puse ţara la cale ca şi un om matur. (P. ISPIRESCU)

b) A sporovăi:

Mai stătură punând la cale țara, politica locală; (EUGEN LOVINESCU)

Câţiva pensionari, părintele Luca şi alţii se întâlnesc pentru a pune ţara la cale, discută aprins politică despre ce scriu noile ziare […] (CĂTĂLIN ȚÎRLEA)

Ho, țară! (Pop.) = Stai liniștit!, lasă-mă în pace!, potolește-te!:

Ho, țară! Foarte bine!, așa-i… cuvântă cu liniște bărbatul. Așa-i… La urma urmei e și dreptul nostru… (MIHAIL SADOVEANU)

La colţ (sau **la capăt**) **de ţară şi la mijloc de masă** sau **la mijloc de masă şi la colţ de ţară =** Într-un loc prielnic, comod şi ferit de primejdii:

„Fine! De vrei să trăiești bine și să aibi ticnă, să te silești a fi totdauna la mijloc de masă și la colț de țară, pentru că e mai bine să fii fruntea cozii decât coada frunții.” (C. NEGRUZZI)

Nu-i un cap (sau **capăt**) **de ţară.** v. **cap.**

Peste nouă ţări şi nouă mări sau (**peste**) **nouă mări şi nouă ţări, peste nouă ţări şi mări, peste nouă mări, peste nouă ţări.** v. **mare.**[2]

Talpa ţării (sau **a casei**)**.** v. **talpă.**

Te joci cu ţara-n bumbi? (Fam.) = Formulă prin care se atrage atenţia cuiva că greşeşte atunci când subestimează o persoană sau o problemă:

[…] *uite, bă, realitate virtuală, te joci cu ţara-n bumbi, habar n-ai, eu am realitate virtuală*

şi-o am pe Violeta şi n-am ţigară şi tare să fumez îmi vine şi bunica nu mai e […] (DAN PERȘA)

Țara (sau **câmpul, târgul**) **lui Cremene** (sau **a lui Han-Tătar, Papuc, Papură-Vodă**) = Loc fără stăpân, unde fiecare face ce-i place, fără să dea seamă cuiva:

Tai şi spânzuri ca în ţara lui Cremene-vodă, făcându-l mai întâi pe Cremene-vodă să-ţi ştie de frică... (CEZAR PETRESCU)

Lucru absolut explicabil. În ţara lui Papură-Vodă totul e posibil! (ION CRISTOIU)

Tu paşti aici iarba ca pe câmpul lui Cremene. (POP.)

Numai maimuțoaicele se duc și la cinema, că doctorul a dat, doctorul o fi luat. Parcă-i târgul lui Cremene. (ARISTIDE BUTUNOIU)

Ţara (sau **pământul**) **făgăduinţei.** v. **făgăduinţă.**

Țara (sau **satul**) **arde şi baba se piaptănă.** v. **babă.**

Ţara e largă! = Eşti liber să faci ce-ţi place, să pleci unde vrei:

Du-te unde vrei, fă ce vrei, e ţara largă, dar îți punem în vedere ca prin Cluj să nu mai dai […] (VALERIU ANANIA)

Țara nimănui = **a)** (În basme) Țară fără stăpân. **b)** Spațiu neocupat de armate între două fronturi de luptă; zonă neutră:

Loviți uneori înstantaneu și în plin, aprinși, risipindu-se peste creste și păduri ori revenind prin miracol pe epavele zburătoare sau târâindu-se dintre linii ori din țara nimănui. (CORNEL MARANDIUC)

Doamne, cât sunt de singur, am ajuns pe fâşia neutră a timpului, e petecul de pământ arat, ţara nimănui. (DUMITRU POPESCU)

ŢARCĂ

A-i umbla (cuiva) **gura ca la** (**o**) **ţarcă** (sau **ca la ţărci**) sau **a vorbi ca o țarcă =** A vorbi mult şi fără rost:

„Li îmblă gura ca și la țărci" sau, după cum spun românii dân Muntenia, „li merge gura ca la o coțofană". (SIMION FLOREA MARIAN)

Fură cloşca de pe ouă sau **fură ouăle de sub cloşcă** (ori **de sub țarcă**)**.** v. **cloşcă.**

Sare ca ţarca din par în par = Se zice despre cineva care n-are astâmpăr:

Când întoarserăm capul, văzurăm pe Axinia scoborând iute şi sărind ca o ţarcă peste bolovănişul dealului sfărâmat […] (CALISTRAT HOGAŞ)

Tudorică Maslină sărea ca o țarcă de pe „butuc". (IDEM)

ŢĂCALĂ

A-i sta (cuiva) **ţăcală pe cap =** A cicăli întruna pe cineva:

Nu-mi mai sta țăcală pe cap, dacă vrei să-ți fac o treabă ca lumea. (D. UDRESCU)

ŢĂCĂNI

A se ţăcăni (**la cap**) **=** A-şi ieşi din minţi, a înnebuni:

Bărbatu-meu ţăcănit la cap cum e, ce-i vine-ntr-o zi? (MARIA BĂNUȘ)

Petrişor e artistul acela cam ţăcănit, cu care te duceai tu pe la petreceri? îl întrebă pe Ion. – Artistul, da, dar nu e ţăcănit. E mai sănătos la cap decât mulţi dintre noi. (GABRIEL PLEȘEA)

– Nu-l cunosc, dar cred că-i cam zăpăcit. S-o fi ţăcănit de cap din cauza puşcăriei. (GH. ANDREICA, OCTAVIAN VOINEA)

ŢĂNCUŞĂ

A da (sau **a face**) **ţăncuşă la... =** A face gaură la ceva:

Pentru a înlencuşa un pepene, adecă pentru a-i face ţencuşă, se înfige cuţitul în coaja pepenelui, până la patru degete adâncime, în patru părţi. (DUMITRU FURTUNĂ)

Povestește asta în timp ce spală la țuțuroi un ou de struț, golit printr-o țăncușă dată cu burghiul. (http://viorel14.rssing.com/)

„Căsătoria devenea asemenea unui pepene, căruia, mai întâi, îi faci țăncușă ca să-i vezi dulceața", explică profesorul Adrian Constantin. (http://adevarul.ro/)

A trage țăncușă (sau **țâncușa**) sau **a face țăncușă** (Reg.) = A hotărî o împărțeală prin tragere la sorți:

Dupră țăncușa care-o tras/ Și dă nărocu care-l are. (PĂTRU CHIRA)

A-și sări din țâțâni (sau **din balamale, din nituri**) ori (reg.) **a sări de pe țăncuș.** v. **sări.**

ȚĂPOI

A fi pus (sau **azvârlit**) **cu țăpoiul** (sau **din țăpoi**) **=** A fi aruncat la întâmplare:

Satul este cățărat pe dealuri. O râpă adâncă îi scrijăla coasta. Casele par aruncate cu țăpoiul. (http://balabanesti.net/)

Parc-ar fi puse (sau **adunate**) **cu furca** (sau **cu țăpoiul**)**.** v. **furcă.**

ȚĂRÂNĂ

A (**se**) **face** (sau **a** (**se**) **preface**) (**în**) (**praf și**) **pulbere** (sau **pulbere și cenușă**) sau **a** (**nu**) **se** (**mai**) **alege** sau **a** (**nu**) **rămâne** (**nici**) **praful și pulberea** sau **praf(ul) și cenușă**, **praf(ul) și țărână**) (de cineva sau de ceva)**.** v. **praf.**

A acoperi cu țărână (pe cineva)**.** v. **acoperi.**

A da cu țernă în ochii cuiva = A înșela pe cineva, dându-i iluzia că lucrurile sunt altfel decât în realitate:

Pe dumneavoastră, pe țărani, vor să vă prostească. V-aruncă țărână în ochi să vă orbească. (ION LĂNCRĂNJAN)

A face (cuiva) **pomana de țărână** sau **a(-i) face** (**la**) **țărână =** A face mortului pomană în ziua înmormântării:

În numeroase sate din Moldova, în curtea sau bătătura casei se așează, pe capacul sicriului, o masă rituală de rămas bun, numită masa sau pomana de țărână, abur după mort. (ION GHINOIU)

– Prima pomană așa se cheamă? – Da. Prima pomană. – În ziua când îl îngroapă? E pomană de țărână! (I. OPRIȘAN)

A mușca pământul (sau **țărâna**)**.** v. **mușca.**

A ridica (pe cineva) **din țărână =** A ajuta (pe cineva) să-și creeze o situație mai bună:

Eu te-am ridicat din țărână și te-am pus mai mare peste poporul Meu, Israel; (BIBLIA)

A se așterne țărânii = A se culca pe pământ:

Cât e de lung… s-așterne țărânii. (G. COȘBUC)

A sta cu țerna în gură = Se zice despre cei morți ale căror rude n-au împlinit obiceiurile cuvenite în legătură cu aceștia:

De aci înainte se fac și celelalte pomeni, ca mortul să nu stea cu țărâna în gură. (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, 1913)

A trage țărână (pe cineva) (Reg.) = A înmormânta, a îngropa:

Pe Barbu trage țărână; de jelit cine-l jelea? (POP.)

Cântă cucul pe șindilă/ Pe Barbu trage țărână. (ȘEZĂTOAREA, I)

A-l face țărână (pe cineva) (Reg.) = A nimici, a ucide pe cineva*:*

I-o luat capur'le, le-o pus deoparte șî pa el l-o făcut țărână cu pământu. (I. OPRIȘAN)

A-l scutura de țărână (pe cineva) (Reg.) = A bate (pe cineva):

Când o dată-n Fulga da,/ Cu pământ l-amesteca,/ De țărână-l scutura,/ Ş-apoi sta de-l judeca. (POP.)

A-şi închina fruntea în ţărână = A muri:

Acesta a făcut destule răutăți, până ce a venit vremea să-și închine și el fruntea în țărână. (MIHAIL SADOVEANU)

Fie-i (sau **să-i fie**) **ţărâna uşoară!** = Formulă folosită când se vorbeşte despre un mort (mai ales decedat de curând):

Soacră-mea – fie-i țărna ușoară! – așa a făcut cu mine. Și bărbatu-meu – Dumnezeu să mi-l ierte! – nu s-a putut plânge că l-am înșelat sau i-am risipit casa; (ION CREANGĂ)

Oricum o fi și oricine o fi fost autorul, călugăr sau mirean, din veacuri trecute sau din timpul nostru, ușoară să-i fie țărâna, căci cu frumoasă și mândră floare a înzestrat literatura română! (ION GHICA)

Așa m-au deprins Ștefan, ușoară țărna-i fie. (VASILE ALECSANDRI)

Se găseşte câte-o mână să-l scuture de ţărână (Reg.) = Se găseşte cineva care să-l mustre, să-l bată:

Se găsește câte-o mână/ Să-i scuture de țărână. (I. C. HINȚESCU)

ŢĂRUŞ

A bate ţăruş = A-şi întinde cortul, a-şi face tabără; a se stabili undeva:

Inginerii târau lanțuri și băteau țărușі. (CEZAR PETRESCU*)*

După şase ani, se bate ţăruş pentru comuna Sântana, în următorii ani, adică în 1748, se termină sistematizarea [...] (DANIEL VIGHI)

Se trage cu arcul ca în Legenda mănăstirii Putna şi, unde cade săgeata lui Vodă, Manole bate ţăruş. (TRANSILVANIA, vol. 8, 1979)

A se apropia (sau **a se strânge, a ajunge**) **funia de** (sau **la**) **par** (sau **stejar, ţăruş**). v. **funie.**

ŢÂFNĂ

A umbla (sau **a fi**) **cu ţâfna în** (sau **la**) **nas = a)** A fi mereu pus pe ceartă, a se înfuria repede. **b)** A fi îngâmfat:

S-o vezi cu ce ţâfnă umblă pe jos sau în maşini luxoase pe care le schimbă în ritmul în care noi, abia ne schimbăm ciorapii [...] (CIUPI RĂDULESCU)

Nu umbla cu țâfna în nas. (I. C. HINȚESCU)

A-i sări (cuiva) **ţandăra** (**de-a-ndoaselea** sau **arţagul, aşchia, bâzdâcul, muștarul, obada, ţâfna**)**.** v. **sări.**

Cu ţâfna pe limbă (Reg.) = Gata de ceartă:

Declarațiile cu țâfnă și arțag la adresa liderilor UE riscă să ne aducă în postura de țară izolată. (http://www.b1.ro/)

ŢÂNC

A asculta ţâncul-pământului (Reg.) = **a)** A sta culcat cu urechea la pământ; a adormi profund:

Ascultam împreună Țâncul Pământului (nevoind să dorm la prânz, mă păcălea că dacă pun capul pe pernă și mă concentrez, voi auzi Țâncul Pământului, și chiar mi se părea că îl aud) […] (http://blitzthink.blogspot.ro/)

b) A fi mort:

A asculta ţâncul pământului. (Adică a dormi adânc, a dormi dus şi chiar a fi mort). (IULIU A. ZANNE)

ŢÂNŢAR

A face din ţânţar armăsar = A exagera:

– Să nu bănuieşti, măria-ta, zise Moţoc, ţara este liniştită şi poate că măria-ta ai auzit lucrurile precum nu sunt; căci aşa este obiceiul norodului nostru, să facă din ţânţar armăsar. (C. NEGRUZZI)

Gura satului prea lesne face dintr-un ţânţar armăsar. (IOAN SLAVICI)

Și el, o dată face din țânțar armăsar. (ION LĂNCRĂNJAN)

Încornorează ţânţarul, de ţi-l face cât măgarul (Pop.) = Se spune despre cei care exagerează proporţiile unui lucru, ale unei fapte etc.:

Mincinosul încoronează țânțarul și-l mărește cât măgarul. (SIMION FLOREA MARIAN)

Nicio frică de furnică, de ţânţar nici habar (Pop.) = Se spune despre cei care se laudă cu acţiunile lor, dar care, în realitate, nu pot face nimic:

Nicio frică De furnică, De ţânţar Nici habar. Se zice despre oamenii cei lăudăroşi, însă neputincioşi, cari se laudă că cine scie ce ne-or face, însă din causa neînsemnătăţii lor, nu pot nimic să ne strice. (SIMION FLOREA MARIAN)

Strecură ţânţarul şi înghite armăsarul (sau **cămila**) (Pop.) = Se spune despre cei care se feresc să facă greşeli mici, dar fac greşeli mari:

Povăţuitori orbi, care strecuraţi ţânţarul şi înghiţiţi cămila! Vai de voi, cărturari şi farisei făţarnici! (BIBLIA)

[…] *minoritatea vrea să înghită majoritatea şi cu alte cuvinte ţânţarul vrea să înghită armăsarul, dar domnii maghiaro-secui nu ar trebui să uite că „Saltus in natura non datur”.* (IOAN OROȘ, IOAN RANCA)

Ţânţarul cu armăsarul (sau **cu măgarul**) (Pop.) = Se spune despre cei care încearcă să asocieze două persoane sau să îmbine două lucruri total diferite:

S-apucă ţânţarul Cu armăsarul. Om sărac, nevoiaş, cu un bogat. (SIMION FLOREA MARIAN)

Unge-te cu untură de ţânţar trăsnit (Pop.) = Se spune, în glumă, celui care se vaită de o boală uşoară:

Adesea se aude în popor: Apoi dacă te doare rău: unge-te cu untură de ţânţar trăsnit, cu untură de muscă văduvă netrecută drumul; (SIMION FLOREA MARIAN)

ŢÂRĂ

A face ţâră şi fărină (sau **praf şi ţâră**), **a se face ţâră şi nemică** (Reg.) = A se face praf şi pulbere:

Praf și țâră m-o facut. (POP.)

A se face ţâră = a) A se rupe, a plesni, a se face fărâme:

Cămășile pe ei erau negre ca coșul, nespălate cu lunile și făcute țâră de nu găseai petec bun să legi sare. (ŞEZĂTOAREA, XII)

(Fig.) *Se cătrăni și să-nfioră, de gândeai că toată țâră se face.* (I. POP-RETEGANUL)

b) A se strânge ghem (de frică):

Să făcea țâră de frică ce-i era. (ŞEZĂTOAREA, VII)

ŢÂRUCĂ

Nici ţârucă = Nici pic, de loc, câtuși de puțin:

Ce folos că nu-i putere,/ Nici țârucă mângâiere. (VASILE ALECSANDRI)

ŢÂŢĂ

(**A fi**) **întors de la ţâţă** (Pop.) = Se spune despre un copil care, deşi a fost înţărcat, este alăptat din nou şi care, la maturitate, devine o piază rea pentru semenii săi:

Ruteanul crede că întâlnirea unui om, care ca copil a fost înţărcat şi apoi iarăş întors la ţâţă, este un semn rău; de aceea copiii înţărcaţi nu se mai întorc la ţâţă. (ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE)

Și cică o mulțime de oameni și de sălbătăciuni zac fără suflare în pădurea lui numai din astă pricină: se vede că [cerbul] *este solomonit, întors de la țâță, sau dracul mai știe ce are de-i așa de primejdios.* (ION CREANGĂ)

„Mamă! dă-mi țâță, mamă! că te bat!” că moș Tănase a fost întors la țâță și a supt până i-a crescut toți dinții; (I. L. CARAGIALE)

A avea ţâţă (Pop) = A avea suficient lapte pentru a-şi alăpta copilul:

Dar ai țâță de ajuns? (CONTEMPORANUL, IV)

A da ţâţă (Pop.) = A alăpta:

Nevasta lui, după ce-şi scăldă copilul, îl înfăşă şi-i dete ţâţă, îl puse în albie lângă sobă, căci era iarnă; (ION CREANGĂ)

Dați-i nițică țâță băiatului meu... Hulpav, frate-meu se repede și suge. (ZAHARIA STANCU)

Copilul până nu plânge, mă-sa nu-i dă țâță. (ȘEZĂTOAREA, I)

A secat ţâţa caprei (Pop.) = A se termina cu foloasele uşor obţinute:

Dar acum li s-a înfundat și lor [grecilor]*; a secat țâța caprei!…* (VASILE ALECSANDRI)

Parcă tot suge la ţâţă (Pop.) = Se spune despre un om prost, fără judecată:

Om în trup destul de mare şi minte de copil are; ştie vorbe să îndruge, parcă tot la ţâţă suge. (ANTON PANN)

ŢÂŢÂI

A-i ţâţâi (cuiva) **măseaua =** A avea mare poftă de băutură:

Îi țâțâia măseaua după un pahar de vin.

A-i ţâţâi sau **a-i tremura** (cuiva) **inima** (sau, fam., **curul, brăcinarul, fundul, turul**) **=** A-i fi foarte frică; a tremura de frică:

Comăneșteanu rămase nedumirit, uitându-se la birjarul jidan, căruia îi țâțâia inima de frică. (DUILIU ZAMFIRESCU)

Le țâțâia curu'de frică – mai vârtos boierilor. (NICOLAE IORGA)

– Văd, moș Nichifor, dar îmi tremură inima în mine de frică! (ION CREANGĂ)

Jendarilor le tremurau penele când îi auzeau numele. Și domnilor le țâțâia fundul. (ION LĂNCRĂNJAN)

ŢÂŢÂNĂ

A apuca (sau **a prinde, a strânge**) (pe cineva) (**ca**) **în cleşte** sau (reg.) **a strânge** (pe cineva) **în ţâţâni.** v. **cleşte.**

A fi sărit din minte (sau, fam., **din ţâţâni**)**.** v. **sărit.**

A-şi ieşi afară din fire (sau **din sine, din pepeni, din ţâţâni, din papuci**). v. **afară.**

A-şi sări din ţâţâni (sau **din balamale, din nituri**) ori (reg.) **a sări de pe ţăncuş.** v. **sări.**

ŢEAPĂ

A da, a trage sau **a lua ţeapă** (Fam.) = **a)** A înşela sau a fi înşelat; a fura sau a fi furat:

Cu cât se poartă mai amabil partenerul de afaceri, cu atât mai repede îți trage țeapă. (GEORGE TUICĂ)

Din nou, am reușit să le trag o țeapă îngâmfaților ăstora de milionari, pe care îi doare în pantofi de sărmanii pensionari […] (DUMITRU CRUDU)

b) (Arg.) A absenta de la o întâlnire:

A plouat și am stat după curul lui Mircea, care mi-a dat țeapă și n-a mai venit. (CORINA OZON)

c) (Arg.) (În limbajul adolescenţilor) A pleca dintr-un local fără a achita nota de plată.

A înțepa cu limba sau (reg.) **a fi cu** (sau **a avea**) **piper, ţepi pe** sau **aguridă sub limbă.** v. **limbă.**

A lua țeapă (sau **plasă**) (Arg.) = A se păcăli, a se fraieri:

Eu am luat ţeapă, tu iei ţeapă la rândul tău şi ştii de ce, mă? C-aşa-i viaţa. Primeşti ţeapă, dai ţeapă, nu-i nimic personal. (BEATRIS SEREDIUC)

Există persoane care „se pricep la oameni", „se prind" repede cu cine au de a face, intuiesc „câte parale face" omul din faţa lor, spre deosebire de alţii care se înşală asupra adevăratei naturi a interlocutorului, „iau plasă" sistematic [...] (MIHAI DINU)

A trage (sau **a pune, a înfige, a implânta, a sui**) **în ţeapă =** A omorî pe cineva străpungându-l cu o ţepuşă:

[…] *iar Vlad Țepeș, de te-ar prinde înghețat pe maidan, te-ar trage în țeapă ca să dea o pildă tuturor stârpiturilor sentimentale, care ne-au umplut literatura de văicăreli.* (EUGEN LOVINESCU)

Nu avem voie să îi tragem în ţeapă pe prieteni, pe tovarăşii din vechile alianţe, pe fraţi... – Ce să spun! Uite, nu-l vom trage în ţeapă, dacă asta vrei. (GH. VÎRTOSU)

[…] *iară dacă slujitoarea lui va veni mai-nainte, să ştie că pe toţi megiaşii lui îi pune în ţeapă şi pe dânsul într-una mai sus decât pe toţi.* (P. ISPIRESCU)

ŢEAPĂN, -Ă

A avea cerbice ţeapănă. v. **cerbice.**

ŢEASTĂ

A-i veni (cuiva ceva) **prin ţeastă =** A gândi (ceva), a-şi imagina ceva:

Cu ce drept şi cum de vă trece prin ţeastă că aţi putea izbuti ? (GEORGE MIREA)

ŢEAVĂ

A-i trage (cuiva) **o ţeavă de bătaie** (Fam.) = A bate foarte tare pe cineva:

De data asta, i-a tras o țeavă de bătaie de l-a liniștit.

ŢEH

A ieşi (sau **a scoate**) **la ţeft** (Pop.) = A da în vileag:

Până la urmă totul a ieșit la țeft.

A fi la ţeft (Înv.) = A se afla într-o poziţie-cheie, de care depinde totul:

Mult prăpăd făcură atunci tătarii în ţară: tăiau, jăfuiau, pârjoleau şi jecmăneau, până ce prinseră de veste cei de la ţeft. [fig. centru de acțiune, stăpânire] (P. ISPIRESCU)

Ce-i pasă, în adevăr, cutărui boier ori cutărui burghez de la ţeft dacă muncitorimea ţării geme din greu în ghearele zapciului, ale primarului ori ale bravilor noştri ofiţeri! (PRESA MUNCITOREASCĂ și SOCIALISTĂ din ROMÂNIA: 1865-1900)

ŢEL

A lua ţelul (ori **pe ţel**) sau **a ţine ţelul** (ori **la ţel**) sau **a se uita** (ori **a căuta**) **pe ţel** (Reg.) = A ochi cu puşca:

Vânătorul a luat țelul și a tras.

A trage la țel (sau **a împușca în țel**) = A trage la țintă:

Acolo era o mulțime de cătane la pușcate-n țăl. (I. POP-RETEGANUL)

Am pus-o [pușca] *la ochi și am așteptat să-mi vie ursul în țel.* (NICOLAE GANE)

ŢELELEŢ, -EAȚĂ

A se ţine (sau **a se lua** etc.) **ţeleleţ de** (sau **după**) **cineva** = A nu-i da pace cuiva; a plictisi pe cineva prin prezenţa sa:

Se ia țeleleț după mine, ce să le faci? (ION CREANGĂ)

ŢELINĂ

A rămâne în țelină = A rămâne nelucrat:

Opri fierul plugului în pământul rămas în țelină, acoperit cu iarbă săracă. (PETRU DUMITRIU)

A rupe (sau **a tăia, a strica, a desfunda**) **ţelina** (sau **țelinile**)**.** v. **rupe.**

ŢENCHI

A da în ţenchi (Mol.) **=** A închina cu paharul, ciocnind:

Mesenii au dat în țenchi.

A da în ţenchi = A se frământa, a se zbate pentru a găsi o rezolvare; a da din colţ în colţ:

– Părinţele, intră în vorbă iar moş Dumitru, este drept că după războiul ăsta marele, au fost vo doi ani, dacă nu trei, că dai în ţenchi şi nu găseai în ziua de Ignat un pic de zăpadă să arunci sub coada porcului, când crapă de foc. (DAMIAN STĂNOIU)

A pune ţenchi (sau **ţenchiul**) (unui lucru, unei situaţii) = A face să înceteze:

[...] *cu această făgăduință că și letopiseț întreg să aștepți de la noi de om avea dzile și nu va hi pus preavecinicul sfat puternicului Dumnedzău țărâi aceștiia țenchiu și soroc de sfârșire.* (MIRON COSTIN)

[Ionel Jianu] *a contribuit atât de mult la deschiderea zărilor culturii româneşti spre un viitor pe care-i dorim din toată inima să-l vadă realizat de generaţiile tinere, biruitoare cu jertfa supremă, asupra apocalipsului ce părea să fi pus ţenchi – vorba cronicarului – neamului românesc.* (ION MANEA)

A umbla (sau **a da**) **din ţenchi în ţenchi** (Înv.) = A umbla din loc în loc după ceva:

Dă din țenchi în țenchi. (ȘTEFAN PAȘCA)

ŢEP

A pune sub ţep = A ţine în carantină:

În curţile infectate de vreo boală molipsitoare sau în localităţile puse sub ţep este oprit persoanelor străine a se culca prin coşare, grajduri [...] *unde se ţin vite.* (CONSTANTIN BĂICOIANU)

ŢESALĂ

A-i trage (sau **a-i da**) (cuiva) **o ţesală** (sau (reg.) **o săceală**) (Fam.) = A bate zdravăn pe cineva:

Doamne, ce ţăsală i-am mai trage. (MIHAI BENIUC)

I-am dat şi o săceală. – Şi ce-a mai spus? s-a interesat printre altele, Profira, prefăcându-se că aşază sârma de la plasa porţii. (GH. MATCIN)

ŢESE

A ţese drumul (Rar) **=** A umbla des pe acelaşi drum:

Bolnav şi înfricoşat de experienţa nocturnă de la Wuthering Heights, Lockwood îşi ţese drumul înapoi la Thrushcross Grange, unde găseşte ospitalitatea lui Nelly Dean. (MONICA PILLAT)

A ţese iute din picioare (Rar) **=** A merge repede:

Cât-colea, Axinia ţesea iute din picioare, şi sânurile-i tari săltau în cadenţă sub cămaşa-i albă şi subţire. (CALISTRAT HOGAŞ)

A-i ţese vorba (Rar) **=** A aduce vorba despre ceva:

Între altele, au țesut boieriul vorba și despre haine. (I. G. SBIERA)

A-i ţese cuiva iţele (Rar) **=** A unelti împotriva cuiva*:*

Rău este c-a mai putut să vină să-şi ţese iţele atât de aproape [...] (IOAN DUMITRU DENCIU)

Pânza nu se ţese fără spată = Se zice despre cele neapărat necesare în anumite împrejurări:

Nu se ţese pânza-n drum,/ Fără iţe, fără sul!/ Nu se ţese pânza-n baltă,/ Fără iţe, fără spată! (GH. FOCȘA, DANIELA OLTEAN)

Şi-a găsit vremea a ţese pânza! = Se zice despre cineva care face un lucru într-un moment nepotrivit:

Şi-a găsit vremea a ţese pânza! (IULIU A. ZANNE)

ŢEST

A pune (cuiva) **ţestul în cap = a)** A prosti (pe cineva); a supune (pe cineva):

Să-ți fac eu un lucru, ascultă la mine,/ Să trăiești cu dânsul încă și mai bine./ Îl îmbrobodești, știi, chiar ca p-o muiere,/ Îl pui în cap țestul și rabdă-n tăcere. (ANTON PANN)

b) A încălca credinţa conjugală.

A umbla cât ține țestul (sau **ca țestul**) = A umbla foarte mult:

E umblat ca țestul, dragă! îi ținea hangul o altă cumătră, râzând din tot trupul. (ANALELE DOBROGEI, vol. 2, 1921)

Îi dă zestre nouă țeste = Se zice despre o fată lăudăroasă care n-are zestre:

Du-te la moară/ Şi te 'nsoară/ Şi ia fata lui Cicoară,/ Cu cercei,/ Cu ghiocei,/ Cu salbă de nouă lei/ Şi ia zestre/ Nouă țeste/ Şi-un ogar/ După car. (POP.)

ȚIGAN

A (**o**) **nimeri** (sau **a** (**o**) **brodi**) **ca țiganul miercurea** (sau **vinerea**) **la stână.** v. **nimeri.**

A (**o**) **nimeri ca Irimia** (sau **ca Ivan, ca Stan**) **cu oiştea-n gard** sau **a** (**o**) **nimeri ca țiganul la împărat, a** (**o**) **nimeri ca nuca în perete.** v. **nimeri.**

A azvârli (sau **a arunca, a băga**) **moartea-n țigani = a)** A învinui pe nedrept pe cineva, a da vina pe alții:

Dar poate c-a fost chiar aşa, şi ovreiul de frica închisorii a răsucit şurubu, a şi aruncat, vorba ceea, moartea în țigani […] (NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ, vol. 9, 1911)

b) A lansa o idee, un proiect fără finalitate, care provoacă doar confuzie, derută:

Din câte scrie Christofi, zicând că clica şi Bolliac vor să arunce moartea în țigani: că fac ei, şi se spală pe alții. (I. HELIADE RĂDULESCU)

A face planul ca țiganul. v. **plan.**

A fi deprins (**cu nevoile**) **ca țiganul cu scânteile** (sau **scânteia**)**, a fi învățat** (la ceva) **ca țiganul cu ciocanul.** v. **scânteie.**

A se duce unde a dus mutu iapa şi țiganu cârlanu = A se duce foarte departe:

Acu „du-te unde a dus mutu iapa şi țiganu cârlanu". Diavolul, de necaz, plângea de speria lumea. (CODRU RĂDULESCU-CODIN, D. MIHALACHE)

A se îndesa ca țiganul la praznic = A se înghesui foarte tare unde e rost de mâncare şi băutură fără plată:

Privați de sentimentul demnității, încovoindu-ne în fața fiecărui venetic, punându-l în capul mesei, iar noi stăm la coadă ca țiganul la praznic. (http://www.literaturasiarta.md/)

A se îneca (**tocmai** sau **ca țiganul**) **la mal.** v. **mal.**

A se muta (sau **a umbla**) **ca țiganul cu cortul** (sau **ca țiganul de laie cu cortul în spinare**) **=** A se muta, a umbla din loc în loc; a fi nestatornic:

Umbla prin țară, prin străinătate – „cu cortul", cum zicea acest mare admirator al țiganilor – venea câte o zi, două prin Bucureşti, unde avea un atelier în strada Batiştei […] (AL. VLAHUȚĂ)

[…] *îşi găsise şi o casă destul de bună pe care o închiriase, cu vie în curte, cu câțiva pomi, tot a unui popă, a celui care ieşise la pensie şi plecase la satul lui, că, aşa e, „milițienii şi popii sunt ca țiganul cu cortul, azi eşti aici, mâine la dracu-n praznic..."* (JEAN BĂILEȘTEANU)

Măgureanu, trecând pe lângă Petrică şi Bălaşa, le spuse că nu mergeau pe stradă ca să nu se uite vecinii după ei ca după nişte țigani care se mută cu cortul. (MIU MĂRGINEANU)

A-i fi milă ca țiganului de pilă = A nu cruța pe nimeni, a nu avea milă deloc:

Mi-e jale, mi-e milă/ Ca țiganului de pilă. (IOAN POPOVICI)

Aveți milă de câini cum are țiganul milă de pilă! (http://www.observatordebacau.ro/)

A-şi da în petic (**ca țiganul**)**.** v. **petic.**

A-şi lăuda marfa (**ca țiganul ciocanul** ori **pila**)**.** v. **marfă.**

Vorba (sau **povestea**) **ţiganului** = Formulă cu care vorbitorul introduce o expresie, o zicătoare, un proverb:

În vacanţă ne duceam acasă, ş-apoi, vorba ţiganului cu „Crăciunul sătulul...” (ION CREANGĂ)

Ce vă pasă, voi sunteţi naţiunea... cu moartea voastră a murit şi naţiunea, vorba ţiganului: ce-mi pasă mie că trăieşte toată lumea, dacă mor eu. (MIHAI EMINESCU)

ŢIGARĂ

A nu pune ţigară în gură = A nu fuma:

Nu voi mai bea cafea şi nu voi bea niciun fel de alcool, precum nu voi mai pune în gură niciun fel de ţigară. (TRAIAN CHELARIU)

A suci (sau **a răsuci**) **o ţigară** = A pregăti o ţigară, umplând cu tutun foiţa făcută sul:

Iară tu sucești țigară,/ Smulgi la fire din musteți/ Și-n vorbirea-nteresantă/ Torni câte-un cuvânt isteț. (MIHAI EMINESCU)

Preotul luă șervetul ce stătuse până acum neîntrebuințat alături, își șterse tacticos mustățile, buzele și începu să-și răsucească o țigară. (PAVEL DAN)

Și, dezgustat, sătul până-n gât de atâta ședere între sucmanele jegoase, scoase o tabacheră roșie cu o potcoavă de metal deasupra și începu a-și face țigară. (ANTON BACALBAȘA)

A trage (sau **a aprinde, a bea**) **o** (sau **din**) **ţigară** (Reg.) = A fuma:

Trăgea din ţigară cu nervozitate. (MIHAIL SADOVEANU)

Vorbea, din când în când trăgea din ţigară cu un aer preocupat-convenţional, ridicând niţel şi din sprâncene şi rotind apoi capul, când sufla fumul. (PETRU CIMPOEȘU)

A întors capu-ncolo şi a început să bea din ţigară. (I. L. CARAGIALE)

Cât ai sfârşi (sau **ai bea**) **o ţigară** ori **în câtă vreme ai bea o ţigară** (Reg.) = Foarte repede:

După ce termină cu spoitul, veni rândul pământului de pe jos. Cât să fumezi o țigară, și era neted ca masa, din mâinile îndemânatice ale Tudoriței, care-l bătătorea mergând de-a-ndăratelea. (PANAIT ISTRATI)

ŢIGĂNESC, -EASCĂ

A împrumuta (sau **a lua**) **bani ţigăneşti** = A face rost de bani cu orice preţ:

De-aş împrumuta bani ţigăneşti şi nu mă las, o iau. (D. UDRESCU)

A sta ca o pomană ţigănească = A nu face nimic:

Stai ca o pomană țigănească toată ziua.

A se întinde ca o pomană ţigănească. v. **pomană.**

ŢIITOR, -OARE

A se rupe ţiitoarea (Fam.) = A muri:

Stinge-i candela şi rupe-i ţiitoarea – aruncă-i cenuşă în ochi şi dă-i la şale. (BARBU LĂZĂREANU)

ŢINE

(**De**) **să mă ţii** (sau **ţină**) **minte** = Se spune pentru a sublinia violenţa unor acţiuni sau a unor manifestări:

Ţi-as face un carambol să mă ţii minte. (ION VINEA)

– Hai, facem proba şi dacă n-o să mă ţii minte şi în viaţa de apoi, te las să-mi dai cu ciorbă pe singurul meu costum şic! (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 30, 1977)

A (**nu-**)**l ţine** (pe cineva) **punga** (sau **buzunarele**) = A (nu) face faţă la o cheltuială:

Dacă ţin, să fac cerere să mi se acorde un apărător; dacă mă ţine punga, unul plătit... (PAUL GOMA)

Dacă te ţine buzunarul să cumperi carne de viţel sau de porc. Dacă ai cu ce să fierbi apa. (ION CRISTOIU)

A (**nu-**)**l ţine cureaua** (sau **brăcinarul, chingile**) (pe cineva)**.** v. **curea.**

A (**nu**) **se** (**mai**) **ţine sufletul** (sau **suflet de om**) (în cineva) = A (nu) mai trăi, a (nu) mai fi în viaţă:

Stau şi mă mir cum de se mai ţine suflet de om într-o fiinţă aşa de mititică ca tine. (POP.)

A (**o**) **ține înainte** (sau **întruna**) **că...** = A susține cu tărie, cu insistență că...:

Tu s-o ții înainte că [soarele] *de la apus răsare.* (I. POP-RETEGANUL)

Ceilalți zei țineau întruna ba că uneia, ba că celeilalte se cuvine mărul. (P. ISPIRESCU)

A (**o**) **ţine una** (**şi bună**)**, a ţine întruna** (sau **morţiş**)**, a o ţine** (**coardă** sau **sfoară**) **înainte** (sau, fam., **ca prostul** ori **ca prostul înainte**) **=** A susţine cu insistenţă ceva:

Să-i fi zis toată lumea că-i urât și obraznic, ea ținea una și bună, că băiat ca băiatul ei nu mai este altul! (ION CREANGĂ)

Deoarece breasla cojocarilor din Arad ținuse morțiș ca cojocarii din alte părți să nu-și poată scoate marfa la vânzare decât în ziua a treia, Bocioacă-și avea și el, ziua-ntâi și ziua a doua […] (IOAN SLAVICI)

Nici Spiru Prasin nu ținea morțiș la pieirea năcăjitului Scântee. (MIHAIL SADOVEANU)

Nici n-aș fi crezut, da Indreiu și Mitru or ținut-o înainte, să nu ne lăsăm și să nu ne dăm. (ION LĂNCRĂNJAN)

A face ori **a ține** (sau **a se da în**) **dragoste** (cu cineva)**.** v. **dragoste.**

A fi ţinut să... (sau **a..., la..., asupra...**) **=** A fi obligat să...:

Vor fi ţinuţi să se supună neîntârziat. (CAMIL PETRESCU)

A i se ţine (sau **a-i sta, a-i atârna**) **viaţa într-o aţă** (sau **într-un fir de aţă, de păr, de pai**) = **a)** A fi pe punctul de a se rupe:

Cu antereu de canavață [(înv.) pânză groasă de cânepă]*/ Ce se ținea numa-n ață.* (ION CREANGĂ)

Fireşte, nu votăm nici în favoarea Guvernului, care se ţine într-un fir de păr [...] (MONITORUL OFICIAL al ROMÂNIEI, vol. 18, 2007)

b) A se afla într-o situaţie foarte nesigurã, a fi în mare dificultate sau aproape de moarte:

Abia când i se mai ținea viața într-un fir de păr, ajunse unchiașul la poarta de argint a Sfintei Vineri. (BARBU DELAVRANCEA)

Văzu ăla că nu e glumă, că-i sta viața numai într-un fir de ață, și, ca să scape de moarte, spuse că la el este inelul. (P. ISPIRESCU)

A întinde masa sau **masă** (**mare**) sau **a ţine masa întinsă.** v. **masă.**

A lua (sau **a apuca, a ține**) (pe cineva) **de guler.** v. **guler.**

A nu se mai (**putea**) **ține pe** (sau **în**) **picioare** sau **a nu-l ține pe cineva picioarele** = A nu putea sta în picioare, a se împletici (de oboseală, de slăbiciune etc.):

Mergând ei tot pe munte în sus, numai ce văd că de la o vreme nu să mai pot ținea-n picioare. (I. POP-RETEGANUL)

Mai pe urmă îl apucase o piroteală de nu se mai putea ținea pe picioare. (P. ISPIRESCU)

Aduc mâna să mă-nchin,/ Picioarele nu mă țin,/ Parcă nu-s făcut deplin. (POP.)

A nu se mai ține petic de petic (sau **zdreanţă de zdreanţă**)**, a nu se ţine pe** (sau **în**) **spate.** v. **petic.**

A nu se ţine nădragii (pe cineva) = Se spune despre cineva foarte sărac:

Mai săraci decât noi sunt olarii... nu se țin nădragii pe ei. (ZAHARIA STANCU)

A nu-i fi (cuiva) **nici cald, nici rece** sau **a nu-i face** (cuiva) **nici cald, nici rece** sau **a nu-i ţine** (cuiva) **nici de cald, nici de rece.** v. **rece.**

A nu-l (**mai**) **ţine locul** (sau **pământul**) = A fi neliniştit:

De-amar năvalnic n-o mai ţine locul. (G. COŞBUC)

Nu mă ține locul de bucurie.. îmi vine tot să cânt și să joc. (VASILE ALECSANDRI)

A nu-l mai ţine balamalele = A-şi pierde vigoarea; a îmbătrâni; (pex.) a fi foarte obosit:

Şi d-abia mai ținându-l balamalele, a pășit pârleazul înăuntru și zise […] (I. L. CARAGIALE)

Greşeală, fireşte, dar nu aveam încotro, fiindcă chiar nu mă mai ţin balamalele. (PAUL GOMA)

A nu-l mai ţine pământul = A nu mai avea loc pe pământ, a nu fi tolerat din cauza răutăţilor făcute:

Aşa mulţime de spurcaţi erau, încât nu-i mai putea ţine pământul. (P. ISPIRESCU)

De-aș fi așa blăstămat/ Precum îs de judecat.../ Pământul nu m-ar ținea. (JARNÍK-BÎRSEANU)

(În imprecații) *Cine-a sămănat urâtul,/ Să nu-l mai țină pământul.* (NERVA HODOȘ)

A nu-l mai ţine pielea (Pop.) = **a)** A fi foarte gras*:*

În ultimii ani abia mai mergea... de parcă nu-l mai ținea pielea.

b) A nu-şi mai putea stăpâni bucuria:

Când a văzut-o nu-l mai ținea pielea de bucurie.

c) A fi foarte îngâmfat.

A nu-l mai ţine spatele = A abandona o activitate:

Spre seară a plecat fiindcă nu-l mai ținea spatele.

A nu-l mai ţine şalele = A nu mai fi în stare să continue o activitate:

Pe cal, neică-ncăleca,/ O dată că-l săruta,/ Şalele nu-l mai ţinea/ Când oi zice viorea. (POP.)

A nu-l ţine întru (**o**) **nemică** (sau **nice într-o cinste**) (pe cineva) (Înv.) **=** A nu avea nicio consideraţie pentru cineva; a nu da doi bani pe cineva:

Și cu căzacii de loc iară să învrăjbisă rău, că nu-i ține într-o nemică. (ION NECULCE)

A nu-l ţine proptelele = A fi gârbov şi neputincios:

Pe bătrân nu-l mai țineau proptelele și abia mai mergea..

A o ţine (sau **a o duce**) **într-un cântec.** v. **cântec.**

A o ține (sau **a umbla**) **forfota.** v. **forfotă.**

A o ţine (**tot una cu...**) = A face fără întrerupere ceva:

De trei zile o ţin tot una cu mesele şi cu lăutarii. (VASILE ALECSANDRI)

A o ţine aşa (**ca gaia maţul**) sau **a ţine maţ** = A persista în aceeaşi atitudine:

Se supăra: „O ţii aşa ca gaia maţu, la gard am prins-o, la gard am legat-o. (MATEIU I. CARAGIALE)

Proștii proștilor sunt, mai ales, oamenii de știință – mărginiți, lipsiți de viziune, nu pricep că oamenii sunt toți diferiți, deci nu pot fi tratați la fel și o țin ca gaia mațul cu cifrele și formulele lor idioate. (OBSERVATOR CULTURAL, nr. 1010, 2020)

A o ţine aşa sau **a** (**o**) **ţine** (**tot**) **un suflet** (sau (**numai**) **o fugă**) = A fugi fără oprire:

De la Ocea până aproape de Grumăzeşti, a ţinut numai o fugă. (ION CREANGĂ)

A o ţine drug (**înainte**). v. **drug.**

A o ţine numai o gură = A face gălăgie:

Trântitura... produce o durere așa de mare, că cel bolnav numai o gură ține. (ȘEZĂTOAREA, I)

A o ţine pe-a mea (sau **pe a ta, pe a lui** etc.) = A nu-şi schimba atitudinea; a nu vrea să admită că altul ar putea avea dreptate:

În aparență e o sinucidere! – i-a spus apăsat secretarului primăriei, care o ţinea pe-a lui. (CRISTIAN TEODORESCU)

A o ţine sfoară (sau **aţă**) (Reg.) = A merge fără oprire:

Urcă numai spre dreapta. Ţine-o aţă până în tufa de sânger. (LUCIAN BLAGA, DORLI BLAGA)

A o ţine spre... = A merge spre...:

O ţin spre locul sfinţit. (LUCIAN BLAGA)

A o ţine talpă. v. **talpă.**

A o ţine tarara. v. **tarara.**

A purta (sau, rar, **a paşte, a ţine, a păzi, a păstra**) (cuiva) **sâmbetele.** v. **sâmbătă.**

A se lua (sau **a fi, a sta, a se ține**) **de gât** (cu cineva)**.** v. **lua.**

A se ţine (cu cineva) (Pop.) **=** A trăi cu cineva:

Să vezi şi tu cât sufăr ăia care s-au ţinut cu surori-sa. (POP.)

A se ţine (de ceva) **ca orbul de gard.** v. **orb.**

A se ţine (de ceva) **cu dinţii.** v. **dinte.**

A se ţine (după cineva) **ca dracul după** (sau **de**) **popă** (sau **călugăr**)**.** v. **popă.**

A se ţine (sau **a pleca, a se duce**) **landră.** v. **landră.**

A se ţine (sau **a sta**) **la o parte** (sau **deoparte, la distanţă, în rezervă**) **=** A nu lua parte la ceva:

Omul fusese închis, și-apoi, după ce fusese eliberat, stătuse la o parte un pic. (ION LĂNCRĂNJAN)

Căpitanul vaporului se ținuse pe tot timpul conflictului la distanță, într-o prudentă rezervă. (JEAN BART)

A se ţine (sau **a şedea**) **abanos.** v. **abanos.**

A se ține (sau **a umbla**) **după fuste =** A fi afemeiat:

Eram un mucos, un muțunache. Nu știam decât să mă țin după fuste. Adică se țineau ele după mine. (JEAN BART)

[...] *părea că nu are preocupare mai importantă decât să se ţină după fuste.* (ION PETRU CULIANU)

A se ține (sau **a-și vedea**) **de ale sale.** v. **său.**

A se ţine aţă de un drum (**de o cărare** etc.) = A nu se abate de la un drum:

[...] *nici nu aşteaptă să sfârşească noru-sa cu vorba, îşi ia pe ea nouă cojoace, ia turma de oi şi de capre înainte şi ţine aţă cătră pădure.* (TRAIAN GHERMAN)

A se ține ca nevoia de om. v. **nevoie.**

A se ţine ca râia de om = A fi nelipsit de lângă cineva; a urmări pe cineva pretutindeni:

Vorba ceea: Se ţine ca râia de om. (ION CREANGĂ)

– Ia te uită la ea, cum se ține ca râia de om. Apoi, bine, mă femeie, tu nu știi că lui Ivan îi trebuie: tabacioc – votchi – femei – lăutari? (EUGEN LOVINESCU)

A se ţine cosor. v. **cosor.**

A se ţine de buchea legii. v. **buche.**

A se ţine de câra (cuiva)**.** v. **câră.**

A se ţine de cioace. v. **cioacă.**

A se ţine de coada cuiva. v. **coadă.**

A se ţine de goange. v. **goangă.**

A se ţine de mână. v. **mână.**

A se ţine de pasul cuiva. v. **pas.**

A se ţine de poala (sau **poalele**) **mamei.** v. **poală.**

A se ţine de poalele (sau **pulpana, fustele**) (cuiva)**.** v. **poale.**

A se ţine departe (de cineva) **=** A se feri de primejdii:

Acum se ținea departe de foștii tovarăși. (CEZAR PETRESCU)

El vinovatul... se ţine departe de victimele lui... (NICU HORODNICEANU)

A se ţine de vorbă sau **a** (**-și**) **ține vorba** (ori, pop., **vorbele**)**.** v. **vorbă.**

A se ţine drept. v**. drept.**

A se ţine droaie după (cineva sau ceva) = A urma în număr mare pe cineva sau ceva; a acţiona păstrând ritmul impus de cineva sau ceva:

Copiii se ţineau droaie după el, fericiţi de duruitul darabanei şi de glasul lui Gheorghe Baciu. (MIHAIL SADOVEANU)

[...] *prea frumoasa lui noră de la Bucureşti se trăgea în bărci cu cine se nimerea, se ţineau bărbaţii droaie după fundul ei, n-o mai sătura nimeni, îşi dăduse arama pe faţă.* (OLIMPIAN UNGHEREA)

A se ţine drug (**de ceva** sau **de cineva**)**.** v. **drug.**

A se ţine duluţă. v. **duluță.**

A se ţine după fundul (sau **curul, turul**) (cuiva) = **a)** A se linguşi pe lângă cineva; a căuta protecţia cuiva:

A uitat codoşul cum se ţinea după fundul meu să nu mă duc la alt peşte. L-am umplut de bani şi acum... (VALENTIN NICOLAU)

b) A se ţine scai de cineva:

Ne ţineam după fundul lui, domnu' profesor, eu și un coleg, eram locotenent, ar fi vândut arme prin Africa și alimentat cu prospătură românească bordelurile de lux din Europa. (CONSTANTIN STOICIU)

A se ţine funie = A se întinde, a continua neîntrerupt:

Se ţinea funie pădurea până peste şapte dealuri. (POP.)

A se ţine furcă (cu cineva). v. **furcă.**

A se ţine gaie după (sau **de**) **cineva.** v. **gaie.**

A se ţine gaiţă de (sau **după**) **cineva.** v. **gaiță.**

A se ține gata = A sta pregătit pentru a face ceva:

Calul îi zise: ține-te, stăpâne, gata, că iată se apropie gheonoaia. (P. ISPIRESCU)

Dete poruncă fiecărei cete, care şi pe unde să se țină gata. (IDEM)

A se ţine gârbă (de cineva)**.** v. **gârbă.**

A se ţine grapă (**de cineva** sau **de ceva**)**.** v. **grapă.**

A se ține lanț. v. **lanț.**

A se ţine lipcă (**de cineva** sau **de ceva**). v. **lipcă.**

A se ţine mare. v. **mare.**[1]

A se ţine norocul sau **sărăcia** (după cineva) **ca pulberea după câini** (sau **câine**) = A nu reuşi:

Se ţinea, vezi, norocul după dânşii ca pulberea după câini, cum se zice. (P. ISPIRESCU)

[SULTANUL:] *Ești nenorocit?* [PESCARUL:] *Norocul se ține după mine ca pulberea după câine.* (ANTON PANN)

A se ţine pe loc = A nu cădea, a sta în picioare:

[Pușca] *mi-a ros umerile,/ Sabia șoldurile,/ Cât de-abia mă țin pe loc/ Și n-am parte de noroc!* (VASILE ALECSANDRI)

A se ţine scai (de cineva) sau **a se ţine** (de cineva) **ca scaiul de oaie.** v. **scai.**

A se ţine sufletul în cineva = A fi viu, a trăi:

Singur mă mir că se mai ține sufletu-n mine. (I. G. SBIERA)

A se ține șugă (de cineva) (Reg.) **=** A se ține scai (de cineva): *Se ține șugă de mine.* (POP.)

A se ține tot (**de**) **una** (sau **unul**) **=** A fi unul lângă altul, formând un tot:

[Humulești] *sat mare și vesel, împărțit în trei părți, care se țin tot de una: Vatra satului, Delenii și Bejenii.* (ION CREANGĂ)

A se ține (sau **a-și ține**) **cu bănat.** v. **bănat.**

A se ține sau **a ține** (pe cineva) **treaz** = A rămâne (sau a sili pe altul să rămână) treaz:

Dorința... teama... m-au ținut treaz. (ZAHARIA STANCU)

A ședea (sau **a sta, a se ține**) **de capul cuiva** sau **a se pune pe capul cuiva.** v. **cap.**

A ține mânie (sau **pizmă, supărare, alean,** rar, **urgie, dușmănie**) = A păstra sentimente de ură, de mânie față de cineva:

Nu voi arunca o privire întunecoasă împotriva voastră, căci sunt milostiv, zice Domnul, și nu țin mânie pe vecie. (BIBLIA)

Îl cuprinse mila de vecina lui și ar fi alergat în grabă, dacă ar fi știut că ea nu mai ține supărarea. (N. DUNĂREANU)

El doară știe/ Că lui nu-i pot ținea mânie. (G. COȘBUC)

Câte-s de la noi la deal,/ Toate țin pe mine-alean. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Dacă nu vor asculta de ea, nu vor întoarce cheltuiala, iar călugării de le vor ține pizmă […] (ION-RADU MIRCEA)

A ține (ceva sau pe cineva) **sub cheie.** v. **cheie.**

A ține (ceva) **în** (sau **pe**) **loc.** v. **loc.**

A ține (ceva) **în loc** = A împiedica să evolueze:

Încerca să termine mai repede, dar parcă-l ține ceva în loc.

A ține (cuiva) **rândul.** v. **rând.**

A ține (cuiva) **mânie.** v. **mânie.**

A ține (cuiva) **o predică** (sau **predici**). v. **predică.**

A ține (cuiva) **ursita =** A fi stăpân pe viața cuiva și a dispune de ea după bunul său plac:

Sfântu Nichita,/ Ținându-ne ursita,/ Stă-n mijloc de casă/ Cu sabia scoasă. (POP.)

A ține (**de**) **rău** (pe cineva, rar, ceva) = A face (pe cineva) răspunzător; a fi supărat (pe cineva):

Nu cred să mă ții de rău pentru că mi le-am luat. (P. ISPIRESCU)

A ține (**în**) **clește** (pe cineva)**.** v. **clește.**

A ține (la cineva) **ca la pingele.** v. **pingea.**

A ține (**o**) **numai** (sau **tot**) **o fugă** (ori **o gură, un plâns** etc.) = A alerga (sau a plânge etc.) fără întrerupere, fără a slăbi o clipă, fără a se opri:

Până la miezul nopții ținu tot un plâns. (I. POP-RETEGANUL)

Hargatul... a ținut tot o fugă până acasă. (I. G. SBIERA)

Boierul... se azvârle pe-un cal și ține numai o fugă, până pe lanuri. (ION CREANGĂ)

Trântitura... produce o durere așa de mare, că cel bolnav numai o gură ține. (ȘEZĂTOAREA, I)

A ține (**pasul**) **pe loc =** A nu progresa:

Caracterul mândru și inflexibil al romanilor, apoi literatura lor, i-a ținut pe loc: limba lor era de bronz. (G. COȘBUC)

A ține (**pe cineva** sau **ceva**) **sub** (sau **în**) **de aproape =** A controla pe cineva cu strictețe, permanent:

[…] *urmarea faptului că eu sunt fiu de militar și i-am ținut în „companie", i-am ținut aproape.* (DORA PAVEL)

A ţine (pe cineva) (**numai**) **pe** (sau **în**) **palme** (sau **pe braţe, pe mâini** sau, reg., **pe mână**) **=** A avea o grijă deosebită faţă de cineva:

O luat-o de muiere Pișta, ferariul... O ține de doamnă, numa' pe palme. (TITUS POPOVICI)

A ţine (pe cineva) (**tot** sau **numai**) **în... =** A nu slăbi pe cineva cu...:

Nu se îndură să mai plece, dar şi Smărândiţii îi toca gura, numai în politică îl ţinea pe conu Jenică. (NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ, vol. 9, 1911)

A ţine (pe cineva) **cu vorba** (sau **cu minciuna,** (înv.) **cu cuvinte**) **=** A duce pe cineva cu vorba:

– Mai auzit-ai dumneata de una ca aiasta? Și eu care te țineam cu vorba. (EUGEN LOVINESCU)

Eu mă tem că ne ţine cu minciuna. (IOAN SLAVICI)

A ţine (pe cineva) **de chică =** A prinde cu putere pe cineva de păr:

Îi da tifle, îi făcea coarne şi de chică îl trăgea,/ Şi apoi zicea că e în şagă, dacă-l videa că plângea. (C. NEGRUZZI)

Gâdele arăta prostimii bulucite într-o piaţă capul regelui, ţinându-l de chică – şi Caragea se scutură tot, zgâlţâit de un fior. (SERGIU DAN)

A ţine (pe cineva) **de vorbă** (sau, înv., **cu cuvinte**) **=** A vorbi cu cineva întrerupându-i o acţiune:

Ghiță se bucura când veneau geandarmii, îi ținea de vorbă și umbla mereu în voile lor. (IOAN SLAVICI)

Dar eu te țin de vorbă, domnule... și poate dumneata ai venit cu alte gânduri. (CEZAR PETRESCU)

Pân' de vorbă i-ei ținea,/ O sosi și Neculcea. (POP.)

A ţine (pe cineva) **fără cununie.** v. **cununie.**

A ţine (pe cineva) **în** (sau **din**) **frâu** (sau **în nouă frâne, în hăţuri, în strună, din** sau **de scurt**) sau, înv., **a ţine** (pe cineva) **scurt =** A nu lăsa cuiva libertatea de acţiune sau de mişcare; a supraveghea îndeaproape şi cu severitate (pe cineva):

Noua Curte domnească din București [...] *era plină de o gloată posomorâtă, pe care abia o ținea în strună un șirag îndesat de dorobanți și de aprozi.* (AL. ODOBESCU)

A stârnit mai degrabă râsul, decât admirația celor prezenți. Și asta pentru că animalul nu a acceptat cu una cu două să fie ținut în hățuri de celebrul interlop. (http://www.reporterntv.ro/)

Se ruga să-l ție din scurt și să fie foarte sever cu el. (AL.VLAHUȚĂ)

Ia, de-acum ai femeie cumsecade; numai s-o cam ții din frâu... ca nu cumva să-ți pună coarne. (ION CREANGĂ)

A ţine (pe cineva) **în braţe.** v. **braț.**

A ţine (pe cineva) **în cost.** v. **cost.**[2]

A ţine (pe cineva) **în şah.** v. **șah.**

A ţine (pe cineva) **la** (sau **în**) **respect.** v. **respect.**

A ţine (pe cineva) **pe lângă sine =** A face pe cineva să trăiască aproape de sine:

Dar tot atunci luă hotărâre nestrămutată a ținea feciorii și viitoarele nurori pe lângă sine – în casa bătrânească – și a nu orândui nimic pentru împărțeală până aproape de moartea sa. (ION CREANGĂ)

A ţine (pe cineva) **pe mâncare şi pe băutură, a ţine** (pe cineva) **pe mâncat**(**e**) **şi pe băut**(**e**) **=** A oferi cuiva mâncare şi băutură:

Numai tu ai fost darnic cu mine. M-ai ținut pe mâncare și băutură în împărăția ta! (PETRU DEMETRU POPESCU)

A ţine (**registrele, dosarele** etc.) **la zi =** A însemna cu regularitate, zilnic, schimbările survenite faţă de situaţia cuprinsă într-un registru, într-un dosar etc.:

Era ca un contabil meticulos, care îşi ţinea la zi registrul de debit şi credit [...] (MIHAI S. BOBOC)

A ţine (sau **a apuca**) **pe cineva de păr.** v. **păr.**

A ţine (sau **a lua**) **hăţurile în mână.** v. **hăț.**

A ţine (sau **a păstra**) **evidenţa** sau **a ţine** (sau **a avea**) **în evidenţă.** v. **evidență.**

A ţine (sau **a păstra**) **rândul.** v. **rând.**

A ține (sau **a pune**) **lumina sub oboroc.** v. **oboroc.**

A ţine (sau **a pune**) **mâna căpătâi =** A pune mâna sub cap drept pernă:

Apoi pusei mâinile căpătâi și mă lungii cu fața în sus. (BARBU DELAVRANCEA)

Acum am rămas singur pe lume cum spune şi cântecul: „îmi pun mâna căpătâi, n-am o vorbă cui să spui”. (DUMITRU MIRCESCU)

A ţine (sau **a pune**) **sub papuc** (ori **sub picior**) (pe cineva)**.** v. **papuc.**

A ţine (sau **a ridica**) **coada sus** (ori **a şedea cu coada îmbârligată**)**.** v. **coadă.**

A ţine (sau **a fi**) **de casa** (cuiva)**.** v. **casă.**

A ţine balanţa dreaptă. v. **balanță.**

A ține bine = A păstra în ordine deplină, a întreține bine:

La Brustureni... ea găsi... o grădină bine ținută, cu o florărie. (C. NEGRUZZI)

A ține capul sus sau (refl.) **a se ține cu capul pe sus** = A fi mândru, orgolios:

Ţine capul sus şi se uită undeva înainte, poate se gândeşte la ce a fost ieri. (OVIDIU BÎRLEA)

Apoi, la balamuc e dus/ Şi Sano, mândru, ţine capul sus./ Şi râde, râde în extaz,/ Dar lacrimi picură pe-obraz. (MIHAI STOIAN)

A ține casa (sau **contabilitatea**) = A fi casier (sau contabil):

Pezevenghiul ăsta îşi ţinea contabilitatea la punct, dar mânca banii furaţi, prin nevastă-sa. (CAMIL PETRESCU)

Fiindcă Grigore Iuga avea de descurcat nişte socoteli cu un slujbaş, anume Isbăşescu, care ţinea contabilitatea gospodăriei, în afară de diverse alte însărcinări, Titu Herdelea se simţea încurcat [...] (LIVIU REBREANU)

A ţine casă (cu cineva)**.** v. **casă.**

A ţine casă mare. v. **casă.**

A ţine casă (sau **masă**) **deschisă** = A primi bucuros și des mulți oaspeți:

[...] *şi orice om care a fost în Iaşi ştie că mitropolitul din Iaşi ţine masă deschisă conform tradiţiunilor lăsate de toţi mitropoliţii* [...] (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

A ţine catastifele. v. **catastif.**

A ţine clanţ (sau **fuior**)**.** v. **clanț.**

A ţine companie (sau **tovărăşie**) (cuiva) = **a)** A nu lăsa pe cineva singur, a fi mereu în preajma cuiva:

Nu ştie să judece; ăsta e singurul lucru care ne deosebeşte, dar e foarte nostim. Îmi ţine companie şi mă supraveghează [...] (ANDREI OIȘTEANU)

Aveam inima plină de recunoştinţă faţă de această zdreanţă omenească, ce ştiuse a-mi ţine tovărăşie [...] (PANAIT ISTRATI)

b) A ţine de urât (cuiva):

Au fost îngropate oase şi lucruri sortite să ţină tovărăşie morţilor. (CEZAR PETRESCU)

O carte îţi ţine tovărăşie şi îţi înlesneşte să evadezi. (PAMFIL ȘEICARU)

A ţine cont (de ceva)**.** v. **cont.**

A ţine creştineşte (sau **jidoveşte, păgâneşte**) (Înv.) **=** A urma preceptele creştine (sau mozaice, păgâne):

Nu ţinea păgâneaşte cu goţii, ce... creştineaşte. (DOSOFTEI)

A ţine cu dinţii să... = A dori foarte mult să...; a face tot posibilul pentru a...:

Cine a făcut o revoluţie ţine cu dinţii de ea, nu mai doreşte, se teme ca de foc de o nouă revoluţie. (ION D. SÎRBU)

În schimb am ținut cu dinții de ce-am avut, ca să las copiilor ceva. (ION LĂNCRĂNJAN)

A ţine doi pepeni într-o mână = A căuta să obţină profituri din două părţi:

– Auzi acolo, de ce! Fiindcă diavolița de greacă vrea să ție doi pepeni într-o mână, adică este amorezată după un calemgiu de la vistierie. (NICOLAE FILIMON)

A ţine dreapta (ori **la dreapta** sau **stânga,** reg., **hăisa**) = A merge (numai) pe partea dreaptă a unui drum:

Trăsurile furnică; „ține pe dreapta!", „mișcă mai repede!" „stânga!", „deschide-ți ochii!", strigă vizitiii unii la alții, într-un concert puternic de uruituri. (BARBU DELAVRANCEA)

A ține drumul (**calea** sau **drumurile**) = **a)** A practica tâlhăria la drumul mare; a haiduci:

Ministrul ce despoaie pe văduvă și pe orfan... ucigaşul ce ține drumurile... merg [la mormânt] *cu paradă.* (C. NEGRUZZI)

Acuma aş avea cale liberă de n-ar fi acest boţ de carne spârcos şi superător care-mi ţine calea la comoarele mele, ca balaurul din poveşti. (IACOB NEGRUZZI)

b) A umbla fără rost, haimana.

A ţine drumurile (sau **drumul, calea**) **=** A opri pe cineva din drum pentru a-l jefui sau a-l ucide:

Ucigaşul ce ţine drumurile merg cu paradă de să pun cu obrăznicie lângă însuşi locaşul Dumnezeului dreptăţii şi al îndurării; (C. NEGRUZZI)

A ţine frânele ţării (sau **ale împărăţiei**) **=** A conduce o ţară:

Recăpătând tronul, deşi fiul său devenise major, ea ţinea frânele ţării tot în mâinile ei. (GH. PÂRNUȚĂ)

Eu țiu frânele crăiei/ În părțile Arăpiei. (POP.)

A ţine fuior (cu cineva)**.** v. **fuior.**

A ţine fumul de pe urma (cuiva). v. **fum.**

A ţine hangul. v. **hang.**

A ţine hart. v. **hart.**

A ţine în (sau **la**) **curent.** v. **curent.**

A ţine în (sau **sub**) **mână** (**pe cineva** sau **ceva**) **=** A avea în puterea sa (pe cineva sau ceva):

Favoritele din harem ţin în mână soarta împărăţiei. (NICOLAE FILIMON)

A ține în cumpănă (sau **a-și ține cumpăna**)**.** v. **cumpănă.**

A ține în ham. v. **ham.**

A ține în mână sforile = A stăpâni, a domina:

Ține în mâna sa sforile acestor umbre de miniştri..., îi întoarce cum îi place. (ION GHICA)

Iată ce ne spune la pagina 73 a cronicii sale: Triumviratul Buzeşti-Pogoneanu-Stârcea ţine toate sforile în mână hotărând nu numai asupra tuturor negocierilor cu aliaţii, dar jucând chiar şi un rol însemnat în politica internă. (NICOLAS BACIU)

A ţine la distanţă (sau **departe**) (pe cineva) **=** A se arăta distant faţă de cineva, a impune distanţă cuiva:

Întreaga ei fiinţă te ţinea la distanţă, dar, în aceeaşi măsură, te atrăgea ca un magnet. (LIA MUREȘAN)

Zic să-l ţineţi mai departe de voi. (IOAN SLAVICI)

O forţă epică neobişnuită uimeşte şi, în acelaşi timp, ţine la distanţă. (TANIA RADU)

A ţine la un loc (Reg.) = A fi solidari:

Ei ținea la un loc și sta foarte tare unul pentru altul. (I. G. SBIERA)

A ține la vorba sa = A rămâne nestrămutat într-o hotărâre:

Alege-ți unul din caii iști frumoși... oricare ar fi, ți-l dau. – Nu, pe acesta-l voi – zise Făt-Frumos, ținând la vorba lui. (MIHAI EMINESCU)

A ţine loc de... v. **loc.**

A ţine locul (cuiva sau a ceva) **=** A înlocui pe cineva (sau ceva):

Din acest şir lasă pe unul să-ţi ţie locul pe câtă vreme vei lipsi din el. (MIHAI EMINESCU)

Nu-i vorbă, puteai să te răscumperi ori să-ţi plăteşti vreun obşitar ca să-ţi ţie locul [...] (IOAN SLAVICI)

A ține marea (sau **a ține spre plina mare**) (Înv.) = A naviga în larg:

De frică să nu cădem pe vreo stâncă despre coastă, căpitanul dete ordin să ție spre plina mare. (D. BOLINTINEANU)

Am trebuit să ținem marea trei zile și trei nopți. (ION GHICA)

A ține marginea. v. **margine.**

A ține nasul sus sau (refl.) **a se ține cu nasul pe sus** = A fi obraznic, încrezut, pretențios:

Trei fete are cârciumarul Toma Ocî... Țin nasul sus. Umblă cu papuci, pe cap nu poartă barișe. (ZAHARIA STANCU)

Nu vezi că cei mai mulți de seama d-tale se țin cu nasul pe sus, numai din pricina asta? (ION CREANGĂ)

Bagă de seamă că, după ce e sărac, apoi e şi cu nasul pe sus. (P. ISPIRESCU)

A ţine negustorie = A întreprinde afaceri comerciale:

[...] *după retragerea din viaţa politică şi literară*, [Carada] *ţine negustorie de spirtoase şi face pe samsarul la Paris*. (GEORGE GENOIU)

A ţine o conferinţă (**o prelegere, un curs**) **=** A prezenta o prelegere, un curs etc. în faţa unui auditoriu:

La 27 septembrie, Istrati ţine o conferinţă în sala teatrului local. (STELIAN TĂNASE)

Se spală câteva rufe murdare, după care un profesor de marxism ţine o prelegere liberă [...] (ION D. SÎRBU)

A ţine o vorbire (sau **o cuvântare, un cuvânt, un discurs, o oraţie, un toast,** reg., **vorbiri**) sau, rar, **a ţine un cuvânt =** A vorbi în faţa unui auditoriu (la ocazii festive etc.):

Th. Florescu ridicat pe umeri ţine cuvântare şi nu mai isprăveşte. (GHEORGHE I. BODEA)

A ţinut cu această ocazie un discurs în care a arătat gratitudinea şi admiraţia sa. (I. L. CARAGIALE)

A ţine ochii (pe cineva) = A supraveghea pe cineva:

Te-aș iubi și-acum, nevastă,/ Dar bărbatu-i tot cu tine/ Și ține ochii la mine. (NERVA HODOȘ)

A ţine ochii (sau **privirea**) **la...** (ori **către, spre, pe, în…**) **=** A se uita cu insistenţă la cineva sau ceva:

Țineau ochii țintă la zână, să vadă ce face. (P. ISPIRESCU)

A ține pas cu vremea (sau **pasul vremii**) **=** A fi la modă:

Avea rochii pe care le modifica mereu, să țină pasul vremii. (ION PAS)

Criticul artist însă are asupra altora marea superioritate de-a ține pas cu vremea, de-a nu se anchiloza niciodată. (FLORIN MIHĂILESCU)

A ţine pasul (sau **pas**) **cu cineva** ori **a fi, a merge** etc. **în pas cu cineva.** v. **pas.**

A ţine pâinea şi cuţitul = A fi stăpân pe situaţie:

Pe vremea aceea, intrarea în Partidul Comunist era prezentată ca o formalitate de către cei care ţineau pâinea şi cuţitul. (ION VIANU)

Cinstea medelnicerului se dovedea încăpătoare, căci mereu îi dăduse, tulburat, ascultare tămâind pe toţi căftăniţii prepuiţi că vor ajunge să ţină pâinea şi cuţitul în mâini. (RODICA OJOG-BRAŞOVEANU)

A ţine piept (**la ceva** sau **cuiva** sau, rar, **cu cineva**)**.** v. **piept.**

A ţine post. v. **post.**

A ţine sau **a duce, a purta,** (înv.) **a căuta** (**pe cineva ca**) **pe** (sau **ca în**) **palmă** (sau **palme**)**.** v. **palmă.**

A ţine sfoară (ceva) = A face să dureze, a continua (ceva):

După inima lui, tata ar fi ţinut-o sfoară măcar trei zile, ca nunta. (NICOLAE TEICĂ)

A ţine socoteală (sau **seama**) **de ceva** (sau **de cineva**) sau **a ţine în socoteală** (sau **în seamă**) **ceva** (sau **pe cineva**) = A lua în consideraţie, a nu trece cu vederea; a respecta:

Când îi sărea ţandăra, nu mai ţinea în samă nimic. (MIHAIL SADOVEANU)

Ei nu i-au ţinut vorba-n samă. (I. G. SBIERA)

Aşa-i că, dacă n-am ţinut samă de vorbele lui, am ajuns slugă la dârloagă? (ION CREANGĂ)

A ţine socotelile = A fi însărcinat cu socoteala intrării şi ieşirii banilor într-o întreprindere:

Vasile îşi ţinea socotelile cu o meticulozitate de contabil [...] (ALECU VAIDA POENARU)

Oficiile vamale de la Bran si Turnu Roşu fiind arendate braşovenilor si sibienilor s-au ţinut socotelile acestor două vămi [...] (VICTOR JINGA)

A ţine strajă. v. **strajă.**

A ţine sub trei lacăte şi şapte peceţi (sau **a păstra cu nouă lacăte**)**.** v. **lacăt.**

A ţine sus drapelul. v. **drapel.**

A ţine şir (**de şir** sau **la şir**) sau **a-şi ţine şirul.** v. **şir.**

A ţine taina (sau **secretul**) sau **a ţine** (ceva) **secret** = A ascunde, a nu dezvălui, a nu da pe faţă, a nu destăinui:

N-am prea ţinut secretul. (AUREL BARANGA)

Îl puse de se şi jura... că va ţine în sine taina aceasta. (P. ISPIRESCU)

(Eliptic) *Bărbierul... ţinu o săptămână, ţinu două, ba mai ţinu încă una; şi să turbeze omul că nu putea spune nimănui ce văzuse el!* (IDEM)

A ţine tot un plâns (sau **numai o gură**) **=** A plânge fără întrerupere:

Copilul ceala a ţinut numai o gură. (CONTEMPORANUL, VI)

A ţine umbră (cuiva) = A face (un timp oarecare) umbră (cuiva):

Nucii bătrâni de lângă şură ţin umbră. (LIVIU REBREANU)

A ţine un jurnal = A însemna într-un jurnal întâmplările, evenimentele, gândurile de fiecare zi:

Pe mine m-a fascinat ideea de a ţine un jurnal, dar n-am putut niciodată să ţin un jurnal. (DOINA IOANID)

Nea Costică, ţinea de multă vreme, de ani îndelungaţi, un jurnal, din care mi-a şi citit câteva capitole. (AL. SĂNDULESCU)

A ţine urechea (la cineva)**.** v. **ureche.**

A ţine zilele (pentru cineva) (Pop.) = A posti, ca să-i meargă (cuiva) bine, să i se împlinească o dorinţă:

Mult, măicuţă, te-am rugat/ Să ţii zile pentru mine,/ Ca să fiu în sat ca tine,/ Dar tu zile nu ţinuşi/ Şi departe mă dăduşi. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A ţine zilele (sau **miercurea, joile, vinerea, vinerile, sâmbetele, soroacele**) (pe cineva), **a-i ţine** (cuiva) **sâmbăta** (sau **sâmbetele, lunile,**

vinerile) = A posti şi a nu lucra în anumite zile, cu un anumit scop (în folosul cuiva, pentru a evita o nenorocire sau pentru a atrage asupra cuiva o nenorocire):

Sofiana șapte ani de-a rândul îi făcuse toate soroacele cu colivă și cu colaci, ca la morți. (ION GHICA)

[DRAGOMIR:] *Ea m-a luat ca să aibă cine să-i ție soroacele de sufletul răposatului*. (I. L. CARAGIALE)

A ține (ceva) **în suspensie** = A nu se pronunța sau a nu se hotărî asupra unui lucru:

Nu numai schimbarea unui guvern, dar până și schimbarea unui ministru de resort ține în suspensie respirația țării întregi [...] (C. DOBROGEANU-GHEREA)

Or, daca obligaţia de a plăti există, ea nu poate ţine în suspensie vânzarea [...] (CURIERUL JUDICIAR, 1912)

A ține (cuiva) **de foame** (sau **de sete**) = A sătura (pe cineva):

Trăind în lună și preocupat de abracadabrante idei generale, ce nu țin de foame... (CEZAR PETRESCU)

A ține (pe cineva) **ca pe palmă** (**ca în brațe** sau, rar, **numai în palme**) = A îngriji (pe cineva) cu cea mai mare dragoste, împlinindu-i toate dorințele:

Bărbatul își iubea nevasta, încât o ținea ziua și noaptea numai în palme și îi făcea toate voile. (N. D. POPESCU)

Pentru că mi-ai curățit casa de draci, am să te țin ca pe palmă. (ION CREANGĂ)

A ține (pe cineva) **de rău** = A mustra, a dojeni, a certa, a ocărî:

Pentru orice rea purtare nimeni nu-l ținea de rău. (ANTON PANN)

Măi bădiță Gheorghieș, und-te duci și cui mă lași... – Puică, pentru Dumnezeu,/ Nu mă mai ținea de rău,/ Tu rămâi în satul tău. (ȘEZĂTOAREA, I)

A ține (pe cineva) **la pastramă** (Fam.) = A ține (pe cineva) închis un timp îndelungat:

Am să te țin la pastramă hăt și bine. De acum în turbincă au să-ți putrezească ciolanele. (ION CREANGĂ)

A ține (pe cineva) **sub picior** = A stăpâni (pe cineva): (Fig.)

[Dorința de câștig] *apasă asupra lumii ș-o ține sub picior.* (AL. MACEDONSKI)

A ține (sau **a sta, a ședea la**) **divan**. v. **divan.**

A ține (sau **a-i ține cuiva**) (**de**) **saț, a-i fi cuiva de saț** sau **a-și ține sațul.** v. **saț.**

A(-i) ţine (cuiva) **isonul** (sau **hangul, bâzoiul, coarda**)**.** v. **ison.**

A(-i) ţine de foame (cuiva) = A face să-i treacă foamea (cuiva):

Fumul îmi ținea de foame. (AL. ODOBESCU)

A(-i) ţine piept (sau (înv.) **a sta în piept**). v. **piept.**

A(-și) ține capul sus sau **a se ţine cu capul pe sus =** A fi orgolios; a fi îngâmfat:

Toţi se întoarseră spre Melinte Heruvimu care ţinea capul sus, să arate că nu se ascunde de ce a spus. (LIVIU REBREANU)

Maica Fevronia […], *îşi ţinea capul sus şi ochii îi umblau parcă era-n toată clipa gata de ceartă.* (IOAN SLAVICI)

A(-şi) ţine cumpătul. v. **cumpăt.**

A(-şi) ţine cuvântul (sau **vorba,** pop., **vorbele**) **=** A îndeplini o promisiune făcută:

Se gândi la scena olteanului, pe care se hotărâse să nu i-o povestească, dar nu se mai putea ține de cuvânt; (EUGEN LOVINESCU)

Dacă ar fi avut totuşi puterea să-şi ţină cuvântul către Papă, către Voievodul Valah şi către Europa întreagă, Imperiul otoman ar fi dispărut în acel an cumplit al lui 1462. (VASILE LUPAȘC)

A-i fi drag cuiva (sau **a iubi pe cineva** ori **a-i fi drag cuiva**) **ca ochii** (**din cap**) sau **a ţine la cineva ca la ochii din cap.** v. **ochi.**

A-i ţine (cuiva) **calea** (sau **drumul,** rar, **drumurile**) **= a)** A opri pe cineva din drumul său, împiedicându-l să treacă mai departe; a sta în calea cuiva*:*

Bată-mi-l-ar Dumnezeu/ Pe el și pe tatăl său,/ Că ei ne-au făcut mult rău,/ Că ne-au ţinut drumurile/ Şi ne-au tăiat capetele! (POP.)

[...] *baba vrea să treacă... rozând copacii ce-i ţineau calea.* (POP.)

b) A aştepta pe cineva în drum şi a-l opri pentru a-i adresa o rugăminte, pentru a-i pune o întrebare etc.:

I-a ţinut calea și, când odată a dat piept în piept cu el, i-a zis, cu multă demnitate, pe franţuzeşte: – Domnule, eşti un imoral! (I. L. CARAGIALE)

Tot a rămas părintele Bodron fără ajutor, că i-a murit cântăreţul! Aşa, i-a ţinut calea preotului, când mergea la o înmormântare. (ELIDIA AGRIGOROAIE)

A-i ţine (cuiva) **calea** (sau, rar, **cărarea**) **=** A urmări pe cineva în mod insistent (pentru a-i câştiga bunăvoinţa, dragostea etc.); a fi mereu în drumul cuiva:

Fără ca Răşcanu să mai vrea să-l întâlnească, bătrânul Dissescu i-a ieşit din nou în drum, i-a ţinut calea [...] (PAUL ANGHEL)

I-a ţinut calea roşcovanei de vreo două ori; stătea cu ochii pe ea, căuta să-i ghicească mişcările [...] (ION LAZU)

Într-o duminică, după predică, Fănică i-a ţinut calea preotului să i-l boteze pe Tudorică [...] (CRISTIAN TEODORESCU)

A-i ţine (cuiva) **cununa =** A fi naş (cuiva) la cununie:

Soarele și luna/ Mi-au ţinut cununa. (VASILE ALECSANDRI)

A-i ţine (cuiva) **de cald = a)** A încălzi pe cineva. **b)** A fi de folos cuiva:

Căci/ Lucrul strein nu ține de cald./ Că/ Tocmai când îți pasă, fără dânsul te lasă. (ANTON PANN)

Ea se întreba de ce lumea nevoiașă spunea atâta bine pe socoteala lui; întrucât marea lui avere, putea să ţie de cald altora? (PANAIT ISTRATI)

A-i ţine (cuiva) **de frig =** A apăra pe cineva de frig:

Fularul cumpărat îi ținea acum de frig.

A-i ţine (cuiva) **de urât.** v. **urât.**

A-i ţine (cuiva) **drumul legat.** v. **drum.**

A-i ţine (cuiva) **lumânarea** (reg. **lumina**) **= a)** A-i fi naş (cuiva) la cununie:

Niciodată n-are să-şi amintească dacă el a ţinut lumânarea în mână sau nunul; dacă el a băut întâi din paharul cu vin sau Odeta; (CEZAR PETRESCU)

O, nănașă, draga mea,/ De ț-ar fi secat mâna/ Când mi-ai pus tu cununa/ Și mi-ai ținut lumina. (JARNÍK-BÎRSEANU)

b) A veghea pe cineva în ultimele clipe ale vieţii cu o lumânare aprinsă în mână, potrivit unui vechi obicei creştin:

E rece ca gheața, vorbi el încet; am împărtășit-o. Bătrânele îi țin lumânarea. (MIHAIL SADOVEANU)

Când era sara la cină,/ La Vilean ţinea lumină;/ Când era la miez de noapte,/ Trăgeau clopote de moarte. (I. G. BIBICESCU)

În ceasul morţii lui a sosit o fiică a sa, nechemată de nimeni, şi i-a ţinut lumânarea plângând la căpătâi […] (PAISIE OLARU)

A-i ţine (cuiva) **toate în seamă =** A avea evidenţa faptelor cuiva:

Mie soacra nu mi-e mamă,/ Ca să-mi ţie toate-n samă. (POP.)

A-i ţine credinţă (cuiva) = A fi credincios cuiva:

[…] *căci norocul şi de astă dată îi ţinea credinţă.* (NICOLAE GANE)

Atari fură principiile criticei şi ale perspectivei noastre: judecaţi înşivă dacă am fost în stare sau, mai bine, dacă avui noroc de a le ţinea credinţă. (B. P. HASDEU)

A-i ţine cuiva cald (sau **de cald**). v. **cald.**

A-i ține (cuiva) **drumul** (sau **calea**) = **a)** A opri pe cineva din drumul său, împiedicându-l să treacă înainte; a sta în calea cuiva:

Boierul... i-au ținut calea și, când au dat zmeul să iasă, i-au și ras capul. (I. G. SBIERA)

Auzi, mizerabilul! Să-ndrăznească să-mi ție drumul. (I. L. CARAGIALE)

Sfarmă-Piatră-i ține calea și-l ridică-ncet pe palmă. (VASILE ALECSANDRI)

b) A pândi trecerea cuiva, a aştepta pe cineva în drum și a-l opri pentru a-i adresa o rugăminte; a aține calea cuiva:

Odată însă, când vrea să plece Pahon la vânat... nevastă-sa îi ține calea... și prinde a-l săruta și a-l ruga să-i lase ei mărgeaua. (I. POP-RETEGANUL)

Baba... Drumul lui vodă-i ținea, De departe-ngenuchea. (POP.)

c) A urmări pe cineva în mod insistent (pentru a-i câștiga bunăvoința, dragostea); a fi sau a umbla mereu în drumul cuiva:

Chiar dulce prietină-ta/ Mi-a ținut mie calea,/ Să nu mai am grija ta! (JARNÍK-BÎRSEANU)

A-i ține (cuiva) **parte** (sau, rar, **de parte**) = A apăra pe cineva, a fi de partea cuiva:

Au și tăbărât bălaurii pe mine și cât pe ce să mă înghită, de nu era o chirandă [ţigancă] *mai tânără între dânșii, care să-mi ție de parte.* (ION CREANGĂ)

Ți-oi fi ca frate/ Și ți-oi ținea parte/ D-acum pân la moarte. (POP.)

A-l ţine (**pe cineva** sau **ceva**) **în** (sau **la**) (**mare, multă**) **cinste, a-l ţine** (pe cineva) **în mare preţuire** (Înv.) = A da cuiva o consideraţie deosebită, a socoti pe cineva sau ceva demn de stimă:

Pe hatmanul Buhuş îl ţine la mare cinste. (ION NECULCE)

– Îngăduie, stăpâne, dar mânzul acela bezmetic se întâmplă a fi cumnatul contelui Silaghi, aflat în mare preţuire printre ibovnicele împăratului Leopold. (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

A-l ține pe cineva meșii. v. **meș.**

A-l ţine puterile = A-l ajuta pe cineva puterile:

Alerga ea cât o ţineau puterile, dar d-a surda alerga. (BARBU DELAVRANCEA)

La ameninţările şi insultele lui Tilici, la care s-au asociat şi ofiţerii şi gardienii, am răspuns toţi, din toate celulele, vociferând în fel şi chip, cât ne ţineau puterile. (ION IOANID)

A-şi ţine (sau **a-şi opri, a-şi stăpâni**) **răsuflarea** (sau **răsuflul, suflarea, sufletul, respiraţia**). v. **răsuflare.**

A-şi ţine (sau **băga**) **limba în gură.** v. **limbă.**

A-și ține botul (sau **gura**) = A tăcea, a nu mărturisi, a păstra un secret:

– Tu ține-ți botul acasă! Nu mă face să cred că te interesează. (RADU TUDORAN)

A-şi ţine cuvântul sau **a se ţine de cuvânt** (sau **de făgăduială, de vorbă, de parolă, de jurămînt**) sau **a**(**-şi**) **ţine** (sau (înv.) **a**(**-şi**) **păzi**) **cuvântul** (sau **făgăduiala, parola, jurământul, vorba**)sau **a rămâne de cuvânt.** v. **cuvânt.**

A-şi ţine de datorie (sau **de datorinţă**) **să...** = A se considera obligat să...:

Pentru a restabili adevărul îmi ţin de datorinţă să expun în mod succint fazele principale ale acestui eveniment istoric (ISTORIA PARTIDULUI NAȚIONAL ȚĂRĂNESC: documente, 1926-1947, 1994)

Iar în ai doilea rând îmi ţin de datorinţă să mulţumesc din inimă atât în numele meu, cât şi în numele adunării întregi [...] (IULIAN NEGRILĂ)

A-și ține firea = A-și păstra liniştea, calmul, cumpătul; a nu-și pierde capul, a se stăpâni:

Când atuncea, unde nu-i vine un somn straşnic... dară tot și-au ținut firea până-ntr-o bucată de vreme. (I. G. SBIERA)

Împăratul... se tânguia... și cât p-aci să-l biruie mâhnirea. Își ținu însă firea și căută a-și mângâia fata care vedea că se pierde. (P. ISPIRESCU)

Ai noroc că eu îmi țin firea, nu mă prea tem de lup. (ION CREANGĂ)

A-şi ţine gândul (la ceva) = A se gândi permanent la ceva:

Fusese în refugiu, în bejenia războiului, până în Oltenia, când i-a fugărit frontul în '44, dar îi ținea gândul că s-o îndura Cel de Sus și n-o păți nimic sătucul lor. (CORNELIU FILIP)

A-şi ţine gura (sau **limba, pliscul,** reg., **fălcile** etc. **de gură**) = A tăcea:

Numai Serafim n-a putut să-și ție gura și a zis așa cam într-o doară... (DAMIAN STĂNOIU)

Să n-aibi grijă! Hai numai cu mine, și-apoi să-ți ții gura! (I. G. SBIERA)

Da mai ține-ți gura, soro, că mă dai de rușine. (VASILE ALECSANDRI)

Cum s-a văzut cu o aşa mândreţe de fată în casă, [moşul] *nu-şi mai putea ţine gura.* (POP.)

A-şi ţine inima în dinţi (sau **cu dinţii**). v. **dinte.**

A-şi ţine lucrul (**său**) = A-şi păstra neschimbate obiceiurile:

[...] *el îşi ţinea lucrul prea sus. Curtea lui, masa lui, cheltuiala lui ca un Craiu ţinea.* (NICOLAE IORGA)

A-şi ţine rangul. v. **rang.**

A-şi ţine saţul. v. **saț.**

A-şi ţine sufletul (sau **inima**) = **a)** A mânca atât cât să-i treacă foamea:

Mâncarea îi era trei unghii de pâine şi puţină apă, cât să-şi ţie sufletul. (DOSOFTEI)

b) A-şi ţine răsuflarea.

A-şi ţine traiul (Înv.) = A face faţă cheltuielilor necesare vieţii, a se întreţine, a trăi:

Iată ce declara o informatoare din Boianu Mare (Bihor): „pământul îţi ţine traiul şi-ţi sporeşte cinstea, dacă-l îngrijeşti şi-l cinsteşti”. (MARCU MIHAIL DELEANU)

A-şi ţine viaţa de azi pe mâine. v. **viață.**

Cât îi ţine (cuiva) **gura, cât** (sau **ce**) **îl ţine gura** (sau, rar, **gâtlejul, capul, plămânii**) = Până la epuizare; cât îl ajută pe cineva vocea; în gura mare, din răsputeri:

A început să urle cât o ținea gura. (ZAHARIA STANCU)

Strigă tu... cât ți-a ținea gura... că nu te slăbesc. (VASILE ALECSANDRI)

Sebastian Obae se înroșea la față după trei partide pierdute la mare luptă [...] *în timp ce tata striga cât îl țineau plămânii, să-l audă Teodora cuibărită în camera ei* [...] (PETRE BARBU)

Cât îl ţin picioarele (sau **puterile**) **=** Cu toată forţa:

Când mă văzui afară, începui să alerg cât mă țineau picioarele pe drumul portului. (PANAIT ISTRATI)

Alerga ea cât o ţineau puterile, dar d-a surda alerga. (BARBU DELAVRANCEA)

Cât îl ține pe cineva (sau **cât îi ține cuiva gura**) = Cât îl ajută pe cineva vocea; în gura mare, din răsputeri:

A început să urle cât o ținea gura. (ZAHARIA STANCU)

Gura nu ține (sau **nu cere**) **chirie** = Poți trăncăni cât vrei:

Bieții oameni, de spaimă și știind că gura nu-i ține chirie, spuse... precum îi învățase cotoșmanul. (P. ISPIRESCU)

Bag de seamă că pe-aici gura-i mai harnică decât mâinile! – Apoi, nu ştii dumneata că gura nu cere chirie? (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

Mult te ţine, când te-apucă (sau **când te-apucă, mult te ţine**)**?** v. **apuca.**

Nu ţine figura (Fam.) = Se spune pentru a arăta că o intenţie a cuiva nu are sorţi de izbândă:

Dacă va încerca să-ţi reintre în graţii lingușindu-te, arată-i că nu ţine figura și roagă-l să-și ceară scuze în mod politicos. (IRINA PETREA)

[GIULI:] *Auzi la el! Ţine la mine! Ha! Păi băi mucea, fii atent, că la Măndiţa nu ţine figura.* (ADRIAN MATEI)

Oaia care nu poate să-şi ţie lâna trebuie tăiată = Se spune despre cineva care nu este în stare să-şi ducă la îndeplinire obligaţiile asumate:

Eu văz că-i cald, i-am zâs, şi chiar că muream azi dă căldură cu paltonul, vai dă oaia care nu-şi poate duce lâna, zâce, proverbe d-ale ei din Bucovina […] (G. BĂLĂIȚĂ)

Oaia care nu poate să-şi ţie lâna trebuie tăiată. (TEODOR FLONTA)

Să se țină bine = Formulă de amenințare:

Să se ție bine de aici înainte țopârlanii, am să-i calicesc pe toți. (POP.)

Ţine-te (sau **să te ţii**) **pânză** (**să nu te rupi**)**.** v. **pânză.**

Ţine-te (sau **te ține**) **bine** sau **ține bine** = Formulă de încurajare și de îndemn:

Acum ține-te bine și de aci înainte. (AL. ODOBESCU)

De-acum te ține bine,/ C-a să fie rău de tine! (VASILE ALECSANDRI)

Apoi, greu el înota.../ Voinicele, ține bine,/ Că eu vin, alerg la tine. (IDEM)

Ţine-te, pârleo! (sau **băiete!**) **să te ţii, pârleo! =** Formulă folosită pentru a intensifica acţiunea exprimată de verbul propoziţiei pe care o însoţeşte:

Altădată abia mă arătam înaintea vrăjmaşului şi, să te ţii, pârleo! îi sfârâia călcâiele dinaintea feţii mele; dară azi, ce să vă mai spui? (P. ISPIRESCU)

Dară lupul, să te ţii, pârleo! lungi pasul, lupeşte. (IDEM)

Ba, după ce au oblicit [a afla, a auzi] *că știu și o leacă de scrisoare, ține-te, băiete!* (I. POP-RETEGANUL)

ŢINERE

A avea ţinere de minte (Fam.) **=** A avea memorie bună:

Văzând... împăratul că fiu-său are ţinere de minte grozavă și ia în cap uşor cele ce i se arăta, se umplu de mulțumire. (P. ISPIRESCU)

Iţi dai seama că înţelege, pricepe, are ţinere de minte, ascultă şi îndeplineşte când îi spui sau îi ceri ceva […] (TOMA SPĂTARU)

N-are ţinere de minte, şi cu turceasca nu se prea descurcă. (VINTILĂ CORBUL)

A avea ţinere de seamă = A lua în consideraţie:

Deci, pentru ca să nu aibă nicio ţinere în seamă acele zapise şi pentru ca să stăpânească cele ce au cumpărat […] (ACTE JUDICIARE din ȚARA ROMÂNEASCĂ (1775-1781), 1973)

ŢINTĂ

A face ţintă (sau **a da în ţinte**) (D. știuleții de porumb) = A începe să se coacă:

Când grăunţele încep să se întărească astfel că nu se mai pot rupe cu unghia, se zice că sunt în ţinte. (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, 1913)

A privi (sau **a se uita**) **fără** (**de**) **ţintă** = A privi în gol; a se uita fără să vadă:

Pierduţi în visuri mândre, priveam fără de ţintă. (MIHAI EMINESCU)

A se uita (sau **a privi, a căta** etc.) **ţintă** (sau **aţintat**) sau **a ţine ochii ţintă =** A privi fix, într-un anumit loc:

Fata-l privea țintă și parcă-l străbătea cu lumina ochilor. (MIHAIL SADOVEANU)

Uitându-se țintă în ochii fiului de crai, [calul] *zice: Sui pe mine, stăpâne, și ține-te bine.* (ION CREANGĂ)

O șopârlă de smarald/ Cată țintă, lung, la mine, părăsind năsipul cald. (VASILE ALECSANDRI)

Femeia, cu o păstaie desfăcută pe jumătate în mână, se uită țintă în ochii fetei. (PAVEL DAN)

Ţineau ochii ţintă la zână, să vadă ce face. (P. ISPIRESCU)

A sta ţintă = a) A sta nemişcat:

Ea doarme-adânc cu braţe-n jos lăsate,/ Dară prin somn sta ţintă să privească/ Un mândru vis în sufletu-i străbate. (MIHAI EMINESCU)

b) A sta cu privirea fixă:

Spui şoapte fără de-nţeles şi ochii tăi stau ţintă. (G. COŞBUC)

Acolo şi nu în altă parte se plămădesc paznicii sufletului românesc, interveni cu emfază şi Ghiţă Bona, aşezându-şi mâna pe umărul profesorului de muzică Antoniu Sequens, iar cu ochii sta ţintă pe chipul oratorului. (NICOLAE DANCIU PETNICEANU)

Cu ochii (sau **cu privirea**) **ţintă** (**la...** sau **pe...** etc.) **=** Cu ochii pironiţi la... sau pe...:

Femeie mai așezată și mai cuminte, ba chiar călugăriță, maica Aegidia tresări când văzu, peste drum, pe Națl, băiatul Hubăroaiei, stând cu ochii țintă la fereastră. (IOAN SLAVICI)

Şi deodată avu o bănuială şi nu sfârşi cuvântul, văzu înfăţişarea ciudată a celuilalt şi rămase cu privirea ţintă pe chipul lui. (MARIN PREDA)

Cu urechea ţintă = Cu auzul încordat:

Ascultăm pe lăutarul moș Bran; când începe să cânte, tot satul stă cu ochii și urechile țintă la el. (ION CREANGĂ)

ŢINTUI

A țintui (pe cineva) **la stâlp** (sau **la stâlpul infamiei**) = A supune (pe cineva) oprobriului public, a înfiera (pe cineva):

Ion Ghica își alcătui guvernul... dar îl atacară cu înverşunare albii, când firesc ar fi fost să-l săgeteze roșii și să-l țintuiască la stâlp pentru că plecase de la ei. (ION PAS)

Numărul lor mare schițează preocuparea pe care poporul român, prin oamenii săi de frunte, încearcă să ţintuiască la stâlpul infamiei şi judecăţii istoriei, pentru veşnicie, regimul comunist din România şi comunismul în general […] (FLORIN MĂTRESCU)

A țintui (pe cineva) **locului** = A face (pe cineva) să se oprească, să rămână nemișcat, neclintit:

Fiecare tablou, fiecare piesă aproape te țintuiește locului și-ți cere s-o privești, s-o analizezi, s-o guști. (ZAHARIA STANCU)

Rușinea îl țintuise locului. (LIVIU REBREANU)

A sta (sau **a rămâne**) **ca țintuit locului** (**pe loc** sau **în loc**) = A se opri și a rămâne nemișcat, neclintit (de spaimă, de mirare etc.); a sta (sau a rămâne) locului:

Rămaseră țintuite pe loc, fiindcă pentru întâia oară vedeau un banchet boieresc. (ION PAS)

Parc-ar fi vrut să fugă, dar ţintuit locului îşi frământa ramurile într-o parte, ca nişte braţe deznădăjduite. (G. TOPÎRCEANU)

ŢINUT

A dărui (cuiva) **ţinutul Câinenilor şi satul Corbenilor =** A ucide (pe cineva):

A dărui ţinutul Câinenilor şi satul Corbenilor. (Adică a dărui pe cineva cu moartea.) (IULIU A. ZANNE)

ŢIPA

A striga (**a răcni** sau **a țipa**) **cât te ia** (sau **te ține**) **gura** (sau **în gura mare**)**.** v. **gură.**

A ţipa fapt (sau **ură**) (**pe cineva** sau **cuiva**) = A face vrăji cuiva:

Ele ură-mi pot ţipa,/ De mine nu s-a lega,/ Că mă ştiu bine spăla […] (ALEXIU VICIU)

A țipa fiul (sau **pruncul**) **în sânul maicii** (Pop.) = A fi jale mare:

Vor țipa pruncii în sânul maicelor lor. (MIHAIL SADOVEANU)

A țipa ochii = A privi repede, în treacăt:

Țipai ochii peste deal,/ Văzui fată de muntean. (POP.)

A-i țipa (cuiva) **în nări** (ceva) = A reproșa:

Au fost însă și din cei care au țipat căței pe nări, unii azvârlind sulițe otrăvitoare chiar. (VALER GLIGAN)

A-i țipa (cuiva) **măseaua** (Mol.) **=** A fi la mare strâmtoare:

Avea nevoie de parale de-i țipa măseaua. (MIHAIL SADOVEANU)

ȚIPENIE

(**Nici**) (**o**) **țipenie** (**de**) (**om**) **=** Nicio ființă omenească:

Ba de la o vreme încoace, urâtul îi mânca și mai tare, căci țipenie de om nu le deschidea ușa; parcă erau bolnavi de ciumă, sărmanii! (ION CREANGĂ)

Nu-i țipenie de om nicăieri. Numai soare, văzduh, apă și foltane de stuh. (MIHAIL SADOVEANU)

Astfel noaptea trece și, afară de patrulele care sosesc din când în când pe un drumeag de sub mal și își dau „parola" cu voce înfundată, nici țipenie de om nu se mai simte prin locurile acestea părăginite, cufundate în întuneric. (G. TOPÎRCEANU)

ȚIUI

A-i țiui (cuiva ceva) **în ureche** (sau **în urechi**)**, a țiui** (ceva) **în capul** (sau **în creierii**) (cuiva) = A da impresia că se mai aude, deși vibrațiile au încetat:

Copiii... rămaseră deștepți; în capul lor țiuiau cântecele flașnetei. (AL. VLAHUȚĂ)

În creierii lui Apostol însă de-abia atunci începu să țiuie cuvântul de care se spăimântase, ascuțit și sfâșietor. (LIVIU REBREANU)

A-i țiui (sau **a-i piui**) (sau, rar, **a țiui**) (cuiva) **urechile** (sau **urechea, creierii, capul** etc.), **a-i țiui** (cuiva) **în urechi** (sau **în cap, în creieri** etc.) = A avea senzația de zgomot continuu și ascuțit în urechi sau în cap:

Se vede că-ți țiuie urechile. (VASILE ALECSANDRI)

Țipați și faceți larmă de-mi țiuie urechile. (ION CREANGĂ)

Când îți piuie vreo ureche..., atunci să știi că vrăjmașii te vorbesc de rău. (ARTUR GOROVEI)

ȚOC-ÎN-POC

(**A se duce**) **cu țoc-în-poc** = (A se duce) cu toate lucrurile pe care le are cineva, cu tot calabalâcul:

– Ce vreți voi, mă – ziceau cei care erau împotriva trecerii la gospodărie – să ne ducem și noi acolo cu țoc-un-poc?... (ION LĂNCRĂNJAN)

ȚOL

A bate (pe cineva) **țol =** A bate (pe cineva) foarte tare:

Ce-i drept, l-au bătut țol, și tot satul a aflat despre asta. (SĂMĂNĂTORUL, vol. 6-7, 1907)

A se întinde mai mult decât îi ajunge țolul = A încerca să realizeze ceva peste puterile sale:

Întinde-te cât îți ajunge țolul. (https://www.caietesilvane.ro/)

A trage țolul (Rar) **=** A-și asigura toate foloasele:

Își potrivi lucrurile socotind îndelung ce să facă și să dreagă, ca să-și plătească datoriile și să nu pună jugul în pod. Era greu, căci dacă întindea țolul să-și acopere spatele, rămâneau descoperite picioarele… (PAVEL DAN)

A trage țolul. (A opri toate foloasele, tot binele pentru sine). (IULIU A. ZANNE)

ȚOP

Zamfirica toate le avea, numai țopii îi lipsea (Pop.; reg.) = Se spune despre cei scăpătați care

își permit mai mult decât li s-ar cuveni; se spune despre cei care se plâng că le lipsește ceea ce nu este absolut necesar:

Zamfirica toate le avea, numai ţopi îi lipsea. (ANTON PANN)

Zamfirica toate le avea,/ Numai țopi îi lipsea. (I. C. HINȚESCU)

ŢUICĂ

Cu ţuica-n nas = Ameţit; beat:

Paraschiv era cu ţuica-n nas, nu te puteai lua după boscorodelile lui. (D. R. POPESCU)

Nici chiar Nică care, cu ţuica în nas, putea să pălăvrăgească şi să-şi dea aere prin sat [...] (DINU ZARIFOPOL)

ŢULUC

A lua (pe cineva) **de ţuluc** (Reg.) = A părui pe cineva:

Hai și tu cu noi, dacă vrei, zise atunci Harap-Alb; de-abia mi-i lua pe Gerilă de țuluc [(reg.) moţ, ciuf] *și l-îi purta cu nasul pe la soare, doar s-a încălzi.* (ION CREANGĂ)

ŢURCĂ

Crezi că mă joc de-a țurca cu tine? = Se spune când cineva vrea să arate că nu glumeşte:

Şi eu la fel, dacă n-aş avea cultură filozofică germană, aş fi un şiret din Câmpulung, mi-aş permite să mă joc de-a țurca. (PETRE ȚUȚEA)

ŢURŢUR

A face ţurţuri = A clănţăni din dinţi de frig:

Băturăm cale lungă din capu' satului până ici, cu zăpada peste brâu. Înghețarăm, iote am țurțuri pe mustață. (CONSTANTIN MĂRĂSCU)

Iarna i-o îngheaţă, îi face ţurţuri în nări, sub sprâncene... (GRID MODORCEA)

ŢUŞCĂ

A se face ţuşcă (Mol.) = A se îmbăta:

[CORBU:] *Ba nu… că din duşcă-n duşcă mi-i să nu mă fac ţuşcă.* (VASILE ALECSANDRI)

ŢUŢ

A lăsa (pe cineva) **ţuţ** (Reg.) = **a)** A înşela pe cineva în aşteptări; a lăsa pe cineva uluit:

Testul era o lucrătură de-a lui Tic, fiindcă a fost lansată întrebarea cheie Ce-i dragostea, lăsându-ne pe toţi ţuţ! De uimire! (CĂLIN KASPER)

b) A-i lua cuiva totul, sărăcindu-l.

A rămâne ţuţ (Reg.) = **a)** A rămâne foarte mirat:

Au rămas ţuţ, toţi. Am dus-o pe Clelia cu Salvarea. Şoc psihologic. (RADU COSAȘU)

Ţuţ ar rămâne! Doamne, ce caraghioslâc! Ce-ar mârâi ea? (D. R. POPESCU)

b) A rămâne foarte sărac. **c)** A rămâne foarte singur:

[…] şi între timp copilul creşte mare, face armata, tu ieşi la pensie, mai cade un guvern vine altul (!) şi poate rămâne ţuţ! – Cine să rămână ţuţ mă', că nu mai înţeleg nimic. (ION UNTARU)

ŢUŢUROI

A ploua cu ţuţuroi (Olt.) = A ploua foarte tare:

Paparudă, rudă,/ Vino de mă udă.../ Cu găleata plină,/ Ploile să vină.../ Cu apă de ploaie,/ Tot cu țuțuroaie. (ŞEZĂTOAREA, I)

ŢUŢURUG

A sta (sau **a se ridica**) **ţuţurug =** A sta (sau a se ridica) drept în sus:

Fanea sta ţuţurug pe caldarâm, cu genunchii lipiţi şi c-o mână-n buzunar. (http://hilimon.blogspot.ro/)

U

UCIDE

A ucide timpul = A petrece timpul făcând lucruri lipsite de importanţă:

[…] *iar ea în schimb mai putea să dea câte o raită prin dancingurile de lux, în fruntea unei bande sclivisite şi oxigenate de june făpturi cărora li se părea că a ucide timpul şi a-l ucide în acest chip e o farsă pe care o joacă destinului.* (ION VINEA)

Kitsch-ul apare drept un mijloc la îndemână de „a ucide timpul”, drept o evadare plăcută din banalitatea muncii şi a tihnei. (MATEI CĂLINESCU)

UD, -Ă

A ieşi (sau **a se scăpa**) **cu udul** ori **a-şi face udul =** A urina:

[…] *au scornit superstiţia care zice că nu-i bine să te joci cu tăciunele, căci te scapi cu udul în pat!* (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, 1910)

A se încuia la ud = A nu putea urina:

[…] *am zăcut neînchizând ochii, neputându-mă întoarce şi în pericul de a mă încuia la ud.* (ȘTEFAN PASCU, IOSIF PERVAIN)

UDA

A i se uda ochii = A i se umple ochii de lacrimi:

Murise biata mămuca... Mi se udă ochii când mă gândesc la ea. (VASILE ALECSANDRI)

Închis în camera sa, el ascundea de văzul curţii lacrimile ce-i udau ochii. (B. P. HASDEU)

A uda aldămașul (Pop.) = A bea după încheierea unei tranzacții de vânzare-cumpărare:

Din afară, Steaua a părut în această ediţie de campionat o caravană plină de voie bună, de caraghioslâcuri şi de cumetrii udate la aldămaş. (https://www.tolo.ro/)

A uda prânzul (sau **bucatele**) = A bea în timpul mesei vin sau alte băuturi alcoolice:

Mesenii udau prânzul de fiecare dată.

A-și uda gura = A bea puțin, pentru a -și potoli setea:

Drumul e lung... Facem popas de-o clipă, femeia își udă gura cu apă. (ZAHARIA STANCU)

Gheorghe Barbă studentul se gândeşte că-i vreme de când nu şi-a mai udat gura [...] (SPIRIDON POPESCU)

UDI

A udi cu gura friptă = A rămâne înşelat, dezamăgit în aşteptările sale:

Cât vei fi și vei trăi,/ Fată mare nu iubi,/ Fata mare se mărită,/ Și udești cu gura friptă. (NERVA HODOȘ)

UIB

În uibul locului (Reg.) = Pretutindeni; la întâmplare; peste tot:

Oamenii nemaiavând apă... vor alerga în uibul locului, căutând apă. (TUDOR PAMFILE)

Să ieşim afară şi să strigăm aşa, în uibul locului, poate s-o găsi vrun creştin [...] (C. RĂDULESCU-CODIN)

În uibul lumii (Reg.) = În lumea largă:

Se duceau în uibul lumii toate gozurile firii, toți hârbarii fără sălaș, rătăcitori din câșlă [(reg.) așezare de păstori, unde se mulg oile sau vacile; stână] *în câșlă.* (CONVORBIRI LITERARE, XLVI, 1921)

Merseră, merseră până ieşiră din împărăţia lor, luară de-a lungul împărăţia din vecinătate, şi iarăşi merseră în uibul locului, până unde drumul se tăia-n două. (OVIDIU PAPADIMA, IORDAN DATCU)

UIMIRE

A pune în uimire = A surprinde:

Altcum, băiatul e un talent, tot ce vede face. „A făcut mai zilele trecute un aeroplan de l-a pus în uimire și pe domnul primar”. (PAVEL DAN)

Cum? Tu nu știi unde merge; nu știi tu de unde vine?!/ Nevasta e în uimire: D-apoi eu n-am cum să știu; (G. COȘBUC)

UITA

A face (ceva sau pe cineva) **uitat** = A uita (de ceva sau de cineva); a nu mai pomeni de cineva sau ceva:

Dar de fiecare dată dosarul fie că i s-a rătăcit, fie că cineva l-a făcut uitat. (MIRCEA GHEORGHE)

[…] *au trecut sub tăcere marile concesii prevăzute mai cu seamă în al doilea document, cel pe care l-a făcut uitat, în cele din urmă, şi Curtea vieneză.* (REMUS CÂMPEANU)

A fi uitat de moarte (sau **de Dumnezeu** sau **de moarte şi de Dumnezeu**) sau **a-și uita anii.** v. **moarte.**

A învăţa ce au uitat alţii = A nu şti sau a nu învăţa nimic:

Apoi da, mi-a zâmbit lelea Ileana; a învăţat şi Culai ce-au uitat alţii. (MIHAIL SADOVEANU)

– A învăţat ce-a uitat alţii, căci a legat cartea de gard. (VASILE ALECSANDRI)

A nu se uita (la cineva) (Pop.) = A nu simți atracție pentru o persoană de sex opus, a nu iubi pe cineva, a manifesta indiferență față de cineva; a refuza orice relaţii cu cineva:

Aceea pe care o iubește nici nu vrea să se uite la dânsul. (MIHAIL SADOVEANU)

A nu se uita cu ochi buni (la cineva) = A duşmăni:

Ce va fi zis burghezia, ce va fi zis popimea ignorantă și fățarnică nu știm; un lucru numai e foarte sigur: ei n-au putut vedea cu ochi buni acest început de dărâmare al cultului pravoslavnic. (ANTON BACALBAȘA)

Bumbăcarul nu se uită cu ochi buni la câinele alb. (ANTON PANN)

A nu se uita în (sau **la**) **gura cuiva.** v. **gură.**

A nu-i uita (cuiva ceva) = A duşmăni; a avea gânduri de răzbunare (împotriva cuiva):

N-am să te uit, n-o să mai pot să te uit – îngânase, ca o mărturisire sub aripa morţii şi ca o poruncă de dincolo de ea... (G. M. ZAMFIRESCU)

A privi (sau **a se uita**) **în gol.** v. **gol.**

A se uita (la cineva sau la ceva) **ca la soare.** v. **soare.**

A se uita (la cineva) **ca dracu la popă** (Pop.) = A privi cu neplăcere, cu duşmănie:

Unul dintre cele mai plastice tablouri ale limbii populare este ascuns în zicătórea: „se uită ca dracul la popă” aşa de urât şi cu mânie, încât îl sfâşie cu ochii. (G. COȘBUC)

Şi se uită la el ca dracu la popa. (ANTON PANN)

A se uita (la cineva) **ca în strachină** (Pop.) **=** A fi (foarte) aproape de cineva:

O vedea ca în strachină... (TOMA SPĂTARU)

A se uita (la cineva) **ca la urs** (Pop.) = A privi pe cineva cu mare curiozitate, cu mirare:

– Rogu-te, mână mai tare, moş Luca, zic eu, să nu se mai uite satul ca la urs la noi! (ION CREANGĂ)

– Apoi nu te gândești că are să se uite lumea la tine ca la urs? Pe acolo nu se poartă antereie și giubele. (NICOLAE GANE)

Când văzu că oamenii se uită la el ca la urs și că de ai casei nu e chip să se arate vreunul, intră singur […] (PAVEL DAN)

A se uita (la cineva) **chiorâş** (sau **cruciş, pieziş, cordiş, chiondorâş, ghioldiş, în coardă, în poancă, împoncat, ponchiu, ponciu, ponciur,**

ponciş, ca Bazaoache) = a) A fi saşiu; a nu vedea nimic. **b)** A privi pe cineva urât, cu dispreţ, cu răutate, cu duşmănie etc.; a privi pe furiş:

S-a uitat o dată chiorâş, de i-a băgat în spaime pe toţi. (I. L. CARAGIALE)

Bătrânele prea sunt de tot, – prea se ocolesc – prea se uită chiondorâș. (BARBU DELAVRANCEA)

Rând pe rând, călătorii părăsesc compartimentul, ies pe culoar, se uită înapoi, chiondorăș, peste umăr şi hotărăsc, în chip unanim, să schimbe vagonul. (MIHAI MĂNUȚIU)

Apoi nu ne place să se uite pieziș și să bage de samă că nu-i destul de geluit și destul de curat și croit și săvârșit după rânduiala pe care am învățat-o. (MIHAIL SADOVEANU)

Nu se poate stăpâni să nu se uite la ea cruciş. (ZAHARIA STANCU)

A se uita (la cineva) **cu** (sau, reg., **pe**) **coada** (sau, reg., **geana**) **ochiului** sau (reg.) **a se uita** (la cineva) **hoţiş** (sau **hoţeşte**)**, furiş, pe furiş, pe de-a furişul** ori **a se uita cu albuşul =** A privi pe furiş pentru a observa ceva sau a face un semn cuiva:

Din când în când, cu coada ochiului se uita la Nadina care surâdea. (LIVIU REBREANU)

Puiu se uită furiș la procurorul care părea tânăr, cam și prea serios pentru vârsta lui. (IDEM)

Un Amor de marmoră cocoţat pe soclul lui râde şiret privindu-i cu coada ochiului. (I. L. CARAGIALE)

Polixenia se uita hoţeşte spre Masinca... (I. A. BASSARABESCU)

A se uita (la cineva) **cu albul ochilor =** A privi cu mânie:

M-am întors deodată spre el și l-am privit în albul ochilor. Nu-și mută privirea decât într-un târziu, părând a se uita în jur, fără interes. (MARCEL SECUI)

A se uita (la cineva) **de sus** (sau **peste umăr**) **=** A dispreţui (pe cineva):

[...] *în politică nu s-a amestecat niciodată, n-a votat cu nimeni, nici cu liberalii, nici cu țărăniștii și de uitat s-a uitat întotdeauna de sus, ca de pe-o dungă, la ceilalți oameni din sat* [...] (ION LĂNCRĂNJAN)

Rând pe rând, călătorii părăsesc compartimentul, ies pe culoar, se uită înapoi, chiondorăș, peste umăr şi hotărăsc, în chip unanim, să schimbe vagonul. (MIHAI MĂNUȚIU)

A se uita (la cineva) **pe sub sprâncene** (sau, rar, **sprânceană, pe sub gene, cu genele**) **=** A privi pe cineva pe furiş; aprivi cu neîncredere:

Când trecea prin sat, fetele îşi dau coate şi se uitau la dânsul pe subt sprâncene. (P. ISPIRESCU)

Se uită la mine pe sub sprâncene. (ZAHARIA STANCU)

Celălalt, supărat şi dârz acum, ca omul, se uită pe sub sprâncene. (G. COȘBUC)

Pe lângă pinteni, era nevoie de sabie, ca să nu le cate pricină oarecare oameni ce se uită pe subt sprânceană. (MIHAIL SADOVEANU)

A se uita (sau **a privi**) (la cineva sau la ceva) **ca la un cireş copt.** v. **cireș.**

A se uita (sau **a privi**) **pe sub ochi.** v. **ochi.**

A se uita (sau **a privi, a căta** etc.) **ţintă** (sau **aţintat**) sau **a ţine ochii ţintă.** v. **țintă.**

A se uita (sau **a se pricepe** etc.) **ca mâţa** (sau **pisica**) **în calendar.** v. **calendar.**

A se uita bine (la ceva sau la cineva) = A fi atent (la ceva):

– Pe cine cunoști de aici? Uită-te bine la poze! (EUGEN PATRICHE)

– Ia astâmpără-te! Uite-te mai bine la Monica. (IONEL TEODOREANU)

A se uita ca curca la crăci (Arg) = A fi complet neştiutor într-un domeniu; a nu reuşi să înţeleagă o anumită chestiune:

Râdea, amintindu-și o vorbă – „Te uiţi ca curca-n crăci” –, o apuca iar înspre poartă, pe urmă spre cireşul din fund, şi tot aşa. (VIOREL ZAICU)

A se uita ca la lună nouă. v. **lună.**

A se uita ca mâţa la peşte sau **ca pisica în tigaie.** v. **mâță.**

A se uita cam lacom în fundul paharului = A bea prea mult:

S-a uitat cam lacom în fundul paharului = a băut cam mult. (IULIU A. ZANNE)

[...] *ceilalţi, observând aceasta, zic, în glumă: „A prins ciocârlanul de coadă”, sau „s-a uitat cam lacom în fundul paharului” şi de aceea „s-a cam deochiat”, dar lasă că acuş îi va trece şi nu i s-a mai întâmpla nemică!* (SIMION FLOREA MARIAN)

A se uita cu un ochi la slănină şi cu altul la făină. v. **ochi.**

A se uita în coarnele cuiva = A face pe placul cuiva; a asculta cu supunere:

Moşneagul, fiind un gură-cască, sau cum îţi vrea să-i ziceţi, se uita în coarnele ei, şi ce-i spunea ea sfânt era. (ION CREANGĂ)

A se uita în gura (cuiva) **=** A fi foarte atent la ceea ce spune cineva; a crede tot ce spune cineva; a da ascultare vorbelor sau sfaturilor cuiva:

Ai să zici dumneata: da de ce eşti amărât, beţivule? Apoi cum să nu fiu, domnule părinte? Că o fată am şi eu şi nu-mi place deloc fata pe care o am. Nu-mi place, auzi? Că nu vrea să mă asculte. Şi tare mă doare inima şi tare-s supărat că nu vrea să se uite în gura mea. (LIVIU REBREANU)

– Hă, hă, da proastă te-a făcut mă-ta, fa Marghioală! Zece ani de puşcărie?... Hă-hă-hă... te uiţi în gura Şchiopului? (TOMA SPĂTARU)

A se uita în pământ = A privi în jos din cauza timidităţii sau a ruşinii; a fi trist:

A-nceput cuvânt/ Străinul, tremurat şi rar,/ Uitându-se-n pământ. (G. COŞBUC)

[…] *numai văruţu sta în mijlocul primăriei, se uita în pământ şi nu-l trăgea aţa în niciun chip să plece acasă...* (SORIN TITEL)

A se uita unul la altul = A se înțelege din priviri, a-și face semne de înțelegere; a se privi cu surprindere:

Străjerii, cum îi văd, încep a se uita unul la altul şi a bufni de râs. (ION CREANGĂ)

Bea fiecare câte-un pahar. La amândoi li se umplu ochii de lacrimi şi parcă răsuflă foc pe nări. Se uită unul la altul. (MIHAIL SADOVEANU)

A se uita (la cineva) **ca din pod.** v.**pod.**

A se uita sau **a** (**se**) **holba, a privi, a căta** (**la cineva** ori **la ceva**) **lung.** v. **lung.**

A sta (sau **a rămâne, a şedea**) (**undeva**) **până îl uită Dumnezeu =** A sta (a rămâne, a şedea) (undeva) foarte multă vreme:

Îl uită Dumnezeu muncind, oriunde îl pui. (DANIEL BĂNULESCU)

A şti cât au uitat alţii = A nu şti nimic:

Da, deştept. Ştiu şi eu ce au uitat alţii. (MIHAIL SADOVEANU)

Or fi ele multe stele, naiba să le ştie, făcea Lepădatu după un timp, părăsind ziarul şi fixând cerul. Ce să cunosc eu din ele? Ce-au uitat alţii? (ION ARIEȘANU)

A uita de la mână pân' la gură (Fam.) = A uita foarte repede:

Nu ne-am înţeles aşa? Ce Dumnezeu, uităm de la mână pân' la gură? De ce să vindem oile? (MARIN PREDA)

– Întâi dă-mi banii. Mi-ai promis două mii cinci sute de franci, ori ai uitat iarăşi? Uiţi de la mână pân' la gură. (RADU ALDULESCU)

Dom' doctor, am o mare problemă. Nu ţin minte nimic. Uit de la mână pân' la gură (FLORENTIN SMARANDACHE)

A-l uita (pe cineva) **moartea =** A fi foarte bătrân:

Ehei, varvarule, cum ai uitat, uitate-ar moartea, că prin veleatul 7070 tu erai tot prin

meleagurile astea ale Păcurarilor […] (EUGEN LOVINESCU)

Vezi câte un hodorogit, d-abia se târăşte şi trăieşte parcă l-a uitat moartea […] (I. L. CARAGIALE)

A-şi înghiţi limba şi a-şi uita morţii (Pop.) = A mânca cu mare poftă:

Uite ce coşuleţ plin are! Să-ţi înghiţi limba nu alta! Coşuleţul e plin cu fragi, şi calea de la coş până la mână şi de la mână până la gură e atât de scurtă. (ANTON PANN)

I-a uitat Dumnezeu măsura sau **i-a pierdut dracul măsura.** v. **măsură.**

Mai bine te-ai uita în oglindă = Se spune celor care nu vor să-şi recunoască propriile defecte sau greşeli, ci le văd numai pe ale altora:

Decât să-l cauţi pe la uşile altora, mai bine te-ai uita în oglindă. Uită-te la tine cum arăţi! (RADU ALDULESCU)

„În loc să te compari cu alții, mai bine te-ai uita în oglindă și te-ai intreba dacă îți place ce vezi", a scris Andra pe pagina sa de socializare. (https://www.cancan.ro/)

Uite ce-i (**treaba**)**!** sau **uite ce este! =** Formulă exclamativă prin care se atrage atenţia asupra celor ce urmează a se spune:

– Uite ce-i, nu înţeleg, nu vreau să fiu Şeful Poliţiei, de ce vreţi voi să mă puneţi pe mine? (NICOLAE SFETCU)

– Uite ce este, măi, Cristele! Dacă tu crezi aşa ceva, n-ai decât să mă dai în judecată! (DOINA RUȘTI)

– Uite ce-i! Mie nu-mi place să mă vâr în viaţa omului, nu te vârî nici tu într-a mea. (LIVIUS CIOCÂRLIE)

UITARE

A (**se**) **da** (sau **a lăsa**) **uitării** (sau **în uitare**) (**pe cineva** sau **ceva**) sau (înv.) **a pune la uitare** (**ceva** sau **pe cineva**) = A nu se mai preocupa; a se sili să uite; a nu se mai interesa, a înceta să iubească sau să-şi amintească de cineva (sau de ceva), a uita, a părăsi pe cineva (sau ceva):

Singura mea rugă-i uitării să mă dai. (MIHAI EMINESCU)

Generația lui însă l-a lăsat uitării. (MIHAIL SADOVEANU)

Las întunecatei uitări durerile și bucuriile mele de până acum. (AL. VLAHUȚĂ)

O! gondolă iubită! noi lumii dăm uitare! (VASILE ALECSANDRI)

Nu știu de când tu nu vrei să crezi în jurăminte, schimbă Maria registrul lăsând-o mai încet cu acuzele, însă pe mine, nu mă mai da uitării! (MIRCEA CRĂCIUN)

A cădea (sau **a se pune**) **în uitare** = A fi uitat:

Până sunt proaspete [lucrurile] *au căutare, iară dacă se învechesc se pun la uitare.* (P. ISPIRESCU)

Sau poate a căzut în uitare? Cum i-a prelungit lui Noica timpul destinul? (GABRIEL LIICEANU)

A trece cu uitarea (Înv.) = A da uitării, a uita:

Priimeşte... această puţină trudă a noastră, care am făcut, să nu treacă cumva cu uitarea de unde este părăsit, cu acestă făgăduinţă că şi leatopiseţ întreg să aştepţi de la noi. (MIRON COSTIN)

A-şi face de uitare = A-şi scoate din minte; a neglija:

Tudor Vladimirescu a intervenit să fie lăsat în acel post „spre a face uitare întâmplătoarei pagube ce au cercat". (DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA ROMÂNIEI: IZVOARE NARATIVE, 1962)

[…] *și rău puse în acea proclamație, căci noi ne înțelesesem ca să se șteargă și s-a făcut uitare.* (NICOLAE BĂLCESCU)

UITAT, -Ă

A fi bătrân uitat (Reg.) = A fi foarte bătrân:

Ce-l impresionase atunci când îl zărise prima oară? Imaginea acelui bătrân uitat de

Dumnezeu avea o siluetă de paj stângaci și îl obseda. (AURA CHRISTI)

A şedea (undeva) **uitat =** A sta undeva foarte multă vreme:

Într-o zi, fiind Irinuca dusă în sat şi având obicei a şedea uitată, ca fata vătămanului, noi n-avem ce lucra? (ION CREANGĂ)

Se îmbrăcase repede şi se furişase spre locul unde, de ani de zile, şedea uitată „gloaba”. (EUGEN BARBU)

UITĂTURĂ

A pune uitătura porcului (Reg.) = A privi cu coada ochiului:

În dreptul morarului, pune capu-n pământ, furişând o uitătură numai cu coada ochilor. (BARBU DELAVRANCEA)

ULCEA

A pune toarta la ulcea (Pop.) **=** A găsi răspunsul potrivit:

După mai multe încercări, bărbatul a pus toarta la ulcea și toată lumea era mulțumită.

A trage la ulcele (Reg.) = A bea mult alcool:

Zi de zi trăgea la ulcele de vin și abia seara ajungea acasă.

A-i face cuiva (**de dragoste**) **cu ulcica** sau **a-i pune** (cuiva) **ulcica** (Reg.) = A face farmece cuiva; a-i descânta cuiva de dragoste:

Îţi face cu ulcica, se vede, cela... tare ţi-i drag! (VASILE ALECSANDRI)

[MĂRICA:] *Că doar noi nu suntem vrăjitoare ca Baba Rada, din căsuța aceea... Numai ea știe să facă vrăji și să tragă-n bobi, și să descânte de dragoste cu ulcica, și să dezlege norii...* (IDEM)

În esenţă, este vorba despre femeia care „îi face cu ulcica” bărbatului pe care îl vrea numai pentru ea. Îl „ia” de la casa lui, îi sechestrează memoria şi voinţa într-o ulcică de lut cu pământ descântat pe care o îngroapă sub pragul casei etc. (G. BĂLĂIȚĂ)

A se face (sau **a fi**) **oale şi ulcele** sau **a se face pământ** (sau **lut**) **de oale.** v. **oală.**

ULEI

A ieşi deasupra ca uleiul = A se confirma (cu toate dificultăţile); (d. persoane) a învinge:

Aberaţia şi stupiditatea ies la suprafaţă ca uleiul la suprafaţa apei. (FELIX NICOLAU)

A o lua pe ulei = A consuma băuturi alcoolice în cantități excesive; a se îmbăta:

Avea o moldoveancă focoasă, e drept că destul de îngălată, și când o lua pe ulei îi mergeau fulgii bărbatului ei. (IOAN TECȘA)

A turna ulei pe rană = A alina durerile cuiva, tratându-l cu înţelegere şi compasiune:

Nici nu mai știu de câte ori m-ai mângâiat,/ Dar știu c-a fost prezența Ta, și-ulei turnat pe rana mea [...] (MARIA SOMEȘAN)

ULIȚĂ

A bate uliţele = A umbla fără rost:

Că toată ziulica bate uliţele şi copilul mi-l lasă pe cap să urle şi să mă asurzească... Ană!... (LIVIU REBREANU)

După asta, cu ibricul într-o mână şi cu panerul în cealaltă, cu Barba Iani lângă tine, vom bate uliţele, pieţele, vom străbate locurile de petrecere şi bâlciurile, strigând voioşi: „Salep! Salep! Salep! Iată salepgiul!” (PANAIT ISTRATI)

A da (pe cineva) **pe** (sau **pre**) **uliţă** (Înv.) = A purta (pe cineva) pe străzi, drept pedeapsă; a face cunoscut; (înv.; pex.) pedeapsă prin bătaie pe stradă, în văzul tuturor:

Şi trimite Grigorie-vodă de-i prinde şi-i da pre uliţă, ca să-i sparie să nu fugă, având gându ca să facă Iaşii mare, precum au dzis că sunt Bucureştii în Ţara Muntenească. (ION NECULCE)

A rămâne pe uliţe = A rămâne sărac, fără sprijin:

Mi-a spus Persida, mi le-a spus toate, toate le ştiu, să-i mulţumim lui Dumnezeu că ni

l-a dat și-a rânduit să nu fie copil adunat de pe uliţe. (IOAN SLAVICI)

Rămâne-n uliţă peritor de foame. (ION AGÎRBICEANU)

ULTIM, -Ă

A avea ultimul cuvânt. v. **cuvânt.**

A încerca ultima carte = A încerca cel din urmă mijloc pentru a rezolva ceva:

În sfârșit, pierzându-și răbdarea, [preoteasa] *încearcă ultima carte; apoi, dacă asta nu reușește, îi scoate cu tărăboiul, de n-o mai uită cât or trăi.* (PAVEL DAN)

Înţelegând că nu putea obţine îngăduinţă din partea lui, prizonierul își încercă ultima carte: abilitatea de negociator. (RĂSVAN GÂRLEA)

A(-şi) juca ultima carte. v. **carte.**

UMĂR

A da (sau **a ridica, a înhăţa, a strânge,** (reg.) **a sălta, a face, a clătina**) **din umeri** (sau **din umăr**) = A face un gest de înălţare a umerilor, care exprimă nepăsare, neştiinţă, nepricepere, mirare, nedumerire sau dispreţ:

Atunci Harap-Alb și cu ai săi au început a strânge din umere, nepricepându-se ce-i de făcut. (ION CREANGĂ)

Mogoş dădu din umeri, fără a răspunde. (LIVIU REBREANU)

Amicul dădea din umeri, având aerul să creadă că locuinţa nu făcea două parale. (G. CĂLINESCU)

Când îl auziră ceialalți nuntași dăruind atâtea mioare, toate oacheșe de-un ochi și pântănoage de-un picior, au început a da din umeri și a se uita lung unul la altul […] (SIMION FLOREA MARIAN)

A fi cu capul pe umeri = a) A fi teafăr. **b)** A fi cumpănit; a avea simţul realităţii:

Da ce-ți dau eu sfaturi. Tu ești om cu capul pe umeri. (ION LĂNCRĂNJAN)

Condusă la gară, la tren, mama lui Olimpiu e conştientă că ea trebuia să se ocupe de fetele ei, că e femeie cu capul pe umeri, ea le-a educat şi le-a îngrijit […] (LIVIU IOAN STOICIU)

A lua arma la umăr = A lua puşca susţinând-o jos cu palma şi sprijinind-o cu ţeava de umăr:

Soldaţii au ascultat ordinul lui de a lua arma la umăr, deşi sergentul le poruncise să tragă […] (SILVIA MARTON)

A pune umărul (sau, rar, **umerii**) **= a)** A împinge cu umărul; a ridica cu umărul; a sprijini cu umărul. **b)** A-şi da concursul la îndeplinirea unei acţiuni, a sprijini o acţiune; a ajuta pe cineva:

Măcar acum de-ar fi pus umărul Glanetaşu… Dar nu l-a pus. S-a lăsat de fluier şi s-a apucat de beţie. (LIVIU REBREANU)

– Dar tot e foarte greu, le răspunse Persida. – Pentru d-ta, întâmpină Naţl, nu însă pentru noi, ceilalți, care punem umărul și la poveri mai grele. (IOAN SLAVICI)

A se uita (la cineva) sau **a privi** (pe cineva) ori **a răspunde** (cuiva) **peste umăr =** A se uita batjocoritor la cineva; a răspunde dispreţuitor cuiva:

– Cine e acela? întrebă Milena. – Un măcelar de la Lipova, răspunse Persida cam peste umăr, feciorul unui prieten al mamei. (IOAN SLAVICI)

– Măi Simioane, i-a spus el lui frate-meu peste umăr, ar trebui făcută și la noi în curte un pic de ordine. (ION LĂNCRĂNJAN)

A-i veni (cuiva) **peste umăr** (Reg.) = A nu-i conveni; a nu-i veni (cuiva) la socoteală:

Își amintește de școala de la Șosea, unde nimeni n-o bătea, n-o înjura, dar fiecare privire venea peste umăr, venea printre gene și o rănea. (CELLA SERGHI)

A-şi lua picioarele (sau **călcâiele**) **de-a umeri** (sau **peste umeri, la umăr**) **=** A o lua la fugă:

[…] *mi-am luat călcăile de-a umere şi m-am dus, m-am dus, m-am dus, pân' ce m-am văzut departe de capitalie, şi de Iţic, şi de agie,*

şi mai ales de stahia cea de Gahiţă. (VASILE ALECSANDRI)

Umăr la umăr = Alături, unul lângă altul; (pex.) uniți:

Solemne... erau chipurile pârlite de soare ale ostașilor înșirați drept, umăr la umăr. (AL. VLAHUȚĂ)

Umărul obrazului (sau, rar, **al feței**) = Partea proeminentă, osoasă din mijlocul obrazului; pomete:

Ca printr-o sită vedeam pe căpitan răzimat în sabie, cu fața neagră și cu dunga cumplită din umărul obrazului. (MIHAIL SADOVEANU)

Fata, jupânița Ilinca, parcă era ruptă din soare, așa era: albă la pieliță ca laptele, și-n umerii obrajilor câte o pată ușoară, parcă ar fi picurat cineva câte un strop de sânge în lapte. (IDEM)

Figura lui își ascundea trăsăturile sub o barbă neagră, stufoasă, din care se vedeau numai nasul, umerii feței și ochii. (AL. VLAHUȚĂ)

UMBLA

A merge (sau **a umbla**) **pe două** (sau **pe șapte, nouă**) **cărări** (sau **poteci**). v. **cărare.**

A umbla (**a bate, de-a**) **lela.** v. **lela.**

A umbla (cu cineva sau pe lângă cineva) **ca cu** (sau **ca pe lângă**) **o bubă coaptă.** v. **bubă.**

A umbla (**de colo până colo**) **cu plosca** (**cu minciuni**) sau **a purta plosca** (**cu minciuni**) = A umbla cu minciuni, cu bârfeli de la unul la altul:

Nu-mi place să umblu cu plosca. (I. L. CARAGIALE)

Cine poartă plosca cu minciunile nu o duce mult. (I. C. HINȚESCU)

A umbla (**de**) **frunza frăsinelului.** v. **frăsinel.**

A umbla (**de**) **parcă ar avea ouă în poală** (sau **parcă ar călca pe ouă**). v. **ou.**

A umbla (**mort** sau **morţiş**) (după ceva sau după cineva) **= a)** A lupta, a se zbate pentru a obţine ceva:

Halippa e cam şmecher şi umblă mort după avere şi avantagii personale. (IURIE COLESNIC)

Nenorocitul de Carol umblă mort după sprijinul Turciei, în realizarea planurilor sale antisovietice. (IOAN HUDIȚĂ, DAN BERINDEI)

b) A urmări pe cineva cu insistenţă pentru a-i câştiga bunăvoinţa, simpatia sau dragostea:

Se ţinea mort după ea. (CAMIL PETRESCU)

A umbla (sau **a alerga, a aștepta, a veni** etc.) **cu limba scoasă.** v. **limbă.**

A umbla (sau **a căuta, a vedea**) **de** (sau **în**) **rândul** (cuiva)= A purta grijă cuiva:

Că m-o trimes tatu-tău/ Să-ți umblu de rândul tău. (ȘEZĂTOAREA, I)

Corbăcele, dragul meu!/ Ce mă blestemi așa rău?/ Că îmblu de rândul tău. (VASILE ALECSANDRI)

A umbla (sau **a fi**) **cu crucea-n sân.** v. **cruce.**

A umbla (sau **a fi**) **cu plosca** (ori **cu ţuica**) **la** (sau **în**) **nas** (sau **a puţi a nas belit, a-i ieşi cuiva vinul în nas**). v. **nas.**

A umbla (sau **a fi, a se ţine, a merge**) **cu nasul pe sus** (sau **în vânt**) sau **a-şi ţine** (ori **a-şi ridica**, **a-şi purta** etc.) **nasul** (**pe** sau **în**) **sus.** v. **nas.**

A umbla (sau **a fugi, a da**) **în treapăd** (sau (reg.) **în trepete**) (Îrg.) = A fugi, a umbla repede, a se zori:

Fu silit a mearge pre lângă cai în treapăd. (DOSOFTEI)

A umbla (sau **a merge, a se ţine**) **coadă** (sau **mânz**) (de cineva sau după cineva) = A fi nedespărţit de cineva, a se ţinea scai de cineva:

Ce te ţii coadă de mine? (POP.)

A umbla (sau **a pleca**) **cu pantahuza.** v. **pantahuză.**

A umbla (sau **a se duce**) **încolo şi încoace** ori **încolo... încoa.** v. **încolo.**

A umbla (sau **a se duce**) **la fete** (sau **la neveste**) (D. băieţi) = A avea relaţii de dragoste cu fete (sau cu neveste):

Eram supărat, or, dacă doi flăcăi se duc la fete, tot împreună trebuie să se întoarcă […] (ANATOL MORARU)

A umbla (sau **a se plimba**) **apostoliceşte.** v. **apostoliceşte.**

A umbla (sau **a se purta**) (cu cineva) **cu mănuşi.** v. **mănușă.**

A umbla (sau **a se ruga**) **cu cuşma-n mână.** v. **cușmă.**

A umbla (sau **a fi**) **nebun** (după cineva sau după ceva)**.** v. **nebun.**

A umbla ca câinele surd la vânat (Pop.) = A se strădui zadarnic să realizeze ceva:

Şi ca să nu zică că se duce aşa o câine surd la vânat', îi dă să-i ducă şi premenele: o cămaşă, o perechie de iţari, o căciulă şi-un cojoc. (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, 1913)

Ciorbea a pornit însă la drum cum se spune, câine surd la vânătoare, nu a avut pregătită logistica acestei operaţiuni de anvergură […] (ILIE ȘERBĂNESCU)

A umbla ca după (sau **a-i trebui ca**) **iarba de leac.** v. **leac.**

A umbla ca fuiorul popii. v. **fuior.**

A umbla ca mânzul după iapă sau **a merge** (ori **a se ţine**) **mânz** (după cineva)**.** v. **mânz.**

A umbla ca o găină beată. v. **găină.**

A umbla ca orbeţii. v. **orbeț.**

A umbla ca pe o potecă. v. **potecă.**

A umbla capiu. v. **capiu.**

A umbla creanga. v. **creangă.**

A umbla cu (sau **în**) **piele de oaie.** v. **oaie.**

A umbla cu „ia-mă nene" (Arg.) = A fi autostopist, a face autostopul:

– Eu mai fac naveta cu ia-mă nene, acolo se pune? (http://kmkz.ro/)

Ce spun oamenii despre propunerea de amendare a șoferilor care iau autostopiști: Este o prostie și nu au cum să verifice cine urcă la „Ia-mă, nene". (https://www.hotnews.ro/)

A umbla cu bancuri (sau **cu minciuni, cu poante, cu scheme, cu tromboane**) (Fam.) = A spune minciuni pentru a înşela pe cineva:

– Ia ascultă, nu umbla cu minciuni că-ți rup urechile. (EM. GÎRLEANU)

„Ia te uită cu ce poante de căcat mai umblă şi Mitu! Acu' era să vărs o lacrimă degeaba... Hai noroc!" (DAN LUNGU)

Nu cumva să umbli cu tromboane că te miruiesc... (ADRIAN MUNȚIU)

A umbla cu bumbu (Reg.) = A umbla cu minciuni:

Numai de pe vorbe şi laude nu te pot crede, că astăzi lumea s-a stricat şi umblă mulţi cu minciuna, cu bumbu. (OVIDIU PAPADIMA, IORDAN DATCU)

A umbla cu bună dimineaţa. v. **bun.**

A umbla cu cineva = A întreţine relaţii de dragoste cu cineva:

În fiecare zi, pe toate canalele media, oferă-i fraierului un exemplu realizat d.p.d.v. financiar și insistă pe cât de mulți bani are respectivul, câte chestii mișto își cumpără în fiecare zi, cu ce femei sau bărbați bine umblă [...] (FLORENTIN SMARANDACHE)

A umbla cu cioara vopsită. v. **cioară.**

A umbla cu cureaua (Reg.) =A căuta să înşeli pe cineva:

Negustorul încerca mereu să umble cu cureaua, dar azi n-a reuşit să mă păcălească.

A umbla cu daibojul. v. **daiboj.**

A umbla cu doi bani în trei pungi. v. **pungă.**

A umbla cu Dumnezeu (sau **în slujba lui Dumnezeu, înaintea Domnului, înaintea lui Dumnezeu**) (Înv.) = A trăi cu frica lui Dumnezeu:

Noe a aflat har în ochii Domnului. Noe era om drept si fără prihană în veacul său şi Noe umbla cu Dumnezeu. (BIBLIA)

A umbla cu flori la pălărie sau **a umbla cu flori** (sau **cu floare**) **la urechi** (sau **la ureche**) (Reg.) = A nu-i păsa de nimic, a umbla fără nicio grijă:

Şi, cântând în poieniță,/ Aninau cu veselie/ Unu-o salbă-n chinguliță,/ Altul flori la pălărie. (VASILE ALECSANDRI)

Ia te uită și Ilie,/ Ce flăcău bun de pețit!/ Cu ițari noi de dimie/ Şi cu flori la pălărie,/ Şi cu cisme s-a-nnoit. (I. L. CARAGIALE)

A umbla cu fofârlica. v. **fofârlică.**

A umbla cu iordane. v. **iordan.**

A umbla cu jumătăți de măsură (Fam.) = A fi nehotărât, a nu fi ferm; a nu duce un lucru până la capăt:

Dumnezeu ne cere să nu umblăm cu jumătăți de măsură, cum grăiește Hristos […] (MIHAI PETIAN, TEODOSIE PARASCHIV)

Ea este, o știe perfect autorul Ficțiunii jurnalului intim, un mariaj pe viață, în care nu se poate umbla cu jumătăți de măsură; (BOGDAN CREȚU)

A umbla cu minciuni = A fi foarte mincinos, a purta minciunile (sau bârfelile) de la unul la altul:

– Ia ascultă, nu umbla cu minciuni că-ți rup urechile. (EM. GÎRLEANU)

Numai că nevastă-ta-i cam gureşă-i place-a-mbla cu minciuni. Îi tare place-a umbla prin sat cu minciuni. (I. OPRIŞAN)

A umbla cu mișmașuri = A fi viclean, a încerca să păcălească (pe cineva):

N-au niciun interes să umble cu mișmașuri!... (ION LĂNCRĂNJAN)

[…] *răspundeau la întrebări şi înjurau amândoi deodată când câte unul dintre „neamuri” încerca să umble cu mişmaşuri şi dosea faţă de ceilalţi ceva din inventarul agricol.* (PETRE SĂLCUDEANU)

Îi creează imagine unui șef de partid care umblă cu mișmașuri. (https://psnews.ro/)

A umbla cu mofturi. v. **moft.**

A umbla cu opinci de fier (sau **a rupe trei perechi de opinci de fier**). v. **opincă.**

A umbla cu poşta sau **a aduce** (ori **a purta**) **poşta.** v. **poștă.**

A umbla cu scădere. v. **scădere.**

A umbla cu șoalda. v. **șoalda.**

A umbla cu șopârle (Arg.) = A se ține de intrigi, a discredita (pe cineva) prin bârfe și calomnie:

Nu exista spectacol, în acea vreme, care să nu fie contra regimului. Toată lumea umbla cu şopârle. (https://magnanews.ro/)

A umbla cu şurubele (sau **cu șurupuri**). v. **șurub.**

A umbla cu toba, a bate (cuiva) **toba** sau **a vinde averea** (cuiva) **cu toba.** v. **tobă.**

A umbla cu uite popa, nu e popa. v. **popă.**

A umbla de ici-colo (sau **de colo până colo**) = A se mișca agitat din loc în loc, a nu avea astâmpăr:

Nadina era veselă, ciripea, umbla de ici-colo să se intereseze de masă. (LIVIU REBREANU)

Umblară de colo până colo, adunând uscățele. (I. POP-RETEGANUL)

A umbla derbedeu Tănase. v. **derbedeu.**

A umbla din câşlă-n câşlă (Pop.) = A se muta din loc în loc:

Se duceau în uibul lumii toate gozurile firii, toți hârbarii fără sălaș, rătăcitori din câșlă în câșlă. (CONVORBIRI LITERARE, XLVI, 1921)

A umbla după (sau **a căuta, a căuta să scoată**) **potcoave de** (ori **după la**) **cai morţi** sau **a umbla** (ori **a porni după** sau **a căuta**) **cai morţi să le iei potcoavele.** v. **potcoavă.**

A umbla după cai verzi pe pereți (sau **după potcoave de cai morți** ori **după boi bălțați**) (Pop.) = A-și face planuri irealizabile, a fi nerealist:

Că-n ziua de azi numai cine umblă după cai verzi pe pereți n-are ce-i trebuie!... (ION LĂNCRĂNJAN)

Cine v-a învăţat şi v-a sucit minţile rău a făcut, că, iată, v-aţi pierdut cumpătul şi umblaţi după potcoave de cai morţi în loc să vă vedeţi de treburi ca oamenii cumsecade. (LIVIU REBREANU)

A umbla după cineva (sau, rar, **după ceva**) (Pop.) = A merge în urma cuiva (sau a ceva):

Şi mai umblă după ea şi nu-i dă pace şi zăludul acela de vatav, Nastasache. (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 14, 1960)

A umbla după colivă (Fam.) = A fi pomanagiu:

Nu se ţine de şcoală, umblă prin sat după colivă; (MIOARA ANTON)

A umbla după doi iepuri deodată = A urmări concomitent două scopuri, două avantaje diferite:

Povestea mea şi a celor doi prinţi care-mi fuseseră amanţi seamănă cu povestea vânătorului care umblă după doi iepuri deodată. (ION MINULESCU)

Nu te apuca de multe trebi odată. Cine gonește doi iepuri nu prinde niciunul. (C. NEGRUZZI)

Nu se poate merge pe două drumuri deodată, aşa cum nu se poate alerga după doi iepuri deodată. (ION BĂIEȘU)

A umbla după (sau **a aştepta**) **colaci calzi.** v. **colac.**

A umbla fleura. v. **fleura.**

A umbla fuioagă. v. **fuioagă.**

A umbla gură-cască = a) A hoinări holbându-şi ochii la tot ceea ce vede în jur şi uitând de sine; a pierde vreme în zadar:

Unii vreau să târguiască,/ Alţii umblă gură-cască. (RADU FLORA)

Umblă gură-cască/ Până să-ți vorbească/ Înserează/ Și-nnoptează. (I. C. HINȚESCU)

b) A nu avea o ocupaţie (statornică). **c)** A fi prostănac:

Nerozia are/ Cheltuială mare./ Căci nerodului/ în mână-i ce pică/ Sparge tot și strică./ Şi/ Umblă gură-cască,/ Până să-ţi vorbească,/ înserează,/ S-înnoptează. (ION DODU BĂLAN)

A umbla haimana. v. **haimana.**

A umbla handralău = A umbla încoace şi încolo fără rost:

Îi bine așa, nu mai umbli hăndrălău. (https://www.tiberiuvalentinhendel.com/)

Că era şi hăndrălău, îi plăceau catrinţele, dar mai vârtos fustele târgoveţelor, şi de aceea se ţinea unghie şi carne cu orândarul care avea o fată învăţată pe la şcoli şi nurlie. (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 20, 1967)

A umbla huci-marginea. v. **margine.**

A umbla imos. v. **imos.**

A umbla în bășini (Arg.; în limbajul adolescenţilor) = A se grozăvi, a se fuduli:

Ai dreptate, useliștii ăștia împuțiți umblă numa-n bășini. (https://timponline.ro/)

A umbla în marghiolii. v. **marghiolie.**

A umbla în pâră (sau **prin judecăţi**) (Pop.) = A intenta proces; a se judeca:

Totodată, un număr de 149 de săteni se constituie chezaşi pentru ei, dând mănăstirii un zapis prin care se angajează a nu mai umbla prin judecăţi. (STUDII și ARTICOLE de ISTORIE, vol. 6-9, 1960)

A umbla în patru labe. v. **labă.**

A umbla în poghiazuri. v. **poghiaz.**

A umbla în şoşot. v. **şoşot.**

A umbla iorgusa. v. **iorgusa.**

A umbla lipcă (după ceva). v. **lipcă.**

A umbla lumea (sau **ţara, în lume**) (**şi**) (**în**) **cruciş şi** (**în**) **curmeziş** (Pop.) = A străbate în lung şi în lat; a merge peste tot:

După ce umblară lumea în cruciş şi curmeziş, ajunseră la muma Crivăţului. (P. ISPIRESCU)

A umbla mânz după iapă (Reg.) = A bate drumurile fără rost:

Astfel, dacă pentru prima dată vede pe nemâncate un mânz, însemnează că l-a spurcat şi umblă toată vara singur fără niciun rost ca mânzul după iapă. (VASILE CĂRĂBIŞ)

Te ții după mine ca mânzul după iapă. (I. C. HINȚESCU)

A umbla meleagurile. v. **meleag.**

A umbla nearat, nesemănat (Pop.) = A umbla mult şi fără răgaz:

Omul subţiratic, cu-o pălărie şuchie pe cap, umbla nearat-nesemănat prin faţa camerei mele de filmat. (https://ivanacristescu.wordpress.com/)

A umbla prin lume (sau **a cutreiera** (**toată**) **lumea**). v. **lume.**

A umbla prin odăi (Pop.) = A umbla fără vreun rost:

N-ai zis, mata, că muierea cu postrungă [(reg) strungăreață la dinți]/ *Umblă prin odăi după bărbaţi şi o dă/ La toți cei cu nădragi/ Care îmi sunt dragi.* (CONSTANTIN PĂDUREANU)

De mult nu mai avea putința unei locuințe cuviincioase; umbla de colo până colo prin odăi cu chirie, pe care nu le putea plăti totdeauna; (EUGEN LOVINESCU)

A umbla prin sat (Mun.) **=** Se spune despre mireasa cu fetele şi ginerele cu băieţii, care, în ajunul nunţii, merg prin sat pentru a invita oamenii la nuntă:

Un vornic cu plosca umbla prin sat şi chema peste tot. (POP.)

La prânz, şi fetele, şi băieţii, se duc să mănânce la naşi. Tradiţia spune că nu trebuie să se întâlnească fetele cu băieţii cât timp umblă prin sat, iar dacă se întâmplă, fetele se ascund, căci altfel ginerii le iau cu ei pe cai şi se fac de râs. (https://evenimentvalcean.ro/)

A umbla să iei (sau **să scoţi**) **două piei de pe o oaie.** v. **oaie.**

A umbla să învie (sau **să dezgroape**) **morţii =** A încerca să facă lucruri care nu se mai pot împlini sau care nu mai sunt de actualitate:

Totul va ieşi la iveală, la preluarea de către mine a stăreţiei eu am trecut cu vederea trecutul, n-am mai vrut să dezgrop morţii, dar se va ajunge şi aici până la urmă [...] (FLORINA ILIS)

A umbla să moară = A fi gata să moară, a se afla pe moarte:

A aflat el că frățini-său umblă să moară și s-a rugat să-l lase de la ocnă să meargă acasă. (I. L. CARAGIALE)

A umbla şapte (sau **nouă**) **hotare** (Pop.) = A străbate un drum foarte lung, a umbla mult şi fără răgaz:

Eu te cinstesc cu pâne şi cu sare, dar să mi-l aduci, că d-ta umbli peste şapte hotare [...] (SIMION FLOREA MARIAN)

A umbla teleleu (**Tănase**)**.** v. **teleleu.**

A umbla tot pe calea bătută = A folosi un procedeu întrebuinţat şi de alţii într-o acţiune, într-o întreprindere etc.:

Învăţaţii străini, despre limba română, le-ar fi arătat calea bună şi bătută de oameni mai cuminţi, încât s-ar fi împlinit teoria unui pedagog francez, că un şcolar poate învăţa de la profesorul său mai mult decât ştie acesta însuşi. (MIHAI EMINESCU)

A umbla (sau **a da goană**) **cu ștafeta.** v. **ștafetă.**

A umbla (sau **a veni**) **pe drum, nu pe potecă.** v. **potecă.**

A-i umbla (cuiva) **cuvântul prin gură.** v. **gură.**

A-i umbla (cuiva) **gândul** (sau **gândurile**) (**la...** sau **pe la**) = A se gândi (la...), a fi preocupat (de...):

Vezi dacă nu stai liniştit şi-ţi umblă gândul tot la ce nu trebuie? (OVIDIU BÎRLEA)

Numai acasă îți umblă gândurile, afurisitule, acasă! (LIVIU REBREANU)

Mă mir că mă mai întrebi, când ştii ce-am zis şi cum îmi umblă gândurile, răspunse el. (IOAN SLAVICI)

A-i umbla (cuiva) **gura ca o morişcă.** v. **morișcă.**

A-i umbla (cuiva) **limba** = A vorbi (mult, repede):

Îi umblă limba cu ascuțime. (MIHAIL SADOVEANU)

A-i umbla (cuiva) **moara.** v. **moară.**

A-i umbla (cuiva) **norocul** (într-un anumit fel) (Înv.) = A-i merge cuiva treburile (bine, rău etc.):

Dar mi-a umblat cruciş norocul, Bată-l pacostea noroc! (ANALELE ȘTIINȚIFICE ale UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA” din IAȘI, SERIE NOUĂ: LIMBĂ și LITERATURĂ, SECȚIUNEA III c, vol. 13-15)

A-i umbla cuiva (ceva) **prin** (sau **în**) **cap** = A se gândi la ceva:

Și-auzi! Îi umblă-n cap, tu soră,/ S-ajungă ea Lucsandei noră! (G. COȘBUC)

Astfel de gânduri îi umblau fetei prin cap. (I. POP-RETEGANUL)

Omul turbat... nu mănâncă, nu bea... și-i umblă prin cap gânduri rele. (ȘEZĂTOAREA, II)

A-i umbla în treabă (cuiva) (Reg.) = A se ocupa de interesele cuiva:

Nu avea muieri rubedeni de-aproape, care să-i umble în treabă. (ION AGÎRBICEANU)

A-i umbla mintea = A fi ager la minte; a se gândi intens la ceva:

Mi-a plăcut cum îi umbla mintea, cum găsea un calambur pentru orice situație. (TRISTAN MIHUȚĂ)

O-ho, cum îi umblă mintea tovarăşului Axente... Sigur că ştiai mai multă carte decât mulţi intelectuali veritabili. (PAUL GOMA)

Nu-ţi umble (sau **să nu-ţi umble**) **gura** (sau **meliţa** etc.)! = Taci!:

– La vârsta ta nu e bine să ştii aceste lucruri, îl întrerupse taică-su. Totuşi îţi spun, numai să nu-ţi umble gura. (EXPLORĂRI în COMUNISMUL ROMÂNESC, vol. 1, 2004)

Umblă (sau **să umbli**) **sănătos** (sau **bine, cu bine, cu Dumnezeu**) (Pop.) = Urare adresată celui care pleacă la drum:

Zic, privind pe femeie drept în lumini, cari-i sticleau grozav de ciudat: – Sărut ochii, cocoană Marghioalo! – Umblă sănătos! (I. L. CARAGIALE)

Mai rămâi sănătoasă, babo! – Umblă sănătos, Prichindel, maică! (IDEM)

– Să umbli sănătos, coconașule! (ION GHICA)

Să umbli, bade, cu bine/ Şi vezi să nu-ți uiți de mine. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Umblă ca un roi fără matcă (Înv.) = Se spune despre o persoană cam zăpăcită, care umblă pe drumuri fără niciun scop:

Iară ce tocmală să hie la o oaste care era ca un roi fără matcă. (MIRON COSTIN)

UMBLARE

A avea umblare (Înv.) = A fi umblat:

Omul începe să facă/ Ca toți satirii să tacă,/ Zicând: „Ştiu cum mi să pare/ Că aveți multă umblare; (I. BĂRAC)

UMBRĂ

A băga (sau **a pune, a turna**) (pe cineva) **la umbră =** A aresta, a băga pe cineva la închisoare:

Diavolu de Vlăduță îndată ce a văzut că nu viu două zile de-a rândul și, auzind negreșit că sunt la umbră, a fugit cu tot ce aveam și nu-i mai știu de căpătâi nici până astăzi. (IOAN M. BUJOREANU)

A face (sau **a ține**) **umbră pământului** (**degeaba**) = A trăi degeaba; a nu fi bun de nimic:

Noi, ce din mila sfântului/ Umbră facem pământului,/ Rugămu-ne-ndurărilor,/ Luceafărului mărilor; (MIHAI EMINESCU)

[…] *să nu se mai considere nimeni servitoare ori milog ce mănâncă de pomană și ține umbra pământului ca o pacoste.* (G. M. ZAMFIRESCU)

Nici ei nu făcuseră cine știe ce umbră pământului, se petrecuseră uitați și necunoscuți […] (DINU SĂRARU)

Iubiţi-vă şi bucuraţi-vă! Numai aşa nu veţi face degeaba umbră pământului. (AURA CHRISTI)

Se gândea că, la dreptul, nu mai avea de ce să ție umbră pământului, degeaba. (EM. GÎRLEANU)

A fi (**ca o**) **umbră** sau **a rămâne numai umbra** (de cineva) sau **parcă i-a luat umbra** (sau **n-are umbră**) **=** A fi foarte slab şi fără vlagă (din cauza unei boli îndelungate):

[…] *ce să-ți spun, ajunsese numai o umbră atât se topise carnea pe dânsul, că ieșise din rândul oamenilor, de atâta boală.* (EUGEN LOVINESCU)

A fi umbra cuiva sau **a se ţine** (după cineva) **ca umbra după om =** A fi mereu în preajma cuiva; a imita întru totul pe cineva:

Se ține Iovan de el ca umbra. (MIHAIL SADOVEANU)

A lua (sau **a fura**) **umbra** (cuiva) **=** A măsura lungimea umbrei cuiva cu un băţ sau cu o trestie, care apoi urmează a fi pusă la temelia construcţiei ce se clădeşte pentru a fi mai rezistentă:

Pietrarii au obicei a fura umbra cuiva, adică a-i lua măsura umbrei cu o trestie şi a zidi apoi acea trestie în talpa zidirei. Omul cu umbra furată moare până în 40 de zile [...] (VASILE ALECSANDRI)

A pune (sau **a lăsa**) **în umbră** (**pe cineva** sau **ceva**) **=** A lăsa (intenţionat) neobservat (ceva sau pe cineva):

La București se pare că politica, ridicată la rangul de activitate spirituală, a pus în umbră pentru multă vreme literatura. (MIHAI EMINESCU)

Şi oricât au vrut ei să-l pună în umbră pe împărat, tot nu au scăpat de umbra lui [...] (TRAIAN CHELARIU)

A scoate din umbră (ceva sau pe cineva) = A face cunoscut; a dezvălui amănunte (despre cineva sau ceva):

Pe tine eu, din umbră, te-oi scoate la lumină,/ Căci fosta Baba-Rada de-acum e a ta zână. (VASILE ALECSANDRI)

A se teme (sau **a se speria, a-i fi frică, a fi fricos**) (**şi**) **de** (**o**) **umbră** (sau **şi de umbra lui**) **=** A-i fi cuiva foarte frică:

– Rău e când ai a face tot cu oameni care se tem și de umbra lor! (ION CREANGĂ)

Şi atât de mult iubea el stăpânirea, încât socotea că lumea la el se gândeşte, spre a-l da jos din scaun. Nu se încredea deci în nimeni, şi-i era frică şi de însăşi umbra lui. (P. ISPIRESCU)

A sta (sau **a fi, a rămâne** etc.) **în** (sau **la**) **umbră = a)** A sta (sau a fi, a rămâne etc.) ascuns, retras, neştiut; a sta (sau a fi, a rămâne etc.) deoparte:

– E păcat de d-ta că stai cam în umbră. Profită! Scrie! D-ta ai mult talent… De ce nu încerci să intri în politică? (LIVIU REBREANU)

Când s-au arătat călăreții la poartă, femeile bătrâne au intrat în umbră și nu s-au mai arătat. (MIHAIL SADOVEANU)

b) A fi modest:

Pe când alții, stând în umbră și cu inima smerită,/ Neștiuți se pierd în taină ca și spuma nezărită. (MIHAI EMINESCU)

Fi-i-ar (sau **fie-i**) **umbra** (sau **umbrele**) **=** Se spune pentru a ura cuiva viaţă îndelungată:

[…] *dar tocmai când sfârșisem de cheltuială și mă duceam în târg ca să-mi vând maloteaua, un boier tânăr ca dumneata, fie-i umbrele, mă luă la cătare, apoi apropiindu-se de mine îmi zise* […] (NICOLAE FILIMON)

Lumea (sau **împărăția**) **umbrelor =** Lăcașul morților:

Se ducea în turburea împărăție a umbrelor. (MIHAI EMINESCU)

UMBRI

A umbri ochii cuiva (Îvr.) **=** A scăpa de supravegherea cuiva:

Şi acum tu ia împreună cu tine slugile domnului tău și goneaşte după el, cândai [(înv.) măcar] *să nu-ş afle lui cetăți tari și va umbri ochii noștri.* (BIBLIA, 1688)

UMFLA

A i se umfla (cuiva) **pipota.** v. **pipotă.**

A i se umfla inima în piept = A simţi o mare bucurie, mulţumire etc.:

Veneau amănunte care-ți umflau pieptul. S-au speriat nemții de vitejia și îndârjirea românilor. (LIVIU REBREANU)

Inima fruntașului se umfla de mulțumire. (IDEM)

Îşi umfla pieptul, mirosind gelozia celorlalţi şi frica lor. Iar acum, în dimineaţa asta glorioasă, se pregătea să le vorbească tovarăşilor […] (RUXANDRA CESEREANU)

A se face (sau **a se umfla**) **burduf.** v. **burduf.**

A se umfla ca un curcan (sau **ca un păun**) **=** A-și da importanță, a se grozăvi:

Fii mândru, te înalță, te umflă ca curcanul. (D. BOLINTINEANU)

Sufletul lui Titu începuse să se mai înviorеze când deodată văzu că învăţătorul galben se umflă și se rotește ca un curcan, făcând semn mânios unui grup de copii ce stăteau deoparte. (LIVIU REBREANU)

A se umfla de somn (sau **de dormit**) **=** A se sătura de somn:

Era umflat de somn, măcinat de plictiseală. (RADU ALDULESCU)

Adoarme leul plictisit, se umflă de somn ca luna, cască-n somn, visează savane, flăcări, mucuri de țigări. (FLORIN MUGUR)

A se umfla (**în nări** sau **a-şi umfla nările**). v. **nară.**

A se umfla în pene. v. **pană.**

A umfla (pe cineva) **grija =** A cuprinde (pe cineva) îngrijorarea, teama:

Puşche pe limbă-ţi... vai de mine! Că începe a mă umfla grija din tălpi... (VASILE ALECSANDRI)

A umfla (pe cineva) **râsul** (sau **un râs, plânsul**) ori **a se umfla de râs** (sau **de plâns**) **=** A nu-şi putea stăpâni râsul (sau plânsul):

– Te umflă râsul, nu alta! a mai spus Aurelia. (ION LĂNCRĂNJAN)

Cum o văzură slugile, se umflară de râs. (P. ISPIRESCU)

– Mamă, bătrânico! ți-era dor de mine? și o umflă plânsul cu hohot. (I. L. CARAGIALE)

Şi Mihnea se umfla acum de râs, la gândul ce va păţi bunul său prieten când se va reîntoarce acasă […] (GIB I. MIHĂESCU)

A umfla din umeri = A ridica din umeri în semn de nedumerire, de neştiinţă sau de nepăsare:

Am boală pe ăştia, să nu-i văd. Cum vrei tu dragoste, am umflat din umeri. (ADRIAN ȘCHIOP)

A umfla în coş (pe cineva) = A simţi un imbold fierbinte de a face ceva:

De când aud că o să fie bucluc în jos parcă mă umflă în coș să merg și eu. (NICOLAE GANE)

A-i umfla (cuiva) **botul** (Arg.) = A lovi peste faţă (pe cineva):

Iar de s-ar lăsa terfelită ca o zdreanţă, [...] *ar trimite-o înapoi, la mă-sa, pachet, cu botul umflat.* (SIMONA TACHE, MIHAI RADU)

A-şi umfla bojocii. v. **bojoc.**

UMFLAT, -Ă

A lăsa (pe cineva) **cu buzele umflate.** v. **buză.**

A rămâne (sau **a se întoarce**) **cu buza umflată** (sau **buzele îngroșate**)**.** v. **buză.**

UMIZI

A se umizi de ziuă = A se crăpa de ziuă:

Coalea când se omizea de ziuă, bătea un vântuleț subțire de făcea pe cioroi să zgribulească cu deosebire căci era tot ud și înglodat [...] (I. POP-RETEGANUL)

UMOR

A avea simţul umorului = A înţelege de glumă:

Fratele meu avea simţul umorului. (STELIAN TĂNASE)

A avea simţul umorului este o calitate dezirabilă şi foarte apreciată în interacţiunile sociale […] (GEORGETA PÂNIȘOARĂ, DORINA SĂLĂVĂSTRU)

A nu avea simţul umorului sau **a fi lipsit de umor** (într-o anumită situaţie) = A nu înţelege de glumă:

[…] *femeile n-au simţul umorului, la română eram nul însă aveam talent la desen.* (RĂZVAN PETRESCU)

Un singur lucru nu mi-a plăcut la el, că nu avea simţul umorului. (ANA IOANID)

UMPLE

A (**se**) **umple paharul** (sau **urciorul**) **=** A pricinui un ultim neajuns care întrece limita suportabilului:

Îmi venea să cânt, să urlu, să dau cu pumnii în zid. Începuse să se umple paharul și în mine. (G. M. ZAMFIRESCU)

Incidentul de sus venise numai să umple paharul. (CAMIL PETRESCU)

Gara... cu înghesuiala unor oameni grăbiți și brutali venea numai bine să umple paharul. (AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI)

A i se umple (cuiva) **ochii de lacrimi** (sau, gmț., **de zamă**) **=** A i se umezi (cuiva) ochii, a începe să plângă:

Cântând, se înduioșează, și ochii i se umplu de lacrămi. Dar cântă mereu, și lacrămile i se revarsă pe obraji și se împrăștie prin barbă. (LIVIU REBREANU)

Moșneagul, când a văzut-o, i s-a umplut ochii de lacrimi de bucurie. (ION CREANGĂ)

Ochii cei negri ai fetelor se umpleau de lacrimi de dor. (MIHAI EMINESCU)

Copila se sculă în picioare de mânie și ochii i se umplură de lacrimi. (VASILE ALECSANDRI)

A i se umple (cuiva) **ochii de văpaie** (Reg.) = A se însufleţi:

Şi se uitară uimiţi unul la altul: el o vedea cu obrajii rumeni, cu ochii plini de văpaie şi cu zâmbetul pe buze [...] (IOAN SLAVICI)

A i se umple găvanul. v. **găvan.**

A o umple de sânge (Arg.) **= a)** (În fotbal) A rata înscrierea unui gol:

Sincer, la cum a decurs meciul, ar fi trebuit să ne-o tragă, să ne umple de sânge, dar s-au precipitat în fața porții. (VLAD A. POPESCU)

b) (În alte sporturi pe echipe) A rata o fază de atac.

A se umple (cuiva) **de păcat** (Rar) **=** A face ceva condamnabil:

N-a dorit să se umple de păcat și a plecat de acolo.

A se umple de bogdaproste. v. **bogdaproste.**

A se umple de suflet. v. **suflet.**

A umple (cuiva) **ochii de lacrimi =** A face pe cineva să plângă:

I se umplură ochii de lacrămi când mă văzu prăpădit, istovit de chinuri și frământări. (LIVIU REBREANU)

A umple (pe cineva) **de noroi** = A calomnia (pe cineva):

Nu înseamnă, continuă el, că dacă chiaburii şi-au pus de gând, prin intermediul altora, să mă umple pe mine de noroi, eu o să mă las să fiu umplut cu noroi. (MARIN PREDA)

A umple (pe cineva) **de ruşine =** A compromite (pe cineva):

Totul, din dorința de a face bine, de a nu mă umple de rușine. (TRISTAN MIHUȚĂ)

Tu, Doamne, eşti drept, iar nouă ni se cuvine astăzi să ni se umple faţa de ruşine [...] (BIBLIA)

A umple (pe cineva) **de sânge** (sau, gmț., **de borş**) **= a)** A lovi până îl podideşte sângele:

Şi fără a mai da timp amicului nostru să facă încă un pas înapoi, se repezi și-l lovi în obraz cu pumnul, umplându-l de sânge. (I. L. CARAGIALE)

b) A reduce la tăcere; a face de ruşine:

Teodora a uitat că mama a umplut-o de borș, dar dacă i-aș aminti de firul elvețian de papiotă, cu siguranță ar spune că ne-am prefăcut că vorbim la cutia de chibrituri [...] (PETRE BARBU)

A umple (pe cineva) **de sperieţi** (sau **de groază**) **=** A îngrozi:

– Cine? Cumătrul meu? El? Care s-a jurat pe părul său că nu mi-a spărie copilașii niciodată? – Apoi da, mamă! Cum vezi, i-a umplut de spărieți! (ION CREANGĂ)

Arde, măăă! a dat cineva țipăt, poate un grănicer de sub şopron sau poate că santinela, nu ştiu, dar glasul acela de primejdie m-a umplut de groază. (ION GRECEA)

A umple (pe cineva) **lacrimile** (sau **plânsul**) **=** A podidi (pe cineva) plânsul:

Lazăr, văzând cât de-mpetrit şi rău la inimă e frate-său, l-au umplut lacrimile […] (SIMION FLOREA MARIAN)

A umple borş (Pop.) = A pune la fermentat tărâţe cu apă şi cu maia, pentru a obţine borş:

Lelița cu șorțul roș/ Nu știe să umple borș. (POP.)

A umple burta (cuiva) = A sătura (pe cineva):

Să plătească pentru tot ce mi-a făcut, pentru anii în care l-am spălat, călcat, i-am umplut burta, să plătească tot, că am suportat-o pe maică-sa [...] (EMIL MLADIN)

A umple capul (cuiva) = A face să intre în minte o idee, insistând asupra ei; a ameţi cu vorbe:

Avem fel de fel de vagabonzi, care vin să le umple capul cu nerozii, dar până acuma, la mine, nimeni nu-i ascultă. (DUILIU ZAMFIRESCU)

De vină este şi neghiobul ăla de negustor, care îţi umple capul cu tot felul de amănunte, când îţi recomandă o armă, numai despre valoarea ei de sinucidere nu suflă o vorbă. (TUDOR POPESCU)

A umple mațu' (Arg.) **=** A mânca pe săturate:

[...] *niște digestive, dacă vi s-a umplut mațu' cu bunătăți...* (http://amfostacolo.ro/)

A umple măsura. v. **măsură.**

A umple o chitanţă (sau **o hârtie, o poliţă**) (Iuz.) **=** A completa ochitanţă (hârtie, poliţă) cu datele necesare:

A umplut o coală, apoi o altă coală, a dat un telefon, apoi un altul, şi un altul, şi încă unul. (DRAGOȘ TRICĂ)

A umple puşcăria (sau **ocna** etc.) = A fi închis:

Încercând să mai turbure apa, după obiceiul lor, [Cuza Vodă] *le-a cam dat peste bot şi cu mulţi din ei a umplut puşcăria.* (IOAN C. FILITTI)

A umple ras sau **a i** (**se**) **umple ochi =** A umple până sus:

[...] *iar paharul se umple ras*, *dar nu se bea tot: mai laşi un deget pe fund, să arăţi că nu eşti lacom.* (RADU ANTON ROMAN)

Aiurea, mi l-a umplut ochi şi era un păhărel destul de baban, plat şi borţos. (OVIDIU VERDEȘ)

A umple satul (sau **locul, lumea,** rar, **urechile lumii** etc.) sau **a se umple locul =** A răspândi (un zvon, o ştire etc.):

[VOCHIȚA:] *Apoi dă, dacă mi-i bărbat. Mă tem de Domnica să nu umple satul.* (C. NEGRUZZI)

A umplut urechile lumii c-ar fi luat c-o săgeată boldul de aur din vârful cortului sultanului Albu. (BARBU DELAVRANCEA)

„Vico, abia acuma la urmă văd și eu ce frumoasă ești și-mi pare rău că am umplut lumea numai cu vorbe urâte despre tine”. (G. BĂLĂIȚĂ)

A umple un gol. v. **gol.**

A umple (pe cineva) (sau **a se umple**) **de brânză** (sau **de procopseală**) **=** Se spune, ironic, despre cineva care n-a reușit într-o acțiune:

Îl furase somnul cu fluierul în gură și merele pieriseră. – Ne-ai umplut de brânză și tu, îi zise tat-său. (ION C. VISSARION)

De procopseală văz că mă umpluși. (ANTON PANN)

A umple (pe cineva) **de bogdaproste**(**i**)**.** v. **bogdaproste.**

A umple (pe cineva) **de groază** sau **a băga, a vârî** (pe cineva) **în groază** (sau **groază**) (în cineva) sau **a face groază** (cuiva)**.** v. **groază.**

A-l umple (pe cineva) **sângele pe nas** (sau **borşul** (**cel roş**), rar, **zărul**) (Reg.) **=** A-l năpădi (pe cineva) sângele pe nas:

S-au încăierat, l-a umplut de sânge, de mult i-o cocea. (STELIAN TĂNASE)

Când ţi-oiu da una, te umple borşul. (TUDOR PAMFILE)

A-şi umple (sau **a-şi îneca**) **pipota.** v. **pipotă.**

A-şi umple burta (sau **pântecele**) **=** A mânca sau a bea mult:

Apăruse într-adevăr părerea că există un mod just, şi altul mai puţin just, mai puţin pe linie, de a mânca, de a profita de posibilitatea de a-ţi umple burta pe săturate. (MIOARA CREMENE)

[...] *și le reaminti ceea ce știa, de fapt, toată lumea, că nu-și umple burta cu apă.* (RADU MAREȘ)

A-şi umple buzunarele = A câştiga bani mulţi; a se îmbogăţi:

Candian își umple buzunarele de la văduvă. (BARBU DELAVRANCEA)

Răscumpărări și false retrocedări, supraevaluate pentru a-și umple buzunarele câțiva păpușari îmbătrâniți în rele ne sunt servite zi de zi de la Parlamentul nostru de astăzi, definit atunci

de Eminescu drept o grădină de Parlament [...] (CASSIAN MARIA SPIRIDON)

A-şi umple sacul. v. **sac.**

S-a umplut de borş. v. **borș.**

S-a umplut paharul = S-au adunat prea multe necazuri; nu se mai poate suporta situația de acum:

– Acuma s-a umplut paharul, părinte! Acuma nu mai pot! (LIVIU REBREANU)

Nu era un mare vorbăreţ, nu se entuziasma prea repede, dar de data asta părea că s-a umplut paharul uimirii şi la el. (IOAN T. MORAR)

UNCROP

A da în crop (sau **în cropi**) **=** A începe să fiarbă:

Spânul... pune apa să dea în crop, după aceea se apucă de turtă. (P. ISPIRESCU)

A ieşi cu uncropul (D. nuntaşi) **=** A se ridica de la masa făcută mirelui a doua zi după nuntă, părăsind petrecerea împreună cu gazdele, cu sticlele pline în mână:

A doua zi la mire acasă fac masa cea mare, la care șed gospodarii... La sfârșit, când ies cu uncropul, se duc parte din gospodari la crâșmă. (ȘEZĂTOAREA, IX)

UNDĂ

A (**nu**) **fi pe aceeaşi lungime de undă** (cu cineva) **=** A (nu) gândi la fel, a (nu) avea aceleaşi idei, sentimente etc.:

Cei doi au simțit imediat că erau pe aceeași lungime de undă și a urmat repede nunta. (ARINA AVRAM)

Dacă i-aş fi spus-o numai eu, nu ar fi dat foarte multă importanţă, că deja noi nu mai eram pe aceeaşi lungime de undă de câtăva vreme, de la Câmpulung. (STELIAN TĂNASE)

Lăsaţi-mă doar să vă explic cum vedem noi problema, ca să fim cu toţii pe aceeaşi lungime de undă şi să putem avea o conversaţie raţională. (LETTRE INTERNATIONALE, vol. 49-52, 2004)

A da în clocot (sau **în undă**)**.** v. **da.**[2]

A da în undă = A spăla, a clăti*:*

Ia picioarele [de vițel] *de le grijaşte bine cu apă îndezată, nu le pârli, apoi le dă undă cu apă şi sare.* (STUDII și CERCETĂRI LINGVISTICE, vol. 48, 1997)

A ieşi (sau **a scoate**) **în undă =** A ieşi sau a face să iasă la suprafaţă; (fig.) a se afirma sau a face să se afirme:

Sfânta dreptate a ieșit în undă pentru toți. (VASILE ALECSANDRI)

A-i veni cuiva undele cele rele (Reg.) = A-i veni (cuiva) toanele, nebuniile, istericalele:

I-au venit iar undele cele rele și nu ne mai putem înțelege cu ea.

Într-o undă (Reg.) = Într-un acces de mânie:

Cu Satan ce se afundă/ Ca un fulger într-o undă!/ Apa saltă, clocotește,/ Nici că se mai limpezește! (VASILE ALECSANDRI)

UNDE

(**Da**) **de unde!** = **a)** Imposibil, nu se poate, cu neputință, nici vorbă:

– Stăi culcat, c-adormi îndată... – Da de unde! (CONTEMPORANUL, I.)

El doarme! – Da de unde... Cu ochii închiși ascult mai bine. (NICOLAE GANE)

b) (În fraze negative) Ba chiar așa, întocmai așa:

Îi trecu un fier ars prin inimă, gândindu-se că poate i-a călcat porunca. Și de unde să nu fie așa! (P. ISPIRESCU)

A (**nu**) **avea de unde** (**să...**) **=** A (nu) fi în stare să...:

Tată-său, popa Neculai, nu-i vorbă, avea de unde să-i trimeată. (ION CREANGĂ)

Adună unde n-a risipit = Se spune despre cei care câştigă prin mijloace necinstite:

Adună unde n-a risipit, dar nu se sfinţeşte. (I. C. HINȚESCU)

De unde (**şi**) **până unde =** În ce împrejurări, în ce fel? Din ce motive?:

[FARFURIDI:] *De unde şi până unde?* [BRÂNZOVENESCU:] *Noi, ce să zicem – ne temem de ce spune lumea...* (I. L. CARAGIALE)

– Bine făcuși că-mi ziseși mamă bătrână, că de nu-mi ziceai așa, nu era bine, dar de unde și până unde? (I. POP-RETEGANUL)

– Da, dar de unde până unde? – De unde până unde?! a făcut el oprindu-se în loc. (ION LĂNCRĂNJAN)

De unde nu = Dacă nu:

Așa să-i spuneți că mi-e voia; c-apoi, de unde nu, îmi voi întoarce armele asupra împăratului şi îi voi arăta eu că oameni nu-mi lipsesc. (P. ISPIRESCU)

De unde, de neunde! sau **de unde ai** (ori **e**)**, de unde n-ai** (ori **nu e**) = După posibilităţi:

De unde, de neunde, tot mai ieşeau bani de un rând. (DAN LUNGU)

De unde, de neunde, te somez să-mi dai. (PAUL ANGHEL)

Ia, dacă ai de unde sau **ia**(**-l**) **de unde nu-i =** Se spune despre ceva sau cineva care nu mai este de găsit:

Când se scoală baba in zori de ziuă, ia nurori dacă ai de unde. (ION CREANGĂ)

Luă chimirașul; dară când ridică ochii și voi s-o întrebe cine era ea, de are milă de dânsul, ia pe zâna de unde nu e! Parcă intrase în pământ. (P. ISPIRESCU)

Nici că se pomeneşte! sau **unde se pomeneşte?** v. **pomeni.**

Pe unde scoţi cămaşa? = Se spune cuiva care se află într-o încurcătură şi nu ştie să iasă din ea:

Ei, pe unde scoţi cămaşa destul de proaspătule botezat în pripă? (N. STEINHARDT)

[...] *aşa că noi nu te mai dăm în judecată, da' să te vedem pe unde scoţi cămaşa dacă moare bietu' Sile, că ăla nici acu' nu şi-a revenit.* (CĂTĂLIN ȚÎRLEA)

Unde dai şi unde crapă sau **unde gândeşti şi unde nimereşti** sau **unde o doare şi unde o leagă** ori **unde chiorăşte şi unde loveşte =** Se spune când rezultatul unei acţiuni e altul decât cel propus:

– Unde dai şi unde crapă! zise ea. Eu cu gândurile mele și tu cu ale tale. (IOAN SLAVICI)

Mai degrabă, Enrico ar trebui să-i întoarcă spatele şi să-şi vadă de treaba lui. Dar unde dai şi unde crapă... (DUMITRU CRUDU)

Unde e (sau **unde dă Dumnezeu**) **pomana aia.** v. **pomană.**

UNDIŢĂ

A întinde undiţa (Îvp.) = **a)** A lăsa undiţa la apă. **b)** (Fig.) A momi, a înşela (pe cineva):

Undiţa dacă voi tinde nădăjduiesc că voi prinde acea care îmi place şi pe voia mea voi face. (ANTON PANN)

A se prinde în undiţă = A intra într-o mare încurcătură; a se lăsa ademenit, surprins de o capcană:

Iulișca s-a prins ca peştele în undiță. (IONEL TEODOREANU)

UNGE

A avea cu ce unge ochii = A dispune de mijloace materiale şi băneşti pentru a putea mitui:

Pentru a le unge ochii ţăranilor, în sat fu adus primul tractor. (LOCALITĂȚILE REPUBLICII MOLDOVA, vol. 7, 1999)

A fi uns cu toate alifiile (sau **unsorile**) (Fam.) = A fi trecut prin multe, a fi experimentat, versat; a fi abil, viclean:

Deşi era uns cu toate alifiile, Petrică Florescu aprecia oamenii dintr-o bucată, minţile limpezi şi cuvântul de onoare. (IOAN T. MORAR)

Cula lui Hăpăleață era uns cu toate unsorile și era binecuvântat de toți dumnezeii din lume. (ION LĂNCRĂNJAN)

A merge ca un ceasornic (sau **ca ceasul** ori **ca uns**). v. **merge.**

A unge (**bine**) **pe cineva** = **a)** A bate zdravăn pe cineva. **b)** A mitui:

[…] *și, dacă nu-i ungem, ne asupresc mai rău ca grofii...* (TITUS POPOVICI)

A unge (cuiva) **ochii =** A împiedica să vadă limpede; a înşela pe cineva sau încrederea cuiva:

Ci, mă-ntreb, domnu locotenent, cum are să mai fie el o dreptate odată în țară, chiar dac-o poruncit stăpânirea așa și pe dincolo, să ne ungă ochii […] (CEZAR PETRESCU)

Boierul se uita la fată cu tot felul de ochi. Cel dintâi lucru pe care l-a făcut a fost s-o ia acasă la el. Pentru a unge ochii lumii. Că oricum, gura lumii îi slobodă să dea drumul la câte-n lună şi-n stele, a spus întâi că o înfiază […] (TOMA SPĂTARU)

A unge (pe cineva) **la** (sau **pe**) **inimă** (ori **la suflet**) (**cu miere, cu unt**) = A produce (cuiva) o mare bucurie, plăcere:

[…] *dar cum să explici asemenea lucruri fără să întrebuințezi vorba de „kilometru pătrat" și alte expresii tehnice, care ar unge la inimă pe Turică dacă ar putea să le rostească?* (DUILIU ZAMFIRESCU)

Vorbele ei mieroase, viersul ei plăcut, de pare că te ungea la inimă, nu altceva, zăpăcise oarecum pe bietul fecior de împărat […] (P. ISPIRESCU)

Este, domnule, un scriitor, unul pe care-l cheamă Sadoveanu […] *ei, și când cetești ceva, o carte de-a lui, e așa de parcă te-ar unge cineva la inimă* […] (ION LĂNCRĂNJAN)

Tare se mai uită galeș una la alta și-și vorbesc parcă le-ar fi limbile unse cu miere; (MIHAIL SADOVEANU)

A unge (sau **a mângâia**) (pe cineva) **cu vorba** (ori **cu vorbe, cu gura, din gură**) = A încuraja, a măguli:

Ei erau trişti, bieţii oameni, dară Greuceanu îi mângâie cu nişte vorbe aşa de dulci, încât le mai veni niţică inimă, că era şi meşter la cuvânt Greuceanu nostru. (P. ISPIRESCU)

Îl mângâia cu câte o vorbă, cum se pricepea, mai mult ca să zică ceva. (LIVIU REBREANU)

A unge osia ca să nu scârţâie carul. v. **scârțâi.**

A unge osia şi paşii = A câştiga bunăvoinţa, favoarea cuiva cu daruri sau bani; a mitui (pe cineva):

Unseră osiia şi paşii Matei Vodă. (ION NECULCE)

A unge osia (sau **a unge ochii**) (cuiva) (Fam.) = A mitui:

Au uns unora ochii cu câteva zeci de pogoane de aci din Hagiu. (MIHAIL SADOVEANU)

Bătrânului îi mai unsei osia cu vreo câțiva ochi de vulpe [galbeni], *ca să mă lase în pace.* (I. GHERASIM GORJAN)

Atunci a înţeles. Înţelesese că fără „a unge osia", nu merge. Aşa că acum, pentru a intra la gară, a uns osia bine cu de toate. S-a dus la târg, a vândut boii, apoi câteva oi şi un pogon de pământ şi toţi banii care i-a luat i-a dat celui ce trebuia [...] (DUMITRU IVANOVICI)

Vede binișor în pungă,/ Are ochii ce să-ți ungă. (I. C. HINȚESCU)

A unge uşa să nu scârţâie =A mitui:

Oricare dintre cititorii noştri ar putea enumera şirul parcă nesfârşit al profesiunilor ce oferă nenumărate prilejuri de a „unge uşa ca să nu scârţâie". (https://www.argesexpres.ro/)

A-i unge (cuiva) **mâinile** = A mitui:

Pentru asta însă i-ar mai fi trebuit două domnii, or aşa ceva el ştia bine că nu se poate, cât ar unge mâinile lacome de la Stambul. (EUGEN BARBU)

A-și unge gâtul sau **a se unge pe gât** = A bea băuturi spirtoase:

Târguiește el tot ce-i trebuie, se unge pe gât bine cu sângele domnului și, cam clătinându-se... pornește spre casă. (ȘEZĂTOAREA, IV)

Din gură te unge şi din inimă te frige = Se spune despre un om viclean şi făţarnic:

În faţă te unge și în dos te frige. (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, 1913)

UNGHER

A strânge (pe cineva) **la ungher** = A forţa pe cineva să facă ceva:

Mă strângea în ungher, mă reţinea la muncă până târziu. (https://www.publika.md/)

UNGHI

În (sau **prin, din**) **toate unghiurile** (Înv.) = (De) pretutindeni:

Să s-adune românii de prin toate unghiurile munților. (VASILE ALECSANDRI)

UNGHIE

(**A fi**) **prieten unghie și carne** (sau **carne și unghie**) (cu cineva) = A fi prieten intim cu cineva:

Aproape de Crăciun, Pavel făcu o pereche de ciubote de iuft [piele groasă de bovine tăbăcită vegetal cu coajă de stejar şi de mesteacăn] *vărului meu Ioan, cu care era prieten unghie și carne.* (ION CREANGĂ)

A avea unghiile lungi (sau **a fi lung la unghii**) = A fura; a fi necinstit:

[Teodoros] *era deștept și-i prindea mâna la toate. Am auzit mai târziu că avea unghiile cam lungi.* (ION GHICA)

A lua sau **a apuca** (pe cineva) **în unghii** (ori **unghie** sau **în colţi şi-n unghii**) = A lua la bătaie; (fig.) a pune într-o situaţie dificilă (pe cineva); a certa foarte tare pe cineva:

Aceştia era stăpânii palatului. Şi unde se repeziră la dânsul de pare că să-l ia în unghii, și cu grai răstit, dojenindu-l, îi ziseră […] (P. ISPIRESCU)

Bietul Badea la început îi spuse cu binele ce avea să facă. Aș, unde să-l asculte. Ea se lua la colț cu dânsul. (IDEM)

Şi de aici, vrajbă între babe, decât să se ia în unghii, nu alta. (MIHAIL SADOVEANU)

A nu lăsa unghe (**de**)**...** (Îvr.) **=** A nu lăsa nici urmă de...:

Să taie mișeii, săracii să giunghe,/ Au gând să nu lase dirept nice unghe. (DOSOFTEI)

A prinde la unghie (sau **unghii**) = A dobândi putere, avuţie, bunăstare, influenţă:

Se vede că omul a cam prins la unghie în ultima vreme.

A-i reteza (cuiva) **unghiile** (sau **din unghii**)**.** v. **reteza.**

A-şi arăta unghiile = A se supăra şi a arăta că este puternic; a amenința, a deveni agresiv:

Când vru să se apropie de Iovca Silef, bulgăroaica ridică mâinile, îşi arătă unghiile şi se încordă să sară asupra lui. (ZAHARIA STANCU)

A-şi face unghiile = A-şi face manichiura:

De data asta s-a dus să cumpere haine pentru ea, și-a făcut o nouă coafură, și-a făcut unghiile […] (CĂTĂLIN DORIAN FLORESCU)

A-şi mânca (sau **a-şi muşca**) **de sub unghii** (sau **de sub unghie, de sub tălpi, de sub dânsul**)**.** v. **mânca.**

A-şi pune (sau **a băga**) **unghia** (sau **gheara**) **în gât** (**ca piţigoiul**) = A fi foarte supărat şi furios:

Ăștia-și pun unghia-n gât, mă, și mor ca pițigoiu-n colivie. (MARIN RADU MOCANU)

A-şi pune unghia în carne (pentru cineva) = A fi gata de orice pentru cineva:

A-și pune unghia în carne. (IULIU A. ZANNE)

A-şi pune unghia în gât = A fi foarte zgârcit:

Ăștia poa' să zică de mine că io-s zgârcit, unghia-n gât, și că uite ce generoasă e Ghițuleasca. (SORIN STOICA)

Ăștia-și pun unghia-n gât, mă, și mor ca pițigoiu-n colivie. (MARIN RADU MOCANU)

Din (sau **de la**) **creștet până-n tălpi** (sau **în talpă, în unghii,** rar, **în poale**) sau **din talpă până-n creștet.** v. **creștet.**

Nici cât (**e** sau **îi**) **negru sub unghie.** v. **nici.**

UNGHIOARĂ

A(-i) tăia (cuiva) **din unghioare** = A înfrâna obrăznicia, îndrăzneala cuiva:

Cuțo-vlahii sunt o pecingine, ca și fanarioții sau armenii, dacă nu le tai din unghiuță la concurență și trântă dreaptă, cu cobilița și la vot universal. (PETRE PANDREA)

UNGHIȘOARĂ

A tăia de (sau **din**) **unghișoară** = A vindeca vitele de boala unghiilor printr-o incizie în umflătură și prin curățarea unghiilor:

– Vânt rău... Am murgul bolnav... N-ai o olincă două, să-i fac „de unghișoară"? (N. I. DUMITRAȘCU, I. N. POPESCU)

A tăia de unghișoară = A opera de unghișoară:

Pe d-altă parte, însă, a venit și vestita circulară a ministerului poliției care mi-a tăiat de unghișoară [boală la vite, caracterizată printr-o umflătură deasupra copitei]. (C. A. ROSETTI)

A(-i) tăia (cuiva) **din** (sau, reg., **de**) **unghișoară** (Înv.) = A dezvăța pe cineva de un obicei; a-i tăia cuiva din pretenții; a înfrâna obrăznicia, îndrăzneala cuiva:

Apolon nici că-l băga în seamă, dară viindu-i cu greață de atâta cutezare, vru în cele din urmă să-i taie de unghișoară și să-i arate că nu-și cunoaște lungul nasului. (P. ISPIRESCU)

Își găsește uneltioară/ Să-i taie de unghișoară. (ANTON PANN)

Ia să fie un guvern colea cum știu eu, o mână de fier, să le taie de unghișoară, să desființeze târgurile […] (ION GHICA)

UNI

A se învoi (sau **a veni**) **la** (sau **din**) **preț** (sau **asupra prețului**) sau **a se ajunge** (sau **a se uni**) **din preț** ori **a rupe** (sau **a tăia**) **prețul.** v. **preț.**

UNS, -Ă

A avea bătrânețile unse = A trăi la bătrânețe tihnit și fără griji:

Și se va înălța puterea mea ca a inorogului și bătrânețile mele unse din belșug. (BIBLIA)

Mulțumesc lui Dumnezeu, bătrânețile îmi sunt liniștite. (IRINA NECHIT, ELENA UNGUREANU)

A fi uns cu toate alifiile (sau **unsorile**)**.** v. **unge.**

A fi uns cu unsoare de drac = A fi un om viclean, care face rău altora:

Alții și-au ridicat cușmele în fața omului care mergea desculț prin omăt. Și-n urma mea unul a spus încet: – S-o fi uns pe tălpi cu untură de drac. (EUSEBIU CAMILAR)

UNSPREZECELEA, -ZECEA

În ceasul al doisprezecelea (sau **al unsprezecelea** sau (înv.) **în** (ori, rar, **la**) **al unsprezecelea ceas.** v. **ceas.**

UNT

A bate (pe cineva) **de-i iese** (sau **să-i iasă untul** ori **până se alege untul** (**din el**) (Pop.) = A bate pe cineva foarte tare:

O să vă frece ridichea până o să vă iasă untul din voi și peri albi, sărăciilor cu lustru ce sunteți! (MARIA-MAGDALENA NIȚĂ)

A bate (sau **a pisa**) **apa** (**în piuă**) **să se aleagă** (sau **să se facă**) **unt.** v. **apă.**

A bate sau **a freca, a croi, a flocăi** (pe cineva) **de-i merg** (sau **să-i meargă**) **fulgii** (sau **peticele, colbul, untul**). v. **merge.**

A ieşi (sau **a scoate**) **untul** (din cineva) (Pop.) = A stoarce pe cineva de puteri:

Hămăliseră sărmanii de ieşise untul din ei. (CEZAR PETRESCU)

– S-o frecaţi, tovarăşe prim, zice maliţios Grigore. S-o frecaţi până i-o ieşi untul. (VICTOR MÂRZA FULGER)

A-şi mânca untul de pe pieptene (Reg.) = A fi foarte zgârcit:

– Slugă, neslugă, n-am umblat a cere. Dar voi sunteți gazde de ăia care mâncă pita de sub unghie și untul de pe pieptene. (PAVEL DAN)

De-i merge (sau **să-i meargă**) **fulgii** (sau **colbul, peticii, peticile, untul,** rar, **scânteile**).

Parcă-i uns cu unt (Pop) = Se spune despre cineva care este frumos, gras, dolofan:

Asmuţă şi pe turc; turcul a harţ se şi dă/ Parcă uns el cu unt./ Grăieşte sultanul cel crunt: „Alei, Suleimane, Cui zic „paşa-soare”. (TEODOR VÂRGOLICI)

UNTDELEMN

A ieşi deasupra (**apei**) **ca untdelemnul** = A birui, a învinge; a se confirma, a se adeveri:

Dreptatea strămoșilor mei a ieșit ca untdelemnul la suprafața apei și în alt chip. (MIHAIL SADOVEANU)

N-ai să-ți deschizi gura să-i dai vro poruncă,/ Că-ndată asupra-ți ura își aruncă;/ Numai a lui vorbă-n seamă să se ție,/ El ca undelemnul dasupra să fie; (ANTON PANN)

Dar îl vom pune pe băieţelul ăsta bătăios la index şi până la urmă, adevărul va ieşi la suprafaţă ca untdelemnul! (CĂLIN KASPER)

Dreptatea totdeauna ca untdelemnul plutește deasupra apei. (I. C. HINȚESCU)

UNTURĂ

Îi curge untura (sau **îi dă grosul**) **pe nas** (Gmţ.; irn.) = Se spune despre oamenii slabi:

De gras ce e, îi curge untura pe nas. (B. P. HASDEU)

Unge-te cu untură de ţânţar trăsnit. v. **ţânțar.**

UNU, UNA

(**Toţi**) **până la unul** (sau, rar, **într-unul**) = Toţi, fără excepţie:

Noi, oltenii, am dus totdeauna o viață simplă și laborioasă; dar la zile de restriște, patria ne-a găsit la locul nostru, hotărâți a muri până la unul pentru apărarea religiei și a căminului părintesc. (NICOLAE FILIMON)

A (**se**) **face** (**tot**) **o apă** (**şi un pământ**) = A (se) distruge:

Fă-mă, Doamne, lut, pământ, nu-mi da om care-i urât. (POP.)

În cele din urma nu a mai rămas nimic din clădire și s-a făcut tot o apă și un pământ.

A da toate pe una (Reg.) = A fi dominat de o singură preocupare, de un singur sentiment etc.; a eşua într-o acţiune:

[…] *împăratul, cât era de împărat, le dăduse acum toate pe una şi nici măcar aceea nu era bună: frica.* (ION CREANGĂ)

Noroc că Vladilen a dat toate pe una și l-a luat paznic la tipografie, după care a conchis: Ce timpuri grele au mai fost! (DUMITRU CRUDU)

A face (**lut** sau **tot o apă şi un**) **pământ** sau **una cu pământul** sau (rar) **a amesteca** (sau **a asemăna, a face asemenea**) **cu pământul.** v. **pământ.**

A fi (sau **a se face**) **tot o apă** = A fi (sau a deveni) plin de transpiraţie:

Făcuse pesemne efort mare și fiindcă în sală era zăpuşeală, Marcel al meu era tot lac de apă. (CĂLIN KASPER)

A fi (**tot**) **un...** = A fi acoperit în întregime cu...:

Îngerul Domnului i S-a arătat într-o flacără de foc, care ieşea din mijlocul unui rug. Moise s-a uitat şi iată că rugul era tot un foc […] (BIBLIA)

A fi om (sau **băiat, fată** etc.) **o dată** = A fi om (sau băiat, fată etc.) cu calităţi deosebite, desăvârşite:

Noi suntem o dată băieţi şi ce-am vorbit o dată vorbit rămâne. (ION CREANGĂ)

A fi tot una de... = A fi egali dintr-un anumit punct de vedere:

Cel care sădeşte şi cel care udă, sunt tot una; şi fiecare îşi va lua răsplata după osteneala lui. (ANA TĂTAR ANDRAS)

A fi (**toţi**) **o apă şi un pământ.** v. **apă.**

A fi, a se face sau **a face** (pe cineva) (**tot**) **una** (cu cineva sau cu ceva) = A fi (sau a face pe cineva să fie) la fel cu altul:

Ne-ați luat moșiile și ne-ați făcut una cu locuitorii. (VASILE ALECSANDRI)

A merge una = A merge împreună, nedespărțiți:

Dunga vânătă a drumului ușor trăgănat în suiș, se încolăcește pe grumajii mărețelor stânci... și merge una cu Jiul, nedespărțit. (AL. VLAHUȚĂ)

A nu avea nici de unele = A nu avea cele necesare; a fi sărac:

Faţă de cum au pornit în 1928 când s-au luat şi nu aveau de nici unele, acum stăteau chiar bine. (DAN DAVID)

Mâine, le făcură din timp, să nu dea din colţ în colţ şi să nu aibă de nici unele. (JEAN BĂILEȘTEANU)

A o ţine una (sau, înv., **a o duce una cu...**) (Cu valoare neutră) = **a)** A dura fără întrerupere:

De trei zile o ţin tot una cu mesele şi cu lăutarii. (VASILE ALECSANDRI)

b) A vorbi întruna, repetând acelaşi lucru:

El o ţinea una, să-i aducă pe fata lui Verdeş împărat, daca vrea să scape de ponosul de tâlhar, de călcător de drepturile altuia, şi să rămâie cu sufletul în oase. (P. ISPIRESCU)

A o ține una și bună sau (înv.) **a o ține una** = A nu ceda, a fi perseverent, a o ține morțiș:

Ea ținea una și bună: că băiet ca băietul ei nu mai este altul. (ION CREANGĂ)

El o ținea una, să-i aducă pe fata lui Verdeș. (P. ISPIRESCU)

Se apăra în dulcea limbă a poeziei și ținea una că: De e curcă/ Ce se-ncurcă... (AL. ODOBESCU)

A se face (**tot**) **una cu...** = A se uni cu..., a se contopi cu..., a se împreuna cu..., a nu mai putea fi deosebit de...:

Porcul se tăvăli în noroi, până se făcu una cu tina. (P. ISPIRESCU)

A se ţine tot (**de**) **una** (sau **unul**) (Cu valoare neutră) = A fi aşezat unul lângă altul, formând un tot:

Sat mare şi vesel, împărţit în trei părţi, care se ţin tot de una:Vatra satului, Delenii şi Bejenii. (ION CREANGĂ)

A se ţine una după... (Îvr.; cu valoare neutră) **=** A merge în urma cuiva stându-i foarte aproape:

Se ținea una după el până l-a ajuns.

A sta una (Înv.) = A fi solidar:

Ațâțându-i a sta și ei una spre a mântui nația lor de supt domnirea unui așa de rău stăpân. (NICOLAE BĂLCESCU)

A(-i) face (cuiva) **una** (**şi bună** sau **lată**) (La feminin; cu valoare neutră) = A-i face cuiva o farsă:

„Aha! ia, acu i-am găsit leacul, zise ea în gândul său. Taci! Că i-oi face eu cumătrului una de şi-a muşca labele!” (ION CREANGĂ)

A(**-i**) **fi** (cuiva) **tot** (pop. **de**) **una** = A(-i) fi indiferent:

Iar eu, mamă Villa, zic, că nouă ni-i tot una, mamă Villa. (NISTRU, vol. 5-8, 1990)

Acela (sau **acesta**) **încă-i unul** = Se spune despre cineva care are un fel neobişnuit de a fi, de a se purta:

Cine ți-a vârât în cap și una ca aceasta, acela încă-i unul... (ION CREANGĂ)

Asta-i încă una! sau **asta încă-i una!** = Exclamație de mirare (față de comunicarea unui fapt surprinzător sau neobișnuit) sau de nemulțumire (în legătură cu o întâmplare neplăcută):

Mă! asta încă-i una! De-oi fi eu Dănilă Prepeleac, am prăpădit boii (ION CREANGĂ)

– Sigur că nu mai pot! Că de aia se alege prafu' de noi. – Fii tu mai cu chilipir! – Ieu!? Asta-i încă una! Să mă dau ieu de ceasu' morții ca să poți tu să huzurești! Iete-te!... (LIVIUS CIOCÂRLIE)

Ca unul care (sau **ce**) = Ca cel care, ca o persoană care:

Vezi că el rămăsese cu ochii bleojdiți [reg. și fam. holbat] *ca unul ce nici dânsul nu mai văzuse asemenea scumpeturi.* (P. ISPIRESCU)

Ce mai una (**şi**) **alta?** = Se spune pentru a arăta că nu mai au rost cuvintele, motivările, explicaţiile*:*

Pe ochii mei!... și în sfârșit, ce mai una-alta?... ce să mai umblu cu mofturi? (I. L. CARAGIALE)

Clasa una = De prima calitate; straşnic, grozav:

Răghină? Dracu să-l mai ia și p-ăla! O matracucă clasa una! (V. EM. GALAN)

Din două una (sau **una din două**)**.** v. **doi.**

Din una în alta sau **dintr-una într-alta** (La feminin; cu valoare neutră) = Luându-se cu vorba, din vorbă în vorbă:

Că, din una-n alta, au hotărât ca hotarul să le fie un nuc, nucul acesta, care pe atunci să fi fost copac de un an, crescut în vale [...] (EM. GÎRLEANU)

Apoi am legat ogarul şi am şezut amândoi lângă foc, povestind. Din una din alta, îi spusei unde mă duc; (RUXANDRA VIDU)

Nu ştiu cum ai făcut, dar dintr-una într-alta, am ajuns să umblu de nebună prin castele vechi şi să te cer reginelor moarte! (VIRGIL TĂNASE)

Tot unu(**l**) **şi unu**(**l**) sau **tot una şi una** = Numai oameni sau lucruri de valoare; care de care mai...:

Avea şi o herghelie însemnată de cai frumoşi, tot unu şi unu. (POP.)

A spus popa tot-tot, pe cine a călcat, ce a furat şi cine-i sunt oamenii. Au înfundat ocna, gospodari tot unu' şi unu', de nici cu gândul nu te-ai fi gândit că se ţin de tâlhării... (ION LAZU)

Una ca (rar, **de**) **aceasta** (sau **aceea, asta** etc.) = Un astfel de lucru, un lucru neobişnuit, neaşteptat etc.:

Nu putea el crede una ca asta. (P. ISPIRESCU)

Când a văzut unele ca aiestea... plesnea de ciudă. (ION CREANGĂ)

Taci, nu spune una ca asta. (VASILE ALECSANDRI)

[...] *în scurtă vreme o să le ai, și ieși să dea poruncă la meșterii din orașul lui ca să i le facă, dar toți se codeau și ziceau că una ca aceea nu se poate.* (I. POP-RETEGANUL)

Una pentru alta (La feminin; cu valoare neutră) = Se spune când cineva îi face cuiva un rău ca revanşă:

Am vrut să-mi răstorc cele trei lovituri. Vorba ceea, una pentru alta. (ION CREANGĂ)

Una şi cu una fac două = Fără vorbă multă:

De! Bobocule, să zic şi eu cum zici, că după cum le spui dumneata, una şi cu una fac două, n-are de unde să te mai apuce omul... (I. L. CARAGIALE)

Îndată zice: Una este una, două fac mai multe. Sau: Una şi cu una fac două. Sau: Tu ştii una, două, eu ştiu pân' la nouă. (ANTON PANN)

Una şi cu una fac două, ce să mai vorbim, una-i una şi două-s mai multe! – Numai caraşii? – Şi crapii! (G. BĂLĂIȚĂ)

Una-i una şi două-s mai multe = Fără multă vorbă. Pe scurt:

Mătuşă, ştii ce? Una-i una şi două-s mai multe; lasă-mă-n pace, că nu-mi văd lumea înaintea ochilor de necaz. (ION CREANGĂ)

Unii-alţii sau **unii şi alţii** = Persoane multe şi diferite:

[...] *disociem între omul de cultură şi omul de ştiinţă ca să nu dăm naştere la confuzii şi neînţelegeri de care să profite unii şi alţii.* (DANIEL VIGHI)

Unul (**una** etc.) **ca acesta** (**ca aceasta** etc.) (Îvp.) = Un asemenea lucru, o asemenea treabă, situaţie etc.:

Au început boierii să zică: ce va să zică una ca aceasta ? (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

Unul (**una** etc.) **mai... decât altul** (**alta** etc.) sau **care** (**mai**) **de care mai...** sau **care mai de care** = Se spune pentru a arăta că într-un grup de ființe, obiecte etc., fiecare în parte excelează în privința unei anumite calități:

Îi găsea dânsa fel de fel de muncă, care de care mai grele. (POP.)

Unul ca... (sau **de**) **acesta** (sau **acela, ăsta, cela** etc.) (Adesea depreciativ) = Un asemenea om, o astfel de persoană. Un om neobişnuit:

Știi c-am mai mâncat eu odată de la unul ca acesta o chelfăneală. (ION CREANGĂ)

Ne-a așezat bunicul în gazdă, cu toată cheltuiala lui, la una Irinuca. (IDEM)

Unu Iorgu Badea. (MIHAIL SADOVEANU)

Unul după altul = În mod succesiv (și repede) sau în număr mare:

Gândurile părintelui... încep să curgă limpezi unele după altele, fără şovăire, fără piedici. (I. L. CARAGIALE)

Unul şi acelaşi = Se spune pentru a sublinia că este vorba de un unic obiect, fenomen etc.:

Dar toate aceste lucruri le face unul şi acelaşi Duh, care îi dă fiecăruia în parte cum voieşte. (ANA TĂTAR ANDRAS)

Adevărul acestuia rezultă din coerenţa sa logică înţeleasă ca atribuire a unuia şi aceluiaşi sens pentru unul şi acelaşi termen. (ANTONIO SANDU)

Unul una, altul alta = Fiecare câte ceva:

Ba că da, ba că nu; mai unul una, mai altul alta: ținea fiecare ca taurul să rămâie întreg și să fie al lui și numai al lui [...] (IOAN SLAVICI)

Mai ziseră unii una, alţii alta. (P. ISPIRESCU)

URÂT

A cădea (ceva) **cu urât** (cuiva) (Înv.) = A-i displăcea:

Propuneau ziua când să meargă la învoire. își băgau cărțile la notariat (după şase zile, dacă în acest timp fetei îi cădea urât de băiat, nu mai mergeau la cununie). (ION GHINOIU)

A face urât (Arg.) = **a)** A se comporta ca un nebun, a da semne de sminteală:

Maică-sa o fi fost o femeie cumsecade, dar se vede treaba că nu l-a bătut destul atunci când trebuia şi uite ce-a ieşit, şi-acum la beţie îl mustră conştiinţa, face urât şi-l apucă tremuriciul. (VASILE FARAGO)

b) A face scandal:

Și la proces tot beat a venit, făcea urât, mai mare rușinea. (ION LAZU)

A-i face de urât (cuiva) = A fermeca, a vrăji (pe cineva), a-i face farmece (cuiva):

Că nu-i dracul pe pământ, să ne facă de urât. (POP.)

[...] *pentru că frumuseţea trezeşte invidie, i s-a pus împotrivă, adică i-a făcut de fapt sau de urât.* (ANUAR de LINGVISTICĂ şi ISTORIE LITERARĂ, vol. 34-38, 2002)

A-i fi (cuiva) **urât** (de cineva) (Pop.) = A nu simpatiza pe cineva:

Lui Mircea îi era atât de sincer urât de lumea în care trăiam încât ne prăpădeam de râs de ea, ne sufocam de râs, ne înnebuneam reciproc în hohote de râs [...] (DANIEL VIGHI)

A-i fi cuiva (**cu**) **urât a...** (sau **să...**) (Înv.) = A nu-i plăcea să...:

De ura Ştirbeilor, se împăcase în inima ei cu noi și îi era urât să rămână singură în casă, până la parastasul de 9 zile. (SABINA CANTACUZINO)

A-i ţine (cuiva) **de urât** =A sta împreună cu cineva, vorbindu-i, distrându-l, pentru a-i alunga plictiseala:

Iară fata cu părul de aur zise copaciului de se lăsă, luă pe ţigancă ca să-i ţie de urât, şi copaciul se ridică la loc. (P. ISPIRESCU)

Nadina pofti pe Stavrat la masă, să-i mai ție de urât. (LIVIU REBREANU)

O viespe mare, de prin apropiere, veni numaidecât şi i se lăsă cu încredere pe mână, ca să-i ţie de urât. Era o viespe evlavioasă. (G. TOPÎRCEANU)

(Poetic) *Colo sus, culcat pe-o rână,/ Stă Negoiul mohorât/ Cu-a lui negură bătrână/ Care-i ține de urât.* (IDEM)

A-şi face de urât = A-şi alunga plictiseala.

Ce zici, duduie Veronicuțo, nu facem un ghiordumaș, așa la repezeală, ca să ne treacă de urât. (EUGEN LOVINESCU)

URÂT, -Ă

A-i face (cuiva) **zile urâte** (sau **negre**) = A supăra foarte tare (şi în permanenţă) pe cineva

Un alt fost deținut, căruia de asemenea îi protejăm identitatea, susține că șeful instituției i-a făcut și lui zile negre. (https://tv8.md/)

A-i fi (sau **a i se face**) **urât** (cuiva) = A se plictisi:

Baciul, pentru ca să nu-i fie urât,.... începu a fuma din pipă. (POP.)

A se uita urât (la cineva sau la ceva) = A privi pe cineva sau ceva cu neplăcere:

Ilie Neaţă zice că se uitau urât şi la Mantaroşie, dar mai mult se uitau la Bilă. (MARIN PREDA)

Te făcea să dormi ca un iepure speriat și să-ți înghiți vorbele la câte o ședință unde se uita urât la tine cineva din prezidiu. (OCTAVIAN PALER)

A o păţi urât = A avea neplăceri mari; a intra într-o încurcătură:

Nu-l înțelegeam pe Ceauşescu cum poate intra în acest joc prostesc, cu atât mai mult cu cât, în vară, la Snagov, a pățit-o urât cu un gazetar occidental […] (SILVIU CURTICEANU)

Era periculos, era pericolul de a-ți persecuta familia și chiar au pățit-o urât mulți. (ANTONIO MOMOC, ZOLTAN ROSTAS)

URCA

A (**se**) **urca pe tron** sau **pe scaunul împărăţiei** (sau **domniei** ori **pe scaunul domnesc**) = A veni la domnie, a ajunge domn:

El s-a suit pe scaunul domniei la 6 octobre anul 1822, trei ani după vestitul Caragea și îndată după zaveră, după uciderea slugerului Tudor; (ION GHICA)

Apoi s-au urcat în scaunul împărăției. (P. ISPIRESCU)

La 1504 murind marele Ștefan-vv., viteazul vitejilor, se urcă pe tron fiul său, Bogdan. (NICOLAE BĂLCESCU)

A (**se**) **urca preţul** (ori **preţurile**) sau, rar, **a urca în preţ.** v. **preț.**

A i se urca (cuiva) **la cap.** v. **cap.**

A i se urca (sau **a i se ridica, a i se sui, a-i năvăli, a-i da, a-i ieși** etc.) **sângele la cap** (**în față** sau **în obraz**)**.** v. **sânge.**

A se urca în capul (sau **în părul**) (cuiva) **=** A abuza de bunătatea cuiva; a pune stăpânire; a se obrăznici faţă de cineva:

Ține-o cu vorba până ce nu-ți dă fata, apoi scuipă-i în față și-o să ai soacră care se teme de tine și nu ți se urcă-n cap. (IOAN SLAVICI)

A se urca pe butuc (Rar) = A izbuti într-o întreprindere:

A se urca pe butuc. (IULIU A. ZANNE)

A se urca pe pereți (sau **pe tavan**) (Arg.) = A fi foarte supărat, a fi furios:

Uneori ne rugăm să plouă, dar când plouă două zile îți vine să te urci pe pereți și-ți dorești să iasă soarele, să faci ore ca să faci și bani. (MARCEL SECUI)

A urca (pe cineva) **în furci** (Îvr.) **=** A spânzura pe cineva:

Eu din funie-am să fac/ Colan mândru pentru turci/ Ca să mi-i redic în furci. (VASILE ALECSANDRI)

A urca Dealul Mitropoliei = A cere desfacerea căsătoriei, a divorța:

Chiar în ziua cununiei/ A fugit şi m-a lăsat/ Şi dealul Mitropoliei/ Necontenit l-am urcat. (ANTON PANN)

Duminică cununie/ Şi luni la Mitropolie; (IDEM)

A urca ochii în sus (Reg.) = A privi în sus, a-şi ridica privirea sau ochii:

Atunci feciorul cel de-mpărat o urcat ochii sus. (POP.)

URCIOR

A (**se**) **umple paharul** (sau **urciorul**)**.** v. **umple.**

A fi urcior (sau **oale și urcioare**) = A fi mort de mult timp:

Eu pe maica ta am cunoscut-o când era pe lume, iar acuma îi ulcior. (MIHAIL SADOVEANU)

A se face (sau **a fi**) **oale şi urcioare** sau **a fi urcior** = A fi mort de mult:

D-apoi nu știți că mătușa-i moartă de când lupii albi și s-a făcut oale și ulcioare, sărmana? (ION CREANGĂ)

URDĂ

A se alege urdă din zăr (Pop.) = A se separa binele de rău sau adevărul de neadevăr:

Dacă din vorbele unor oficiali chemaţi să salute congresul nu vom alege, poate, decât zerul scurs din urdă, în schimb nădăjduim că în cuvântările pe cari le vor rosti oierii (cu deosebire simbriaşii) […] (BARBU LĂZĂREANU)

A fi urdă de curcă (Pop.) = A nu mai exista; lucru imposibil:

Nu să-mpacă când să-ncurcă,/ Să-i dai și urdă de curcă. (I. C. HINȚESCU)

[…] *n-are de lucru, pofteşte şi la urdă de curcă şi la lapte de cuc.* (CRISTEA SANDU TIMOC)

URECHE

(**A avea**) **ureche muzicală** = (A avea) facultatea de a pricepe just (şi de a reproduce în mod exact) sunetele muzicale:

Avea ureche muzicală, avea memoria sunetelor. (GABRIEL CHIFU)

Ce fals cânta! Ştefan n-avea ureche muzicală. Şi n-avea simţul ridicolului. (CELLA SERGHI)

(**A cânta**) **după ureche** = (A reproduce) o melodie după auz, fără partitură:

Cu toate că era bun cunoscător al notelor, el cânta numai după ureche; (GIB I. MIHĂESCU)

(**A fi**) **floare la ureche.** v. **floare.**

(**A fi**) **urechea târgului** (sau **a satului, a pământului**) (Irn.) **=** (A fi) atotştiutor:

– Şi ce lucruri sunt acelea, nene Johanne, căci uite, eu ăsta, ce mă numeşte lumea urechea târgului, să fiu al dracului dacă le ştiu. (NICOLAE FILIMON)

A (**se**) **roși până în vârful urechilor.** v. **roși.**

A ajunge la (sau **până la**) **urechile** (sau **urechea**) (cuiva) sau **a**(**-i**) **veni** (cuiva) **la** (sau **în**) **urechi** sau **a**(**-i**) **intra în urechea** (sau **urechile**) (cuiva) sau (rar) **a suna la urechile**

(cuiva), **a se sui întru urechile** (cuiva) = A se afla, a auzi (întâmplător) (despre ceva):

Mi-ajunsese și mie la urechi zvonul despre divorțul Elvirei. (G. CĂLINESCU)

Ajungând şi la urechile stăpânului moşiei acest zvon, se duse şi el de văzu palaturile şi rămase cu ochii zgâiţi. (P. ISPIRESCU)

– Acum câțiva ani, reluă Anghel, o istorie murdară mi-a ajuns la urechi […] (PANAIT ISTRATI)

Am fost siliți să facem ce-am făcut, că altfel în veci nu ajungea la urechile împăratului amarnica noastră stare […] (TITUS POPOVICI)

A asculta cu toate urechile (sau **cu zece** ori **cu trei urechi**) (Pop.) = A asculta cu mare atenţie:

Fata asculta cu toate urechile. (P. ISPIRESCU)

Stere ascultase cu trei urechi. (EUGEN BARBU)

Am să vă spun un secret, zise necunoscutul. – Vorbiți, i-am zis, ascultând cu zece urechi. (C. NEGRUZZI)

A asculta numai c-o ureche = A asculta distrat:

[…] *nu ascultam decât c-o ureche, eram sincer uimit ce plăcut poate fi să fii președinte.* (MIRCEA DANELIUC)

Ascultam c-o ureche cum popa Vasile își desfășura utopia și […] *îmi făcea haz să cred că țăranul din el știe ce vorbește.* (LUCIAN BLAGA)

A avea apă în urechi = **a)** A nu auzi bine:

Nu mă înțelegeam cu el de parcă avea apă-n urechi.

b) A fi prostănac.

A avea bumbac în urechi. v. **bumbac.**

A avea urechea bună = A avea auzul fin:

– Ai ureche bună, nene Gorașcule, a zâmbit străinul. (MIHAIL SADOVEANU)

Blaga avea o ureche bună, cunoştea muzică, avea cultură muzicală, cum avea şi Mama mea, amândoi aveau o serioasă cultură muzicală, dar nu o practicau. (DORA PAVEL)

A avea urechi de cârpă (sau **de saftian**) = A nu auzi bine; a fi surd:

– Auziţi, fraţilor, se prăpădeşte stăpânul nostru. – Taci, urechi de cârpă, îi zise vulpea şi-i trase o palmă, tu să gândeşti stăpânului nostru aşa? (P. ISPIRESCU)

Ho!... că doar n-am urechi de săftian. (VASILE ALECSANDRI)

A avea urechi de lup. v. **lup.**

A avea urechi deschise despre... (Înv.) = A fi foarte atent la ce face cineva:

De aceea, vigilenţi ca vietăţile duşmănite ale pădurii, „domnii Moldovei pururea să aibă urechi deschise despre turcu...”. (GR. URECHE)

A avea urechi lungi (**cât de măgar**) = A fi neinstruit; a fi prost:

Iubeşte-o, fătul meu, dar nu strâga crainicul, pentru că lumea-i plină de urechi lungi. (VASILE ALECSANDRI)

A avea urechile astupate cu ceară = A nu auzi bine; a fi indiferent la ceva:

Nu spune-un basmu numai poetul cel vorbăreţ/ De eroul Odissev cel mult meşteşugăreţ:/ Și-au astupat cu ceară urechea, să se culce,/ La glasul de sirenă adormitor de dulce […] (MIHAI EMINESCU)

Oricum, trebuie să aprinzi chibritul în bezna de afară, altfel nu te va vedea și asculta nimeni, suntem orbi și avem urechile astupate cu ceara indiferenţei […] (BUJOR NEDELCOVICI)

A bate toba (sau **toaca**) **la urechea surdului.** v. **surd.**

A fi (**cam**) **într-o ureche** = A nu fi în deplinătatea facultăţilor mintale; a fi (cam) nebun:

Știa dânsul că Vasile Baciu e într-o ureche. (LIVIU REBREANU)

Vara plecau cu toții afară, la un unchi al lor... bătrân, burlac și cam într-o ureche. (AL. VLAHUȚĂ)

Mitru lui Spânzură-foame e cam într-o ureche și-i prost ca noaptea. (ION LĂNCRĂNJAN)

A fi (**cu**) **ochii şi urechile** (sau **urechea**) **cuiva** = A fi informatorul cuiva; a fi omul de încredere al cuiva:

Acei năvrapi și beşlii [ostaș din călărimea ușoară turcească] *care neguțează folosul lor sunt totodată ochii și urechile lui baș-bulub-baș de la Galata.* (MIHAIL SADOVEANU)

Sta la pândă. Prindea orice mișcare. Vedea, știa totul, era ochiul și urechea direcției. (JEAN BART)

A fi fudul de-o ureche. v. **fudul.**

A fi mai credincioşi ochii decât urechile = A acorda mai multă crezare celor văzute decât celor auzite:

Predica prin exemplul personal al preotului, deși este mai grea, mai mare folos aduce celor ce vor privi la viața lui, după cuvântul care zice: „Mai credincioși sunt ochii decât urechile”. (ILIE CLEOPA, IOANICHIE BĂLAN)

Mai credincioşi ochii decât urechile. Ochii au mai multă crezare decât urechile. Mai lesne se cred ochii decât urechile. (TEODOR FLONTA)

Mai credincioși ochii decât urechile. (I. C. HINȚESCU)

A fi numai ochi şi urechi. v. **ochi.**

A fi numai urechi sau **a-și deschide urechile în patru** ori (rar) **a asculta cu toate urechile** = A asculta foarte atent:

Cei doi funcționari de la mese scriau de zor, cu capetele plecate pe foile de hârtie; dar erau numai urechi, cu toate că Maria vorbise surd. (CEZAR PETRESCU)

Suntem toți numai urechi. (CAMIL PETRESCU)

Fata asculta cu toate urechile. (P. ISPIRESCU)

Mă apropii de neamțul meu și-i zic: „Măi, șonțule!... deschide-ți urechile-n patru la glasul adevărului...” (VASILE ALECSANDRI)

A fi tare (sau **fudul, greu**) **de urechi** (sau **de-o ureche**) **=** A nu auzi bine:

Nu era cu desăvârşire surd, dar era tare de ureche, foarte tare, într-atât de tare, încât glumeții, mișcând din buze, fără a scoate glas, îl făceau să creadă că-i spune ceva […] (ION GHICA)

Carp, răsturnat pe canapea, ţipă cu glasul lui cam strident: „Cetește mai tare, domnule, nu ştii că Maiorescu e fudul de-o ureche?” (CORNEL REGMAN)

Vecinul de la zece, care-şi chelfănea zgomotos consoarta, e cam fudul de-o ureche. (CĂTĂLIN MIHULEAC)

A face urechea toacă. v. **toacă**.

A fura cu urechea. v. **fura.**

A i se lungi (cuiva) **maţul** (sau **urechile**) (**de foame**). v. **lungi.**

A împuia urechile (sau **capul, capetele, sufletul**) **cuiva.** v. **împuia.**

A îndesa (sau **a tufli**) **căciula pe urechi.** v. **căciulă.**

A mişca din urechi. v. **mişca.**

A nu (**o**) **duce la ureche** = A bea foarte mult:

Nici Alexa nu dusese la ureche în dimineața aceea... (MIHAIL SADOVEANU)

A nu avea urechi pentru ceva = A nu voi să asculte ce i se spune; a nu da importanţă celor relatate:

Ai tăi le ştiu sau se prefac atotştiutori, din cauza asta nu mai au urechi pentru tine, iar la nerudele din sat e greu să te divulgi [...] (PETRE SĂLCUDEANU)

A nu-şi crede urechilor (sau **ochilor**). v. **crede.**

A prinde (ceva) **cu urechea** = A afla:

Atent... îşi ascuţi auzul, aplecând capul să prindă cu urechea cadenţa slabă a paşilor din depărtare. (JEAN BART)

De acolo, din pat, căutam să prind cu urechea trosnetul pașilor ca să știu în ce parte se îndreaptă, dar din pricina omătului celui gros, n-am putut. (ION GRĂMADĂ)

A pune (cuiva) **ghiocei** (sau **ghioc**) **după** (sau **la**) **urechi** (sau **ureche**). v. **pune.**

A purta căciula pe-o ureche (sau **a umbla cu cuşma pe-o ureche**) = **a)** A nu-i păsa de nimeni şi nimic:

Încalic, îmi plesnesc căciula pe-o ureche și mă duc, nici nu-mi pasă. (MIHAIL SADOVEANU)

b) A-şi bate joc de orice.

A răzbate cu urechea. v. **răzbate.**

A râde (sau **a rânji**) **cu gura până la urechi** sau **până i se duce gura la ureche** (ori **la urechi**) = A râde cu mare poftă:

Ceilalți școlari începură să râdă cu gurile întinse până spre urechi, căci copiii sunt oameni și ei și se simt mulțumiți când văd umilirea celor ce prea repede se înalță. (IOAN SLAVICI)

E deja întuneric afară, e linişte în casă, socrela mea de 83 de ani urmăreşte alternativ emisiunile lui Măruţă şi Simona Gherghe, fiind fericită şi râzând cu gura pân' la urechi de faptele de-a mirărilea petrecute în lumea mondenă. (http://blogdoman.blogspot.ro/)

– Dacă vezi pe Mitru, spune-i și dumneata... și când îi avea nevoie de ceva, de vreun cal... știi... una-i Ruja... Femeia se schimbă deodată la față, își rânji gura până la urechi: – Las. (EM. GÎRLEANU)

Aproape în același timp cu profesoara s-a strecurat pe ușă, ca un șoricel, și Gina, zâmbind cu gura până la urechi. (MIRCEA CĂRTĂRESCU)

A roade (cuiva) **urechile** (sau **capul**). v. **roade.**

A scăpa ca prin urechile acului = A ieși cu mare greutate dintr-o încurcătură sau dintr-o primejdie:

Numai acum, când se uita în urmă, își da seama de primejdia din care a scăpat ca prin urechile acului. (AL. VLAHUȚĂ)

Cât mă vezi de voinic, de-abia am scăpat... ca prin urechile acului. (ION CREANGĂ)

Ei, câte a îndurat bietul om, ţi se face părul măciucă. Numai ca prin urechile acului a scăpat de la moarte alergând peste câmpuri de la Gliganu până la Costeşti unde a ajuns într-un hal fără hal. (LIVIU REBREANU)

A se culca pe o ureche (sau **pe cea ureche, pe urechea aceea, pe urechea aia**). v. **culca.**

A se face (**numai** sau **tot**) **urechi** sau **a asculta cu toate urechile =** A asculta cu multă atenţie:

Când începură ursitoarele să ursească, el se făcu numai urechi şi auzi tot. (P. ISPIRESCU)

Fata asculta cu toate urechile. (IDEM)

A se face într-o ureche = A se preface că nu aude ce i se spune; a se preface că nu înţelege ce i se spune:

Văzând că Pepelea se face într-o ureche, pune unul dintre ei mâna pe un ciolan şi prinde a-l croi pe unde năpădeşte. (POP.)

Dacă pe-aici se aude mai des că „eşti într-o parte" „într-o rână" sau „într-o ureche" când ai gândurile strâmbe, atunci în el ţi-ai găsit omul nimerit întru totul […] (GEORGE COLPIT)

A se lăsa (sau **a se culca**) **pe o ureche** (sau, reg., **pe urechea aia**) (Pfm.) = A neglija ceva:

Cum văd eu, frate-meu se poate culca pe o ureche din partea voastră; la sfântul Aşteaptă s-a împlini dorinţa lui. (ION CREANGĂ)

A semăna neghină (**în urechile cuiva**). v. **neghină.**

A sta (sau **a şedea, a cădea**) **pe urechile** (sau **pe spinarea**) (cuiva) = A sta pe lângă cineva (creându-i neplăceri, plictisindu-l etc.):

Aceasta-i distracţia popotei. Păcat numai că e pe spinarea lui bietul Minea!... (CEZAR PETRESCU)

A trage clopotele într-o ureche (Înv.) = A trage clopotul într-o dungă:

Grăbiră îndată a trage clopotele într-o ureche şi a striga ajutor, dar în zadar, că mai marele

hoților protesteluind arătă că viața domnului acum e în mâna lor [...] (FLORIAN DUDAȘ)

De asemenea, există mai multe feluri de a trage clopotele: „La noi se spune când se trage „într-o ureche", adică, „în dungă", sau pe înţelesul tuturor, limba clopotului nu atinge amândouă marginile, ci doar una, atunci e semnal de pericol, când este foc în sat". (http://www.gazetademaramures.ro/)

A trage cu urechea. v. **trage.**

A umbla cu flori la pălărie sau **a umbla cu flori** (sau **cu floare**) **la urechi** (sau **la ureche**)**.** v. **umbla.**

A veni la urechile (cuiva ceva)**.** v. **veni.**

A vorbi (cuiva) **la ureche** = A şopti:

De aceea, câte ați spus la întuneric se vor auzi la lumină; și ceea ce ați vorbit la ureche, în odăi, se va vesti de pe acoperișuri. (BIBLIA)

A(-i) fi (cuiva) **urechile roase de...** = A fi plictisit de...; a cunoaşte ceva prea bine:

Sătul era însă de toate acestea logofătul, cu amândouă urechile roase şi prea zorit. (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

A(-i) roade (sau **a(-i) mânca**) (cuiva) (**şi**) **urechile** = A mânca foarte mult de la cineva (păgubindu-l):

Dar, până una-alta, ia să mă duc să văd: ales-au nisipul de mac acei nespălați, care-mi rod urechile să le dau fata? (ION CREANGĂ)

Aista-i graful cel vestit despre care-mi rodea urechile cucoana Gahița? ha, ha, ha... (VASILE ALECSANDRI)

– Măi! strigară ei, ăsta ne mănâncă și urechile din cap cu vițelușa lui, ne seacă, ne face întregul hotar bătătură. (IOAN SLAVICI)

A(-şi) băga (**bine**) (ceva) **pe** (sau **la**) **ureche** (sau **urechi**) (Reg.) = **a)** A asculta cu atenţie; a înţelege:

Bagă bine pe urechi ce-ţi spun... şi pe urmă vii şi mă anunţi: „Domnule ministru, a venit domnul Hristescu!" (GIB I. MIHĂESCU)

b) A-şi închipui.

A(-şi) pleca urechea (sau **urechile**) **la...** v. **pleca.**

A(-şi) ţine (sau **a(-şi) apleca, a pune**) **urechea** (**la...**) = A asculta cu atenţie:

Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost/ De-mi ţin la el urechea – şi râd de câte-ascult/ Ca de dureri străine? (MIHAI EMINESCU)

A-i băga (cuiva) **bumbacul în urechi** (Înv.) = A bate pe cineva ca să nu mai spună ce trebuia tăinuit:

O să ne bage minţile în cap şi bumbac în urechi (să nu iasă minţile), îi şoptii eu la ureche. (GH. MARIN)

A-i ajunge cuiva la ureche sau **a ajunge la urechea cuiva** (D. vorbe, zvonuri, știri) = A ajunge la cunoștința cuiva:

Murmuratul acesta, desigur, i-a ajuns la urechi lui Moromete pe alte căi, prin Guica şi Parizianul, pentru că feciorii n-au îndrăznit să i-o spună în faţă. (MARIN PREDA)

[...] *mi-ajunsese şi mie la urechi zvonul despre divorţul Elvirei.* (G. CĂLINESCU)

Bătrânul Ghencea socoteşte că noi tinerii suntem nişte pezevenghi, poate i-a ajuns la ureche vreuna din isprăvile... (TEODOR SCORȚESCU)

A-i da (cuiva) **peste urechi** = A mustra pe cineva; a pedepsi pe cineva:

I-a dat peste urechi să se-nvețe minte.

A-i desfunda (cuiva) **urechile** = A-i trage (cuiva) o palmă:

Ca un novice, mă uit drept în coș, după care mă trezesc cu o palma grea pe ceafă, de mi s-au desfundat urechile instantaneu. (FLORIAN BICHIR)

A-i ieşi (cuiva) **sufletul în urechi** = A-i fi foarte frică:

A alergat până acasă și când a ajuns la ușă parcă-i ieșea sufletul în urechi.

A-i intra (ceva) **pe o ureche şi a-i ieşi pe alta** (sau **pe cealaltă**) = A nu reţine ceea ce i se spune; a nu asculta sau a rămâne nepăsător la sfaturi:

Ion scuipă iar, îşi trase pălăna pe ochi şi tăcu. Auzise şi el ceva din toate acestea. I-au intrat pe-o ureche şi i-au ieşit pe cealaltă. (LIVIU REBREANU)

Ba se temea să nu răcesc din cauza umezelei, ba, Doamne ferește, să nu mă-nec, tot vorbe fără temei, care-mi intrau pe-o ureche și-mi ieșeau pe cealaltă. (NICOLAE GANE)

La judecători, ce intră pe-o ureche iase pe alta. (C. NEGRUZZI)

(Eliptic) *Și maximele bătrânei pe-o ureche toate-i iese.* (MIHAI EMINESCU)

A-i rupe (cuiva) **urechile.** v. **rupe.**

A-i şopti (sau **a-i spune, a-i zice, a-i vorbi** etc.) (cuiva) **la** (sau **în**) **ureche =** A-i vorbi cuiva cu glas scăzut (pentru a nu fi auzit sau a da impresia de mister):

Grefierul îl înhăță de umăr, șoptindu-i apăsat la ureche [...] (LIVIU REBREANU)

A șoptit la urechea lui Ion-vodă reimentar Buzenchea [...] (MIHAIL SADOVEANU)

A-i trece (sau **a-i zbârnâi**) (ceva) **pe la ureche** = A auzi ceva în treacăt:

Mi-a trecut pe la ureche numele profesoarei de arheologie lingvistică Marija Gimbutas de la Universitatea din Los Angeles [...] (GELLU DORIAN)

– Simplu, ți s-a dus vestea. Mi-a trecut pe la ureche că te dai mare, mare sculă, te dai mare sculă pe basculă. (VLAD A. POPESCU)

A-i trece cuiva (ceva) **prin urechi =** A-i răsuna în urechi din cauza intensităţii sunetului:

Petru nu-i răspunse, dar nici Tunet nu mai continuă, căci chiar în acea clipă, venită parcă de nicăieri, o săgeată zbârnâi pe la urechea omului şi se înfipse într-una dintre căpăţânile lui Tunet. (SÎNZIANA POPESCU)

A-i ţiui (sau **a-i piui**) (sau, rar, **a ţiui**) (cuiva) **urechile** (sau **urechea, creierii, capul** etc.), **a-i ţiui** (cuiva) **în urechi** (sau **în cap, în creieri** etc.)**.** v. **țiui.**

A-şi ascuţi (sau **a-şi ciuli, a-şi aţinti**) **urechile** (sau **urechea**). v. **ascuți.**

A-şi astupa urechile (sau **urechea**)**.** v. **astupa.**

A-şi deschide ochii în patru sau **a-şi deschide ochii** (**şi urechile**) **în patru** sau **a fi cu ochii în patru** ori **a fi cu ochii deschiși.** v. **deschide.**

A-şi deschide urechile (**în patru**)**.** v. **deschide.**

A-şi închide urechile. v. **închide.**

A-şi prinde urechile. v. **prinde.**

Culcă-te (sau **poţi să te culci**) **pe o** (sau **pe acea**) **ureche.** v. **culca.**

Să-şi bage bumbacul în urechi (Înv.) = Avertisment dat unei persoane ce a comis o faptă rea:

Spune-i să-şi bage bumbac în urechi. (ŞEZĂTOAREA, IX)

URGIE

A cădea (sau **a pica, a intra, a fi**) **în** (sau **la, sub**) **urgie =** A ajunge în dizgraţie; a fi dispreţuit:

Radu Vodă, căzând sub grea afurisanie şi urgie a patriarhului Nifon, se răpusese de o groaznică şi cumplită boală […] (AL. ODOBESCU)

Comandantul regimentului centrului era bravul, strălucitul şi minunatul camarad colonelul Octav Adam – căzut şi el, mai târziu, sub urgia comunistă. (MIRCEA CARP)

A pune (pe cineva) **la urgie** = A se supăra pe cineva; a persecuta pe cineva:

Întreab-o de ce m-a pus la urgie. (ION GHICA)

A-i fi (cuiva) **cu urgie** sau **a ţine** (sau **a prinde, a lua**) **urgie** (pe cineva) (Îvp.) = A urî, a pizmui:

N-au ținut spre mărturie urgia Lui […] (BIBLIA)

URÎ
A-și urî zilele sau **a i se urî cuiva cu zilele.** v. **zi.**

A i se urî cu binele = A acționa în dezacord cu interesele personale:

– Ce e? – îl întrebă Genarul pe calul năzdrăvan – ți s-a urât cu binele? – Nu mi s-a urât mie cu binele, ci de tine-i rău. Făt-Frumos ți-a furat fata. (MIHAI EMINESCU)

Li s-o urât cu binele, mă, nu mai pot sta locului!... (ION LĂNCRĂNJAN)

– Gura, hodorogule, ce ți s-a urât cu binele? Să nu-mi umbli cu șahăr-mahăr... (EUGEN BARBU)

A i se urî (cuiva) **cu viața** (sau **cu zilele**) sau (reg.) **a i se urî de zile** = A se sătura de viaţă:

Eu nu mint când vă spun că mi s-a urât cu viaţa, dar nu i s-a urât ei cu mine [...] (BARBU DELAVRANCEA)

[...] *că o iubește de mult, că s-a luptat cu sine însuși în zadar, că i s-a urât cu viaţa, că ar vrea să înceapă o viaţă nouă.* (LIVIU REBREANU)

A i se urî cuiva (**cu** sau **de ceva**) sau **a i se urî cuiva să...** = A se plictisi de cineva, a se sătura de ceva, a nu mai simți nicio plăcere pentru cineva sau pentru ceva:

Mândruțo, pentru ce plângi, dragă? Ți s-a urât de casa mea? (ȘT. O. IOSIF)

Avea gânduri pline de farmec, cu care nu i s-ar fi urât de a sta o veșnicie. (AL. VLAHUȚĂ)

Ziceau că li se urâse șezând tot singurele. (P. ISPIRESCU)

După câtăva vreme, simțindu-se iar în puteri, a-nceput a i se urî să stea serile singur. (I. L. CARAGIALE)

A i se fi urât (cuiva) **cu viața** sau (reg.) **a-și urî zilele** = A se sătura de viață:

Ți s-a urât cu viața? (AL. SAHIA)

Doamne, moșule... se vede că ți-ai urât zilele. (ION CREANGĂ)

Orașul este atât de mizerabil încât ți-ai urî zilele să petreci în el o lună încheiată. (OCTAVIAN GOGA)

URLA
A lătra (sau **a urla**) (**precum câinele**) **la lună** (sau **la stele,** ori, rar, **în vânt**)**.** v. **lătra.**

A(**-i**) **urla** (cuiva) **lupii în casă** (sau **pe cuptor, în vatră**) = **a)** A avea casa părăsită:

Aș voi să-ți slujesc atâta până ți-or urla lupii pe cuptor. (I. G. SBIERA)

b) A fi înşelat de soţie.

A-i urla (cuiva ceva) **prin** (sau **în**) **cap** (Reg.) **=** A-i trece cuiva prin minte:

– Mă mir că nu ți-e oarecum, să-ți fie, zise Nichifor posomorât; ești un cheag zbârcit, mai ca și mine, și iaca ce-ți urlă prin cap!... (ION CREANGĂ)

A-i urla (cuiva) **capul** (sau **urechile, auzul**) (Rar) = A-i vâjâi (cuiva) capul sau urechile:

Ho, isprăvește o dată, că-mi urlă capul! se răsti arhimandritul aruncând plapuma de pe el. (DAMIAN STĂNOIU)

A doua zi capul grozav îi urla. (ANTON PANN)

Urlă târgul = Vorbește toată lumea:

Urlă târgul, domnule... (I. L. CARAGIALE)

Trezește-te odată! Urlă târgul de ropotul alegerilor, și dumneata stai de silabisești hrisoavele, arde-le-ar focul! (AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI)

URLAT, -Ă
A se duce pe urlați. v. **duce.**

URMA
A-şi urma calea (sau **drumul**) = A-şi continua drumul, a merge mai departe:

Chiajna-şi urmă, dar, în tihnă, calea spre Cerneţi [...] (AL. ODOBESCU)

Să-şi facă merinde, să aibă cu ce-şi urma calea. (POP.)

URMĂ

(**De**) **pe urma** (cuiva sau a ceva) = Rămas, dobândit, obținut de la cineva, rezultat din cauza cuiva sau a ceva:

Știa pe Traico văduv și fără niciun copil de pe urma primei lui căsătorii. (GALA GALACTION)

Administra averea lui Mihai și a celor două surori ale lui, Cora și Ralu, rămași orfani acum patru ani pe urma unui accident de automobil. (CEZAR PETRESCU)

Am văzut mult bine de pe urma bărbatului dumitale. (I. L. CARAGIALE)

Oare multe stricăciuni am să mai plătesc eu pe urma ta? (ION CREANGĂ)

A (**i se**) **pierde** (cuiva) **urma** (sau **urmele**) ori **a-şi pierde** (sau **a-şi şterge**) (cineva) **urma** (sau **urmele**) = A face să se piardă orice ştire despre cineva:

[Tina] *A născocit o întreagă țesătură de șiretenii ca să i se piarză urma.* (LIVIU REBREANU)

Te-aș duce eu dacă te-ai lăsa... Am ce să prind în brațe. Să te iau pe sus și să te duc, încât să ni se piardă urma! (IOAN SLAVICI)

Când nu s-o mai auzi Valsul dimineții prin mahalale, gata: ne-a murit norocul și ni se șterge urma! (G. M. ZAMFIRESCU)

A (**nu**) (**mai**) **da de** (înv. **în**) **urma** (**cuiva** sau **a ceva**) sau **a** (**nu**) **găsi** (ori **a prinde, a afla** etc.) **urma** sau **a** (**nu**)**-i da de urmă, a da de o urmă** (**a cuiva** sau **a ceva**) = A (nu) descoperi pe cineva sau ceva; a (nu) găsi un indiciu, un semn care să conducă sau să ajute la o descoperire:

Aveam o fată şi doi băieţi şi parte de ei n-am avut. Un spurcat de zmeu mi-a furat fata şi nu pot da cu mâna de urma ei, deloc, deloc. (P. ISPIRESCU)

E peste putință să mă culc, să las o noapte-ntreagă fără să dau de urma copilului. (I. L. CARAGIALE)

A adulmeca din urmă în urmă = A căuta peste tot pe cineva:

A pândit cu ochi de fiară îndepărtarea lor și s-a îngrozit. Va să zică [jandarmii] *îi adulmecaseră pașii și porniseră acum pe urmele lui.* (V. I. POPA)

A călca de două ori într-o urmă (sau **într-un loc**) = A merge alene; a lucra încet, fără spor:

Cam ăsta-i stilul de lucru de la această companie care calcă de două ori într-un loc, la interval de doar trei zile diferență. (https://vestea.net/)

A călca din urmă în urmă (Reg.) = A păşi în acelaşi fel cu cel din faţă; a imita îndeaproape pe un om de merit:

De-i călca din piatră-n piatră,/ Din străin nu-i face tată;/ De-i călca din urmă-n urmă,/ Din străin nu-i face mumă! (POP.)

A călca într-o urmă = A merge unul după altul:

Au călcat într-o urmă toată noaptea până au ajuns la o fântână.

A călca pe (sau **în**) **urmele lui tată-său** (Pfm.) = A semăna cineva cu tatăl său în apucături sau obiceiuri (mai ales rele):

Calcă pe urmele tatălui-său. [...] *şi Maximin a fost foarte rău de-a lucra aşa ca Sever, căci le lipseau virtuţile necesare pentru a călca pe urmele lui.* (MIHAI EMINESCU)

A călca (sau **a merge**) **pe urmele** (cuiva) = A avea apucăturile, comportamentul cuiva:

– Bine, mă! Mai stăm noi de vorbă. Numai să nu calci pe urmele lui Mitru lui Spânzură foame. (ION LĂNCRĂNJAN)

A călca urma (sau **pe urmele**) (cuiva) = A porni în urmărirea cuiva:

Grăbiți, copii, grăbiți... Măria-sa ne calcă pe urme... (VASILE ALECSANDRI)

Dar nici noi nu se cuvine să întârziem, acei câțiva care ne-am juruit să vă călcăm pe urme și să vă ajungem la vadul Lipșei. (MIHAIL SADOVEANU)

A căuta urma (cuiva) = A se strădui să găsească (pe cineva):

Voinicii noştri au început a căuta urma zmeului şi dădură drumul licuriciului, ca să-i dea el de urmă. (POP.)

A dispărea fără urmă (sau **fără urme**) = A fi de negăsit:

Însă nu toţi soldaţii care au dispărut fără urmă au căzut în captivitate. (MIHAI PELIN)

Fratele Filippo dispăruse fără urme și ea încerca să-și închipuie că el își găsise ceva foarte important de pictat în vreo catedrală […] (D. R. POPESCU)

A duce (sau **a mâna, a goni**) **urma =** A adulmeca vânatul şi a porni după el:

Câinele a gonit urma și a alergat.

A fi (sau **a se pune**) **pe urma** (sau **pe urmele**) **cuiva** = A urmări pe cineva:

După aceea de două ori s-au pus pe urmele lui Irimia hainul. (MIHAIL SADOVEANU)

– Ei, Ciufule, atunci tu ai să ne pui pe urmele tâlharilor? (LIVIU REBREANU)

A fi (sau **a merge**) **în urmă** (D. ceas) = A arăta o oră mai mică decît cea oficială:

Ce-ar putea să facă un om care ar avea, să zicem, 30 de ceasuri? (Către Tata) *Tu ce crezi că ar putea să facă?* [TATA:] *Nu ştiu... La asta nu m-am gândit încă... Unul poate să rămână în urmă, altul s-o ia înainte...* (GELLU NAUM)

A goni (sau **a lua**) (pe cineva) **după urmă** = A urmări fără oprire (pe cineva):

Deci s-a mâniat Ştefan voievod şi a gonit pe urma lor cu oştenii săi şi cu două mii de turci. (CONSTANTIN C. GIURESCU)

A lăsa (pe cineva sau ceva) **în urmă =** A depăşi pe cineva sau ceva:

Coloana noastră se împuţina mereu. Până la poala Pirinului am lăsat în urmă multe grupuri mici, în locuri alese anume ca lagăr de către un gradat bulgar[...] (G. TOPÎRCEANU)

A lua (cuiva) **din urmă** sau, rar, **a lua urma** (cuiva) = A lua cuiva ţărână din urma pasului pentru a-l vrăji, a-l fermeca:

,,Mă!... că rău mi-a mai mers astăzi! Ce zi pocită! Se vede că m-a luat cineva din urmă!” (ION CREANGĂ)

A lua urma (Înv.) = A urma un drum:

Un astfel de ceambul [detașament de trupe trimis în țară străină ca năvălitori], *ca la o mie de tătari şi zaporojeni, luă urma domnului moldovean şi goniră întins cu gând să-l prindă.* (CONSTANTIN MĂCIUCĂ)

A merge (sau **a călca, a umbla, a se duce** etc.) **pe** (sau **în, după**) **urma** (ori **urmele**) (cuiva sau a ceva), (înv.) **a merge** (sau **a umbla**) **după urmă** sau **după urma cuiva** ori **a urma,** (înv.) **a sledi urmelor** (cuiva) = **a)** A semăna cu cineva (în comportare); a imita pe cineva:

Unui astfel de om nu-i poţi aduce critice întemeiate pe conştiinţa că el e în adevăr răspunzător. E interesant însă a-i merge pe urmă. (NICOLAE IORGA)

b) A se conduce după...; a continua activitatea cuiva (în acelaşi fel).

A merge (sau **a călca, a urma**) **pe** (sau **în**) **paşii** (sau **urma, urmele,** (înv.) **pasurile**) cuiva = **a)** A urma exemplul cuiva:

După moartea lui Ştefan, ... Bogdan fiul său şi Petru Rareş călcă pe pasurile lui. (NICOLAE BĂLCESCU)

Părinții noștri... se luptară vitejește și învinseră mai multe stăvili decât am avea noi a întâmpina dacă am avea inimă să urmăm pe păsurile lor. (IDEM)

b) A moşteni comportamentul cuiva; a semăna (în obiceiuri, în purtări) cu cineva:

Calcă în urmele lui tată-său. (POP.)

A nu mai da de urma cuiva, a pierde (sau **a se pierde**) **urma** (sau **urmele) cuiva** = A pierde (a se pierde sau a face să se piardă) orice ştire despre cineva:

Ca o salvare posibilă îi licărea numai o mutare subită care să-i piarză urma. (LIVIU REBREANU)

Cum ați plecat de la noi, a pribegit din sat și nimeni nu i-a mai dat de urmă. (NICOLAE GANE)

Hai ș-om fugi în lume,/ Doar ni s-or pierde urmele. (MIHAI EMINESCU)

A păşi din urmă (pe cineva) (Înv.) = A urma îndeaproape (pe cineva); a urmări (pe cineva):

Fliondor îl păşi din urmă. (MIHAIL SADOVEANU)

A plânge urma (sau **urmele, urmuliţele**) (cuiva) = A simţi lipsa cuiva; a regreta plecarea sau dispariţia cuiva:

Nu mă uita cu totul!/ Moartea-i atât de grea/ Când știi, că niciun suflet nu plânge-n urma ta! (MATILDA CUGLER-PONI)

A puţi locul (sub cineva) (**de lene**) sau **a-i puţi** (cuiva) **şi urma** (**de lene**)**.** v. **puți.**

A rămâne (sau **a fi**) **în urmă** = **a)** A se afla la sfârşitul unui şir, al unei succesiuni:

– Cei ce n-au cai au rămas în urmă. (DUILIU ZAMFIRESCU)

Flăcăul rămăsese în urmă, ca să puie la adăpost caii. (MIHAIL SADOVEANU)

b) A fi depăşit de cineva sau de ceva; a fi întrecut de alţii în muncă, în activitate etc.:

noi am rămas tare în urmă cu viișoarele noastre, dă-ne și nouă câteva cârlige din vița cea străină, că ai destulă, să putem prinde și noi un gologan doi. (EM. GÎRLEANU)

c) A fi dator cu ceva:

Trebuie să umble negreşit prin comună, să zorească strângerea birurilor şi să pună sechestre celor rămaşi prea mult în urmă. (LIVIU REBREANU)

A se lua pe (sau **în, după**) **urma** (sau **după urmele**) (**cuiva** sau **a ceva**) sau **a lua urma** (**cuiva** sau **a ceva**) (D. vânat, infractori etc.) = A urmări pe cineva sau ceva (pentru a-l prinde, a-l găsi etc.); a afla date despre locul în care se află:

Când ai luat urma vânatului să mergi încet, înclinat de mijloc, cu pași mari paraleli cu urma vânatului […] (CONSTANTIN TĂTARU)

Urii-ar fi luat urma pădurarului şi ne-ar fi dus la el acasă. A greşit, e animal, n-a luat urma care trebuia, ne-am fi scuzat noi, dacă ar fi fost cazul. (TRAIAN TANDIN)

Înainte de toate a pus mâna pe secure și i-a luat urma ofițerului, dar urma nu mai era de găsit. (COSMIN PERȚA)

Într-una din zile, Ortansa i-a luat urma şi avea să constate că nu era vorba de o invenţie răutăcioasă, ci purul adevăr. (DAN LUNGU)

A se ţine pe urma (sau **pe urmele**) (cuiva) = A nu lăsa pe cineva să-i scape din vedere:

Bărbatul, un prichindel, cu pieptul lipit de spate parcă, se ţinea pe urma ei, gâfâind; (EM. GÎRLEANU)

A şti (**de**) **urma** (cuiva) sau **a nu i se şti de urmă** (cuiva) = A (nu) şti unde se află cineva:

Ascultați-mă, hatmanul Mihu știe de urma lui Crasneș și a lui Cosma. (BARBU DELAVRANCEA)

Şi Parmac, profitând de interesul femeii pentru arta lui, a atras-o pe vapor, a dat drumul la motoare „şi s-au dus, pe unde s-or fi dus, că nimeni nu le mai ştie urma”. (ŞTEFAN BĂNULESCU)

A trage (**ca**) **să moară** sau (rar) **să-şi dea răsuflarea cea mai de pre urmă** (Reg.) = A trage de (sau pe) moarte, a fi pe moarte:

Calul său, lângă dânsul, răsuflarea și-a și dat. (C. NEGRUZZI)

Omenirea trage să moară, dar se gândește tot la tovărășiile ei, uită de Dumnezeu și de menirea inițială. (https://lumeacredintei.com/)

Trăgea să își dea răsuflarea cea mai de pre urmă. (I. GHERASIM GORJAN)

Nu ştiu trage ea să moară ori se face bolnăvioară? (POP.)

A trage (sau **a întoarce**) (pe cineva) **pre urma sa** (Înv.) = A câştiga pe cineva ca adept la credinţa sa:

[…] *şi dentru voi înşivă scula-se-vor bărbaţi grăind răzvrătit, cum să-şi tragă ucenici pre urmă-şi.* (CODICELE BRATU)

A trimite (pe cineva) **la urmă** (sau **la urma lui**) = A trimite pe cineva la locul de origine, uneori escortat de forţa publică:

Am ordin... când oi prinde călugări vagabonzi prin satele mele, să-i trimit la urmă. (DAMIAN STĂNOIU)

De s-o deștepta domnul ca ieri... ne trimite la urma noastră. (BARBU DELAVRANCEA)

Guvernul găsise mijlocul să scape de unii dintre muncitorii care se bucurau de încrederea tovarășilor lor și erau mai hotărâți în luptă: îi trimetea la „urmă”. (ION PAS)

A ţine fumul de pe urma (cuiva)**.** v. **fum.**

A(**-i**) **pierde urma** (ori, reg., **de ştire** cuiva sau la ceva)**.** v. **pierde.**

A-i călca (cuiva) **în urmă** (Reg.) = A asculta întocmai (pe cineva):

Domnia-ta ai început foile politiceşti şi literare, şi ştiu că nu-ţi va părea rău de alţii, în stări împrejur mai norocoase, îţi vor călca urma şi vor merge încă şi mai bine. (G. BARIȚIU)

A-i umbla (cuiva) **în urmă** (Înv.) = A urmări asiduu pe cineva:

Domnul a dat satului reclamant 24 de jurători „de au umblat pe urma celor 12 boieri”. (GH. CRONȚ)

A-și pierde urma (sau **a i se pierde**) **urma** (ori **urmele** sau, reg., **de urmă**)**.** v. **pierde.**

A-şi sări din minţi (sau (pop.) **din fire**, (reg.) **din urmă**). v. **sări.**

Cea (**mai**) **de pe** (sau **din,** (reg.) **după**) **urmă** = **a)** (Pentru) ultima (oară):

Iacă-ţi mai dau o dată carul, dar asta ţi-a fi cea de pe urmă. (ION CREANGĂ)

b) Ultima (dorinţă) (înainte de moarte):

Voinţa cea de pe urmă a răposatului a fost să se împartă toată averea săracilor.

Ceasul de pe (sau **din**) **urmă** ori **ceasul morţii** (sau **de moarte, de apoi, cel** (**mai**) **de pe urmă**) = Momentul dinainte de moarte:

În ceasul de pe urmă mi-oi aduce aminte că-s fiica lui Șoiman bătrânul! (VASILE ALECSANDRI)

Murind împărăteasa, a lăsat cu sufletul la ceasul morţii ei şi cu jurământ ca împăratul, soţul ei, să nu văduvească, ci să ia de soţie pe aceea la care se va potrivi condurul ei. (P. ISPIRESCU)

Cel sau **cel mai de pe** (sau **din**) **urmă** = Ultimul (dintr-o succesiune):

Ogoarele negre și cleioase ieșeau de sub întinderile celor din urmă zăpezi din martie. (PETRU DUMITRIU)

Ascultă, Moghilă. Vorba de pe urmă a lui Ștefan e lege? (BARBU DELAVRANCEA)

Scosese acum pe tipsie și cloșca cu puii de aur, cea mai de pe urmă a ei nădejde. (ION CREANGĂ)

Fără urmă (**de...**) = Fără niciun pic (de...):

Am picat în negru loc/ Chiar cum pică lemnu-n foc,/ Fără urmă de noroc. (JARNÍK-BÎRSEANU)

La urmă vreme (sau **la urma urmelor**) (Reg.) = La sfârşit de tot:

La urma urmelor poate că tot mai bine ar fi să-i arunce câinelui jumătate locurile şi căsuţa cea veche, să scape de-o grijă… (LIVIU REBREANU)

Și în urma urmelor, văzând bieții părinți că n-au încotro, dădură pruncul mamonului [diavol, drac] *pe fereastră.* (I. POP-RETEGANUL)

Nici urmă = De loc, niciun pic, câtuși de puțin:

Nici urmă de zăpadă pe câmpuri. (ZAHARIA STANCU)

Pe urma (sau **pe urmele**) (cuiva sau a ceva) = Prin locul pe unde a trecut sau a existat cineva sau ceva, după cineva sau ceva:

S-a pus la pândă craiul pe urmele copilei. (G. COȘBUC)

Nic-a lui Constantin a Cosmei, din Humulești, se duse și el cu tălpile bășicate pe urma lui Oșlobanu. (ION CREANGĂ)

Oare multe stricăciuni am să mai plătesc eu pe urma ta? (IDEM)

Urma alege! v. **alege.**

URNĂ

A aduce (pe cineva) **la urnă =** A determina pe cineva să voteze:

Aceşti delegaţi, aduşi cu cheltuiala comunei, escortaţi chiar de primari, a doua zi la 9 ore erau liberaţi şi aduşi, hrăniţi şi junimeşte cinstiţi, la urnă […] (G. SION)

URNEALĂ

A ține (pe cineva) **cu urneli** = A duce (pe cineva) cu vorba:

[…] *spune că ei îi făgăduise alegerea, dar n-o făcuse, ci-l tot „țin cu urneli”.* (NICOLAE IORGA)

URNI

A (**nu**) **se da urnit** = A (nu) se hotărî să plece:

[…] *căci smârţoagele lui de cai erau vlăguiţi din cale-afară, şi slabi, şi ogârjiţi ca nişte mâţi de cei leşinaţi, nu zmei, cum zicea mama, care nu ştia cum să mă urnească mai degrabă din casă.* (ION CREANGĂ)

Nici în ruptul capului nu se dădu urnită din loc cu un pas măcar înainte. (CALISTRAT HOGAȘ)

A o urni = A ieşi din impas:

Singurul care a urnit-o din loc a fost profesorul. (PAULA SĂCUI)

URS

A fugi (de cineva) **ca de urs** = A se feri de răul care i-l poate face cineva:

Când îl vedea îi venea să fugă ca de urs.

A iubi (pe cineva) **ca ursul pe lup** = A nu iubi deloc pe cineva:

Nora o iubea pe soacră ca ursul pe lup.

A scăpa ca din gheara ursului, cu părul vâlvoi. v. **scăpa.**

A se aduna (sau **a se strânge, a se uita**) **ca la urs =** A se aduna (sau a se strânge) în număr foarte mare şi a privi cu o deosebită curiozitate şi interes, ca la un spectacol neobişnuit:

Pe măsură ce-a mers vestea – că prietenul ăsta al meu a povestit şi la alţii –, s-au adunat oamenii din sat ca la urs. (FLORIN LĂZĂRESCU)

Lumea se strânsese ca la urs, poliția era toată în păr, dar cine îndrăznea să se amestece; (GIB I. MIHĂESCU)

– Rogu-te, mână mai tare, moş Luca, zic eu, să nu se mai uite satul ca la urs la noi! (ION CREANGĂ)

Când văzu că oamenii se uită la el ca la urs și că de ai casei nu e chip să se arate vreunul, intră singur[…] (PAVEL DAN)

Începe lumea să s-adune/ Din toate părţile-ntr-o clipă,/ Aleargă ca la urs, grămadă,/ Se-ndeasă, se-mbrâncesc să vadă... (ŞT. O. IOSIF)

A se ţine (după cineva) **ca după urs** = A merge în urma cuiva în număr foarte mare:

Se ținea lumea după dânsul ca după urs. Pasămite unde era îmbrăcat ca neoamenii. (P. ISPIRESCU)

După audienţă n-am mai putut sta mult în Sinaia, fiindcă aproape se ţinea lumea după mine ca după urs, mai ales ca urmă a celor scrise în gazetă. (ANDREI RĂDULESCU)

A trage nădejde ca spânul de barbă (sau **ca prepeliţa de coadă** ori **ca ursul de coadă**). v. **barbă.**

A trăi ca ursul (**în bârlog** ori **ca în bârlogul ursului**) sau **a fi urs de bârlog** = A trăi retras de lume:

Iată-ne dar, dragă tovarăşe, la intrarea văii Cerbului, în fundul căreia trăesc eu, ca un urs bătrân în bârlogul lui. (NESTOR URECHIA)

Ne-ajunge cât am stat ca urșii în bârlog! Știi, am șters-o, așa, fără voie. (CORNELIU FILIP)

A vinde pielea ursului din pădure sau **a vinde pielea ursului în târg şi ursul în pădure** ori **tocmeala în târg şi ursul în crâng** ori **nu vinde pielea ursului înainte de a-l ucide.** v. **vinde.**

Când o prinde mâţa peşte şi coada la urs o creşte sau **când o face ursul coadă şi prepeliţa noadă** ori **când se va vedea ursul cu cercei umblând după miei, lupul cu cimpoi umblând după oi** ori **când oi vedea ursul în doi craci, văcar după vaci =** Niciodată:

Ciudă mi-i și rău imi pare,/ C-am iubită și nu-i mare./ Am nădejde c-o mai crește,/ Când a prinde mâța pește/ Și coada de urs a crește. (JARNÍK-BÎRSEANU)

De aia (sau **asta**) **nu are ursul coadă** (**şi para cocean**) = **a)** Se spune despre cei care, din cauza lăcomiei, pierd ceea ce au:

De ce fură ministrul Sănătății de la colegii lui? […] *De ce oare ursul nu are coadă, dar la vulpe este prea lungă, de ce?* (https://www.timpul.md/)

b) Se spune despre cei cu o purtare nepotrivită cu situaţia lor, cu momentul respectiv etc.:

– Vezi, nevastă? D-aia n-are ursul coadă! Tu mă-nveţi prostii, şi tot tu, când le fac, mă dojeneşti? (PETRE DULFU)

Din orice greşeală, faceţi o filozofie – d-aia n-avem fotbal... şi de aia n-are ursul coadă. (RADU COSAȘU)

De când se băteau urșii în coadă (În basme) = Foarte demult, de când nu se ține minte:

A fost odată, ca niciodată... de când se băteau urșii în coadă. (P. ISPIRESCU)

Joacă ursul prin vecini (sau **la vecinul, la cumătrul**) sau **când joacă ursul la vecin să-i găteşti tărâţele** = Se spune pentru a preveni pe cineva de un pericol, de o nenorocire care se arată pe aproape, ameninţând să ajungă în curând la acesta:

Din norocire, tu nici gros nu ești, nici ochelari nu porți; prin urmare n-ai să te zbârlești, bănuind că în vorbele mele joacă ursul prin vecini. (AL. ODOBESCU)

Joacă ursul sau **ursul nu joacă de voie** (**ci de nevoie**) = Se spune despre cineva care face ce nu-i place, fiind obligat sau silit de împrejurări:

Şi mai bine rămâi pe loc, Ioane, chiteam în mintea mea cea proastă, decât să plângi nemângâiat şi să te usuci, de dorul cui ştiu eu, văzând cu ochii!... Dar, vorba ceea: Ursul nu joacă de bună voie. (ION CREANGĂ)

Dar nu știi că ursul nu joacă de voie?!… (IOAN M. BUJOREANU)

Plimbă ursul (**că ruginește lanțul**)**!** v. **plimba.**

URSI

A ursi a rău = A prezice lucruri nefavorabile:

Ursitoarele au ursit rău pe o fată de împărat, blestemând-o să nu se poată mărita, iar când îi va sosi primul pretendent, ea să se facă floare. (ANUARUL ARHIVEI de FOLCLOR, vol. 8-14, 1987)

URSIT, -Ă
A face (cuiva) **ursită** ori **pe** (sau **de**) **ursit = a)** A folosi mijloace magice pentru a afla persoana destinată să devină soţul cuiva:

La lună nouă, unele fete făceau farmece de ursită. (IVAN EVSEEV)

Deci atât feciorii cât şi fetele, însă mai cu samă acestea din urmă, temându-se ca nu cumva să rămâie până la moarte necăsătorite, se duc pe la vrăjitoare şi le roagă ca să le facă pe ursită […] (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 6, 1907)

b) A folosi mijloace magice pentru a provoca boala sau moartea cuiva (din ură, duşmănie sau gelozie); a face cuiva farmece, vrăji, vrăjitorii:

Băbătia lui, de la o vreme încoace, nu știu ce avea, că începuse a scârțâi: ba c-o doare ceea, ba c-o doare ceea, ba i-e făcut de năjit, ba că i-e făcut pe ursită, ba că i-e făcut de plânsori și tot umbla din babă în babă cu descântece și cu oblojeli [...] (ION CREANGĂ)

A desface de ursit = A dezlega o vrajă care a provocat o boală, o nenorocire, o suferinţă:

Femeii căreia a făcut de ursită o fată mare, tot fată mare trebuie să-i desfacă, de i-a făcut o babă bătrână, tot babă bătrână trebuie să-i desfacă […] (ELENA SEVASTOS)

URZICĂ
A fi ca urzicile (Reg.) = A fi des, abundent:

Ca tine, puzderie pe toate drumurile, ca urzicile! (PANAIT ISTRATI)

A prăji urzicile cu zama mămăligii (Reg.) = A fi sărac:

Prăjeşte urzicile cu zama mămăligii, se spune despre cel care mănâncă prost sau despre omul sărac. (IULIU A. ZANNE)

O s-ajung eu să nu mai prăjesc urzicile în zeama mămăligii, când o să torc lână de la broască. (CORNEL RUSU)

URZIT
A fi în urzit (Mol.) = A fi în perioada formării bobului:

Când grăunţele încep să se ivească pe ciocan, se zice că porumbul urzeşte sau îngurzeşte. (TUDOR PAMFILE)

USCA
A se usca (sau **a slăbi, a se face, a rămâne, a fi** etc.) **ca o scândură** sau **ca scândura** sau **uscat** (ori **slab** etc.) **ca o scândură** sau **ca scândura** ori **scândură.** v. **scândură.**

A se usca ca o coarnă. v. **coarnă.**

A se usca de foame (Înv.) = A avea o puternică senzaţie de foame:

[...] *i-au lăsat carnea pradă păsărilor şi viermilor, până au putrezit şi ultimele resturi, în vreme ce ei se uscau de foame.* (DUMITRU RADU POPA)

În copilărie, i s-au uscat dinţii de-atâta foame. (EUSEBIU CAMILAR)

A se usca de sete sau **a i se usca** (cuiva) **gura** (sau **gâtul**) **de sete** = A avea o senzaţie puternică de sete:

Striga în gura mare că se usucă de sete. (ION CREANGĂ)

– Dar bine, Spânule, de ce te apuci? Nu vezi că pe aici e mare lipsă de apă? Și pe arșița asta o să ne uscăm de sete. (IDEM)

A sminti (sau **a omorî, a prăpădi, a răzbi, a stinge, a hâi,** (reg.) **a mântui,** (reg.) **a teșmeni, a usca, a zvânta** etc.) (pe cineva) **în bătaie** (sau **în bătăi** ori **cu bătaia**)**.** v. **bătaie.**

A usca zilele (cuiva) = A face (cuiva) viaţa grea:

C-am pierdut oiţele,/ Rău îmi uscă zilele. (POP.)

A-şi usca rufele la un soare (sau **la acelaşi soare**) (cu cineva)**.** v. **rufă.**

Bea de stinge sau (**bea de usucă** ori **usucă pe unde trece**). v. **stinge.**

USCAT, -Ă

A fi dracul pe uscat = A fi şiret, rău; a fi urât:

O! ce idee!... A!... iaca dracul pe uscat! (VASILE ALECSANDRI)

A târî barca pe uscat. v. **târî.**

A trage (sau, refl. impers., **a se trage**) **targa pe uscat.** v. **targă.**

A trage vetrela pe uscat. v. **vetrelă.**

A trăi (sau **a o duce, a se zbate** etc.) **ca peștele pe uscat.** v. **pește.**

USNĂ

A suna (sau **a bate**) **clopotul într-o usnă** = A trage clopotul izbind limba numai într-o parte (pentru a anunţa o primejdie):

Clopotul cel mare niciodată n-a sunat într-o usnă fără să puie tot orașul în mișcare. (C. NEGRUZZI)

USTURA

A-l ustura (pe cineva) **călcâiele** (Reg.) = A avea dor de ducă:

Cum venea primăvara, parc-o usturau călcâiele.

A-l ustura (pe cineva) **inima** (sau **sufletul**) = A simţi o durere puternică, fizică sau morală:

Mă ustură inima-n mine, cumătră! mă rog, scoate-mă. (ION CREANGĂ)

Cât mă ustură inima că nu-i aici lângă mine, numai eu ştiu, taică, dar de, dacă boierul Miron nu se îndură să mi-l aducă... (LIVIU REBREANU)

Când se gândea Pantelimon că va trebui să se despartă de ea şi nici să n-o mai vadă cine ştie câtă vreme, îl ustura sufletul de amărăciune. (IDEM)

A-l ustura (pe cineva) **în** (sau **la**) **pungă.** v. **pungă.**

A-l ustura (pe cineva) **la ficaţi.** v. **ficat.**

A-l ustura (pe cineva) **spatele** (Gmţ.) = A merita o bătaie:

După cum văd, te ustură spatele...

Are să-l usture (Fam.) = O s-o păţească, va plăti scump:

[…] *care nu şi-o trimite copilul la şcoală, o să-l amendez şi o să-l usture, pardon de expresie, ştiţi dumneavoastră unde.* (MARIN PREDA)

USTUROI

(**Parcă**) **nici usturoi n-a mâncat, nici gura nu-i miroase** (sau **nu-i pute**) = Se face că nu ştie nimic despre ceva la care a participat; nu se ruşinează de o faptă a sa:

Senatul, Corpul ponderator, prezidat de un fiu de Domn, trece la ordinea zilei ca şi când nimic nu s-ar fi zis, vorba ceea „nici usturoi n-a mâncat, nici gura nu-i miroase”. (MIHAI EMINESCU)

Dar/ Vremea descoperă adevărul./ A mânca usturoi și gura a nu-ți puți nu se poate. (ANTON PANN)

Dar ea îi răspunse, ca şi cum nici usturoi nu mâncase, nici gura nu-i mirosea […] (P. ISPIRESCU)

A-i puţi gura a usturoi (cuiva) = A spune minciuni:

A mânca usturoi şi gura a nu-ţi puţi nu se poate. (ANTON PANN)

Au mâncat usturoi, dar se fac că nu le pute din gură. Ce-i uneşte pe Dodon, Ţopi şi Ghimpu…? (https://vox.publika.md/)

UŞĂ

(**A ajunge, a bate, a cere, a creşte, a rămâne** etc.) **pe la** (sau **prin**) **uşile oamenilor** (sau **pe la**

uşile străine) = (A trăi) din mila altora, a cere de pomană:

Începu a bate pe la uşile oamenilor, să-l lase de mas. (A. PHILIPPIDE)

Dar în urma ei a rămas rodul iubirii, a rămas copilul care trebuia să crească horopsit prin uşile oamenilor, ca un câne al nimănui... (MIHAIL SADOVEANU)

Eu sunt Stoicea... care crescui pe la ușile străine. (GALA GALACTION)

A (**nu**) **avea uşa deschisă** = A (nu) avea acces la...:

[Iane] *Avea uşa deschisă în casa Patrocenilor în orice timp.* (I. A. BASSARABESCU)

O întrebare persistă totuşi şi ea e serioasă: de ce poetul, care avea uşa deschisă la „Convorbiri", a preferat să-şi trimită versurile sub taina anonimatului? (PAUL CORNEA)

Pe deasupra, toată lumea ştia că Eugen Barbu avea uşi deschise la toate etajele ierarhiei oficiale [...] (MIRCEA ZACIU, ION BRAD)

A (**nu**) **deschide uşa** (cuiva) = A (nu) vizita pe cineva:

Află că eu sunt copilul care ți-a deschis uşa când te prinsese împăratul Verde. (DUMITRU FURTUNĂ)

A (**nu**) **fi uşă** (**cruce** sau **lemn**) **de biserică.** v. **biserică.**

A ajunge la uşa străinilor = A trăi din mila altora:

Un agent sanitar se plânge că moare de foame la uşa străinilor. (NICOLAE IORGA)

A ajunge pe la uşile străinilor este cea mai mare nenorocire pentru un om [...] (VASILE ALECSANDRI)

A arăta (cuiva) **uşa.** v. **arăta.**

A arunca pe uşă afară. v. **arunca.**

A avea uşile deschise = A permite accesul oricui:

[...] *iar la minister și la comandamente, afla* [Pol] *toate uşile deschise.* (CEZAR PETRESCU)

A bate (sau **a ciocăni**) **la uşă.** v. **bate.**

A bate (sau **a umbla**) **pe la toate uşile** sau (înv.) **a umbla pe la alte uşi** = A solicita sprijinul cuiva (într-o împrejurare grea); a se adresa tuturor cerând sprijin:

A avut răbdare, a bătut pe la toate uşile vlădicilor şi miniştrilor, dar n-a auzit-o nimeni. (VALERIU ANANIA)

Ba există şi de-ăia care umblă pe la toate uşile cu reclamaţii! (TEATRUL, XXXI, 1986)

A bate la uşă (D. evenimente, termene) = A fi foarte aproape; a fi iminent:

Dar sărbătorile trecură ca părerea şi logodna Laurei bătu la uşă. (LIVIU REBREANU)

– Vremea lucrului bate la uşă, mă!... (ION LĂNCRĂNJAN)

A bate pe la uşile oamenilor. v. **bate.**

A bate uşile = A umbla din loc în loc:

A cere de la Dumnezeu o viaţă de patru sute şapte zeci și cinci ani și o primenire pe veac de două ori a capului, spălat pe dinlăuntru cu alicărie divină și cu apă caldă, este a nu ne mai găsi în problemă și a bate uşile beciului periferiei. (TUDOR ARGHEZI)

A băga oile la uşă = A strânge la un loc oile ca să se odihnească:

[...] *spune un cioban când am băgat oile la uşă.* (OVIDIU BÎRLEA)

A da uşa (**poarta** etc.) **de perete** = A împinge în lături, a deschide larg:

Dete poarta de părete și trecu înainte (P. ISPIRESCU)

Când ai deja vreo 10 benzi de ceară pe picioare, cineva dă uşa de perete, tropăind ca un cimpanzeu pofticios [...] (SIMONA TACHE, MIHAI RADU)

A deschide (cuiva) **amândouă uşile** = A primi pe cineva cu bucurie, cu braţele deschise:

– O mândra mea, o căprioara me/ – Deschide-mi uşa ta şi mă primeşte!/ Deschide-mi

grabnic ușile-amândouă/ Căci părul meu e încă plin de rouă. (RADU CÂRNECI)

A forța ușa (cuiva)**.** v. **forța.**

A intra pe ușa din dos. v. **dos.**

A îmbrăca (pe cineva) **cu ușa.** v. **îmbrăca.**

A închide (cuiva) **ușa** = A alunga pe cineva:

Dar amară i-a fost dezamăgirea: regele Carol nici nu l-a primit în audiență, iar Elena Lupescu i-a închis ușa. (PAMFIL ȘEICARU)

A încercat să discute și cu tatăl, dar acesta i-a închis ușa [...] (LUCIAN-VASILE SZABO)

A înjura ca la ușa cortului (sau **ca un birjar** ori **de mama focului, de toți sfinții**)**.** v. **cort.**

A lăsa (pe cineva) **după ușă** = A nu acorda nicio atenție cuiva; a neglija pe cineva:

Acei cari nu se bucură de un nume bun sunt lăsați după ușă, cum se zice. (ION GHICA)

A lăsa (pe cineva) **pe la ușile oamenilor** = A părăsi pe cineva; a se dezinteresa de cineva:

Nu m-ar fi lăsat el pe la ușile oamenilor dacă nu l-ar fi luat în oaste. (CONTEMPORANUL, IV)

A lua ușa-n spate = A pleca:

Mai bine ai lua ușa-n spate și să nu te mai văd!

A primi (pe cineva) **între două uși** (Rar) = A sta cu cineva de vorbă în fugă, căutând să scape de el cât mai repede:

Traian Arsen mi-a povestit că ministrul l-a primit între două uși, neliniștit, grăbit să-și expedieze musafirii. (VICTOR EFTIMIU)

A se vedea (sau **a se apropia la**) (sau **de**) **ușa mormântului** (Înv.) = A fi foarte aproape de moarte:

Cine ține la sine, la patria sa, la omenire, să se ferească de fapte abominabili, căci a lui judecată se va deschide cu ușa mormântului. (GH. MISSAIL)

A sta (sau **a rămâne**) **după ușă = a)** A fi nebăgat în seamă:

Noi cari n-am făcut decât să curtăm jupânesele, cari am tăiat frunză câinilor, vom rămânea cu buzele umflate, vom sta după ușă ca și Oprea Gălbenușă care nu știe franțuzește. (GRIGORE H. GRANDEA)

b) A sta deoparte.

A strânge (pe cineva) **cu ușa** (sau **în balamale, în clește, în chingi, în frâu** etc.). v. **strânge.**

A trăi din ușă în ușă = A o duce greu, a trăi din mila altora:

N-a crezut niciodată c-o să trăiască din ușă-n ușă.

A umbla din ușă-n ușă = A cerși:

Iar d-atunci s-au prăsit în țara aceea leneșii, din cari mai scapă de vin și pe la noi unii și unele cari umblă cătu-i ziulica, tremăndău [om leneș, haimana]*, din ușă-n ușă și din hudă-n hudă.* (C. RĂDULESCU-CODIN)

Ponta umbla în anii aceia din ușă-n ușă, pe la partide, să-și caute un loc și-un scaun [...] (https://www.cotidianul.ro/)

A(-și) deschide (**larg**) **ușile** = A lăsa intrarea liberă, a da acces liber:

Revoluția a organizat Ermitajul și a deschis larg ușile acestui muzeu poporului sovietic. (ZAHARIA STANCU)

A-i pune (cuiva) **parul** (sau **scaiul, spicul**) **la** (sau **în**) **ușă = a)** A-i pune cuiva sechestru:

[...] *gârbovit rămâne singur „cuc” în casă, iar după morte-î „se pune parul la ușă”.* (GH. CRĂINICEANU)

b) A sărăci pe cineva, a distruge pe cineva.

A-i trânti (sau **a-i închide, a-i da cuiva cu**) **uşa-n nas** (sau **în obraz**). v. **nas.**

Câine de două (sau **de nouă, de multe**) **uşi** (sau **de uşi multe**) **=** Om fără căpătâi, care trăieşte pe socoteala altora:

Constandine, eşti câine de uşi multe, dar veni vremea să-ţi arăţi fapta... (TEATRUL, XXV, 1980)

Femeie de uşi multe = Cutră; femeie care ponegreşte:

Fătuca asta le ştie pe toate, doar e fată de uşi multe,/ „E aşa de bună, că-ţi vine s-o mănânci cu ochii”! (MARINELA PREOTEASA, FLORENTIN SMARANDACHE)

Închide uşa pe dinafară! = Ieşi!:

– Fă dumneata bine şi închide uşa pe dinafară şi să binevoieşti a nu mai trece pragul [...] (CAMIL BALTAZAR)

Tymaios, adu-mi te rog un ceai şi apoi închide uşa pe dinafară, că vreau să citesc. (MARIUS OPREA)

Uşă în uşă (cu cineva) (În legătură cu verbele „a locui”, „a sta” etc.) = **a)** Foarte aproape. **b)** Faţă în faţă. **c)** În vecini:

[...] *inginerul îmi este foarte bine cunoscut, pentru că i-am dat și casă, ușă în ușă, și perete în perete cu noi* [...] (DINU SĂRARU)

Vorbeşti de lup şi lupul la uşă. v. **lup.**

UŞCHI

A o uşchi = a) A pleca repede și pe neobservate dintr-un loc, a o şterge:

Poate că i-ar fi înfipt cuţitul in spate si apoi ar fi uşchit-o frumuşel drept acasă sau unde îşi aveau gazdele ascunzătorile de nădejde. (CONSTANTIN BĂRBUCEANU)

Colegii Evei au constatat lipsa ei numai înainte de plecare, de aceea au presupus că fata a uşchit-o mai devreme, să se dreagă acasă... (MIRCEA IOAN CASIMCEA)

b) (În argoul şcolarilor) A trage chiulul.

UŞOR, -OARĂ

(**A fi**) **cu inima uşoară =** (A fi) bine dispus; a fi liniştit:

Fluturi mulți, de multe neamuri, vin în urma lui un lanț,/ Toți cu inime ușoare, toți șăgalnici și berbanți. (MIHAI EMINESCU)

(**A fi**) **uşor de picior** = (A fi) sprinten la mers:

– Apoi suntem şase, într-ales, toţi buni de picior şi meşteri la ochit, de cei care nu dau dos la faţă. (NICOLAE GANE)

(**Mai**) **uşor =** Se spune într-o situaţie în care nu trebuie să te pripeşti. Se spune pentru a recomanda linişte, tăcere:

– Mai uşor. Le-am spus la toţi că tu eşti cu adevărat deştept, așa că trebuie să te comporți ca un tip deștept, de acord? (NICOLAE SFETCU)

– Ce ziceam mai înainte? Las-o mai uşor omule! Mai ai și alte îndatoriri... (MIRCEA CRĂCIUN)

A fi uşor (sau **ager**) **de mână** sau **a avea mână uşoară.** v. **mână.**

A fi uşor de (sau **la**) **cap** (sau **minte**) sau **a avea un cap uşor =** A pricepe cu uşurinţă; a fi deştept:

El se vede c-o fost mai ușor de cap, o făcut ce-o făcut și-o scăpat într-un an. (I. MIRONESCU)

A fi uşor de gură (Reg.) = A fi vorbăreţ:

Şi p-atunci bărbierii erau... uşori de gură. (P. ISPIRESCU)

A lua (pe cineva) **cu uşorul =** A proceda cu blândeţe, cu răbdare, cu tact:

Mai întâi cu uşorul, până te vei deprinde. (GH. MATCIN)

– Dumneata ai luat-o cu uşorul? (NICOLAE MATEESCU)

A lua uşor un lucru sau **a trece uşor peste un lucru =** A trece cu nepăsare peste orice; a nu-şi face griji:

– N-o luați așa ușor! A spus el apoi, cu aceeași hotărâre și cu o mustrare slabă în glas. (ION LĂNCRĂNJAN)

A lua viața ușor = A nu-şi face griji, necazuri:

Cânta, juca și lua viața ușor. (PETRU DUMITRIU)

A se îmbrăca uşor = A se îmbrăca cu haine puţine, subţiri:

Se îmbrăca ușor, în straie de pânză aspră, umbla cu picioarele goale în espadrile. (VICTOR EFTIMIU)

Pentru el era destul de simplu pentru că se îmbrăca ușor și nu avea alt harnașament decât port-hart-ul, diagonala și pistolul. (MARCEL SECUI)

A se lăsa uşor = A ceda fără multă împotrivire:

Acum craiul şi-a pus în gând să nu-i mai dea drumul, ci s-o ducă drept la palat ca să facă nuntă cu ea. Fata însă nici ea nu se lăsă uşor. (CRISTEA SANDU TIMOC)

Tânărul voinic şi optimist, Vasile Pană, s-a lăsat uşor convins de acest maestru al luptei cu pumnii […] (IOAN DUMITRESCU)

A-i fi (cuiva) **uşor** (Reg.) = A o duce bine:

[…] *îi lua maşina de scris de pe stativul pe care-l instalase pe fotoliu, sprijinit pe braţele acestuia, ca să-i fie mai uşor.* (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 103, 2008)

A-l lăsa (pe cineva) **uşor** (Înv.) = A-l solicita puţin:

– Ce-ai căpiat? Lasă-l uşor, puişorule, ia-l din urmă, vezi de unde-şi procură marfa asta, ai răbdare […] (EUGEN BARBU)

Fie-i (sau **să-i fie**) **ţărâna uşoară!** v. **ţărână.**

Moravuri ușoare = Purtare imorală:

[…] *însă ședea pitit în apartamentul unei „tovarășe de moravuri ușoare" din cartierul Balta Albă.* (DANIEL BĂNULESCU)

Cu respect vă rugăm să binevoiţi a interveni către organele în subordine a fi lăsat la domiciliul său în Craiova, […] *nefăcând parte din cei cu moravuri şi cu moravuri uşoare.* (LUCIAN NASTASĂ, ANDREA VARGA, AL. ZUB)

Pe uşor (Fam.) = Pe puţin; în cel mai bun caz:

[…] *căci în Transilvania pe uşor sunt de zece ori mai mulţi români decât unguri.* (CORNELIU ALBU)

Uşor de (sau **la**) **minte =** Lipsit de judecată:

[Marta] *se simțea încă femeie de tot tânără și era mereu gătită, mereu voioasă, aproape zburdalnică, doritoare de petreceri și ușoară, așa se zice, și de inimă, și de minte.* (IOAN SLAVICI)

UŞURA

A se uşura de bani = A cheltui o mare sumă de bani sau toţi banii:

Mihai a declarat că, deşi este un iubitor de vacanţe, nu se bucură de ele pentru că preferă ca, în loc să se uşureze la pungă pe hoteluri sau croaziere de lux, el alege să pună banii de vacanţă la ciorap. (https://www.ziaruldeiasi.ro/)

A uşura (pe cineva) **de bani.** v. **ban.**

A uşura punga (cuiva) **=** A lua banii cuiva prin mijloace necinstite:

Ambiţios şi talentat, Flatule de Gas a ajuns în câţiva ani de l-a uşurat târgoveţii de pungi prin pieţele din Marsilia […] (ADRIAN VOICU)

Ca să-ţi zic tot, am avut şi oarece escapade amoroase, cari mi-au uşurat punga. (ION IOVAN)

A-şi uşura inima (sau **pieptul**) **=** A-şi alina suferinţa psihică, exprimându-şi mâhnirea:

Mergând spre casă cu Titu, învăţătorul îşi mai uşură inima povestindu-i ce întorsătură a luat plângerea lui Ion şi că desigur chiar Ion l-a pârât că i-a făcut-o. (LIVIU REBREANU)

UŞUREL, -EA, -ICĂ

Uşurel de (sau **la**) **minte =** Cu minte puţină, slab de minte:

Báthor Cardinalul, uşurel de minte,/ Pe-un cal alb de spume fuge tot nainte. (VASILE ALECSANDRI)

(**A fi**) **uşurel de cap** (sau **la minte**) (Reg.) = (A fi) ager la minte, (a fi) uşor la minte:

Şi alte multe ca acestea mai scria, care nu le ţiu minte toate ... găsindu-l cu totul uşurel la minte […] (IORDACHE GOLESCU)

UZ

A face uz de... = A uza de... :

– Trebuie să știi – îmi spune Americanul – că aci se face uz de ascensoare în așa mod încât oamenii de serviciu, care le manevrează toată ziua nu trăiesc mult. (JEAN BART)

A fi afară (sau **ieşit**) **din uz** (D. cuvinte sau expresii) **=** A fi neobișnuit, neconform cu uzanțele sau cu un anumit mod de a vorbi în societate:

A! Domnule conservator, această expresiune nu este parlamentară, e afară din uz. (VASILE ALECSANDRI)

Cărțile după care se slujea erau tot felul de cărți vechi, cu un limbaj ieșit din uz, contradictorii în puținul care putea fi înțeles […] (DANIEL BĂNULESCU)

[...] *ca să întrebuințez un termen pretențios, care în vremurile noastre așa-zis moderne e cam ieșit din uz.* (NICOLAE BREBAN)

Pentru uzul (sau **pentru uz...**) ori **de uz** (Urmat de determinări) **=** Destinat să se practice, să circule într-un anumit fel, într-un anumit mediu:

California a votat pentru uzul acesteia în scop recreațional. (https://b1.ro/stiri/)

Scos (sau **ieșit**) **din uz** = Care nu (se) mai folosește, care nu se mai întrebuințează:

Acolo sunt piesele scoase din uz care nu mai pot fi reparate și care vor fi vândute la fier vechi. (LUCIA DEMETRIUS)

Sunt amândoi acum... zvârliți ca obiectele scoase din uz. (CAMIL PETRESCU)

V

VA

Mai va (Pfm.) = Mai aşteaptă:

Pân-atunci [până la sfârşitul lumii] *mai va, mai avem de furcă.* (I. L. CARAGIALE)

– Doamne fereşte, grăi moaşa Safta, cu Sultănica lăsată pe drumuri, n-a avut parte nici de parastasul de trei zile... Şi pe dasupra mai va parastase la nouă zile, la trei şi şase săptămâni; (BARBU DELAVRANCEA)

VACANŢĂ

A avea mintea în vacanţă (sau **plecată cu sorcova**) (Fam.) = A nu gândi, a da semne de prostie:

Avem şi doctori, pentru că vom avea mult de lucru, după ce vom prelua Puterea, cu cei care au mintea plecată cu sorcova. (CORNELIU VADIM TUDOR)

Fiecare zi pare să fie o invitație pentru cei plecați cu sorcova să se pronunțe referitor la viitorul statului român. (http://www.contributors.ro/)

A fi (sau **a arăta**) (**ca**) **moartea în vacanţă** (Fam.) = A arăta rău; a fi urât (şi slab):

Parcă-ai fi moartea-n vacanță! (TUDOR MUȘATESCU)

A doua zi dimineață m-am trezit chiaună, cu o durere de cap care-mi răbufnea prin ochii umflați și încercănați; arătam ca moartea-n vacanță. (RALUCA NAGY)

VACĂ

A cere lapte de la o vacă stearpă. v. **cere.**

A nu-i fi (cuiva) **vacile acasă** (Mol.) = A fi indispus:

Tăcea mereu, de parcă nu-i erau vacile acasă.

A se băga ca musca-n curul vacii (Arg.) = A fi inoportun:

Sau, cum îşi spusese Nae Cucuvea: „Ăsta a picat la spart de târg, ca *musca-n curu' vacii"...* (CORNELIU DIDA)

Nu te băga-n seama Horațiule ca musca-n curu vacii, că-ți mâncă vițelu urechile. (https://www.timponline.ro/)

A veni (sau **a pleca**) **de la coada vacii** (Pfm.) = A proveni din mediul rural:

Mulţi oameni mari au plecat de acolo, de la coada vacii. De acolo a plecat şi el, de acolo vine; (RADU ALDULESCU)

[...] *am o altă mentalitate decât pseudoscriitorul, care vine direct de la coada vacii.* (ADRIAN MARINO)

S-a dus bou şi a venit (sau **s-a întors**) **vacă.** v. **bou.**

Vacă (**bună**) **de muls** = Persoană sau situație de care cineva abuzează, pentru a trage foloase materiale:

Din cărţi culegi multă înţelepciune, şi, la dreptul vorbind, nu eşti numai aşa, o vacă de muls pentru fiecare. (ION CREANGĂ)

Pentru prieteni, sunt de cele mai multe ori o gâscă bună de jumulit. Pentru cei de la cazarmă, o vacă de muls. (PANAIT ISTRATI)

VACCINAT, -Ă

A fi vaccinat (**contra ceva**) (Fam.; fig.) = A depăşi uşor consecinţele unei situaţii neplăcute, după ce în prealabil a fost trăită o experienţă asemănătoare:

Profund creştin, Alioşa nu este totuşi vaccinat contra intruziei păgâne. (ION VIANU)

A fi major şi vaccinat (Fam.) = A fi capabil să-şi asume responsabilităţi:

Oricum, dacă ai luat-o pe drumul ăsta, eşti major şi vaccinat, ţi-ai asumat deci toate riscurile. (VARTAN ARACHELIAN)

VAD

A încerca (sau **cerca, a prinde**) **vadul cu nebunul** (sau **cu nerodul**) (Pop.) = A se încrede în omul prost sau necugetat:

*Nu cerca vadul cu nebunul***.** (IULIU A. ZANNE)

A nu avea vad (Pop.) = A nu avea scăpare: *De data aceasta, femeia n-a mai avut vad și a spus adevărul.*

A (**nu**) **avea vad** = A (nu) avea clientelă numeroasă:

Fata nelegitimă a străinei Fibula şi a Generalului Marosin a dat primul faliment al bodegii, deşi bodega avea vad bun, cu intrări dinspre fluviu ca şi dinspre câmpia Dicomesiei […] (ȘTEFAN BĂNULESCU)

Dar pentru că nu avea vad, mărise franzela cu 50 de grame, ceea ce, desigur, îl adusese în atenţia clientelei. (DOINA RUȘTI)

Avea vad la Dunăre, unde vindea grâu şi secară. (D. R. POPESCU)

A(-şi) face vad (Pop.) = **a)** A-şi face loc de trecere, a pătrunde:

Pe aici şi-au făcut vad oştile turceşti. (AL. VLAHUȚĂ)

Două perechi de târfe și-au făcut vad în fața blocului; (RĂSVAN POPESCU)

b) A (se) face cunoscut, a (se) răspândi:

O asemenea opinie despre ştiinţă şi filozofie nu e tocmai nouă, dar ea şi-a făcut vad mai vârtos în epoca aceasta, preocupată de tehnică şi dominată în toate de gândul folosului cu putinţă. (LUCIAN BLAGA)

Era una din acele năvalnice speranțe spontane care-și făcea vad în popor după război […] (CEZAR PETRESCU)

c) A căuta un pretext, o ocazie pentru a merge undeva.

VADRĂ

A face o vadră de venin (Mun.) **=** A se supăra foarte tare:

Of, aveţi o inimă, c-o vadră de venin încape-n ea... (TEATRUL, VII, 1962)

VAG

A se pierde în vag = A face consideraţii generale:

În cele din urmă, oratorul se pierdea în vag și publicul era neatent.

VAI

(**A fi**) **vai de...** sau (**a fi**) **vai şi amar** (**de...**), (**a fi**) **vai şi amar de capul** (sau **de pielea, de steaua, de zilele, de viaţa, de cojocul, de sufletul**) (cuiva), (**a fi**) **vai de lume,** (**a fi**) **vai şi mişel** (**de...**), (**a fi**) **mişel şi vai,** (reg.) **vai şi amar pe capul** (cuiva) = Exprimă situaţia foarte grea în care se află sau se poate afla cineva:

– Tu să șezi la grajd nedezlipit și să îngrijești de calul meu ca de ochii din cap, că de-oi veni pe-acolo și n-oi găsi trebile făcute după plac, vai de pielea ta are să fie. (ION CREANGĂ)

De-a fi să fie tot aşa şi judecata dinaintea lui Dumnezeu, apoi vai de lume! (IDEM)

Noroc că era o fată robace şi răbdătoare, căci astfel vai ş-amar de pielea ei. (IDEM)

Ce-mi pasă! Am să fiu neom, și după ce-oi da gata pe barbați, mă leg de fete. Are să fie vai și amar de pielea lor. (ȘT. O. IOSIF)

Dacă dezertezi, vai şi amar de capul tău: te-or prinde şi te-or spânzura şi eu atuncea ce mă fac?! (SORIN TITEL)

Să iasă la muncă așa cum e datina și legea. Altfel or s-o pață, vai de steaua lor! (MIHAIL SADOVEANU)

De fapt, subalternii lui Mihai Petre sunt liberi să facă tot ce vrea şi ce zice şeful. Altminteri, e vai de cojocul lor! (http://www.cuvantulliber.com/)

A fi de chiu şi vai (Olt.) **=** A duce o viaţă împovărată de lipsuri şi de boală:

„Haide iar, murgule, hai,/ Hai la munte sus, pe plai,/ Să scăpăm de chiu, de vai!” (VASILE ALECSANDRI)

A o duce ca vai de lume (Fam.) = A avea o situație materială precară:

[…] *să-ţi faci şi tu rost aici ca toţi megiaşii, nu mai hoinări prin a lume, ca să nu ajungi fără niciun căpătâi, ca vai de lume.* (P. ISPIRESCU)

Am trăit la Paris ca vai de lume. (MIHAIL SADOVEANU)

Ca vai de lume (sau, rar, **de om**) = Arată o situație grea, cum nu se poate mai rea, vrednică de plâns:

Erau plătite ca vai de lume. (ION PAS)

Boierul, ca vai de lume, nu-şi mai găsea astâmpăr. (EM. GÎRLEANU)

Plecă supărat și amărât ca vai de om. (ION CREANGĂ)

Cu chiu, cu vai (sau **cu chiu și vai**)**.** v. **chiu.**

Cu vai nevoie. v. **nevoie.**

Vai de... sau **vai şi amar** (**de**)**..., vai** (**şi amar**) **de capul** (sau **zilele, de mama, de sufletul, de sufleţelul**) (cuiva) = Se spune pentru a exprima (auto)compătimirea:

[…] *iar oamenii se trăgeau la munte şi lăsau câmpul limpede în urma lor, până ce venea Vodă de-i amăgea pe duşmani prin glas de buciume în văi şi prin codri, şi-apoi vai de capul lor!* (MIHAI EMINESCU)

L-a pus cârlomăneanca sub papuc. Vai şi amar de viaţa şi de zilele lui! (ZAHARIA STANCU)

Vai de mine = a) Se spune pentru a exprima consternarea:

– Vai de mine şi de mine, zise cucoana cu mirare, încă asta n-am auzit! Da' el nu poate să şi-i moaie? (ION CREANGĂ)

Și mergând cârpaciul la bordeiul său,/ Începu nevasta să-l ție de rău,/ Zicând: – Vai de tine! Ce-ți veni să lași/ Să țipe de foame bieții copilași. (ANTON PANN)

b) Se spune pentru a exprima un protest politicos, pentru a înlătura prevenitor o îndoială, o rezervă a interlocutorului.

Vai de păcatele mele (sau **tale, noastre** etc.) sau **păcatele mele cele grele!.** v. **păcat.**

VAL

A (**se**) **lăsa dus de val** sau **a** (**se**) **lăsa în voia valurilor, a lua** (sau **a duce**) **valul** (pe cineva) = A (se) lăsa la voia întâmplării:

Fără voie, ea se lăsă dusă pe valuri de visuri dezmierdătoare, glasul buciumului, care adinioare înecase lumea în suspinuri, se deștepta acum în inima ei dulce [...] (NICOLAE GANE)

Până atunci am mers cu ceilalți ca să nu rămân fără bucata aceea de pământ – m-am lăsat dus de val. (ION LĂNCRĂNJAN)

M-am lăsat purtat de val fără să-mi aniticipez următoarea mişcare, fără să-mi croiesc o strategie care să mă ducă spre un punct anume. (ALEXANDRU POPA)

A avea val (sau **valuri**) (cu sau, înv., despre cineva sau ceva) = **a)** A avea neplăceri (din partea cuiva sau a ceva):

Toarce subțire și răsucește bine tortul, să fie tare, să nu avem val cu el la țesut. (I. POP-RETEGANUL)

b) A trece printr-un pericol, printr-o cumpănă:

Așa că-i poate cunoaște un om înțelept că ei au avut val în noaptea aceea. (TUDOR PAMFILE)

c) A avea probleme.

A face (cuiva) **val** (sau, (reg.) **de val**) **=** A-i face (cuiva) un rău:

– Mă duc, zise țiganul, să nu vă fac val, altminterea aș rămânea [...] (I. POP-RETEGANUL)

A face valuri (Fam.) = A produce agitație, senzație:

Trebuie să te împărtăşeşti din mentalitatea de curvă, să te porţi ca atare, degeaba face valuri maestrul, degeaba se dă mare, integru... (RADU ALDULESCU)

Vreau să faci valuri. Dar vreau să treci şi neobservat. Le poţi face pe toate în acelaşi timp dacă vrei. (DĂNUȚ UNGUREANU)

Noul Volvo S40 a făcut valuri la lansare. (https://www.ziuaconstanta.ro)

A înota în contra valurilor (sau **în contra curentului**) **=** A se opune părerilor majorităţii:

Multă vreme m-am lăsat în voia curentului, în timpul din urmă m-am recules, am plonjat şi, în prezent, dezpovărat şi fără nicio piedică, înot contra curentului, despicând valurile. (MATEIU I. CARAGIALE)

Viața e ca un ocean. Este greu să înoți împotriva valurilor. Cei slabi se duc pe mal, acolo e liniște. (http://devorbacutine.eu/)

A purta (pe cineva) (**de**) **val** (Înv.) = A tracasa (pe cineva):

A doao, batjocoriră pre domnul lor, suduindu-l în tot chipul şi-i da cu lemne la ochi şi-l purta val, cum era mai rău. (LETOPISEȚUL CANTACUZINESC)

A se lăsa dus de val (sau **de curent**) **= a)** A acționa sub influența unor factori externi:

Îți vine o idee fascinantă pe care decizi să o urmezi, iar drumul de întoarcere s-ar putea să fie dificil, dacă încerci să te lupți cu inevitabilul. Lasă-te dus de val și fii deschis la oportunități. (http://www.national.ro)

b) A-și trăi viața fără a lua decizii privitoare la propria persoană:

Cum îmi spunea fără încetare un unchi al meu [...] *dar eu nu-l înțelegeam deoarece sângele meu de tânăr, fierbinte, se împotrivea instinctiv: – Să te lași dus de val!* (NICOLAE BREBAN)

Lasă-te dus de val! Urmează patru zile de oferte speciale la croaziere! (https://consilierturism.ro)

În valul apei (Pes.) **=** Împotriva curentului:

Din picioare se pescuiește și mergând la deal „în valul apei”. (GR. ANTIPA)

Valul (sau **valurile**) **vremii** = Curgere, desfăşurare, trecere a vremii:

Ca valul vremilor ce curg/ Atâtea cântece s-au dus. (OCTAVIAN GOGA)

Parcă nici n-o atinsese valul vremii. Aceeași bătrânică sprintenă și veselă. (AL. VLAHUȚĂ)

Din valurile vremii, iubita mea, răsai/ Cu brațele de marmur, cu părul lung, bălai. (MIHAI EMINESCU)

Valurile tinereții = Nestatornicia, inconsecvența, dibuirile inerente vârstei tinere:

Ei! nu te rușina! Ale tinereții valuri! (I. L. CARAGIALE)

Dar oamenii care traversează mari îndoieli, sunt purtaţi de valurile tinereţii, ale patimilor, care nu sunt nici credincioși, nici necredincioşi, au nevoie de o introducere în viaţa creştină [...] (GABRIEL ȚEPELEA)

Valurile vieții (sau **lumii, lumești**) = Greutățile, încercările prin care trece omul în viață; vicisitudinile vieții:

Omul e dator să se lupte cât o putea cu valurile vieţii. (ION CREANGĂ)

În interval, cei trei frați desmoșteniți cercau valurile lumii sub orizonturi străine. (B. P. HASDEU)

Adeseori departe de-a lumei triste valuri,/ Cu păsuri regulate eu măsur al tău pod, Bahlui! (VASILE ALECSANDRI)

Să mai uite de aste valuri lumești. (ȘEZĂTOAREA, IV)

VALE

A lua (pe cineva sau, rar, ceva) **la vale** (Fam.) = A ironiza:

[SAMSON:] *Vreau să spun că dacă ne-or mai lua la vale, să ne ținem la înălțime.* (ȘT. O. IOSIF)

Natalița bătu din palme: o cunoștea și ea pe fata cât un trunchi de copac, spanchie, cu care îl luau la vale prietenii pe Eminescu. (EUGEN LOVINESCU)

– Iţi spun vorbe rupte din inimă şi domnia ta mă iei la vale. (DUMITRU ALMAȘ)

A merge la vale (Pop.) = A decădea:

PSD merge la vale. Vestea rea e că tot PSD îl impinge. (https://ziare.com/)

A o da de coadă-n vale. v. **coadă.**

A o lua la vale. v. **lua.**

A umbla şi-n deal, şi-n vale sau **a sui în deal, a coborî în vale.** v. **deal.**

A(-şi) lua valea (Fam.) = A pleca (în fugă) (de undeva); a-şi lua câmpii:

Îmi iau valea, să știi! (ION PAS)

Când ea se odihneşte după masa, eu îmi iau valea. (ION OLTEANU)

Calea-valea. v. **cale.**

Ce mai (sau **ce tot**) **la deal, la vale.** v. **deal.**

Ce mai calea-valea. v. **cale.**

Dă la deal, dă la vale. v. **deal.**

Greu la deal cu boii mici sau **greu la deal şi greu la vale.** v. **greu.**

Împiedică la deal și despiedică la vale. v. **împiedica.**

Mai e un deal şi-o vale. v. **deal.**

Mai la vale = Mai ieftin:

Mai la vale s-o scoață de loc nu pot. (ANTON PANN)

Valea plângerii (sau **a lacrimilor**) (Bis.) = Pământul (considerat ca loc de suferință în timpul vieții pământești):

Și-i spuseră că acea vale se numea valea plângerii. (P. ISPIRESCU)

VALIZĂ

A-şi da foc la valiză (Fam.) = **a)** A avea necazuri din proprie vină; a-şi periclita situaţia:

Stambuliu cu mine a terminat, și-a dat foc la valiză dacă dă înapoi! (EUGEN PATRICHE)

b) A face o gafă ireparabilă, cu consecințe neplăcute:

Or, într-un stat care-i ca mustul care fierbe, e suficient să-ți expui punctul de vedere în fața cui nu trebuie, că ți-ai dat foc la valiză. (NICOLAE SIRIUS)

A-şi face valiza (sau **valizele**) **=** A fi obligat de împrejurări să se pregătească de plecare; a pleca pe neaşteptate:

Pune slugile să-mi facă valiza, că eu plec. Asta-i!... (DUILIU ZAMFIRESCU)

VALMĂ

A da valma (Pop.) = A se năpusti:

Câțiva flăcăi... dau valma prin fete: mai le ciupesc, le mai sărută. (BARBU DELAVRANCEA)

VALOARE

A pune în valoare = A valorifica:

Și dorinţa spiritelor luminate de a scoate la iveală, de a pune în valoare tot ce putea da acest element îşi găsea o justificare. (G. IBRĂILEANU)

Revin la originea conceptului de Karma. India brahmanică pune în valoare actul. (MIRCEA ELIADE)

A(-şi) pune (sau **a scoate**) (ceva) **în valoare =** A(-şi) arăta calităţile esenţiale:

– Apoi să vezi! zise d-na Cristescu bucuroasă că se poate pune în valoare. (LIVIU REBREANU)

Calităţile de bun militar şi le-a pus în valoare în situaţiile deosebite ale anilor de grea încercare pentru ţară. (GH. BUZATU)

VAL-VÂRTEJ

A face (ceva) **valvârtej =** A învălmăşi:

Când colo... caută încoa, caută încolo, scocioreşte, răstoarnă-le toate de-a valma, fă-le

val vârtej: n-aveau și n-aveau la casa lor baniță, cu care să măsoare. (IOAN SLAVICI)

A se face (sau **a sta**) **valvârtej =** A depune toate eforturile pentru a reuşi într-o acţiune:

Celui mai mare îi venea vremea de însurat, și baba, simțind asta, umbla valvârtej să-i găsească mireasă; (ION CREANGĂ)

Toate întocmirile... dependente de coroana Austriei erau făcute valvârtej. (AL. ODOBESCU)

VAMĂ

A căta vama cucului (Reg.) = A căuta un lucru care nu există:

În Ardeal şi în Bucovina se zice: a căta vama cucului în înţelesul: ce te-ncerci să faci un lucru cu neputinţă, absurd. (G. COȘBUC)

A pune vamă = A fixa taxa care trebuie plătită la vamă; (fig.) a fura la drumul mare:

Tunsu și Groza își făceau de cap, punând vamă pe tot ceea ce se încumeta să treacă pe drumurile lui [ale codrului]. (CAMIL PETRESCU)

A trece (sau **a se strecura**) **prin vămile** (sau **vama**) **cucului** (Reg.) = A trece clandestin peste graniţă:

Auzise ei din feciori de la noi […] *c-au văzut pe Petrea Iovulesii că-i domn mare, are moșii mari ca grofii și că prin ei trimetea la mă-sa câte ceva de p-acolo, lucru puțin, vezi bine, ce poate omul trece peste vama cucului.* (I. POP-RETEGANUL)

Astfel, din capul locului, cucul e pentru ţăran o pasăre misterioasă, care umblă pe căi tăinuite. De aci s-a născut zicătoarea: a trece prin vămile cucului, adică dând bir cu fugiţii şi pierzându-ţi urma prin ţări străine. (G. COȘBUC)

A trece prin toate vămile = A fi supus tuturor probelor, încercărilor:

Câte nu se spun despre unul care-şi depăşeşte baremul! El a trecut prin toate vămile. (NORA IUGA)

Capabil de autoperfecţionare, Ion Lupu trece toate „vămile" profesiei, obţinând definitivatul în 1908 [...] (BIBLIOTECA, 1998)

A-i plăti Dumnezeu (cuiva) **vămile =** A-i ierta (cuiva) păcatele:

A strâns comorile acelea și le-a ascuns cică să aibă cu ce plăti vămile sau punțile în lumea cealaltă. (SIMION FLOREA MARIAN)

Unui mort i se leagă o para de argint la degetul cel mic de la mâna dreaptă, ca să aibă cu ce plăti vama pe lumea cealaltă. (I. GHERASIM GORJAN)

Vămile văzduhului (Bis.) **=** Popasurile (şapte, nouă, douăzeci şi patru etc.) pe care trebuie să le străbată sufletul după moarte, pentru a ajunge purificat în împărăţia cerului:

Acestea din văzduh sunt vamele... sufletelor. (VARLAAM)

Vameși de aceia care fac nulă pe cei de la „Vămile Văzduhului". (FILOCALIA)

VANDRĂ

A umbla (sau **a se duce**) **în vandră** ori **a apuca vandra, a umbla vandra** (Trs.; Ban.) **=** A vagabonda:

„Maxime, Maxime, nu te duce pe uliță, că mergi cu un nume și vii cu două", vorbe pe care le repeta și Maxim, fiului său Tănase, dar în zadar, că acesta toată ziua umbla „în vandră". (MIHAI BENIUC)

Ei s-or zbătut un an de zile, or muncit și-or strâns, și tu stai ca un trântor de când ai venit acasă.Umbli în vandră și nu ți-i capu la nimica. (ION LĂNCRĂNJAN)

VAR

A fi alb ca varul = A fi foarte palid:

Ochii se adânciseră și obrajii erau mai trași și albi ca varul. (MIHAIL SADOVEANU)

Cu mâinile-i de ceară ea tâmpla și-o mângâie,/ Dar fața ei frumoasă ca varul este albă. (MIHAI EMINESCU)

VARGĂ

A tremura vargă (sau **ca varga**) **=** A tremura foarte tare (de frică sau de frig*):*

– Fugi d-acolo, împărate, zise țiganul care tremura ca varga și se-ngălbenise ca ceara, nu vezi că calicul ăsta este un deșuchiat, care a venit aici să ne amăgească? (IOAN SLAVICI)

– Stai, Zaharie, că se face moarte de om în casa asta, și noi avem să dăm seama! zic eu tremurând ca varga de frică. (ION CREANGĂ)

Nurorile atunci sar arse în picioare; și cele mari încep a tremura de frică, cum e varga, și lasă capul în jos de rușine. (IDEM)

Cucoanele se retraseră, tremurând vargă. (BARBU DELAVRANCEA)

A bate satu-n vergi. v. **bate.**

(**A fi**) **varga lui Dumnezeu** (D. oameni) **= a)** (A fi) foarte rău:

Dar boierii prădau şi erau răi, zic liberalii. Haide să le facem pe plac şi să zicem şi noi că erau para focului şi varga lui Dumnezeu; (MIHAI EMINESCU)

Varga lui Dumnezeu, de aspru ce era. (ION CREANGĂ)

[...] *la vârsta de optsprezece ani, rămăsei trist și orfan sub epitropia unei mătușe, varga lui Dumnezeu.* (NICOLAE GANE)

b) (D. împrejurări, situaţii) (A fi) nenorocire mare.

A-i duce (cuiva) **vergile** (Mol.) **=** A fi foarte îngrijorat de soarta cuiva, a compătimi (pe cineva):

Și când ai avea încaltea un cal bun, calea-valea, dar cu smârțogul ista îți duc vergile. (ION CREANGĂ)

VARTĂ

A da (pe cineva) **în vart** = A băga (pe cineva) în bucluc:

O să mă bagi iar în vart, așa cum ai mai făcut-o.

VARZĂ

(**A fi**) **ca o varză învelită** (D. oameni) **=** (A fi) închis în sine:

Ea nu scoate un cuvânt, de parcă ar fi o varză învelită.

A ajunge (sau **a** (**se**) **face, a fi**) **varză** (Arg.) = **a)** A se degrada:

Aţi ajuns varză din cauză că vă tot ghidaţi după nişte oameni pierduţi la minte, nu le mai merg busola. (http://www.zf.ro/)

b) A ajunge dependent de droguri; a avea o stare de euforie provocată de consumul de droguri:

– Nu vezi c-ai ajuns varză?

A face varză (ceva sau pe cineva) = **a)** A tăia în bucăţele. **b)** A bate zdravăn. **c)** A reduce (pe cineva) la tăcere:

A intrat în partidă şi, în ciuda avantajului meu zdrobitor, m-a făcut varză. (FLORIN LĂZĂRESCU)

A împăca (**şi**) **capra şi varza** (sau **a împăca capra cu varza**)**.** v. **capră.**

A o face varză sau **a face o varză** (Fam.) = A suporta un eşec:

Prima este legea penală. Pe care a făcut-o varză: Forţând o asumare a răspunderii guvernului, după care au fost necesare sute de amendamente. (SORIN ROȘCA STĂNESCU, ALINA OLTEANU)

A se împăca ca capra cu varza (Reg.) = A fi în relaţii proaste, a nu se putea înţelege unul cu altul:

De câteva zile se împăcau ca capra cu varza.

A se înfoia (sau **a creşte în lături**) **ca varza =** A se îngâmfa:

S-a înfoiat ca varza şi s-a îngâmfat ca barza. (POP.)

S-a înfoiat ca varza și s-a-ngâmfat ca barza. (I. C. HINȚESCU)

VATĂ

(**A fi**) **crescut în vată** (Rar) **=** (A fi) crescut cu o grijă exagerată:

Îi plăcea să le spună vecinelor că ea își crește copilul în vată.

A avea vată în urechi (Arg.) **=** A avea auzul slab, a nu auzi bine:

– Ce, bă, tu eşti surd, eu îţi vorbesc aicea cu frumosul şi tu te faci că nu auzi? Ai vată în urechi? (MARIN PREDA)

VATRĂ

A cădea (cuiva) **în vatră = a)** A veni în vizită la cineva pe neaşteptate sau nepoftit:

Și-ai venit să-mi cazi în vatră cu plozii. (ZAHARIA STANCU)

b) (Reg.; d. tinere necăsătorite) A se stabili în casa bărbatului de la care urmează să aibă un copil.

A cloci pe vatră (sau **a se muta de pe vatră pe cuptor**) **=** A-și petrece vremea fără niciun rost; a trândăvi, a lenevi:

De ce nu te duci la dânsul să ceri o mârţoagă de iapă, pe care să ieşim şi noi la vânat, că mi s-a urât clocind acasă pe vatră? (P. ISPIRESCU)

Da' ce crezi d-ta, că Ițic știe ce-i pe lume? Cum sunt întâmplările la drum? Așa, numai să se mute de pe vatră pe cuptor, știe și hleabul de baba mea, de-acasă. (ION CREANGĂ)

[…] *da unde naiba o plecaşi tu, fa, aşa cu sloboda, de răsai tu din Rotărie tocmai pe Geamăna, parcă te-ai strămuta de pe vatră pe cuptor?* (CALISTRAT HOGAȘ)

A îmbătrâni în vatră (Pfm.) = A rămâne fată bătrână:

Intrase la grijă că o să-i îmbătrânească fetele în vatră. (P. ISPIRESCU)

[…] *au început a râde şi de fetele, chiar cinstite fiind, cari sunt în vârstă de măritat şi le-a apucat păresemile necăpătuite. Ei râd de ele, că au îmbătrânit în vatră.* (TUDOR PAMFILE)

A lăsa (**un ostaş**) **la vatră** (Pop.) = A elibera din stagiul militar un soldat:

Chiar în ziua plecării, când mă prezint biroului de recrutare local, aflu că sunt lăsat la vatră până la alte ordine. (MIHAIL SADOVEANU)

Vasile Turculeţu s-a lăsat la vatră în vara lui 1917. La doar câteva luni după ce s-au înscris buluc în registrele armatei ciumaţii au primit scrisori de chemare. (ALEXANDRU POPA)

A nu avea nici (sau **decât**) **cenuşă în vatră** sau **a nu-i arde** (cuiva) **nici focul în vatră, a nu-i fierbe** (cuiva) **oala în vatră =** A fi foarte sărac, a nu avea absolut nimic, a fi sărac lipit pământului:

Nu-i casa lor, în care stau, și-n casă nici cenușă n-au. (G. COȘBUC)

Și te mai rog de toți dumnezeii să-mi împrumuți macar o dată carul cu boii, s-aduc niște lemne din pădure la nevastă și la copii, că n-au scânteie de foc în vatră, sărmanii! (ION CREANGĂ)

A nu-i arde nici tăciunii în vatră. v. **arde.**

A nu-i mai rămâne (cuiva) **nici cenuşă în vatră =** A sărăci:

O ceată de bătrâni vin de se jeluiesc generalului Kutuzoff de cruzimile oştirii lui, şi când îi spun cu durere de bieţii români că nu le-a mai rămas nimic, nici cenuşa din vatră, acesta le răspunde aspru: „le voi lăsa lor ochii spre a plânge”. (AL. VLAHUŢĂ)

Nu mai e nici cenuşă în vatră, că nu e lemn să pui foc şi să facă cenuşă... (VICTOR EFTIMIU)

A pune (sau **a aşeza**) **vatra satului =** A întemeia un sat:

Când a vrut să se aşeze vatra satului, apoi de pildă, cum au fost ele de rând, unde o făcut sat, o chicat numai pe două delniţe sau numai pe trei; (HENRI H. STAHL)

A rămâne cu sluta în vatră (Reg.) = A nu-şi putea mărita fata:

Cu sluta în vatră casa ajunge să fie cu uşa prin pod şi cu ferestrele pe sub pat. (P. ISPIRESCU)

A se da cu capul de vatră (Reg.) = A se da cu capul de pereţi:

Şi ai luat a te da cu capul de vatră,/ Ş-ai strigat că de azi înainte nu mai şezi fată. (ANDREI OIȘTEANU)

A se prinde cu mâinile de vatră. v. **mână.**

A sta (sau **a cloci**) **pe vatră** ori **a zăcea la gura vetrei =** A lenevi; a rămâne pasiv (la ceea ce se petrece în jur):

De ce nu te duci la dânsul să ceri o mârțoagă de iapă, pe care să ieșim și noi la vânat, că mi s-a urât clocind acasă pe vatră? (P. ISPIRESCU)

A veni (sau **a umbla**) **pe vatră =** A veni sau a umbla pe jos, cu piciorul:

– Cum ai venit? – Pe vatră. (POP.)

A-i lua (sau **a-i vinde**) (cuiva) **şi cenuşa din vatră** ori **a nu-i lăsa** (cuiva) **nici cenuşă în vatră.** v. **cenușă.**

A-şi face (sau **a pune**) **vatră =** A se stabili într-un loc:

Să-l îngroape acolo, pe brânci, cu găină cu tot; iar ei să urce pe alt deal, să facă alte vetre, şi să urmeze la fel, până n-o mai muri niciunul. (TUDOR PAMFILE)

VĂCAR

A da măciuca în mâna văcarului = A încredinţa conducerea unui om necruţător şi prost:

Așa-i când dai măciuca în mâna văcarului.

A se supăra (sau **a se mânia**) (pe cineva) **ca văcarul pe sat** = A-şi manifesta nemulţumirea, mânia (fără temei) împotriva unei persoane, care însă nu ia în seamă supărarea:

Ce înseamnă revolta asta în sec? E curat povestea văcarului supărat pe sat. (I. L. CARAGIALE)

Nu te mânia pre lume. Se mânie văcarul pre sat; satul nu știe nimic. (C. NEGRUZZI)

Până la urmă şi-a dat seama că nu se poate supăra ca văcarul pe sat, dintre toţi duşmanii renunţase să-i mai socotească trădători pe Ciurciliști [...] (PETRE SĂLCUDEANU)

[...] *a încercat și el sărăcuțu' să-ți intre pe sub fustă, întâi cu liru liru crocodilu' și când a realizat că nu-i iese nimic la afacerea asta, s-a supărat ca văcarul pe sat.* (http://www.kudika.ro/)

VĂCĂLIE

A suci (sau **a juca**) (pe cineva) **în ciur fără văcălie** (Reg.) = A purta (pe cineva) cu vorba după bunul plac:

Îl joacă cu viclenie în ciur fără văcălie. (ANTON PANN)

VĂL

A arunca un văl (sau **vălul uitării**) **peste...** (sau **asupra...**) sau **a acoperi** (ceva) **cu vălul uitării, a aşterne vălul uitării peste... =** A nu lăsa să se ştie ceva; a da uitării (în mod intenţionat):

Aruncă un văl asupra greșelelor, asupra crimelor lor. (NICOLAE BĂLCESCU)

A-i închide gura prin asemenea măsuri ar fi numai a înainta ipocrizia, a arunca un văl de ochii lumii asupra putrejunii sociale. (MIHAI EMINESCU)

De altfel îndată a intervenit tărăboiul cu nunta lui Ion, aruncând iar vălul uitării vremelnice peste necazurile zilei… (LIVIU REBREANU)

A avea un văl pe ochi = A avea o percepţie greşită asupra realităţii:

Femeia era, uneori, confuză, parcă avea un văl pe ochi.

A i se pune cuiva un văl pe ochi (sau **pe frunte**) sau **a i se lua** (sau **a-i cădea**) **cuiva un văl de pe ochi** (sau **de pe frunte**) = A-și pierde (sau a-și recăpăta) seninătatea, vioiciunea; a înceta (sau a începe) să vadă, să înțeleagă, să judece clar:

Când Tudor intră în satul strămoșilor lui, la Șoimărești, parcă i se luă un văl de pe frunte. (MIHAIL SADOVEANU)

În clipa următoare îi căzu vălul de pe ochi. (LIVIU REBREANU)

A lua (sau **a pune, a îmbrăca**) **vălul** (Rar, d. femei) = A se călugări:

A doua zi ea luă vălul. (D. BOLINTINEANU)

A ridica (sau **a rupe, a sfâşia**) **vălul =** A face cunoscut ceva care era ascuns, tăinuit sau neştiut:

D. Mihălescu, cucernicul canonizat, declară în Senat că „scabroase afaceri" au existat în adevăr şi că d-sa ridică cu eleganta sa mână un colţuleţ al vălului ce le acopere. (MIHAI EMINESCU)

„Aventura" aceasta, cum îi zicea dânsul cu mândria tânărului care începe să aibă un trecut, parcă-i rupsese un văl de pe ochi. (LIVIU REBREANU)

A(-i) cădea (cuiva) **vălul** (**de pe ochi**) sau **a i se lua** (cuiva) **un văl de pe ochi** (sau, rar, **de pe frunte**) **=** A i se revela cuiva adevărul:

În sufletul flăcăului răsărise întâi numai bucurie, ca şi când ar fi regăsit ceva ce căuta în zadar. În clipa următoare, îi căzu vălul de pe ochi. (LIVIU REBREANU)

Ei bine, din dimineața aceea, vălul îi căzuse de pe ochi. Toate femeile care treceau pe stradă erau niște Iulii. (PANAIT ISTRATI)

Mă uitam surprinsă la străina din faţa mea, apoi încet-încet un văl mi s-a luat de pe ochi și am văzut-o în fața mea pe Cristina. (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 92, 1997)

VĂLĂTUC

A se face vălătuc (D. fiinţe) **=** A se ghemui:

[…] *ăştia îl vor înfăşura pe gardagiu* [(reg.) om care aşază şi păzește gardul de prins pește] *într-o rogojină – chiar în rogojina aşternută sub polog – şi aşa, făcut vălătuc*, *îl vor căra în spate câţiva kilometri* […] (TRAIAN COȘOVEI)

VĂRATIC, -Ă

A fi văratec de gură = A fi vorbăreţ:

Are firea văratică. (LAZĂR ȘĂINEANU)

VĂRSA

A se vărsa în lacrimi (Îvr.) **=** A plânge (cu durere, cu jale):

Se abătu cu faţa la pământ, cu mânile întinse, pe lângă cap, înainte, până la picioarele bătrânului; şi aşa vărsa lacrimi şi durerea îi sfărâma trupul, ca-n ceasul când dăduse lumii pe prunc. (MIHAIL SADOVEANU)

A se vărsa zorile (sau **de ziuă**) (Pop.) = A se revărsa zorile:

Mândră, când să vin la tine se vărsa zorile bine. (POP.)

A vărsa (**multe**) **sudori** (sau **năduşeli**) sau **a vărsa sudori de moarte = a)** A face mari eforturi pentru a realiza ceva:

L-au îmbrâncit zicându-i: o ticălosule, tu dormi, în vreme când toţi cialalţi varsă sudori de moarte muncind. (VASILE DRĂGHICI)

Varsă sudori, cât învârt colacii din cuptior; – că doar deodată cu sara, le trebuie să aibă cu ce-și spala obrazul înaintea plugarilor. (ȘEZĂTOAREA, III)

b) A fi în agonie:

Vălenaş trăgea de moarte;/ Când era la cântători,/ Vălenaş vărsa sudori; (GH. VRABIE)

A vărsa (sau **a turna**) **laptele în păsatul** (cuiva)**.** v. **păsat.**

A vărsa foc (În basme) = Se spune despre caii iuţi şi puternici:

Chem calul năzdrăvan de mine-aproape/ Şi-ncalec, calul varsă foc pe nări/ Gonind prin ale cerului hârtoape/ În căutarea unor alte zări. (MIHAI BENIUC)

Este vorba, deci, de expresiile: „varsă foc pe nări", „aruncă pară pe nări" etc., care se folosesc pentru a sublinia puterea extraordinară a cailor din basm, însoţind, de regulă, orice apariţie a acestora. (NICOLAE ROȘIANU)

A vărsa lacrimi fierbinţi sau (pop.) **de sânge** sau **a vărsa şiroaie de lacrimi, a plânge cu lacrimi fierbinţi,** (fam.) **a plânge cu zece rânduri** (sau **cu şiroaie**) **de lacrimi** = A plânge cu mare durere:

Când am auzit noi una ca asta, am început a plânge cu zece rânduri de lacrimi şi a ne ruga de toţi Dumnezeii să nu ne sluţească. (ION CREANGĂ)

Matilda se înduioșă. Era foarte sensibilă la amabilitățile bărbaților. Totuși mai vărsă câteva rânduri de lacrimi până să-i dea drumul. (LIVIU REBREANU)

A vărsa sânge (**nevinovat** ori **omenesc**) **=** A ucide (pe cineva):

Din fericire încă nu s-a vărsat sânge, încă nu s-au pierdut vieţi omeneşti, dar nimeni nu ştie ce poate aduce ziua de mâine. (LIVIU REBREANU)

Numai la război [tatarii] *au obicei să deie spaimă și să verse sânge.* (MIHAIL SADOVEANU)

Mai ales, după rânduielile pline de eresuri ale localnicilor manciureni, când Van a vărsat sânge de om, nu numai că nu-i urmărit după moda vânătorilor ruși, ci e socotit într-un drept al său de duh sfințit al singurătății. (IDEM)

A vărsa sânge (sau **rumeneaţă**) (Îrg.; d. faţă) **=** A se înroşi:

Faţa-i varsă rumeneaţe,/ La trăsuri îi tot blândeaţe. (I. BĂRAC)

A vărsa sânge = a) A ucide, a omorî:

Împăratul Roş... nu se mai satură de a vărsa sânge. (ION CREANGĂ)

Sfada grabnică aprinde focul și vrajba grabnică varsă sânge. (I. C. HINȚESCU)

b) A expectora sânge:

Varsă venin şi varsă şi sânge. Nenea Ariston îl ţine de cap, iar el varsă venin şi varsă şi sânge, venin şi sânge. – Bine, spuse Gote, varsă, varsă venin şi varsă sânge, cum zici tu. (ZAHARIA STANCU)

A-i da (sau **a-i ieşi**) **pe nas** (sau **pe ochi**) (cuiva ceva) sau (înv.) **a vărsa pe nas** (ceva) = A suporta urmările (neplăcute ale) propriilor fapte; a o păţi, a i se înfunda (cuiva):

Vă vor ieşi ele toate aceste pe nas. (ION CREANGĂ)

A-i vărsa (cuiva) **maţele** (Pop.) = A spinteca (pe cineva); a ucide (pe cineva):

„Mă! zic: ăl dintăi de-o pune mâna pe mine... îi vărs mațele!" ș-o iau la fugă spre pârleaz... (I. L. CARAGIALE)

A-şi vărsa necazul pe cineva. v. **necaz.**

A-şi vărsa (sau **a-şi da, a-şi jertfi**) **sângele** (pentru cineva sau ceva)**.** v. **sânge.**

A-şi vărsa (sau **a-și descărca**) **focul.** v. **foc.**

A-şi vărsa (**şi**) **maţele** (sau **măruntaiele**) **= a)** A vomita cu convulsii:

Eu sunt singurul care prefer să înfrunt furtuna decât să cobor în putoarea de jos, unde oamenii îşi varsă maţele. (PANAIT ISTRATI)

b) A simţi un dezgust violent (faţă de cineva sau de ceva).

A-și vărsa sufletul (Rar) = **a)** A-și exprima sentimentele de dor, de duioșie:

Începu să-și verse sufletul în o doină ce se pierdea in liniștea serii. (IOAN SLAVICI)

b) (Înv.) A muri:

Varsă sufletul tău în sufletul meu! Cine poate să mă despartă de ceea ce iubesc? (D. BOLINTINEANU)

A-şi vărsa veninul. v. **venin.**

Plouă de varsă. v. **ploua.**

VĂRSAT

Stricat (**ciupit** sau **cu semne**) **de vărsat** = Cu pielea (obrazului) acoperită de cicatrice (lăsate de variolă):

Era de-o talie de mijloc, avea o figură spirituală și plăcută, dar stricată în junețea lui de vărsat. (NICOLAE BĂLCESCU)

La cea față smedișoară,/ Cu cosița gălbioară/ Și cu semne de vărsat. (POP.)

Acum vorbim, dar nu toţi deodată, fireşte, ci eu lui nea Ionică, un bărbat sprâncenat, cu semne de vărsat şi un dinte de viplă în faţă […] (GH. CRĂCIUN)

VĂRSARE

Vărsare de sânge = Omor, ucidere; (pex.) măcel, masacru:

Voi trimite împotriva ta ciumă și vărsare de sânge pe ulițele tale și vor cădea uciși în mijlocul tău de sabia care te va lovi din toate părțile […] (BIBLIA)

Vreți vărsare de sânge? (ZAHARIA STANCU)

Nu dorim vărsare de sânge. (LIVIU REBREANU)

S-a făcut nemaipomenită vărsare de sânge. (I. L. CARAGIALE)

Vărsare de ziuă = Revărsatul zorilor:

Când se apropiară zorile de ziuă, el începu să plângă din toată inima. (IOAN SLAVICI)

Vărsarea serii = Înserare, amurg:

Sub o râpă stearpă, pe un râu în spume,/ Unde un sihastru a fugit de lume,/ Cu vărsarea serii un strein sosi. (D. BOLINTINEANU)

VĂRSĂTOR, -OARE

Vărsător de sânge (**nevinovat**) = Ucigaş:

Şi era om mânios și prea lesne vărsător de sânge. (B. P. HASDEU)

Şi pentru ce să mă fac ucigaș, eu care nu sunt născut vărsător de sânge? (C. NEGRUZZI)

VĂRUIT, -Ă

(**A fi**) **mormânt** (sau **perete**) **văruit** (În textele religioase) = Se spune despre cineva sau despre ceva care produce (sau caută să producă) o impresie favorabilă, ascunzându-se sub aparenţe înşelătoare:

Dzise Pavelu cătră elu: ba-te-te-va D [um] *n* [e] *dzeu, păreate văruitu.* (CODICELE VORONEȚIAN)

VĂTĂMAN

A şedea (**uitată**) **ca fata vătămanului** (Mol.) **=** A-şi irosi timpul, uitând de griji, de obligaţii:

Într-o zi, fiind Irinuca dusă în sat şi având obicei a şedea uitată, ca fata vătămanului, noi n-avem ce lucra? (ION CREANGĂ)

VĂTRAI

(**A pleca**) **cu vătrai şi cu cociorvă** (Trs.) = (A pleca) cu tot avutul:

Se aude în popor și altă zicătoare: „a plecat cu vătrai și cu cociorvă". Asta o înțelegi mai lesne: vătraiul și cociorva sânt lucrurile cele mai ieftine și mai ușor de găsit. Când ai plecat luând și pe aceste, ai plecat luând tot, „până și cuiul din părete". (G. COȘBUC)

A lua (pe cineva) **la vătraie** (Mun.) = A goni (pe cineva):

Vecinii i-au luat la vătraie până la ieșirea din sat.

A duce trai pe vătrai = A duce o viaţă grea, plină de lipsuri:

Nu vor pierde viitoarele alegeri, pentru că nu este opoziţie, dacă nu se scoală nimeni, o să vedeţi trai pe vătrai. (http://evz.ro/)

A toca (sau **a bate toaca**) **pe vătrai** (Reg.) = **a)** A trăi în mare sărăcie:

Dar-ar moartea-n el de trai, că de când mă însurai,/ Batem toaca pe vătrai și-n covată n-am mălai. (POP.)

b) A pierde timpul.

Trai cu vătrai sau **un trai și-un vătrai** = Viață de certuri și de neînțelegeri; viață grea, amară:

De te-o-ntreba cum mi-e traiul?/ Spune-i că e cu vătraiul./ Nici un prânz/ Făr' de plâns. (I. G. BIBICESCU)

Și numai așa a scăpat biata noră de un trai și un vătrai. (ION CREANGĂ)

Spune că m-am măritat;/ De-or întreba cum mi-e traiul,/ Spune-le că cu vătraiul. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Totdeauna gâra-mâra și trai cu vătrai. (I. C. HINȚESCU)

Trai pe vătrai (Pfm.) = Viață ușoară, lipsită de griji:

Valea, frate-miu, în Europa, trai pe vătrai până s-or obişnui şi ăia cu noi. (VARUJAN VOSGANIAN)

Cum s-ar zice, faţă de Prefectura Poliţiei, la Văcăreşti era trai pe vătrai. (MIRCEA CARP)

Într-o noapte de toamnă, în plină campanie agricolă, a luat-o tiptil prin păpuşoi şi s-a întors în Reşița, la trai pe vătrai, unde s-a luat cu altul. (VIOREL ILIȘOI)

VĂZ

A avea văz de lup (sau **văzul popii**) (Reg.) = A vedea foarte bine:

Are văz de lup şi auz de vulpe. (P. ISPIRESCU)

A i se scurta (sau **a i se pupăza**) (cuiva) **văzul** (Mun.) **=** A nu mai vedea bine:

I s-a scurtat văzul bătrânului.

A-i lua cuiva ochii, vederile (sau **vederea**), **văzul** sau **luminile.** v. **lua.**

Cu (sau **fără**) **văz** (Înv.) = Cu (sau fără) nume bun, cu (sau fără) reputație bună; cu (sau fără) vază:

În case familiare cu văz bun nu-l primesc. (ANTON PANN)

VĂZDUH

A vorbi aiurea (sau **într-aiurea,** pop., **în bobote, în dorul lelii, în dodii,** reg., **în văzduh, pustiu, pustii, zăbunit, în lături** etc.)**.** v. **vorbi.**

Vămile văzduhului. v. **vamă.**

VÂJ

A se duce (sau **a ieşi**) **vâjă** (Reg.) = A pleca repede:

Cum m-a văzut că viu, a ieșit vâjă pe ușă afară. (D. UDRESCU)

A face un vâj (Reg.) = A efectua o acţiune în mare grabă:

Am făcut un vâj pe Argeș. (D. UDRESCU)

VÂJÂI

A-i vâjâi cuiva capul (sau **urechile, tâmplele,** (pex.) **creierul, auzul**) ori **a vâjâi în ureche = a)** A avea falsa senzaţie de zgomot continuu şi obsedant, din cauza afluxului mărit al sângelui la cap:

Eu nu mai văd bine și urechile-mi vâjâie mereu de cântecul umbrelor ce-o să le văd peste puțin pe cealaltă lume. (MIHAI EMINESCU)

A simțit un fel de amețeală; au început să-i vâjâie urechile și să i se turbure vederea... (I. L. CARAGIALE)

b) A fi zăpăcit:

Îmi vâjâiau urechile și mi se părea că ea țipă și mă insultă, nu știu de ce mi se părea. (LIVIU REBREANU)

A-i vâjâi (cuiva ceva) **prin cap =** A-i trece (ceva) prin minte:

Îi spusei numele meu. După aceea ieși, lăsând să-mi vâjie prin cap ideea de a-l [face] *eroul unei nuvele.* (MIHAI EMINESCU)

Îmi vâjâie fel de fel de presupusuri prin cap. (VASILE ALECSANDRI)

A vâjâi daraua = A marca ritmul cu daireaua:

– *I-auz' cum vâjâie daraua* [instrument muzical oriental de percuție, asemănător tamburinei], *a continuat ea, umblă p'ân sat cu plosca să cheme la nuntă.* (VASILE SMĂRĂNDESCU)

VÂJÂIALĂ

A fi plecat la vâjâială (Arg.; lumea interlopă) = **a)** A ieși la plimbare:

Deci, dacă ați venit doar în vâjâială și nu vreți să dormiți la cabană, treceți podul înapoi, căutați refugiul pentru autocare, parcați, încuiați și porniți la urcuș. (https://www.catavencii.ro/)

Mama copilului şi-a pus palma-n cur şi a plecat în lume, în vâjâială, părăsindu-i. (https://www.google.com/)

b) A umbla după femei, a ieși la agățat. **c)** A chefui, a petrece.

d) A ieși la furat:

Și cum să le clarifici treaba asta după suita de nelegiuiri din țările lor, ai căror autori sunt tot acuși-acuși fie românii puși pe căpătuială prin toate mijloacele, fie țiganii plecați din România în vâjâială?! (https://raduiacoboaie.wordpress.com/)

A lua în vâjâială (pe cineva) (Reg.) = A certa; a repezi pe cineva:

Când a intrat pe ușă, tatăl l-a luat în vâjâială pe băiat.

VÂLVĂ

A face vâlvă (Fam.) = A produce senzație, a atrage atenția lumii întregi:

Când se auzi de astă hotărâre împărătească, se făcu mare vâlvă între împăraţi şi oamenii locului […] (P. ISPIRESCU)

Bătaia cu Simion nu stârnise în sat mare vâlvă, căci Simion era o fire arţăgoasă, gata veşnic să ia de piept pe oricine. (LIVIU REBREANU)

Se face vâlvă prea mare!... Altfel trebuie procedat!... (ION LĂNCRĂNJAN)

Se bat vâlvele (Pop.) = Se spune atunci când este timp urât, mai ales când plouă şi fulgeră:

Pe toți și toate-n nopți, când vâlvele se bat,/ Îi poți vedea-n lumini de-o clipă. (LUCIAN BLAGA)

VÂLVOI

A i se ridica (sau **a i se face**) **părul vâlvoi =** A fi cuprins de o spaimă puternică:

Când deterăm cu ochii de acea groaznică dihanie... părul ni se rădică vâlvoi. (AL. ODOBESCU)

Ieșeau din mâinile mele cu părul vâlvoi și cu spatele darabană. (CALISTRAT HOGAȘ)

VÂLVORA

A-i vâlvora văzul = A reda cuiva vederea (clară):

O vrăjită licoare, pregătită pentru a-i vâlvori văzul. (CEZAR PETRESCU)

VÂNA

A vâna banul. v. **ban.**

A vâna pește în apă tulbure. v. **apă.**

A vâna viaţa (cuiva) sau **a vâna cu moarte** (pe cineva) (Înv.) = A urmări (pe cineva) cu scopul de a-l ucide:

Anca... înțelegea că aceștia erau ucigători și că vânau viața lui Svidrighelo. (GH. ASACHI)

Bănuitorul tiran... începu iar a-l vâna cu moarte și curse și-l sili a fugi în Ardeal. (NICOLAE BĂLCESCU)

VÂNĂ

(**A fi**) **tare de vână** (sau **vârtos la vână**) **=** (A fi) înzestrat cu o mare putere fizică; (a fi) puternic:

Toți, oameni tari de vână și oțeliți în foc,/ Deprinși a-și trăi traiul în timpi de voinicii. (VASILE ALECSANDRI)

Știind bine că Lupul e mai vârtos la vână decât dânsul, se cam codea și căuta prilej să scape. (AL. ODOBESCU)

(**A fi**) **slab de vână** (Mun.) **=** (A fi) lipsit de vigoare; a fi lipsit de energie:

Cultivatorii au constatat prin repețite cercări că corciurile [de vite] *sunt slabe de vână, că se culcă pe ogoară când dau de greu.* (I. IONESCU)

(**A fi**) **tare** (sau **bun**) **de vână,** (**a fi**) **gros la vine** (sau **la vână**)**, a avea vână, a avea vine tari,** (**a fi**) **numai vână** (**de-a bună, de-a dracului**) **=** (A fi) viguros; a fi plin de energie:

Muntean e numa' vână și cu dragoste de oameni. (M. DAVIDOGLU)

Toți, oameni tari de vână și oțeliți în foc,/ Deprinși a-și trăi traiul în timpi de voinicii/ Ș-a da mâna cu moartea făr-a mișca din loc. (VASILE ALECSANDRI)

Nu are, bre, vână [...] *ca să conducă o astfel de instituţie, devenind o marionetă în mâna sindicaliştilor tâmplari* [...] (http://impact-est.ro/)

A avea sânge în vine, nu bragă = a) A fi energic:

– Oho, eşti mult mai tare decât îmi închipuiam, îşi înzdrăveni doamna firea şi îşi schimbă purtarea, cu gust de harţag. – Mi-am amintit că-mi curge-n vine sânge împărătesc, cantacuzin, nu bragă grecească. (DUMITRU ALMAŞ)

b) A fi stăpân pe sine. **c)** A-şi păstra prezenţa de spirit într-o anumită situaţie.

A nu avea picătură de sânge în vine (ori **în obraz**) sau (rar) **a avea bragă în vine =** A fi lipsit de energie:

Cred că n-am mai avut o picătură de sânge în obraz. (CAMIL PETRESCU)

A nu avea sânge în vine = A fi lipsit de curaj:

Când omul este bolnav sau lipsit de putere, pare că „nu are sânge în vine", sângele „se subţiază"; (ANUARUL MUZEULUI ETNOGRAFIC al MOLDOVEI, vol. 10, 2010)

A pipăi la vână (Îvr.) **=** A încerca să cunoşti pe cineva:

Când te încurci cu domnii, deschide-ți întâi ochii/ Și-i pipăie la vână. Cunoaștem noi lui vodă/ Şi inimă, și cuget pe toată-ndoitura? (I. HELIADE RĂDULESCU)

A(**-i**) **clocoti** (sau **a-i fierbe, a-i dogori**) **sângele în vine =** A fi surescitat (din cauza mâniei, a nerăbdării etc.):

Îi clocotea tot sângele şi parcă aştepta înadins să-l atingă barem cu un deget, ca să-l poată apoi sfârteca în bucăţele, mai ales că la spatele lui văzuse pe George care privea dispreţuitor şi mulţumit. (LIVIU REBREANU)

– Așa. Acum după ce v-ați închinat marelui străbun, vă întreb: ce fel de daco-romani sunteți voi, dacă nu vă simțiți fierbând sângele în vine? (EUGEN LOVINESCU)

A-i îngheța (sau **a-i sta, a i se răci** cuiva) **sângele în vine =** A încremeni de spaimă:

Aoleu! dară zmeii când simțiră! unde veneau cu o falcă în cer și cu una în pământ, și unde răcneau de-ți îngheța sângele în vine. (P. ISPIRESCU)

Nu mai eram atât de timid ca la început, nu mi-era frică de nevastă-mea, dispăruse groaza care-mi îngheța sângele la apropierea ei. (PANAIT ISTRATI)

Pe-nserate deci el s-a dus spre casa lui Oancea, și sângele i s-a oprit în vine când a văzut că în adevăr Naţl iese, pleacă și se duce undeva așa singur. (IOAN SLAVICI)

A-şi tăia (sau **a-şi deschide**) **vinele =** A se sinucide prin tăierea venelor de la mâini:

Fosta lui soţie, [...] *interesându-se cum s-a sinucis, a primit răspunsul că şi-a tăiat venele cu un nasture ascuţit.* (LUCIA HOSSU LONGIN)

Cu coada între vine (Reg.; în legătură cu verbe de mișcare) = Umilit, rușinat; cu coada între picioare:

[Dracul] *își ia coada între vine și se întoarce la stăpânu-su.* (ION CREANGĂ)

Gloata rușinată a ieșit ca lupul fabulei: „C-urechile pleoștite și coada între vine”. (C. NEGRUZZI)

VÂNĂT, -Ă

A fi în focul vânăt (Trs.; d. mărfuri) = A fi foarte scump:

Poate că vom poposi aici mai îndelungat timp, pentru aceea vă rugăm să aveţi bunătatea a vă îngriji de noi, căci aici sunt ca focul vânăt de scumpe toate celea. (SIMION RETEGAN)

A-i părea lumea vânătă. v. **lume.**

VÂNĂTOARE

A face vânătoare (Înv.) = A vâna:

Toți făcea vânătoare fără de nicio sminteală. (MINEIUL)

VÂNDUT, -Ă

A fi dator vândut (Pfm.) = (A fi) plin de datorii:

Sărac-lipit, dator-vândut... rămânea netulburat. (MATEIU I. CARAGIALE)

Că săraca Zoe când l-a cunoscut/ Era fără slujbă și dator vândut. (G. TOPÎRCEANU)

Să nu mai vii după bani, vreau să spun. Am probleme, împrumuturi mari la bănci, sunt dator vândut... (RADU ALDULESCU)

Ce poţi să spui despre un om care te invită la el şi apoi te scoate dator vândut?! Da, dar m-a invitat în ţară. Acolo era alt om. Acum mă scoate dator vândut aici. (GRID MODORCEA)

VÂNT

A arunca (sau **a da, a sufla, a zvârli**) **în vânt** sau **a arunca în cele patru vânturi =** A împrăştia, a spulbera:

N-ai decât să arunci în vânt o mână de semințe selecționate, și recolta e gata... (ION MINULESCU)

Așa mi-am rupt eu sufletu-n fâșii/ Și l-am zvârlit la cele patru vânturi... (ȘT. O. IOSIF, D. ANGHEL)

A arunca vorbe-n vânt. v. **arunca.**

A avea (**parte de**) **odihna vântului** sau **a avea parte de tihna vânturilor =** A avea o existenţă zbuciumată:

Aibă casa cucului/ Şi masa vulturului/ Şi odihna vântului. (SIMION FLOREA MARIAN)

Cine m-o dat dorului,/ Aibă casa cucului/ Și hodina vântului! (I. POP-RETEGANUL)

A bătut vântul (sau **vânt de vară, de primăvară**) (**peste...**) **=** Se spune despre ceva care s-a terminat, din care n-a mai rămas nimic:

A bătut un vânt de primăvară peste averea lui. (POP.)

A da (sau **a face**) **vânt** (sau **un vânt**) **cailor =** A face să meargă caii cât mai repede (îndemmnându-i, lovindu-i cu biciul etc.):

Acesta îi spuse că se apropie norul ca o flăcăraie; apoi, mai făcând un vânt cailor, ajunse la Faurul-pământului. (P. ISPIRESCU)

Luă hățurile din mâna vizitiului și dete vânt cailor, ca să nu scape trenul. (DUILIU ZAMFIRESCU)

A da vânt = A stimula:

Unul din ei da vânt preotului şi-l clătina de picioare într-o parte şi-ntr-alta, altul i-atinse lumânarea de barba lui cea albă [...] (MIHAI EMINESCU)

Doamne, dă vânt vremii să treacă mai iute. (AL. VLAHUȚĂ)

A despica vântul (Pop.) = A fugi:

Mergea întocmai ca o fantasmă, tăind întunericul, despicând vântul, încrucișând urletele, când deodată zări înaintea sa două lumini ațintite asupra lui ca ochii iadului și o duhoare ferbinte îi lovi obrazul. (NICOLAE GANE)

A face morişcă (**de vânt**) **în chică** (sau **în cap, în păr**) (cuiva)**.** v. **morișcă.**

A face vânt = A produce o mişcare a aerului printr-o deplasare rapidă, prin agitarea unui obiect etc.:

Domnul făcu vânt cu mâna să risipească mirosul, ca unei persoane foarte delicate ce era. (CEZAR PETRESCU)

Când Ivan îşi veni în fire, înţelese că era lungit cu faţa în sus iar un băietan îi făcea vânt sub nas cu o pălărie de paie. (NICOLAE LUPAN)

A fi (sau **a se găsi**) **în izbeliştea vântului** (sau **a primejdiilor**)**.** v. **izbeliște.**

A fi tras din vânt (Îvr.; d. ştiri) = A fi fals, contrafăcut:

Potolirea răscoalei nu se poate face fără vărsare de sânge. În loc să tragă cu gloanţe direct în răsculaţi, guvernul trage întâi în vânt, cu manifestul, ca să se poată spăla pe mâini mai târziu că n-a vrut vărsare de sânge, dar... (LIVIU REBREANU)

A lua vântul (Îvr.) = A determina, cu ajutorul câinilor de vânătoare, locul în care se află vânatul:

Vânătorul se oprește: „Jos, copii, pe brânci cu toții! Auziră-ți șuieratul Caprei negre printre stânce? Ne-au ulmat; dar sunt aicea. Drept l-aninători vă duceți. Și vedeți de le luați vântul ca niciuna să ne scape!” (AL. ODOBESCU)

A măcina vânt (Mun.) = A vorbi mult şi fără rost; a vorbi aiurea:

Limbajul rămâne gol de sens, o moară care macină vânt, o maşinărie care lucrează în vid. (REVISTA de ISTORIE și TEORIE LITERARĂ, vol. 41-42, 1993)

A mânca vântul (Trs.) = A fugi cu o viteză foarte mare:

Colo, cai, mamă-mamă! d'e ceia d'e mânca vântu. (OVIDIU BÎRLEA)

A merge (sau **a fi**) **cu nasul în vânt =** A fi îngâmfat:

Într-o sâmbătă de pe la mijlocul lui august. Adrian se ducea cu nasul în vânt să caute printre „poște” pe magazionerul casei [...] (PANAIT ISTRATI)

El – maliţiosul, cu nasul în vânt. (MARIA BANUȘ)

A nu-l bate (pe cineva) **niciun vânt** sau **a nu-l bate** (pe cineva) **vânt de vară,** (reg.) **a nu-l ajunge** (pe cineva) **nici vânt rece, a nu da vânt rece** (peste cineva) = A fi scutit de necazuri:

Nu-l bate niciun vânt. Este scutit de orice angară, supărare, belea, năpăstie, nu-l întreabă nimeni de ce-i este căciula. (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, vol. 34-40, 1928)

A nu-l şti nici vântul, nici pământul. v. **şti.**

A paște (sau **a goni**) **vânturile** sau **a paște vânt** (Înv.) = A se angaja în acțiuni, în activități lipsite de sens; a-și irosi timpul:

Carei se întăresc spre minciuni, aceia pasc vânturile. (CORESI)

Cel ce ascultă la minciuni e ca şi cel ce paşte vânt. (ANTON PANN)

A paşte boboci (sau **bobocii, muştele,** înv., **vântul, vânturile**)**.** v. **paște.**

A prinde din vânt (Rar) = A afla din întâmplare (ceea ce vorbeşte lumea):

Se repezise la București fiindcă prinsese din vânt o vorbă cum că moșia Babaroaga a d-nei Iuga ar fi de vânzare. (LIVIU REBREANU)

Tac și casc gura mare, ca și cum aș fi vrut să prind din vânt ecoul zbieretelor noastre. (ION MINULESCU)

A rămâne în vânt = A rămâne fără avere, fără mijloace de subzistenţă:

Casa lor... era locul de întâlnire al lumei deochiaților și deșuchiaților timpului:... poticniții și căzuții, curățații rămași în vânt, chinuiții de pofta traiului fără muncă. (MATEIU I. CARAGIALE)

A se bate (sau **a se lupta**) **cu morile de vânt.** v. **moară.**

A se da (sau, rar, **a se mlădia**) **după vânt** (sau **după cum bate vântul**)**, a-şi întoarce şuba** (sau **mantaua, chepeneagul**) **după cum suflă vântul =** A se adapta cu abilitate împrejurărilor; a fi oportunist:

Un escamator politic, care... până în ziua de astăzi a știut întoarce mantaua după vânt; (G. BARIȚIU)

Se mlădia după cum bătea vântul și-și păzea cu străşnicie interesele. (ZAHARIA STANCU)

Odată cu venirea fanarioților […] *am văzut că este mai profitabil în loc să opunem rezistență Dușmanului să ne plecăm, să ne căciulim în fața lui, să ne dăm după cum bate vântul, adică după voința dușmanului.* (ȘTEFAN DUMITRESCU)

Foarte mulți au fost deportați, mulți au fugit peste Prut, iar o mare parte și-au întors mantaua după vânt, cu toate că știau prea bine care e adevărul. (http://www.zdg.md/)

A se da în vânt (**ca**) **să…** sau **după ceva** ori **cineva** (Pfm.) = **a)** A se strădui să rezolve ceva:

Şi merg eu acum fără păsare prin păpuşoi, până în dreptul ogrăzii, şi mă uit printre gard şi văd pe mama cum se da în vânt după trebi, când în casă, când afară; (ION CREANGĂ)

[…] *numai răzășițele se dau în vânt cu treaba lor neistovită.* (MIHAIL SADOVEANU)

b) A aprecia; a-i plăcea foarte mult ceva sau cineva:

Parohul şi-a amintit că dintre toate bunătăţile pe care le gustaseră la pomeni, Păcatele Lumii se dădeau în vânt după pâinea caldă. (ŞTEFAN BĂNULESCU)

Lumea se dă în vânt după Occident fără să înţeleagă o iotă din neantul care germinează în celulele acestuia. (CAIETE CRITICE, nr. 64-65, 1993)

A se hrăni cu vânt. v. **hrăni.**

A se risipi (sau **a se spulbera, a se împrăştia, a se duce, a merge, a zbura,** (înv.) **a se răşchira, a se topi**) **în vânt** sau **a se risipi în vânturi, a se duce pe vânturi, a se pustii în patru vânturi = a)** A-şi pierde consistența*:*

Iarna lungă tot se strică,/ Osteneala merge-n vânt. (CEZAR BOLLIAC)

b) A pieri fără urmă:

Mormântu lui... s-a pustiit, nu târzie vreme după aceea, în patru vânturi. (MIHAIL SADOVEANU)

Toate se risipiseră în patru vânturi, în putere, în forță. Aflase el libertatea pentru care plecase? (EMIL RAȚIU)

A trage în vânt (sau **în sec**) sau **a trage greş =** A descărca arma fără a nimeri ţinta:

N-am tras greş niciodată. (MIHAIL SADOVEANU)

A trage (sau **a da**) **vânturi** (sau **un vânt**) (Arg.; vlg.) **=** A elimina gaze intestinale:

Ciudățenia asta, de a-și face nevoile (mici și mari) la closetul de peste drum de blocul nostru, a fost pusă de mama pe seama faptului că soră mea trăgea „vânturi”, fiind mereu balonată [...] (PETRE BARBU)

Strigoaica a dat atunci un vânt și l-a trântit jos, că doi ani după aceea nu s-a mai văzut omul întreg. (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, vol. 29, 1916)

A umbla cu pletele în vânt. v. **pleată.**

A umbla gonind vânturile şi măsurând câmpurile. v. **măsura.**

A vedea (sau **a simţi, a mirosi**) **dincotro bate vântul =** A-şi da seama de o situaţie, înainte ca lucrurile să se precizeze cu claritate; a intui evoluția evenimentelor:

Se petrece o schimbare? Foarte bine, în cazul acesta, trebuie să fii atent dincotro bate vântul. (G. BĂLĂIȚĂ)

– He, he, râde episcopul care se împărtășește cu bunătățile lumești, și pare a fi, în rare clipe, un om de viață, he he... și-o adăugat și on Molnar la nume, că nu se știe nice odată dincătrău bate vântul. (TITUS POPOVICI)

Şi nici să existe zece feluri de a răspunde la aceeaşi întrebare, în funcţie de cum bate vântul şi în ce loc bate vântul interviului. (DOINA URICARIU)

A vorbi în vânt sau **a-i rămâne** (cuiva) **vorba în vânt, a-şi bate gura-n vânt =** A vorbi fără a fi luat în seamă:

Când se va restabili pacea, nu-şi va mai aduce aminte nimeni de nişte vorbe aruncate în vânt, sau cel mult va fi elogiată isteţimea lui de-a trata pe copiii mari, ce sunt ţăranii, cu vorbele potrivite pentru copii. (LIVIU REBREANU)

Dar vorbesc unui om tare deștept și de neam mare; n-am teamă că vorbesc în vânt... (I. L. CARAGIALE)

Și poate c-așa o fi dacă n-or fi vorbind ei în vânt, de formă! (ION LĂNCRĂNJAN)

A zvârli (sau **a arunca**) **banii** (sau **cu banii, galbenii** etc.) **în vânt** = A irosi banii, cheltuindu-i fără chibzuială:

– Munceşti să arunci banii în vânt? Asta vă zic la toţi. În vremurile astea de poker vă arde vouă? (SILVIA CINCA)

A se duce ca vântul și ca gândul = A călători foarte rapid:

Numai să-mi spui dinainte cum să te duc: ca vântul ori ca gândul? – De mi-i duce ca gândul, tu mi-i prăpădi, iar de mi-i duce ca vântul, tu mi-i folosi, călușul meu, zise fiul craiului. (ION CREANGĂ)

Ieşind din baie, el luă legătura cu hainele, şi o porni la sănătoasa călare pe calul lui cel cu aripi, cu care zbura ca vântul şi se ducea ca gândul. (P. ISPIRESCU)

A(-i) face vânt = a) A îndepărta (izbind, îmbrâncind cu putere):

După aceea, în mijlocul unei nopți reci și întunecoase, luă el pâlnia și pe Bufty și, aruncându-i într-un tramvai, ce tocmai trecea la întâmplare, le făcu vânt cu dispreț în Nirvana. (URMUZ)

b) A izgoni:

Am tras la un han, Grofu mi-a luat geanta și am pornit îndată să căutăm pe Ghedeneanu-Jalea, care avea să-mi facă vânt mai departe. (LIVIU REBREANU)

c) (Fam.) A expedia, a scăpa de cineva:

Când o pleca, dă-mi de veste... fă-i vânt degrabă... (I. L. CARAGIALE)

Mamă-sa îi făcea atunci vânt până la bucătărie şi o închidea acolo cu cheia [...] (H. PAPADAT-BENGESCU)

A-(şi) da vânt = A (se) legăna, a (se) balansa:

Teiul vechi un ram întins-a,/ Ea să poată să-l îndoaie,/ Ramul tânăr vânt să-și deie/ Și din brațe-n sus s-o ieie. (MIHAI EMINESCU)

Adus de vânt (sau **de vânturi**) (D. oameni) **=** Străin, pripășit în locul în care se află:

Ciocoi pribeag adus de vânt,/ De ai cu iadul legământ,/ Să-ți fim tot câni, lovește-n noi! (G. COȘBUC)

A-i face vânt = A împinge, a îndepărta (izbind, îmbrâncind cu putere); a arunca:

Sanda sărise de pe cal, pusese mâna ei de fier în ceafa lui Dragomir, care era aplecat pe marginea stâncii, și-i făcuse vânt în gol. (I. L. CARAGIALE)

A-i sufla (sau **a-i bate,** rar**, a-i fluiera** cuiva) **vântul în buzunare** (ori **prin buzunare, în buzunar, în pungă**) sau **a-i bate** (cuiva) **vântul în traistă** (sau **prin pungă**) **=** A fi foarte sărac; a fi lipsit de bani:

Negreșit, amice, că pe când te aflai şcolar în Paris, vei fi rătăcit uneori duminica, – când ploua afară sau mai ales când vântul

fluiera în pungă – prin lungile săli ale Luvrului. (AL. ODOBESCU)

Ce, vrai numaidecât să-ți iasă feciorul condeieriu, ca să-i sufle vântul prin buzunări? (CALISTRAT HOGAȘ)

Aşadar, ne uitam cum Gherman îşi ia inima în dinţi şi zice: „Amărâtă-i ziua calicului când îi bate vântul în traistă”. (PAISIE OLARU)

– Aş fuma... însă mi-a cam suflat vântul prin pungă. (CEZAR PETRESCU)

A-l bate (sau **a-l sufla** pe cineva) **vântul** sau **a-l da vântul jos, a-i fluiera** (cuiva) **vântul prin oase, a fi slab de-l bate vântul, a fi slab de-i fluieră vântul prin oase, a fi slab de-l dă vântul la pământ =** A fi foarte slab; a fi lipsit de putere:

Sol cu fruntea gânditoare,/ Păstorind etern cuvântul,/ El e-o trestie sub soare,/ Că e slab de-l bate vântul. (ION DIVIZA)

Prietene, vântul îţi fluieră în oase/ Melodii curioase, zbârnâie frânghia în inimă în umbra plângătoare [...] (MARIN MINCU)

A-şi da vânt gurii = A vorbi vrute şi nevrute:

Sfinția sa, care îi spusese de multe ori, când se afla în toane rele și-și da vânt gurii, că e o belea pe casa lui,... nu pierdu a-și arăta răutatea și mojicia. (AL. VLAHUȚĂ)

A-şi da zilele în vânt (Pop.) = A-şi pierde timpul în zadar:

Pentru-o palmă de pământ/ Zilele mi-am dat în vânt./ Ani întregi m-am giudecat/ Și nimic n-am câștigat. (VASILE ALECSANDRI)

A-şi face (ori, pop., **a-şi trage**) **vânt** sau **a-i face** (ori, pop., **a-i trage** cuiva) **vânt =** A produce un curent de aer, prin agitarea unui evantai sau a altui obiect, pentru a face răcoare:

Îmi era atât de cald, mă temeam mereu să nu leșin. Îmi scosei pălăria și începui a-mi face vânt cu desperare. (LIVIU REBREANU)

O puse la loc în plic, își făcu vânt cu plicul, fluieră în muchia hârtiei un început de arie. (CEZAR PETRESCU)

A-şi face (sau **a-şi lua**) **vânt =** A se încorda pentru a sări, pentru a porni cu iuţeală; a porni cu repeziciune într-o anumită direcţie; a-şi lua avânt:

[…] *începu să treacă din ce în ce mai des prin interiorul pâlniei, făcându-și vânt în ea de pe o trambulină construită expres și coborându-se apoi în mâini, cu o iuțeală vertiginoasă, pe o scară mobilă de lemn, la capătul căreia își rezuma rezultatul observărilor sale în afară.* (URMUZ)

Vorbind îi trecea neîncetat prin minte că şi-a pierdut cumpătul, dar nu se mai putea opri, întocmai ca alergătorul, care din greşeală şi-a luat vânt pe o coastă piezişă şi e dus la vale irezistibil, deşi ştie că se apropie de o prăpastie. (LIVIU REBREANU)

A-şi lua vânt, (pop.) **a da vânt = a)** A fi pe punctul de a trece la o acţiune:

Pe urmă şi-a luat vânt şi s-a tot dus la florile lui... (CEZAR PETRESCU)

Simțea el de ajuns că țăranii fierb și tot își iau vânt să facă ceva. (LIVIU REBREANU)

b) A deveni încrezut:

N-ar fi stricat să-l mai fi domolit ceva pe Voicu, prea și-a luat vânt, umblă cu capul pe sus. (MARIN PREDA)

Bate vântul = Se spune când o încăpere rămâne (temporar) pustie:

Ați crede că bate vântul în sălile de așteptare la medicii de familie, că oamenii îi contactează la telefon? Nu e chiar așa. (https://republica.ro/)

S-a pornit un zvon că banii se schimbă și prin iarmarocul gol-goluț bătea vântul! (VASILE VASILACHE)

Ce vânt (sau **vânturi**) **te** (sau **vă**) **aduce** (sau **te-a adus, v-a adus,** (reg.) **te-a abătut, te-a pălit, te poartă**) (**pe aici** sau **aici, pe la noi, la noi, încoa**)**?** v. **aduce.**

Cu nările (sau **nara**) **în vânt.** v. **nară.**

De (sau **în**) **culoarea vântului turbat** (Fam.) = Care are o culoare nedefinită, bătând în gri-vineţiu:

Mă uitam la cerul cu nori buboşi, de culoarea vântului turbat. (DAN LUNGU)

Din (**cele**) **patru vânturi** sau **în** (**cele**) **patru vânturi =** Din (sau în) cele mai diferite direcții:

Lemnele și piatra s-au strâns din cele patru vânturi, și satul a început să crească. (GEO BOGZA)

Din vânt a venit, în vânt s-a dus = Ceea ce se obţine uşor, fără muncă, se pierde precum s-a dobândit:

Ce am avut și ce am pierdut?/ Din vânt a venit în vânt s-a dus./ Cu toate aceste,/ Am nădejde la Dumnezeu. (ANTON PANN)

Din vânt a venit, în vânt s-a dus. (I. C. HINȚESCU)

În voia vânturilor (Înv.) **=** La voia întâmplării:

În loc de a-i așterne puternicele temelii de care vorbiți ați voit să-i clădiți un edificiu pe nisip, spre a o lăsa în voia vânturilor. (MIHAI EMINESCU)

Încotro (sau **dincotro**) (**îți**) **bate vântul** sau **din ce parte bate vântul, cum bate vântul, a bate alt vânt** etc. = Se spune despre modul în care se prezintă o situaţie, despre cum se manifestă o anumită tendinţă de evoluţie a lucrurilor:

[...] *se sfâșie fiecare cu boierii lui, fiecare cu proptelele lui, și, după cum bate vântul dinspre Țara Leșească sau dinspre cea Ungurească, ei vin, se duc, vin iarăși* [...] (AL. VLAHUȚĂ)

Vorbă (**spusă** sau **aruncată**) **în vânt.** v. **vorbă.**

VÂNTOS, -OASĂ

Ce vântoase te aduce? (Reg.) = Întrebare adresată cuiva care a venit pe neaşteptate:

Ce vântoase te aduce așa de-a hățul? (REVISTA de ISTORIE, III)

VÂNTURA

A vântura (sau **a cutreiera**) **ţările şi mările.** v. **mare**[2]**.**

A vântura vântul (Înv.; fig.) = A-şi pierde timpul:

Cetindu, trebuie să citeşti şi al doilea şi al treilea rându şi aşa vei înţelege dulceaţa, mai vârtos să înţelegi ce citeşti, că a ceti şi a nu înţelege ieste a vântura vântul sau a fiierbe apa. (MIRON COSTIN)

VÂNTURĂTOR

Vânturător de fraze (**goale**) = Palavragiu; demagog:

O, vânturători de fraze, scripcari sarbezi și smintiți,/ Nu vedeți în ce mocirlă de prostii vă bălăciți? (AL. VLAHUȚĂ)

VÂNZARE

A face de vânzare (pe cineva) (Înv.) = A vinde (pe cineva):

Aveţi un rob de pierzare;/ Nu l-aţi face de vânzare? (POP.)

Vânzare bună = Urare adresată (la despărţire) unei persoane care vinde:

Vânzare bună! spuse pungașul și porni cu băiatul după el. (GRIGORE BĂJENARU)

VÂNZĂTOR, -OARE

A face (sau **a scoate**) **vânzător** (un bun imobil) (Îvp.) = A vinde:

Îi ceru vechilului să-i facă hanul vânzător pe numele ei. (CAMIL PETRESCU)

VÂRÂT, -Ă

Vârât până în gât în... = Absorbit cu totul de..., copleşit de...:

După război, s-a vârât până în gât în Masonerie, pe care a redeşteptat-o în ţara noastră, după o lungă adormire. (CONSTANTIN ARGENTOIANU)

Nu știu dacă aveam dreptate, căci pe vremea aceea eram vârât până în gât într-un roman foarte spectaculos [...] (MARIN PREDA)

VÂRCOL

A face vârcoale (Reg.) = **a)** A învălmăşi, a învălui:

Buzescu-ăl mai mic face hordia colnic.../ Și Buzescu ăl mai mare/ Face hordia vârcoale/ Fără băț, în mână n-are. (POP.)

b) A se eschiva.

A umbla vârcol (după ceva sau după cineva) (Reg.) = A umbla insistent (după ceva sau după cineva):

Băieții iștia îmblă vârgol după tutun. (POP.)

VÂRF

A ajunge (sau **a fi, a se afla** etc.) **în vârful piramidei.** v. **piramidă.**

A face vârf (la ceva) (Îvp.) = A termina ceva:

Patru clăi au rădicat/ Și le-am pus vârf minunat;/ Numai una mi-am lăsat/ Și mi-am pus în gândul mieu,/ Să-i fac vârf cu capul tău. (M. SEVASTOS)

A fi cu vârf (sau **a avea vârf**) **=** A avea o prelungire (conică):

Mormanul de gunoaie avea vârf, multe căzând pe alături. (LULU MODRAN)

A i se face (sau **a i se pune, a i se sui, a i se ridica, a i se zburli cuiva**) **părul** (sau **chica**) **măciucă** (**în vârful capului**)**.** v. **măciucă.**

A i se sui (cuiva) **tot sângele în vârful capului =** A se aprinde la faţă din cauza furiei, a ruşinii etc.:

I se sui tot sângele în vârful capului de mânie. (SIMION FLOREA MARIAN)

A i-o face (**bună** sau **cu vârf şi îndesat** sau **lată**) ori **a-i face** (cuiva) **una** (**şi bună**)**.** v. **face.**

A lua vârf (Ivr.) **=** A-şi asuma puteri nelimitate:

Toată direptatea au lăsat pre acel mai mare ca să o judece și ce i-au părut lui... aceia au fost lege, de unde au luat și voie așa mare și vârf. (GR. URECHE)

A merge (sau **a umbla, a păşi, a se înălţa** etc.) **în** (sau **pe**) **vârful** (sau **vârfurile**) **degetelor** (sau **în degete**)**.** v. **deget.**

A pune (sau **a face**) **vârf** (sau **vârful**) (la ceva) = A întrece orice limită, a depăşi orice aşteptare:

La anul Dumnezeu milostivul a pus vârf bunătăților lui, că le-a dăruit o copiliță ca o minune. (I. L. CARAGIALE)

Câte-ai făcut boacăne de când m-ai luat şi până acum, toate au fost cum au fost, dar asta le-a făcut vârf. (POP.)

A pune vârf în vârf = A pune cap la cap: *Scoase oscioarele din legătura ce avea... le puse vârf în vârf și văzu că se lipiră printr-o minune.* (COLUMNA, VII, 18)

A vorbi (sau **a grăi**) **în vârful limbii** (sau **în** ori **pe limbă**) sau **a-i fi** (cuiva) **limba prinsă** (ori **împiedicată**). v. **limbă.**

A-i sta (sau **a-i umbla, a-i veni**) (cuiva) **pe limbă** (sau **pe vârful limbii**) (ceva)**.** v. **limbă.**

Asta pune vârf (**la toate**) = Asta întrece orice închipuire sau așteptare, este din cale-afară:

– De mult tot aud că feciorul Glanetaşului s-a făcut un becisnic, dar tot n-am crezut. Isprava de acum însă le-a pus vârf la toate. (LIVIU REBREANU)

Tătâne-său, Nicodim, pe de altă parte, le punea vârf la toate și nu-l mai scotea pe Mitru din feciorul meu și din copilul meu. (ION LĂNCRĂNJAN)

Cu vârf şi îndesat = **a)** Bine umplut **b)** (Fig.) Mult, din belşug, cu prisosință:

Şi câte nu ne venea în cap, şi câte nu făceam cu vârf şi îndesate, mi-aduc aminte de parcă acum mi se întâmplă. (ION CREANGĂ)

Asta a pus capac la toate și făcălețul și-a făcut datoria cu vârf și îndesat. (VASILE SUCEVEANU)

Din talpă (sau **de la bază**) **până în** (sau **la**) **vârf** = În întregime:

Moldova s-au schimbat în 16 ani din talpă până în vârv, limbă, haine, obiceiuri până și numele. (ALECU RUSSO)

În vârful (sau pe **vârfurile**) **degetelor** (sau **picioarelor**) (În legătură cu verbe de mișcare) = Cu corpul sprijinit numai pe degetele picioarelor; (pex.) tiptil, încet, cu grijă, fără zgomot, ca să nu simtă nimeni:

Se ridică în vârful degetelor ca să vadă mai bine. (MIHAIL SADOVEANU)

Ocolește în vârful picioarelor casa... mai sunt câțiva pași... A ajuns! (AL. BRĂTESCU-VOINEŞTI)

Nici cât un vârf (sau, rar, **vârful**) **de ac** sau **nici cât vârful acului.** v. **ac.**

Până în vârful degetelor (sau **unghiilor**) = În totalitate, deplin:

Este pițipoancă până în vârful degetelor. (http://www.perfecte.ro/)

Rămăsese apusean și om de lume până în vârful unghiilor. (I. L. CARAGIALE)

Până în vârful urechilor = Foarte tare; de tot:

Fata... s-a roșit până-n vârful urechilor... ceea ce arăta mai bine ca oricâte vorbe frumoase că și ea e fericită. (I. L. CARAGIALE)

VÂRÎ

A băga (sau **a vârî**) (cuiva ceva) **în cap.** v. **cap.**

A face (sau **a băga,** pop., **a vârî**) **vrajbă.** v. **vrajbă.**

A intra (sau**, a se băga, a se vârî**) **într-o belea** (sau **chichion**, **încurcătură, impas, necaz**)**.** v. **intra.**

A o vârî cu oiştea în gard (Înv.) = A face o gafă:

Nu trebuia să tragem când la dreapta, când la stânga; trebuie sa mânăm chestia tot înainte; căci, dacă mergem tot aşa hâţahâţa, o vârâm cu oiştea-n gard! (I. L. CARAGIALE)

A se vârî (sau **a se băga**) **ca rufa** (sau **cămaşa**) **în curul săracului** (sau **ca musca în curul calului** ori **ca musca-n coada calului**) = **a)** A se băga nepoftit în vorbă:

– Nu te-am întrebat pe tine! se răsti popa, mânios. Ce mi te vâri în vorbă, ca musca-n coada calului? (G. TOPÎRCEANU)

Ofiţerul german nu se mai răsteşte la el că se bagă în vorbă ca musca în curul calului. (CĂTĂLIN MIHULEAC)

Aşa, ţine-i palma, Paganel, eu vreau să-l fac băiat de salon şi tu te bagi ca musca-n curul calului. (DAN LUNGU)

b) A se duce undeva neinvitat.

A se vârî ca musca (**în curul calului** sau **în băligar**) = A se amesteca cu insistență, nepoftit, în treburile altuia:

– Ho, cotoroanță, ho! răcni Ion deodată la maică-sa. Ce te vâri ca musca-n băligar? (LIVIU REBREANU

A se vârî în dragoste (la cineva) = A căuta să câștige încrederea (cuiva):

Nu știa alt meșteșug de a se vârî în dragoste la un stăpân fricos și prepunătoriu decât acela... de a spune minciuni și a pârî. (P. MAIOR)

A se vârî în ochii (sau, rar, **în auzul** cuiva) **=** A agasa (pe cineva):

Ființele acelea agitate, atâta ți se vârau în ochi și în auz, încât nu te mai puteai reîntoarce spre alte locuri și cuvinte. (H. PAPADAT-BENGESCU)

A se vârî sub aripile (cuiva) (Înv.) = A obține protecția (cuiva):

Noi la aceastea reflectăm numai atâta, cum că domnii sasi sau au avut drept a se arăta

așa de dușmănoși către noi, și a se vârî sub aripile ungurilor, sau nu. (G. BARIȚIU)

A se vârî sub pielea (cuiva) = A câștiga (prin mijloace nepermise) încrederea, protecția sau dragostea (cuiva):

Era pericol să i se vâre sub piele femeia asta. (PETRU DUMITRIU)

Se vârâse sub pielea milionarului, îi ajunsese un fel de mână dreaptă. (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, 1965)

A vârî (cuiva ceva) **pe gât =** A forţa pe cineva să accepte ceva împotriva voinţei proprii:

Părerea lui... să nu ne-o vâre nouă cu de-a sila pe gât. (I. L. CARAGIALE)

Prima mențiune, cei din tabăra pentru (să-i numim fără urmă de deriziune: religioșii) militează pentru a vârî pe gât religia unora mai puțin interesați. (http://www.mesagerulsfantulanton.com/)

A vârî (cuiva ceva) **sub** (sau **în**) **nas =** A prezenta (cuiva ceva) cu insistenţă:

– Domnule! zice Edmond, fierbând ca un samovar; dumneata eşti acela care scrii porcăriile aieste?... Răspunde! Şi-i vârî lui Edgar gazeta sub nas. (I. L. CARAGIALE)

Scoate pașaportul! zise Alex și îi vârî sub nas teancul de documente. (NICOLAE COVACI)

A vârî (cuiva) **o raţă-n traistă** (Reg.) = A pricinui (cuiva) nelinişte, îngrijorare:

Cum s-o fi desluşit ei acolo nu vă pot spune, decât ştiu atât că logofătului îi intrase raţa în traistă, când auzi pe bărbat că zice [...] (P. ISPIRESCU)

A vârî (pe cineva) (**de viu**) **în groapă** (sau **în mormânt, în pământ**) **= a)** (În amenințări) A omorî (pe cineva):

Mai tare! că te vâr în pământ. (MIHAIL SADOVEANU)

b) A pricinui (cuiva) supărări foarte mari:

Aceste erau de ajuns... s-o vâre în groapă pe biata babă. (ION CREANGĂ)

[Gheorghe] *căzu într-o adâncă melancolie, care negreșit l-ar fi vârât în mormânt, dacă schimbarea epocii nu aducea cu sine o mare schimbare în pozițiunea sa.* (NICOLAE FILIMON)

A vârî banii în buzunar = A-și însuși în mod ilicit o sumă de bani (care revine de drept altcuiva):

În loc să păstreze efectele spitalicești, le vinde... și vâră banii în buzunar! (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, 1954)

A vârî răspuns (Rar) **=** A-şi exprima părerea:

S-a sculat Mitrida filosof ca să vâre și el răspuns. (MIHAIL SADOVEANU)

A(-i) pune (sau **a vârî**) (cuiva) **pumnul în gură.** v. **pumn.**

A-i vârî (cuiva) **un cuţit în suflet =** A-i pricinui (cuiva) nelinişte, supărare:

Titu Herdelea se strecură afară. Roșu îi vârâse un cuțit în suflet. (LIVIU REBREANU)

A-şi vârî (ceva) **în cap =** A învăţa; a-şi forma o prejudecată (despre ceva sau cineva):

Cine ți-a vârât în cap și una ca aceasta, acela încă-i unul... (ION CREANGĂ)

A-şi vârî (sau **a-i vârî** cuiva) **minţile** (sau, rar, **mintea**) **în cap =** A-şi da bine seama sau a face să-şi dea seama de urmările faptelor sale; a se cuminţi sau a face să se cuminţească:

Să le vâre mințile în cap pe o sută de ani. (PETRU DUMITRIU)

Vâră-ți mințile în cap și învață rânduiala lumii ș-a vieții, c-a să-ți prindă bine. (MIHAIL SADOVEANU)

A-şi vârî (sau **a-şi băga**) **dracul** (**necuratul, naiba** etc.) **coada.** v. **coadă.**

A-şi vârî (sau **a-şi pune, a-şi băga, a-şi pleca**) **cap**(**ul**) (**sănătos** sau **zdravăn, teafăr**) **sub Evanghelie.** v. **evanghelie.**

A-şi vârî capul (la cineva sau, reg., pe ceva) (Reg.) = A se angaja (la cineva):

De ce nu-ți vâri capul la vreun om de treabă/ Și tot umbli razná pe drumuri de țeară? (ANTON PANN)

Ține minte, bădie, să nu-ți vâri și tu capul la stăpân, adaose el cu tâlc. (EUGEN LOVINESCU)

A-şi vârî capul în gard = A se rușina, a nu ști unde să se ascundă de rușine:

Privește iscoditor prin basma de parcă ar fi vârât capul într-o gaură din gard, să spioneze ce se petrece dincolo. (SORIN STOICA)

A-şi vârî coada (sau **a-şi băga**) **coada** ori **a da cu coada.** v. **coadă.**

A-şi vârî mâna până-n cot în banul public sau **a-şi vârî mâinile până la coate în banii cuiva =** A comite o fraudă; a sustrage o sumă de bani din avutul cuiva:

Să-l fi văzut atunci cum își vâra mâna pănă-n coate în banii de argint și aur, cum îi vrăvuia, cum îi făcea să sune, cum se uita dus la zimții și la pajurile lor strălucitoare. (NICOLAE GANE)

E însă mai uşor să-ţi vâri mâinile până la coate în ceea ce au produs alţii. (MARIN NEDELEA)

[...] *mulţi de te-au votat şi nu să-ţi vâri mâinile până la cot în banii publici.* (http://www.salajulpursisimplu.ro/)

A-şi vârî nasul = A cerceta cu indiscreţie:

Cred că n-ar avea mare bucurie mama dacă şi-ar vârî nasul aici. (MARIA BANUȘ)

A doua zi de dimineaţă, un telefon anonim avea să-l îndârjească şi mai mult pe jurnalist: – V-aţi vârât nasul într-un domeniu nepermis. (PAUL ȘTEFĂNESCU)

Își vâră (sau **și-a vârât**) **dracul** (**naiba, necuratul** etc.) **coada** (undeva sau în ceva) **=** Se spune când într-o situație se ivesc neînțelegeri sau complicații (neașteptate):

Cică naiba își vâră coada prin casele omenești și le șoptește să facă ce nu-ți vine să gândești. (ANTON PANN)

Diavolul vrajbei nu cuteza să-și vâre coada între ei. (P. ISPIRESCU)

VÂRSTĂ

(**O dată**) **cu vârsta** = Pe măsura acumulării anilor trăiți:

Cusururile le-au crescut cu vârsta. (I. L. CARAGIALE)

A avea vârstă (Înv.) = A fi matur:

Au cine au deșchis lui ochii, noi nu știm. El vârstă are, pre dânsul întrebați. El pentru dânsul va grăi. (BIBLIA)

Între două vârste = Nici prea bătrân, nici prea tânăr:

Înaintea noastră se află... un bărbat între două vârste, ținând de mână o fetiță. (ZAHARIA STANCU)

După dânșii veni... cuconul Andronachi Brustur, un văduvoi între două vârste. (NICOLAE GANE)

VÂRTOS, -OASĂ

A fi cu cerbice vârtoasă sau **a fi vârtos la cerbice.** v. **cerbice.**

A fi vârtos la cap = A fi dârz, stăruitor; a fi încăpăţânat:

Ei, dar părintele Trandafir e vârtos la cap: unde pleacă, merge și ajunge, ori moare pe drum. (IOAN SLAVICI)

A se face vârtos (Îvr.) **=** A se împotrivi (cuiva):

Pentru că înțelept iaste la cuget, tare și mare; cine, vârtos făcându-se înaintea lui, au răbdat? (BIBLIA)

A sta vârtos (Îvr.) = A interveni cu energie:

Boierii carii avusese greutate la Neculai-vodă sta tot vârtos către Dumitrașco-

vodă, ca să pârască pre Neculai-vodă la Poartă pentru răutatea ce le făcusă. (ION NECULCE)

Cu atât (sau, înv., **cu cât**) **mai vârtos** = Cu atât mai mult:

Dacă-i mustrat acuma pentru faptă, cu atât mai vârtos ar fi fost mustrat și osândit atunci. (MIHAIL SADOVEANU)

[Ciubotelor] *nu le-ar fi păsat nici de potop, cu atât mai vârtos că aveau turetci.* (MIHAI EMINESCU)

Nime nu îndrăznea a grăi împotriva lui, cu cât mai vârtos a lucra ceva. (C. NEGRUZZI)

VÂRTUTE

A face vârtute (Înv.) = A învinge:

De la Dumnedzeu se facem vârtutea. (BIBLIA)

A fi tare de vârtute, dar slab de minte = A fi puternic, dar prost:

Era odată o babă care avea trei feciori... tari de vârtute, dar slabi de minte. (ION CREANGĂ)

A prinde la vârtute (Înv.; d. ființe) **=** A prinde putere:

Pe furnica sa vecină/ Au rugat să-l împrumute/ C-un grăunte, c-o neghină,/ Să mai prindă la vârtute […] (GH. ASACHI)

A sta la vârtute (Îvr.) **=** A se afla în preajma cuiva pentru a-l susține:

Și eu, în anul cel dentâi al lui Chiros, stătuiu la vârtute și tărie. (BIBLIA)

În vârtutea... = În virtutea:

Puterea proiecției, adică drumul ce în vârtutea acestei puteri pământul ar petrece într-o secundă. (G. POP)

VÂSLĂ

A trage (sau **a se pune**) **la vâsle =** A trage la rame:

Înotăm cu frică, prin furtuni și neguri,/ Și tragem de vâsle s-ajungem la țărmuri […] (CONSTANTIN STAMATI-CIUREA)

[…] *și, în fine, arabii noștri, spăimântați de pumnii lui, se pun la vâsle.* (VASILE ALECSANDRI)

VÂȘCÂITURI

A umbla cu vâșcâituri (Mol.) **=** A recurge la subterfugii:

Când nu prea știam lecția,... numai ce-l auzeam: „Ei, d-lor, să nu-mi umblați cu șopârcâieli, cu dihonii sau cu vâșcâituri!” (ION CREANGĂ)

VEAC

A adormi (**somnul cel**) **de veci** sau **a dormi pe veci, a închide ochii de veci =** A muri:

A treia zi pustnicul, luându-și rămas bun de la fiul său cel de suflet, se culcă și adormi somnul cel lung. (P. ISPIRESCU)

Când voi fi închis de veci ochii, o mână credincioasă va nimici tot ce se află aici scris. (MATEIU I. CARAGIALE)

A dormi somnul (**cel**) **veșnic** (sau **de veci**)**.** v. **veșnic.**

A fi în veac (cu ceva) (Rar) = A se potrivi, a concorda, a se armoniza cu ceva:

[Țăranii] *nu erau în veac cu civilizația parfumată a boieroaicelor și cu fracurile și discursurile franțuzești ale boierilor.* (CAMIL PETRESCU)

A tăia (cuiva) **vacul** (Înv.) = A pune capăt vieții cuiva*:*

Dzilele să-i tai și vacul,/ Boieria să-i ia altul,/ Și cuconii să-i rămâie/ Cu muierea-n sărăcie. (DOSOFTEI)

A trage vacul după... (Îvr.) = A continua să trăiască după...:

D[o]mnului toate zilele lui Iisus și toate zilele celor bătrâni câți au tras vacul după Iisus

și câți au fost văzut toate faptele D[o]mnului câte au făcut lui Israil. (BIBLIA)

A-i trece (cuiva) **vacul** (Pop.) = A nu mai fi în floarea vârstei:

Cât sunt tineri se iubiră,/ Doi cu doi nu se-ntâlniră./ Înfloriţi, floricelelor,/ Da-v-ar daica relelor!/ Înfloriţi de staţi ca macul,/ Că daichii i-a trecut vacul; (GR. TOCILESCU)

Daicăi i-a trecut vacul./ Că daica s-a măritat,/ Florile i s-au uscat. (GRAIUL, I)

A-şi face (sau **a-şi duce, a-şi petrece, a-şi trece**) **veacul** (Pop.) = A-şi petrece viaţa într-un anumit fel; a petrece mult timp (într-un anumit loc):

Cel mare e total inactiv, nu iese cu săptămânile din casă, în fundul grădinii există un fel de cabană unde se țin unelte de grădinărit și unde își face veacul. (NICOLAE BREBAN)

Dar... de ce-și făcea el vacul tot la Esechioi? Parcă nu era mai frumos în pădure, la răcoare? (ANTON BACALBAȘA)

Fratele meu mai mic Dimitrie se ținea după mine scai; și amândoi ne petreceam veacul cu copii din Vatra Pașcanilor – sat de buni gospodari – la pârău, la moară, la bătut mingea în vremea verii. (MIHAIL SADOVEANU)

A-şi fi trăit (sau **a-şi fi făcut**) **veacul** (Pop.) = **a)** Se spune despre cineva care a îmbătrânit şi nu mai poate aştepta nimic de la viaţă:

Și cât fu iarna de lungă, acolo își făcură veacul, ea lipită de sobă […] *iar el meșterind un fel de cuier în care firește că nu prea avea ce să agațe cine știe ce* [...] (DINU SĂRARU)

b) Se spune despre ceva care s-a demodat, s-a perimat:

Simțim că toate sistemele ș-au trăit veacul și oamenii... se întorc și se vor întoarce... la doctrina sănătoasă. (ALECU RUSSO)

Epocă (sau **zile, veac**) **de aur.** v. **aur.**

În veac de veac sau **în veci** (**de veci**) sau **de veci**(**e**) sau **în vecii vecilor** sau **în veacul veacului** sau **în** (sau **pe**) **vecie** sau (înv.) **în vecia veacului** = **a)** De-a pururea, în eternitate, pentru totdeauna:

Tu ciocănitoare să te faci şi blestemată să fii a le căuta şi a le omorî în vecii vecilor! (POP.)

Ai fi trăit în veci de veci. (MIHAI EMINESCU)

b) (Bis.) Etern, veşnic:

Cântări tânguitoare prin zidurile reci cerşi-vor pentru mine repaosul de veci. (MIHAI EMINESCU)

c) (Jur.; înv.) Pe termen nelimitat:

I-a dăruit cu hrisov o moşie, s-o stăpânească de veci. (I. L. CARAGIALE)

d) (Îcn.) Niciodată:

Ș-atunci de-ai fi astfel... atunci în vecie/ Suflarea ta caldă ea n-o să învie. (MIHAI EMINESCU)

Un veac de om = Foarte mult timp:

Că doar nu era să trăiască un veac de om. (ION CREANGĂ)

De un veac de om umblăm lela pe fața pământului, fără a-i da de capăt. (VASILE ALECSANDRI)

VECHI, VECHE

A arunca (ceva) **la fier vechi.** v. **fier.**

De modă (sau **de moda**) **veche** sau (rar) **de veche modă.** v. **modă.**

Lumea veche = **a)** Orânduire dispărută sau pe cale de dispariție (din cauza instituțiilor, a mentalității etc. perimate):

Visa dărâmarea lumii vechi, însă era omul cel mai blajin din lume. (MIHAIL SADOVEANU)

Este interesant a ne opri asupra unui personaj care reprezintă trecerea de la lumea veche la cea nouă. (G. IBRĂILEANU)

b) Lumea, antică; Antichitatea, nume generic pentru cele trei continente (Europa, Asia, Africa), cunoscute înainte de descoperirea Americii.

VECIE

A dormi (sau **a zăcea, a fi dus**) **pe** (sau **pentru**) **vecie =** A fi mort:

E uscat-acuma țărna ce te copere, și mie/ Parcă tot nu-mi vine-a crede că ești dusă pe vecie. (AL. VLAHUȚĂ)

– Jupâneasă Novăciţă,/ Unde-i mândra ta Voichiţă?/ – Jos, voinicilor, sub glie,/ Doarme dusă pe vecie! (PETRE DULFU)

A închide ochii pe (sau **pentru**) **vecie =** A muri:

Făr-această rugăminte,/ Blagomirea-ntr-una scrise,/ Până când – vai, țării noastre! – ochii-i pe vecie-nchise... (I. L. CARAGIALE)

Înainte de a închide ochii pe vecie, părinţii lui, agonizând, au şoptit cu tandreţe făcând să vibreze aerul parfumat cu mulţumirea lor părintească [...] (LEONARD OPREA)

VEDEA

(**A fi atât** sau **aşa de**) **slab că se vede** (sau **te vezi** etc.) **printr-însul** (ori **printr-însa** etc.) sau **se vede** (**te vezi** etc.) **printr-însul** (ori **printr-însa** etc.) **de slab** (**ce e**) (Fam.) = (A fi) exagerat de slab:

Era... așa de țigănit și de slab că se vedea printr-însul. (ALECU RUSSO)

(**După**) **cum** (sau **precum după cât**) **se vede** sau **după cum** (sau **precum**) **vedem =** Formulă prin care se face referire la ceva considerat notoriu:

Măria ta, după cum se vede, ciobanul este străin, căci nimeni nu-l cunoaşte. (POP.)

Ai vrea, precum se vede, să-ți mai aduci aminte/ D-acea miniatură a sexului frumos [...] (CEZAR BOLLIAC)

(**Ei** sau **uite, apoi**) **vezi** (sau **vedeţi**) (**că...**) **=** Exprimă, pe un ton de reproş, îndemnul adresat cuiva de a-şi recunoaşte greşeala, de a admite justeţea opiniei altcuiva ori de a constata consecinţele neplăcute ale unor vorbe, fapte, atitudini (considerate greşite de către vorbitor):

– Bine... mă jur. – Ei, vezi? Bravo!... Pe ce te juri? (IONEL TEODOREANU)

Ei, uite, vezi? ăsta e cusurul tău – eşti violent. (I. L. CARAGIALE)

– Apoi vezi, tu ştii limba proştilor. (POP.)

(**Ia**) (**acuma**) **să te văd** (sau **să te vedem, să-i văd** etc.) = Exprimă un îndemn adresat cuiva pentru a demonstra de ce este capabil:

Am să te văd, fluierașule, ce poți. (VASILE ALECSANDRI)

Dă, dă, nu mai dondăi atâta din gură şi blastămă şi tu acum, să te văd cât eşti de meşter. (ION CREANGĂ)

– Măi omule! ia, acum să te văd! Cine-a azvârli buzduganul ista mai tare în sus, ai aceluia să fie banii. (IDEM)

– Ia, acum să te văd eu, Murguţule! (MIHAIL SADOVEANU)

(**Ia**) **să văd** (sau **să vedem**) **=** Formulă utilizată ca îndemn pentru examinarea unui fapt, a unei situaţii etc.:

Ia să vedem acu ce mai zice politica. Citiși ceva? (I. L. CARAGIALE)

– Să vedem... să vedem, spuse calm Zed. (MAX BLECHER)

(**Stai**) **să vezi** sau **să vedeţi** = Formulă de introducere utilizată pentru a atenţiona interlocutorul asupra unei relatări, a unei explicaţii, a unei scuze:

Stai să vezi! răspunde cu un zâmbet triumfător și-mi pune îndată sub ochi... următoarea informație. (I. L. CARAGIALE)

Stai să vezi. Cu cât strigam noi mai tare cu atât fugea Grigore mai repede. (CRISTIAN SĂILEANU)

A (**nu**) **mai ajunge soarele** (sau **lumina**) (**cu ochii**) sau **a** (**nu**) **mai ajunge să vadă ziua de mâine =** A (nu) mai trăi:

De fiecare dată când venea să-l vadă, Niculescu îi avertiza că fiul lor putea să nu mai apuce ziua de mâine. (CEZAR GIOSAN)

A (**se**) **vedea ziua** (sau **geană de ziuă**) (Reg.) = A se lumina de ziuă:

Când a început a-i bâzâi pe la ureche adiere de lărgimea câmpiilor, căpitan Cozmuță a văzut geană de ziuă în fundul răsăritului. (MIHAIL SADOVEANU)

A da mâna cu moartea sau **a vedea moartea cu ochii.** v. **moarte.**

A fi bine văzut = A fi apreciat pentru calităţile sale (profesionale):

Fiind un român înfocat şi făcând orice sacrificii pentru cauza naţională, e foarte bine văzut în cercurile politice româneşti conducătoare şi n-ar fi de mirare să ajungă ca mâine deputat în Camera din Budapesta… (LIVIU REBREANU)

Te simți foarte bine printre prietenii și colegii tăi, ești mereu bine văzut și respectat, toți au nevoie de tine [...] (VALENTIN MATCAȘ)

A fi rău văzut = A fi desconsiderat:

Reînnoirea legăturilor prietenoase fiind deci de tot proaspete între Viena şi Constantinopol, înţelegem cum, cu toată bunăvoinţa, era cu neputinţă împăratului a încuviinţa unui principe rău văzut de sultanul un sprijin pe faţă. (A. D. XENOPOL)

Acesta este actualmente la Filarmonică, după ce câtăva vreme nu a activat, fiind rău văzut pentru că în timpul nemţilor cântase prin Germania împreună cu soţia sa [...] (LUCIAN BOIA)

A nu avea ochi să vezi pe cineva. v. **ochi.**

A nu putea vedea (sau **să vadă**) (pe cineva) = A antipatiza (pe cineva); a fi mânios (pe cineva:

Să ajungă pe mâinile unora și altora pe cari nu putea să-i vază de urâți ce erau. (P. ISPIRESCU)

Prin urmare, nu-l abandonase, doar nu putea să-l vadă. (STELIAN ȚURLEA)

A nu vedea de nas. v. **nas.**

A nu vedea pădurea din cauza (sau **din pricina**) **copacilor** = A da o importanță exagerată detaliilor în detrimentul ansamblului:

Nu ne referim la amintitele erori, deformări, inconsecvenţe etc, ci la recordul trist de-a nu vedea pădurea din cauza copacilor. (GH. BUZATU)

Dle Preşedinte, doamnelor şi domnilor, cred că ne paşte pericolul de a nu vedea pădurea din cauza copacilor în cazul acestui buget. (http://context.reverso.net/)

A nu-i vedea (cuiva) **picioarele** sau **a nu i se vedea** (cuiva) **picioarele =** A fugi foarte repede:

Puse mâna pe un retevei. Mie nu mi se vedeau picioarele. El svârr! (BARBU DELAVRANCEA)

A nu-şi vedea capul de… (sau **a nu şti unde-i stă capul**). v. **cap.**

A se vedea deasupra necazului. v. **necaz.**

A vedea (ceva) **pieziș.** v. **pieziș.**

A vedea (pe cineva sau ceva) **ca prin** (sau **ca în, ca într-un**) **vis** = A întrezări sau a-şi aminti vag imaginea unor obiecte, acțiuni etc.:

Vedeam ca în vis pe al meu înger de pază. (MIHAI EMINESCU)

Ea vedea încă seara... ca într-un vis, dormitorul nesfârșit al internatului unde își trecuse copilăria. (JEAN BART)

A vedea (sau **a privi**) (ceva) **în roz.** v. **roz.**

A vedea (sau **a zugrăvi**) **toate în negru.** v. **negru.**

A vedea (sau **a-şi găsi**) **pe dracul.** v. **drac.**

A vedea alb (sau **albul, albe**) **în căpistere** (ori **în strachină**) sau **a vedea adunând alb în căpistere, a se vedea alb** (sau **cu alba**) **în căpistere** (Reg.) = A-şi atinge scopul (obţinând un profit):

Spuse şi Mitică toate necazurile cu ucenicia, cu una, cu alta, până ce se văzu cu alba în căpistere. (P. ISPIRESCU)

Când valul se retrage ei se întorc, îşi ridică iar bordeiele din talpă, n-apucă însă bieţii oameni a-şi încropi alb în căpistere, că iar vin pustiitorii şi-i gonesc […] (AL.VLAHUŢĂ)

A vedea binişor în pungă = A fi bogat:

Vede binișor în pungă,/ Are ochii ce să-ți ungă. (IULIU A. ZANNE)

A vedea bucuros (pe cineva sau ceva) (Înv.) = A se bucura (de cineva sau ceva):

Protopopul vedea bucuros oameni la casa lui […] (IOAN SLAVICI)

Tocmai de aceea el era oarecum sectar: nu vedea bucuros la întrunirile „Junimii" pe aceia pe care nu-i socotea junimişti. (IDEM)

Pitariul și măcelariul... nu văd bucuros când stăpânirea orașului le prețuiește (taxiruiește) pânea și carnea. (EMIL PETROVICI)

A vedea ca prin ciur. v. **ciur.**

A vedea ca prin dârmon. v. **dârmon.**

A vedea departe. v. **departe.**

A vedea dublu. v. **dublu.**

A vedea înainte. v. **înainte.**

A vedea lumina (**zilei**) (sau **a vedea soarele, a vedea viaţă, a vedea lumina lumii** ori **a vieţii,** reg., **a vedea lumea în ochi, a vedea naşterea**) **=** A se naşte:

Kamo Ciomei a văzut lumina lumii într-un sat de lângă Kioto. (MIHAIL SADOVEANU)

Pentru că tu aparții acestei insule unde ai văzut lumina zilei. (PETRU DEMETRU POPESCU)

A vedea lumina tiparului (sau **a ieşi de sub tipar**) (D. texte, scrieri) = A apărea prin intermediul tiparului sau al altor mijloace tehnice de multiplicare:

Vede lumina tiparului prima variantă a romanului Manoil. (D. BOLINTINEANU)

După 1990 cărţile lui aveau să vadă lumina tiparului una după alta. (ŞTEFAN DUMITRESCU)

A vedea pe Sfântul Gheorghe în palmă. v. **palmă.**

A vedea roșu înaintea ochilor (Arg.) **= a)** A se înfuria, a se enerva foarte tare:

Colonelul văzu roşu înaintea ochilor. (N. D. COCEA)

Căprarul se trezi în curte şi stătu năucit câteva clipe, cu capul gol în soare. Îi ţiuiau urechile; îi ardeau obrajii şi vedea roşu înaintea ochilor. (G. TOPÎRCEANU)

b) (La fotbal) A primi cartonaş roşu, a fi eliminat din joc:

Primul a văzut direct roșu, în timp ce olteanul a fost trimis la cabine pentru două „galbene". (https://www.digisport.ro/)

A vedea stele verzi. v. **stea.**

Abia îl văd (sau **îl vede, te vede**) sau **nu-l vede bine de drag =** Se spune pentru a exprima o afecțiune puternică față de cineva:

Nu-l vede bine de drag ce-i este. (GH. CIAUȘANU)

A-l vedea (pe cineva) **Dumnezeu** sau **Sfântul** (Pop.) = **a)** A o păţi:

Se sculă bietul Trifan, ca vai de dânsul, și-și luă clarinetul. – Valurile Dunării, zise Ghiță poruncitoriu și răstit... și nu tuși că te vede sfântul! (CONTEMPORANUL, I)

b) A da peste un noroc neaşteptat:

Las' pe mine! Zic, las' pe mine, căci dac-ar fi să fie, ne-a văzut Dumnezeu pe amândoi, și pe mine, și pe tine. (IOAN SLAVICI)

A-şi căuta (sau **a-şi vedea**) **de drum** (sau **de cale**). v. **drum.**

A-şi vedea de coada măturii (sau **tigăii** ori **de fuse și mosoare**) (Pfm.; d. femei) = A se ocupa (numai) de treburile gospodăreşti:

Şezi acasă... de vezi de coada măturii şi de zarzavaturile de la bucătărie. (P. ISPIRESCU)

Şezi acasă de-ţi vezi de fuse și mosoare. (IDEM)

A-și vedea de treabă = A se ocupa de treburile personale; a nu se amesteca în treburile altora:

Da ce vrei, mări Cătălin? Ia du-t' de-ți vezi de treabă. (MIHAI EMINESCU)

Până vaca-o paște iarbă,/ Hai să ne vedem de treabă. (POP.)

A-şi vedea visul cu ochii. v. **vis.**

Ca să vezi = Exprimă, cu valoare conclusivă, nedumerirea, surprinderea faţă de evenimente petrecute anterior:

Ca să vezi, unde dai şi unde crapă! (VINTILĂ MIHĂILESCU)

Ca să vezi cum ţin ei minte, moşnegii iştia, ca să vezi cum le mai ţin ei minte pe toate! (ION DRUȚĂ)

Cât (sau **până**) **te văd!** (Fam.) = Imediat, în grabă:

Hai, pornește până te văd, și-ți fă datoria cu sfințenie. (ION CREANGĂ)

Cât vezi cu ochii (sau **cu ochiul**)**.** v. **ochi.**

Ce n-a văzut Parisul = Care este ieșit din comun, excepțional:

Am luat-o de mână: hai pe câmp (era noapte) şi-o să vezi ce n-a văzut Parisul. (IULIAN TĂNASE)

După întâiul divorţ, la întoarcere, i-am construit o casă anume pentru ea „ce n-a văzut Parisul", ai zice un palat, pe când eu m-am mulţumit cu una veche... (MIOARA CREMENE)

Ce să vezi (sau **să vedeţi, să vadă** etc.) sau **ce văd** (ori **văzui, vedea** etc.), **ce-mi** (ori **ce-ţi, ce-i** etc.) **văd** (ori **văzură** etc.) **ochii, ce să-i** (sau **să le** etc.) **vadă ochii =** Formulă prin care se exprimă surpriza, uimirea faţă de ceva neaşteptat:

Stând el acolo, i se păru că vede lucind ceva pe jos. Se plecă și ridică acel ceva ce lucea. Când, ce să vezi d-ta? două pene cu totul şi cu totul de aur. (P. ISPIRESCU)

Când, ce să vezi dumneata? A patra zi, dis-de-dimineaţă, bolobocul se loveşte de un buştean şi se sparge. (IDEM)

Dar de îndată ce ajunse în acel loc, ce să vezi? – Ce?! Ce s-a mai întâmplat?! ţipară puii de om. (SÎNZIANA POPESCU)

Ce-mi văd ochii? se minună ea. Şi cum să cred ce-mi văd ochii? Te-ai schimbat într-o singură zi, cât în zece ani... (CEZAR PETRESCU)

Cine (**dracu**) (sau **naiba**) **a mai văzut** (În proverbe şi zicători) = Exprimă convingerea în imposibilitatea existenţei unui lucru, a unui fapt etc.:

– Ce-i aia ce porţi în cap? N-am mai văzut de când sunt! Cine dracu a mai văzut aşa căciulă? (ION AGÎRBICEANU)

Cine dracu' a mai văzut băutură de calitate într-un pet de plastic! mai spuse el, apoi se întoarse şi porni către uşă. (ADRIAN CHRISTESCU)

– Cum de ce, domnule Președinte? Păi cine naiba a mai văzut Partid politic în care să fie interzisă minciuna? (G. RIZESCU)

Cum te văd și cum mă vezi = Evident, clar, sigur:

– Sunt adevărate toate acestea? – Uite, cocoane, cum te văz şi cum mă vezi. (NICOLAE FILIMON)

Cum te văd şi mă vezi, aşa i-am văzut. (G. M. ZAMFIRESCU)

Confecţia-Bucureşti e cusută cu ochi şi cu sprâncene, cum te văd şi mă vezi, în interiorul hainei, sub buzunarul pentru cutia de ţigări; (RADU COSAȘU)

De când nu vede cu ochii = De când era foarte mic:

Zice că ea l-a crescut dă când nu vedea cu ochii. (CAMIL PETRESCU)

De nu te văd sau **nu te văd de...,** (reg.) **nu văd în lături de...** (Pop.) = Exprimă intensitatea maximă a unei senzaţii, a unei dureri etc.:

[...] *era iarnă de nu te vedeai din nămeţi şi parcă îl aud pe Niculae cum spunea poezii.* (MARIN PREDA)

De nu te vezi sau **să nu te vezi** (Fam.) = Formulă prin care se întăreşte o ameninţare:

Ascultă, măi, premiantule dacă nu mi-o zici încasezi un doi de nu te vezi! (LULU MODRAN)

Dimineaţa e nemilos, te pune la canoane de nu te vezi. (VARUJAN VOSGANIAN)

Grigore, stai cuminte, eşti ditamai motanul, dar îţi dau una peste bot, de nu te vezi!... (STELIAN TĂNASE)

Ei, vezi! (Fam.) = Exclamaţie care exprimă surprinderea faţă de o anumită atitudine, faptă a cuiva:

– Hai la oglindă. Ei, vezi? – Da, văd, eşti foarte frumoasă, dar eşti mică. (G. IBRĂILEANU)

Ei, vezi? Bravo!... Pe ce te juri? (IONEL TEODOREANU)

Ia vezi! (Fam.) = Exprimă un avertisment; exprimă o ameninţare:

Ia vezi, să nu ţi se urce apa Borzei la cap. (CEZAR PETRESCU)

Bre, nea George, ia vezi, că mâine dimineaţă avem treabă, i-am spus, amuzat, trecând pe lângă el. (MIHAIL BENDER)

Încotro vede cu ochii (sau **unde îl duc ochii**). v. **ochi.**

N-aude, n-a vede (**n-a greul pământului şi uşorul vântului**). v. **auzi.**

Parcă (sau, înv., **pare că**) **văd** (sau **vezi** etc.) (pe cineva sau ceva) = Exprimă impresia că cineva sau ceva este reprezentat ca şi când ar fi aievea în faţa ochilor:

Pare că o văd îndreptându-și ochii cu sfială asupra noastră. (VASILE ALECSANDRI)

Şi acum parcă îl văd cât era de ferfeniţos şi cum îşi culegea boarfele de pe jos. (MIHAI ZAMFIR)

Parcă (**te**) **văd** (**cu ochii**) (**că...** sau **cum...**) = Exprimă scepticismul faţă de asigurările date de interlocutor sau faţă de aparenţe; exprimă un avertisment; exprimă o ameninţare:

Când zic: Cozma, parcă văd, iată, parcă văd înaintea mea un om întunecos, călare pe un cal murg; mă ţintesc doi ochi ca oţelul, văd două mustăţi cât două vrăbii... (MIHAIL SADOVEANU)

Parcă văd că o va primi până la urmă. Numai la dulciuri îi stă capul. (SÎNZIANA POPESCU)

Precum (sau **cum, după cum, după cât, precât, pe cât**) (**bine**) **se vede** sau **după** (sau **pe**) **cât** (ori **câte**) **văd** (**eu**) (ori **vezi** etc.), **cum** (sau **precum, după cum**) **văd** (**eu**) (ori **vezi** etc.) = Formulă prin care se face referire la ceva care se constată cu uşurinţă:

Experienţa „abisului" are, precum se vede, izvoare îndepărtate. (EMIL CIORAN)

Ei, vezi, îi intrase în cap că acest flăcău nu poate să fie om prost, deoarece dovedise lucruri ce nici măiestrele nu le ştiau. (P. ISPIRESCU)

[...] *dar, după cât văd, ești mai fricos decât o femeie!* (ION CREANGĂ)

Să fi văzut (pe cineva sau ceva) = Exprimă surprinderea; exprimă admiraţia:

Da să-l fi văzut cum mai zbura pe scări în jos, când s-a lăsat şi ea sărutată întâia oară (SILVIA CELAC)

Perit-au zmei din iaduri scoși!/ De-ai fi văzut jucând voioși/ Şi feţi-voinici, și feţi-frumoşi,/ Şi logofeţi. (G. COȘBUC)

Să ne vedem sănătoşi (sau **cu bine,** rar, **cu sănătate**)**!** = Formulă de salut la despărţire:

Ştii ce ne vorbeai când eram copii… Sărută-mă, să ne vedem sănătoși. (DUILIU ZAMFIRESCU)

– Ei, măi Ştefane și Smărănducă, mai rămâneţi cu sănătate, că eu m-am dusu-m-am. (ION CREANGĂ)

Să-i mai spun doar o vorbă-două și varvarei aieste de Tinca și, pe urmă, să ne vedem

cu sănătate, când o fi soarele drept de-asupra capului. (EUGEN LOVINESCU)

Se vede (**treaba** sau **lucrul**) **că** = (E) probabil că... se pare că:

Tu, se vede treaba că ț-ai ieșit din minte. (I. GHERASIM GORJAN)

Se vede lucru că nici tu nu ești de împărat, nici împărăţia pentru tine [...] (ION CREANGĂ)

Se vede că... sau **se vede treaba** (sau **lucrul**) = Se vede că... se pare că..., probabil:

Iar se leagă surdul de mine... se vede că-l paște păcatul astăzi. (VASILE ALECSANDRI)

Măi băiete, se vede treaba că șase luni de zile a fost poruncă să ieși și tu tot fată și în urmă s-a schimbat porunca și ai ieșit ce-ai ieșit. (GALA GALACTION)

Se vede treaba că ți-ai ieșit din minte. (I. GHERASIM GORJAN)

Se vede lucru că și moș Nichifor era făcut pe drumuri. (ION CREANGĂ)

Maică-sa o fi fost o femeie cumsecade, dar se vede treaba că nu l-a bătut destul atunci când trebuia şi uite ce-a ieşit, şi-acum la beţie îl mustră conştiinţa, face urât şi-l apucă tremuriciul. (VASILE FARAGO)

Văd şi eu sau **văd eu** (**ce văd**) ori, reg., **văzui ce văzui =** Cunosc bine situaţia (şi nu pot fi indus în eroare):

Bun, mă Chirică, ia, acum văd și eu că nu că nu ești prost. (G. BĂLĂIȚĂ)

Să nu ieşi din peşteră, nu fi prost să ieşi. Văd şi eu că trebuie să te duci în lume. (CRISTEA SANDU TIMOC)

Văzând şi făcând. v. **face.**

Vezi aşa = Exprimă mulţumirea de a constata realizarea unei dorinţe sau a unei prevederi:

Vezi aşa, Giaba-efendi! Ştiam noi că tu nu eşti orb pentru femei. (BARBU DELAVRANCEA)

Vezi aşa ziceam eu că e şi cu norocul. (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 9, 1914)

Vezi că = Probabil; da, într-adevăr:

Vezi că el rămăsese cu ochii bleojdiți ca unul ce nu mai văzuse asemenea scumpeturi. (P. ISPIRESCU)

Vezi cum eşti? (Fam.) **=** Exprimă un reproş adresat interlocutorului:

Tu nu mi-ai vorbit niciodată de ea... Vezi cum ești tu?... (ION MINULESCU)

– Aţi arestat-o şi pe ea? Pe copil nu – deocamdată? – Vezi cum eşti. (PAUL GOMA)

Vezi Doamne (Pfm.) **=** După cum (în mod fals) pretinde...:

Cum veni-n mijlocul casei nici a doua nu mai şade,/ Când ajunse la-mpăratul şi a treia stă să cadă,/ Că ţiganului, vezi Doamne, nu i se cădea să şadă. (MIHAI EMINESCU)

Mi-a cerut 20 de pagini din cartea despre Eminescu, să le traducă, vezi Doamne, Doina Derer în italiană. (DANIEL CRISTEA-ENACHE)

Vezi gunoiul (sau **parul**) **din ochiul altora și nu vezi bârna din ochiul tău** = Te supără micile cusururi ale altora, dar nu-ți dai seama de cusururile tale mari:

Vă îngăduiți dumneavoastră a arunca piatra? Vedeți bârna din ochiul altuia. (MIHAIL SADOVEANU)

De ce oare se amestecă și alții? Fiecare să-și vadă, mai degrabă, de bârna din ochi... (PANAIT ISTRATI)

Vezi să nu! (Fam.) = Exprimă neîncrederea faţă de afirmaţiile interlocutorului:

Mă duc la raion să vedem noi cine trebuie închis! – Da, vezi să nu! bolborosi ea. (MARIN PREDA)

Vezi tu (sau **dumneata**) ori **vedeţi voi** (sau **dumneavoastră**) = Formulă utilizată pentru a întări o afirmaţie. Formulă utilizată pentru a invita interlocutorul la reflecţie:

– Vezi tu? iacă eu mă pierz pentru dragostea ta, dacă ai aşa inimă de gheaţă. (P. ISPIRESCU)

Vedeți dumneavoastră, Cioran nu este citit în Qatar și nici în Arabia Saudită, de exemplu. (CIPRIAN VĂLCAN)

Vezi dumneata? Eu mă mir că nu să întrebuinţează la război; (ANTON BACALBAȘA)

Vezi(-ţi) (sau **vedeţi-vă) de treabă!** (Pfm.) = Nu-ţi face griji! Nu te amesteca, nu te priveşte!:

Băieţi, fiţi cuminţi, răspunde gardianul, nu vă cunosc, nu avem nicio treabă unul cu altul, vedeţi-vă de treabă... (CRISTIAN DUMITRESCU-BLENDEA)

Să ne vedem de treabă și să urmăm a culege, chiar și din vânătorie, cugetări serioase. (AL. ODOBESCU)

Vedeți-vă, dragă, de treabă! Credeți minciunile ei? (RALUCA IGNAT)

Vom vedea sau, pop., **o să vedem = a)** Exprimă rezerva faţă de cele spuse de interlocutor:

[...] *vom vedea însă dacă socoteala radicalilor nu-i greșită, vom vedea dacă până în cele din urmă răspunderea ce va cădea asupra oamenilor de la cârma țării nu va fi cu atât mai mare într-o zi* [...] (I. L. CARAGIALE)

O să vedem. Deocamdată stai liniștită, Costandino. Nu ne mai arunca în gura lumii. (IOAN SLAVICI)

b) Exprimă dezaprobarea; exprimă o ameninţare:

– O să vedem care din noi trei o să moară mai întâi. O să vedem noi. (ZAHARIA STANCU)

A început să se laude în gura mare prin editură că o să vedem noi ce-o să păţim. (MIHAIL PENESCU)

VEDEALĂ

A scoate în (sau **la**) **vedeală** (Îrg.) **=** A da la iveală:

Am făcut... această îndrăzneală, să scoț acest fel de carte în vedeală. (AL. ODOBESCU)

Strânge vraci și înțelepți, strică turnul, o scoate pe fată la vedeală. (TUDOR PAMFILE)

VEDENIE

A băga (pe cineva) **în vidănii** (Reg.) = A îngrozi pe cineva:

Ăia însă, în loc să-i dea sabia cu care băgase pe Turci în vidănii, i-au dat altă sabie. (C. RĂDULESCU-CODIN)

Te bat până te bag în vidănii. (POP.)

VEDERE

(**De**) **la prima vedere** sau **de la întâia vedere** ori **la o primă vedere, de la o primă vedere,** înv., **la vederea dintâi** = După o primă impresie, fără a exprima (ceva) în profunzime; la un prim contact:

La vedrea dintâi nimic nu li se pare cu greu. (DIMITRIE CANTEMIR)

Giudecata pare a fi dreaptă la întâia vedere. (ALECU RUSSO)

Ceea ce impresiona de la prima vedere... era siguranța de sine. (EUGEN LOVINESCU)

A avea (pe cineva) **în vedere** (sau, reg., **a nu avea în vedere bună pe cineva**) = A urî pe cineva:

Ea i-a spus, în cele din urmă, c-o să-l aibă în vedere până la moarte.

A avea (sau, înv., **a lua**) (pe cineva) **în vedere** = A se interesa îndeaproape de cineva; a ţine în evidenţă pentru un anumit scop:

La aceasta, răspunde ministrul că el nu poate avea în vedere numai singuraticii, ci tesaurul întreg al statului. (TITU MAIORESCU)

Cerea să se informeze discret dacă Ioana îl mai avea în vedere. (G. CĂLINESCU)

Ne-am înțeles... Mă ai în vedere. (CEZAR PETRESCU)

La doi miniștri a intrat cu diplomele desfăcute și amândoi i-au făgăduit că... îl vor avea în vedere. (AL. VLAHUȚĂ)

A avea (sau, înv., **a ţine, a lua**) (**ceva**) **în vedere = a)** A urmări realizarea unui scop:

Însă dacă vei avea în vedere şi altceva, să spunem alte moduri de a cheltui timpul şi viaţa, îţi dai seama că lucrurile sunt mai complicate […] (ȘTEFAN AFLOROAEI)

b) A include în sfera de interes, în câmpul de investigaţie al unei probleme:

Universul de discurs pe care-l vom avea în vedere este cel circumscris de filosofia existenţialistă franceză. (VIOREL ROTILĂ)

A avea vederea scurtă (sau **a fi scurt de vedere**) **=** A fi miop:

Un marchez... se făcea că are vederea scurtă, pentru ca să nu salute pe nimeni. (VASILE ALECSANDRI)

Pe deasupra gherocului, acest domn, care neapărat avea vederea scurtă, atârnase o mică lornetă de gât pe care o aducea din vreme în vreme la ochi ca să cunoască cifrele […] (IOAN M. BUJOREANU)

A avea vederi largi = A avea o perspectivă cuprinzătoare; a fi receptiv la nou, a fi deschis progresului:

Poate că în adevăr politica are vederi largi și e prudentă. […] *Poate da, dar poate nu.* (MIHAI EMINESCU)

Mi se părea că avea vederi mai largi decât ceilalți, că înțelegea ceea ce nu pricepeau tovarăşii lui din partidul monopolist. (LETTRE INTERNATIONALE, nr. 40-44, 2001)

A fi scump la vedere. v. **scump.**

A intra în vederile cuiva = A fi obiectul atenției, al preocupării cuiva:

Nu intra în vederile mele să mă căsătoresc. (ZAHARIA STANCU)

N-am intrat până acum în vederile sale. (ȘTEFAN BĂNULESCU)

– Da, bine. Bănuiesc, vreau să sper, că o asemenea atitudine binevoitoare, dar fermă, intră în vederile Majestății Sale... (TITUS POPOVICI)

A lăsa (pe cineva) **fără vederi** sau **a fura** (cuiva) **vederile** (Reg.) = A orbi (pe cineva):

Şi întreaga ceată păgânească a rămas fără auz şi fără vederi. (SIMION FLOREA MARIAN)

Răţoiul nu-și scoate capul din apă temându-să să nu-i fure vederile. (I. POP-RETEGANUL)

A lua vederi = A obţine imaginile succesive ale obiectelor în mişcare pe o peliculă cinematografică:

Gaittany declară că vizita în scop curat ştiinţific aşezămintele vechi, spre a lua vederi ce urmau a fi expuse. (G. CĂLINESCU)

A nu-şi întinde vederile mai departe decât lungul nasului (Reg.) = A fi mărginit:

Protesta împotriva reputaţiei făcute oamenilor de Stat maghiari, care în realitate nu văd mai departe decât lungul nasului lor. (OCTAVIAN GOGA)

A petrece cu vederea (sau **cu privirea, cu ochii**) (pe cineva sau ceva) = A urmări cu privirea (pe cineva sau ceva); a observa:

Cântă păsărica-n iarbă,/ Trece badea, nu mă-ntreabă/ Pare că nu i-am fost dragă;/ Da eu încă nu-l întreb,/ Numai cu ochii-l petrec. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Ca într-o înfiorare, Tudor îi petrecu pe toți cu privirea-i scăpărătoare. (MIHAIL SADOVEANU)

Dar stau acolo şi-o petrec cu ochii cât e zarea. (G. COŞBUC)

A pierde (sau **a scăpa,** înv., **a slăbi**) **pe cineva** (sau **ceva**) **din vedere** (ori, înv., **din vederea ochilor**) = A neglija; a uita:

Aceasta o ţinea de aproape şi n-o scăpa din vedere nici cât ai da în cremene. (P. ISPIRESCU)

Se pierdea din vedere că autodidactul [...] *poate foarte bine să-și dea o astfel de învățătură, dar mai ales se arunca potop de sarcasme în capul titraților cu știință de carte* [...] (PAUL ZARIFOPOL)

A pierde pe cineva (sau **ceva**) **din vedere** (sau **din ochi**) = **a)** A omite, a uita:

În secolul nostru s-a născut şi s-a sfârşit un stat foarte interesant, pe care nu-i este permis

unui istoric conştiincios să-l piarză din vedere. (I. L. CARAGIALE)

b) A înceta de a mai vedea pe cineva sau ceva din cauza îndepărtării:

Când plimbi câinele fără lesă ai măcar grijă să nu-l pierzi din ochi. (http://registru-caini.ro/)

A pune în vedere (sau **a pune ceva în vederea cuiva, a scoate ceva la vedere**) = **a)** A da la iveală, a scoate în evidenţă:

Cu această ocaziune, preotul mai întâi de toate trebuie să pună în vederea sătenilor și să le laude frumusețele locului, să le esplice în mod poporal plăcerile și foloasele ce pot trage din natura ce-i încunjoară și de care lor mai mult decât la toți le este dat a se bucura. (I. L. CARAGIALE)

b) A atrage atenţia (cuiva):

Prin urmare, vă pun în vedere să aveți grijă ca de ochii din cap de clientul d-voastră, uite, dumnealui! (LIVIU REBREANU)

c) A comunica cuiva o hotărâre (în special a-l avertiza):

Căpitanul, fireşte, a tăbărât asupra plutonierului, l-a făcut albie de porci şi i-a pus în vedere că-l azvârle tocmai în fundul Dobrogei […] (LIVIU REBREANU)

Mă grăbesc a vă pune în vedere că... este un om pierdut. (I. L. CARAGIALE)

A răpune (ceva) **din vedere** (Îvp.) = A pierde din vedere:

Am pierdut un diamant... Din vedere l-am răpus. (ANTON PANN)

A scăpa din vedere = A uita neintenționat:

Un lucru este neapărat de a nu se scăpa din vedere. (I. L. CARAGIALE)

E de mirare că diagnosticienii „bacovianismului” lui Constantin Marafet au scăpat din vedere tocmai acest simptom major în argumentaţia lor […] (EMIL LUNGEANU)

A scoate ceva la vedere = A expune privirii:

O bătu pe șold... ca pe o juncană, scoasă la vedere în târgul de vite. (CAMIL PETRESCU)

(Fig.) *Scot sângele ştampilat la vedere./ Mi se dă drumul./ Scot osul sculptat la vedere./ Întârzii o secundă, dar mi se dă drumul./ Scot îndurătoarea limbă vorbită, – la vedere.* (NICHITA STĂNESCU)

A trece (**pe cineva** sau **ceva**) **cu vederea** = **a)** A nu ține seamă, a nu lua în seamă, a scuza cuiva o greșeală; a omite:

Şi luminăția-sa procedând bine și într-un mod cuvios, nu numai că a reparat multe lucruri care din greșeală și uitare fuseseră trecute cu vederea, ci și altele care păreau greu de înțeles, le-a lămurit […] (ANTIM IVIREANUL)

Ai trecut cu vederea și ai nesocotit vânatul numit „grives”. (AL. ODOBESCU)

Mai dureroasă era totuşi ştirea despre retragerea bătrânului Cernatony, căci ridica la orizont ameninţarea întregii lui cariere dăscăleşti. Cernatony a fost om de suflet şi a trecut multe cu vederea; (LIVIU REBREANU)

b) A nu lua în nume de rău, a nu ține seamă de...; a ierta, a uita:

E păcat grozav, pe care nu poate să-l dezlege ori să-l treacă cu vederea niciun vlădică. (GALA GALACTION)

Își dedea silința să uite cele petrecute, să le treacă cu vederea, ca și când nu ar fi fost. (IOAN SLAVICI)

A-i lua cuiva ochii, vederile (sau **vederea**), **văzul** sau **luminile.** v. **lua.**

La bună vedere! (Îrg.) = La revedere!:

Poate să-i salute el atuncea elegant: La bună vedere, domnilor! (MIHAIL SADOVEANU)

– Atunci, la bună vedere, domnule Opriş. – La bună vedere, domnişoară Mixescu. (PAUL GOMA)

Scăpare din vedere = Neglijare, uitare:

Regretabilă scăpare din vedere. (I. L. CARAGIALE)

Casa rămâne cu aceste fenomenale scăpări din vedere. (TITU MAIORESCU)

VELEAT

A face (cuiva) **veleatul** (Pop.) = A omorî:

Al meu pruncușor/ Mi s-a face mare/ Și te-o prinde-n gheare,/ Ți-o face veleatul,/ Și mie, scăpatul. (POP.)

A i se împlini veleatul (cuiva) = A-i veni sorocul (cuiva):

E bine ca omul, când i s-a împlinit veleatul, să pună jos sapa și coasa și să nu se mai împotrivească morții. (PAVEL DAN)

Să mergem, împielițatule, că ți s-a cam împlinit veleatul! (POP.)

A-i ieşi (sau **a-și face**) **veleatul** (Pop.) = A se învechi:

Mai precis, din cauza uniformelor cu care sunt îmbrăcaţi, uniforme care şi-au cam făcut veleatul, arătând tare îmbătrânite, oricât de spălate ar fi. (https://www.mesagerulhunedorean.ro/)

A-i trece (cuiva) **veleatul** = A-i trece (cuiva) vremea, epoca, timpul:

Las-acum mândria; ne-a trecut veleatul;/ Alții judeca-vor cine-i vinovatul. (P. ISPIRESCU)

Când i-am văzut eu, turcii erau prăpădiți. Veleatul lor trecuse. (ZAHARIA STANCU)

VENI

(**Așa** sau **acum**) **mai vii de-acasă** = Începi să-ți dai seama, să înțelegi; devii mai îngăduitor:

Ei bravo! Așa mai vii de-acasă, puiule! (CEZAR PETRESCU)

Ia, acum mai vii de-acasă, fătul mieu. (ION CREANGĂ)

Așa mai vii de acasă! grăi Petrea mulțumit. Acum ne mai ajungem la vorbă. (IOAN SLAVICI)

(**Nu ştiu**) **ce-mi** (sau **ce-i, ce ne** etc.) **vine** (sau **veni, a venit**) (**mie** sau **lui, nouă** etc.) (**în minte, în gând**) (**de...**) = Se spune pentru a atrage atenţia asupra caracterului surprinzător, neobişnuit al faptelor sau al situaţiilor relatate:

Într-una din zile, ce-i veni părintelui, ne caută ceasloavele. (ION CREANGĂ)

Mantu Miu, ce i-a venit lui, crezând c-o să găsească cheia somnului, s-a sculat de sub copac și s-a dus de s-a culcat în căruță. (GALA GALACTION)

Nu știu ce mi-a venit să o întreb asta pe Ioana, o prietenă de-a mea din copilărie... (https://mamiciclub.ro/)

Și, nu știu de ce, mi-a venit asta în minte: că bunică-mea mă făcea să cred orice. (LUCIAN DAN TEODOROVICI)

(**Tot**) **ce îmi** (sau **îți, îi** etc.) **vine la** (sau **în**) **gură** sau **câte îmi** (ori **îți** etc.) **vin la** (sau **în**) **gură** (În legătură cu verbe ca „a zice”, „a spune” etc.) = Fără a alege, a selecta cuvintele (fiind sub impulsul unei stări emoționale):

Grăiește pârlitul ce îi vine la gură. (D. ȚICHINDEAL)

Muierea... nu-l mai slăbea din... câte-i vineau la gură. (I. POP-RETEGANUL)

A (**-i**) **veni** (cuiva) **la** (ori **în**) **mână** sau **a veni pe** (ori **în, la**) **mâna** (ori **mâinile**) (cuiva) = A ajunge la discreția, la dispoziția, în puterea cuiva:

Au vinit toată pedestrimea a lui Mihai Vodă cu toată armata pre mâinile lui Zamoyschii. (MIRON COSTIN)

Cancelariul Moldovanu... îi veni de sine în mână. (G. BARIȚIU)

A avea pe vino-ncoace. v. **avea.**

A fi (cuiva) **de ajutor** sau **a veni** (cuiva) **în ajutor.** v. **ajutor.**

A înţelege (sau **a pricepe, a vedea**) **cum vine vorba cuiva** (sau **vorba asta**) **=** A sesiza nuanţa, aluzia din spusele cuiva:

Nu te superi dacă... înţelegi dumneata atunci cum vine vorba dumneaei delicată. (I. L. CARAGIALE)

Împăratul n-a prea-nțeles cum venea vorba femeii. (IDEM)

A nu-i veni (cuiva) **la cherem.** v. **cherem.**

A nu-i veni (cuiva) **nici** (**măcar**) **în** (sau **prin**) **minte** (ceva) sau, înv., **a nu-i veni** (cuiva) **aminte** = A considera ceva de neconceput, irealizabil:

Nu vinea omului în minte a împăca relele erezite din veacurile de mai înainte cu pretensiunile spiritului nou. (G. BARIȚIU)

Ar fi vrut să spună ceva cu haz, ceva care să împrăştie încordarea, dar nu-i venea nimic în minte. (MARCEL SECUI)

A nu-i veni (cuiva) **nici la degetul cel mic** = A nu se putea compara cu cineva (din cauza inferiorităţii în care se află):

Toate muierile la un loc nu sunt Sultănica...; nu-i vin ei nici la deştul ei cel mic. (BARBU DELAVRANCEA)

O bătrână asfel cum mă vezi pe mine/ Nici la degetu-mi ăl mic nu te pui pe tine. (ANTON PANN)

A nu-i veni a crede. v. **crede.**

A ocărî (sau **a batjocori, a blestema** etc.) **cum** (sau **oricum**) **îi vine la gură** = A-şi exprima în termeni duri, ireverenţioşi, furia, dispreţul faţă de cineva:

Ion însă, împiedicat cu picioarele în mânecile contăşului, căzuse alivanta la pământ, zvârcolindu-se ca şarpele şi blăstămându-ne cum îi venea la gură [...] (ION CREANGĂ)

Pentru ce a spus sâmbătă, când a dat exemple cum este acuzat de presa cu adevărat iresponsabilă, care îl face cum îi vine la gură? (CORNELIU VADIM TUDOR)

A sări sau **a veni cuiva în** (ori **într-**)**ajutor.** v. **ajutor.**

A se duce cum (sau **precum**) **a** (sau **au**) **venit** (D. bani obţinuţi fără efort) = A fi cheltuiţi cu uşurinţă, fără a realiza ceva:

Departe de mine gândul să-ți cer socoteală pentru proprii tăi bani, însă am observat că există un mister total în jurul banilor primiți la nuntă. Nu știi de unde îi ai, nu știi încotro s-au dus! (https://burcash.ro/)

A se întoarce (sau **a se duce, a pleca** etc.) **cum a venit** = A se întoarce fără a-şi fi realizat ţelul pentru care a făcut deplasarea:

Mă-ntorc cum am venit. Tot flămând. (TUDOR ARGHEZI)

Feciorul de împărat, văzând aşa, se întoarse cum a venit. (CONVORBIRI LITERARE, IX)

A spune (sau **a zice, a grăi**) (**tot**) **ce îi vine** (sau **câte îi vin**) **la** (sau **în**) **gură** = A vorbi cu cineva fără a alege cuvintele (fiind sub impulsul unei stări emoţionale de moment):

Nu era prost vorbitor şi nici lipsit de inteligenţă spontană, „dar cuvânta ce-i venea la gură" şi nu se ruşina de ceea ce spunea. (DUMITRU TUDOR)

A veni (sau **a ajunge**) **la** (sau, rar, **către, în**) **spartul târgului** (ori, rar, **bâlciului, iarmarocului, oborului, stânii**) = A ajunge în ultimul moment, la sfârşit sau prea târziu:

Sunt obosit, dragă prietene, de nici nu-ţi închipui. Azi-noapte am făcut un chef monstru cu solgăbirăul, cu popa din Runc, cu doctorul Filipoiu, cu profesorul Oancea şi încă câţiva care au venit mai pe la spartul târgului de nici nu mi-i mai amintesc. (LIVIU REBREANU)

Nu se poate ca în toate ei să fie primii... Degeaba mai viu eu la spartul târgului. (ION LĂNCRĂNJAN)

Când vine trenul, dăm iama și-i eliberăm... Dacă-i revoluție – revoluție să fie!... Hai la gară, hai la gară, să n-ajungem la spartul iarmarocului. (V. EM. GALAN)

A veni (sau **a ajunge**) **la putere** (sau **la guvern**) (D. formaţiuni politice, guverne) = A prelua puterea (politică):

Fiecare [partid] *când vine la putere dă în judecată pe celălalt.* (I. L. CARAGIALE)

– E în Târgul Jiului. L-a luat tat'său, popa – au venit ai lor la putere... e secretar la comitetul permanent. (IDEM)

Lucrul de căpetenie pentru dânşii e să ajungă la putere. (MIHAI EMINESCU)

Centraliștii vor veni la putere. (G. BARIȚIU)

A veni (sau **a ajunge**) **la vorba** (**la vorbele** sau **la cuvântul**) cuiva **=** A recunoaşte că cineva a avut dreptate:

– Bravo, bravo! strigă Titu, triumfător. Asta-mi place! în sfârşit, bine c-aţi venit tot la vorba mea… Dacă m-aţi fi ascultat de la început, azi Laura ar fi fost mireasă… (LIVIU REBREANU)

Ei, Harap-Alb, așa-i că ai venit la vorbele mele? (ION CREANGĂ)

Și din gură mi-i zicea: Ai venit la vorba mea. (POP.)

A veni (sau **a aşeza**) **în** (sau **la**) **scaun** (sau **pe tron**) = A fi întronat:

Décii Alixandru vodă, daca au fugitu în Țara Leșască cu doamnă sa și cu coconii săi, au poftitu de la craiul ajutoriu și au trimis craiul pré Sinenschii cu Țara Rusască și au împinsu pre Bogdan vodă și au apucatu Hotinul și Neamțul și Suceava și au așezat pre Alixandru vodă la scaun. (GR. URECHE)

Mitropolitul Grigorie... a venit în scaunul archiepiscopul bolnav. (ION GHICA)

A veni (sau **a fi**) **rândul** (cuiva sau pentru ceva) sau **a veni la rând.** v. **rând.**

A veni (sau **a intra**) **pe rod** (Reg.; d. vie) = A începe să rodească:

[...] *și primăvara lăstărise și vara înflorise și se gândea dacă mai avea el timp să o vadă cu struguri, căci într-un an intra pe rod.* (DINU SĂRARU)

A veni (sau **a merge**) **din an în Paşti** (undeva) = A veni (sau a merge) foarte rar undeva:

Pentru mine, care mă duc la cafenea din an în Paști, care nu prea iubesc nici teatrul, nici actrițele, ulița Vieței, așa se chema ulița, era însăși viața. (EM. GÎRLEANU)

Fără să știu de când, venea din an în Pași, să se odihnească două-trei zile la noi, un moșneag cu barba încâlcită, cu plete argintate și cu opinci mari. (GH. BRĂESCU)

A veni (sau **a merge**) **glonț.** v. **glonț.**

A veni (sau **a merge, a se duce** etc.) **la faţa locului.** v. **loc.**

A veni (sau **a se aduna**, **se strânge, a trage**) **ca muştele** (**la miere**). v. **muscă.**

A veni (sau **a se duce**) **cu plosca.** v. **ploscă.**

A veni (sau **a se duce**) **în** (sau **de-a**) **ruptul capului** (sau **sufletului**)**.** v. **rupt.**

A veni (sau **a umbla**) **cu lugu-lugu** (Arg.) **=** A face promisiuni false, a minți:

Dintr-un om puternic se transformase într-un om de paie. Şi asta o ştiau toţi. Toţi profitau de el, umblând cu lugu-lugu. (NICHITA DANILOV)

A veni (sau **a umbla, a purta, a se înfăţişa** etc.) **cu jalba** (sau, rar, **cu hârtia**) **în proţap.** v. **jalbă.**

A veni (**şi**) **vremea** (sau **ceasul, ziua**) **cuiva** = A sosi momentul aprecierii, recompensării cuiva; a sosi momentul pedepsirii cuiva:

Dar iar mă întorc și zic: mai știi cum vine vremea? Lumea asta e pe dos, toate merg cu capu-n jos; puțini suie, mulți coboară, unul macină la moară. (ION CREANGĂ)

După ce flăcăul se jură şi se închină că va face întocmai, Herdelea declară cu multă demnitate că în sfârşit a sosit şi ceasul dreptăţii. Se credea în sufletul lui răzbunătorul nedreptăţilor… (LIVIU REBREANU)

[DOAMNA MARIA:] *Mă băietane, pune sabia, că va sosi și ceasul tău. Și s-o porți...* (BARBU DELAVRANCEA)

A veni (undeva) **după** (cineva sau ceva) = A căuta (pe cineva sau ceva) în locul unde se află, se ascunde etc.:

Trebuia atunci să spun din ce sat era băiatul și ar fi venit jandarmul după el și ar fi fost vai de viața lui. (MARIN PREDA)

Mai mulţi părinţi, mai ales aceia care locuiau ceva mai departe, au şi venit după copii. (RADU FLORA)

A veni cu pluta pe Bistrița. v. **plută.**

A veni cu pluta pe conductă. v. **plută.**

A veni de la biserică. v. **biserică.**

A veni de sus = A proveni de la o autoritate superioară:

Deşi iniţiativa şi ordinul veneau de sus, scara şi intensitatea operaţiunilor depindeau de ofiţerii de rang mijlociu. (VLADIMIR SOLONARI)

Da, însă nu are importanţă, fiindcă era un ofiţer care transmitea un ordin de mai sus.... dar un astfel de ordin nu putea veni, nu era regulamentar. (ALEX MIHAI STOENESCU)

Dumitrașcu i-a mărturisit acestuia că doamna Livia Stanciu, insistând asupra condamnărilor, a dezvăluit faptul că ordinul venea de mai sus. (https://gandeste.org/)

A veni deasupra = A deveni învingător:

Curând... norocul armelor și-ntoarse foaia, căci Constantin, mântuit, veni deasupra în mod hotărâtor și goni c-o vitejească năvală pe Mytzes, adversarul său. (MIHAI EMINESCU)

A veni după cineva (Pop.) = A se însoţi cu cineva (căsătorindu-se), a urma pe cineva în vederea căsătoriei:

Acele pe care le-ar fi luat nu veneau după el și așa a rămas neînsurat. (I. POP-RETEGANUL)

De-a veni el după mine,/ Să-l iubesc eu, numai eu. (VASILE ALECSANDRI)

Vino, mândră, după mine/ Că mi-i prinde tare bine. (NERVA HODOȘ)

A veni fără vistavoi. v. **vistavoi.**

A veni împlinirea vremii (Înv.) = A se împlini timpul stabilit:

Până atunci să-mi vină porția mea omenește, iar atunci, când s-o împlini vremea, să vii chiar dumneata cu capul dumitale la mine, să punem lucrul la cale cât se poate de bine; (I. POP-RETEGANUL)

Pentru că în această lume a necontenitelor prefaceri, toate îşi au vremea lor, când vine împlinirea vremii şi nimic înainte de vreme. (VALERIU BRANIŞTE, VALERIA CĂLIMAN, MARIA ELENA SIMIONESCU)

A veni în contact (sau **în atingere,** rar, **în raport**) (**cu...**) **= a)** A se atinge (cu...):

Colinette este de acord că după două săptămâni în care tot ce a venit în contact cu St. John a fost dezinfectat nu mai poate fi niciun pericol. (REGINA MARIA a ROMÂNIEI)

b) A ajunge în imediată vecinătate (cu...); a ajunge să aibă relații datorită vecinătății cu...:

Copiii domnului Arghiropol [...] *nu veneau în atingere cu copiii din mahala.* (ION PAS)

c) A stabili o legătură (cu...); a ajunge să cunoască:

[D. D. Roșca] *a venit în contact cu o altă cultură, cu o altă civilizaţie, cu un alt mediu cultural, cu alte valori şi cerinţe.* (MARTA PETREU)

Apoi deși conservator convins, îi plăcea să se puie în contact cu lumea mică și s-o trateze pe picior de egalitate, știind totodată să se ferească de familiaritate prea mare din partea ei. (RADU ROSETTI)

A veni în contradicţie (sau **în contrazicere, în conflict, în opoziţie, în luptă** etc.) **cu... =** A fi în dezacord cu...; a fi contrar cu...:

În primul rând, obiectivismul teologic vine în contradicţie cu caracterul moral al fericirii şi cu morala în genere. (PETRE ANDREI)

Mă şochează pentru că vine în contrazicere cu regula stabilită în regimentele cele mai exclusiviste [...] (N. STEINHARDT)

A veni în întâmpinarea a ceva = A anticipa o idee, o teorie etc.:

Apariţia sa, pe care ne bucurăm să o putem saluta, vine în întâmpinarea unor certe necesităţi în acest domeniu. (NICOLAE CRISTIAN)

A veni în nas. v. **nas.**

A veni în numele cuiva (sau **a veni din partea cuiva**) = **a)** A se prezenta (undeva) ca trimis, ca reprezentant al cuiva:

Vine... în numele societății... alarmate... să puie zăgaze de aramă anarhiei. (CONTEMPORANUL, I)

Astă noapte mi se părea că vorbesc c-o stea, și steaua mi-a spus că vii din partea împăratului ce mă iubește. (MIHAI EMINESCU)

b) (Înv.) A se prezenta (undeva) dându-se drept altcineva şi uzând, prin înşelăciune, de autoritatea acestuia:

Mulți vor veni în numele meu, grăind: eu sunt H[risto]*s, și mulți vor prilăsti.* (CORESI)

A veni în slujbă. v. **slujbă.**

A veni în sprijinul sau **ajutorul** (a ceva, ori, (pex.) a cuiva) = A aduce argumente în sprijinul unei idei, al unei teorii, al unui principiu etc. sau, (pex.), al unei persoane care susține anumite idei, teorii etc.:

Cuvintele cronicarului rus... enigmă ar rămâne pentru totdeauna, dacă nu ne-ar veni în agiutor un alt scriitor. (B. P. HASDEU)

A veni în vârstă (sau **la vreme**) **de** (**adânci**) **bătrâneţe** sau **a veni mai la vârstă =** A îmbătrâni (foarte repede):

Când copiii vin în vârstă, părinţii aleargă... până ce le procură o slujbă. (ION GHICA)

Sosindu la măsură de vrăstă... miersă la oaste. (DOSOFTEI)

A veni în viaţă (Îvr.) **=** A se întoarce la viață, a învia:

În dată ce s-au atins trupul mortului de oasele prorocului, au înviat și au venit iară în viață. (ANTIM IVIREANUL)

A veni înainte (Înv.) = **a)** A se întâlni (pe parcursul unei relatări, al unei expuneri):

În tragedia „Galilei” a nemuritorului Ponsard vin înainte mai multe observațiuni. (TITU MAIORESCU)

b) A se petrece, a se întâmpla, a avea loc:
Avui lupte mari... Veniră multe lucruri înainte. (G. BARIȚIU)

A veni într-un suflet (sau **cu sufletul la gură**) = A veni foarte repede:

Iar ea-ntr-un suflet vine/ Cu părul desfăcut/ La mine/ Să-mi spuie ce-a făcut. (G. TOPÎRCEANU)

A treia zi dis-de-dimineață, se gândi la tăune. Acesta veni într-un suflet. (P. ISPIRESCU)

N-am să uit cum, într-unul dintre primii ani după revenirea mea în ţară, după o conferinţă a venit la mine un domn, cu sufletul la gură, şi m-a întrebat [...] (FILIP-LUCIAN IORGA, NEAGU DJUVARA)

A veni la (sau **în,** (înv.) **prin**) **urechile** (sau **cunoştinţa,** (înv.) **auz, auzul**) (cuiva) ori **a**(**-i**) **veni** (cuiva) **la urechi =** A ajunge la cunoştinţa cuiva, a deveni cunoscut:

Acestea toate daca i-au venit la urechile lui Petru Vodă... cum că și țara se vorovește să-l părăsească, multă scârbăîntră în inima lui. (SIMION DASCĂLUL)

Nu toate sunt adevărate câte vin pren audzul nostru. (MIRON COSTIN)

A veni la (sau **pe**) **sută** (Înv.) = A fi în procent de...:

Am găsit că vine la sută un franc și 66 de bani. (MIHAI EMINESCU)

A veni la arătare. v. **arătare.**

A veni la arme. v. **armă.**

A veni la bani (Ivr.) **=** A câştiga bani, a obţine bani:

Fiindcă bucatele s-au făcut atât de bune și destul de multe... este bună speranță că [oamenii] *vor veni la bani.* (G. BARIȚIU)

A veni la cunoștința cuiva = A ajunge la cunoștința cuiva:

Plângerile boierilor veniseră la cunoștința sultanului. (P. ISPIRESCU)

A veni la iveală (sau **la aieve, la arătare**) (Îvp.) **=** A se da pe față, a fi dezvăluit, a se arăta:

Nu este ceva ascuns carea să nu se vădească, nici pre ascuns s-au făcut ce numai la ivală să vie. (BIBLIA)

Când lucru la ivală ar vini, Pardosul și frații lui... cu gura deșchisă în glasul mare vor striga. (DIMITRIE CANTEMIR)

A veni la loc (D. obiecte, d. părți ale lor etc.) **=** A recăpăta poziţia iniţială:

S-au pus la ferestre perdele de vară, albe. Vântul abia le umflă, parcă le cearcă numai și se duce, lăsându-le să vie la loc. (IONEL TEODOREANU)

A veni la matcă (sau **la vad**) (Pop.) = A reintra în albie după revărsare:

Apa trebuie să vie la matca ei și omul la teapa lui. (ANTON PANN)

Încetul cu încetul, s-au potolit mâniile şi apele s-au aşezat în matcă. (VASILE VOICULESCU)

A veni la măsura vârstei sau **a sosi** (ori **a aduce**) **la măsură de vârstă, a fi de măsura vârstei.** v. **măsură.**

A veni la măsură. v. **măsură.**

A veni la mijloc. v. **mijloc.**

A veni la păscare (Reg.; la unele jocuri cu mingea) = A prelua însărcinarea de a prinde mingea:

Dacă a trecut de ţintă, mută semnul până acolo şi tot acolo trebue şi ceilalţi să o arunce, iar cel ce a aruncat-o mai slab. vine la păscare şi merge cel ce a păscut până atunci. (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, 1910)

(Fig.) *Şi într-un sobor însufleţit şi plin de respect, se făcea alegerea partidelor, apoi se hotăra cine-i la bătaie şi cine-i la păscare*. (MIHAIL SADOVEANU)

A veni la prochimen. v. **prochimen.**

A veni la sfârşitul vieţii (sau **anilor**) (Înv.) = A muri:

[...] *și-am zis că, uite, și Vlase e om și se leapădă și el de câinoșie, acuma, când vine sfârșitul.* (G. BĂLĂIȚĂ)

A veni la tocmeală (sau **la împăcăciune, la consens** etc.) (**cu...**) (Înv.) = A cădea de acord (cu...):

Aşa s-a hotărât să intre la tocmeală, crezând că doar l-o împăca. (ION GHICA)

La Tecuci au ieşit şi Costin postelnicul înainte, de la Putna, şi l-au petrecut cu cinste şi cu conace până la Gălaţi, plecându-l să vie la împăcăciune cu boierii şi să-şi hie iară în scaun [...] (GR. URECHE)

Foarte bine se nimereşte atunci întâlnirea, şi mă bucur, căci am venit aici pentru împăcăciune! (MIHAIL SADOVEANU)

A veni la urechile (cuiva ceva) **=** A ajunge ceva la cunoştinţa cuiva, a deveni cunoscut:

Suferinţa lui veni la urechile contesei. (D. BOLINTINEANU)

Reputaţia sa ajunsă până la urechile marei împărătese, care dori să-l vadă. ...şi, de va veni la urechile măriei sale, să fie în ştiinţa tuturor că se va pedepsi cu mare pedeapsă [...] (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

A veni mare (Îvp.; d. ape) = A-şi spori debitul (revărsându-se):

De venea apa mare, arăturile lui le îneca. (P. ISPIRESCU)

Prahova, din cauza ploilor la munte, venise mare. (D. BOLINTINEANU)

Nu plânge așa de tare,/ Că vine Dunărea mare! (JARNÍK-BÎRSEANU)

A veni năpustă. v. **năpust.**

A veni pe (sau **în**) **lume, a veni la viaţă** (D. fiinţe) = A se naşte:

Gheorghe Eminovici căpătase într-acestea copii, patru băieți și două fete, veniți pe lume cam la un an unul. (G. CĂLINESCU)

Vițelul ista, o dată ce-o venit pe lume, înapoi să cheamă că nu-l mai putem întoarce. (JEAN BART)

A veni pe (sau **în,** înv., **pre**) **lume** sau **a veni cu trup** (Bis.; d. Iisus Hristos) = A se întrupa:

În vreme când veni Domnul Hristos pre lume, fiiul lui Dumnedzău. (VARLAAM)

Am venit în lume ca să mărturisesc adevărul, pe care niciodată nimeni dintre pământeni nu a putut să-l mărturisească cu fidelitate. (https://doxologia.ro/)

A veni pe capul cuiva = A cauza cuiva suferinţe, necazuri etc.:

Vin pe capul omului și zile grele de sărăcie. (M. SEVASTOS)

A veni pe lume = A se naște:

Gheorghe Eminovici căpătase într-acestea copii, patru băieți și două fete, veniți pe lume cam la un an unul. (G. CĂLINESCU)

Vițelul ista, o dată ce-o venit pe lume, înapoi să cheamă că nu-l mai putem întoarce. (JEAN BART)

A veni pe (sau **peste**) **capul cuiva** (D. suferințe, necazuri, boli) = A se abate asupra cuiva; a cauza cuiva suferinţe, necazuri etc.:

Pacostea aceasta chiar din senin veni preste capul meu. (I. POP-RETEGANUL)

Biata mamă nu știe de astă mare urgie ce i-a venit pe cap! (ION CREANGĂ)

A veni puhoi = A năvăli:

[...] bătrânul care are nasul cârn de când venea turcii puhoi peste biata țară [...] (I. L. CARAGIALE)

A veni vorba (sau **vorbă,** (înv.) **cuvântul**) **de... =** A fi adus în discuţie; a se vorbi (printre altele şi) despre...:

După ce băură câte un păhăruț-două de vinars, li se dezlegară limbile și începură a vorbi, mai de una, mai de alta, până veni vorba și despre feciorul pescariului, despre Făt-Frumos. (I. POP-RETEGANUL)

– Bine, bine, dar fiindcă tot veni vorba [...] *spune-mi cum a mers dezbaterea asta pe parcurs, care a fost starea de spirit între oameni* [...] (ION LĂNCRĂNJAN)

A veni vorba (sau, înv., **vorbă**) (**despre...** sau **de..., că...,** înv., **pentru...,** rar, **la...**). v. **vorbă.**

A(-i) veni (cuiva sau la ceva) **vremea** (sau **vremurile, timpul**) **=** A sosi pentru cineva sau pentru ceva momentul favorabil aşteptat:

Să se însoare când îi va veni vremea. (ANTIM IVIREANUL)

Constandine, eşti câine de uşi multe, dar veni vremea să-ţi arăţi fapta... (TEATRUL, XXV, 1980)

Singuri au să iasă la suprafață, când le-a veni timpul. O să le vie lor timpul. (ZAHARIA STANCU)

A(-i) veni (cuiva) (**cu**) **greu** (**să..., a..., de...**) sau **a nu-i veni** (cuiva) **să... =** A-i fi greu (să...); a i se părea dezagreabil (să...), a-i fi imposibil (să...), a nu-i conveni:

Îi veni foarte greu... ca să implinească curiozitatea fratelui său. (I. GHERASIM GORJAN)

Nu-ți cer bogăție, să-ți vie cu greu. (ANTON PANN)

A(-i) veni (cuiva) (**toţi**) **dracii = a)** A deveni îndărătnic, nereceptiv. **b)** A se înfuria:

Atunci, mi-au venit toţi dracii! Ce cauţi, fă, curvo, în aşternutu' meu? (http://dilemaveche.ro/)

Normal că s-a dus după ea, beat, a făcut scandal pe la poartă, asta stătea tot într-un cartier ca al nostru, a înjurat, s-a rugat, a făcut ca toți dracii până ce au venit polițai și l-au luat de acolo. (RADU GĂVAN)

A(-i) veni (cuiva) **apa** (sau **apă**) **la moară** ori **a veni apă** (sau **apa**) (**și**) **la** (sau **pe**) **moara cuiva.** v. **apă.**

A(-i) veni (cuiva) **apa la gură** (sau **la gât**) (Pop., rar) = A se afla într-o situaţie foarte dificilă; a fi în mare pericol; a ajunge la limita suportabilului:

Alegea totdeauna vremurile cele mai grele... cu gând ca, văzând Mihai că-i vine apa la gură, să făgăduiască tot ce va cere... Batori. (P. ISPIRESCU)

Rabdă, rabdă, sufletele!.../ Am răbdat cât am putut,/ Mi-a venit apa la gât. (POP.)

A(-i) veni (cuiva) **bine** (sau **la socoteală**) (**să... ca să..., de..., de a...., a....**) = A-i fi bine (să...); a-i fi convenabil (să...); a găsi momentul favorabil (să...):

– Bine, dragul tatei, dacă te bizuiești că-i putea răzbate până acolo și crezi că ești în stare a cârmui și pe alții, alege-ți un cal din herghelie, care-i vrea tu, ia-ți bani cât ți-or trebui, haine care ți-or plăcea, arme care-i crede că-ți vin la socoteală și mergi cu bine, fătul meu. (ION CREANGĂ)

Craiul, auzind aceasta, parcă nu i-a prea venit la socoteală și, încrețind din sprâncene, a zis […] (IDEM)

Împăratului nu-i prea venea la socoteală să aibă ginere pe un ţigan, dară fiindcă apucase de-şi dedese cuvântul, voia acum ca să şi-l ţie. (P. ISPIRESCU)

Să meargă să fure, nu-i venea la socoteală, căci la furat trebuie oameni sprinteni, oameni iuți și oameni cu curagiu […] (I. POP-RETEGANUL)

A(-i) veni (cuiva) **ceasul** (sau **vremea**) = **a)** A ajunge la capătul zilelor:

– Când îți vine ceasul te duci la moarte cum te-ai duce la nuntă! murmură straja Cosma Ciocănaş, închinându-se cucernic. (LIVIU REBREANU)

Cu toate doftoriile și poveștile tale, înțeleg că îmi vine vremea. (MIHAIL SADOVEANU)

b) A-i sosi timpul să se căsătorească. **c)** A-i sosi timpul să nască:

Trecu drumul la Macedon Cercetaşu şi aduse acasă pe Ana, dar fără să audă măcar poveţele Floarei că să fie mai milos cu biata femeie că mâine-poimâine îi soseşte ceasul şi cine ştie ce se poate întâmpla dacă o huiduiesc toţi şi n-o cruţă nimeni. (LIVIU REBREANU)

A fost odată ca niciodată o împărătească tare frumoasă și voinică, și împărăteasa ceea, când i-a venit ceasul, a născut un prunc așa slut de chip și la trup așa pocit […] (I. L. CARAGIALE)

A(-i) veni (cuiva) **drăguş la căuş** (sau, reg., **roaga, murga la traistă, ăl nan la găvan, suta la măsură**) = A fi nevoit să ceară ajutorul cuiva pe care l-a refuzat într-o împrejurare asemănătoare:

C-apoi atunci iarăși mi-ți ajunge drăguș la căuș, și soră-mea nicovala vă va ține în spate, iar eu vă voiu bate pe rudă pe sămânță, ca să prindeți la minte. (ION CREANGĂ)

Acuș iar, acuș îl văd c-a să-mi vie Drăguș la căuș. (VASILE ALECSANDRI)

Ia, amu mi-o vinit și mii drăguș la căuș! (ȘEZĂTOAREA, II)

A(-i) veni (cuiva) **faţa** (**la loc**) (Rar) = A-şi recăpăta expresia sau înfăţişarea firească după o emoţie puternică, o boală etc.:

Sudori cât bobul de mazăre curgeau de pe fruntea răce și palidă a bietului flăcău... Flăcăul se uita lung și țintă... la tovarășul meu și, pe măsură ce se uita, fața îi venea la loc și spaima ce-l cuprinsese părea că se împrăștie. (CALISTRAT HOGAȘ)

A(-i) veni (cuiva) **inima** (sau **sufletul**) **la loc =** A-şi recăpăta calmul, buna dispoziţie, curajul după un moment de emoţie, de spaimă, de descurajare etc.:

Inima îi veni puţin la loc observând printre oameni şi pe fruntaşii satului şi chiar pe primarul Pravilă. (LIVIU REBREANU)

După miezul nopţii i-a venit inima la loc şi dăscăliţei în clipa când s-au pomenit cu corul studenţilor liceului din Armadia […] (IDEM)

Încă fiind acolo, văzu cum înflorește pomul, cum îi cade florile și cum roadele se arată iarăşi. Atunci îi mai veni inima la loc. (P. ISPIRESCU)

L-au luat de picioare, l-au învârtit, l-au scuturat, l-au frecat, până i-a venit iar sufletul la loc. (I. L. CARAGIALE)

Îi veni puţin inima la loc numai când auzi câinii lătrând şi glasul slugii strigând în curte [...] (ION AGÎRBICEANU)

Şi oamenilor parcă le-a mai venit inima la loc. (ION LĂNCRĂNJAN)

A(-i) veni (cuiva) **în** (sau, înv., **întru, spre**) **ajutor** (ori **sprijin,** reg., **ajutorare**) sau **a veni în** (sau, înv., **întru**) **ajutorul** (sau **sprijinul**) (cuiva) = A interveni (grabnic, prompt) pentru a ajuta pe cineva; a sări în ajutorul cuiva; a fi de folos cuiva:

O hartă marină, atârnată pe un perete în faţa lui, îi veni în ajutor. (JEAN BART)

Văzând ai noștri mulțimea leșilor au trimis la domnu-său, Pătru-Vodă, să le vie într-ajutoriu, că au nevoie de oaste leșască. (GR. URECHE)

Amândoi ginerii împăratului se sculară cu oaste şi veniră în ajutorul socrului lor. (P. ISPIRESCU)

Un prieten și iubitor de franțuji... vă vine în agiutor. (ALECU RUSSO)

A(-i) veni (cuiva) **în minte** (sau **în cap**) = A-şi da seama de ...:

Negăsindu-se însă acuma nimeni să-l cheme înapoi, se întoarse singur, mai cu seamă că-i veni în minte un răspuns zdrobitor […] (LIVIU REBREANU)

A(-i) veni (cuiva) **în minte** (sau **în cap, în amintire, în memorie,** pop., **în gând,** reg., **în ori,** înv. **aminte**) **=** A-şi aminti (de ceva):

Îi era grabă: i-a venit tocmai în minte că în pod este o suveică mai mică, de care ar putea să se folosească. (IOAN SLAVICI)

[…] *o să le facă rochii de doliu la toate; o să mai dea și pentru ce nu-i vine în minte acum și cu asta s-a isprăvit!* (ION MARIN SADOVEANU)

Îi veneau în amintire evenimentele din ultimii patru ani. (MARIN PREDA)

A(-i) veni (cuiva) **la** (ori **în**) **mână** sau **a veni pe** (ori **în, la**) **mâna** (ori **mâinile**) cuiva = A ajunge în posesiunea, în stăpânirea cuiva:

Inima agonesitei lui am trecut la Camenița și-o am dat la un prieten a tătâne-meu... și deplin acele toate au venit apoi la mâna lui Iordachie vistiernicului. (MIRON COSTIN)

A(-i) veni (cuiva) **lacrimile** (sau **lacrimi**) **=** (A fi punctul de) a plânge:

O duceam în brațe și-mi veneau lacrimile, când o vedeam atât de ofilită! (MIHAIL SADOVEANU)

Şi gândind astfel îi veneau lacrimile în ochi. (MAX BLECHER)

A(-i) veni (cuiva) **numai numele =** A muri undeva, departe de locul de unde a plecat:

N-au pierit toți acolo, în țara aceea nemțească? Despre copila asta nu se mai auzise nimic multă vreme, de unde a răsărit? Era vorba să se ducă c-un fecior de bani gata la America, ca să-I vie și ei, de-acolo numai numele. (MIHAIL SADOVEANU)

– Care dintre băieții ăi mici e aicea? întreabă jupânul. – Niciunu! răspunse tejghetaru. Sunt toți duși. – Dar Cănuță? – N-a venit încă. – Veni-i-ar numele... (I. L. CARAGIALE)

A(-i) veni (cuiva) **o nebuneală** (sau **toanele, pandaliile**) **să... =** A i se năzări să...:

Dar dacă-i vine aşa o nebuneală sergentului să spuie că el e stăpânul averii. (I. L. CARAGIALE)

Să vezi acuma ce fel d-lui Samoilă îi vine câteodată toanele să intre în literatură. (I. HELIADE-RĂDULESCU)

A(-i) veni (sau **a(-i) sta**) (cuiva) **pe buze** (sau **pe limbă**) (ceva) = A avea pornirea de a spune ceva:

Te pomeneşti că Petre Petre o fi chiar de pe moşiile Iuga. Îi stătu pe limbă să întrebe pe artilerist dacă a auzit de un boier Grigore Iuga. (LIVIU REBREANU)

Te trezeşti cu el, după ce l-ai rostit, paralizând tot ce-ți stătea pe buze... (CEZAR PETRESCU)

Lui Bogdan îi sta pe limbă: „N-ar fi rău”! – dar s-a abținut. (CONSTANTIN BANU)

A(**-i**) **veni** (sau **a-i fi**) (cuiva) **uşor** (sau **lesne,** (pop.) **neted,** (înv.) **cu uşurare, cu înlesnire, cu lesnire**) (**să..., a..., de a...**) **=** A-i fi uşor (să...):

Ţie îţi vine uşor să vorbeşti, fetiţa mea. (LIVIU REBREANU)

D-tale îţi vine lesne să vorbeşti aşa, fiindcă toate răspunderile cad în spinarea mea... (IDEM)

Lui îi venea neted, vezi bine, să se lupte... namila de om, cu oamenii de boiul nostru. (P. ISPIRESCU)

Oricum neted nu ne vine/ De orişice nu ni-e bine. (ANTON PANN)

A(**-i**) **veni** cuiva (ceva) **la îndemână** sau **a**(**-i**) **veni cuiva** (ceva) **îndemână** (sau, pop., **dindămână dândămână**) **= a)** A fi suficient de aproape (de cineva) pentru a fi uşor de atins, de luat, de mânuit. **b)** A-i fi cuiva uşor, comod (de făcut):

– Apoi de! răspunse flăcăul, grăbind să-şi mute hamurile în cellalt cui. Iar am uitat. Îmi venea mai la îndemână. (IOAN SLAVICI)

Dau răsuceală murgului, ca să-mi vie îndămână să apuc o sabie de la cei care mi se pun împotrivă. (MIHAIL SADOVEANU)

Aruncau una într-alta cu ce le venea la îndemână, se zgâriau, se mușcau. (MATEIU I. CARAGIALE)

Ajungând la locul unde hotărâră să întâmpine pre tătari, se puse fiecare la pândă pe locul care-i venea mai dindămână. (SIMION FLOREA MARIAN)

A(**-i**) **veni cuiva peste mână** (ceva) = A fi prea departe pentru a fi uşor de atins, de luat, de mânuit de cineva; a-i fi cuiva greu, incomod (să facă) ceva:

Ştergare din borangic alese, și alte lucruri, ce le duceau [humuleștenii] *lunea în târg de vânzare, sau joia pe la mănăstirile de maice, cărora le vine cam peste mână târgul.* (ION CREANGĂ)

Văzând că s-au înmulţit norodul în Iaşi, şi apa le este puţină şi peste mână, au socotit să aducă, să aibă săracii îndestul. (MIHAI EMINESCU)

Dacă ne vine peste mână de-a fierbe aceste rădăcini, cel puțin să le tocăm. (DUILIU ZAMFIRESCU)

A(**-i**) **veni la ţanc** (sau, rar, **la pont**) **=** A sosi la momentul oportun:

Somnul veni la ţanc şi-l salvă dintr-o situaţie penibilă, chiar dacă recenta lectură din Freud i-ar fi oferit oricum argumente consolatoare. (VARTAN ARACHELIAN)

– Ai avut mare noroc c-am venit tocmai la pont; dacă mai întârziam un sfert de ceas, până la două, mergea cu cataloagele la şcoală şi trecea notele în matriculă: protejatul tău avea un 3. (I. L. CARAGIALE)

Băiatul cunoaște soroacele și vine la pont, ca un ceasornic, să se joace pe lângă fereastra deschisă și să tragă cu urechea la țignal. (PANAIT ISTRATI)

A(**-i**) **veni vremea, dar a nu**(**-i**) **veni ceasul** (Pop.; d. o femeie însărcinată ajunsă la termenul naşterii) **= a)** A aştepta declanşarea naşterii:

Trecu drumul la Macedon Cercetaşu şi aduse acasă pe Ana, dar fără să audă măcar poveţele Floarei că să fie mai milos cu biata femeie că mâine-poimâine îi soseşte ceasul şi cine ştie ce se poate întâmpla dacă o huiduiesc toţi şi n-o cruţă nimeni. (LIVIU REBREANU)

b) (Pop; d. o fată de măritat) A nu-şi fi găsit încă pretendent.

A(**-şi**) **veni de-acasă =** A se dumiri, a se lămuri (asupra unui lucru):

Tocmai atuncea își veniră și țăranii de-acasă. Acum înțeleseră șiretenia vorbei cucoanei. (P. ISPIRESCU)

A-i veni (**cuiva ceva**) **în ori.** v. **oară.**

A-i veni (cuiva) (**moș**) **Ene pe la gene** = A i se face somn, a începe să moțăie:

A prins a-i veni moș Ieni pe la gene. (ȘEZĂTOAREA, II)

[…] *ca pe vremea copilăriei mele, unde să am lampa de citit şi cartea, cu care să-mi umplu timpul, înainte de a veni moş Ene pe la gene. E cel mai simplu lucru cu putinţă.* (IOANA IONESCU)

A-i veni (cuiva) **apa la moară.** v. **moară.**

A-i veni (cuiva) **bâzdâcul.** v. **bâzdâc.**

A-i veni (cuiva) **cu sifon.** v. **sifon.**

A-i veni (cuiva) **iapa la hăţ.** v. **hăţ.**

A-i veni (cuiva) **inimă** (sau **suflet**) = A căpăta putere, curaj, a se îmbărbăta:

Ca să mai vie nițică inimă turcilor săi, porunci de... făcură rugăciune mare către Mahomet. (P. ISPIRESCU)

Auzind astă făgăduială, mai veni puţină inimă bietului voinic. (SIMION FLOREA MARIAN)

A-i veni (cuiva) **în** (ori **întru**) **întâmpinare** sau **a-i veni** (cuiva) **înainte** (ori, înv., **în faţă,** reg., **în cale**)**, a veni în** (sau **întru**) **întâmpinarea** (cuiva), **a veni înaintea** (cuiva) = A întâmpina (pe cineva):

Și cu toate acestea, nici la fata aceia, nici la acest fecior n-au făcut norodul vreo arătare, nici au eșit cu stâlpări și cu ramuri întru întâmpinarea lui Hristos, precum au făcut astăzi, la înviiarea lui Lazar. (ANTIM IVIREANUL)

A-i veni (cuiva) **nebunia** (sau, rar, **nebunie**)**.** v. **nebunie.**

A-i veni (cuiva) **să înghită pe cineva de bucurie.** v. **înghiți.**

A-i veni (**o**) **poftă** (cuiva)**.** v. **poftă.**

A-i veni (**o**) **toană** (sau **toana, toane, toanele**) (cuiva) **= a)** A-i veni chef (cuiva) să...:

Pân' la Calancic a mers bine, iar când a ajuns la Calancic și a-ntrat în crâșma lui Moiseica, i-au venit lui toanele celea. A băut trei pahare ș-a prins a se lăuda către oameni. (A. MATEEVICI)

b) A-l apuca furiile (pe cineva); a se înfuria, a se enerva:

Din senin îţi vine-o toană. (AL. VLAHUȚĂ)

Sfinția sa, care îi spusese de multe ori, când se afla în toane rele și-și da vânt gurii, că e o belea pe casa lui, ... nu pierdu a-și arăta răutatea și mojicia. (IDEM)

A-i veni (sau **a-i ajunge**) **cuiva mucul la deget** (sau **cuţitul la gât**) = **a)** A se afla într-o situaţie dificilă, a fi în primejdie:

În chestia pădurilor a ajuns „mucul la deget”! (https://opiniatransilvana.ro/)

b) A ajunge la capătul răbdării:

Și-apoi românul, mai ales când îi vine mucul la deget, nu se lasă cu una cu două. (SIMION FLOREA MARIAN)

A-i veni (sau **a-i da**) (cuiva) **de-a gata** (sau **mură-n gură**) = A da cuiva ceva de-a gata, fără ca acela să facă cel mai mic efort:

Tare mă tem că va aştepta ca toate să i le dau de-a gata, aşa cum s-ar zice, mură-n gură. (POP.)

Stăpânul viei era un pierde-vară, care aştepta să-i dea cineva mură în gură. În toate verile croia la planuri cum să-şi lucreze via, dar nu punea mâna să facă nimic. (P. ISPIRESCU)

A-i veni (sau **a-i intra**) (cuiva) **cărțile** = A trage sau a-i cădea cărți bune (potrivite pentru a câștiga la jocul de cărți):

Dar mintea-i mergea, și-avea noroc la cărți, îi intrau popii și așii. (D. R. POPESCU)

A-i veni (sau **a-i pregăti**) **plăcinta.** v. **plăcintă.**

A-i veni (sau **a-l apuca**) **hachiţele.** v. **hachițe.**

A-i veni a crede (cuiva ceva) = A fi gata, dispus să creadă:

Şi Ipate, când a mai văzut şi asta, nu mai ştia ce să zică; mai că-i venea a crede că şi el are a face cu dracul. (ION CREANGĂ)

A-i veni acru (**de ceva** sau **de cineva**)**.** v. **acru.**

A-i veni bine (**să...**)**.** v. **bine.**

A-i veni ceasul (sau **vremea**) (cuiva) = **a)** A-i sosi timpul să moară (cuiva):

Omul nu ştie când îi vine ceasul. (BARBU DELAVRANCEA)

Acei comiși... se tot tânguie că îi dor șalele. Le-a veni vremea, ca și cucului celui bătrân. (MIHAIL SADOVEANU)

b) A-i sosi timpul să se căsătorească (cuiva):

Ducând viață destul de grea, i-a venit şi lui ceasul şi s-a însurat ca toată lumea. (I. L. CARAGIALE)

Mamă, mie mi-a venit ceasul, vreau să mă însor. (BARBU DELAVRANCEA)

A-i veni ceva în minte sau **a-i trece, a-i da, a-i trăsni cuiva ceva prin minte** (sau **prin cap**)**.** v. **minte.**

A-i veni cuiva de (sau **la**) **hac.** v. **hac.**

A-i veni cuiva să intre în pământ. v. **pământ.**

A-i veni gândul. v. **gând.**

A-i veni mazilie (sau **mazilia**) (Înv.) = A fi înlăturat de la domnie:

Iară în anul 7251, în luna lui iulie în șese dzile, vinit-au și lui Costantin-vodă veste de mazilie. (ION NECULCE)

Numai giumătate de an au domnit și i-au vinit mazilia. (IDEM)

Căci doi soli veniră de la-mpărăție/ Și aduc lui Țepes ștreang și mazilie. (D. BOLINTINEANU)

A-i veni mintea (sau **minţile**) **la loc.** v. **minte.**

A-i veni paraxin (cuiva)**.** v. **paraxin.**

A-i veni (cuiva) **amocul** (Arg.) **=** A avea o ieșire nervoasă:

Ne-a venit amocul când ne spunea că: o deranjează copilul (avea șase ani), avea buda în curte […] (https://amfostacolo.ro/)

A-i veni (cuiva) **bine cu...** (sau **că...**) **=** A-i produce mulțumire, satisfacție (că), a-i face plăcere (că):

Mult le plăcu viața,/ Trândavă, vagabondă, și mult le veni bine/ Cu traiul cel ușure. (I. HELIADE RĂDULESCU)

A-i veni (cuiva) **inima** (**sufletul, graiul**) **la loc** = A se liniști (după o spaimă, o emoție); a-și recăpăta încrederea, curajul:

Târgovețului nu-i venise încă nici inima, nici graiul la loc. (V. EM. GALAN)

Venindu-i inima la loc și plin de încredere în sine că va izbuti la ceea ce gândea, se înfățișează înaintea tată-său. (ION CREANGĂ)

Iată-l!... O! parcă-mi mai vine inima la loc. (VASILE ALECSANDRI)

A-i veni (cuiva) **în** (sau **prin**) **minte** (sau **cap**) (D. gânduri, idei) = A-i da (cuiva ceva) prin minte deodată, pe neașteptate:

Te-am auzit pomenind ceva despre mama ta... și nu știu cum mi-au venit în cap copiii tăi. (AL. SAHIA)

Îmi veni în minte o idee genială. (CALISTRAT HOGAȘ)

Lui Urmă-Galbină îndată-i veni prin minte că așa este. (I. POP-RETEGANUL)

Se frământă ei cu mintea fel și chip, dar nici unuia nu-i vine în cap ce să facă. (ION CREANGĂ)

A-i veni (cuiva) **la merchez.** v. **merchez.**

A-i veni (cuiva) **mintea la loc** (sau **în cap, la cap**) sau **a-i veni** (cuiva) **mintea acasă** = A

deveni mai înțelept, a se cuminți, a se potoli, a se îndrepta; (pex.) a se maturiza:

Mă bucuram că i-a venit și lui... mintea la loc. (CEZAR PETRESCU)

Îmblătea pe bietul țigan ca să-i vină mintea la loc. (I. POP-RETEGANUL)

Refuz însă – în sfârșit mi-a venit mintea la loc – să mă adâncesc în melancolii deșarte și bolnăvicioase atâta vreme cât sunt sănătoasă. (JENI ACTERIAN)

A-i veni (cuiva) **mințile acasă** (sau **la loc, la cap**) sau **a-și băga mințile în cap.** v. **minte.**

A-i veni (cuiva) **nu știu cum** = Se spune când cineva se află într-o situație neplăcută, penibilă:

Din copilăria mea sunt deprins a asculta de tată și, tocmindu-te pe tine, parcă-mi vine nu știu cum. (ION CREANGĂ)

A-i veni (cuiva) **rău** = A fi cuprins de amețeală, a se simți rău, a-și pierde (sau a fi pe punctul de a-și pierde) cunoștința:

Abia mai putu îngăima câteva cuvinte fără șir, pătrunsă de un fior la gândul... că lui Nicu i s-a întâmplat ceva. Îi veni rău. (CAMIL PETRESCU)

Un sentiment de neliniște, de oboseală. îl grăbea spre casă, ca pe un om care simte că-i vine rău. (AL. VLAHUȚĂ)

Anul (sau **luna, săptămâna** etc.) **ce vine** = Anul (sau luna, săptămâna etc.) următor celui de față:

Anul ce vine intră în clasa întâi.

Aşa (sau **cum**) **vine vorba** (sau, rar, **vorbirea**) **=** Aşa se spune:

D-aia a şi împărţit Dumnezeu trebile pe pământ: unul, adică cu alergătura, și altul, vine vorba, cu capitalul; (I. L. CARAGIALE)

Să nu luați în nume de rău când mă veți auzi zicându-vă: dragii moșului căci de! așa vine vorba. (P. ISPIRESCU)

A-şi reveni (**în fire** sau, rar, **în sine**). v. **reveni.**

A-şi veni (sau **a-şi reveni, a aduce**) **în simţire** (sau **simţiri**)**, a veni în simţirile sale** sau reg., în **oară, în minte, în fire, în firi, în horatic, la ori, la oară, la minte, la rând =** A-şi recăpăta (sau a face să-şi recapete) cunoştinţa; a reveni la realitate (dintr-o stare patologică, din somn, din reverie etc.); a-şi recăpăta stăpânirea de sine:

– Măi Râmătoriene, vino-ți în simțiri; o fi fost slujnica Geamfredii și ți s-a părut că este ea. (NICOLAE FILIMON)

Vină-ți în simțiri, Doamne, iartă-mă! (ION CREANGĂ)

Ea dete pe bărbați la o parte, sărută mâna bătrânei, o mai strânse de un deget, o mai meremetisi [a aranja, a dichisi]*, ce-i făcu, că își veni baba în simțiri.* (DUILIU ZAMFIRESCU)

Stanciu, înspăimântat, făcu un pas îndărăpt, părându-i-se că vede umbra părintelui său, dar, venindu-și iute în simțiri, zise cu glas mai îmbărbătat […] (NICOLAE GANE)

Altă belea acum… a apucat-o istericale!... Lucsițo, vino-ți în simțiri! (VASILE ALECSANDRI)

De năcaz, au amețit și au picat gios iară…, venindu-și în ori, au cerut apă rece. (GH. ŞINCAI)

A-şi veni în chef = A-şi recăpăta buna dispoziţie:

Cu greu ea și-a veni în chef.

A-și veni în cunoștință (sau **în socotință**) (Îvp.) = A-și da seama, a pricepe; a se lămuri:

Începură a-și da coate, a-și veni în cunoștință. (P. ISPIRESCU)

Boierii și-au venit în cunoștință; au văzut că turma nu poate fi fără păstor. (C. NEGRUZZI)

Viindu-i în socotință că el... nu cunoștea nici cea mai mică parte a [ostrovului]. (VASILE DRĂGHICI)

A-şi veni în cunoştinţi. v. **cunoștință.**

A-şi veni în fire (sau **în sineşi**), (reg.) **a veni în ori**, (înv.) **a veni în firea sa** ori **a-și veni în puteri** = A-şi reveni (după un şoc, o emoţie puternică, un leşin); a se reculege, a se restabili:

Când își reveni în fire, el se găsi culcat pe un pat de catifea într-o odaie, cea mai splendidă și bogată ce o văzuse în viața lui, luminată de lumini așezate în candelabre de cristal. (MIHAI EMINESCU)

S-a dus: dusă să fie! Cu cât rău s-a dus, cu atât mai curând are să-și vie în fire și cu atât mai căită se va întoarce. (IOAN SLAVICI)

După ce și-a venit în ori, feciorii i-au poruncit să se scoale și să scoată din scorbură pielcica de bărbăcuț. (MIHAIL SADOVEANU)

Împărăteasa însă, muiere bună și-nțeleaptă, nu dădu Ilenii câteva zile nimic de lucru, că doară era obosită de cale și o lăsă până-și va veni în ori. (I. POP-RETEGANUL)

Mi-am venit greu în fire. Convalescența mi- a fost un chin lung. (VASILE VOICULESCU)

Văzând pe necunoscut zăcând mai mult mort, i se făcu milă, se apropie de el… i dete să bea puțină apă… și nu se mișcă de lângă dânsul, până nu-și veni în puteri. (SIMION FLOREA MARIAN)

A-şi veni în minte. v. **minte.**

Bine ai (sau **aţi**) **venit** (**sănătos, sănătoși**), **fii** (sau **fiți**) **binevenit** (sau **veniți**)**, bine te-am** (sau **v-am**) **găsit** (**sănătos, sănătoși**)**!** v. **bine.**

Bine că ai (sau **ați** etc.) **venit** = Formulă prin care se evidențiază mulțumirea față de oportunitatea sosirii cuiva:

Bine că ai venit: până vom oblici pre toți, pre câți scrie catastiful, să-i prindem. (GR. URECHE)

În sfârșit, bine că ai venit! (DUILIU ZAMFIRESCU)

Bine că ai venit. Vreau să vă știu părerea. (CAMIL PETRESCU)

Bine c-aţi venit! vă aşteptam; chiar acu am pomenit de dv. (I. L. CARAGIALE)

Am trimis îndată la tine și bine ai făcut că ai venit. (ANA TĂTAR ANDRAS)

Ce (**câte** sau **cum**) **îi vine cuiva pe limbă** (sau **la gură**) = Ce (câte sau cum) exprimă cineva spontan și fără discernământ, într-un moment de surescitare:

Tocmai pentru că acum colonelul era în toane bune și-l lua peste picior, Mitică putea să-i vorbească despre tot ce avea în suflet și-i venea pe limbă. (ION PAS)

Căzuse... blestămându-ne cum îi venea la gură. (ION CREANGĂ)

Cei ce vin (sau **vor veni**) (**după noi**) = Urmașii noștri:

Banii ne trebuie să... clădim locașe pentru iertarea păcatelor noastre și pentru cei ce vor veni după noi. (BARBU DELAVRANCEA)

Noi știm că-i multă viața/ Și în noi și-n cei ce vin. (G. COȘBUC)

Ce-ţi (sau **ce-i** etc.) **veni?** ori **ţi-a** (sau **i-a** etc.) **venit?** = Se spune, cu o nuanţă de reproş, pentru a exprima nedumerirea, surprinderea în legătură cu afirmaţiile, cu atitudinea sau cu faptele neobişnuite, nepotrivite ale cuiva:

Ce oroare!... Ce-ți veni? (G. CĂLINESCU)

Ei, acum, ce ți-a venit să-mi răscolești dosarele? (AUREL BARANGA)

Ce-i veni lui, ia o piatră și aruncând-o către fântână, nemerește drept în tigvă. (P. ISPIRESCU)

Într-una din zile, ce-i vine părintelui, ne caută ceasloavele. (ION CREANGĂ)

Cum îi vine în (sau **la**) **minte** (ori **în gând**) = După bunul plac:

Îș râsă cum îi veni în minte. (ION NECULCE)

Fata minte cum îi vine. (G. COȘBUC)

N-ai chip în toată voia în privirea-i să te pierzi,/ Cum îți vine, cum îți place pe copilă s-o dezmierzi. (MIHAI EMINESCU)

Cum vine (**şi**) (**vorba** sau **treaba**) **asta? = a)** Se spune pentru a arăta nedumerirea, mirarea sau iritarea cuiva care pretinde o explicaţie pentru o întâmplare, pentru o faptă sau pentru o afirmaţie a cuiva:

Îi spuseseră lui Ilie că cum vine asta, nu-i este așa, nițel pe la nas …? Ți-ai făcut casă nouă și nu dai și tu un pahar de vin ? (MARIN PREDA)

Admiți dumneata, te rog spune, admiți dumneata să ucizi o femeie care-ți declară că nu te poate iubi? Ei, cum vine asta? (CAMIL PETRESCU)

– Cum vine asta? – se trezi vorbind singur Zoran. (IOAN T. LAZĂR)

b) Cum se traduce?:

Cum vine asta pe limba noastră, întrebă șeful de echipaj. (JEAN BART)

Cum vine vorba asta? sau **ce e vorba asta?** = Ce vrei să spui? Cum e posibil aşa ceva?:

– Adicătele, cum vine vorba' asta? (I. L. CARAGIALE)

Cum vine vorba asta? Cine-i împiedică? făcu părintele, intrigat deodată. (ION AGÎRBICEANU)

De aici vine (**apoi**) (**aceea**) **că...** sau **de unde vine că...** = **a)** Datorită acestui fapt:

De aici vine apoi că românii, în genere, se bucură cu mult mai tare când capătă un băiat, decât când capătă o fată. (SIMION FLOREA MARIAN)

b) Din această cauză.

De aici vine apoi că omul suduie aşa de spurcat şi urât, căci dacă n-ar fi sâmburele cel rău într-însul, omul ar fi curat ca mirul. (POP.)

Doar nu vin (sau **nu dau**) **turcii** (sau **tătarii**) ori **doar nu vin turcii, nici tătarii =** Se spune pentru a calma pe cineva prea grăbit sau înfricoşat fără motiv:

– Da ian poftim, fraților... ce ședeți în picioare? că doar nu vin turcii... Poftim de ședeți în... (VASILE ALECSANDRI)

Iaca mă duc, mă duc… doar nu dau tătarii. (IDEM)

Mă duc s-o bucur pe cucoana soacră... să-i duc veste bună. – Ho, țară! nu dau tatarii. (IDEM)

Din vecinătate mi s-a strigat odată pe-un ochi de geam, ce s-a deschis şi s-a închis repede ca uşiţa unui ceas cu cuc: „Ce baţi aşa, că doar nu vin tătarii !" (LUCIAN BLAGA)

Du-te-vino. v. **duce.**

E pe vine (Arg.; gmț.) **=** Vine imediat! Trebuia să apară din clipă-n clipă!:

E pe vine, e pe cale să se întâmple: Ștefan Radu poate accepta propunerea noului selecționer, Cosmin Contra, de a se întoarce la națională [...] (https://pariurix.com/)

Mircea Badea Jr. e pe vine! Carmen Brumă se află în sala de nașteri! (https://a1.ro/)

Era (sau **mai**) **să-i vină dambla** (sau **damblaua, nebunia**) **=** A fi pe punctul de a-şi pierde raţiunea (din cauza durerii, a furiei, a surprinderii extreme):

Abia sosit la Sinaia, Angelescu a oftat că nu mai era prim-ministru... Era să-i vină omului damblaua. (MAGAZIN ISTORIC, 1967, nr. 5)

Mai-mai să-i vie dambla când văzu atâtea bogății. (POP.)

Îmi (sau **îți, îi** etc.) **vine nebunie** (sau **vin pandaliile**) = Se spune pentru a exprima enervarea, agasarea în legătură cu ceva:

Așa îi toacă gura de-ți vine nebunie, nu altceva. (AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI)

[...] *și apoi sprijinul împrejurării că cel mai de căpetenie lucru pe care-l face Finuleţ când îi vin pandaliile e că aprinde douăsprezece lumânări pe pridvorul casei şi cântă cântece bisericeşti.* (IDEM)

Nu mai vorbi Costică..., că îmi vin pandaliile. (HORIA LOVINESCU

Îți vine să-l (sau **s-o**) **mănânci de viu** (sau **de vie**)**.** v. **mânca.**

Mergi (sau **mergeţi, să mergi** etc.) ori **du-te** (sau **duceți-vă, să te duci** etc.), **pleacă** (sau **plecaţi** etc.) **de unde ai** (sau **aţi** etc.) **venit =** Pleacă (sau plecaţi etc.) de aici! Lasă-mă (sau lăsaţi-mă etc.) în pace!:

Plecați de unde ați venit și lăsați-ne pe noi în amarul nostru pentru că noi suntem viermi de hrean, obișnuiți să trăim așa. (ION PAPUC)

Şterge-o la puşcăria de unde ai venit, că uite-l, e gata să te prindă-n curea. (VASILE SCUTĂREANU)

Nu ştii (sau **mai ştii**) **cum vine** (sau **veni**) **vremea** ori **aşa vine vremea =** Se spune pentru a evidenţia caracterul imprevizibil sau accidental al unor situaţii sau întâmplări:

[...] *eşti acum la ceaslov, şi mâne-poimâne ai să treci la psaltire, care este cheia tuturor învăţăturilor, şi, mai ştii cum vine vremea?* [...] (ION CREANGĂ)

[...] *poate să aveţi nevoie de tăiet vrun lemn pentru foc ori pentru altăceva... nu ştii cum vine vremea în pădure;* (CALISTRAT HOGAȘ)

Nu ştii cum vine păcatul = Se spune pentru a exprima resemnarea în legătură cu viitorul. Se spune pentru a exprima îndemnul la prudenţă:

Ia cu tine și calul acesta, că nu știi cum vine păcatul, încalică pe dânsul și te du. (I. G. SBIERA)

Veni-ți-ar (**veni-i-ar** etc.) **numele =** Exprimă dorința ca cel căruia ne adresăm (sau despre care vorbim) să nu se mai întoarcă din locurile unde se duce:

– Care dintre băieții ăi mici e aicea? întreabă jupânul. – Niciunu! răspunse tejghetaru. Sunt toți duși. – Dar Cănuță? – N-a venit încă. – Veni-i-ar numele... (I. L. CARAGIALE)

Izidora a-nceput să înjure şi să-l blesteme: „Du-te, veni-ţi-ar numele, tot cum ai vrut ai făcut de când eşti, te duci să le laşi lor averea, că ei ţi-o îndurat curvuşagul, nu io?” (GR. ZANC)

Vine (sau, pop., **a veni**) (**ea**) **şi vremea aceea =** Se spune pentru a exprima convingerea că, în timp, se vor satisface anumite aşteptări:

– N-o găsești [forma] *pentru că n-a ajuns încă s-o consacre gramatica lui Manliu, dar va veni și vremea aceia.* (EUGEN LOVINESCU)

Vine cam ciudat = Este sau pare ciudat:

Un bou în post mare?/ Drept, cam ciudat vine,/ Dar asta se-ntâmplă în oricare loc. (GR. ALEXANDRESCU)

Vine un an (**de când...**) = Se împlineşte un an (de când...):

Mă muncesc de vine-un an/ Să fac din pelin zahar. (POP.)

Vorba vine (sau, rar, **merge**). v. **vorbă.**

VENIN

A avea venin la (sau **pe**) **inimă =** A fi foarte necăjit, mâhnit:

Ascultă: În sat străin dacă-i mere,/ De-ai mânca pâne cu vin,/ De-ai mânca pâne cu miere,/ La inimă-i tot venin. (SIMION FLOREA MARIAN)

A fierbe de venin = A fi foarte furios:

Când îmi aduc aminte de toate, începe a fierbe în mine veninul. (MIHAIL SADOVEANU)

Degeaba te ascunzi sub masca asta de supărare. Înăuntru fierbi de venin. (HORIA LOVINESCU)

Din ciocnirea atâtor convingeri lipsite de elasticitate, din fierberea cazanului de venin, rezultă o stare de perpetuă pornire, de continuu arţag, de violenţe nesocotite şi de atacuri neaşteptate. (CONSTANTIN ARGENTOIANU)

A pune venin la inimă (cuiva) **=** A supăra, a enerva (pe cineva):

Am să-mi arăt puterile ... ca să-i punem venin la inimă. (ION CREANGĂ)

A turna venin în cineva (sau **în sângele cuiva**) **=** A produce cuiva o suferinţă morală:

Afacerea bazilicii turnă... venin.. în sângele lui Pomponescu. (G. CĂLINESCU)

O văd, o simt aproape, frumosul ei profil,/ Pe jumătate-n umbră, se-nclină visător;/ I-s ochii de cărbune, și patimile lor/ Din nou îmi toarnă-n sânge veninul cald, subtil. (PANAIT CERNA)

A(**-i**) **face** (cuiva) **venin** (**de moarte**) sau **a**(**-i**) **pune** (cuiva) **venin la inimă =** A (se) supăra foarte tare:

Hai, încalecă pe mine și ține-te bine, că acum am să-mi arăt puterile chiar de aici, de pe loc, în ciuda Spânului, ca să-i punem venin la inimă. (ION CREANGĂ)

Când am ieșit, Adela zâmbea cu înțeles: „Am să-i pun venin la inimă coanei Anicăi. Am să laud evreica asta tot timpul mesei." (G. IBRĂILEANU)

Amabilul Fănică trebuie să facă venin de moarte... atât mai bine pentru mine! Îşi pierde minţile, atât mai rău pentru el! (I. L. CARAGIALE)

A-şi sparge (sau **a-şi răcor**i) **veninul** (Înv.) = A se linişti:

Voiam să-mi sparg veninul, să uit cele trecute. (I. HELIADE-RĂDULESCU*)*

Batjocoresc pentru ca să-mi mai recoresc veninul, căci simt o ură neîmpăcată în contra omenirei. (VASILE ALECSANDRI)

A-şi vărsa veninul = a) A-şi destăinui necazurile, supărările:

Nu mai putea și-și vărsa tot veninul, toată mânia stăpânită, toată obida înfrângerii. (MIHAIL SADOVEANU)

Unii își cântă dorurile, alții își plâng nenorocirile și pe urmă sparg pahare sau dacă-i necazul mai crâncen, fac scandal, ca să-și verse veninul. (G. M. ZAMFIRESCU)

b) A-şi manifesta furia faţă de cineva:

Aci se adună slujnicarii de toate nuanțele, de-și varsă veninul asupra oamenilor ajunși la putere. (NICOLAE FILIMON)

Cu limba-i muşcătoare şi înveninată îşi vărsă ... veninul asupra nenorocitului Licamb. (AL. ODOBESCU)

[…] *un călăreț rotaș împingea de crupa calului său, vărsându-și veninul în înjurături colosale și dând cu piciorul în burta lui, disperat că gloaba nu vrea să intre în vagon.* (DUILIU ZAMFIRESCU)

VENIRE

Venire în ajutor = Ajutorare:

Această venire în ajutor s-a privit ca o binecuvântare. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

Venire pe (sau **în**) **lume** = Naștere:

Au fost sacrați de preoți, de mâna Preaînaltă,/ Dodată cu viața, venirea lor pe lume. (I. HELIADE RĂDULESCU)

VENIT, -Ă

(**A fi**) **bine** (sau, rar, **bun**) **venit = a)** (A fi) primit cu plăcere:

A vorbit cu bărbatul ei, şi eşti bine venit. Te aşteaptă. (NICOLAE STROESCU-STÎNIȘOARĂ)

b) (A fi) util:

Pentru apărarea ţării, orice mijloc era bine venit, şi acel tratat nu era mijlocul cel mai dezonorabil. (ION ȚURCANU)

c) (A fi) oportun:

Războiul între capitalişti era binevenit. (ION RAȚIU)

VERDE, VERZI

(**Adio și**)**-un praz verde.** v. **praz.**

(**La** sau **şi, câte**) **verzi şi uscate,** (reg.) **verzi** ori **uscate, verzi şi mărunte,** (**câte**) **verzi, uscate** (Mai ales în legătură cu verbe ca „a spune", „a îndruga", „a vorbi", „a trăncăni" sau cu echivalente ale acestora) **=** Nimicuri, fleacuri:

Bătrâna cochetă... în doru-i plin de parapon [supărare; tristețe; necaz, ciudă] *trăncănește verzi și uscate.* (AL. ODOBESCU)

După ce se cam ameți și dânsul, începu să vorbească și verzi și uscate. (NICOLAE FILIMON)

Se codea zmeul, îngâna verzi și uscate, dară Greuceanu îi mai zise […] (P. ISPIRESCU)

A ajunge la creangă verde. v. **creangă.**

A ara în verde (Mun.) = A ara un pământ care este încă jilav:

În primăvara următoare, ei au arat în verde și au avut recolte bune.

A avea inimă verde = a) A fi vesel. **b)** A fi viteaz:

Omul ce cutează ca să vă vorbească/ E inimă verde căci e Românească!/ Este un braț forte căci e Românesc,/ Și Românul are sânge vitejesc! (AL. MACEDONSKI)

A avea umoare verde (Arg.) = A avea chef de scandal:

Ai greșit adresa. Cu asemenea umoare verde nu faci decât să te disprețuim. (https://www.nasul.tv/)

A călca în străchini (**a călca în străchini verzi** sau **a umbla după străchini verzi**). v. **strachină.**

A da (**undă**) **verde** (sau **a avea verde**) = A avea acces, a i se permite:

Iar când plenarele „tânărului Ceaușescu" au dat undă verde literaturii dezvăluirii abuzurilor regimului dejist, s-au apropiat și ei, dar cu pași mărunți, de această zonă minată […] (EUGEN NEGRICI)

Executivul a dat undă verde ordonanţei de urgenţă pentru gestionarea deşeurilor. (http://www.zf.ro/)

Gabriel Vlase, omul lui Viorel Hrebenciuc, are verde pentru şefia SIE. (https://www.ziaruldeiasi.ro/)

A i se face (cuiva) **verde înaintea ochilor,** (reg.) **a vedea verde =** A i se face (cuiva) rău (de mânie, de supărare etc.):

Boierului i se făcea când negru, când albastru, când verde înaintea ochilor. (POP.)

Munciam până vedeam verde și tot nu ne plătiam. (GRAIUL, I)

În clipa când a văzut-o pe Solomia s-a făcut verde și n-a mai zis nimic. (ION LĂNCRĂNJAN)

A ieşi (sau **a răsări, a se ivi, a apărea** etc. **ca**) **din pământ** (**din iarbă verde**). v. **pământ.**

A îndruga (**la**) **verzi şi uscate** sau **cai verzi pe pereţi** sau **ca la moară** sau **moşi pe groşi.** v. **îndruga.**

A merge la iarbă verde. v. **iarbă.**

A nu mai călca iarbă verde. v. **călca.**

A semăna în verde (Mun.) = A semăna imediat după arat, când arătura este încă proaspătă:

A semănat porumbul în verde și a avut o recoltă bună.

A spune (**câte**) **verzi şi uscate** (sau **moşi pe groşi**), **vrute şi nevrute, gogoşi, braşoave, cai verzi pe pereţi, câte şi mai multe**). v. **spune.**

A spune româneşte, în ochi, a spune verde (sau **verde-n buze**)**, româneşte.** v. **româneşte.**

A toca la verzi și uscate sau **a toca câte-n lună și în soare.** v. **toca.**

A turna gogoşi (sau **verzi şi uscate**). v. **turna.**

A umbla după cai verzi pe pereți (sau **după potcoave de cai morți**). v. **umbla.**

A vedea stele verzi. v. **stea.**

A visa (sau **a umbla după**) **icre verzi.** v. **visa.**

A visa codri verzi (Olt.) = A dori lucruri imposibil de realizat:

Dacă o să tot visezi codri verzi, n-o să faci nimic.

A visa (sau **a vedea, a spune**) **cai verzi** (**pe pereţi**). v. **cal.**

A vorbi (**câte**) **vrute şi nevrute** (sau **câte-n lună şi-n stele** ori **câte şi mai câte**) sau (**la** sau **şi**) **verzi şi uscate, a vorbi curate și spurcate.** v. **vorbi.**

A(-i) spune (cuiva) **verde** (**în ochi** ori **în faţă**) = A(-i) spune (cuiva) adevărul direct, în faţă:

Și dacă aveți ceva de zis, nu vă sfiiți; spuneți verde, moldovenește, ca la niște frați ce vă suntem; (ION CREANGĂ)

Îți place așa să mai trăiești, bine-de-bine; iară de nu, spune-mi verde în ochi, ca să știu ce leac trebuie să-ți fac... (IDEM)

Când, ce să văd!... mie-mi spunea verde în ochi că sunt un prost. (ION GHICA)

[…] *Eu știu foarte bine: ai vrut să o iei înaintea sorei d-tale. Dealtfel ea însăși ți-a spus-o în față.* (LIVIU REBREANU)

Nu se sfia a le o spune verde în ochi. (P. ISPIRESCU)

A(-i) vorbi (cuiva) **verde =** A-i spune direct, fără a-l menaja:

– Îmi pare bine că te găsesc singură fetiță, să-ți spun verde, că mie nu mi-i frică de tat'său: Gheorghiță a dumitale, dă, e cam așa-ș'așa; știi, eu îți vorbesc pe șleau... (EM. GÎRLEANU)

Prin urmare, trebuie vorbit verde cu asemenea persoane. (ILARIE CHENDI)

A-i sări cuiva stele verzi din ochi = A îndura o suferinţă fizică ajunsă la paroxism:

Când primeai una de acelea pe palmă, îţi sărea stele verzi din ochi şi-ţi îmbla furnici prin palmă toată ziua. (G. CĂLINESCU)

Cu iarba cea uscată arde şi cea verde sau **pe lângă lemnul uscat arde şi cel verde, pe lângă cele uscate ard şi cele verzi =** Pe lângă cei vinovaţi pătimesc adesea şi cei nevinovaţi:

Pentru faptele Lupului au tras şi ceielalţi pedeapsă, şi s-au plinit atunce un cuvântu prost ce dzice: *„Cu iarba ce uscată arde şi cea verde."* (ION NECULCE)

Doar, atunci când un sistem de valori este schimbat cu altul, întotdeauna odată cu iarba uscată arde și cea verde. (http://provincial.md/)

Cum (sau **de**) **o** (sau **mă, îl** etc.) **vezi cu ochii verzi** (Îvp.) **=** Aşa cum este (sunt etc.) în realitate:

Pân' la vârsta asta, de mă vezi cu ochii verzi, n-oi fi trecut ca un câine pân apă. (I. L. CARAGIALE)

Din pământ, din iarbă verde. v. **iarbă.**

La moșii ăi verzi. v. **moș.**

Paşte, murgule, iarbă verde. v. **paşte.**

VERGEA

A căuta paie şi vergele (Trs.) **=** A face tot posibilul:

Se zvârcolește căutând paie și vergele să scape de noroiul în care a vrut să mă tragă pe mine. (IULIU A. ZANNE)

VERIGĂ

A ţine veriga (cuiva) (Înv.) = A mijloci prostituţia:

[...] *tot o înţelegere au şi însemnează pre cel ce ţine veriga, pune veriga la uşă, adică pre cel ce păzeşte la uşă, când să împreună curvarii, şi pre cel ce face târgul, tocmeala.* (IORDACHE GOLESCU)

Tras prin (**printr-un** sau **ca prin**) **inel** sau (mai rar) **tras prin mărgea** (sau **verigă**)**.** v. **trage.**

VERVĂ

A fi (sau, rar, **a se afla, a se simţi**) **în** (sau, rar, **cu**) **vervă =** A fi însufleţit, volubil:

Deputatul era, firește, în vervă și într-adevăr era amuzant. (CAMIL PETRESCU)

În seara aceea Scarlat a fost mai cu vervă decât oricând. (CEZAR PETRESCU)

VESELIE

A avea veselie întru... (Îvr.) **=** A avea mulţumire deplină de la...:

Datori suntem a ne curăți cineș sineaș și a ne lumina și a ne îndeletnici în veselie dumnezeiască. (CORESI)

A-i face (cuiva) **veselie** sau **a-și face veselie =** A(se) înveseli, a (se) bucura:

Zăblăul ce-mbrăcasăm m-au schimbat dintr-însul./ Şi-m face veselie cu veşmânt de slavă. (DOSOFTEI)

A-i fi (cuiva) **de veselie** (Îvr.) **=** A-i prilejui (cuiva) mulţumire sufletească:

Muiarea ta Elisafta naște-va fiiu ție... Și nu va fi ție de bucurie și de veselie. (NOUL TESTAMENT, 1648)

A-şi lăsa inima veseliei = A se veseli, a se distra:

Ce stai aşa ca un vlădică şi nu-ţi laşi inima veseliei? (POP.)

VESTĂ

A avea (sau **a ţine** pe cineva sau ceva) **în buzunarul de la vestă** (ori, rar, **vestei**) **=** A avea în puterea sa (pe cineva sau ceva):

Mai mult, va avea în buzunarul vestei tot ce înseamnă societate civilă și analiști pro-DNA, o platformă solidă de campanie electorală pentru al doilea mandat […] (http://www.corectnews.com/)

Cine îi va oferi candidatura, îl va avea în buzunarul de la vestă. (https://www.stelian-tanase.ro/)

VESTE

A (**i**) **se duce** (sau **a-i merge**) (cuiva) **vestea** (reg. **buhul**) **ca de popă tuns.** v. **popă.**

A aduce (**o**) **veste** = A veni cu o noutate, a vesti ceva:

(Fig.) *O coțofană fără ocupație a adus o veste-n goană.* (G. TOPÎRCEANU)

La un ceas după miezul nopţii, s-a fost înfăţişat olăcar [curier] *la porţile palatului desluşind străjerului Dobrotă, aflat în slujbă de noapte, că aduce veste de mare însemnătate.* (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

A face veste (sau **ştire**) (cuiva) (Înv.) = A da de ştire, a anunţa, a încunoştiinţa (pe cineva):

Le-au făcut un prieten din Iaşi veste. (ION NECULCE)

Deci precum veţi socoti că va fi mai bine aşa veţi face; şi de altele ce veţi mai întreba de aicea de toate vă va face ştire din gură jupân Panaiotache. (NICOLAE BĂLCESCU)

A fi de poveste şi de veste. v. **poveste.**

A lua de veste (Trs.) = A observa, a remarca, a vedea:

Cimpoieru-i ia de veste./ Stă o clipă, hodinește./ Schimbă hora-n cânt de jale. (OCTAVIAN GOGA

A nu i se auzi (cuiva) **de veste =** A nu avea informaţii în legătură cu cineva:

S-a dus și dusă a rămas. degeaba o tot așteptară femeile două primăveri de-a rândul, nici măcar de veste nu i s-a auzit, necum altceva. (LIVIU REBREANU)

A prinde (ori, înv., **a lua**) **de veste** sau (înv.) **a prinde** (ori **a lua**) **veste,** (reg.) **a purcede de veste =** A lua cunoştinţă (de...); a-şi da seama (din timp):

Când prinseră de veste părinții că băiatul nu e, caută-l în sus, caută-l în jos, nu e; ba mai în dreapta, ba mai în stânga, de loc! (P. ISPIRESCU)

Prinzând însă de veste, autorităţile române au solicitat Înaltului Comandament Sovietic din Bucureşti interzicerea acestui congres, fapt ce s-a şi petrecut, deşi delegaţii din Iugoslavia îşi făcuseră deja apariţia la Timişoara. (http://adevarul.ro/)

A purcede de veste (Înv.) = A prinde de veste:

A purces de veste... Alexandru că-l ajunge şi cu suliţa-l împunge. (POP.)

A repezi veste. v. **repezi.**

A se duce (sau **a merge, a se lăţi, a ieşi**) **vestea** (cuiva, a ceva, de ceva etc.) sau **a i se duce** (ori **a-i merge, a i se lăţi, a i se ridica,** reg., **a-i ieşi** cuiva) **vestea, a-i merge** (sau **a i se duce** cuiva) **vestea şi povestea, a ieşi veste** (de cineva sau de ceva). = A deveni faimos:

Și află, nepoate, că asemene pietre fac podoaba împărăției mele, nu se găsesc altele mai mari și mai frumoase decât aceste la nicio împărăție, și de-aceea s-a dus vestea despre ele în toată lumea. (ION CREANGĂ)

Ciobanul adormi şi trase un pui de somn până a doua zi, de să se ducă vestea. (P. ISPIRESCU)

Mersese vestea și povestea de ceea ce pățeau pețitorii fetei împăratului. (I. POP-RETEGANUL)

Îndată se lăți vestea prin vecini, că feciorul pescariului cel cu părul de aur a sosit acasă […] (IDEM)

Pe măsură ce-a mers vestea – că prietenul ăsta al meu a povestit şi la alţii –, s-au adunat oamenii din sat ca la urs. (FLORIN LĂZĂRESCU)

A(**-i**) **da** (cuiva) (**de**) **veste,** (îrg.) **a**(**-i**) **face** (cuiva) **veste =** A înştiinţa:

Și dac-a mea vorbă necrezută-ți pare,/ Prefă-te că nu știi de nici o urmare,/ Ş-ei vedea cu ochii gândul cum îi este,/ Să zici bogdaproste că îți dedei veste. (ANTON PANN)

Am să-ți dau o veste foarte bună. Aseară în sfârșit am putut să punem mâna pe noul buget, pe care direcția l-a ținut foarte secret până acuma. (I. L. CARAGIALE)

– Dan! Să nu-mi scrii nimic? Să nu dai o veste, când știai că ?... (CEZAR PETRESCU)

A-i prinde (sau **a-i lua** cuiva) **de veste** ori **a-i prinde** (cuiva) **veste = a)** A remarca (la momentul oportun) prezenţa cuiva într-un anumit loc:

Când fu a se întoarce, munţii prinsese de veste că oarecine a luat apă din fântână, şi începu a se bate iarăşi în capete. (P. ISPIRESCU)

b) A-şi da seama de situaţia, sentimentele, intenţiile etc. cuiva:

Nu face nimic, de cumva ai prins de veste că e un înger, dezamăgirea n-o să fie așa de mare, când, mai la urmă, vei afla că e un simplu cățel... (CALISTRAT HOGAȘ)

A-i fi (cuiva ceva) **în** (sau **la**) **veste** (Îvr.) **=** A fi conştient (de...); a fi în cunoştinţă de cauză în ceea ce priveşte...; a înțelege, a pricepe, a ști:

Fără de sâială și fără de frică,/ Negândind de Domnul nice-ntr-o nemică./ Pentr-aceea, Doamne, le trimite spaimă,/ Când nu le-a hi-n veste să bage de samă. (DOSOFTEI)

A-i scoate (cuiva) **veşti slabe** (Trs.) **=** A-i scoate (cuiva) vorbe (rele):

Şi, la ea, vecine sunt toate femeile din sat. Toraie din gură, poartă veşti slabe […] (ION AGÎRBICEANU)

Ce (**mai**) **veste?** sau **ce** (**mai**) **veste-poveste?**, (rar) **ce veste? ce poveste? =** Ce (mai) e nou? Ce se (mai) aude?:

– Bine v-am găsit sănătoși, oameni buni!... Ce mai veste?... (NICOLAE GANE)

Aminteri, ce mai veste-poveste pe la dv.? (I. L. CARAGIALE)

Are să mi se surpe hornul de când n-ai mai fost pe la mine… Ce mai veste-poveste prin ţara muzelor? Ce vânt bun te aduce? (LIVIU REBREANU)

VESTI

A vesti de bine (Rar) **=** A prezice lucruri favorabile:

[La romani] *baterea ochiului și a sprâncenei drepte vesteau a bine.* (VASILE ALECSANDRI)

Toate acestea nu mai vesteau a bine. (NICOLAE GANE)

VESTIRE

A da (sau, înv., **a face**) **vestire =** A comunica o informaţie; a face cunoscut:

Poate era o înștiințare nu întru toate adevărată, dar i se da vestire rea asupra iernii, când viața devine foarte anevoioasă pentru un pribeag ca dânsul. (MIHAIL SADOVEANU)

Numaicât m-aș ruga să nu se afle că și-a căutat adăpost acolo, ca să nu se ducă vestire unde nu trebuie. (IDEM)

A lua vestire (Înv.) = A obţine informaţii (că...):

Apoi trecând la Brusa, pentru pricini trebuincioase ale înpărăţii[i], luă vestire că Sighizmond, craiul ungurescu, unit şi cu alţi prinţipi creştini, au trecut Dunărea […] (IENĂCHIȚĂ VĂCĂRESCU)

A ieşi vestirea (cuiva) (Înv.) = A deveni (bine) cunoscut:

În tot pământul a ieşit vestirea lor şi până la marginea lumii cuvintele lor. (BIBLIA)

VEŞCĂ

A fi purtat şi-n ciur şi-n veşcă. v. **ciur.**

Trecut (sau **dat şi**) **prin ciur şi prin sită** (sau **prin dârmon** ori **prin veşcă**). v. **ciur.**

VEŞMÂNT

A se îmbrăca în veşmântul lui Hristos (Rar) = A se călugări:

Pe Hristos să-l iei de mire!/ Îmbrăcându-te-n veșmântu-i,/ Lepădând viața lumii,/ Vei spăși greșala mumii. (MIHAI EMINESCU)

VEŞNIC, -Ă

A da lumii veşnica sărutare. v. **sărutare.**

A dormi somnul (**cel**) **veşnic** (sau **de veci**) (Înv.) = A fi mort:

Îl găsi dormind de somnul cel vecinic. (C. NEGRUZZI)

Să-și vadă pragul locuinții/ Și țara-n care-i dorm de veci părinții. (SĂMĂNĂTORUL, I)

– Las' că v-am găsit eu ac de cojoc. De-acum dormiți, dormire-ați somnul cel de veci, că v-am așternut eu bine! Vă veți face scrum până mâine-dimineață. (ION CREANGĂ)

– M-oooi duuce și eu acasă. Că e târziu. Poate l-a adormit diavolul. Dormire-ar somnul cel de veci!… (PAVEL DAN)

A se muta (sau **a trece, a se duce**) **la cele veşnice =** A muri:

S-a mutat la cele veşnice fără multă bătaie, dându-şi duhul ca un copil, ajutorat fiind de rugăciunile preoţilor şi de Sfânta împărtăşanie pe care a luat-o cu duhovnicească bucurie. (GALA GALACTION)

În perioada plină de lumină dintre sărbătoarea Înălţării Domnului la Cer şi sărbătoarea Pogorârii Sfântului Duh a trecut la cele veşnice Părintele Arhimandrit Iustin Pârvu […] (CRISTINA NICHITUȘ RONCEA)

A stăpâni în vecinică (sau **vecinica**) **vreme** (Înv.; d. proprietăţi) = A avea dreptul de a stăpâni pentru totdeauna:

[…] *şi noi i-am dat adevărat zapisul nostru asupra ei, ca să o stăpănească ca pe o adevărată dreaptă moşie (a) sa după cumpărătura sfinţie(i) sale să o stăpănească în veci, din neam în neam, în vecinica vreme* […] (TEODOR V. ȘTEFANELLI)

[…] *le dă hârtie la mână că moşia Stoborănilor e dată în veşnica stăpânire a norodului.* (SPIRIDON POPESCU)

VEŞNICIE

A adormi de somnul veșniciei = A muri:

Zdrobită de o nespusă și nemângâiată durere, ea... adormi de somnul veciniciei, subt o îngustă lespede. (AL. ODOBESCU)

A dormi pentru veşnicie sau **a** (**a**)**dormi** (ori **a petrece**) (**de**) **somnul veşniciei** (sau **veşniciilor**) (Pop.) = A muri; a fi mort:

Împăratul... dă poruncă să-l culce în casa cea de aramă înfocată, ca să doarmă pentru veșnicie. (ION CREANGĂ)

Tu somnul veşniciei sub mine să-l petreci!/ Sub brazi la rădăcină tu fruntea să ţi-o pleci,/ Să dorm şi eu de-a pururi, să dormi şi tu de veci! (G. COȘBUC)

A fi legat cu veşnicia. v. **lega.**

VETRELĂ

A trage vetrela pe uscat = A munci fără spor; a duce o viaţă grea:

N-are cer, n-are pământ,/ Șade ca într-un mormânt./ Trage neîncetat/ Vetrela [(îvp.) pânză (de corabie); (pex.) corabie] *pe uscat.* (ANTON PANN)

VIARBĂ

A fi în (**toate**) **vierbele lui** (ori, reg., **noastre**) sau **a fi în toate vierbele** (Pop.; adesea îcn.) = (A fi) bine dispus:

Striga... cu un glas... al unui om liniștit și în toate gherbele lui. (AL. VLAHUȚĂ)

VIAȚĂ

A (**se**) **trece** (sau **a se petrece,** îvp., **a se muta, a se strămuta, a ieşi,** (pop.) **a se duce**) **din** (sau **de la această**) **viaţă =** A muri:

Îi invitase pe prietenii celui trecut la viaţa veşnică, pe prieteni, pe discipoli, căci ea avusese iniţiativa acelei pomenirii creştineşti […] (ION PAPUC)

Preacuviosul Părinte Arhimandrit Ioan Iovan de la Mănăstirea Recea – Judeţul Mureş, la zece ani de la strămutarea sa din această viaţă pământească, în anul Domnului 2008 […] (https://doarortodox.ro/)

A (**se**) **ţine în** (sau **cu**) **viaţă** sau (înv.) **a ţine** (cuiva) **viaţa =** A (se) menţine viu:

Parcă asta-l mai ţinea în viaţă: să-l înveţe mai repede tot ce trebuie să ştie şi să-şi îndrepte întreaga atenţie spre lucruri mai puţin lumeşti. (ALEXANDRU POPA)

Iar pe al treilea stătea un bătrân care părea că abia se mai ţinea în viaţă. (CEZAR GIOSAN)

A (**se**) **ține în** (sau **cu**) **viață** sau (înv.) **a ține** (cuiva) **viața** = A (se) menține viu; a trăi:

Ano, mamă, bine că Dumnezeu m-a ținut cu viață, ca să-mi văd dreptatea la lumină. (I. A. BASSARABESCU)

Conțescu avea un atac violent de uremie, se sufoca, era ținut în viață cu baloane de oxigen. (G. CĂLINESCU)

A aduce (sau, înv., **a întoarce, a trezi** pe cineva) **la viaţă = a)** A face (pe cineva) să-şi revină în simţiri:

[…] *în scena în care mi se cere să plâng sunt dublat de-un cascador. În spectacol se vede cum mă trezesc la viaţă în vreme ce mor.* (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 99, 2004)

b) A însănătoşi (pe cineva):

Timpul petrecut cu ei a fost scurt, dar m-a adus la viaţă. (LILIANA NECHITA)

A avea (sau **a trăi**) **viaţă bună** (sau **dulce**) (**cu...**) **=** A se înţelege bine (cu...):

Iar Vasilie-vodă nici cu un megiieş, precum am apucatu şi noi aceia domnie, viaţă bună n-au avut […] (MIRON COSTIN)

Stăi, bădiţă, nu te duce ş-om trăi viaţă dulce. (POP.)

A avea şapte vieţi = A avea o mare rezistenţă fizică (şi morală); a trăi mult:

Și pătrunde prin săgeți,/ Că-i român cu șapte vieți! (VASILE ALECSANDRI)

De-aș trăi șapte viețe/ Și de-aș fi menit să sufăr șapte grele bătrânețe. (DUILIU ZAMFIRESCU)

A avea zece vieţi = A scăpa cu viaţă din situaţii primejdioase:

În ceea ce mă priveşte, de aş avea zece vieţi şi nu m-aş putea despărţi de cinstea acestei suferinţe şi a mândriei de a fi român. (MIHAIL FĂRCĂȘANU)

A da (**un**) **semn** (sau, rar, **semne**) **de viaţă.** v. **semn.**

A da semn (sau **semne**) **de viaţă.** v. **semn.**

A da viaţă (cuiva sau la ceva) **= a)** A face să ia ființă, a crea; a naște, a aduce pe lume:

Când îmi dedeși viața.../ Știai ce-mi scrie soarta? (CEZAR BOLLIAC)

b) A face să trăiască din nou:

Din inimă-i pământul la morți să deie viață. (MIHAI EMINESCU)

El știe să dea viață unui om spânzurat. (CEZAR BOLLIAC)

c) (Fig.) A face să apară, să se producă, să se manifeste; a face să prindă substanță, conținut:

Lună tu, stăpân-a mării, pe a lumii boltă luneci./ Şi gândirilor dând viaţă, suferinţele întuneci; (MIHAI EMINESCU)

d) (Fig.) A anima, a însufleți:

Glob rubinos [luna]... *nopței dând mișcare și viață.* (GR. ALEXANDRESCU)

Privind cu veselie cum soarele răsare/ Dând viață luminoasă cu-o caldă sărutare. (VASILE ALECSANDRI)

A da viaţă (sau **suflarea vieţii**). v. **da.**[2]

A fi (sau **a se afla, a rămâne**) **în** (sau, înv., **cu**) **viaţă =** A trăi; a continua să trăiască, a supravieţui:

Dase ordin ca... în toate zilele să se puie talerul ei la masă, ca și când ar fi fost încă în viață. (D. BOLINTINEANU)

Rămăsăi până acuma în viață. (ION BUDAI-DELEANU)

A i se cumpăni cuiva viaţa. v. **cumpăni.**

A i se fi urât (cuiva) **cu viața** sau (reg.) **a-și urî zilele.** v. **urî.**

A i se rupe (sau **a i se frânge**) **viaţa =** A muri:

Cu aripile ultimului său zbor i s-a frânt și viața. (NICOLAE IORGA)

Aşa s-a frânt viaţa atât de tânără, dar plină de avânt revoluţionar a lui Coriolan Doban-Beba. (CONTRIBUȚII la ISTORIA CULTURALĂ a ROMÂNILOR din VOIVODINA, 1976)

Veniseră în Bucureşti să studieze cibernetica, dar viaţa li s-a frânt brusc în toaleta de la COLECTIV. Au murit ţinându-se de mână. (http://evz.ro/)

A i se ţine (sau **a-i sta, a-i atârna**) **viaţa într-o aţă** (sau, **într-un fir de aţă, de păr, de pai**). v. **ține.**

A intra (sau **a păşi**) **în viaţă** (D. oameni) **=** A începe să se confrunte cu realitatea:

Această grupare cheamă tinerimea din imperiul rusesc la carte, o sfătuește să studieze serios nevoile țărei, să împărtășească ideile occidentului, și să se educe, pentru a fi aptă apoi, când va intra în viață, pentru o muncă roditoare. (ZAMFIR C. ARBORE)

A intra în viaţă (Rar) **=** A începe să funcţioneze:

Iar dacă liberate planetele cu-ncetul/ Ar reintra în viață în vechile lor legi,/ Ființele lor nouă privească-atunci cometul [...] (MIHAI EMINESCU)

A răzbi (sau **a izbuti**) **în viaţă.** v. **răzbi.**

A înceta (sau **a se stinge, a se săvârşi,** înv. **a conteni**) **din viaţă** ori **a-şi sfârşi** (sau, înv., **a-şi săvârşi, a-şi mântui**) **viaţa, a i se sfârşi** (sau **a i se stinge, a i se săvârşi**) **viaţa** (cuiva) = A muri:

În al treizeci și cincilea an al vieții sale, când părintele său s-a săvârșit din viață, Ciomei ar fi dorit să rămână preot al templului din Kamo. (MIHAIL SADOVEANU)

[Carl Schmitt] *Trăieşte până în anul 1985 când se stinge din viață în acelaşi mic Plettenberg.* (ION PAPUC)

Beizade Costache şi-a început cariera cu slujba de postelnic şi secretar de stat, a sfârşit-o în calitate de membru la Curtea de Casaţie; s-a săvârşit din viaţă la 1874. (RADU ROSETTI)

A contenit din viață și s-a dus la al său rând. (ANTON PANN)

A lăsa (ori **a cruţa, a ierta** cuiva) **viaţa** sau **a dărui** (cuiva) **viaţa** (ori, pop., **viaţă**), **a lăsa** (pe cineva) **în** (sau **cu) viaţă,** (înv.) **a ierta** (pe cineva) **cu viaţa =** A-i permite (cuiva) să (mai) trăiască (după ce îi fusese hotărâtă moartea):

Era boțit și pălit în cap de cociorve, dar se ținea bine, bucuros fiind că i s-a crutat viața. (MIHAIL SADOVEANU)

Domnul fu silit a se îmblânzi și a-i dărui viața. (NICOLAE BĂLCESCU)

Mă hotărâi a cruța viața nefericitei insecte. (NICOLAE FILIMON)

A lăsa (pe cineva) **viu**, **cu viaţă**, **cu zile** sau (**a-i lăsa cuiva zilele**). v. **lăsa.**

A lua (sau **a căpăta**) **viaţă =** A lua fiinţă:

Totul capătă viață, totul devine dramatic și pictural! (AL. VLAHUȚĂ)

Personajele animate capătă viață la bibliotecă! (http://novateca.md/ro/)

A lungi (sau **a scurta**) **viața cuiva** = A cruța (sau a ucide) pe cineva, a lăsa (sau a nu lăsa) pe cineva viu:

Domnule, măria-ta,/ Mai lungește-mi viața. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A o sfârşi cu viaţa. v. **sfârși.**

A păstra în viaţă. v. **păstra.**

A primeni din viaţă (pe cineva) sau **a se primeni din lumea aceasta.** v. **primeni.**

A prinde fiinţă (sau **viaţă**). v. **prinde.**

A prinde viaţă (sau (reg.) **a prinde la viaţă**). v. **prinde.**

A purcede către Domnul (sau **dintru această viaţă**). v. **purcede.**

A reveni la viaţă. v. **reveni.**

A ridica (cuiva) **viaţa** (sau **zilele**). v. **ridica.**

A scăpa cu viață (sau **cu zile**). v. **scăpa.**

A scoate (pe cineva) **din viață** (sau **dintre cei vii**). v. **scoate.**

A se da în viaţă cu... (Îvr.) **= a)** A face voia (cuiva):

Cu Domnul să te dai în viață/ Și-ț va da pre voaie inemii dulceață. (DOSOFTEI)

b) A stabili relaţii intime cu...

A se juca cu viaţa. v. **juca.**

A se lupta cu moartea (sau **între viaţă şi moarte**). v. **lupta.**

A se lupta cu viaţa sau **cu lumea** (**întreagă**). v. **lupta.**

A se mântui cu (cineva) sau (înv., rar) **a se mântui de viaţă.** v. **mântui.**

A se petrece din viaţă (sau **a se petrece din lume**). v. **petrece.**

A se sătura de viaţă (sau **a se sătura de toate**). v. **sătura.**

A se schimba din viaţă (în neviaţă sau **din viaţa aceasta lumească**). v. **schimba.**

A se strămuta de aici (sau **din viață**). v. **strămuta.**

A şterge (pe cineva) **din cartea vieţii =** A scoate din rândul celor vii:

Mă șterge [Doamne] *și pre mine din cartea vieții.* (D. ȚICHINDEAL)

Dacă nu-i ierţi, şterge-mă şi pe mine din Cartea Vieţii! (http://www.apologeticum.ro/)

A traduce în viaţă. v. **traduce.**

A trăgăna o viaţă sau **a-şi trăgăna traiul.** v. **trăgăna.**

A trece (sau **a se trece**) **din viață** = A muri:

Au căpătat oftică și s-au trecut din viață. (VASILE DRĂGHICI)

A veni pe (sau **în**) **lume, a veni la viaţă.** v. **veni.**

A(-i) fi scris (cuiva) **în cartea vieţii =** A(-i) fi sortit (cuiva):

Scris în carte vieții este și de veacuri și de stele/ Eu să fiu a ta stăpână, tu stăpân vieții mele. (MIHAI EMINESCU)

Tu nu știi ce-i scris în cartea vieții. Poate că Dumnezeu a pus degetul pe fruntea ta, și dacă sânge de viteaz va fi să curgă în vinele tale, nu-l cheltui de pe acuma. (NICOLAE GANE)

A(-şi) scuti viaţa (sau **a se scuti cu viaţă**). v. **scuti.**

A-i scurta (cuiva) **viaţa.** v. **scurta.**

A-i lua (sau **a-i răpi,** înv., **a-i stinge, a-i sfârşi,** reg., **a-i strânge** cuiva) **viaţa** ori (pop.) **a găti** (sau, înv., **a lipsi**) (pe cineva) **de viaţă =** A ucide:

Când îmi vei lua viața,/ Mă rog, Doamne, să-ț văd fața. (DOSOFTEI)

Voiți acum să-mi luați și viața? (NICOLAE FILIMON)

A-i reteza (cuiva) **firul vieţii.** v. **reteza.**

A-i tăia (sau **a-i curma** cuiva) **firul** (ori **aţa**) **vieţii** sau **a-şi tăia** (sau **a-i curma, a-i ciunti**) (cuiva) **viaţa, a pune capăt vieţii** (cuiva) = A ucide (pe cineva) :

Cuţitul Glanetaşului fu astfel nevoit să-i curme viaţa tocmai lângă poarta dinspre uliţă. (LIVIU REBREANU)

[…] *iată că tătarii se și apropiară de dânșii, unii cântând și hăulind ca și când ar fi trecut printr-o țară cu desăvârșire pustie, iar alții înjurând și crâșcând din măsele de mânie că nu dau peste niciun suflet de om, căruia să-i curme viața și să-l prade până la piele.* (SIMION FLOREA MARIAN)

Nemilostiva ursită se va milostivi a-mi tăia ața vieții. (SIMION MARCOVICI)

Altă viaţă! (Fam.) = Se spune când intervine o schimbare benefică în existenţa cuiva:

Şi punem iar mâna pe sarsanale şi-o ţinem întins până intrăm de pe hudiţă pe asfalt. – Eee, altă viaţă! Şi, într-adevăr, altă viaţă. (DORIN COZAN)

A-şi da viaţa = A muri din devotament pentru cineva sau ceva:

Mi-aş da viaţa ca să te apăr. (CAMIL PETRESCU)

– Am înțeles, căci sunt credinciosul măriei-tale, și mi-aș da pentru măria-ta viața. (MIHAIL SADOVEANU)

Mi-aş fi dat viaţa ca s-o salvez, indiferent dacă viaţa unei Coccinella nu merită atât. (ION PETRU CULIANU)

A-şi desface viaţa (D. soţi) **=** A se despărţi:

De când am avut scena aceea penibilă, după care ne înțelesesem că trebuie să ne desfacem viața, relațiile noastre s-au îmbunătățit. (MIHAIL SADOVEANU)

A-şi face viaţa = A duce o existenţă imorală:

Te pricep niţel, arhon căminare, având numai în vedere că ţi-ai făcut viaţa în parte pă lângă familia Balşilor, care după cum au fost împotriva Unirii, acuma sunt împotriva înzestrării ţăranilor cu pământ şi a ştergerii privilegiilor. (CEZAR PETRESCU)

A-şi încheia socotelile cu viaţa. v. **socoteală.**

A-şi închina viaţa = A se consacra:

Tudor Vianu și-a închinat toată viața investigației științifice, cu scurte pauze de creație literară. (AL. ROSETTI)

În anii de studenţie, participă la întruniri, călătoreşte, ajungând la calităţi de lider dar şi la hotărârea de a-şi închina viaţa emancipării poporului român. (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 99, 2004)

A-şi îngropa (sau **a-şi închide**) **viaţa** (undeva) = A duce o existenţă lipsită de satisfacţii:

Merse printre cele două garduri de uluci până în curtea cea mare, cu grajduri, unde aveau să-și îngroape viața cei doi. (CAMIL PETRESCU)

Dar conştiinţa că sunt deşarte şi că şi-a îngropat viaţa iremediabil îi dă o stare de profundă mâhnire. (POMPILIU MARCEA)

A-şi lega viaţa (sau, rar, **vieţile**) ori **soarta** (**şi viaţa**) (de cineva) (Îvp.) = A se căsători:

[...] *când s-a hotărât să-și lege viața poetică și flușturatecă de viața prozaică și greoaie a unui arendaș, ea nu spera să-și vază încununat sacrificiul așa degrabă.* (I. L. CARAGIALE)

Acum, tu ești om în toată firea, așa c-ar trebui să te gândești ce faci și cu cine îți legi viața. (ION LĂNCRĂNJAN)

A-şi lua (sau, înv., **a-şi răpi**) **viața** (sau **zilele**) = A se sinucide:

Dacă mi-ar fi fost cu putință mi-aș fi răpit viața de desperare. (VASILE ALECSANDRI)

Am descoperit cabina aceea în care cu o săptămână înainte o femeie își luase zilele. (CEZAR PETRESCU)

A-şi petrece (sau **a-şi trăi, a-şi duce, a-şi trece,** reg., **a-şi face, a-şi mânca**) **viaţa cu...** ori (înv.) **a-şi avea viaţă între...** (Pop.) = A convieţui:

Cea mai multă viață cu Inorogul împreună ne-am petrecut. (DIMITRIE CANTEMIR)

A fost o femeie plinã de viaţã, fericitã și energicã, și-a petrecut viața cu mine şi surorile mele, Ioana si Elena […] (http://www.vremeanoua.ro/)

A-şi pune capăt vieţii sau **a-şi plini viaţa =** A ajunge la sfârşitul vieţii:

Blagoslovind pe feciorii lui... ș-au plinit viața. (ANTIM IVIREANUL)

Fatalitatea a pus capăt vieţii mele individuale, de aici înainte trebuie să ţrăiesc numai ca parte a societăţii. (IOAN SLAVICI)

A-şi pune viaţa (ori **capul**) **în primejdie.** v. **primejdie.**

A-şi pune viaţa în joc (sau, pop., **la mijloc**) sau **a se juca cu viaţa =** A risca foarte mult*:*

Şi bieţii Domni din vechime cari, ca Petrea cel Şchiop, abdicau de la domnie ca să nu se sporească în zilele lor haraciul Porţii cu o mie sau două de galbeni, sau Miron Costin cronicarul, care şi-a pus viaţa la mijloc şi a pierdut-o pentru că Vodă Cantemir sporise birurile! (MIHAI EMINESCU)

Nici prin gând nu-mi trecuse să fug. Nu sunt o fire îndrăzneață, și o fugă ar însemna să te joci cu viața… (LIVIU REBREANU)

A-şi realiza viaţa. v. **realiza.**

A-şi reface viaţa = A se recăsători:

După trei ani, Magda Miclăuş a încercat să-şi refacă viaţa şi a devenit doamna Leon Dobrotescu. (CEZAR PETRESCU)

Ești tânără, ai să-ți refaci viața. (ION VINEA)

A-şi ridica viaţa. v. **ridica.**

A-şi târî viaţa (**zilele** etc.)**.** v. **târî.**

A-şi ţine (sau **a-şi sprijini**) **viaţa** (**cu…**) = A face faţă cheltuielilor necesare traiului:

Cât a mai trăit, cu milostenie îș ține viața lui. (ION NECULCE)

Cu simbriia a tot satului în carile lăcuia din dzi în dzi viața își sprijeniia. (DIMITRIE CANTEMIR)

A-şi ţine viaţa de azi pe mâine (Pop.) = A fi foarte sărac, trăind la limita subzistenţei:

Oameni venerați și admirați chiar în viață, destinați poate a li se ridica statuie, dar cari își țin viața cu greutate [...] (ION GHICA)

Când ți-e viața mai dragă = Când nici nu te aştepţi, când nici nu gândești:

[...] *rătăcind prin spaţii, imaginea ta scufundată undeva în străfundurile subconştientului şi care răzbate la suprafaţă când ţi-e viaţa mai dragă.* (LAURENȚIU FULGA)

[…] *am fi cuprinşi de o spaimă similară, dacă biata noastră conştiinţă de om chinuit de remuşcări de tot felul ar lua, și ea, chip de om şi ni s-ar arăta pe neaşteptate când ne-ar fi viaţa mai dragă.* (SILVIA CELAC)

Cu prețul vieții = Cu orice risc:

Neîndrăznind să se mişte de pe poziţiile cucerite cu preţul vieţii. (GH. BRĂESCU)

Această extraordinară mamă şi-a ocrotit copiii cu preţul vieţii, dovedind o putere de sacrificiu şi o rezistenţă morală de excepţie. (ANIȚA NANDRIȘ-CUDLA

De-o viață de om sau (**de**) **o viață de om** = De foarte mult timp:

Nu-i revăzusem de 22 ani! o viață de om! (C. NEGRUZZI)

A avut unul din acele succese care nu se pot uita o viață de om. (ANTON BACALBAȘA)

Fără (**pic de**) **viață** = Fără vlagă, fără vigoare:

Pelița ei sămăna. cu batista subțire, fără pic de viață. (C. NEGRUZZI)

În (**toată**) **viața mea** (sau **ta, lui**) = Niciodată, nicidecum; deloc:

De atuncea n-au mai vădzut Moldova în toată viața sa Ștefan Vodă. (MIRON COSTIN)

Nu va mai pâri pre nimeni, în viața lui. (ANTIM IVIREANUL)

Încetarea (sau **stingerea,** rar, **săvârșirea**) **din viață,** ori, înv., **încetarea vieții** = Moartea, decesul:

Agenția de presă... a anunțat încetarea lui din viață. (MAGAZIN ISTORIC, 1979, nr. 2)

Între viață și moarte (mai rar, **între moarte și viață**). v. **moarte.**

Mutare din această viață = Moarte, deces:

Sunetul clopotelor vestește mutarea unui vecin dintr-această viață în ceialaltă. (SIMION MARCOVICI)

Pe viaţa mea sau **să n-am parte de viaţa mea!** (Fam.) = Formulă de jurământ pentru a întări o afirmaţie:

Să n-am parte de viața mea... dacă-ți voi călca cinstea! (NICOLAE FILIMON)

– A spus el asta? – A spus, luminate Doamne, pe viața mea c-a spus. (MIHAIL SADOVEANU)

Pe viață și pe moarte = Cu înverșunare, din toate puterile, cu riscul vieții, punându-şi viaţa în joc:

Lupta era pe moarte ori pe viață. (P. ISPIRESCU)

Şeful, îmi zice, se bate cu nevasta ca românii cu turcii la 77, pe moarte și pe viață. (PAVEL DAN)

Primăvara vieţii. v. **primăvară.**

Ţi s-a împlinit cu viaţa (Pop.) = Formulă prin care cineva este ameninţat cu moartea:

I-a dat babei poruncă straşnică să nu cumva să le lase p-afară, că i s-a împlinit cu viața. (DUMITRU STĂNCESCU)

Un trai şi-o viaţă (Fam.) = Se spune despre cineva care se bucură de o existenţă îmbelşugată, fără muncă şi fără griji:

Trebuie să am răbdare cu Marica, mă aşteaptă după ea un trai şi o viaţă. (ION IOVAN)

Valurile vieții (sau **lumii, lumești**). v. **val.**

Viaţă cusută (sau **legată, cârpită**) **cu aţă** = Se spune despre existenţa precară sau periclitată a cuiva:

Dar să ne-nţelegem! preveni Vlad Stanca: Doctorii îi dau încă trei, patru luni de viaţă legată cu aţă. E ultima lui zbatere. (NICOLAE ȚIC)

Mai bine moarte decât aşa viaţă! Viaţă legată cu aţă, ca vorba ceea, nepoate! (SPIRIDON POPESCU)

Trăiește viața cârpită cu ață. (ANTON PANN)

Viață, viață, viață cusută cu ață. (JENI ACTERIAN)

VICLENIE

A o întoarce la viclenie (sau **şiretlic**) sau **a întoarce vreun vicleşug.** v. **întoarce.**

VID

A face vid în jurul său = A îndepărta pe oricine din preajma sa:

Campionul european Under 22 a concurat la categoria grea, 91 kg, şi a făcut vid în jurul său. (http://www2.prosport.ro/)

Eclipsat ani de zile de personalitatea lui Crin Antonescu, care, atât timp cât a reprezentat vârful de lance al liberalismului românesc actual, a făcut vid în jurul său, dominând, prin ținută, discurs și acțiune politică […] (https://www.cotidianul.ro/)

A face vid în sinea lui = A nu se mai gândi la nimic:

Apoi se prăbuşi deodată în aşternut și rămase nemişcat, ca în zilele de vacanţă când făcea vid în sinea lui şi zăcea voluptuos pe un stog de fân sau pe suprafaţa unui eleşteu […] (ION VINEA)

VIERME

A avea (sau **a-l roade** pe cineva) **un vierme la inimă** = A fi apăsat de griji; a fi neliniştit:

Adecă, de! nimeni nu ştia ce vierme îl rodea la inimă şi pe dânsul. Ar fi dorit, boieri d-voastră, să aibă şi o fată barim, la atâţia feciori. (P. ISPIRESCU)

Dar pre împăratul îl rodea un vierme la inimă: cuvântul ursitoarelor! (I. POP-RETEGANUL)

A avea vierme la limbă = A fi limbut:

Când are omul patima limbuției, gherme la limbă vorbește și curate și spurcate. (GLIGORE M. JIPESCU)

A avea viermi (**neadormiți**) sau **a avea viermi în cur** (Mai ales d. copii) **=** A fi neastâmpărat:

Are un neastâmpăr permanent, un vierme în fund şi o teamă în suflet. Pentru că mereu crede că va fi săpat şi contestat. (GEORGE MANOLE)

A trăi (sau **a fi deprins, a se învăța**) **ca viermele în hrean** (sau **în, la rădăcina hreanului**) = A se obişnui cu o viaţă amărâtă, plină de privaţiuni:

E! pescar... nu vreau eu să fiu pescar – să trăiesc ca viermele-n hrean? Mai bine la mânăstire. (MIHAI EMINESCU)

[…] *şi dacă ajunge cuţitul la os, şi petreci ca câinele-n car, trăieşte ca viermele în rădăcina hreanului, până va veni vremea ca cui pre cui să scoată.* (C. NEGRUZZI)

Anton Pann zicea: „M-am învăţat cu răul ca viermele în hrean”. (MARIN SORESCU)

A-l mânca (pe cineva) **viermii de viu =** A fi foarte leneş (şi murdar):

Când îți spun că de trei ani e la pat și că-l mănâncă viermii de viu […] (PANAIT ISTRATI)

Să se stingă neamul cuscrului meu Hrean,/ Să-l mănânce viermii viu chiar în ăst an; (ANTON PANN)

Locul ăsta a început să pută sub el, nu mai e mult până or să-l mănânce viermii de viu... (RADU ALDULESCU)

VIESPE

A cânta ca viespea (Reg.) **=** A cânta cu voce ascuţită:

A cânta ca viespea, adecă: a cânta înţepat, cu glas ascuțit. (SIMION FLOREA MARIAN)

A fi ca viespea (sau **ca o viespe**) **=** A fi neastâmpărat (şi agresiv):

Era rea și veninoasă/ Ca o viespe costelivă,/ Vai de om!... ca o gazetă/ De limbută, guralivă. (I. HELIADE RĂDULESCU)

A înțepa ca viespea (sau **ca o viespe**) **=** A se exprima în termeni caustici; a fi rău de gură:

Duh neastâmpărat și cutezător în predicele sale de pe amvoanele bisericelor, [părintele Duhu] *înțepa ca vespea, zicând* [...] (ION CREANGĂ)

Cuib de viespi = Grup, colectivitate de oameni ostili unii faţă de alţii, dezbinați, învrăjbiți:

Înlăuntrul țării gubernatorul dedese preste cuibul de viespi al certelor confesionale. (G. BARIȚIU)

Primul obiectiv va fi acest minister pe care-l consideră un cuib de viespi. (ION CONSTANTINESCU MĂRĂCINEANU)

VIEŢUI

A vieţui bine (sau **în pace**) (cu cineva) = A fi în relaţii bune (cu cineva):

Alixandru Vodă vieţuia bine cu leşii. (GR. URECHE)

Acolo nu sunt războaie/ Toţi în pace vieţuiesc. (ALECU DONICI)

Tăierea colacului este un frumos obicei sârbesc care a fost preluat de-a lungul timpului şi de către unele comunităţi ortodoxe româneşti, acolo unde a existat o populaţie mixtă care a vieţuit în pace şi bună înţelegere. (https://www.episcopiacaransebesului.ro/)

VIEZURE

A-i roade (cuiva) **viezurea minţile** (Reg.) = A ajunge într-o stare de confuzie:

Ilinchei ciupitei i-a ros viezurea minţile. (BARBU DELAVRANCEA)

VIG

A face (cuiva) **vig =** A chinui (pe cineva); a distruge (pe cineva):

Frunză verde pipirig/ Farmecele-m fac vig. (ŞEZĂTOAREA, VII)

VIGOARE

A intra în vigoare (D. regulamente, legi, tratate) = A începe să se aplice:

Legea a intrat... în vigoare pe data de 4 august 1992. (ROMÂNIA LITERARĂ, 1993, nr. 962)

Până când [legea] *va fi votată şi va intra în vigoare, vor trece, cu siguranţă, multe luni.* (MIHAI COMAN)

A pune în vigoare (D. legi, dispoziţii etc.) **=** A pune în aplicare:

Surpriză! Instanţa ar putea pune în vigoare Ordonanţa 13. (https://www.telegrafonline.ro/)

VIITOR

A (**nu**) **avea viitor =** A (nu) avea şanse de succes într-o acţiune; a (nu) avea perspective de a progresa, de a se dezvolta:

Instituţiunea monarhică nu poate avea viitor decât întorcându-se la originea sa. (ION GHICA)

Da, a fost frumos, dar repet: nu avea niciun viitor ce se întâmpla între noi. (ANDREI CIOBANU)

Îşi revăzu ultimii ani din viaţă; de când îşi găsise părinţii morţi şi fusese încarcerat pe viaţă pentru o faptă pe care nu o comisese el, ca om, nu mai avea niciun viitor. (ŞERBAN MĂRGINEANU)

VILAIT

A face (pe cineva) **de vilait =** A face (pe cineva) de ruşine:

Nu mă face de vilait. (LUCIAN COSTIN)

VILEAG

A da în vileag sau (rar) **a scoate în vileag, a da în vileagul obştii =** A divulga în public:

În fiece minut se aştepta să i se dea în vileag păcatul şi aşteptarea aceasta era mai chinuitoare ca însăşi conştiinţa greşelii. (LIVIU REBREANU)

– Nu vă temeţi că aş putea da în vileag orice îmi cereţi să fac? (IOAN T. MORAR)

Cam strâmbă unii din nas, fiindcă l-ai dat pe Aurică în vileag… (ION LĂNCRĂNJAN)

A ieşi la vileag (Îvr.) **=** A ajunge la cunoştinţa publică:

Cu cât va ieşi mai mare tărăboi cu atât mai bine se vor demasca, va ieşi în vileag ticăloşia [...] (VLAD NEAGOE)

A rămâne de râsul vileagului (Trs.) **=** A se face de râs:

Când se-ntoarce spunea c-o să vă dezarmeze! Şi-o să rămâneţi de râsul a tot vileagului. (LUCIAN BLAGA)

A se da în vileag = A-şi trăda sentimentele, intenţiile ascunse:

Dealtfel omul era matur, avea vreo cincizeci de ani, poate şi mai bine, însurat, cu

copii mai mari ca Ilina, așa că nu se putea da în vileag. (LIVIU REBREANU)

– Plec, şopti ca pentru sine Grue, să nu-şi dea în vileag marea-i durere. (DUMITRU ALMAȘ)

A se da în vileagul publicității (Îvr.) = A face să devină cunoscut publicului:

Meritele sale literarii, de toți recunoscute, ne-au făcut să-l silim acum, pentru întâiaș dată, a se da vileagului publicității. (AL. ODOBESCU)

O! nu puțin lucru e pentru un începător de a se vedea tipărit într-o gazetă și dat în veleagul lumei. (NICOLAE GANE)

A ţine vileag (Mar.; Trs.) = A sta treaz (în timpul nopţii):

Toată noaptea ţin vileag,/ Dimineaţa nu-s beteag. (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, 1908)

Câtu-i (sau **până-i**) **lume și vileag** sau **câtu-i** (ori **până-i**) **lumea și vileagul = a)** Totdeauna, veşnic. **b)** (Îcn.) Niciodată:

Câtu-i lumea și vileagu,/ Nu te ia cine ți-i dragu. (I. G. BIBICESCU)

În vileagul vântului (Mun; Olt.) = În bătaia vântului:

Așa se pune... într-o joi în vileagu vântului/ Cu o mână secera,/ Cu o mână snop făcea. (POP.)

VIN

A (i) se sui (sau **a i se urca** cuiva) **vinul la** (sau **în**) **cap** (Reg.) = A se ameţi de băutură:

– Ti s-a suit vinul la cap, Nuccio. Mâine-poimâine o să-mi spui că viața e frumoasă lângă popi. (RADU PARASCHIVESCU)

Am mâncat niște saleuri, că nu mâncasem mai nimic, și simțeam cum începe să mi se urce vinul la cap. (CORINA OZON)

O mai făcuse și altădată, când vinul dulce i se urcase la cap, mersul pe jos n-o dezmeticea și avea chef să fie alintată. (CONSTANTIN STOICIU)

A bea vin de unde cântă broasca (Reg.) = A bea apă:

De aci expresia atât de fericită a D-lui Mişu Filipescu din Drăgăşani la Congresul Viticol din 1924: „Vrem ca lumea să bea vin de unde cântă pitulicea, iar nu de unde cântă broasca!”. (ROMÂNIA VITICOLĂ, vol. 6, 1942)

A lua drumul vinului (Trs.) = A cădea în patima beţiei:

La bătrânețe, el începuse să cam ia drumul vinului.

VINĂ

A avea o (sau **vreo**) **vină** sau (înv.) **a avea vină =** A purta o (anumită) răspundere pentru crearea unei situaţii nedorite, pentru un act condamnabil etc.:

De ce poartă el pedeapsa atâtor dorinți de care nu are vină. (H. PAPADAT-BENGESCU)

Ghiţă Pop şi cu mine suntem liniştiţi, căci în ierarhia de partid noi nu avem vreo vină oarecare pentru situaţia de azi. (MAGAZIN ISTORIC, vol. 32, 1998)

A cădea (sau **a pica**) **în vină =** A comite o faptă reprobabilă:

Neagoie-voievod ne arată că ostașii cari picau în vină se pedepseau. (NICOLAE BĂLCESCU)

A cădea (toată) **vina pe...** (sau **asupra..., în capul** cuiva) = A deveni victima unei acuzaţii; a fi făcut răspunzător pentru ceva:

Contele... s-a hotărât să primească bunele oficii ale Engliterei și ale Austriei, sperând să pună încetul cu încetul să cadă toată vina asupra Porții. (ION GHICA)

Popa făcu ca toată vina să cadă în capul părintelui Mitrofan. (VASILE VOICULESCU)

De data aceasta vina a căzut pe capul regelui Carol al II-lea şi absolut pe bună dreptate! (IOAN I. MOGÂLDEA)

A da (sau **a arunca, a pune**) (**toată**) **vina pe...** (sau **asupra,** reg., **la...**) = A indica (pe cineva sau

ceva) drept (singurul) răspunzător, drept (singurul) făptaş (cu scopul de a se sustrage unei acuzaţii):

Turcul... da toată vina pre Albaza pașea. (MIRON COSTIN)

Acolo – în maturul Corp – onorabilul stâlpnic nu a contestat doar adevărul denunţărilor d-lui Moldoveanu, nu, le-a confirmat, ridicând un colţuleţ al vălului de pe scabroasa afacere, voind însă a arunca vina pe altul. (MIHAI EMINESCU)

[…] *toată vina pentru pierzarea lor o aruncă în spinarea nevestelor; pe care-l întrebi de ce a ajuns aici: „femeia" și iar „femeia".* (I. L. CARAGIALE)

A da (sau **a pune, a aduce, a-i băga** cuiva) **vină** (sau **vina**) sau (înv.) **a băga** (pe cineva) **în vină,** (reg.) **a**(**-i**) **băga** (cuiva) **de vină** (Înv.) **=** A formula o acuzaţie (împotriva cuiva):

Băgat-au în foc de viu pre vlădica Gheorghie, de au ars, dându-i vină de sodomie. (GR. URECHE)

Ce vină-mi pui? (MIHAIL SADOVEANU)

Mă așteptam să mă ieie la rost – aș fi fost bucuros dacă ar fi făcut-o – să-mi bage vină la ceva, să vină să-mi poruncească mai știu eu ce. (ION LĂNCRĂNJAN)

A face (cuiva) **o vină din...** (sau **pentru...**) **=** A considera o manifestare a cuiva drept reprobabilă; a face (pe cineva) răspunzător (pentru...):

I-a făcut o vină din plăcerea de-a dansa. (LIVIU REBREANU)

Pentru Sofron Vesbianu nu mai găsea acum decât vorbe disprețuitoare: mormoloc, piston, cantalup, chameau [cămilă], *și aproape îi făcea vină Zoei că-l suportă ca bărbat* […] (CEZAR PETRESCU)

A fi de vină = A fi susceptibil de acuzaţie; a constitui factorul determinat, cauza (unui rău):

Mă cerți mereu, dar nu sunt eu de vină,/ Ci numai ochii, – ochii tăi, vecină, –/ Că ți-am făcut potecă prin grădină... (G. TOPÎRCEANU)

Nici eu, nici tu nu ești de vină. (AL. VLAHUȚĂ)

Nu este el de vină... El este o victimă a neglijenții altora. (I. L. CARAGIALE)

A fi vina (cuiva) sau **a purta vina =** A-i reveni (cuiva) (în mod exclusiv) responsabilitatea unei situaţii sau a unui fapt (care constituie obiect de imputare):

I-au dat acelui agă Dumitrașco Vodă o mie de lei dzicând și turcul aga că a lui vină este, căci au mas pre câmpu. (ION NECULCE)

Ştiam noi bine că renegaţii poartă vina tuturor persecuţiilor noastre… (LIVIU REBREANU)

A găsi (sau **a afla** cuiva) **vină =** A stabili culpabilitatea (cuiva); a atribui (cuiva) o faptă reprobabilă:

Cum să-i găsească vreo vină când ea habar n-are ce-i lumea, când ar fi fost în stare să se mărite cu Ion al Glanetaşului, dacă nu i-ar fi tăiat-o dânsul? (LIVIU REBREANU)

Nici noi nu am aflat vină în ,,Omul" acela. (IOAN VICTOR PICA)

Bată-l (sau **bat-o, bată-i** etc.) **vina =** Exprimă o dojană îngăduitoare, o nuanţă de simpatie:

La poliție nici gândeam,/ La poliție, bat-o vina!/ Că ea e toată pricina […] (I. L. CARAGIALE)

– Ei! bată-te vina să te bată!... Auzi dumneata, neiculiță, drăcia dracului! ce i-a dat lui Tartorul pân cap: zor-nevoie, la plimbare de-a călare!!... (IDEM)

– Ptiu ! bată-te vina, unchiule, cu tot Archaeusul tău... (MIHAI EMINESCU)

Din (sau **de, pentru,** reg., **pe**) **vina** (cuiva sau a ceva) = Din cauza atitudinii, a comportării etc. (cuiva):

Eu vă port în suflet, plămădiți în sânge,/ Și din vina voastră mi-e zidit păcatul. (OCTAVIAN GOGA)

VINDE

A vinde (ceva) **pe sub mână =** A vinde ceva clandestin:

Reclamă foarte bună, să te vândă pe sub mână zețarii. (PETRU POPESCU)

Întreb la derută, mirat că nu e coadă, nu mi se răspunde – ce se vinde, se vinde pe sub mână. (VATRA, 1998)

A vinde (cuiva) **gogoşi** (sau **braşoave**) **=** A spune (cuiva) minciuni*:*

Vă vinde gogoşi şi staţi cu gura căscată să-l ascultaţi. Oameni în toată firea. (TUDOR POPESCU)

Culmea, rușii – dușmanii lor de moarte, îi tratară cu respect; occidentalii le vindeau brașoave și-i ademeneau cu tot felul de promisiuni […] (IOAN T. LAZĂR)

A vinde (sau **a scoate la vânzare**) **cu toba** (sau **la tobă**) (**bunurile cuiva**) sau **a umbla cu toba** sau **a**(**-i**) **bate toba** (sau **în tobă**) (cuiva) **=** A vinde la licitaţie publică bunurile cuiva:

Îl vânz cu toba. (BARBU DELAVRANCEA)

Perceptorul... umblă din casă în casă cu toba. (ZAHARIA STANCU)

A vinde castraveţi (sau **pepeni, apă, gogoşi, flori**) **la grădinar** (sau **la sacagiu, la gogoşar**) **= a)** A da cuiva un lucru din care are din belşug. **b)** A încerca să înşeli sau să dai lecţii cuiva care este mai şiret sau mai învăţat decât tine:

– Taci, dragul meu urâcios, i-o reteză Mihail. Vrei să vinzi castraveți la grădinar? (PANAIT ISTRATI)

[Agatocle Leuștean] *Avea un zâmbet ca o cimilitură și în fundul ochilor lui strălucea o rază de pricepere care parcă-ți zicea: Degeaba, prietene, nu umbla să vinzi castraveți la grădinar!* (NICOLAE GANE)

Şi mai vârtos/ Minciuna are şi ea pe unde să trece./ Povestea ăluia:/ Umblă la grădinar crastaveţi să vânză,/ Şi lui de dânşii îi este acră rânza. (ANTON PANN)

Auzi tu! Mă scoli din pat cu noaptea-n cap, te invit la o ţuică şi tu-mi vinzi gogoşi. (VIRGIL TĂNASE)

A vinde la licitaţie = A vinde celui care plăteşte mai mult:

Se vând la licitaţie nişte mobile vechi a unui mare berbant. (I. L. CARAGIALE)

A vinde pe sub masă (Arg.) **=** A vinde marfa preferențial, favorizând anumiți clienți:

Nu poți vinde o companie precum CFR Marfă pe șest, pe sub masă. (https://www.obiectivdesuceava.ro/)

A vinde pielea ursului din pădure sau **a vinde pielea ursului în târg şi ursul în pădure** ori **tocmeala în târg şi ursul în crâng** ori **nu vinde pielea ursului înainte de a-l ucide =** A conta pe un lucru înainte de a fi sigur că îl poţi obţine:

Pe limba vânătorească, în cazul de față, s-ar zice că autorul articolului Convorbiri din Revista contimporană a vândut pielea ursului, pe când ursul juca încă prin pădure. (AL. ODOBESCU)

Apoi i se păru că se cam grăbește a împărți pielea ursului din pădure. Întâi să vadă cum se vor întoarce lucrurile și întâmplările. (LIVIU REBREANU)

Asta e curat negustorie pe pielea ursului care se află în pădure. (MIHAI EMINESCU)

Vinde pielea ursului în târg și ursul în pădure. (ANTON PANN)

A vinde (sau **a cumpăra**) **la darabană.** v. **darabană.**

A(**-şi**) **vinde** (sau **a cheltui, a bea**) (**şi**) **pielea** (**de pe el**) **=** A vinde (sau a cheltui, a bea) totul:

O să-ţi bei pielea de pe oase. (BARBU DELAVRANCEA)

A-i vinde (cuiva) **pontul.** v. **pont.**

A-şi vinde (**şi**) **pielea** (sau **cămaşa**) **de pe el** (sau **de pe sine**) **=** A da tot (pentru a scăpa de o anumită situaţie sau pentru a realiza un anumit lucru); a nu mai rămâne cu nimic:

Stăpânul său o duce în chefuri şi petreceri şi jocuri de cărţi, uneori îşi vinde şi cămaşa de pe el. (D. R. POPESCU)

Pascalopol e bogat, e bătrân, prin urmare îşi dă cămaşa de pe el ca să pună mâna pe Otilia, care umblă după avere. (G. CĂLINESCU)

A-și vinde scump pielea (sau **viața**) = A lupta cu înverşunare, provocând neajunsuri mari adversarului, chiar dacă nu sunt speranţe de izbândă finală; a-l face pe adversar să plătească scump victoria:

Oi căuta și eu să-mi vând pielea cât se poate mai scump, ca să nu-mi pară rău pe ceea lume c-am fost înșelat. (NICOLAE GANE)

Dacă vreunul apuca vreo sabie, își vindea scump viața. (C. NEGRUZZI)

Găsim noi un cotlon din care să ne vindem scump viața. (MIHAIL SADOVEANU)

A-şi vinde sufletul (**diavolului** sau **necuratului**) **= a)** A pactiza cu diavolul, trădând credinţa creştină:

Tata a plâns și pentru mine, trist că Puica nu ne înțelesese și, umilit, că bănuia un gând josnic tocmai el, Puișor, ce ar trece prin foc și și-ar vinde sufletul diavolului, fără șovăială, numai s-o vadă iar sănătoasă. (G. M. ZAMFIRESCU)

Eu voi continua să mă rog pentru tine și copiii tăi, căci Victor al tău și-a vândut deja sufletul necuratului. (VASILE SUCEVEANU)

b) A face orice compromis pentru a obţine ceva; a fi total lipsit de scrupule:

Pentru o para își pune ștreangul de gât./ Pentru bani își vinde sufletul. (ANTON PANN)

Cum am cumpărat-o, aşa o vând. v. **cumpăra.**

Cum (sau **cu cât**) **se vinde?** = Ce preț are? Cu cât se plătește?:

Mă dusei miercurea-n târg/ Să văz boii cum se vând. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Nu-mi vinde el mie marfă. v. **marfă.**

VINDEC

A nu-şi vedea vindecul (Reg.) = A înceta să mai spere în vindecarea unei boli îndelungate; a nu se mai vindeca:

Nu te scălda pe vremea asta, că te-mbolnăvești de nu-ți mai vezi vindecu. (GH. CIAUȘANU)

VINDECA

A se vindeca cu zamă de clopot (Mol.) **=** A fi muribund:

[…] *limbutul afemeiat „trage clopotele", în timp ce muribundul are nevoie doar de „zeamă de clopot" spre a se vindeca iremediabil.* (LAURENȚIU RĂDVAN)

Mi-a spus: – Mă băiete, îmi cam vâjâie capul și mă duc la doctor. Simt că mă vindec numai cu zeamă de clopot! (http://cristivasile.ro/folositi-tratamente-naturiste/)

VINDIC

A merge pe vindig = A merge în calitate de oaspete (la o petrecere):

Hust era o cetate demult, în vremurile bătrâne/ Și Pintea Viteazu o poruncit acolo... că toț domnii să meargă acolo să-l aștepte c-a me[rge] *el pe vindig*. (POP.)

VINERI

A avea multe vineri = A avea multe zile de trăit:

Bietul Moroi! Spune tu, dacă mai are multe vineri pe pământ. (BARBU DELAVRANCEA)

A îndruga de Vinerea Mare (Pop.) = A vorbi foarte mult:

Îndrugă de Vinerea-mare. (I. C. HINȚESCU)

Parcă mănâncă numai vinerea = Se spune despre un om slab la trup:

Ce credeți că mi-ți văzu?... Un bătrân... slab și pipernicit și cocoșat, de parcă mânca numai vinerea. (P. ISPIRESCU)

VINOVAT, -Ă

A da vinovat (**morţii**) (pe cineva) sau **a se da vinovat =** A (se) denunţa; a (se) osândi:

Deaca văzu cu multe munci... că nu-l poate îndupleca, l-au dat vinovat să i se taie capul. (DOSOFTEI)

A nu fi vinovat (Îvr.) **=** A fi fără păcat; a fi desăvârşit:

Când știi bine că nu sunt vinovat și că nimeni nu mă poate scăpa din mâna Ta? (BIBLIA)

A se face vinovat de... = A avea o atitudine reprobabilă, manifestată prin...:

Acel stat s-ar face vinovat de cea mai mare crimă politică. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

Popşa Ioan, fără profesiune, originea socială chiabur, arestat, se face vinovat de crimă de răzvrătire […] (CAMELIA IVAN DUICĂ)

VINOVĂŢIRE

A fi în vinovăţire = A fi pasibil de pedeapsă:

Mă cufund în propriul meu orgoliu şi mă sufoc în infinita mea nemulţumire. Mă înec în teamă şi vinovăţire, iar frica dă târcoale pretutindeni. (https://www.slideshare.net/)

VIOLENŢĂ

A face violenţă unei fete (Liv.) **=** A viola:

Interesant pentru caracterul zmeilor este că aceștia nu fac violență fetelor, care, nevrând să-i ia de bărbați, le cer câte în lună și în soare. (G. CĂLINESCU)

VIOREA

Limpede ca (sau **cum e**) **vioreaua** (D. apă) = Foarte limpede, ca lacrima:

De aci [Făt-Frumos] *plecă iar înainte și dete peste... o mulțime de fântâni cu apa limpede ca vioreaua și rece ca gheața.* (NICOLAE FILIMON)

VIPERĂ

A tresări ca muşcat de viperă = A tresări cu violenţă:

În aceeaşi clipă Ana tresări ca muşcată de viperă. Simţi că nădejdile ei de fericire se risipesc şi că ea se prăvale iar furtunos în aceeaşi viaţă nenorocită. (LIVIU REBREANU)

Codin se răsuci în loc, ca mușcat de viperă, strică într-o clipă cele trei corturi […] (PANAIT ISTRATI)

VIRA[1]

A da (sau **a trage**) **vira** (Mun.) **=** A ridica năvodul din apă:

[...] *să tragă de ea când pontoanele vor face vira. Cu toată viteza, înainte!* (PETRE MIHAI BĂCANU)

VIRA[2]

A vira de bord (Nav.) =A schima direcţia de mers pentru a primi vântul din bordul opus:

Atunci am putut vedea ce viață grea duc marinarii pe corăbiile cu pânze când e vremea rea și au vântul contrar, când pe tot minutul trebuie să vireze bord, mânuind pânzele cu frânghile ude. (ION ROMAN)

VIRGULĂ

A nu modifica (sau **a nu schimba**) **o virgulă** sau **fără a modifica** (sau **a schimba**) **o virgulă =** (A reproduce un text) cu cea mai mare exactitate:

Să se observe că noi n-am modificat o virgulă în textul lui Erodot. (B. P. HASDEU)

În realitate, nu se va schimba nicio virgulă din textul inițiatorilor. (RADU CARP)

VIRTUTE

În virtutea = În baza..., în temeiul..., în conformitate cu...; ca urmare...:

Puterea lor, rațiunea lor de a fi este tocmai aceasta; în virtutea unui alt principiu nu pot exista. (MIHAI EMINESCU)

Ție mă adresez în virtutea funcțiunilor și darului meu de preot. (I. L. CARAGIALE)

VIS

(**A fi**) **de vise rele** sau (**a fi**) **urât ca toate visele** (Reg.) = (A fi) foarte urât:

Ce-a ieşit a fost de vise rele: s-au repezit la telefoane zeci de indivizi dornici să se audă la radio [...] (ROBERT TURCESCU)

A nu fi de vise rele (Reg.) = A merita să fie luat în seamă; a avea preţ:

Afacerea aia – m-am gândit eu – nu-i de vise rele. (D. UDRESCU)

A nu-i trece (cuiva ceva) **nici** (**măcar**) **prin vis** sau **a nu-şi închipui** (cineva ceva) **nici prin vis** (D. situaţii, întâmplări) = A provoca o mare uimire cuiva; a constitui o surpriză extrem de plăcută pentru cineva:

Dar va veni o zi în care o uşoară suflare a pieptului acestei ţări va spulbera toată pleava din Bizanţ, în care nici prin vis nu va trece generaţiilor viitoare că un C. A. Rosetti a fost posibil măcar pe pământ românesc. (MIHAI EMINESCU)

Oi să am capele...,/ Rochii de Paris!/ Şi cai şi trăsură/ Care nu-mi trecură / Nici măcar prin vis. (VASILE ALECSANDRI)

Într-o duminecă de toamnă.../ Vezi, ca prin vis mi-aduc aminte... (OCTAVIAN GOGA)

A-şi vedea visul cu ochii = A-şi (sau a i se) îndeplini o mare dorinţă; a (a i se) realiza tot ceea ce şi-a propus:

Dumnezeu a fost îndurător şi l-a luat la sine înainte de a-şi vedea visul cu ochii [...] (MIHAI EMINESCU)

Fourier a murit fără a-şi vedea visul cu ochii, nu s-a învrednicit să ridice cel mai mic falanster. (ION GHICA)

Mi-am văzut visul cu ochii, de-acum pot să mor ferice!/ Astăzi lumea ne cunoaşte. (VASILE ALECSANDRI)

– Asta, îi zisei, e drept mulţumire că te-am făcut să-ţi vezi visul cu ochii, mergând la Arnoteni. – După ce m-ai purtat şase luni cu zăhărelul. Şi dacă aţi mers, de partea cui a fost câştigul, a mea ori a dumneavoastră? (MATEIU I. CARAGIALE)

Visuri (sau **vise**) **plăcute! =** Urare adresată unei persoane care urmează să se culce:

Acum te rog să dormi în colţul d-tale, fiindcă eu am ajuns. Visuri plăcute! (DUILIU ZAMFIRESCU)

[...] *dar fiindcă adineaori ai emis câteva idei nu-mi retrag hotărârea de a te trimite în ţară cu un tren special, să-ţi fie somnul lin şi să ai vise plăcute...* (IULIA BLAGA)

VISA

A visa (sau **a umbla după**) **icre verzi** (Reg.) = A dori lucruri imposibil de realizat:

Gazda îl povăţui să ia pe seama lui o tocitoare de bani din care îi lăsase să se apuce şi el de ceva şi să nu mai umble ca un pierde-vară după icre verzi. (P. ISPIRESCU)

A visa cu ochii deschişi = A fi într-o stare de reverie:

Visa cu ochii deschişi să fugă în lume cu noua sa dragoste. (CRISTIAN SĂILEANU)

Probabil că unul dintre noi visa cu ochii deschişi sau cineva făcuse o glumă proastă şi lansase zvonul unui prânz de pomină cu carne la discreţie. (ALEXANDRU TEODORESCU)

A visa deştept (Pop.) = A avea halucinaţii:

Locuitorii râdea de dânsul, ca de unul ce aiurează sau visează deştept, iară el, supărat, plecă înainte, fără a băga de seamă că barba şi părul îi albise. (P. ISPIRESCU)

Am ajuns ca un năuc, visez deştept, nu mai ştiu ce fac când mă uit la ochii tăi. (IDEM)

Nici în vis n-ai visat = Se spune despre ceva (care pare) neverosimil:

Nu, că e ciudată lumea asta!... Vezi câte nici în vis n-ai visat. (DUILIU ZAMFIRESCU)

Unde te visezi? = Unde crezi că te afli?:

Unde te visezi de umbli cu porcii după tine? (ION CREANGĂ)

Când nici nu visezi (sau **când cu gândul nu visezi**) = Pe neaşteptate:

E un suflet acru, în stare să se răzbune când nici nu visezi. (LIVIU REBREANU)

Când nici nu visa... numai iată că se trezește cu dânsa. (ION CREANGĂ)

Când cu gândul nu visează,/ El în cursă o să cază. (ANTON PANN)

VISTAVOI

A veni fără vistavoi (Înv.) = A veni (undeva) pe neaşteptate:

Oricum ar fi, pica tot timpul fără vistavoi, îi frângea braţul şi îi ardea cel puţin un picior în fund [...] (DUMITRU CRUDU)

VISTĂ

La prima vista = La prima vedere:

Paganini... esecuta la prima vista acele dificultăți și convinse pe adversarii săi despre prodigioasa sa abilitate. (NICOLAE FILIMON)

VITEZĂ

A-şi face (**o**) **viteză** (Reg.) = A-şi lua elan:

Cân ș-o făcut calu o viteză, o fo pi fântână. (OVIDIU BÎRLEA)

A băga pe cineva în viteză. v. **băga.**

Dă-i viteză! (Fam.) = Porneşte în grabă! Mergi mai repede! Acţionează energic!:

Ce mai aștepți, ia rucsacul și dă-i viteză, că te ajung din urmă (ION LAZU)

VIŢĂ

A căuta pe viţă, pe sămânţă (Mun.; fig.) **=** A căuta cu multă atenţie ceva pierdut:

Drept aceea, fiecare dintre noi chiar astăzi trebuie să plece în lume să caute câte o viţă şi sămânţă de oameni [...] (SIMION FLOREA MARIAN)

A fi de viţă plaviţă (sau **de viţă veche**). v. **plăviț.**

A fi de viţă şi sămânţă = A fi de neam ales:

Dintre atâţia, când toţi sunt de viţă şi sămânţă, cum focul negru să te legi de unul? (POP.)

A lucra (pe cineva) **în foi de viţă** (sau **pe la spate**) (Pfm.) = A unelti împotriva cuiva cu multă şiretenie, fără ca cel vizat să simtă:

Toată lumea își amintea cum îl „lucrase în foi de viță" pe Tudor Vladimirescu... în acele luni din 1821. (CAMIL PETRESCU)

Te-au lucrat... Aista-i cuvântul cel adevărat! Te-au lucrat și-mi pare rău!... (CEZAR PETRESCU)

Dar serviciile secrete i-au lucrat în foi de viţă. (MARIAN OPREA, VIOREL PATRICHI)

Cornea fusese lucrat de Berzovici pe la spate și ajunsese acolo nevinovat! (MARCEL SECUI)

Lucrătură în foi de viță = Uneltire abilă (împotriva cuiva):

Pentru dânsa... lucrătura în foi de viță și acele mici jocuri de ațâțare și de ispitire... erau numai mofturi și fasoane. (MATEIU I. CARAGIALE)

Pe viţă, pe sămânţă (Fig.) **=** Tuturor, fără excepţie:

Agiutat-au cu bani în prețu cărții ca să le fie pomană pă viță, pă sămânță, până a șepte sămânță. (NICOLAE IORGA)

VIŢEL

A înjunghia (sau **a tăia**) **viţelul cel gras** (Liv.) **=** A da o petrecere îmbelşugată în familie, mai ales în cinstea întoarcerii cuiva:

Eu, tată, am plecat și te rog să nu fii supărat, căci dac-aş fi rămas n-ai fi tăiat acum viţelul cel mai gras. (G. TOPÎRCEANU)

Fără îndoială, albit de bătrânețe, va fi pierdut mult din îndărătnicia trecută; va avea cuvinte mai bune pentru el; îl va primi ca pe un fiu rătăcit, va tăia vițelul cel gras. (GIB I. MIHĂESCU)

(Cu parafrazarea expresiei) *Spune-i că tatăl său a uitat totul și că-l așteaptă cu brațele*

deschise. Vor tăia împreună vițelul cel gras. (ION VINEA)

A sta (sau **a se uita, a rămâne**) **ca viţelul** (sau **ca vaca, boul**) **la poartă** (**pe la poartă**) **nouă** = **a)** A sta sau a se uita, a rămâne uimit, nedumerit, dezorientat, perplex în faţa unei situaţii noi sau neaşteptate; a nu putea să reacţioneze în niciun fel în faţa unei situaţii (noi sau neaşteptate):

Insul face ochii mari, de vițel la poartă nouă și nu se mai recunoaște – nu mai știe care-i el, cel adevărat! (G. M. ZAMFIRESCU)

Ce-o să urmeze în asemenea caz? Dacă Luca nu, după cum se holbează la ea ca vițelul la poartă nouă, cine? (CONSTANTIN BANU)

Acela, descumpănit, se uita ca vițelul la poarta nouă. (IRINA CIUBOTARU)

b) A fi complet neștiutor într-un domeniu, a nu reuși să înțeleagă o anumită chestiune:

Ce te uiţi la mine ca viţelul la poarta nouă? Nu ţi-e clar ce este o legendă; (TEODOR MAZILU)

A trăi ca viţelul la oraş = A duce un trai plin de lipsuri şi de greutăţi:

Cui nu-i place să trăiască ca găina la moară!/ Însă,/ Nevoia îl face să trăiască ca vițelul la oraș. (ANTON PANN)

Nevoia îl face să trăiască ca vițelul la oraș. (I. C. HINȚESCU)

Vițelul de aur (Cu aluzie la idolul pe care l-au venerat vechii evrei la poalele muntelui Sinai) **=** Adorația, cultul bogăției, al banului:

Acea lepră imorală de greci n-o putea scoate decât Cuza din țară. Îngăduitorii de mai târziu n-ar fi pătruns niciodată în mizeria morală a acelor sectari ai vițelului de aur. (MIHAI EMINESCU)

VIU, VIE

(**A fi** sau **a rămâne**) **mort între vii =** (A fi sau a rămâne) ca şi mort:

Eu, – a continuat dânsul, – de când mi-am pierdut feciorul, sunt un mort între vii. (VADIM GUZUN)

(**A fi**) **mai mult mort decât viu** = A fi istovit, epuizat (de boală, de frică etc.):

[…] *haiducul prinse să râdă, îl cinsti cu o palmă bine așternută peste obraz, pentru ca altă dată să nu mai poarte degeaba pistoale la drum, și, după ce-i luă arma și punga, își căută de treabă, lăsând pe bietul Leuștean mai mult mort decât viu.* (NICOLAE GANE)

Până am ajuns eu, se isprăvise bătaia, povesti dânsul familiei nerăbdătoare, urcând în pridvor. A lăsat-o mai mult moartă decât vie, biata fată… Am văzut-o. Ţi se frânge inima. (LIVIU REBREANU)

În stare de completă nesimțire, a fost aruncat în poarta școalii, unde l-au găsit, a doua zi dimineața, oamenii de serviciu, mai mult mort decât viu. (I. L. CARAGIALE)

A (**se**) **băga** (sau **a duce**) (pe cineva) **de viu în mormânt** (sau **în pământ**) **=** A (se) omorî:

Caută pe cel care a pus în mormânt pe părintele tău. (MIHAIL SADOVEANU)

Ăștia vroiau... să-i ducă de vii în pământ. (CAMIL PETRESCU)

(Pex.) A necăji foarte tare pe cineva:

Aceste erau de ajuns... s-o vâre-n groapă pe biata babă. (ION CREANGĂ)

A (**se**) **îngropa** (sau **a înmormânta**) **de viu = a)** A (se) retrage într-un loc anume, întrerupând legăturile obişnuite cu lumea:

Am pomenit de felul cum marele meu prieten pusese cu vreo cincisprezece ani înainte capăt lungii lupte în vălmășagul căreia îl aruncase mohorâta lui zodie și cum se îngropase de viu. (MATEIU I. CARAGIALE)

Mai bine mă voi îngropa de vie într-o mănăstire și-mi voi plânge în singurătate nenorocirile mele, decât să primesc a fi soția celui mai necinstit dintre ciocoii lui Caragea. (NICOLAE FILIMON)

Mă socoteam îngropat de viu și mă gândeam la moarte. (PANAIT ISTRATI)

b) A nimici:

Mă-ngroapă frații mei de viu!/ Legat de dânsa, eu să ştiu/ Că am urâtei drag să-i fiu? (G. COȘBUC)

c) (Arg.) A băga în buzunar ceea ce s-a furat.

A fi mort de viu = A fi foarte slab; a fi foarte bolnav:

Colo-n umeda-i pustie,/ Ca-n sicriu,/ Te-ai simți pe vecinicie/ Mort de viu. (MIHAI EMINESCU)

A ieşi (sau **a pieri, a se duce**) **dintre** (ori, pop., **de printre**) **vii =** A muri:

De îndată însă ce Mircea dispăru dintre vii, rivalitatea între urmaşii lui şi acei ai fratelui său Dan ieşi la iveală. (A. D. XENOPOL)

Ca să pier dintre cei viii, alesesem ziua în care împlineam douăzeci și trei de ani. (MATEIU I. CARAGIALE)

A jupui de viu (pe cineva)**.** v. **jupui.**

A lua (**şi**) **de pe** (sau **de la**) **viu** (ori **vii**)**, şi de pe** (ori **de la**) **mort** (ori **morţi**) **=** A fi lacom:

Şi părintele Isaia, în loc să umble morţiş, ca alţi popi, după cerşitorit, luând şi de pe viu şi de pe mort, să aibă cu ce se împopoţona, el, dimpotrivă, zicea că este de altă părere, şi anume: „Decât să dai de pomană la calici sâmbătă, mai bine ceva de băut mahmurilor, marţa...” (ION CREANGĂ)

A mânca (pe cineva) **de viu** (sau **fript**) = A nimici, a răpune, a doborî pe cineva; a chinui pe cineva:

Te mănânc fript, rătane! Spune drept. Ori i-ai prins şi ţi-a dătără parale. (ANTON BACALBAŞA)

Cu nevastă-mea, mizerabile! Te-am mâncat! (I. L. CARAGIALE)

[GULIŢĂ:] *Săracul de mine!... îi în stare să mă mănânce de viu.* (VASILE ALECSANDRI)

M-ai mâncat friptă, fecior de lele ce mi-ai fost! (P. ISPIRESCU)

Nemții... m-ar mânca de viu. (G. BARIȚIU)

A naşte (sau **a făta**) **pui vii** (D. animale) **=** A se înmulţi în mod caracteristic mamiferelor:

N-ai învăţat la şcoală că... mamiferele nasc pui vii, pe care-i alăptează? (D. R. POPESCU)

A şterge (sau **a rade**) (pe cineva) **dintre vii** (ori **din cartea viilor**) sau **a se cura de cărţile viilor** (Înv.) = A omorî:

Șteargă-să den cartea viilor, şi cu drepţii să nu să scrie. (BIBLIA)

Să se cure de cărţile viilor [...] (CORESI)

A tăia (sau **a da, a trage**) **în carne vie.** v. **carne.**

A-i lua (cuiva) **pielea** (sau **a jupui** pe cineva) **de viu = a)** A pedepsi aspru pe cineva; a fi fără milă faţă de cineva:

La locul unde se împietrise frate-său, păţi ca dânsul; fiindcă nu voi să dea ascultare rugăciunilor ce-i adusese vulpoiul, ci voia să-l prinză ca să-i ia pielea. (P. ISPIRESCU)

b) A pretinde de la cineva mai mult decât poate da; a-i lua cuiva tot ce are:

Dar nu-i de glumit, boieri d-voastră, căci vor să ne ieie şi pielea de pe noi!... Şi noi să ne lăsăm aşa, ghiojghioare, să ne despoaie?... (VASILE ALECSANDRI)

A-l mânca (pe cineva) **viermii de viu.** v. **vierme.**

Îţi vine să-l (sau **s-o**) **mănânci de viu** (sau **de vie**)**.** v. **mânca.**

Mort de viu = a) (D. oameni) Epuizat din punct de vedere fizic; lipsit de tărie sufletească, de fermitate morală:

Ce am de-alege oare din seaca-vă ființă?/ Ce foc făr a se stinge, ce drept fără să-mi minţă,/ O, oameni morți de vii. (MIHAI EMINESCU)

b) (Olt.; d. țesături, obiecte de îmbrăcăminte etc.) Care este putred sau rărit.

Mort între vii = Ca şi mort:

Tu ești ca neoamenii: mort între ghii. (GLIGORE M. JIPESCU)

Morţii cu morţii, viii cu viii. v. **mort.**

Nici cu viii, nici cu morţii = Se spune despre un bolnav care nici nu moare, nici nu se însănătoşeşte*:*

El trăia acum nici cu viii, nici cu morţii. Aştepta din minut în minut să fie dus la moarte. (P. ISPIRESCU)

Viu sau mort sau **ori viu, ori mort =** În orice stare s-ar afla, în viață sau mort, cu orice preț:

Pentru ei ori viu, ori mort,/ Tot una face. (G. COȘBUC)

Misiunea mea, de pe urma căreia îmi câştig existenţa, este aceea de a te captura, viu sau mort. (AUREL CĂRĂȘEL)

VIVAT

A face viva (Olt.) = A toasta:

Ștefan Vodă ce grăia?/ – Beți boieri și nu prea beți,/ Mâncați de vă săturați,/ Mâine-n ziuă vă sculați.../ Dar boierii n-asculta,/ Începea viva de făcea. (POP.)

VIZAVI

A(-şi) face vizavi (Fam.) = **a)** A sta în poziţii opuse:

I-a întrevăzut în compartimentul vecin, făcându-și vizavi: bărbatul corpolent din cale afară...; femeia uscată ca o scândură. (CEZAR PETRESCU)

b) A forma o pereche la dans.

VIZITĂ

A fi în vizită (cu cineva) = A avea relaţii de prietenie cu cineva; a se vizita reciproc:

De asemenea subdirectorul Gavrilescu, superiorul lui Ionescu, cu ale cărei fete Liliana era în vizită și prietenie, dar fără a fi în vizită cu familia. (LIVIU REBREANU)

Familiile nu erau în vizită. (GH. BRĂESCU)

A întoarce vizita = A răspunde printr-o vizită la o alta primită anterior:

Când un preot se ivește pentru întâia oară în comuna sa, el este vizitat, dacă nu de cătră toți, cel puţin de o mare parte a poporenilor săi. Datoria lui este ca să le întoarcă această vizită, întrând în căsuțele poporenilor, cari se vor simți foarte onorați prin astă manieră părințească și obligatoare. (I. L. CARAGIALE)

Ce să mai asculte aceleaşi clevetiri ale cucoanelor bătrâne când ar avea atâtea de vorbit cu el? Şi fiindcă de mult trebuia să întoarcă vizita unei prietene, a ieşit repede. (LIVIU REBREANU)

VLAŞTINĂ

A-şi face vlaştină (Reg.) = A-şi petrece timpul:

Cutare și face vlaștină mai mult la noi. (STUDII și CERCETĂRI de LINGVISTICĂ, 1979)

VLĂDICĂ

De la vlădică până la opincă. v. **opincă.**

VOCE

A auzi voci (Rel.) **=** A percepe un mesaj mistic pe cale auditivă; a avea halucinaţii auditive:

Iar aud voci!... Te pomeneşti c-o să-l aud şi pe Dumnezeu spunându-mi cine-a fost Bekenbauer! (D. R. POPESCU)

Eu, măi frate aud voci, îmi răspunde el, că dacă n-aş auzi n-aş fi aici, n-aş fi nebun! (EMIL BOȘCA-MĂLIN)

A fi în voce = A fi în bună dispoziţie vocală:

Tenorul era în voce. (I. L. CARAGIALE)

A ridica vocea = A vorbi, a răspunde cu un ton ridicat, răstit; a protesta:

O singură clipă să nu fim expuși curiozităților grosiere, să ne putem mișca, să putem ridica vocea fără teamă. (CONSTANTIN STERE)

Și pe neașteptate ridică vocea […] (TITUS POPOVICI)

Cine îndrăznea să cugete sau să ridice vocea în contra dorințelor președintelui cu deplină putere al ambelor Principate? (ION GHICA)

VODĂ

A lăsa pe vodă departe = Li se zice celor mândri și țanțoși:

De întâlnea vrun om călare, pe drum, întreba: departe-ai lăsat pe vodă, voinice? (ION CREANGĂ)

A mânca (**din**) **pita lui vodă.** v. **pită.**

A nu-i păsa nici de vodă =A nu se teme de nimeni:

El nici de vodă nu se teme, zice. El se suie în munte și puțin îi păsa. (MIHAIL SADOVEANU)

A se plimba (sau **a umbla**) **ca vodă prin** (sau **în**) **lobodă** (Pfm.) = A umbla fără griji (dându-şi importanţă):

– Ce te primbli așa ca vodă prin lobodă? îmi zise Mihăiță, ieșindu-mi fără veste înainte la o cotitură de uliță. (NICOLAE GANE)

Nu da o dată cu sapa-n ţarină şi cu capra se plimba prin târguri ca vodă prin lobodă, până ce incepură sătenii a-l pizmui şi a-i zice pe faţă […] (CRISTEA SANDU TIMOC)

– Nu prea mă pricep la vampiri, dar nu se odihnesc și ei? Că doar n-or să umble ca vodă prin lobodă toată vremea. (STELIAN ȚURLEA)

Parcă eşti vodă (Irn.) = Se spune unei persoane care se consideră importantă:

Țară-a sfârșelii și-a sfâșierii, parcă ești Vodă cel rupt de cămile. (https://www.literaturadeazi.ro/)

VOI

A nu (**mai**) **voi să audă de cineva** sau **de ceva.** v. **auzi.**

A nu voi să audă (**de...**) **=** A respinge categoric:

Take Ionescu continua să transmită în ţară că „nimeni nu voia să audă de integralitatea Banatului”. (ANASTASIE IORDACHE)

Unii dintre mai marii armatei au propus bombardarea muntelui cu ajutorul aviației, dar cei din fruntea partidului nici nu voiau să audă de așa ceva. (MIRCEA CRĂCIUN)

A nu voi să ştie (sau **să cunoască** pe cineva) **de... =** A refuza să recunoască autoritatea cuiva:

Nici nu mai voia să se mute, nu mai voia să deie faţă cu dânsa, nu mai voia să ştie de dânsa: nu mai voia nimic; (IOAN SLAVICI)

A voi (cuiva) **binele** (sau **bine**) **=** A dori să i se întâmple cuiva lucruri plăcute; a ajuta pe cineva; a fi binevoitor cu cineva:

Era un tiran rău, nu voia binele nimănui, se îmbăta zilnic, dar era credincios suveranului său ca nimeni altul. (FELIX ADERCA)

N-am înţeles niciodată de ce unii dintre oamenii cu care discutam, şi care îmi voiau binele sau care mă simpatizau, erau plini de găuri negre [...] (MATEI VIȘNIEC)

A voi cuiva răul (sau **rău** ori **rele**) **=** A dori să i se întâmple cuiva lucruri neplăcute; a duşmăni pe cineva:

[…] *pentru că aveam impresia că îmi voia răul şi că toţi din jurul meu îmi voiau răul, dar chiar şi aşa nu mi-ar fi trecut prin cap una ca asta*. (MARIN MĂLAICU-HONDRARI)

VOIE

(**A fi** sau **a se lăsa, a lăsa** etc.) **în** (sau **la**) **voia** (**cuiva** ori **a ceva**) sau (rar) **la buna voia** (cuiva) **=** La bunul plac, la dispoziția cuiva, la cheremul cuiva sau a ceva; supus puterii, capriciilor cuiva sau influenței a ceva:

Războiul, pacea, viiața și moartea, și avearea tuturor supușilor lor, era numai la însăși voia lor. (DIMITRIE CANTEMIR)

A aduce (sau **a abate**) (pe cineva) **la voia** (sau **voile**) (cuiva) = A supune (pe cineva) dorinței, plăcerii cuiva:

Nu a putut niciodată,/ La voie-și să mă abată. (ANTON PANN)

A face (**pe** sau, rar, **în**) **voie** (ori **voia**) (cuiva) sau **a sluji voia** (cuiva) = A îndeplini voința, hotărârea (cuiva):

Să părăsească voia diavolului și să facă iară voia lui Dumnedzău. (VARLAAM)

Dumnezeu ni l-a trimis pe el; și Dumnezeu știe ce face… eu trebuie să fac voia lui. (I. L. CARAGIALE)

Să ne năpustim în pădure… așteptând să se facă pe urmă voia lui Dumnezeu. (MIHAIL SADOVEANU)

A face voie de nevoie şi haz de necaz = A manifesta bună dispoziţie, deşi este silit să facă (să suporte) ceva neplăcut:

Negustorul nostru, de voie, de nevoie, făcea haz de necaz! (CRISTEA SANDU TIMOC)

Um! râde împăratul, făcând voie de nevoie și haz de necaz. (POP.)

Face voie de nevoie şi haz de necaz. (TEODOR FLONTA)

A fi la voia cuiva = A fi la cheremul, la discreția cuiva:

Sunteți în mâna și la voia măritului Padișah. (MIHAIL SADOVEANU)

A fi pe o voie cu cineva (Reg.) = A fi de acord cu cineva:

Abia acum el a fost pe-o voie cu vecinul de peste drum.

A împlini voia (sau **voile**) **cuiva =** A îndeplini dorinţele, poruncile cuiva:

Pe toți câți nu-mi împlinesc voile în casă, îi împung cu ghionți. (ZAHARIA STANCU)

El nu știa cum să facă... ca să împlinească voia acelui împărat. (P. ISPIRESCU)

Eu pentru dragostea ta aş fi dat prin foc şi prin apă, ca să-ţi fac voile, şi tu pentru mine atâta lucru să nu faci. (IDEM)

A încăpea în voia cuiva (Îvr.) **=** A-i fi îngăduit cuiva ceva:

Măcar de-are a face neștine bani cât de buni..., nu va putea să încapă în voia nemărui, pentru să fie certat mai puţin, decât că are a fi făcut bani răi. (PRAVILA, 1814)

A intra în voia cuiva sau **a afla voia la cineva** (Îvr.) **=** A obţine bunăvoinţa cuiva, a obţine îngăduinţa, indulgenţa cuiva:

Despre acest lucru pot să scriu aceasta pe scurt Puternicei Tale, că atunci când Voevodul Petru a aflat voia Puterniciei Tale, a făcut numaidecât mare risipă în toate comorile […] (DOCUMENTE PRIVITOARE la ISTORIA ARDEALULUI, MOLDOVEI și ȚĂRII ROMÂNEȘTI)

A lăsa (**pe cineva** sau **ceva**) **în voia** (sau **în voile**) **lui** (**ei** etc.) = Liber, independent, nesupravegheat; de capul lui (ei etc.):

Pre toți îi las în voia lor. (CORESI)

Pe mine nu m-o răbdat inima să-i las în voia lor, că tot eu aveam să-i caut pe urmă prin meleaguri, că eu îs la boi, la amândouă părechile. (EM. GÎRLEANU)

A lăsa pe cineva în voie. v. **lăsa.**

A nu ieși din voia (cuiva) = A nu se supune dorinței cuiva:

Și aice a slujit Ion Săracul cu credință… neieșind niciodată din voia stăpânului său. (IOAN SLAVICI)

A nu(-i) ieşi cuiva din voie = A îndeplini dorinţa, gustul cuiva; a nu se abate de la cuvântul cuiva:

Apoi îi era frică de dânsa, aşa că niciodată nu-i ieşea din voieşi când ea se răstea, el, cu capul plecat, sta într-un colţ şi nici un cuvânt nu auzeai din gura lui. (POP.)

Măgarul, în scurt, nu-i ieșea ciobanului din voie. (COSTEL PRICOPIE)

A nu-i fi cu voie (sau **în voie**) **=** A nu-i conveni:

Și nu-i era cu voie să vie împărăția la Camenință […] (ION NECULCE)

A nu-i ști (sau **a nu-i înțelege**) **nici voia, nici nevoia** (Reg.) = Se spune despre cele care nu-și comunică, gândurile, sentimentele, intențiile:

Mă ţineam şi de scârbă şi de râs, că aşa mă învăţase pe mine tata: să nu-mi arăt nimănui, nici voia, nici nevoia. (ARTUR GOROVEI)

Să trăieşti, moș Sandu, și Dumnezeu să te ţie cât de mult între noi, că zău aşa îmi place mie, dar nu unul de aceia căruia tot îi ninge şi-i plouă, și nu-i ştii voia, nici nevoia […] (SĂMĂNĂTORUL, vol. 5, 1906)

A se da după voia cuiva = A face aşa cum îşi doreşte, cum vrea cineva:

Nu părintele face după voia feciorilor, ci feciorii se dau după voia părinţilor. (POP.)

A sta în voie bună (Rar) **=** A fi bucuros:

Era noapte, era lună,/ El cu capii împreună/ Sta la masă-n voie bună. (GH. TEODORESCU KIRILEANU)

A umbla (sau **a se lăsa, a merge, a fi purtat**) **în voia cuiva** (sau **a ceva**) = A umbla, a se lăsa după dorința, după capriciul, după placul cuiva:

Încalecă și se lasă în voia calului, unde o vrea el să-l ducă. (ION CREANGĂ)

Barcă mică, sprinteoară,/ Mergi în voia întâmplării/ Ca o lebădă ușoară. (VASILE ALECSANDRI)

A(-i) intra cuiva în voie, (rar) **a intra în voile cuiva =** A satisface toate dorinţele, gusturile cuiva:

Şi numai în câteva zile aşa se schimbase, încât nu o mai cunoşteai; din rumenă şi veselă ce era, ajunsese de se ofilise şi nu-i mai intra nimeni în voie. (P. ISPIRESCU)

Era un boier poznaş, căruia nu prea putea să-i intre în voie oricine. (IDEM)

Cum văd eu, d-ta prea intri în voia supușilor. (ION CREANGĂ)

A(-i) veghea voia (sau **voie**) (cuiva) (Înv.) = A favoriza, a avantaja (pe cineva); a părtini (pe cineva):

Era un om groznic: nu veghe nimărui voia. (ION NECULCE)

A(-şi) face voie (sau, înv., **voia**) **rea =** A (se) întrista; a (se) enerva:

Atunce să mâhni și făcu voie rea foarte. (VARLAAM)

Stăpâne, zise atunci calul, de-acum înainte, ori cu capul de piatră, ori cu piatra de cap, tot atâta-i: fii odată bărbat şi nu-ţi face voie rea. (IDEM)

A(-şi) face voie bună = A (se) înveseli; a (se) distra:

Dar în zadar toate, frate-său cel mijlociu era supărat, nu-i venea nicidecum să-şi facă voie bună. (I. POP-RETEGANUL)

În mijlocul unui sat îi veni pofta să să mai ospăteze, ca să vază şi alţii ce domneşte ştie el trăi. Şi-şi face voie bună, uitând de toate supărările de până atunci. (IDEM)

A-i fi (**cu**) **voia** (**să...**) (Înv.) = A dori (să...):

Ștefan Vodă l-au întrebat: Ce ți-i voia, mă? (ION NECULCE)

A-i fi cu (sau **în**) **voie** (Înv., rar, îcn.) **=** A-i conveni; a-i fi pe plac:

Nu-i era cu voie să vie împărăția lui Camenița. (ION NECULCE)

A-i fi cu voia să... (Pop.) = A dori să...:

Puteți sta și mai mult; puteți sta chiar la mine, dacă vi-i cu voia și vi-ți împăca. (CALISTRAT HOGAȘ)

A-i fi cuiva pe voie sau **a fi pe voia cuiva =** A fi pe placul, pe gustul cuiva:

Îi înduplecă îndată pe ea a o asculta,/ Și ca să-i facă pe voie începură a cânta (ANTON PANN)

La dânsa s-a gândit lotrul când s-a făgăduit lui vodă să-i facă pe voie și la ea s-a și dus [...] (P. ISPIRESCU)

A-i fi voia rea (sau **amară**) (Îvr.) **=** A fi trist, a fi îndurerat:

Vai că voia mi-i amară/ Că m-am streinat de ţară. (DAN ZAMFIRESCU)

A-i fi (cuiva) **voia** (**să...**) = A dori, a voi, a-i plăcea (cuiva) să... :

Are o coastă de drac într-însa, care trebuie scoasă numaidecât, dacă ți-i voia să ai femeie cum trebuie. (ION CREANGĂ)

Este o ceară moale pe care o întorc cum mi-e voia. (C. NEGRUZZI)

Cui i-e voia să nu moară,/ Pună plosca subsuoară;/ Cui i-e voia să trăiască./ Plosca să n-o părăsească. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A-i strica cuiva voia, (îvr.) **a i** (**se**) **strica** (cuiva) **voia, a-şi strica voia =** A (se) indispune; a (se) întrista:

Vădzându-l mazâlimea că-i de neam prostu, li să stricară tuturor voia, că nu le era cinste să margă la gazda lui. (ION NECULCE)

Acum, dacă părinţii se învoiesc, se declară că dânşii nu strică voia fetei şi deci atârnă numai de la dânsa. (SIMION FLOREA MARIAN)

A-şi alege (sau **a-şi afla**) **voia ochilor** (Reg.) = A-şi alege ce preferă:

La fântână la izvor se-ntâlnește dor cu dor, se sărută până mor și fac voia ochilor. (POP.)

A-şi face voia (cu cineva) = A batjocori, a silui, a viola (pe cineva):

Ea acasă să ducea,/ Nici la horă nu ieșea./ Arnăutu mi-o căta,/ Mi-o căta și n-o găsa,/ Să dusă-n casă la ea,/ Cânili mi-o necăjea/ Și-și făcu voia cu ea. (POP.)

A-şi face voia (pe cineva) (Reg.) = A se răzbuna (pe cineva):

Mi-am făcut voia pe el.

A-și face (sau **a face cuiva**) **voie bună** = A fi vesel (sau a înveseli pe cineva):

De când trecui dealu-ncoace,/ Voie bună nu-mi poci face. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A-și face (sau **a face cuiva**) **voie rea** = A se întrista (sau a întrista pe cineva):

Las', jupâneșică, nu-ți face voie rea, că are să fie cât se poate de bine. (ION CREANGĂ)

Căci, dac-ai sta să faci voie rea de toate, zău, ar trebui de la o vreme s-apuci câmpii! (IDEM)

Fugi, cucule, de-acolea,/ Nu-mi mai face voie rea,/ De jale nu-mi mai cânta [...] (TUDOR PAMFILE)

A-și face sau (înv.) **a-și umple voia** = A-și satisface dorințele, poftele, capriciile:

Bea și mânca,/ Voia-și făcea,/ De nimeni nu grijea. (ȘEZĂTOAREA, IV)

Împlându-și voia, ce-au dorit au dobândit. (DOSOFTEI)

Părere de rău ca atuncea n-au mai simțit acești soți în viața lor, că nu putură să-și facă voia. (P. ISPIRESCU)

Cu toată voia = Insistent, cu tot dinadinsul, din tot sufletul:

Să scoață pre Matei Vodă să pusese cu toată voia. (MIRON COSTIN)

Toate aceste câte s-au scris mai sus sunt poftele mele cu toată voia mea, şi poftesc şi rog pe toţi prietenii mei să fie aceste tocmele stătătoare [...] (DUMITRU STĂNESCU)

Cu voia (cuiva) sau **de** (**bună**) **voie,** (reg.) **cu de-a voia** = Intenționat, dinadins:

Ieșirea mea de acolo n-a fost cu voia mea. (ANTIM IVIREANUL)

De voie, de nevoie (rar**, de silă**) sau **ori de voie ori de nevoie, cu voie** (sau **ori, și**) **fără voie, ori cu voie, ori fără voie, cu voie, cu voia,** (sau) **fără voia** (cuiva) = Fie că-i place, fie că nu-i place; mai mult în silă decât de bunăvoie; constrâns de împrejurări; vrând-nevrând, silit:

De voie, de nevoie trebui să se scoale. (ION CREANGĂ)

Slut, neslut, ai să fii a mea de voie, de nevoie. (VASILE ALECSANDRI)

De voie, de nevoie, trebui să se ducă acolo, căci ochii nu-i dase în geană de nu știu cât timp. (P. ISPIRESCU)

După voie sau **după voia** (cuiva), **pe voie, pe voia** (cuiva), (înv., rar**)** **până la voie** = Pe placul sau pe gustul cuiva; la libera alegere:

Și cercetă Hristosu după voia părintelui curați să ne facă. (CORESI)

Evreii Sfânta Scriptură după voie tâlcuiesc. (DIMITRIE CANTEMIR)

E voie = Este permis, este îngăduit:

La Securitate e voie să te închini. (N. STEINHARDT)

Fără (**de**) **voie** sau **fără voia mea** (ori **ta, sa** etc.) **=** Involuntar, neintenționat, din greșeală:

Literatura și politica însă... are de datorie a fi totdauna în adevăr, căci erorile, și cele fără de voie, fac a înapoia populii și îi ruină. (I. HELIADE RĂDULESCU)

Fie voia ta sau **facă-se voia ta** (Bis.) **=** Să se îndeplinească hotărârea ta:

Facă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pământ. (BIBLIA)

– Bine! grăi feciorul de împărat cam cu jumătate de gură. Să fie pe voia ta; (IOAN SLAVICI)

În (sau, rar, **la**) **voie** sau **în voia** (cuiva), **în toată voia, în voie bună,** (pop.) **în voia cea** (**mai**) **bună,** (reg.) **de** (sau **din la**) **voie, în dragă voie** **=** Liber, nestingherit; după dorință; ușor, fără efort; încet, fără grabă:

Că era țara stânsă de dese războaie/ Și nu putea stăpâni domni-n bună voaie. (DOSOFTEI)

Lasămu-i să meargă în bună voie,/ Că noi avem a spune și de-alte. (ION BUDAI-DELEANU)

În voia cea bună = Fără nicio grijă, fără teama de a greși; cu certitudine:

Căci nu erau mai mult decât două săptămâni de când se măritase ea după Ițic sau mai bine ar fi să zic, în voia cea bună, că se măritase Ițic după Malca. (ION CREANGĂ)

Chiar acum aș putea să te omor, în voia cea bună, dar mi-i milă de tinerețele tale. (IDEM)

În (sau, rar, **la**) **voie** sau **cu toată voia** = În libertate, în largul lui, nestingherit:

Își descheie haina să poată respira în voie. (JEAN BART)

Rădea pe Sandu, fecioru-său, un flăcău roșcovan, c-o țâră de musteață subt nas, băietan spătos, zdravăn, crescut în voie. (I. MIRONESCU)

Dar de pe la Grumăzești încolo moș Nichifor... a început a lăsa iepele mai la voie. (ION CREANGĂ)

Nu-i voie (sau **nu e voie**) **=** E interzis:

Nu e voie să suni. (I. L. CARAGIALE)

La poștă sau la gară (și-n orice loc murdar)/ E obligat tot omul să scuipe-n buzunar,/ Că pe podea nu-i voie decât în caz de boală. (G. TOPÎRCEANU)

Voi și nevoi (Înv., rar) = Bunăstare, liniște, belșug alternând cu lipsuri, sărăcie și greutăți:

Patru sute de ani trecut-au peste țară întovărășiți de voi și nevoi. (NICOLAE GANE)

Voia la mine (**la dumneata** etc.) **ca la banul Ghica** **=** Se spune când se acordă cuiva libertatea de a acţiona conform voinţei sale:

Voia la dumneata ca la banul Ghica! Nu știi tu, mă! că de n-ar fi nu s-ar povesti, mă! (ION GHICA)

Nu mi-am urât zilele ca să mă otrăvesc. – Voia la d-ta, vecine. (C. NEGRUZZI)

– Voia dumitale, a răspuns banditul salutând militărește, cu palma dreaptă la frunte. (MIHAIL SADOVEANU)

Voie bună! **=** Formulă de urare şi de salut; bunăvoinţă:

– Sănătate și voie bună de la Lică Sămădăul! zise el îndrăzneț. Ți-a lăsat vorbă să ne dai să mâncăm și să bem; (IOAN SLAVICI)

Voie vegheată (Înv.) = Bunăvoință; (pex.) protecție, favoare, hatâr:

Un lucru mai ales întoarse spre dânsul voia vegheată a sultanului, adică mărinimoasa predare a unei comori de 130000 galbeni. (AL. ODOBESCU)

VOINŢĂ

A face voinţa cuiva = A satisface dorinţele, poftele cuiva:

Mă voi sili ca să-ți fac totdeuana vroința dumitale. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

Te rog, fă ș-a mea voință/ Nu ieși seara-n uliță. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A fi (sau **a lăsa, a rămâne**) **în** (sau, rar, **întru** ori **la**) **voinţa cuiva** (Înv.) **= a)** A fi (sau a lăsa, a rămâne) la dispoziţia cuiva:

Se întâmpla asemenea că țăranii erau în voința stăpânului lor, și aceasta se numea clacă nehotărâtă. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

b) A fi (sau a lăsa, a rămâne) la latitudinea cuiva:

Să fie lăsat în voința iei să-și facă trei lucruri pentru mireasă. (OVIDIU BÎRLEA)

c) A fi (sau a lăsa, a rămâne) supus puterii abuzive a cuiva*:*

Iată că ne lăsăm întru a ta voință cu cea mai adâncă și zmerită încredințare. (SIMION MARCOVICI)

VOLTA

A da volta = A rostogoli sau a răsturna spre a fi rostogolit un buştean cu ajutorul ţapinelor:

Uită-te bine la balaurul de colo și dă-l volta. (STUDII și CERCETĂRI de LINGVISTICĂ, 1979)

VOLUM

A fi tipărit (ori **publicat**) **în volum** ori **a tipări** (sau **a publica**) **în volum =** A aduna într-un volum scrieri de dimensiuni reduse apărute în diverse publicaţii periodice:

Pe când artistul era cu mintea bolnavă, s-a făcut în opera lui publicată în volum îndreptări, purgări și omisiuni cu desăvârșire arbitrare. (I. L. CARAGIALE)

O culegere a textelor respective a fost publicată în volum, în anul 2004, la Editura Amaltea, cu titlul „Ţara lui Papură Vouă”. (DĂNUȚ UNGUREANU)

VOPSEA

A (**nu**) **ieşi** (**bine**) **la vopsea** (Fam.) = A (nu) duce ceva la bun sfârşit:

Ariciul mirosi că n-o să iasă bine la vopsea, după graiul și foamea ce vedea el că arăta vulpea. (P. ISPIRESCU)

A ieşi altfel la vopsea (Îrg.) **=** A obţine un rezultat diferit faţă de cel aşteptat:

El într-un fel o ursea ș-altfel ieşi la vopsea. (ANTON PANN)

A ieşi la vopsea (Fam.) = A o scoate la capăt, a ieşi din încurcătură:

Ne mai socotim mâine, duminică. Om vedea atunci cum ieșim la vopsea. (ION PAS)

VORBĂ

(**A fi**) **ieftin la vorbă.** v. **ieftin.**

(**A fi**) **înțepat** (sau **pișcat**) **la vorbă.** v. **înțepat.**

(**A fi**) **scump** (sau **zgârcit, scurt,** reg., **strâns,** rar, **împuţinat**) **la vorbă** (sau, rar, **la vorbire, la grai**) **=** A fi necomunicativ, a fi tăcut:

Scump la vorbă, încet în mişcări, Gheorghe cobora în sat purtând întotdeauna o toporișcă pe brațul stâng. (DAN DAVID)

Directorul spitalului de alienaţi mintal, domnul Adrian Silvestri – un bărbat înalt, bine făcut, care avea mişcări lente, gesticula foarte puţin şi era zgârcit la vorbă […] (AURA CHRISTI)

Mi s-a părut prostălău; era scump la grai. (ZAHARIA STANCU)

(**I**)**auzi vorbă! =** Exprimă surprinderea faţă de afirmaţiile cuiva; exprimă indignarea faţă de afirmaţiile cuiva:

Iar postoronca de dascălul Simeon Fosa din Ţuţuieni, numai pentru că vorbeşte mai în tâlcuri decât alţii şi sfârcâieşte toată ziua la tabac, cere câte trei husăşi pe lună; auzi vorbă! (ION CREANGĂ)

Ea cum îl aude, luând furca, sare/ Ş-îl încarcă bine cu ea pe spinare,/ Strigând: – Auzi

vorbă! auzi fleac odată!/ Tocma un ca tine de min' joc să-și bată! (ANTON PANN)

– Auzi vorbă! întâmpină Petrea. Să cer punga când nu știu ce-i în ea? (IOAN SLAVICI)

– Auzi vorbă!... un frate nu vine la soră-sa cu gând bun... mai ales când n-a văzut-o de-atâta vreme! (NICOLAE GANE)

(**Să**) **fie vorba între noi** (sau **între noi fie vorba**) **=** Formulă adresată interlocutorului, care însoţeşte o observaţie confidenţială:

Pfeifer, printre contesele și baronesele care s-au pus sub aripa noastră protectoare... niște ţărance cu maniere de lăptărese, între noi fie vorba... n-ai remarcat, totuși, vreuna care să promită? (TITUS POPOVICI)

Acu, fie vorba între noi, eu bănuiesc că nici nu era al ei, ci a venit trimisă de altă cucoană care nu voia să se afle că are nevoie de bani și-și vinde bijuteria... (LIVIU REBREANU)

Fie vorba între noi, dai o lovitură. (G. CĂLINESCU)

A (**nu**) (**putea**) **fi** (sau, rar, **să fie**) **vorba** (ori, rar, **vorbă**) **de...** (sau, înv., **pentru**) = A (nu) se pune problema; a (nu) (putea) fi (în realitate, cu adevărat):

Dacă e vorba de mâncare, aș mânca și eu bucuros. (NICOLAE FILIMON)

În primul rând pentru că nici nu putea fi vorba să renunțe, să plece din vila de la Predeal. (EUGEN PATRICHE)

A (**nu**) **da** (cuiva) **pas la** (sau **de**) **vorbă** (Îvr.) **=** A (nu) permite cuiva să vorbească:

Parcă se pune la cioarbă/ Una-ntr-alta tot să soarbă,/ Asfel nu-ți dă pas de vorbă. (ANTON PANN)

A (**se**) **da în** (sau **la**) **vorbă** (cu cineva) (Îvp.) = A începe o discuţie:

Ne-am dat în vorbă despre multe,/ Ca niște liniștiți drumeți;/ Şi ne-am mărturisit în fine/ Din ce pricină suntem beți. (TRAIAN DEMETRESCU)

N-au întârziat mult, şi iată că au venit un drac la dânsul, şi punându-se lângă foc, s-au dat la vorbă cu Pepelea. (I. G. SBIERA)

A (**se**) **face de vorbă =** A (se) face de râs:

M-a făcut de vorbă prin sat cu minciunile lui. (ANTON PANN)

Te-or videa oaminii și m-or face de vorbă-n sat. (VASILE ALECSANDRI)

A aduce (sau **a deschide**) **vorba despre...** (ori **de...**) sau (pop.) **a lua** (cu cineva) **vorba** (despre ceva), **a se lua de vorbă** (cu cineva) (despre ceva)**.** v. **aduce.**

A arunca (cuiva) (**câte**) **o vorbă** (sau **două vorbe**) **=** A spune (cuiva) ceva în treacăt:

Apostol deschise portița. Scârțâitul țâțânilor făcu pe Boteanu să întoarcă îndată capul. Soarele îi umplu fața de lumină. Mai aruncă două vorbe în grajd și veni repede spre poartă. (LIVIU REBREANU)

Aruncase o vorbă unul dintre ţărani. (ION PAS)

A avea (sau **a da** ori **a prinde** etc.) **spor la vorbă** (sau **la limbă**) sau **a fi spornic la vorbă.** v. **spor.**

A avea o vorbă (sau **de vorbă**) **cu cineva** = A avea de comunicat cuiva ceva (secret); a urma să aibă o discuție lămuritoare cu cineva:

Lică îi spuse că are o vorbă cu arendașul. (IOAN SLAVICI)

Lăsați-mă pe mine cu el singur... Am eu o vorbă cu domnul acesta. (CAMIL PETRESCU)

A avea sământă de vorbă. v. **sământă.**

A avea vorbă asupra (sau **pentru, de**) **ceva** (sau **cineva**) (Îrg.) **=** A discuta despre cineva sau ceva; a aminti de cineva sau ceva:

Despre aceste a Annei Comninei cuvinte, și mai jos vom avea vorbă. (PETRU MAIOR)

A bate cu vorba departe = A face aluzie, a insinua:

Tot pe departe cu vorba tu bați. (G. COŞBUC)

A cădea cu vorba. v. **cădea.**

A călca vorba cuiva = A nu respecta sfatul cuiva:

Acum nu-i era lui pentru că trecuse pe pământul omului celui slut şi scârbos, ci îi era ciudă cum de să calce vorba tatălui său ce-i spusese cu grai de moarte. (P. ISPIRESCU)

Şi auzind fântâna că începe a urla, ea se temu de a-l scula, ca să n-o dojenească că i-a călcat vorba. (IDEM)

Făt-Frumos îl lăsă, căci făcuse jurământ să nu-i calce niciodată vorba. (NICOLAE FILIMON)

A căuta sămânță de vorbă. v. **sămânță.**

A cere vorba = A cere cuvântul:

Serascheru-arată planurile sale./ Pașii toți se-nchină și găsesc cu cale./ Apoi cere vorba domnilor români/ Şi-astfel le vorbeşte: – „Ce tăceți, voi, câini?” (D. BOLINTINEANU)

A cocoloși (cuiva) **vorba.** v. **cocoloși.**

A da (cuiva) **pricină de vorbă** (Pop.) = A da cuiva prilej de discuţie:

Când va veni Nicu să-i dai pricină de vorbă. (VASILE ALECSANDRI)

Şi fiindcă văzură că el nu le da pricină de vorbă, începură ei să-i vorbească şi să-l cam ia peste picior. (P. ISPIRESCU)

A face (ori **a da**) **vorbă** sau (reg.) **a lăţi vorba** (Pop.) = A răspândi, o știre, un zvon:

Vei fi luat măsuri să nu se facă vorbă. (NICOLAE GANE)

Sigismundă se bolnăvi la Brasiovă; în Moldavia se lăţi vorba că ară fi murită. (A. T. LAURIAN)

Aflu, deci, toate minciunile despre mine, aflu şi că sunt nebun, violent, încăpăţânat etc. Ferească Dumnezeu să fiu şi curvar! Ce s-ar mai lăţi vorba! (ADRIAN PĂUNESCU)

A face vorba (sau **vorbă**) **cu cineva =** A se înţelege cu cineva în vederea căsătoriei; (pex.) a se logodi:

,,Dacă-mi fac vorbă cu ea, am spus eu, o s-ajungem iar la cine știe ce povești...” (ION LĂNCRĂNJAN)

A face vorbele (sau **a pune vorbă**) ori **a băga vorbele la părinţi** (Reg.) = A peţi:

Ajunse și el la curtea unui alt împărat, carele asemenea avea o fată. Făcură vorba, și iute, iute se logodi și el cu dânsa. (P. ISPIRESCU)

A face (pe cineva) **de vorbă** = A face (pe cineva) de ocară, de râs, de pomină:

M-a făcut de vorbă prin sat cu minciunile lui. (ANTON PANN)

A fi în vorbă (cu cineva) = A fi în tratative pentru încheierea unui acord (de căsătorie, de afaceri etc.):

– Apoi daca este aşa, mie mi-ar fi voia să stric logodna cu năzuroasa aia de fată cu care sunt în vorbă, când aş şti că stăpâna mătăsăriei ăştia m-ar vrea. (P. ISPIRESCU)

Fă, Tito, voi știți că Polina era în vorbă cu alde Birică. Ei, acu' se mărită cu Stan Cotelici. (MARIN PREDA)

El fusese în vorbă cu o fată de la ei din cartier, cu Sana Heim […] (ION LĂNCRĂNJAN)

A fi lung la vorbă sau (reg.) **a fi cu vorbă multă =** A fi comunicativ; a fi vorbăreț:

Părintele era cam lung la vorbă. (I. L. CARAGIALE)

Dragostea din ce-i făcută!/ – Din omul cu vorbă multă./ Zice-o vorbă, zice două,/ Îndată-i dragostea nouă. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A fi pe (sau **la**) **o vorbă** (cu cineva) **=** A fi de aceeaşi părere cu cineva; a fi în înţelegere cu cineva:

Copilul era mai totdeauna pe-o vorbă cu părinţii săi.

A fi vorba (sau **vorbă**) **de... =** A forma obiectul discuţiei, al dezbaterii, a fi în discuție; a se pune problema:

Oare... nimeni n-a pomenit dacă le-au clădit dacii sau mai târziu romanii? Un lucru îl știi fără greșală, că e vorba de unul din aceste două popoare. (MIRON COSTIN)

Nu este vorba de mine. (NICOLAE FILIMON)

A fi vorba = A fi în discuţie:

Aici nu-i vorba de ce-i place unuia să facă. (I. L. CARAGIALE)

A constatat repede că era vorba de un subiect la care nu se gândise. (EUGEN PATRICHE)

A fi vorba să... (sau **nu e**) **vorbă** (sau **vorba**) ori **nu** (**mai**) **încape** (sau **poate încăpea**) **vorbă** = E de la sine înţeles; fără îndoială, e adevărat:

Acum încalte numai poate încăpea vorbă, era în completă mizerie. (I. L. CARAGIALE)

A ieşi cu vorba înaintea cuiva = A deschide vorba, discuţia; a contrazice pe cineva:

Cum erau să iasă ele cu vorba înaintea tatălui lor? (ION CREANGĂ)

A intra (sau, reg., **a se da**) **în vorbă** (cu cineva) (Pop.) = A lega relaţii de prietenie, de dragoste cu o persoană de sex opus:

Vara a trecut, a trecut și toamna și iarna, și-n primăvara următoare, înainte de-a da colțul – tot primăvara – am intrat în vorbă cu Parasca. (ION LĂNCRĂNJAN)

Văz eu, mă duc, mă dau în vorbă cu unul de la poartă cu o bandirolă roșie. (DINU SĂRARU)

A intra în vorbă (cu cineva) sau (reg.) **a se da în** (sau **la**) **vorbă** ori **a se lua în** (ori **la**) **vorbă** (cu cineva) **= a)** A începe o discuţie cu cineva:

După ce se îmbrăcă cu hainele cele bune, el se ţinu bine şi nu se mai uită asupra lui; apoi intrară în vorbă şi se isprăvi treaba cu bine. (P. ISPIRESCU)

N-au întârziat mult, și iată că au venit un drac la dânsul, și puindu-se lângă foc, s-au dat la vorbă cu Pepelea. (I. G. SBIERA)

Nu-l vezi tu pe Ghiță că e mereu pe gânduri, că nu se mai dă în vorbă cu noi? nu vezi tu că de câtva timp parcă nu mai suntem nevastă și bărbat? (IOAN SLAVICI)

b) (Pop.) A începe să aibă relaţii de dragoste cu o persoană de sex opus:

Intrând în vorbă cu dânsa, fata, bună mehenghe [(pop.) priceput, isteț, abil], *îi întoarce capul și Ipate vede că nu-i de lepădat.* (ION CREANGĂ)

c) A începe discuţii privind căsătoria:

Vara a trecut, a trecut și toamna și iarna, și-n primăvara următoare, înainte de-a da colțul – tot primăvara – am intrat în vorbă cu Parasca. (ION LĂNCRĂNJAN)

Miai al nostru intră în vorbă cu Aristița lui Bâzdoveică. (MARIN PREDA)

A intra în vorbă cu o fată. v. **intra.**

A încurca vorba. v. **încurca.**

A întoarce (sau **a înturna**) (cuiva) **vorba =** A riposta; a contrazice:

Îi întoarce vorba lui tată-său. (GH. CIAUȘANU)

Sluga asta îmi cam întoarce vorba... și am s-o pumnui. (IDEM)

[HORIA:] *Dacă s-ar cuveni, v-aş întoarce vorba*. (AL. VOITIN)

Nu întoarce vorba, *că alta spusei.* (ION LAZU)

A înţelege (sau **a pricepe**) **unde bate vorba cuiva =** A înţelege la ce face aluzie sau pe cine vizează cineva:

Ei! Acu înțeleg eu unde bate vorba lui! (I. L. CARAGIALE)

A înţelege (sau **a pricepe, a asculta**) **de vorbă** (**bună**) **=** A se conforma îndemnului, ordinului cuiva, fără nicio constrângere:

– Tâlharii ăştia nu pricep de vorbă, domnule prefect!... dacă continuăm aşa, riscăm

să fim atacaţi, domnule prefect!... Banditii îşi închipuiesc că ni-e frică de ei, domnule prefect! (LIVIU REBREANU)

Voi nu înțelegeți de vorbă bună? (IDEM)

A înţelege (sau **a pricepe, a vedea** etc.) **despre ce este vorba =** A înţelege care este realitatea, adevărul:

Au cerut apoi varză cu carne, dar prudent am aşteptat să le-o aducă întâi lor ca să văd despre ce e vorba. (CAMIL PETRESCU)

Când procesiunea coborî scările, vizitatorii văzură despre ce era vorba. (G. CĂLINESCU)

Cineva care nu înțelege despre ce este vorba, prezintă altuia care nu știe, ceva ce nu există. (OCTAVIAN LUPU)

A lăsa vorbă = A lăsa un mesaj; a anunţa ceva înainte de a pleca undeva:

Dacă sunteți plecați de acasă, lăsați vorbă unde să vă găsesc. (I. L. CARAGIALE)

– Sănătate și voie bună de la Lică Sămădăul! zise el îndrăzneț. Ți-a lăsat vorbă să ne dai să mâncăm și să bem; (IOAN SLAVICI)

A lega vorbe fără şir. v. **lega.**

A lua (cuiva) **vorba din gură = a)** A spune tocmai ceea ce voia să zică altul în clipa respectivă:

Mămuca, le luă cea mai tânără vorba din gură... nu face bine ce face. (ION CREANGĂ)

Fetele căscară gura să răspundă, dar muma lor le luă vorba din gură. (I. POP-RETEGANUL)

b) A întrerupe pe cineva, nelăsându-l să termine ce avea de spus:

Vru el să le spuie cine a fost broasca, dară nu-i deteră răgaz, căci îi luau vorba din gură, şi-l cam dedeau în tărbăceală cu graiuri care mai de care păcălitoare. (P. ISPIRESCU)

Năiță Lucean nu avu răbdare să-l lase să termine și-i luă vorba din gură. (DINU SĂRARU)

A lua (pe cineva) **cu vorba** (**înainte**) **=** A distrage atenţia (cuiva):

Nevestele... încep a-i lua cu vorba și a-i dezmierda. (ION CREANGĂ)

Te-am luat cu vorba și nu te-am întrebat ce vânt te aduce. (LIVIU REBREANU)

A lua (pe cineva) **cu vorba pe departe =** A aduce indirect un subiect în discuţie; a face aluzie; a insinua:

Îl luă cu vorba pe departe și cu un cuvânt subțire-l făcea să priceapă că are să fie fericit. (P. ISPIRESCU)

A lua altă vorbă (sau **a lua pe cineva înainte**) sau **a schimba** (sau **a-şi întoarce**) **vorba** = A nu lăsa pe cineva să vorbească, schimbând cu dibăcie subiectul unei discuţii:

Fetele atunci au luat altă vorbă, dar din inima lor nu s-a şters purtarea necuviincioasă a Spânului […] (ION CREANGĂ)

Lipovanul, liniştit şi zâmbitor, cuvios şi şiret, nu răspundea nimic, lua altă vorbă şi ajunse să se tânguiască de asprimele administraţiei cu privire la pescuitul în bălţi... (MIHAIL SADOVEANU)

A schimbat vorba, dacă a văzut că eu nu-l slăbesc de fel. (ION LĂNCRĂNJAN)

A lua vorba (sau **vorbă**) **=** A lua cuvântul:

Spânul..., luând vorbă, zise împăratului: Ei, moșule, ce mai zici? (ION CREANGĂ)

A luneca cu vorba. v. **luneca.**

A lungi vorba ori **a se lungi la vorbă, a se întinde la vorbă** (**lungă**) (sau **cu vorba**)**, a întinde** (**multă, atâta**) **vorbă** (**lungă**)**, a întinde vorba** (sau **vorbe**), **a o întinde la vorbă =** A prelungi inutil o discuţie:

Ca să nu lungesc vorba, hainele bărbătești și femeiești, din creștet până în tălpi, și alte nenumărate lucruri frumoase și scumpe, fără de mine nu se pot face. (ION CREANGĂ)

Dacă nu va fi gata podul, după cum dau poruncă, ce să mai întindem vorba, știți voi ce vă așteaptă! înțeles-ai, moșnege? (I. POP-RETEGANUL)

Ce să mai întind vorbe? Ileana se culcă și dormi boierește iar baba toarse în câteva minute tot inul […] (IDEM)

– Ei, da ce să mai lungim vorba. Să trăim și noi cu toții, să ne mângâiem la moartea altora. (PAVEL DAN)

Din toate cuvintele cele înțelepte ce ieșeau din gura ei plăcu împărătesei mai mult decât orice. Ce să întindem vorbă multă? (P. ISPIRESCU)

Tot mai rar s-aude-n noapte clopotul cum sună-n dungă./ Şi Gyulucă cu sutaşii tot mai stau la vorbă lungă. (CALICUL, XXXVII, nr. 8)

A nu asuda de vorba cuiva. v. **asuda.**

A nu avea (cu cineva) **cuvânt legănat** (sau **vorbă legănată**), **a nu fi vorbă legănată între….** v. **legănat.**

A nu ieşi din vorba (sau, rar, **din vorbele**) **cuiva** ori **a nu-i ieşi** (cuiva) **din vorbă =** A îndeplini întocmai ordinul, hotărârea cuiva; a se supune dorinţei cuiva:

Cu tot cei șaizeci de ani ai ei, Dora nu-i ieșea din vorbă și-i spunea și acum [...] (EUGEN LOVINESCU)

[...] *nimeni nu îndrăznea să iasă din vorba banului bătrânul și a fiului său Scarlat* [...] (ION GHICA)

Unde se află una ca asta? Cum să ieşim noi din vorba boierului nostru? (MIHAIL SADOVEANU)

A nu se potrivi la vorbă (Reg.) = A avea păreri diferite:

Nu ne potrivim la vorbă. (ANTON PANN)

A nu zice nici vorbă, nici poveste. v. **poveste.**

A nu-şi lăsa vorba (sau **cuvântul jos**) sau **a nu se lăsa de cuvânt.** v. **lăsa.**

A pune o vorbă (**bună**) **la...** (sau **pentru...**) **=** A interveni în favoarea cuiva:

Se gândea în taină că, în preajma judecății, va ruga pe ocrotitorii săi, subinspectorul și deputatul, să pună o vorbă bună pentru dânsul acolo unde trebuie. (LIVIU REBREANU)

Și deodată îmi reamintii zâmbetul straniu al lui Virgil Ionescu când mi-a făgăduit că pune o vorbă bună pentru mine. (IDEM)

– Dă-le, Doamne, ca să scapi de ei, grăi Sf. Petre, care pune totdeauna câte o vorbă bună pentru muritorii ce vin cu vreo rugăciune la tronul ceresc […] (IOAN SLAVICI)

A pune vorbe rele (Rar) = A face intrigi:

Mai mult, unii, pe care ni-i socotim prieteni, au pus vorbe rele între noi. (MIHAIL SADOVEANU)

Nemeșii îți tot pun vorbe rele... (CĂTĂLIN DUMITRESCU)

A purta (sau **a duce**) **vorba** (sau **vorbe** ori **vorbele**) **=** A colporta ştiri false, calomnioase:

Și dacă purta vorba din casă o făcea nici măcar din ticăloșie, ci din plictis, socotind că vizitele coanei Aristița mai zgâlțâie oleacă zilele mohorâte […] (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

A purta (sau **a duce, a ţine,** rar, **a aduce**) (pe cineva) **cu vorba** (sau **cu vorbele** ori, înv., **cu voroave**) **=** A înşela pe cineva, prin amânarea la nesfârşit a îndeplinirii unor promisiuni*:*

Se duce baba la-mpăratul, da' el tot o purta cu vorba, că nu-i era voia să-și deie fata după d-aiștia. (MIHAI EMINESCU)

De o lună ne poartă cu vorba. (CAMIL PETRESCU)

Ne-am tânguit vornicului Evghenie și pădurarilor, și ne tot poartă cu vorba. (MIHAIL SADOVEANU)

O vreme chiar se lăsă în nădejdea lui, şi el a tot amânat şi a cam dus-o cu vorba […] (RADU ALDULESCU)

Și tot l-au purtat cu voroave și nu i-au mai dat oaste, pănă ce i s-au tâmplat de au murit acolo la Moscu. (ION NECULCE)

A sări cu gura (**mare**) sau **cu vorba la** (sau **pe**) **cineva** (sau **asupra cuiva**). v.**sări.**

A scăpa o vorbă. v. **scăpa.**

A schimba (sau **a-și întoarce**) **vorba** ori (pop.) **a lua** (sau, rar, **a intra în**) **altă vorbă =** A schimba subiectul discuției:

Apoi Ilinca schimbă vorba, întreabă de tată-său, de ce mai e pe-acasă. (AL. VLAHUȚĂ)

Fetele atunci au luat altă vorbă, dar din inima lor nu s-a șters purtarea necuviincioasă a spânului. (ION CREANGĂ)

A schimba o vorbă (**-două**) sau **a schimba două** (**-trei** ori **câteva**) **vorbe =** A discuta (puţin) cu cineva; a discuta în grabă:

Zenobia, în poartă, căuta parcă pe cineva să schimbe o vorbă şi să afle amănunte. (LIVIU REBREANU)

Și apoi nu mai schimbară nicio vorbă. (IDEM)

Erau mulți ochii ce-o urmăriseră, și acum ochii aceștia toți erau îndreptați asupra mesei, unde dânsa schimba vorbe ce păreau foarte aspre cu muma ei cea de mulți cunoscută. (IOAN SLAVICI)

Să nu fie singur pe drum, să mai aibă omul cu cine schimba o vorbă. (POP.)

Să-i mai spun doar o vorbă-două și varvarei aieste de Tinca și, pe urmă, să ne vedem cu sănătate, când o fi soarele drept de-asupra capului. (EUGEN LOVINESCU)

A scurta (cuiva) **vorba** (sau **a i-o scurta**)**.** v. **scurta.**

A se ajunge (sau **a se afla**) **în vorbe** (sau **la vorbă**) (cu cineva) (Îrg.) **=** A cădea de acord cu cineva:

– Așa mai vii de acasă! grăi Petrea mulțumit. Acum ne mai ajungem la vorbă. (IOAN SLAVICI)

A se amesteca (sau **a intra**) (**nepoftit** sau **nechemat**) **în vorbă** (sau **în vorba altora**) **=** A interveni (în mod inoportun) într-o discuție:

Pe de lături, ca un câine la uşa bucătăriei, trage cu urechea şi Alexandru Glanetaşu, dornic să se amestece în vorbă, sfiindu-se totuşi să se vâre între bogătaşi. (LIVIU REBREANU)

– Muierile astea, se amestecă în vorbă un bătrân, ar trebui legate cu funia și aruncate peste o creangă. (PAVEL DAN)

Domnișoara Steriad se amestecase în vorbă și se uita lung la Manuela. (H. PAPADAT-BENGESCU)

A se băga în vorbă = A intra în vorbă:

Se băga iar în vorbă Ştiulete Constandin. (ION PAS)

– Păi așa, de discuție, ar fi cazul să nu te mai bagi în vorbă, dacă nu te întreabă cineva! (DINU SĂRARU)

A se depărta cu vorba = A se abate de la subiectul discuţiei:

Dar ia să nu ne depărtăm cu vorba și să încep a depăna firul poveștii. (ION CREANGĂ)

Se depărtau cu vorba de preocuparea tacită și spinoasă: ce e de făcut? (ION VINEA)

A se împiedica la vorbă. v. **împiedica.**

A se împinge cu vorba. v. **împinge.**

A se îneca în vorbă. v. **îneca.**

A se înnoda la vorbă (sau **la ceartă**) sau (tranz.) **a-și înnoda vorbele.** v. **înnoda.**

A se întinde cu vorba sau **la vorbă** (**la sfat, la cuvinte**) sau **a întinde vorba.** v. **întinde.**

A se întrece cu gluma (sau **vorba, deochiul, nebuniile, șaga**)**.** v. **întrece.**

A se întrece cu vorba (sau **a se înnădi la vorbă**) **=** A vorbi prea mult şi fără rost:

Botează vornicul, iar omul bun de gură se întrece cu vorba. (MIHAIL SADOVEANU)

Nu te prea întrece cu vorba, că nu-ţi şede bine. (ION CREANGĂ)

Şi se vede că prezenţa mea lucra deja asupră-le ca un leac de beţie, căci, plictisiţi de ei înşişi, s-au înnădit la vorbă. […] (ALEXANDRU SEVER)

A se lua cu vorba = A se antrena într-o conversaţie, uitând de treburi*:*

Nu ştiu cum s-a întâmplat, dar m-am luat cu vorba – de atâta vreme! – şi am uitat să mă prezint. (SÎNZIANA POPESCU)

În drum spre casă, ne-am luat cu vorba și ne-am urcat în metroul greșit. (https://www.vice.com/)

A se luneca cu vorba. v. **luneca.**

A se mâna în vorbe sau **a se mânca din vorbe** ori **a se tăia în vorbe** (Reg.) = A se ciorovăi:

Să se ieie amândoi la harță, să se se taie în vorbe ca-n săbii. (MIHAIL SADOVEANU)

A se prinde cu vorba (Reg.) = A promite, a (se) angaja la ceva:

C-așa m-am prins cu vorba: să-ți fac ce mi-i cere. (DUMITRU STĂNCESCU)

A se pune la (sau **pe**) **vorbă =** A se apuca de vorbit; a zăbovi cu cineva la discuţie:

Stăruința de a nu voi să fiu de alt neam decât român l-a făcut să uite toate preveninţele de cari era încunjurat, s-a pus la vorbă cu mine şi mi-a povestit viața lui la curtea lui Ali-pașa Tebedelen de la Ianina [...] (ION GHICA)

L-am poftit în curte, i-am dat un scaun și ne-am pus pe vorbă. (EUGEN BARBU)

A se ține de vorbă sau **a** (**-și**) **ține vorba** (**ori,** pop., **vorbele**) = A îndeplini promisiunea făcută, a-și respecta angajamentul luat:

Eu te mântuiesc, dar apoi de nu te ții de vorbă e vai de tine. (I. POP-RETEGANUL)

Mi-au mai făgăduit încă doi a se prenumera la novele, dar nu și-au ținut vorba. (G. BARIȚIU)

Cum îți plângi păcatele/ Că n-ai ținut vorbele? (JARNÍK-BÎRSEANU)

A sta (sau **a şedea**) **de** (ori **la,** înv., **în**) **vorbă** (cu cineva) sau **a se împreuna la vorbă =** A discuta (cu cineva); a petrece un timp discutând cu cineva; a tăifăsui:

Hai dă răspuns cucoanei, ori aşa, ori aşa, că n-are vreme de stat la vorbă cu noi. (ION CREANGĂ)

Într-o zi coconul Drăgan sta la vorbă, adică la taifas cu un favorit al său. (I. HELIADE RĂDULESCU)

A doua seară, după intrarea mea în colonia dovezilor sunătoare, stam la vorbă cu câțiva martori de deosebite vârste [...] (C. NEGRUZZI)

A sta de vorbă cu el însuși (Rar) = A monologa:

Un actor stă de vorbă cu el însuși. (MIHAI EMINESCU)

Autorul anonim stă de vorbă cu el însuşi, monologhează despre fericire şi nefericire în dragoste [...] (GH. VRABIE)

A sta la vorbele lui (lor etc.) (Îvr.) = A se ţine de cuvânt:

Sunt nestatornici, nu stau la vorbele lor, ci unele zic și altele fac. (RADU POPESCU)

A tăia (sau **a curma cuiva**) **vorba =** A întrerupe discursul cuiva:

– Nu știu, răspundea și cu asta îi tăia vorba. (IOAN SLAVICI)

Coana Catinca îi tăie vorba; (EM. GÎRLEANU)

Cu o lovitură scurtă în falcă îi curmă vorba şi, trăgându-l de umăr în odaie, închise uşa. (LIVIU REBREANU)

Dar nu apucă să zică mai mult, că Niculae-i curmă vorba. (I. POP-RETEGANUL)

A trimite (**cu**) **vorbă** (sau, rar, **vorbe**) **=** A transmite un mesaj:

I-au trimis adică o bâtă tăiată în strung, care era pe o formă de groasă la amândouă capetele și i-au trimis vorbă că ori gâcește care capăt e de la vârf și care de la rădăcină? ori să iasă cu el la bătaie. (I. POP-RETEGANUL)

Casa e goală. Soacră-mea o îngrijește… Dar trebuie să trimit vorbă acasă… (LIVIU REBREANU)

Nu să mă cheme ei, ca acum, cu actele pământului meu, și să-mi trimită el vorbă că n-am autorizație să fac pe pământul meu ce vreu eu […] (DINU SĂRARU)

A trimite (**cu**) **vorbă** (sau, rar, **vorbe**) ori (reg.) **a da cu vorba de cineva** (Reg.) = A înştiinţa pe cineva (de ceva), a transmite un mesaj (cuiva):

Îi trimit vorbă acasă peste drum. (I. L. CARAGIALE)

Trimise vorbă lui Midas că a făcut o faptă ce trebuie răsplătită. (P. ISPIRESCU)

A ţine (pe cineva) **cu vorba** (sau **cu minciuna,** (înv.) **cu cuvinte**)**.** v. **ține.**

A ţine la vorba sa. v. **ține.**

A veni (sau **a ajunge**) **la vorba** (**la vorbele** sau **la cuvântul**) cuiva**.** v. **veni.**

A veni vorba (sau, înv., **vorbă**) (**despre...** sau **de..., că...,** înv., **pentru...,** rar, **la...**) **=** A ajunge cu discuţia la un anumit subiect; a discuta (în continuare):

Omul bun n-are noroc; asta-i știută; rogu-te, să nu-ți fie cu supărare, drumețule, dar fiindcă a venit vorba de-așa, îți spun, ca la un frate, că din cruda copilărie slujesc prin străini, și încaltea nu mi-ar fi ciudă, când n-aș vra să mă dau la treabă, căci cu munca m-am trezit. (ION CREANGĂ)

La urmă, venind vorba de doine ardelenești, a cântat. (LIVIU REBREANU)

Din una, din alta, veni vorba că se duce în călătorie. (P. ISPIRESCU)

Şi fiindcă veni vorba de trădare, i-aş putea servi prietenului meu Kuky Kuzin o altă lecție de viaţă usturătoare. (NICHITA DANILOV)

A zice (sau **a spune**) **vorbă mare** (ori, rar, **vorbe mari**) (Pop.) = **a)** (Mai ales în construcții negative și imperative) A-și lua un angajament, a face o promisiune; a garanta, a jura:

Nu spune vorbă mare, întâmpină celălalt, noi nu putem calcula urmările unei înșelătorii atât de nevinovate. (ION VINEA)

b) A-şi lua un angajament; a vorbi demagogic:

[Preotul] *E tânăr și simte lipsa de a spune vorbe mari.* (PAVEL DAN)

[…] *dorea să calce pe pământul sacru în care plugul, răsturnând brazda, scoate la iveală osemintele eroilor noștri!… Vorbe mari!… Dar vorbe.* (DUILIU ZAMFIRESCU)

Vorba mare să nu o zici. (ANTON PANN)

A muta vorba (sau **cuvântul**) = A da o interpretare greşită celor spuse de cineva; a răstălmăci vorbele cuiva:

Încă sensibil, Traian se opri din discursul său despre sine şi mută vorba pe femeia de lângă el. (PAUL EUGEN BANCIU)

A(-i) scoate (cuiva) **vorbe** (**rele**) sau (reg.) **nume** (**rău**)**.** v. **scoate.**

A(-i) ieşi (cuiva) **vorbă** (sau **vorba** ori **vorbe**) = A se vorbi de rău despre cineva; a deveni subiect de bârfe:

O să-mi iasă vorba că torn statul în metale prețioase. (G. CĂLINESCU)

Cu siguranţă eşti invidiat şi totuşi nu ţi-au ieşit vorbe. Nu cred că simpla invidie a născut toate acestea. (SIMONA ANTONESCU)

– Copiliţă de la munte,/ Ce ţi-ai pus barşon [(reg.) catifea (roșie)] *pe frunte,/ Că ţi-or ieşi vorbe multe?* (ALEXIU VICIU)

A(-și) face vorbă (sau **vorbe**) **cu cineva** (Înv.) **=** A discuta cu cineva, a conversa; a se sfătui:

Au făcut Dumnezeu vorbă cu Moisi proroc. (ANONIMUL CANTACUZINESC)

A-i face (cuiva) **vorba** (sau **vorbă**) (cu cineva) (Pop.) = A mijloci cuiva o întâlnire, o relaţie cu o persoană de sex opus:

E cineva care te place... Vrea cu orice preț să-i fac vorba. (MATEIU I. CARAGIALE)

Era o fată de șaptesprezece ani... Îi făcuse un prieten vorba cu ea. (MARIN PREDA)

A-i fi vorba cu lipici. v. **lipici.**

A-i ieşi vorba din gură = A vorbi ce nu trebuie (fără să vrea):

Doamne, ce vorbă ţi-a ieşit din gură! ziseră cele două. Vrei să ne-aprindem paie în cap? Să ne zvârlă baba pe drum? (ION CREANGĂ)

A-i măsura (cuiva) **vorba cu îmblăciul.** v. **măsura.**

A-i scoate vorba (sau **vorbele, cuvântul**) (**din gură**) **cu cleştele** (sau **cu cangea, cu sfredelul**) (cuiva)**.** v. **cleşte.**

A-i țese vorba. v. **țese.**

A-i vorbi în vorbă (cuiva) sau **a-i da ajutor la vorbă** (cuiva) (Reg.) = A aproba pe cineva; a măguli pe cineva:

– Domnule, replică destul de scurt și de înfipt Năiță Lucean, nu era cazul să-i vorbesc omului în vorbă, ce, mă durea gura, mă punea el atunci să construiesc socialismul? (DINU SĂRARU)

– Păi nu vorbeam, domnule, cu omul, nu trebuia să-i vorbesc în vorbă ? (IDEM)

Altă vorbă = Altă problemă, altă situație, alt aspect al realității; altă treabă:

Dacă are protejatul meu vreun cusur, atunci altă vorbă. (I. L. CARAGIALE)

Aşa (**ne-**) **a fost vorba? =** Formulă prin care se reproşează cuiva că nu a respectat o înţelegere:

Aşa ne-a fost vorba? întrebau ei posomorâţi. Aşa ne-a fost vorba, să-l aduci pe-ăsta aici să scoată cuţitul?! (MARIN PREDA)

Păi, dom'le, aşa ne-a fost vorba? O să-mi facă maşina sită! (HARALAMB ZINCĂ)

Aşa (sau **cum**) **vine vorba** (sau, rar, **vorbirea**)**.** v. **veni.**

Aşa ţi-i vorba (Fam.) = Ăsta mi-eşti?:

La uşă s-a oprit, ca să adauge ameninţător: – Aşa ţi-i vorba? (GIB I. MIHĂESCU)

– Aşa ţi-i vorba? strigă popa, cătrănit la obraz de mânie. (G. TOPÎRCEANU)

A-şi auzi vorbe (sau **rău, multe** etc.)**.** v. **auzi.**

A-şi cântări (**bine**) **vorbele** (sau **cuvintele**)**.** v. **cântări.**

A-şi cumpăni vorbele. v. **cumpăni.**

A-şi deschide vorbele către cineva = A încredinţa (cuiva) un secret:

Deschizându-și ei vorbile cătră dânsul,.... acest turc, după ce le-a luat lor sfatul și gândul, îndată la domnu au mers și vicleșugurile lor pă deplin au arătat. (RADU GRECEANU)

A-şi face (**de**) **vorbă** (cu cineva) = A căuta prilej de discuţie (cu cineva):

Câte un mitocan cu capul lulea de vin își făcea de vorbă cu păreții și cu vântul. (MIHAI EMINESCU)

Arareori, când erau prea necăjiți ori prea învrăjbiți, oamenii își făceau vorbă cu Murășul, așa cum îți faci de obicei vorbă cu un părinte ori cu un frate [...] (ION LĂNCRĂNJAN)

A-şi lua (sau, înv., **a-și trage**) **vorba înapoi** (ori, reg., **îndărăt**) sau (reg.) **a-și întoarce** (ori **a-și schimba**) **vorba** = A-şi retrage vorba, făgăduiala făcută; a reveni asupra celor spuse, rectificându-le:

Împăratul, plin de mâhnire, iară îşi luă vorba înapoi, şi puse de a treia oară să treacă toată lumea. (P. ISPIRESCU)

Vasile, cu o luare şireată în privire, zise tacticos că el nu-şi ia vorba înapoi şi dă bucuros cele cinci locuri, pe ales. (LIVIU REBREANU)

Dar el avea legea vămilor lui şi nu-şi lua vorba înapoi. (VARUJAN VOSGANIAN)

A-şi lua seama la vorbă. v. **seamă.**

A-şi pierde şirul (**vorbelor**)**.** v. **pierde.**

A-şi trage vorba = A reveni asupra celor afirmate anterior:

Împăratul nu-şi poate trage vorba, trebuie să împlinească făgădaşul. (POP.)

În chestia cu Manasse, nu-mi retrag vorba: Fă pe dracu în zece şi pune mâna pe el şi mi-l trimite; (MIHAIL SADOVEANU)

A-şi ţine cuvântul sau **a se ţine de cuvânt** (sau **de făgăduială, de vorbă, de parolă, de jurământ**) sau **a(-şi) ţine** (sau (înv.) **a(-şi) păzi**) **cuvântul** (sau **făgăduiala, parola, jurământul, vorba**) sau **a rămâne de cuvânt.** v. **cuvânt.**

Ce mai (**atâta**) **vorbă** (**lungă**) **=** Se spune când vrem să scurtăm o relatare sau să punem capăt unei discuții:

Ce mai atâta vorbă lungă? Dintr-o păreche de boi m-am ales c-o pungă. (ION CREANGĂ)

Apoi, ce mai atâta vorbă!... veniți cu mine și eu vă voi da destule. (SIMION FLOREA MARIAN)

Ce mai atâta vorbă? = Să terminăm discuţia!:

– Ian taci, măi femeie, că biserica-i în inima omului, şi dacă voi muri, tot la biserică am să şed, zise tata; nu mai face şi tu atâta vorbă, ca fariseul cel făţarnic. În sfârşit, ce mai atâta vorbă pentru nimica toată? (ION CREANGĂ)

Dară dacă Măria-ta ai numaidecât lipsă de bani, apoi ce mai atâta vorbă? (SIMION FLOREA MARIAN)

Ce vorbă! = Se înţelege de la sine; bine spui:

Lipsa de voință. Ce vorbă și asta! Cine era vinovat de lipsa lui de voinţă? (DUILIU ZAMFIRESCU)

Când am primit noi la corp, erau oameni mai zdraveni, mai chipeși... Tot unul și unul!... – Tea..., ce vorbă! erau oameni ștrașnici. (MIHAIL SADOVEANU)

Cu alte vorbe, (rar) **cu o vorbă** sau **în puţine vorbe =** Exprimând acelaşi lucru altfel. În rezumat. Prin urmare:

Cu alte vorbe, cu alte întorsături, conul Tase ajunse tot acolo: tot ei, nimic ceilalți. (EM. GÎRLEANU)

După ce se împlineşte această ceremonie, întâi mitropolitul îl firitiseşte [a felicita] *pentru domnie în puţine vorbe şi îi sărută mâna* […] (DIMITRIE CANTEMIR)

Cu vorbă (sau **cu vorba**) **că... =** Zicând că..., sub pretext că...:

Bărbatul muierii se dusesse de-acasă cu vorba că vine a doua zi. (P. ISPIRESCU)

Sosi într-o brișcă un popă tânăr, necunoscut, cu vorba că a primit poruncă de la boier... să vie să-i facă sfeștanie și să-i boteze grajdurile. (VASILE VOICULESCU)

Cum vine vorba asta? sau **ce e vorba asta?.** v. **veni.**

Dacă (sau **fiindcă**) (**ţi-**) **e vorba** (**de-** sau **pe-**) **aşa** sau **dacă aşa ţi-i vorba =** Dacă situaţia se prezintă astfel:

Dacă ți-i vorba de-așa, ai să-ți rupi ciochinele umblând și tot n-ai să găsești slugă. (ION CREANGĂ)

Apoi, dacă aşa-i vorba, nu-mi rămâne decât să plec. (EUGEN LOVINESCU)

Dacă e vorba, (reg.) **când e vorba =** La o adică, la drept vorbind; de fapt:

Și dacă-i vorba, tot mai bine să-i fie nevastă decât țiitoare. (I. L. CARAGIALE)

– Hm… Apoi, dacă-i vorba, moșul lasă locul cui îi place. Dumnealui e stăpân pe el până trăiește. (PAVEL DAN)

Și, dacă-i vorba, chiar ofițerii erau geloși. (ANTON BACALBAȘA)

Despre (sau **de**) **ce e vorba =** (De obicei, în formă interogativă) ce este (de fapt, în realitate), ce se întâmplă:

Despre ce este vorba?... – Privește, te rog, mai cu băgare de seamă la ceea ce se petrece pe scenă. (NICOLAE FILIMON)

În sfârșit, ce e? de ce e vorba? – Dumneata cunoști pe... (I. L. CARAGIALE)

Este vorba să... = Urmează să...; trebuie să...:

Dacă-i vorba să scot banii de la tine, apoi slabă nădejde. (LIVIU REBREANU)

Toți să lupte dacă e vorba să aibă pretențiile de oameni politici. (I. L. CARAGIALE

[…] *sunt aşa de cruzi adevăraţii învăţaţi, când este vorba să mai capete câteva cunoştinţe noi!* (VICTOR ANESTIN)

Lasă vorba! sau (eliptic) **vorba!** = Linişte! tăcere!:

Discuţia a fost întreruptă de strigătele caraliilor: „Lasă vorba, bă!“ (ALEXANDRU TEODORESCU)

Aide, aide, lasă vorba! făcu groparul serios, până ce se închise ușa […] (LIVIU REBREANU)

Pe când umbra cade multă,/ Tu, ce-ți porți alături doamna,/ Lasă vorba, taci și-ascultă/ Cât de dulce moare toamna! (CINCINAT PAVELESCU)

Mai e (ori **mai încape**) **vorbă!** sau **ce mai vorbă!** = Indiscutabil, în mod sigur, fără îndoială:

Îmi dați voie? – Mai încape vorbă? (I. L. CARAGIALE)

Mai rămâne vorba despre (sau **de...**). v. **rămâne.**

Măsoară-ţi vorbele! = Fii atent cum vorbeşti (cu mine)!:

Măsură-ți vorbele, băiete! Auzi, soră nicovală, cum ne râde acușorul? (ION CREANGĂ)

– Măsoară-ți, te rog, vorbele, îi zise el stăpânindu-se, că pe mine poți să mă lovești fără să mă scoți din răbdare, dar pe ea să n-o atingi, căci de o mie de ori de i-ai fi frate, rămâi strivit la picioarele ei! (IOAN SLAVICI)

Merge vorba sau **vorba merge.** v. **merge.**

Nici vorbă (**despre..., de...,** ori **să...**) sau **nici vorbă nu** (**mai**) **poate fi** (**ca...,** ori **de..., să..., a...**) = Nici pomeneală (despre aşa ceva). Nicidecum. În niciun caz:

Eu zic numai ce zic eu, vă spun numai așa, gândurile mele, iară voi faceți după gândul vostru, și știți prea bine că, dacă voi vă duceți la moară, nici vorbă nu poate fi ca eu să rămân aici ori să mă duc în altă parte [...] (IOAN SLAVICI)

– Eu îți dau rămășag că plouă la noapte! îi zise Stan lui Păvăloc. – Nici vorbă! înainte de zori, nu! (IDEM)

Nici vorbă (**nu-i**) (**că...**) = Desigur, cu siguranţă:

Nu-i vorbă, nu erau aşa de străluciţi Bucureştii pe atuncea, dar erau româneşti; azi...? Ce să mai zicem de Iaşi şi, în genere, de oraşele Moldovei ? (MIHAI EMINESCU)

Nicio vorbă! (Fam.) = Linişte!:

Dacă îţi dă bună ziua, poţi să răspunzi, dar nicio vorbă, nicio vizită, nu este aşa? (TUDOR ARGHEZI)

Nicio vorbă despre proiectele de lege trimise la Curtea Constituțională. (https://www.revistafermierului.ro/)

Nu (**mai**) **încape vorbă** (sau **îndoială, discuție**). v. **încăpea.**

Nu mai încape vorbă (sau **mai încape vorbă?**). v. **încăpea.**

Nu poate fi vorba (ori **vorbă**) **de... =** Nu este plauzibil (să se vorbească despre...):

Am arătat că în chestii de ideal, cum sunt chestiile sociale, nici nu poate fi vorba de oglindirea realității [...] (G. IBRĂILEANU)

Astfel, şi familia scriitorului plăteşte un greu tribut morţii şi nu poate fi vorba de o viaţă fericită, cum este descrisă în memorialistică. (DIMITRIE VATAMANIUC)

Să nu avem vorbe = Să nu apară discuții neplăcute, motiv de ceartă:

Vezi de are vreun cusur, ca să nu avem vorbe la urmă. (NICOLAE FILIMON)

– P-asta să mi-o pui, p-asta și p-asta. Să n-avem vorbe! Cu mine nu se-nghite. (EUGEN BARBU)

Îţi spun de la început, să nu avem vorbe. (FLORIN IARU)

Să nu-mi uit vorba! (Fam.) = Mi-am amintit ce voiam să spun:

Aşa – să nu-mi uit vorba – zic mitocanului: Nu-ți permit, domnule, să te naintezi la un așa afront! (I. L. CARAGIALE*)*

În sfârșit, ca să nu-mi uit vorba, toată noaptea cea dinainte de plecare, până s-au revărsat zorile, m-am frământat cu gându [...] (ION CREANGĂ)

Dar să nu ne uităm vorba, așa se întâmpla și cu Petrea al Iovului; (I. POP-RETEGANUL)

Să nu-ţi uiţi vorba! (Fam.) = Formulă prin care cineva intervine într-o discuţie, întrerupându-şi interlocutorul:

Să nu-ţi uiţi vorba, ia du-te de mi le adu... Ştii unde sunt sub pat, la perete. (DUILIU ZAMFIRESCU)

Da să nu-ţi uiţi vorba, măi Brumă, ci spui câ s-o întâmplat la Racovăţ? (IURIE COLESNIC)

Să venim (sau **să ne întoarcem**) **la vorba noastră =** Să revenim la subiectul discuţiei:

Dar să venim iar la vorba noastră. (ION CREANGĂ)

Acum să venim iar la vorba noastră, de unde am lăsat. (IDEM)

Să venim iar la vorba noastră. (ANTON PANN)

Schimb (sau **schimburi**) **de vorbe =** Discuție scurtă, sumară; (pex.) schimb violent de replici:

După acest schimb de vorbe, tăcură, fiecare mai având ceva după perdea. (MIHAIL SADOVEANU)

Între noi și frate-meu Ion au loc... schimburi de vorbe. (ZAHARIA STANCU)

Se cheamă vorba că... v. **chema.**

Se schimbă vorba (sau **socoteala, chestiunea** etc.)**.** v. **schimba.**

Umblă vorba (sau, rar, **vorbe, vorbele**) ori **merge vorba că... =** Se zvoneşte că...:

Iată, chiar la noi, că tot mă țineam să vă spun, cucoane Miroane, umblă vorba că oamenii vor să cumpere moșia coniței Nadina! (LIVIU REBREANU)

Aşa le merge vorba Odobăceştilor că-s viţă de uriaşi. (EM. GÎRLEANU)

Vorba (sau **povestea**) **cântecului.** v. **cântec.**

Vorba (sau **povestea**) **ţiganului.** v. **țigan.**

Vorba ceea (sau **aia**) (Pop.) = Expresie stereotipă care introduce un proverb, o expresie consacrată:

Vorba ceea: Se ţine ca râia de om. (ION CREANGĂ)

M-ai făcut să alerg ca un ogar acum la bătrâneţe, dar am venit şi eu la vreme când, vorba ceea, îţi era lumea mai dragă. (NICOLAE GANE)

Să nu fie vorba aia: Un înţelept făgăduieşte şi un nebun trage nădejde. (ANTON PANN)

N-ai fi, cum să fii, că nici Sfântul Petre n-a fost şi, vorba aia, era sfânt şi el, nu căruţaş ca tine şi ca mine... (JEAN BĂILEȘTEANU)

Vorba e vorbă = Cele spuse (de cineva) au greutate, rămân valabile*:*

Stan era om tăcut în felul său, dar și când da câte-o vorbă dintr-însul vorba era vorbă, la locul ei, și nu-l putea răpune te miri cine. (ION CREANGĂ)

Lui nu-i plăcea flecăriile și vorba lui era vorbă de om în toată firea. (P. ISPIRESCU)

Vorba vine (sau, rar, **merge**) **= a)** Exprimă îndoiala în privinţa exactităţii unei afirmaţii:

– Știi, nici tocma funcționari; dar... cam așa. – Am înțeles: vorba vine, umblați la inspecții. – Ba nu! (I. L. CARAGIALE)

N-au trecut pe aici niște oameni? – De! răspunse Ghiță chibzuit, suntem la drum și trece multă lume. – Vorba vine, trei oameni... (IOAN SLAVICI)

Ceasul primejdiei se apropie... Așa mă tem. – Te temi?... – Vorba vine. (VASILE ALECSANDRI)

b) Avertizează că cele spuse nu trebuie luate ca atare:

Adică, vorba vine că n-am sfanț; așa, tot am câțiva franci… Aide să luăm un aperitiv... (I. L. CARAGIALE)

Vorba-i vorbă = Cuvântul dat trebuie respectat:

– Apoi dă, jupâne Strul, vorba-i vorbă: eu nu mă cioșmolesc [a se codi, a ezita să facă ceva] *atâta, că la drum e bine să pornești cât de dimineață, iar seara să poposești devreme!* (ION CREANGĂ)

Vorba-i vorbă! Hm! Vorba-i vorbă? Dar ce ne făceam cu Fănica, cu Ştefania Dorofte? (GEORGE TIMCU)

Vorbă (**spusă** sau **aruncată**) **în vânt** = Vorbă spusă într-o doară, lipsită de importanță; vorbă neluată în seamă:

Ia las' nu te spăimânta, că am zis și eu, ia așa o vorbă în vânt. (ION CREANGĂ)

Am zis așa o vorbă în vânt. (DUILIU ZAMFIRESCU)

Dar nu o fac, tocmai pentru că te faci de rahat pentru o vorbă în vânt. (http://dojoblog.ro/)

Vorbă curată = Vorbă spusă fără înconjur, pe şleau, categoric:

Vorbă curată! niciun al doilea Nimrod, vânătorul biblic, niciun al doilea sfânt Hubert, vânătorul minunat al creştinilor, eu unul n-am să mă fac. (AL. ODOBESCU)

Vorbă curată, oltenească: Ce-are-n guşă şi-n căpuşă! (ION AGÎRBICEANU)

Vorbă de clacă. v. **clacă.**

Vorbă grea = Insultă, jignire:

Spune o vorbă grea, bate-mă, alungă-mă, mă duc. (MIHAIL SADOVEANU)

Brâncuşi m-a prins de piept (crezuse că-l provocasem înadins) şi mi-a spus o vorbă grea, care şi azi îmi răsună în auz. (ROMULUS RUSAN)

Vorbă să fie! = Nu cred aşa ceva:

Apoi după ce bău din apa ce-i aduse, ei îi păru că mai prinse niţel suflet. Vorbă să fie! (P. ISPIRESCU)

– Vorbă să fie! șopti el încet. Te-aș duce eu dacă te-ai lăsa... Am ce să prind în brațe. (IOAN SLAVICI)

Vorbă să fie!... decât apucasem eu, așa, vitejia de coadă și mă țineam grapă de ea, cu toate că spatele-mi țâțâiau de frică; (CALISTRAT HOGAŞ)

A trimis acolo o scrisoare ca pentru un prieten al lui – vorbă să fie! – și ne trece iarăși prin toate apele: că suntem popor așa și pe dincolo, că suntem o țară nu știu cum. (ION PAS)

VORBI

(**A fi**) **un fel** (sau **un mod**) **de a vorbi =** Nu trebuie luat ad litteram ceea ce s-a spus; a fi o chestiune interpretabilă:

Teroare... E un mod de a vorbi. (CAMIL PETRESCU)

Sunt dintre cei condamnați să rămână întotdeauna în neagra opoziție. ,,Întotdeuana" e un fel de a vorbi. (CEZAR PETRESCU)

(**Ca să**) **nu mai vorbesc** (sau **vorbim**) **de...** ori **fără a mai vorbi** (sau **să mai vorbim**) **de... =** Trecând sub tăcere..., excluzând faptul... (fiind cunoscut, superfluu etc.); independent de...:

Nu mai vorbesc de situația mea delicată de la Paris. (NICOLAE TITULESCU)

Nu mai vorbim de scriitorii pe care i-a ajutat să se „lanseze". (MIHAIL RALEA)

Casa e superbă, poate servi ca local pentru o instituție publică... Cât despre vie, nu mai vorbesc. (G. CĂLINESCU)

Mecanismul derivării cu sufixe (ca să nu mai vorbim de cel al derivării regresive) n-a fost întotdeauna înțeles nici de către lexicografi. (THEODOR HRISTEA)

(**Mai**) **vorbim noi! =** Exprimă un avertisment. Exprimă o amenințare:

Las' că mai vorbim noi, după ce s-o termina cu doctorașul. (CELLA SERGHI)

Şi mai vorbim noi pe urmă! – Domnule Ciorogaru, eu cânt, da-n politică nu mă bag. (CEZAR GIOSAN)

A nu vorbi sau **a nu zice** (**nici**) **două.** v. **doi.**

A se trezi vorbind. v. **trezi.**

A vorbi (**ca**) **din pivniţă.** v. **pivniță.**

A vorbi (**câte**) **vrute şi nevrute** (sau **câte-n lună şi-n stele** ori **câte şi mai câte**) sau (**la** sau **şi**) **verzi şi uscate, a vorbi curate şi spurcate =** A flecări, a pălăvrăgi, a sporovăi:

Vorbește și el vrute și nevrute. (HORIA LOVINESCU)

Mă rog, nebunii de-a lui, câte-n lună și în stele, de-ți venea să fugi de ele. (ION CREANGĂ)

Mai știu eu pe cine să cred? că oamenii vorbesc vrute și nevrute. (IDEM)

Am vorbit verzi și uscate. (ANTON PANN)

După ce se cam ameți și dânsul, începu să vorbească și verzi și uscate. (NICOLAE FILIMON)

Dar în noaptea cu pricina s-au spus vrute şi nevrute. De la bancuri politice (cu tot riscul, astăzi pare de râs, atunci nu era deloc aşa) şi soldăţeşti fără perdea la povestirile bătrâneşti, stafii, strigoi, oameni cu puteri nebănuite etc. (G. BĂLĂIȚĂ)

A vorbi (cuiva) **la ureche.** v. **ureche.**

A vorbi (**într-un ceas**) **rău** (sau **a rău,** reg., **de rău**) **=** A cobi; a meni a rău:

Nu-ți spuneam eu azi dimineață c-oi să mă pornesc înaintea ta? [...] *Ai vorbit într-un ceas rău, cucoane!* (VASILE ALECSANDRI)

Tudose, băiete, nu vorbi cu păcat, să nu vorbeşti într-un ceas rău. (BARBU DELAVRANCEA)

Mă strecor și eu cum pot. Să nu vorbesc într-un ceas rău; până acum mi-a mers strună. (N. D. COCEA)

A vorbi (**pe**) **radical.** v. **radical.**

A vorbi (**românește** sau **creştinește**) **=** A se exprima pe înțeles, clar:

Da ce să-nțeleg, ce să-nțeleg? Vorbește-mi creștinește! (VASILE ALECSANDRI)

A vorbi (sau **a grăi**) **cu păcat.** v. **păcat.**

A vorbi (sau **a grăi**) **în vârful limbii** (sau **în** ori **pe limbă**) sau **a-i fi** (**cuiva**) **limba prinsă** (ori **împiedicată**) v. **limbă.**

A vorbi (sau **a grăi, a scrie** etc.) **cu picioarele.** v. **picior.**

A vorbi (sau **a grăi, a spune pe**) **subţire.** v. **subțire.**

A vorbi (sau **a răspunde**) **de-a bățul.** v. **băț.**

A vorbi (sau **a răspunde**) **în tâlcuri.** v. **tâlc.**

A vorbi (sau **a răspunde**) **monosilabic** (sau **cu monosilabe**). v. **monosilabic.**

A vorbi (sau **a spune**) **ca la** (sau **ca din**) **carte.** v. **carte.**

A vorbi (sau **a spune, a grăi, a vorovi**) **pleve.** v. **pleavă.**

A vorbi (sau **a zice, a grăi** etc.) **păsăreşte** (sau **pe păsăreşte**). v. **păsărește.**

A vorbi (sau, reg., **a da**) **în ponturi** (sau **a bate cuiva pontul**). v. **pont.**

A vorbi aiurea (sau **într-aiurea,** pop., **în bobote, în dorul lelii, în dodii,** reg., **în văzduh, pustiu, pustii, zăbunit, în lături** etc.) **=** A spune tot felul de nimicuri, de lucruri nejudecate; a spune cuvinte fără sens, inconștient:

Toată noaptea a vorbit într-aiurea și te-a chemat. (GALA GALACTION)

De necaz chiar începuse într-aiurea să vorbească. (CONTEMPORANUL, I)

E cu chef, dar nu se cumpăneşte, nici nu vorbeşte într-aiurea. (MIHAIL SADOVEANU)

Mi se pare că vorbești cam în dodii, făcându-mi o asemenea întrebare. (C. NEGRUZZI)

Vorbește în bobote pălămariul. Se vede că l-a amețit dragostea. (VASILE ALECSANDRI)

– Taci, măi, zic eu, ce mai vorbeşti în bobote, că s-a mânia omul şi s-a duce şi el acasă. (ION CREANGĂ)

Nu vorbi pustii ca să ne măgulești! – răspunse fata. (I. POP-RETEGANUL)

Vorbea și el în dodii, ca maică-sa, și asta era cât se poate de rău. (ION LĂNCRĂNJAN)

A vorbi aiurea-n tramvai (sau **ca să nu adoarmă**) = A spune lucruri fără sens; a face afirmaţii nefondate:

Şi, să nu crezi că vorbesc aiurea-n tramvai, ştiu ce zic... (SEBASTIAN URSU)

Acum vorbeşti să n-adormi. Prin urmare există şi o astfel de vorbire, a celui ce vorbeşte să n-adoarmă. (MIRCEA CIOBANU)

Tot ce fac ei este să vorbească aiurea-n tramvai. Asta este o justificare a expresiei, unii vorbesc în tramvai ca şi cum ar fi într-o căruţă trasă de cai: trebuie să urle ca să acopere zgomotul făcut de copite şi de roţile căruţei. (http://www.teenpress.ro)

A vorbi ca baba chioara (sau **ca baba oarba**) (Reg.) = A spune fără menajamente, a se exprima direct:

Nu vorbi pe dintregul ca baba chioara că să găsește vreunul de îți umflă ceafa de pumni și spatele de ciomege. (ANTON PANN)

Bietu taica, șontorog cum era el, da vorbea omului drept – ca baba oarba. (GLIGORE M. JIPESCU)

A vorbi ca papagalul (sau **ca un papagal**). v. **papagal.**

A vorbi ca un oracol. v. **oracol.**

A vorbi cegă şi păstrugă. v. **păstrugă.**

A vorbi citeț (sau **cu litere de tipar**) (Arg.) **=** A vorbi clar, inteligibil:

– Dumneata, te cam întreci cu gluma! Îi vorbi dur. Vorbeşte citeț! (FLORENTIN SMARANDACHE)

A vorbi cu două guri (Pop.) = A lăuda şi a defăima pe cineva în acelaşi timp; a fi părtinitor:

Aşa peţitorul începu să spuie la părinţii fetei, cereri să propuie,/ Spuse pentru june că este cu stare,/ Cu două guri însă. (ANTON PANN)

A vorbi cu duşii (sau **duşilor**) **=** A spune lucruri fără sens:

Acum nu mai vorbesc cu duşii de pe lume... (G. M. ZAMFIRESCU)

A vorbi cu gura altuia = A vorbi încet, fără convingere, evaziv, șovăielnic:

Se uita la dânsul chiondorâș și îi vorbea cu gura altuia, cum se zice. (P. ISPIRESCU)

A vorbi cu pereţii (sau **pereţilor**) sau **a spune la pereţi.** v. **perete.**

A vorbi cu sufletul la gură = A vorbi cu vocea întretăiată (de emoţie sau de oboseală):

A stat puțin și-a început să vorbească cu sufletul la gură.

A vorbi de clacă (Pop.) = A flecări:

Dar, fie cum o fi, cu vorbe nu-l încălzeşti pe nimenea şi vorbe rămân toate abstracţiunile şi, cu cât mai abstracte sunt, cu atât sunt curată vorbă de clacă. (MIHAI EMINESCU)

Să nu-ţi închipui că astea-s vorbe de clacă, puiule! Urmăreşte toată presa! (LIVIU REBREANU)

Pentru că văd că dta, cucoană, ești proastă cum erai când m-a pus dracul de m-am însurat cu tine și nu poți pricepe cu mintea ta cea de vrabie că eu nu vorbesc de clacă! (IDEM)

A vorbi de funie în casa spânzuratului. v. **funie.**

A vorbi de pe ceea lume (Pop.) = A spune lucruri neverosimile:

– Cum asta, măi Chirică? Parcă vorbeşti de pe ceea lume. (ION CREANGĂ)

A vorbi de sus (sau **din şa**) (Pfm.)= A vorbi autoritar, arogant; a vorbi cu siguranţă de sine:

Dar când mă juram asfel, eram legat, supus,/ Acum însă sunt slobod și vă vorbesc de sus. (GR. ALEXANDRESCU)

Omul s-a simțit cam atins, fiindcă eu vorbeam cu el cam de sus [...] (ION LĂNCRĂNJAN)

A vorbi din (sau **de la**) **inimă** ori **a vorbi din** (sau **cu**) **suflet =** A vorbi cu convingere deplină:

Ştiu că vorbeşti din inimă, îi zise, dar... (EM. GÎRLEANU)

A vorbi din burtă (Fam.) = A spune lucruri negândite:

De acum, și tu nu vei fi doar „bănuit" că vorbești din burtă – m-ai convins. (https://specialarad.ro/)

A vorbi din guşă. v. **guşă.**

A vorbi drept (sau **adevărat**) **=** A spune adevărul; a vorbi deschis, sincer:

Adică, drept vorbind – şi acum pot vorbi drept – Vergil ţinuse, sau Titu? (I. A. BASSARABESCU)

Ş-apoi... suntem datori a vorbi adevărat. (C. A. ROSETTI)

A vorbi fără miez. v. **miez.**

A vorbi fierte şi nefierte. v. **nefiert.**

A vorbi în (sau **a da**) **replică.** v. **replică.**

A vorbi în barbă = A vorbi încet, pentru sine:

Vorbea în barbă cu glas adânc. (PETRU DUMITRIU)

Românul se face că face și își zice în barbă. (https://www.digi24.ro/)

A vorbi în bobote. v. **bobot.**

A vorbi în deșert (sau **la pereți** ori **surzilor**) (Fam.) = A vorbi fără a reuși să-și impună punctul de vedere, să se facă înțeles, să obțină lucrul dorit etc.:

În deşert vorbesc de independenţa judeţelor, pentru că fiecare judeţ va judeca totdeauna după plăcerea şi în folosul acelui ce l-a aşezat [...] (SIMION BĂRNUȚIU)

Asta nu ar fi nimic, pentru că s-au mai văzut oameni vorbind la pereţi! (ION IOANID)

– Da de mâncare nu este nimic pe-aici? am întrebat eu într-un anumit fel, de parcă aș fi vorbit cu pereții. (ION LĂNCRĂNJAN)

[...] *demagogia este o bubă ce creşte pe trupurile ignoranţilor şi şarlatanilor, a le spune toate acestea este a vorbi surzilor.* (DUILIU ZAMFIRESCU)

A vorbi în dorul lelii (Fam.) = A vorbi fără sens:

Dacă vorbeşti în dorul lelii, cel de alături te ascultă până când îşi dă seama că nu eşti de tot cu gândul la ceea ce vorbeşti. (MIRCEA CIOBANU)

Aici, în librărie, vorbesc fără chef, puţin în dorul lelii; (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 104, 2009)

A vorbi în icoane. v. **icoană.**

A vorbi în numele cuiva = A spune ceva în locul sau din partea cuiva; a comunica ceva invocând autoritatea cuiva:

Arate-ni-se în Camerele „liberale" un singur ţăran care să vorbească în numele satelor şi să zică ,,da, românul vrea să facă război cu turcii". (MIHAI EMINESCU)

Toată lumea știa că vorbește în numele lui Mețianu. Ca președinte, acesta nu voia să-și expună direct convingerile. (ION GHEȚIE)

A vorbi în parabole = A spune ceva cu tâlc:

[Simion Popescu] *dăduse în darul bisericii și vorbea în parabole, pe care le inventa chiar el uitându-le pe drum învățătura.* (DINU SĂRARU)

A vorbi în pungă (Arg.; în limbajul adolescenţilor) = A vorbi de unul singur; a vorbi fără a fi ascultat de cei din jur:

De aia zic: vorbim în pungă de un sfert de veac. Mie, drept, să vă spun, mi s-a cam acrit să mă zbat să fiu auzită. (https://www.monitoruldegalati.ro/)

A vorbi în şarade. v. **şaradă.**

A vorbi în vânt (sau **în pustiu,** rar, **într-un pustiu**) = A vorbi fără a fi luat în seamă, zadarnic, degeaba:

De ce nu voi pentru nume, pentru glorie să scriu?/ Oare glorie să fie a vorbi într-un pustiu? (MIHAI EMINESCU)

A vorbi în vânt sau **a-i rămâne** (cuiva) **vorba în vânt, a-şi bate gura-n vânt.** v. **vânt.**

A vorbi încolo (sau **în neştire, zăbunit**) (Reg.) = A delira:

Ah, vorbea în neștire; era ca o nevăstuică strânsă la perete. (AURA CHRISTI)

Aş putea să-ţi vorbesc aşa în neştire. (NORA IUGA)

A vorbi la lampă (sau **la bec**)**.** v. **lampă.**

A vorbi lat. v. **lat.**

A vorbi liber = **a)** A ţine un discurs, o prelegere etc. fără a citi un text:

Adică îşi citea textul, dar – pentru a ne face pe noi să credem că ar vorbi liber – îşi mişca mâinile şi capul ca mimul din Scaunele lui Eugen Ionescu [...] (ILEANA MĂLĂNCIOIU)

b) A spune deschis ceea ce gândeşte; a fi sincer:

Medicul prinde oarecare încredere, simte poate şi nevoia de a se destăinui, de a vorbi liber. (N. STEINHARDT)

Bine măcar că pot vorbi liber, amicul Florinel nu a reuşit să-şi instaleze încă telefon, deci n-o să-i intre nimeni în casă să-i vâre microfoane, pretextând că s-a stricat. (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

A vorbi mare. v. **mare.**[1]

A vorbi pe (sau **de**) **cineva de rău =** A denigra (pe cineva), a calomnia:

Câte vorbe mi-aud eu!/ Toți frații mă vorbesc de rău. (G. COȘBUC)

Cele două duşmance începură să se vorbească de rău ... şi diavolul se tăvălea de bucurie. (DAMIAN STĂNOIU)

Vezi bârna din ochiul tău/ Şi nu vorbi p-alt de rău. (ANTON PANN)

Deși nu mai vorbea de rău aievea în fața împăratului, pe din dos însă își bătea mendrele cum voiau. (P. ISPIRESCU)

Înainte de căsătorie şi-a vorbit de rău bărbatul. (POP.)

A vorbi pe cineva (**de**) **bine =** A lăuda, a elogia pe cineva:

Am auzit pentru tine că ești om prea iscusit./ Și toți te vorbesc de bine, toți zic că ești procopsit. (ANTON PANN)

Te vorbește de bine în lume. (ION AGÎRBICEANU)

Despre fani şi cititorii-cumpărători ar trebui vorbit numai de bine, pentru că ei ne cumpără cărţile şi revistele. (DAN DOBOȘ)

A vorbi pe față (sau **pe șleau**) (Arg.) **=** A vorbi sincer, a spune adevărul fără menajamente:

– Poftim! A spus el destul de politicos, cuviincios, aproape. Vino aici!... Să vorbim pe față!... Deschis!... (ION LĂNCRĂNJAN)

Unde aţi mai pomenit voi dreptate de asta, măi creştini?... Dar tu, Toadere, că te văd cu gura mare, tu împarţi averea ta cu alţii? Ia spune pe şleau, să te auzim! (LIVIU REBREANU)

Și, în sfârșit, ce să vorbim mai multe, Domniță?... să-ți spun pe față tot. (I. L. CARAGIALE)

– Îmi pare bine că te găsesc singură fetiță, să-ți spun verde, că mie nu mi-i frică de tat'său: Gheorghiță a dumitale, dă, e cam așa-ș'așa; știi, eu îți vorbesc pe șleau... (EM. GÎRLEANU)

A vorbi pe la spate (pe cineva) (Arg.) **=** A bârfi (pe cineva) ; a calomnia (pe cineva) :

Nu-ţi pasă dacă unii te vorbesc pe la spate. (FLORENTIN SMARANDACHE)

Dacă oamenii te vorbesc pe la spate, felicitări! Înseamnă că ești cu mult în fața lor! (https://ro.pinterest.com/)

A vorbi pui și ouă. v. **pui.**

A vorbi românește (sau **creștinește**) = A se exprima pe înțeles, clar, de-a dreptul:

Da ce să-nțeleg? Vorbește-mi creștinește! (VASILE ALECSANDRI)

A vorbi sau **a grăi** (**cam**) **în dodii** (sau **în dodele**)**.** v. **dodie.**

A vorbi soacrei ca să priceapă nora = A face aluzie la o terţă persoană prezentă, adresându-te interlocutorului:

Un fel de „îi spun fiicei, să priceapă nora”! Nu cunoşti proverbul ăsta? E de origine turcească, există la turci şi la popoarele balcanice. Că nora e străină, se supără, nu-i pot zice direct. Deci, aşa vorbea cu secretarii. (http://www.cooperativag.ro/)

A vorbi tam-nisam. v. **tam-nisam.**

A vorbi turcește (sau **chinezește, greceşte, nemţeşte**) **= a)** A nu se exprima pe înţeles:

Cam aşa, în bobote, ni se răspunde de către foile guvernamentale de câte ori relevăm lucruri reale şi pozitive, ca şi când le-am vorbi chinezeşte şi nu ne-ar pricepe. (MIHAI EMINESCU)

Dumneata nu înțelegi că nu am loc... Ce dracu, vorbesc turcește? (HORIA LOVINESCU)

b) A rosti cuvintele neclar (din cauza băuturii); a fi beat:

[…] *cum bei câte oleacă, pe loc ți se taie picioarele, își sclipesc ochii în cap, ți se încleie limba în gură și începi a bolborosi turcește, fără să știi bechiu măcar.* (ION CREANGĂ)

A vorbi una de la răsărit şi alta de la apus = A spune lucruri fără legătură, a vorbi incoerent:

Îmi vorbești, una de la răsărit și alta de la apus! (ANTON PANN)

Îmi vorbești una de la răsărit și alta de la apus. (I. C. HINȚESCU)

A vorbi (cu cineva) **între patru ochi** (sau **între patru pereți**) = A vorbi (cu cineva) în taină, fără martori:

[MIŢA:] (trecând pe lângă Nae, încet) *Trimete de-aici pe Iordache. Am să-ţi spun ceva între patru ochi...* (I. L. CARAGIALE)

Titu se socotea întrucâtva tovarăş şi complice. Aflându-se acuma între patru ochi cu ea, i se păru şi mai frumoasă, decoltată adânc şi cu braţele goale cum era, şi cu o strălucire stranie pe figura-I enigmatică. (LIVIU REBREANU)

Zice că trebuie să vorbească între patru ochi cu dumneata. (ION AGÎRBICEANU)

A(-i) vorbi (cuiva) **verde.** v. **verde.**

A(-şi) vorbi (**de unul**) **singur** (sau **cu sine însuşi**) **=** A monologa:

Părea neastâmpărat, vorbea singur și se cunoștea că meditează vreo nouă moarte. (C. NEGRUZZI)

Fetele vorbesc adesea singure. (MIHAI EMINESCU)

Te-au zdrobit, bre!, vorbi de unul singur Rigias, gândindu-se totuși că poate ăla nu-i mort. (VASILE BRÂNDUȘOIU)

Vorbesc cu mine însumi, cum aș vorbi c-un frate. (ION MINULESCU)

A-i vorbi sau **a-i zice cuiva** (ceva) **de la** (sau **în**) **obraz.** v. **obraz.**

A-şi sparge pieptul (**vorbind, strigând**)**.** v. **piept.**

Bine vorbești = Bine zici:

Bine vorbești, dar am eu ac de cojoc și pentru asta. (NICOLAE GANE)

Ce (**tot**) **vorbeşti? =** Formulă prin care exprimă surprinderea, îndoiala sau neîncrederea, rezerva față de cele spuse de cineva:

Vai de mine, moș Nichifor, ce vorbești? (ION CREANGĂ)

Ce vorbeşti, nepoate, zise împăratul; unul ca dânsul... cum crezi că ar putea face slujbă? (IDEM)

Ce vorbești, domnule, se poate să spui astfel de absurdități? (I. L. CARAGIALE)

Bine, domnule! ce vorbești dumneata? – Adevărul, domnule, adevărul. (MIHAIL SADOVEANU)

Ce tot vorbești, zise Ioanide puțin contrariat, tabloul e o capodoperă! (G. CĂLINESCU)

Ce tot vorbesc (**vorbeşti** etc.) sau **ce să mai vorbesc** (**vorbim**)**? =** Ce să mai discutăm?:

Și Găman ăsta-i Găman, ce să mai vorbim? (ION LĂNCRĂNJAN)

La drept vorbind = De fapt, în realitate:

Într-o privință va avea dreptate; pentru că, drept vorbind, direcțiunea asta nobilă a scenei inaugurate în România cu succes de d-nul Pascaly prin piese de Scribe și Sardou, această direcțiune pentru românii din Austria va rămânea timp mai îndelungat poate neînțeleasă. (MIHAI EMINESCU)

La dreptul vorbind, [roșii din Moldova] *nu au a face nici în clin, nici mânecă cu roșii din Țara Românească, căci toată seria de principii e atât de deosebită de a roşiilor, pre cât de departe Blajul de Cayenne.* (IDEM)

Și, la drept vorbind, ce ar fi avut el acum să îi spună?! (IOAN SLAVICI)

Mai ai mutră să vorbeşti. v. **mutră.**

Mai vorbim noi = Formulă de amenințare (cu o ceartă, cu un scandal):

Las' că mai vorbim noi, după ce s-o termina cu doctorașul. (CELLA SERGHI)

Mare ai (**mai**) **vorbit-o!** (Reg.) = Ai spus un lucru important, adevărat:

Ea se mărită! – Mare-ai vorbit-o dumneata! (I. G. SBIERA)

Una vorbim (**și** sau **dar**) **başca ne înțelegem** = Se spune când doi oameni discută și nu ajung să se pună de acord, fiecare înțelegând altceva:

Asta-i! una vorbim și bașca ne-nțelegem. (I. L. CARAGIALE)

Cel mai prost stau societăţile unde una vorbim şi başca ne înţelegem, unde se declară stricteţea de jure a normelor [...] (VINTILĂ MIHĂILESCU)

VORBIRE

Vorbire de rău = Bârfă, bârfire, ponegrire:

De vei scuipa și va cădea asupra hainelor tale, așteaptă în grab' înnoire sau vreo vorbire de rău. (ȘEZĂTOAREA XIII)

VORBULIȚĂ

A pune o vorbuliţă = A pune o vorbă bună:

Lasă, logofeteaso, că nu-ți cade rânza dacă pui o vorbuliță. (VICTOR EFTIMIU)

VOROAVĂ

A apuca voroava (Îvr.) **=** A lua cuvântul:

Apucând voroava Theodosie, dzsi-au: așea, niciun leac de ură sau de dragoste nu ținem muritorii. (NICOLAE COSTIN)

A întinde voroava (Înv.) = A prelungi inutil o discuţie, întrerupându-şi interlocutorul*:*

Căce iată și semnu chiar avem pe cei coțovlahi, cum le zic grecii, ce vedem că și până astăzi să află și sunt, însă puțini acum rămași, pentru carii viind cuvântul, gândiiu că nu fără cale va fi a mai întinde de ei voroava, ca să se știe ce sunt. (CONSTANTIN CANTACUZINO)

A lega voroavă (cu cineva) (Îvr.) = A stabili o înţelegere cu cineva:

Au legat voroavă... cu o samă de boieri în țară... cuprindzându-i cu giurământ să ție taina. (MIRON COSTIN)

A purta (sau **a duce, a ține,** rar, **a aduce**) (pe cineva) **cu vorba** (sau **cu vorbele** ori, înv., **cu voroave**)**.** v. **vorbă.**

A se da în voroavă (cu cineva) = A intra în vorbă cu cineva:

Cutreierând lăcuințele călugărești și dându-să în voroavă cu părinții, să-ntoarsă de mersă până la Corinth. (DOSOFTEI)

A sta (sau **a şedea**) **la voroavă** (cu cineva) = A discuta (cu cineva); (pex.) a petrece un timp discutând cu cineva:

Au stătut la voroavă cu boierii pentru opritul birului. (MIRON COSTIN)

Până târziu de tot am stat la voroavă cu Mama Olga. (VALERIU ANANIA)

A ține (pe cineva) **cu voroavă** (Înv.) = A ține (pe cineva) de vorbă:

Au vinit Maelat în tabără la pașa și deodată au mersu la corturile lui Pătru Vodă; și priimindu-l Pătru Vodă cu cinste, l-au ținut cu voroavă până au vinit mulțime de turci, amestecați cu munteni, de l-au luat și l-au băgat în obezi. (NICOLAE COSTIN)

A(-și) face voroavă (sau **voroave**) **cu cineva** = A(-și) face vorbă cu cineva:

Cu boieriul ca c-un boieriu..., cu țăranul ca c-un țăran făcea voroave și tot cu blândețe și cu mare înțelepciune. (MIRON COSTIN)

Să venim (sau **să ne întoarcem**) **la voroava noastră** = Să venim (sau să ne întoarcem) la vorba noastră:

Ce, să venim la voroava noastră și la lucrul singur de carele avăm a scrie aicea. (NICOLAE COSTIN)

VOROTIC

A-şi veni în vorotic (Mol.) = A-şi veni în fire; a se restabili:

Da' pe urmă, mai viindu-și în vorotic, a prins ea singură a îmbărbăta pe împărat. (ION CREANGĂ)

VOROVI

A se vorovi cu sine (Îvr.) = A medita:

Spre chipurile meșterșugurilor chiteala [Lupu] *își aruncă și, singur cu sine vorovindu-să, într-acesta chip să socoti* [...] (DIMITRIE CANTEMIR)

Vorovind aice cu sine/ Cuvințele tot streine,/ La castori mult au plăcut,/ Că avea și o figură/ Plină de învățătură. (GH. ASACHI)

A vorbi (sau, reg., **a băsădi, a vorovi, a grăi, a buigui**) **într-o laturе** (sau **în lături**)**.** v. **latură.**

A vorovi pe (sau **de**) **cineva de rău** (Îrg.) = A denigra; a calomnia:

Pe drăguțu din vecini/ Să-l amuți sara cu câni/ Și să-i bați urma cu spini./ Vine sara te iubește,/ Ziua-n sat te vorovește. (POP.)

VOȘCOT

A umbla în voșcote = A umbla de colo până colo vorbind încet, cu voce scăzută:

Umbla în voșcote prin sat. (POP.)

VOT

A pune la vot (D. legi, amendamente, decizii etc.) = A supune aprobării, hotărârii membrilor unei adunări deliberante sau al unui corp politic:

Se pune la vot lucrarea comisiunii și se adoptă fără discuțiune. (TITU MAIORESCU)

Se pune la vot alineatul al II-lea cu modificările propuse, şi se adoptă în unanimitate. (EMIL VÎRTOSU)

A face voturi = A dori puternic ceva; a năzui:

Făcând voturi ca acest element a vieți sociale să se întemeieze pentru binele nației..., nu cred de prisos a da la lumină astă mică piesă. (GH. ASACHI)

VRABIE

A avea minte de vrabie = A fi lipsit de judecată:

Ești cărunt, Lupule, și ai minte de vrabie... Doar n-ați vrea să vă vând eu o moșie care nu-i a mea? (LIVIU REBREANU)

A scăpa (sau **a da**) **vrabia din palmă** = A pierde un lucru tocmai în momentul când ai siguranța lui; a scăpa o ocazie bună:

Am scăpat vrabia din palmă. Vecinul meu Manolachi mi-o umflat în arendă moșia... cu 1600 de galbeni pe an, pe când ea aduce trei până la patru mii! (CONVORBIRI LITERARE, XIII, 362)

Nu da vrabia din mână pe cioara din par (sau **din gard**) **=** Mai bine mulțumește-te cu puținul de care dispui, decât să râvnești la promisiuni mai avantajoase, dar nesigure:

Care a fost necesitatea ca să lăsăm din mână banul bun şi să luăm altul fals, care a fost necesitatea să dăm vrabia din mână pentru cioara din par, presupunând că vrabia din mână este raţiunea? (NAE IONESCU)

Păi atunci, de ce românii din diaspora, ajunşi la vârsta grijilor legate de sănătate, ar da ei vrabia din mână pe cea de pe gard? (https://www.digi24.ro/)

Vrabia mălai visează = Fiecare se gândește la ceea ce îi trebuie, la ceea ce-i place:

Vrabia mălai visează, vorba aia! Și visează degeaba, pentru că noi n-o să renunțăm nicicât la ce-am început să facem! (ION LĂNCRĂNJAN)

Vrabia mălai visează și calicul praznic. (IULIU A. ZANNE)

Vrabia-i tot pui (**şi ea moare de bătrână**) **=** Se spune despre o persoană care pare mai tânără decât este:

– Ce spui tu, măi?... Apoi dar bine-a zis cine-a zis, că vrabia-i tot pui, dar numai dracul o știe de când îi... (ION CREANGĂ)

[Frunză:] *D-apoi vezi că bine zice moș Trohin: vrabia malai visează!... Așa și d-ta, cuconașule, de când ai scăpat de la dascalu Găitan, tot vânat vezi pe toate cărările.* (VASILE ALECSANDRI)

VRAIȘTE

A (**se**) **face vraiște** (Reg.) **=** A (se) distruge, a (se) strica (prin rupere, prin împrăștiere etc.):

Ne izbeam numai unul de altul și simțeam cum măruntaiele din noi se fac vraiște. (ZAHARIA STANCU)

A umbla vraiște = A umbla peste tot fără nicio restricție (făcând dezordine, stricăciuni etc.):

Și umbla acum vraişte prin camera de consultaţie, răvăşise bocceaua, şi de aci pornise mari conflicte cu Lina. (H. PAPADAT-BENGESCU)

Umblă vraiște peste tot. (POP.)

VRAJĂ

A face vrăji = A folosi mijloace magice pentru a influența și a răsturna ordinea firească a lucrurilor; a vrăji (pe cineva):

Vorbind nu știu ce vrăji face,/ Somnul văz că mi-a pierit. (IENĂCHIȚĂ VĂCĂRESCU)

Acel vrăjitor i-a făcut vrăjile și a primit darul. (MIHAIL SADOVEANU)

VRAJBĂ

A așeza vrajba (Înv.) **=** A face pace:

Atunce cu așădzat... vrajba... și s-au împăcat cu toț craii ce s-au pomenit mai sus. (ION NECULCE)

A face (sau **a băga** ori (pop.) **a vârî**) **vrajbă =** A provoca discordie; a urzi intrigi:

Scaraoschi […] *a dat poruncă tuturor slugilor sale ca să apuce care încotro a vedea cu ochii, și pretutindene, pe mare și pe uscat, să vâre vrajbă între oameni și să le facă pacoste.* (ION CREANGĂ)

[…] *după ce povăţui pe oameni să mai dăruiască din când în când câte ceva pentru biserica cea nouă ale cărei lucrări vor începe în curând, vorbi de cei ce stârnesc vrajba între săteni, ispitiţi şi mânaţi de Necuratul.* (LIVIU REBREANU)

VRĂJI

A fi vrăjit = A fi predestinat:

Vrăjit era că, de-l va pierde,/ Norocul ei să piară-n veci,/ Nici flori mai mult să n-o dezmierde,/ Să n-afle umbră-n codrul verde/ Şi verile să-i fie reci. (G. COŞBUC)

Plocatul [(reg.) țesătură țărănească, din lână nevopsită] *cela era vrăjit, că cine șede pe el, până să stingă o scânteie, ajungea unde gândea.* (I. L. CARAGIALE)

A vrăji cu cineva (Fam.) = A discuta pe un ton galant cu o persoană de sex opus:

[…] *dar ea mă privea numai pe mine şi mă vrăjea cu surâsul ei seducător.* (LETTRE INTERNATIONALE, nr. 9-11, 1994)

VREA

A face (**tot**) **ce vrea din** (sau **cu**) **cineva =** A avea mare influenţă asupra cuiva; a dispune de cineva după bunul plac; a manevra pe cineva:

Făceau toți din el ce vreau. Nu se împotrivea la nimic. (VASILE VOICULESCU)

A nu (**mai**) **vrea să audă** (sau **să ştie**) **de cineva =** A rupe relaţiile cu cineva:

Tată-său nu mai voia să audă de el. (AL. VLAHUȚĂ)

A nu ști ce vrea. v. **ști.**

A nu vrea să audă (**de...**) **=** A respinge categoric (o propunere, un fapt, o situație):

Rășinărenii nici nu voiau să audă de încetarea luptei începute sau de vreo înțelegere, pe cale de învoială, cu sibienii. (PĂCALĂ)

Nici Miai nu vroia să audă de haiducie. (CAMIL PETRESCU)

Unii dintre mai marii armatei au propus bombardarea muntelui cu ajutorul aviației, dar cei din fruntea partidului nici nu voiau să audă de așa ceva. (MIRCEA CRĂCIUN)

A voi în fețe (Înv., rar) **=** A părtini, a favoriza:

Cine-ș țâne giurământul.../ Argintul nu-ș dă în leafă,/ Să-ș ia blăstăm în ceafă/ Nice voiește-n fețe/ Luând mâzde-n giudețe [mâzdă = dobândă, camătă]. (DOSOFTEI)

A vrea (cuiva) **binele =** A dori să i se întâmple cuiva lucruri plăcute; a ajuta pe cineva. a fi binevoitor cu cineva:

Bine ți-am vrut,/ Rău nu ți-am făcut. (VASILE ALECSANDRI)

Mă voi încrede fratelui tău ca și ție, după ce-mi va dovedi că-mi vrea binele (P. ISPIRESCU)

A vrea (cuiva) **răul** (sau, îvp., **rău** ori **rele**) **=** A dori să i se întâmple cuiva lucruri neplăcute; a duşmăni pe cineva:

Stăpâne, știi că eu nu-ți voiesc răul; ascultă-mă că n-ai să greșești. (ION CREANGĂ)

Virusul egalității ne îndeamnă să ne vrem răul cu înverșunare. (N. STEINHARDT)

Întoarcă-se îndărăt și să rușineze cei ce vor mie rele. (BIBLIA)

Aşa te vreau = Exprimă satisfacţia faţă de comportamentul cuiva:

Bravo! Îmi zicea la fiecare pahar; ian așa te vreu. (C. NEGRUZZI)

Așa te vreau, Mogârdici. (BARBU DELAVRANCEA)

Așa te vreau! exclama fericit domnul Marinică. (ION PAS)

Cât vrei = Peste măsură:

De-mbunătățiri rele cât vrei suntem sătui. (GR. ALEXANDRESCU)

Ce vrea (sau **va**) **să zică asta** (sau, mai rar, **aceea**)? = Ce înseamnă, ce rost are?:

Ce va să zică aceea să plătesc? (P. ISPIRESCU)

Cum vrei (sau **vreţi**) **=** Formulă prin care se lasă la latitudinea interlocutorului aprecierea unui fapt, a unei situaţii:

Cât pentru mine unul, cum vreți..., dar mi se pare/ Că nu prea sunt puternic, căci pătimesc de tuse. (GR. ALEXANDRESCU)

Întâmplă-se ce va vrea,/ Eu de badea voi tăcea. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Dacă vrei (sau **vreți**) = Construcție incidentă prin care vorbitorul manifestă disponibilitatea de a lua în considerare și alte posibile puncte de vedere, păreri, interpretări etc.:

Era, firește, aluzie la bogăția mea și, dacă vrei, și la pretinsa mea frumusețe. (CAMIL PETRESCU)

Te întrebi, desigur, ce m-a împins să alerg prin oraş noaptea, după tine, să te urmăresc, dacă vrei, ca să te împiedic să comiţi ireparabilul. (CLAUDIU SOARE)

Dacă vrei să ştii = Formulă prin care i se atrage atenţia interlocutorului asupra unei informaţii, stimulându-i-se interesul pentru aceasta:

Ei, mânzule, dacă vrei să știi adevărul, vino cu mine într-o zi, pe la patru dimineaţa, și o să vezi cum se împart sacii. (PANAIT ISTRATI)

Dacă vrei să ştii, fac ceva pe ele de trepte şi de cercuri, pe susul şi pe josul lor. M-am săturat. (GELLU NAUM)

Dacă vrei să știi sau **dacă vreţi să știți** (Fam.) **=** Construcţie incidentă prin care vorbitorul manifestă disponibilitatea de a ţine seama de puncte de vedere, interpretări ale vorbitorului:

Eu, dacă vreți să știți, puteam să fiu prima polițist. (M. DAVIDOGLU)

Ei, mânzule, dacă vrei să știi adevărul, vino cu mine într-o zi, pe la patru dimineaţa, și o să vezi cum se împart sacii. (PANAIT ISTRATI)

Fără să vreau (sau **să vrei, să vrea** etc.) **=** În mod involuntar:

Simțea că plânge fără să vreie. (MIHAI EMINESCU)

Dracul... te face să pierzi răbdarea și fără să vrei te vâră în păcat. (ION CREANGĂ)

Mai va (sau, reg., **vrea**) (Reg.) = Mai trebuie să aşteptţi; mai este (mult) până acolo:

Oare socotit-ați voi că... o să rămână turma în ghearele voastre ca să o jăfuiți după cum vă place? Hei! Măre băieți, mai va până atunci! (AL. ODOBESCU)

Mai va până ce o să-i poată vorbi despre moară. (IOAN SLAVICI)

Pe vrute, pe nevrute = Indiferent dacă dorește sau nu; silit de împrejurări:

Băieții le așezau [pe fete], *pe vrute, pe nevrute pe genunchi.* (AL. MACEDONSKI)

Vorba lui Tudor Arghezi: „Așa a fost să fie ca nimănui/ Să nu-i miroasă murdăria lui,/ În schimb, pe vrute sau nevrute,/ Parfumul altuia îi pute”. (ANDREI OIȘTEANU)

Va (sau **vrea,** îvp., **vra**) **să zică =** Are semnificaţia de...:

Care va să zică, în loc să derive guvernul din majoritatea reprezentației naționale, derivă unanimitatea acesteia de la guvern. (I. L. CARAGIALE)

Acuma sunt în gară la Titu: mănâncă gogoşi la madam Mari ca'va s'zică. (IDEM)

,,Așa care va să zică? am întrebat eu oprindu-mă din lucru.” (ION LĂNCRĂNJAN)

– Bun ! va să zică Măgduța Dobreanu e un fleac. Luăm notă. (CEZAR PETRESCU)

Va să fiu (sau **să fii** etc.) = Trebuie să fiu (sau să fii etc.):

Ca să fii avocat iscusit și căutat, va să fii șiret, pișicher, chițibușar. (AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI)

Vrând-nevrând = Mai mult de silă decât de bunăvoie; de voie, de nevoie; datorită împrejurărilor:

Cu multe sănii/ De pe coastă vin țipând/ Și se-mping și sar râzând:/ Prin zăpadă fac mătănii / Vrând-nevrând. (G. COȘBUC)

Dorea ca vrând-nevrând să împlinească slujba ce și-o luase asupră. (P. ISPIRESCU)

Acum, vrând-nevrând, trebuie s-ascult, că mi-i capul în primejdie. (ION CREANGĂ)

Vreau să zic (ori **să spun**) sau **vrem a zice =** Introduce o explicaţie, o precizare:

Orișicine/ Poate fi frumos ca mine,/ Vreau să zic: și dumneata. (TUDOR ARGHEZI)

Avea nevoie de o dramă ca să devină patetică și arogantă, vreau să zic, prezentă în istorie. (G. CĂLINESCU)

Vrei, nu vrei (sau **de voie, de nevoie**), **bea Grigore agheazmă** = Se spune celui care e constrâns să facă ceva împotriva dorinței sale:

Ei, dar din păcate lucrul nu se mai putea întoarce. Vorba ceea: Vrei, nu vrei, bea Grigori agheasmă! (NICOLAE GANE)

Ştii că și eu am fost totdeauna pentru neutralitate și împotriva aventurilor războinice, dar de acum înainte n-avem încotro; vrei nu vrei, bea, Grigore, agheasmă. (C. DOBROGEANU-GHEREA)

VREDNIC, -Ă

A fi vrednic (Îrg.) **=** A valora:

Moșule, ce gândești că ar fi vrednic plugul acest de aur? (I. POP-RETEGANUL)

Toate la un loc vor fi doară vrednice vro zece zloți buni. (CONVORBIRI LITERARE, XV)

A fi vrednic de miraz. v. **miraz.**

A fi vrednic de poala cuiva (Înv.) **=** A fi pe potriva cuiva; a fi demn de cineva:

Răposatul n-a fost vrednic de poala ta […] (OCTAVIAN GOGA)

A fi vrednic de... sau **să... =** A merita să... ; a fi justificat să...:

E vrednic de însemnat, domnul meu, câte nouă idei dete românilor Societatea filarmonică. (CEZAR BOLLIAC)

În adevăr, cartoful pe masa săteanului în genere se mai vede rar, deși este vrednic de a fi întotdeauna. (NICOLAE MANOLESCU)

VREJ

A lua (sau **a căta**) (pe cineva) **pe vrej** (Reg.) = A-i cerceta cuiva cu de-amănuntul originea, trecutul, viaţa:

Apăi mi ți l-am luat și eu pe vrej să văd cine e ăla care îmi cere fata, ce poamă e, ce spiță are, cu ce se ocupă și multe altele. (D. UDRESCU)

VREME

(**A fi**) **vreme grea** (sau **rea**) (Reg.) = (A fi) voinic şi viteaz:

Măi oșane, vreme rea,/ Prinde boii, nu ședea. (OVIDIU BÎRLEA)

(**În** sau **la, pe**) **vremea mea** (or**i ta, lui** etc.) = (În) floare vârstei, (în) tinerețe; (într-o) perioadă (considerată) optimă din existența cuiva:

Ce era pe vremea mea, voi n-ați apucat! (I. L. CARAGIALE)

Pruncul acesta are să fie la vremea sa mândru bărbat. (MIHAIL SADOVEANU)

Când eram pe vremea,/ Câte trei mândre aveam. (VASILE ALECSANDRI)

A apuca (sau **a prinde**) **pe cineva vremea** = A se găsi într-o situaţie oarecare la un moment dat:

Au turburat și târgul și cu slujitori amestecați, pre unde, pe care au apucat vremea, acolea i-au omorât. (MIRON COSTIN)

A avea vreme (sau **timp**). v. **avea.**

A pândi (sau **a căuta, a cerca**) **vreme cu prilej.** v. **pândi.**

A fi în vreme = A fi în situaţia corespunzătoare pentru...:

O băgat cheia ș-o fost în vreme la zaru ăla. (POP.)

A fi vremea între rotile. v. **rotilă.**

A i se apropia vremea (sau **ziua sfârşitului).** v. **apropia.**

A încurca vremea (Pop.) = A stânjeni pe cei din jur:

De nu ştii juca,/ Vremea n-o mai încurca! (JARNÍK-BÎRSEANU)

A nu-l prinde (pe cineva) **vremea în loc** = Se spune despre un om extrem de ocupat; a fi mereu activ:

Cum să taci, câne tot întruna nu te prinde vremea-n loc,/ N-ai nici când închide ochii. (CONTEMPORANUL, I)

A se aşterne (sau **a se pune, a se aşeza**) **pe vreme** = A se face vreme urâtă:

[…] *mă trezeam ades, ca să ascult dacă nu s-a stârnit o vreme rea afară.* (MIHAIL SADOVEANU)

A se face vreme rea (Reg.; d. oameni) = A se înfuria:

Femeia, simțind că bărbat-său s-a făcut vreme rea, o tuli afară și s-ascunse. (SĂMĂNĂTORUL, IV)

A trage a vreme (**rea**) (Reg.) = Se spune când sunt semne care prevestesc schimbarea stării atmosferice:

Cu două lăbuțe, părea că se spală pe față – așa cum fac pisicile când trag a vreme rea. (G. TOPÎRCEANU)

A trăgăna la vreme. v. **trăgăna.**

A(-şi) pierde (sau, fam., **a prăpădi,** înv., **a cheltui**) **vremea =** A(-şi) irosi timpul:

Fără dar a pierde vreme, m-am lungit într-un jâlț elastic. (VASILE ALECSANDRI)

Vorbi ceva cu cârciumarul, dădu câteva ordine unor tovarăși mai tineri, cari pierdeau vremea în jurul biliardului, și apoi plecă grăbit. (LIVIU REBREANU)

Acum mi-i (sau **ţi-i**) **vremea =** Aceasta este vârsta când trebuie să mă bucur (sau să te bucuri) de viaţă:

Aveți dreptate, băieți, acum vi-i vremea. (ION CREANGĂ)

A-i trece (cuiva) **vremea** sau **a-i fi** (cuiva) **vremea trecută =** A depăşi vârsta potrivită pentru ceva; (pex.) a îmbătrâni:

Însoară-te până nu-ți trece vremea. (ANTON PANN)

Mai frică i-e de Gogu, că atâta a amânat însurătoarea până ce i-a cam trecut vremea. (LIVIU REBREANU)

Nu te mai face așa bătrân, că doar nu ți-i vremea trecută. (ION CREANGĂ)

Nu mă mai prind gătelile... Mi-a trecut vremea. (HORIA LOVINESCU)

A-i veni cuiva vremea = a) (D. tineri) A ajunge la vârsta căsătoriei:

Să se însoare când îi va veni vremea. (ANTIM IVIREANUL)

I-a venit vremea, dar nu i-a venit ceasul. (IULIU A. ZANNE)

b) A ajunge la capătul vieții; a fi aproape de moarte:

Acei comiși... se tot tânguie că-i dor șalele. Le-a venit vremea, ca și cucului celui bătrân. (MIHAIL SADOVEANU)

A-şi căuta vreme (Înv.) **=** A căuta prilejul, ocazia favorabilă:

Iară Ahilevs văzând pre Ector că ucide atâța împărați să spărie, şi căuta vreme să lovească pre Ector. (DAN HORIA MAZILU)

A-şi petrece (sau **a-şi trece, a-**(**şi**) **omorî**) **vremea** (cu ceva) ori **a-și trece din vreme** = A-şi ocupa timpul într-un anumit fel (pentru a avea senzaţia că trece mai repede):

Cât puteau, petreceau vremea întinși la răcoare; nu puteau, își mâncau zilele lucrând prin alte sate învecinate. (IOAN SLAVICI)

Tot cu tiutiun iaca și cu țigareta lui cea de chilimbar de optzeci de galbeni își trece el vremea? (CALISTRAT HOGAȘ)

Au prins să vorbeasc-amândoi/ Să-și treacă din vreme. (G. COȘBUC)

Să nu ne trecem vremea cu vorbele. – Hai, sui, jupâneșică Malcă, să te duc la bărbățel acasă. (ION CREANGĂ)

Trecură din tindă în grădină, ca doi oameni fără grabă, care vor să-și omoare vremea. (MIHAIL SADOVEANU)

Nu mai întâlnise de mult pe Belciug, căci acuma toată vremea şi-o omora alergând după Roza Lang. (LIVIU REBREANU)

Bună vreme (sau **vremea**)**!** (Pop.) = Formulă de salut, folosită la întâlnire sau la despărţire:

– Bună vremea, cuconiță. Sașa se întoarse spre el.– Ce-i povestea, bade Lungule? (DUILIU ZAMFIRESCU)

– Bună vremea! zice o momâie de om, înalt și spătos, cu glugă mare, și intră, pe când altul, tot așa de îmbrobodit, stă în fața cailor, care nu se pot astâmpăra locului de bătaia vremii. – Bună să-ți fie inima! răspunde gazda. (I. L. CARAGIALE)

– Bună vreme, cumătro! Da' ce vânt te-a abătut pe-aici? – Bună să-ți fie inima, cumătre, cum ți-i căutătura... apoi da, nu știi dumneata că nevoia te duce pe unde nu ți-i voia? (ION CREANGĂ)

Cu vremea (sau, înv., **vreme** sau **vremi**) = Treptat, pe măsură ce trece timpul; după un anumit timp; odată și odată:

Trupurile dereptilor răsipescu-se cu vreame. (CORESI)

Cu vreme..., s-au chemat valahi. (CONSTANTIN CANTACUZINO)

Ia un neam de la alt neam porturile cu vreme. (MIRON COSTIN)

Curândă vreme sau (înv., rar) **într-o mică de vreme** = În scurt timp, imediat, foarte repede:

După aceea, curândă vreme, scrie că s-au împăcat Ștefan-vodă cu frati-său. (GR. URECHE)

Din vremea lui han-tătar. v. **han.**

După vremuri (sau, înv., **vreme, vremi**) = În cursul timpului; cu trecerea timpului:

Mulți durară, după vremuri, peste Dunăre vrun pod. (MIHAI EMINESCU)

După vremi, monastire s-a zidit. (B. P. HASDEU)

Era şi vremea = Se spune atunci când intervine, cu puţin timp înainte de a fi prea târziu, un eveniment favorabil, aşteptat:

I s-au recunoscut, în sfârșit, meritele. Era și vremea!

Fără a (**mai**) **pierde vreme** (sau **vremea**) = Repede, imediat:

Fără a pierde vreme, începu a se găti spre a se porni la oaste. (NICOLAE BĂLCESCU)

În (sau **prin**) **multe vremi** = Adesea, în repetate rânduri*:*

S-au nevoit prin multe vremi ca să-i găsească soț asemenea cu ea. (RADU POPESCU)

În adâncimea (sau **negura**) **vremii** = În trecutul îndepărtat:

Aici a fost odată... scaunul vestiților bani ai Severinului, a căror obârșie se pierde în negurile vremii. (AL. VLAHUȚĂ)

La (sau, înv., **în**) **vremea sa** (sau **ei, lui, lor**) = La momentul potrivit, nimerit, adecvat împrejurărilor, scopului etc.:

Se va face fiecare lucru la vremea sa. (I. HELIADE-RĂDULESCU)

Fă un lucru la vremea lui. (C. NEGRUZZI)

La o vreme = La un moment dat; într-un târziu:

Nu știu dacă faci bine... a zis doctorul la o vreme. (AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI)

La vremea asta = Într-un moment (nepotrivit) al zilei sau al anului:

Încotro mergeți dumneavoastră la vremea asta și pe locurile aistea, domnișorule? (CALISTRAT HOGAȘ)

Rai mi-a trebuit mie la vremea asta? (ION CREANGĂ)

La vremea vremii (Reg.) = Când va fi momentul potrivit:

Du-te, dragu mamei, și-i da acolo de unde i-ai luat că, la vremea vremii, aiștia au să stăpânească pământu. (ȘEZĂTOAREA, II)

La vremea vremii, și-o da și el roadele, de bună seamă. (D. UDRESCU)

N-a intrat vremea (**n-au intrat zilele**) **în sac.** v. **intra.**

Nu știi (sau **mai știi**) **cum vine** (sau **veni**) **vremea** ori **așa vine vremea.** v. **veni.**

Nu-i vreme de numărare (sau **de pierdut**)**.** v. **numărare.**

O vreme = O bucată de timp, un timp:

Se mai auzi o vreme murmurul greu de glasuri. (PETRU DUMITRIU)

Forțele vii ale unui neam pot fi stânjenite o vreme; când le vine însă ceasul, înmuguresc și înfloresc cu putere irezistibilă. (MIHAIL SADOVEANU)

Până la o vreme = Până la un moment:

Așa era datina varvarilor să lăcuiască până la o vreme într-o țară, apoi... cu toți se ducea. (PETRU MAIOR)

Vine (sau **a venit, va veni** etc.) **și vremea mea** (ori **a ta, lui** etc.) = Se spune pentru a atrage atenția că este inevitabil momentul favorabil cuiva, al aprecierii, al recompensării sau al pedepsirii cuiva:

Se uită Frigurosul și-i zise: – A venit și vremea ta... – Cum o să vă pui să faceți nițele cuie clănțănindu-vă dinții! (P. ISPIRESCU)

Îți va veni și vremea ta, viclene! îl amenința Culi pe cel urs. (MIHAIL SADOVEANU)

Vine (sau, pop., **a veni**) (**ea**) **și vremea aceea =** Se spune pentru a exprima convingerea că ceea ce este așteptat se va împlini:

A veni ea și vremea aceea... zise împăratul cam cu jumătate de gură. (ION CREANGĂ)

Da, va veni și vremea aceea. Dar ai pus ochii pe vreo fată? (MANUSCRIPTUM, vol. 14, 1983)

Vreme cu prilej = Împrejurare sau complex de împrejurări care determină, permit sau ușurează desfășurarea unei activități, efectuarea unei acțiuni; ocazie potrivită:

Tot au așteptat vreme cu prilej. (D. ȚICHINDEAL)

Un dușman de lup – ș-apoi știți care? – chiar cumătrul caprei, care de mult pândea vreme cu prilej ca să pape iezii [...] (ION CREANGĂ)

VRERE

A face pe vrere = A-și satisface dorința, plăcerea:

Graiul dulce de muiere/ Varsă-n suflet mângâiere/ Și dă omului putere/ Ca să facă tot pe vrere. (VASILE ALECSANDRI)

O, cum puteți găsi plăcere/ Tot zumzăind așa mereu!/ De vreți să-mi faceți azi pe vrere,/ Cântați ceva, să cânt și eu! (ȘT. O. IOSIF)

A-i fi vrerea vegheată (Îvr.) **=** A se folosi de situații favorabile:

Fi-voi acolo și eu, și, dacă ți-e vrerea vegheată,/ Am să i-o dau de nevastă, statornic-a lui să rămâie. (G. COȘBUC)

Cu vrere curată (Înv.) **=** Cu bună intenție, cu dăruire:

Aceii împărțeală face-ne nici cu o vrere curată și dreaptă. (CORESI)

VREUN

A spune (sau **a trânti**) **cuiva vreo două =** A spune cuiva lucruri neplăcute, cuvinte care nu-i convin:

I-am trântit și eu vreo două... Bravo!... și ce i-ai spus? (CAMIL PETRESCU)

El sună iar și-mi spune vreo două, mă înjură bine [...] (VICTORIA DRAGU-DIMITRIU)

Vreo doi (sau **două**) = Câțiva (sau câteva):

Credincioși îi rămăsese vreo doi. (AL. MACEDONSKI)

Se suie iute în pod și scoboară de acolo... vreo două dimerlii de păsat. (ION CREANGĂ)

VRUT, -Ă

Vrute și nevrute = Vorbe lipsite de temei sau de seriozitate; fleacuri, nimicuri, palavre:

Mai știu eu pe cine să cred? că oamenii vorbesc vrute și nevrute. (ION CREANGĂ)

Dar în noaptea cu pricina s-au spus vrute şi nevrute. De la bancuri politice (cu tot riscul, astăzi pare de râs, atunci nu era deloc aşa) şi soldăţeşti fără perdea la povestirile bătrâneşti, stafii, strigoi, oameni cu puteri nebănuite etc. (G. BĂLĂIȚĂ)

Dacă vedeam din drum ceva interesant, ce putea să fie punct de atracţie turistică, ne îndreptam spre el, făceam fotografii, discutam vrute şi nevrute, ca într-o vacanță. (MIRCEA BĂTRÂNU)

VUI

A-i vui (cuiva) **capul** (sau **urechile,** rar, **tâmplele**) = A avea senzaţie de zgomot continuu şi obsedant provocată de tulburări fiziologice, de oboseală, de emoţii etc.:

Îmi vuia capul din pricina zdruncinăturilor ce suferеam, că mi se părea că aud din vreme în vreme un hohot lung și răsunător deasupra capului meu! (VASILE ALECSANDRI)

Popoare de gânduri învălmășite îi năvăleau năprasnic la porțile minții și capu-i vuia buimăcit. (AL. VLAHUȚĂ)

A-i vui (cuiva) **în cap** (sau **în urechi**) =A rămâne cu o senzaţie acustică obsedantă provocată de cuvinte (supărătoare), de cântece etc.:

În capul lui vuiau amarnic acele grozave cuvinte, ce-i căzuseră cu trăsnet. (AL. VLAHUȚĂ)

VUIET

A se duce huietul (cuiva)**.** v. **veste.**

VULCAN

A sta (sau **a dansa**) (**ca**) **pe** (**un**) **vulcan** = A fi ameninţat de un pericol gata oricând să se dezlănţuie:

Răzvrătirea aceasta... n-ar fi putut avea loc dacă nu ar fi stat țara pe un vulcan gata să facă erupțiune. (CONSTANTIN GANE)

Amice, știi ce vra să zică: a giuca pe un volcan. (VASILE ALECSANDRI)

VULNERABIL, -Ă

Punct (sau înv., **loc**) **vulnerabil** = Parte slabă, puțin rezistentă a cuiva (sau a ceva); parte dificilă, greu de rezolvat a unei situații, a unei probleme etc.:

Din străvechi, Bucureștii au fost cel mai vulnerabil punct al Munteniei, la îndemâna năvălitorului turc. (TUDOR ARGHEZI)

VULPE

A avea ochi de vulpe = A avea o privire vicleană:

Robi frumoși cu piepturi goale și cu ochi șireți de vulpe/ Ies fantastic ici și colo din noptosul labirint […] (AL. MACEDONSKI)

Avea ochi mici, șireți, de vulpe, și părul roşcat albit pe la tâmple. (CRISTIAN SĂILEANU)

A fâţâi coada (**ca vulpea**)**.** v. **coadă.**

A prinde vulpea de coadă (Gmț.) = A fugi (pentru a scăpa):

Apare deodată-n fața mea Vasumati, regina, și cu putere-mi ia Paleta și penelul, ba vreau să mă bată. – Ș-ai prins de coadă vulpea? (G. COȘBUC)

A tocmi vulpea din pădure = A negocia un lucru pe care nu îl ai (la îndemână):

Să nu mai tocmim vulpea din pădure; să nu ne mai certăm pe ceea ce nu are nimeni dintre noi. (CEZAR BOLLIAC)

A umbla cu vulpea în sac = A recurge la procedee incorecte:

Umblați cu vulpea-n sac! și altele în fine, un discurs să nu-l mănânce nici moliile. (I. L. CARAGIALE)

A beli (sau **a jupui**) **vulpea** (sau **țapul**)**.** v. **beli.**

A-i intra vulpea în sac = A nu mai şti ce să facă pentru a scăpa dintr-o încurcătură; a-şi pierde cumpătul:

Luă zmeul un copaci şi pe Nea Bogdan dasupra şi se întoarse acasă. Zmeii, când auziră una ca asta, le intră vulpea în sac. (P. ISPIRESCU)

A intrat vulpea în sac. (I. C. HINȚESCU)

Vulpea când nu ajunge la struguri zice că sunt acri = Se spune despre cel ce afirmă că nu doreşte un lucru pe care, de fapt, îl vrea, dar nu-l poate obţine:

Nu ştiu de ce caut cu obstinaţie să-l urâţesc, să-i găsesc cusururi. Sunt ca vulpea care nu ajunge la struguri şi zice că sunt acri. (NORA IUGA)

Ori vulpea care nu ajunge la struguri spune că sunt acri, ori C.R. chiar este o mamă devotată, capabilă să-şi sacrifice cariera de dragul familiei. (http://www.puterea.ro)

Z

ZA

A fi în zaua lui (Reg.) = A se simţi în putere:

Dintre toţi, cel mai savuros era Dulău, un tip făcut din vrăjeală pentru tot omul. Dulău era în zaua lui, pe la mijlocul anilor ‘80. (COSMIN MANOLACHE)

Ca mine ăsta înseamnă peste 120 de kile și o burtă umplută în fiecare seară cu bere la pet, în fața televizorului. dar când era el în zaua lui, ehe… (https://www.catavencii.ro/)

N-are zale la dovlete (Reg.) = A nu fi în deplinătatea facultăţilor mintale:

Fugi de el, nu vezi că n-are zale la dovlete!

ZABĂR

A apucat-o zabărul naşterii = A-i veni durerile naşterii (în loc şi la timp nepotrivit):

Tocmai acum a apucat-o zabărul naşterii.

ZABRAC

A trage (sau **a da**) **un zabrac** (cuiva) = A certa pe cineva:

– Să-i tragem un zavrac! Strigă un ţăran cu glas gros. (DUMITRU ALMAȘ)

[...] *Vilara unde mi-și bolovăni niște ochi cercetători asupre lui de să-i vadă până şi măruntaiele dintrînsul, de să-i ghicească toate gândurile şi îi dădu un zabrac de-l trecuse năduşelile pe bietul om.* (P. ISPIRESCU)

ZAHARISI

A i se zaharisi chiseaua (Arg.; gmț.; d. femei) = A trece printr-o perioadă de abstinență sexuală:

Nu se mai poate, neicușorule, mi s-a zaharisit chiseaua la bufet, zău așa! (http://blog.zaibar.ro/)

ZAI

A umbla în zaiul unei femei (Reg.) = A curta o femeie:

– De unde şi până unde, Ghiță îl cam zăpsise [(reg.) a prinde (pe cineva) asupra unui fapt săvârșit în ascuns; a surprinde] *pe Cristei că-i umblă în zaiul nevesti* [...] (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 1, 1906)

ZALBĂ

A nu avea zalbă = A nu avea stare; a fi excesiv de harnic:

Aşa copil inimos, n-are zalbă-n el de iute ce-i! (D. UDRESCU)

ZAPCIU

A sta zapciu (Îrg.) = A supraveghea şi a grăbi pe cineva:

Vornicelul şi paşnicii vor purta grijă ca cislele în sat să se facă cu dreptate şi va sta zapciu pentru plata birului. (GH. TEODORESCU KIRILEANU)

ZAPT

A face zapt (D. averi, proprietăţi etc.) **= a)** A-şi însuşi cu forţa, a jefui:

Cum? ce va să zică: un arc de triumf furat? Atâta namilă de marmură... cum oare să o facă zapt cineva, fie măcar acela și un borfaș încoronat? (AL. ODOBESCU)

b) A opri; a disciplina:

„Turcii să rumpea din ordie cete, cete şi fugea noaptea cu prada şi cu robii ce-i prinsasă în ţările lor şi sarascheru nu putea să le facă zapt”. (PHILOLOGICA, I, 1970)

ZAR

Zarurile au fost aruncate = Decizia a fost luată:

Deşi e prima îmbrăţişare a eroilor şi deci momentul de mare fericire, tragedia s-a şi închegat; în realitate, zarurile au fost aruncate

şi sorţii au căzut; îndrăgostiţii n-o aud [...] (N. STEINHARDT)

Zarurile au fost aruncate de astă dată, la 14 ianuarie 1941, în cadrul întrevederii de la Berghof dintre Hitler şi Antonescu. (HARALAMB ZINCĂ)

ZARAR

Zarar ioc (sau **n-are zarar**) **=** Nu e nicio pagubă:

Mulți răniți din întâmplare, alții căzuți morți pe loc,/ De făceai vro arătare, răspuns era: „Zarar ioc”. (ALEXANDRU BELDIMAN)

ZARE

A se uita (sau **a privi**) **în zare** (la ceva) = A privi un obiect (transparent) aşezându-l în dreptul unei surse de lumină, pentru a-l vedea mai bine:

Străinul... luă paharul, îl privi în zare. (MIHAIL SADOVEANU)

Se uită în zare la culoarea de chilimbar Gustă și așeză paharul la loc. (CEZAR PETRESCU)

(**O**) **zare de...** (Pop.) = O cantitate mică de...:

În câteva ore de drum, mașina avea să-l înfunde iarăși în satul tătăresc, cu bordeie strâmbe și oarbe de lut... și cu praful acela dobrogean... răsucit în vârtejuri peste câmpuri dogorite, fără zare de umbră. (CEZAR PETRESCU)

ZAVAIDOC

A băga în zavaidoace = A înfiora:

Lasă-l aşa, până l-oi apuca bine şi mi-i l-oi băga eu într-o serie de zavaidoace. (D. UDRESCU)

ZĂBAVĂ

A(**-şi**) **face zăbavă** (Înv.) = A întârzia:

Până când, milostive, vei face zăbavă/ Să mă-ntorci din pierzare la svânta Ta slavă? (DOSOFTEI)

Venise apele Siretiului mare, pentru care au căutatŭ oştilor câteva dzile a face zăbavă, până a să face pod peste vase. (MIRON COSTIN)

Fără minut zăbavă = În graba mare, fără cea mai mică întîrziere:

De voie, de nevoie, se înduplecă vodă de-l iertă, dară porunci ca fără minut zăbavă să plece din țeară. (P. ISPIRESCU)

Nu (**cu**) **zăbavă** (**vreme**) sau **fără zăbavă** (**vreme**) = Fără multă întârziere, nu mult după aceea:

Nu zăbavă vreme și iată că sosește buzduganul șuierând și lovind în poartă și în uși. (I. G. SBIERA)

Nu zăbavă și ajunge cel rămas înapoi pe soțu-său și-l întreabă: fârtate, da unde ți-i dobânda? (IDEM)

Un bob (**de**) **zăbavă** (Fam.) = Puţină răbdare:

– Vin, prietene, vin!... Un bob zăbavă, că uite, s-apropie doi călăreţi. Cine-or fi că nu-i desluşesc prin amurg. (DUMITRU ALMAȘ)

ZĂBREA

A închide (sau **a azvârli, a se afla** etc.) **după zăbrele** (sau **în dosul zăbrelelor**) **=** (A sta) la închisoare:

Când l-au închis după zăbrele/ Și paznicii l-au petrecut/ L-au despuiat de toate cele,/ De tot sărmanul lui avut... (OCTAVIAN GOGA)

Aceştia erau marginalizaţi, dosiţi în spitale pentru nebuni, aruncaţi după zăbrele, expulzaţi peste hotare. (NICOLAE DABIJA)

ZĂCARE

A cădea (sau **a pune**) **în zăcare** (sau **la**) **zăcare** (Înv.) = A se îmbolnăvi grav:

Amu cică împăratul acela, aproape de bătrânețe, căzând la zăcare, a scris către frăține-său craiului, să-i trimită grabnic pe cel mai vrednic dintre nepoți, ca să-l lase împărat în locul său după moartea sa. (ION CREANGĂ)

– Dar n-am avut cu cine sta de vorbă! Slab de înger, unul din trimişii lui a căzut în zăcare, atunci când înaintea ochilor le-am desfăşurat pe masă noul plan. (ANDREI BREZIANU)

ZĂCEA

A zăcea la (sau **în**) **temniţă** (ori **închisoare, puşcărie, gros** etc.) = A fi închis în închisoare:

Acel singur om ar zăcea la puşcărie sau la ocnă. (MIHAI EMINESCU)

A zăcea pe coaste (Pfm.) = **a)** A sta culcat:

Decât m-ar băga la oaste, mai bine-aş zăce[a] *pe coaste.* (POP.)

b) A fi bolnav:

Dete şi peste calul tatălui său din tinereţe, răpciugos, buhos şi zăcând pe coaste. (P. ISPIRESCU)

Mai de multe ori flămând decât sătul, ajunsesem într-un rând să zac pe coaste de foame și de neîngrijire. (IDEM)

A zăcea pe picioare (Reg.) = A fi bolnav însă nu într-atât să stea în pat:

De frică și de griji bolea pe picioare. (BARBU DELAVRANCEA)

ZĂGAZ

A se rupe (sau **a se deschide, a se descuia**) **zăgazurile cerului** = A ploua torenţial:

Ce ploaie! S-au descuiat zăgazurile cerului și curg potoapele. (MIHAIL SADOVEANU)

Subt urgia întregului zbucium al făpturii, zăgazurile cerului se rupseră... și din înaltul întunecimilor se prăpăstuiră asupra pământului, cu șuier de aer sfâșiat, potopul greu al apelor cerești. (CALISTRAT HOGAȘ)

Zăgazurile cerului s-au rupt. Stropi mari s-au spart zgomotos în ţărâna uscată formând mici cratere în praful gros de două degete. (ALEXANDRU POPA)

ZĂGNEATĂ

A da (**o**) **zăgneată** (**focului** sau **la foc**) (Îrg.) **=** A aţâţa (sau a înteţi) focul:

Atunci dați zăgneată focului, ca să ospătăm pe măria-sa și pe slujitorii săi. (MIHAIL SADOVEANU)

ZĂHĂREL

A duce (sau **a purta**) (pe cineva) (sau **a se lăsa dus** ori **adus**) **cu zăhărelul** = A înșela (pe cineva) (sau a se lăsa înșelat) cu promisiuni, cu vorbe amăgitoare:

– Asta, îi zisei, e drept mulțumire că te-am făcut să-ți vezi visul cu ochii, mergând la Arnoteni. – După ce m-ai purtat șase luni cu zăhărelul. Și dacă ați mers, de partea cui a fost câștigul, a mea ori a dumneavoastră? (MATEIU I. CARAGIALE)

[…] *or venit peste noi cu toată organizația lor de bază, să ne lămurească, să ne ducă cu zăhărelul!…* (ION LĂNCRĂNJAN)

ZĂLOG

A băga (ceva) **zălog.** v. **băga.**

A ține zălog = A fi în posesia cuiva drept garanție:

Apoi nu, Mario, nu se poate, trebuie să stăpânim Pocuția, că această bucată de pământ e mai mult moldovenească ca leșească, ș-o ținem zălog pe bani buni din punga strămoșilor […] (BARBU DELAVRANCEA)

Și, între alte lucruri, aceste legi spuneau că atunci când dobitoacele țăranilor intră în holdele boierului și fac stricăciuni, vita trebuie dusă la curte și ținută zălog până la plata unei amenzi, potrivit pagubelor suferite. (PANAIT ISTRATI)

[…] *în tufarul cela am închis pe Statu-Palmă-Barbă-Cot și i-am luat zălog iepurașul lui cel șchiop, ha! ha! ha!* (VASILE ALECSANDRI)

A-și lăsa pieile (sau **pielea**) **zălog =** A cădea în mâinile dușmanului; a-și pierde viața, a se lăsa omorât:

La goană mare, crezi d-ta că puțini lupi dau cinstea pe rușine, lăsându-și pieile zălog? (ION CREANGĂ)

– Hm! De mult și nici prea! Gândește-te la cei 99 ce și-au lăsat capetele zălog! (I. POP-RETEGANUL)

ZĂPOR

A pune zăpor (Reg.; d. cai) = A nu voi să tragă:

Caii, ca și cum și-ar fi uitat năravul, merseseră bine până atunci. Dar, la jumătatea dealului – tranc! puseră zăpor. (AL. MACEDONSKI)

Caii – de la o trăsură – pun zăpor! Nu mai vor să meargă înainte, să mai ia din loc. (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, 1928)

A pune zăpor gurii (D. oameni) **=** A-şi impune tăcere:

Decât să trăncăni mereu, mai bine ai pune zăpor gurii!

ZĂRI

A zări ca prin sită (sau **ca prin ciur, ca printr-o pânză**) = A vedea neclar:

Împăratul [...] *cu marea sa mirare simți că pare că începuse a zări ca prin sită, și dacă se mai unse și a treia zi, văzu cum vede toți oamenii cu ochi luminați și limpezi.* (P. ISPIRESCU)

A (**se**) **vedea** (sau **a** (**se**) **zări, a privi**) **ca prin sită** (sau **ca prin ciur**).

A se zări de ziuă (Pop.) = A se face ziuă:

Şi înainte de a se zări de ziuă intrăm în luntri, pe un vântişor aspru de început de martie. (MIHAIL SADOVEANU)

Până s-a zări de ziuă, tot să fie gata. (I. POP-RETEGANUL)

A se zări de lună (Pop.) = A ieşi luna:

Din cer scoboar-adânca pace,/ Ici-colo vrun zăvor mai sună,/ Începe-a se zări de lună / Și-i liniște pe drum. (G. COȘBUC)

ZĂU

A zice zău. v. **zice.**

Ba (**nu**) **zău** (sau **nu zău**) = Dimpotrivă. Te asigur (că...):

– Ştii una, vere Lăcustă? – Ba zău, nici două. (VASILE ALECSANDRI)

Pus-am gând s-o părăsesc.../ Drept să fie, sau glumesc?/ Ba, zău, cum s-o părăsesc,/ Când ca ea nu mai găsesc? (JARNÍK-BÎRSEANU)

– Nu zău, duduie Veronico, spunea el, mata înțelegi ce e „un braț molatec ca gândirea unui împărat poet?” (EUGEN LOVINESCU)

Nu știu, zău! = Mă îndoiesc, mă întreb dacă...:

Nu ştim zău dacă inamovibilitatea unei magistraturi, ameninţate de „Românul” în persoana judecătorului oricând are să judece pe un membru al partidului roşu, n-ar fi fost mijlocul cel mai sigur pentru a descoperi adâncimea împrejurării cu notarul public din Odessa. (MIHAI EMINESCU)

De-oi mai scăpa și din asta cu viață, apoi tot mai am zile de trăit. Dar nu știu, zău, la cât mi-a sta norocul. (ION CREANGĂ)

ZĂUĂT

A pune zăuăt (Reg.; d. câini) = A lătra întruna:

Câinii pun zăuăt! (VIAȚA POPORULUI ROMÂN, 1918)

ZÂMBET

A fura (pe cineva) **cu zâmbetul.** v. **fura.**

ZÂMBI

A zâmbi a râde = A zâmbi reținut, discret:

Zâmbești a râde și nu-mi place râsul acesta. (CAMIL PETRESCU)

Știind pe îngrijitorul bisericii om bun de comedii, stareţul pricepu numaidecât care e pricina și zâmbi a râde. (DAMIAN STĂNOIU)

El au zâmbit a râde și au scos năframa ei din buzunar și au pus-o la gură, ca să se-ndosească că râde. (I. G. SBIERA)

A-i râde (sau **a-i zâmbi**) (cuiva) **mustaţa.** v. **mustață.**

ZÂMBRE

A face zâmbre = A dori ceva foarte mult:

Hai sus, giupâneșică Malca, să te duc la bărbățel acasă; știu eu cum îi treaba nevestelor celor tinere, când nu-s bărbații cu dânsele: fac zâmbre și trag acasă, cum trage calul la traista cu orz. (ION CREANGĂ)

Sergentul-major făcea zâmbre la tabachera cu potcoavă și-i pusese gând rău. (ANTON BACALBAȘA)

Nu li se părea cuviincios să se uite în gura omului când mănâncă, nici să creadă că fac zâmbre așteptând să fie poftiți la masă. (CAMIL PETRESCU)

ZÂRÂI

A-i zârâi urechea (Reg.) = A-i ţiui urechea:

Îi zârâia urechea întruna.

ZBATE

A se zbate (sau **a fi**) **în ghearele morţii.** v. **gheară.**

A se zbate (sau **a se bate**) **ca apa de maluri** (Reg.) = A depune eforturi zadarnice:

[…] *în privința lemnelor pentru căpriori şi pentru alte nevoi avea să se zbată ca apa între maluri în faţa pădurarului, o săptămână întreagă, fără să obţină consimţământul acestuia.* (NICOLAE CALOMFIRESCU)

Norocul a fugit de mine, mai dihai decât dracul de aghiazmă; pesemne m-a blestemat cineva să mă lupt cu nevoia, cum se bate apa de maluri şi vântul de dealuri! (SOFIA NĂDEJDE)

Geaba se bătea sărmana ca apa de maluri, că pe morți nu-i mai învie nimeni. (POP.)

A se zbate ca peştele pe uscat (sau **ca musca în pânza păianjenului**) = A face eforturi disperate pentru a ieşi dintr-un impas:

Mă zbăteam cum se zbate peștele pe uscat, și-mi era dor de-o vorbă bună, ori de-o răfuială bună. (ION LĂNCRĂNJAN)

Oare acesta era destinul, chiar trebuia să mă zbat ca peștele pe uscat, să bântui cu un suflet absent? Nu am mai rezistat, am ieșit afară în ploaie. (CRISTIAN-ALEXANDRU UNGUREANU)

[…] *în încercarea de a ieşi din impas, din ţesătura lipicioasă a firelor pe care el le încurcase şi în care se zbătea ca musca în pânza de păianjen.* (MARIANA ȘORA)

A se zbate de moarte = A se zvârcoli foarte tare; a face eforturi pentru a rămâne în viaţă:

O știucă se zbătea de moarte pe uscat. (P. ISPIRESCU)

La pământ mi se trântea... Și de moarte se zbătea. (M. SEVASTOS)

ZBÂRCI

A fi un cheag zbârcit (Pop.; d. bătrâni) = A fi fără importanţă:

– Mă mir că nu ți-e oarecum, să-ți fie, zise Nichifor posomorât; ești un cheag zbârcit, mai ca și mine, și iaca ce-ți urlă prin cap!... (ION CREANGĂ)

A zbârci din nas (Fam.) = A-şi exprima nemulţumirea printr-o grimasă:

Averchie zbârci din nas. (DAMIAN STĂNOIU)

Zbârcind din nas, [doamna] *murmură: Ce figură de lacheu!* (AL. VLAHUȚĂ)

Inima îmi sări din loc când amicul zbârci iar din nas, agitând în aer creionul. (G. CĂLINESCU)

A-şi zbârci sprâncenele (Fam.) = A se încrunta:

Boieriul judecător au zbârcit sprâncenele, păzind o tăcere întunecată. (DINICU GOLESCU)

Olm a zbârcit sprâncenele şi s-a lăsat uşor pe spate: figură clasică, emoţionat-solemnă, vag ironică. (MIREL BRATEŞ)

ZBÂRNÂI

A-i zbârnâi (cuiva) **a ceva** (Reg.) = A-i fi (cuiva) gândul la ceva:

Era și el flăcău de joc acu, și-i zbârnâia a fete. (ȘEZĂTOAREA, XXI)

ZBRANCA

A face zbranca (sau **zbrancă**) **prin** (ori **printre**)**... =** A năvăli distrugând totul în cale:

O ucis la lifte păgâne, măi, și le-o tăiat lor capetele, și-o făcut zbranca prin ele, măi, de i s-o dus vestea. (CEZAR PETRESCU)

A(-i) da (cuiva) **zbranca =** A izgoni:

Dacă-i copilul meu, sângele meu, cum l-aș trimite la pod: pânea ceea mi-ar arde gâtul. Asta s-ar chema să-i dau zbranca. (CONTEMPORANUL, V_{II})

ZBURA

A zbura cu gândul (sau **cu mintea**) ori **a-i zbura** (cuiva) **gândul** (sau **gândurile, mintea, inima**) **la** (ori **către** etc.) (**cineva** sau **ceva**) = A se gândi la cineva sau la ceva; a avea în vedere pe cineva (sau ceva):

Eram îndrăgostit de o fată de la „Moteanu”, Geta, și numai la ea îmi zbura gândul. (GR. BĂJENARU)

Dar vremea trecea cu amăgeli, și eu creșteam pe nesimțite, și tot alte gânduri îmi zburau prin cap, și alte plăceri mi se deșteptau în suflet […] (ION CREANGA)

Gândul îmi zbura la haidamacii de la spitalul Sfântul Pantelimon […] (IOAN T. LAZĂR)

A zbura, a fugi (sau **a duce pe cineva**) **ca gândul** (rar **ca un gând**)**.** v. **gând.**

A(-i) zbura (cuiva) **capul** = A decapita:

Când olteanul zicea Kes, capul și zbura. (ION GHICA)

Pe un singur ordin al lui Gavanozoglu către beș-beșli-aga din Iași, a zburat capul boierului moldovan Hasanache. (IDEM)

Se răpede ca un câne turbat la Harap-Alb și-i zboară capul dintr-o singură lovitură de paloș. (ION CREANGĂ)

Și el sabia scotea,/ Capul jos că i-l zbura. (I. G. BIBICESCU)

A zbura (sau **a face să zboare**) (pe cineva) **de undeva** (Fam.) = A da pe cineva afară dintr-un post etc.:

Am să te fac să zbori din prefectura asta în două zile. (PETRU DUMITRIU)

Destul să fi spus că nu știi – și zburam din școală. (CEZAR PETRESCU)

Dar dacă n-au să mă creadă? Mă zboară mâine, el nu știe multe. (LUCIA DEMETRIUS)

[…] *acesta a zburat din postul de director, tot într-un post de şef, şef de secţie.* (PAUL CERNAT, HORIA-ROMAN PATAPIEVICI)

A învăța pasărea să zboare. v. **învăța.**

ZBURDA

A-i zburda (cuiva) **inima** (Pop.) = A fi foarte vesel; a avea chef de petreceri:

[GÂNGU:] *Ei, da și tu te-ai arătat prea aspru... ce dracu!... Iorgu-i tânăr și trebuie să-i iertăm dacă-i zburdă inima...* (VASILE ALECSANDRI)

Degeaba arăt eu tânără, cum spui, dacă sufletul a îmbătrânit, dacă inima nu îmi mai zburdă cum zburda altădată, și nici nu se mai bucură cum a ştiut a se bucura... (SORIN TITEL)

ZDROBI

A zdrobi lanţurile (Înv.) = A elibera (din robie, din starea de aservire etc.):

Armata română, cu braţul ei de fier, va zdrobi lanţurile seculare ale robiei ungureşti [...] (CONSTANTIN CĂZĂNIŞTEANU)

[...] *onoarea de a fi preşedintele acestui „forum naţional” al Transilvaniei a avut-o octogenarul George Pop de Băseşti, fiu al acestor meleaguri, care în cuvântul său de salut exprimă voinţa unanimă a celor prezenţi, de a zdrobi lanţurile robiei.* (VALERIU ACHIM)

ZEAMĂ

(A fi) tot de-o zeamă cu... (Pop.) = (A fi) la fel cu...:

Primarul satului aceluia era tot de-o zeamă cu dânsul. (POP.)

A bea zama clopotului (Pop.) = A muri:

Se vindecă cu zama de clopot. (IULIU A. ZANNE)

A fierbe în zama lui (Pop.) = A se necăji:

Ar fi putut, ce-i drept, să cheme la dânsa pe una dintre coafeze, dar ţinea să-1 lase pe el singur, ca să fiarbă oarecum în zama lui. A şi fiert, de ar fi putut să-i fie şi ei milă de dânsul. (IOAN SLAVICI)

A lăsa (pe cineva) **în zama lui** (Reg.) = A lăsa (pe cineva) în pace; a nu-l mai necăji, plictisi etc.:

Mai bine să-l lași în zama lui.

A nu fi de nicio zeamă (sau **a nu fi nici de zeama oului** ori **a ouălor, a prunelor**) (Pop.) = A nu fi bun de nimic:

Duceţi-vă dracului, nu sunteţî buni nici de zeama oului! (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 8)

Sărace, sărace! nu ești nici de zama ouălor. (ION CREANGĂ)

Zeamă de clopot (sau **de hârleț)** = Moartea:

Leacu-i zamă de clopot, leacu-i zamă de hârleț. Moartea-i leacu. (ȘEZĂTOAREA, IX)

Zeamă de vorbe = Vorbărie deșartă, vorbe goale:

Rușinea, zeamă de vorbe. (M. DAVIDOGLU)

Zeamă lungă = a) Mâncare proastă, neconsistentă:

Ei, m-am ales şi eu cu o strachină de zeamă lungă. (POP.)

b) (Fig.) Pălăvrăgeală, vorbărie:

Șapte ore pe ceas au combătut în Cameră: zeamă lungă... (CEZAR PETRESCU)

Zeamă lungă să se-ajungă = Mâncare făcută cu sos mult, pentru a ajunge la multe persoane:

Că doar nu crezi că s-or sătura toţi sfinţii cu o mână de praz? Măcar dintr-o găină făceam şi noi o zeamă lungă, să ne ajungă... (https://jurnalul.antena3.ro/)

ZECE

A asculta cu toate urechile (sau **cu zece** ori **cu trei urechi**). v. **ureche.**

A avea zece vieţi. v. **viață.**

A face pe dracu în zece (Pop.) = A depune toate eforturile pentru a izbândi într-o acţiune:

În chestia cu Manasse, nu-mi retrag vorba: Fă pe dracu în zece şi pune mâna pe el şi mi-l trimite; (MIHAIL SADOVEANU)

ZEL

A face exces de zel = A exagera (inutil) în îndeplinirea unei acţiuni:

Ar fi o prostie din partea ta să faci exces de zel, când știi bine că, și fără să vrei tu, băiatul tot va trece. (I. L. CARAGIALE)

Deși puțin se îngrijea de gospodăria de la Chioaia, condusă de cele două nepoate, în asemenea ocazii se simțea el amfitrionul și făcea exces de zel. (CEZAR PETRESCU)

ZER

A stoarce din piatră zer (sau **zăr**) (Rar) = A realiza ceva care iniţial părea imposibil:

Zmeul îl lăsă să aștepte afară și se duse să-i spună maică-si că l-a adus pe omul ăla, care mănâncă bolovani și stoarce zer din piatră, pentru ca ea să îl scape de el. (IOAN SLAVICI)

Era greu, dar minţile muiereşti storc din piatră zer. (IDEM)

ZERO

A (se) reduce la zero = A (se) reduce total importanţa unui lucru, unei acţiuni etc.; a (se) transforma în nimic:

Nenorocita aia de Ana Dogaru m-a scos din viața lui Dan și m-a redus la zero. Vreau să-i arăt eu ei cine e redus la zero... (EUGEN PATRICHE)

Dragnea și PSD au reușit performanța de a reduce la zero semnificația și conținutul funcției de prim-ministru în România. (https://www.b1.ro/stiri/)

ZEU

A fi (**iniţiat**) **în secretele zeilor.** v. **secret.**

ZGAIBĂ

A se ţine zgaibă (sau **ca zgaiba**) (de cineva) (Reg.) = A se ţine scai:

Ce te ţii de mine ca zgaiba, – îi dau eu mâna la o parte, – ești cu mine, nu te teme!... (NICOLAI COSTENCO)

A umbla cu zgaiba (Reg.) = A căuta ceartă:

Mai bine să fugi de ea că mereu umblă cu zgaiba.

ZGÂNDĂRI

A zgândări (sau **a deschide**) **o rană** (**mai**) **veche** = A reaminti (cuiva) o veche durere, suferinţă etc.; a vorbi de lucruri dureroase:

Când îi pomenii de vremurile de altădată, avu doar o tresărire, pe urmă se încruntă, ca și când i-aș fi zgândărit o rană veche. (LIVIU REBREANU)

Aceste războaie în care îl însoţi norocul îi zgândări o altă rană a lui Petru vodă: Pocuţia. (NICOLAE DABIJA)

Deși ea rămăsese cu impresia că, fără să vrea, deschisese o rană, o mică rană. (EUGEN LOVINESCU)

ZGÂNDĂRICI

A avea (cineva) **zgândărici** = A fi (foarte) agitat:

Dar parcă nu mai am răbdare acum să scriu, parcă simt un zgândărici în stomac. (http://blueberrydramaqueen.blogspot.com/)

ZGÂRCIT, -Ă

(**A fi**) **zgârcit la vorbă =** (A relata) fără multe detalii; (a fi) moderat:

Directorul spitalului de alienaţi mintal, domnul Adrian Silvestri – un bărbat înalt, bine făcut, care avea mişcări lente, gesticula foarte puţin şi era zgârcit la vorbă […] (AURA CHRISTI)

Secretarul de stat a fost ceva mai zgârcit la vorbă în această privinţă, rezumându-se la puţine fraze […]. (GH. SĂSĂRMAN)

ZGÂRIA

A zgâria auzul (D. sunete, zgomote) = A deranja, a irita:

Vocea bătrânei m-a trezit din visurile mele. Glasul ei parcă îmi zgâria auzul şi întuneca toată frumuseţea amintirilor mele. (ȘTEFAN GH. THEODORU)

Dacă iniţial era frumos de ascultat, acum nu numai că s-a demonetizat, dar a început să zgârie auzul, noul „limbaj de lemn” […] (CONSTANTIN ANGHELACHE)

A zgâria hârtia = Se spune, depreciativ, despre scriitori; a scrie o literatură (sub)mediocră:

Am rămas fără ochi de când zgârâi hârtia. (ZAHARIA STANCU)

A zgâria pământul = A ara numai la suprafaţă:

Zgârii pământul și grâul îţi dă la bob treizeci de boabe. (BARBU DELAVRANCEA)

Evreii „nu pot zgâria pământul – nota F. Aderca în 1922 –, ei n-au voie să muncească”. (ANDREI OIȘTEANU)

ZI

(**A fi**) **mic de zile = a)** (A fi) tânăr. **b)** (A fi) lipsit de valoare:

Mici de zile, mari de patimi, inimi bătrâne, urâte,/ Măști râzânde, puse bine pe-un caracter inimic; (MIHAI EMINESCU)

(**A fi**) **vechi de** (sau **în**) **zile** (ori **înaintat în zile**) = (A fi) bătrân sau foarte bătrân:

Era un moșneag înaintat în zile, bătrân, cu cinstite bătrânețe. (GALA GALACTION)

Pe Nistru tăbărâsem poporul tău să-mpil;/ Cu sfetnici vechi de zile mă-ntâmpinași în cale. (MIHAI EMINESCU)

Avraam şi Sara erau bătrâni, înaintaţi în zile, şi Sara nu mai putea zămisli. (CELE MAI FRUMOASE POVESTIRI din BIBLIE)

(**A fi**) **veşnic de zile** = (A fi) nemuritor:

O, mag, de zile veșnic, la tine am venit,/ Dă-mi înapoi pe-aceea ce moartea mi-a răpit. (MIHAI EMINESCU)

(**A se face**) **ziua albă** (Pop.) = A se lumina complet:

Făcându-se ziua albă, vulpea iese la marginea drumului. (ION CREANGĂ)

Afară, era ziuă albă. (AL. MACEDONSKI)

A (**nu mai**) **avea zile** (**multe**) sau **a avea zile cu carul** = A (nu) nu mai avea mult de trăit:

Părinte, zicea un ţigan rob, în vârstă ca de 70 de ani, văd că nu o să mai am zile multe de trăit. (P. ISPIRESCU)

Găinile nu mai cântau cucoșește c-apoi atunci nici zile multe nu mai aveau. (ION CREANGĂ)

A avea (sau, înv., **a vedea**) **zi bună** ori **zile multe şi bune, zi albă** (cu cineva) = A avea trai tihnit, linişte (din partea cuiva):

– A mea m-a prostit de tot. N-am zi albă din pricina ei. O să încerc să fac şi eu ca tine. (P. ISPIRESCU)

A da (sau **a dori,** reg., **a pofti** etc.) **cuiva buna ziua** (sau, îvp., **ziua bună**) **=** A saluta pe cineva:

Unul dintre răzăși.. se abătu spre ei și le pofti ziua bună. (MIHAIL SADOVEANU)

Toți îmi dau bună ziua respectuoși. (AL. SAHIA)

A da zi după zi (Pop.) = A amâna de la o zi la alta:

Vream de mult să venim, dar cu daraveri... am tot dat zi peste zi. (I. A. BASSARABESCU)

A face ziua (sau **din zi**) **noapte** şi **noaptea** (sau **din noapte**) **zi =** A lucra sau a petrece noaptea şi a dormi ziua; a duce o viaţă dezordonată:

În cupe vin de ambră – iarna grădini, verdeață,/ Vara petreceri, Alpii cu frunțile de gheață/ – Ei fac din noapte ziuă ș-a zilei ochi închid. (MIHAI EMINESCU)

A fi învechit în zile rele. v. **învechit.**

A i se isprăvi (cuiva) **zilele** = A muri:

Radu-Vodă, nu numai atins la ochi, dar şi de mult bolnav de reumatismul care-i înţepenise mânile şi picioarele, îşi isprăvi zilele încă destul de tânăr. (NICOLAE IORGA)

De-acu, Irino, i s-a isprăvit zilele! (I. M. BUJOR)

A i se încurca zilele cuiva sau **a încurca lumea.** v. **încurca.**

A ridica (sau **a răpune, a curma, a lua**) **cuiva zilele** = A omorî pe cineva:

Ia colo devale, în înfundătura ceea, un taur grozav la mulți bezmetici le-a curmat zilele. (ION CREANGĂ)

La pământ îl arunca/ Și zilele-i rădica. (VASILE ALECSANDRI)

(Prin exagerare) *Ba, zău, cum s-o părăsesc,/ Când ca ea mi mai găsesc,/ La obraz ca rujile,/ Ochișori ca murele.../ De-ți răpune zilele.* (JARNÍK-BÎRSEANU)

A scăpa cu viață (sau **cu zile**)**.** v. **scăpa.**

A se îndelunga cu zile. v. **îndelunga.**

A se înroși a ziuă = A se lumina de ziuă:

E încă noapte. Dar s-a-nroșit a ziuă-n răsărit. (MIHAI BENIUC)

A se lăsa loc de bună ziua (Fam.) = A păstra relaţii bune cu cineva:

Știu că vor lăsa loc de „bună ziua" în cel mai amărât bordei, dar şi în cel mai strălucitor palat. (ALEXANDRU POPA)

Întotdeauna mi-a plăcut să las loc de bună ziua cu oamenii pe care i-am cunoscut în diferite împrejurări. (http://alexciocan.ro/)

A trăi (sau **a o duce**) **de pe o zi pe alta** = A duce un trai nesigur, precar:

Și Ganul țiganul era cu minte [...] *trăia cum putea, de pe-o zi pe alta, dar rău trăia.* (I. POP-RETEGANUL)

Unii trăiesc de pe o zi pe alta, iar alții înoată în bani şi nu mai pot de bine. (P. ISPIRESCU)

A vedea lumina zilei. v. **lumină.**

A(-şi) număra zilele = **a)** A nu mai avea mult de trăit:

Era un apel de vechi camarazi să-și stea într-ajutor:... zilele lui Șcheianu erau numărate. (CEZAR PETRESCU)

b) A nu mai avea multă răbdare:

Iar tatăl meu numără zilele; și de voi întârzia mult, va fi foarte mâhnit. (BIBLIA)

c) A fi pe punctul de a scăpa de ceva neplăcut:

Cu abia 29 de zile înainte de a fi eliberat – încercăm şi noi gestul lui V. Braniște de a număra zilele, scrisorile, audierile – i s-a adus o lampă, un foarte bun însoțitor în lungile nopți din închisoare. (VALERIU BRANIȘTE)

A-şi lua bună ziua (sau **ziua bună**) (de la cineva sau de la ceva) (Fam.) = **a)** A-şi lua rămas-bun:

Îi gătiră cărțile ce trebuia să le ducă Țugulea, îi dete bani și porni, după ce își luă ziua bună de la împărat și boieri […] (P. ISPIRESCU)

Gătindu-se foișorul, se urcă într-însul și, învârtind niște șuruburi și niște vârtejuri la niște meșteșuguri ce avea acest foișor, începu a pluti în vânt și, pe când se tot urca, el își luă ziua bună de la toți cei de față […] (IDEM)

Adrian își luă bună ziua de la unchiu-său și se îndreptă spre cârciuma lui moș Anghel, pe care și-o închipui mai jalnică decât casa mortului. (PANAIT ISTRATI)

b) A renunța (la ceva) definitiv; a socoti (ceva) drept pierdut:

Și, luându-și ziua bună de la lume ca de la cel codru verde, s-au strecurat pe rând acolo unde nu le mai zice nimenea că au fost răi români […] (MIHAI EMINESCU)

Iapa! Las' pe Dănilă, că știe el unde-a duce-o: să-și ia iertăciune de la boi și ziua bună de la car. (ION CREANGĂ)

A-şi pune capăt zilelor. v. **pune.**

A-şi urî zilele sau **a i se urî cuiva cu zilele** = A se sătura de viață, a nu mai voi să trăiască:

Multă minte îți mai trebuie, zise un strājer bătrân; se vede că ți-ai urât zilele. (ION CREANGĂ)

Oraşul este atât de mizerabil încât ţi-ai urî zilele să petreci în el o lună încheiată. (OCTAVIAN GOGA)

Cât toate zilele (**de mare**) = Foarte mare:

Mai era un flăcău cât toate zilele, sfărâma piatra. (MARIN PREDA)

O namilă de leu cât toate zilele de mare, de băgase pe toți în grozile morții. (P. ISPIRESCU)

Câte zile voi (**vei** etc.) **avea** = Cât voi (vei etc.) trăi:

Că, zău, nu te voi lăsa,/ Câte zile voi avea. (JARNÍK-BÎRSEANU)

N-am uitat – şi nu voi uita câte zile voi avea – Codrii Lăpuşnei, Vornicenii, Capriana... (NICOLAE ANDREI)

Cu zilele în mână (sau **în mâini**). v. **mână.**

De (sau **în**) **zilele mele** (**ale tale** etc.) = În toată viața mea (a ta etc.):

Aista-i un sat de calici și fudui cum n-am văzut de zilele mele. (CEZAR PETRESCU)

Din ziua în care... = Din momentul în care... :

Din ziua în care s-a tocmit Chirică la Ipate, norocul îi curgea gârlă. (ION CREANGĂ)

Într-o (**bună**) **zi** sau **într-una din zile** = Odată:

Ieșea adesea la vânătoare; dar într-o zi se luă după un iepure... și nu-l nimeri. (P. ISPIRESCU)

Amu într-una din zile, cum ședea spânul la ospăț... li s-au adus... niște sălăți foarte minunate. (ION CREANGĂ)

La zile mari. v. **mare.**[1]

Limpede ca lumina zilei (sau **ca ziua**). v. **lumină.**

Mic de zile = Tânăr; (fig.) lipsit de valoare, mediocru:

Iară noi? noi, epigonii? Simțiri reci, harfe zdrobite,/ Mici de zile, mari de patimi, inimi bătrâne, urâte,/ Măști râzânde, puse bine pe-un caracter inimic; (MIHAI EMINESCU)

N-a intrat vremea (**n-au intrat zilele**) **în sac.** v. **intra.**

Pe zi ce trece (sau **merge**) = Cu cât trece timpul, din ce în ce mai mult, progresiv:

Ea din ce în ce mai dragă ți-ar cădea pe zi ce merge. (MIHAI EMINESCU)

Şi, întrucât cu permisul singur nu te poţi specializa la condus, m-am perfecţionat mereu la mersul pe jos, care cere şi el, cel puţin în Bucureşti, tot mai multe calităţi pe zi ce trece. (IOANA PÂRVULESCU)

Vai de zilele mele (**tale** etc.) = Vai de capul meu (al tău etc.), vai de mine (de tine etc.):

Asta-i răsplata mea, sufletul mămucuței? Vai de zilele mele! (MIHAIL SADOVEANU)

E vai de zilele tale.../ Potera-i colea pe vale! (JARNÍK-BÎRSEANU)

O, mămică, mama mea,/ Vai de inimioara mea!/ Vai şi de zilele mele,/ Una-i bună, zece-s rele. (TUDOR COLAC)

Zi-ntâi = Data de întâi a fiecărei luni:

Ne dusese... la un zi-ntăi mai, tocmai la Socola. (CALISTRAT HOGAȘ)

Era printre bunii școlari și nu lipsea de la clasă decât o dată pe lună, la zi-ntâi, când îl lua popa cu căldărușa. (AL. VLAHUȚĂ)

Zi-ntâiul = Sfințirea cu agheazmă pe care o face preotul la locuințele credincioșilor la fiecare întâi ale lunii:

Tata nu era religios. Când venea preotul cu zi-ntâiul, o lua spre fundul curții. (ION PAS)

Ziua de astăzi = Timpul, vremea în care trăim:

Nu se putea călători așa de ușor și fără primejdii, ca în ziuă de astăzi. (ION CREANGĂ)

De-oi urma să scriu în versuri, teamă mi-e ca nu cumva/ Oamenii din ziua de-astăzi să mă-nceap-a lăuda. (MIHAI EMINESCU)

Ziua de mâine = Viitorul:

Nu știe nimeni ce-i poate aduce ziua de mâine. (ZAHARIA STANCU)

Nu mai ajungeți să vedeți ziua de mâne. (ION CREANGĂ)

ZICE

(**Că**) **bine zici.** v. **bine.**

A nu zice vorbă mare = A nu exagera:

– N-aș vrea să-ți spun vorbe mari și poate că nici nu ți le-aș spune dacă nu ne-am ști mai de mult! (ION LĂNCRĂNJAN)

Haz la vorbă, spor la lucru, ajutor şi mângăiere!/ Ca să nu zic vorbă mare, de vrei chibzuit a fi,/ Cată şi-ţi fă trebuşoara, când pe alţii vei sluji. (D. C. OLLĂNESCU-ASCANIO)

A nu-i zice (cuiva) **negri ţi-s ochii.** v. **negru.**

A se zice cu (cineva) = A nu mai avea nicio scăpare:

S-a zis cu plimbările, cu visurile consolatoare, s-a zis cu Dunărea – interzisă, interzisă pe vecie! (PANAIT ISTRATI)

Dacă mai aveai şi rude peste hotare, gata, s-a zis cu tine. (AKADEMOS, I, 2010)

A zice (sau **a spune**) **vorbă mare** (ori, rar, **vorbe mari**). v. **vorbă.**

A zice aman. v. **aman.**

A zice da. v.**da.**[1]

A zice nu (sau **ba**) (Pop.) = A refuza; a se opune:

O naţie care produce grâu poate trăi foarte bine, nu zicem ba, dar niciodată nu va putea să-şi îngăduie luxul naţiilor industriale înaintate. (MIHAI EMINESCU)

– Hm! nu zic ba! că minunate lucruri a făcut, nu ca voi! (I. POP-RETEGANUL)

A zice zău =A (se) jura:

Spune-mi, bade, spune-mi, zău,/ Pare-ți după mine rău?/ Zic zău, mândro, că nu-mi pare,/ Numai inima mă doare. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Ci te uită la bărbat/ De ți-l vezi de minunat:/ Ia-l de brâu/ Şi-l țâpă-n râu,/ Și zi zău,/ Că nu-i al tău! (IDEM)

A-i zice (sau **a-i spune**) (cuiva) **una** (Pfm.) = A se exprima dezagreabil faţă de cineva:

Păi, când ţi-oi spune eu una – zicea nuntaşul –, ai să râzi de-ai să te ţii cu mâinile de burtă. (MUREȘ COVATARU)

A-i zice cuiva inima (sau **gândul**) = Se spune când cineva are o presimțire:

Rămâi cu noi; căci ne zice gândul că vei peri. (P. ISPIRESCU)

Se uită și el la dânsa; și parcă îi zicea inima ceva; dară nu pricepu nimic. (IDEM)

Asta vrea să zică (Pop.) = A însemna, a avea un anumit înțeles, o anumită semnificație:

Ştiu că la răbuș tragi o crestătură, şi asta vrea să zică o zi de lucru ori o oaie, tragi o cruce, și asta vrea să zică un car de pietriș ori un berbec. (IOAN SLAVICI)

Refluxul vra să zică când să umflă apa și să varsă la uscat. (VASILE DRĂGHICI)

– Asta vrea să zică, frățioare, că ne vom revedea în cer! îmi răspunse ea. (PANAIT ISTRATI)

Ce-ai zice...? = Ce părere ai avea, ce-ai socoti, cum ți-ar părea?:

Macar tu să fii acela, ce ai zice când ți-ar strica cineva somnul? (ION CREANGĂ)

Ce-ai zice, dacă te-aş ruga să mă însoţeşti într-o zi până acolo? (LIA MUREȘAN)

Ce-am zis eu? (Pop.) = Vezi că am avut dreptate:

Ce am zis eu? Procesele-verbale sunt de faţă. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

Cred că de asta m-am făcut reporter. Ce am zis eu? E vreo meserie în care vorbești singur? (https://www.irinafodor.ro/)

Cum (**precum**) **s-ar** (**mai**) **zice** = Cum s-ar exprima (cu alte cuvinte):

Sau cum s-ar mai zice la noi în țărănește, era frumoasă de mama-focului. (ION CREANGĂ)

În treacăt fie zis = Fără a insista:

De care fiu – în treacăt fie zis – ne leagă o frumoasă amiciţie literară, din ziua cînd scriitorul acestor rânduri i-a ascultat o primă încercare dramatică de vădite calităţi... (G. M. ZAMFIRESCU)

În treacăt fie zis, avem de-a face cu un fenomen total diferit față de evoluția opiniei în Germania postbelică […] (CRISTIAN PREDA)

Cu vremea, a lăsat mânuirea bâtei și a cuțitului pe seama altora care, între noi fie zis, erau mai tari de gură; (PAVEL DAN)

Fie zis în treacăt că Miron era şi pe vremea aceea tot „caracudă”, ca şi la 1884. (CĂTĂLIN CIOABĂ)

Mai bine zicând = Mai exact, mai precis exprimat, cu un termen mai propriu:

O lumină mi se făcu dinaintea ochilor, care-mi dădu puterea de a mă stăpâni, sau mai bine zicând îmi nimici puterea de a mai dori. (NICOLAE GANE)

Fiecare țăran rus primește, sau mai bine zicând păstrează... casa și îngrăditura sa. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

Mai bine zis = Mai precis:

Străbăturăm deci satul acesta sau, mai bine zis, această nesfârşită stradă de case ţărăneşti, prin care cineva merge aproape două ceasuri cu credinţa, de la o vreme, că celălalt capăt trebuie să fie pe lumea cealaltă. (CALISTRAT HOGAŞ)

De când sunt bibliotecarul marelui duce, sau mai bine zis al Lizichii – ceea ce nu este același lucru – mi-am reluat viața de om în toată firea. (ION MINULESCU)

Să nu zici că ... = Să nu-mi reproșezi că ..., să n-avem vorbă:

Faceți cum vreți. Să nu ziceți că nu v-am dat de știre. (VASILE ALECSANDRI)

Să nu zici că nu ți-am spus. (GEORGIANA VÂJU)

Bine, merg pe mâna ta, să nu zici că nu te las să te desfăşori. Dar dacă ieşim în pagubă... (LIVIU RADU)

Să zicem (**că**) = **a)** Să presupunem, să admitem:

Să zicem că da, dar le trebuie vreme. (BARBU DELAVRANCEA)

Să zicem că s-a tăiat fiecare pâne în cîte trei bucăți, deopotrivă de mari. (ION CREANGĂ)

b) De exemplu, de pildă:

Vino la ora zece, să zicem.

Vrea (sau **va, vra**) **să zică** = **a)** Înseamnă, are sensul, semnificația, valoarea, importanța:

Ce va să zică aceea să plătesc? întreabă dânsul. (MIHAI EMINESCU)

Avea ochi albaștri, ceea ce vra să zică mult, și era frumos băiet. (IDEM)

Eu știu ce vra să zică durerea de inimă, bat-o pârdalnica s-o bată! (ION CREANGĂ)

Ce vrea să zică schimbarea asta repede. (D. BOLINTINEANU)

Refluxul vra să zică când să umflă apa și să varsă la uscat. (VASILE DRĂGHICI)

b) Deci:

Va să zică pleci la tribunal? (LIVIU REBREANU)

Zi... = **a)** Judecă, socotește, dă-ți părerea:

Dumneata cum crezi să facem, zi, nea Ioane, ai? (PETRU DUMITRIU)

b) Așadar, deci:

Doarme... – Zi, doarme... murmură Rizea. (PETRU DUMITRIU)

Pe ăia din Dobrunu și care or mai fi fost, i-ai dus la oraș, zi? (IDEM)

Zi-i pe nume! v. **nume.**

ZID

A face zid împrejurul cuiva = A înconjura pe cineva din toate părţile pentru a-l apăra; (pex.) a se solidariza cu cineva:

Dară copiii din casă şi aprozii se făcură zid împrejurul lui Ştefan-vodă, şi dădeau de moarte. (P. ISPIRESCU)

Armata, în special, a făcut zid împrejurul M.S. Regelui şi întregei familii Regale. (CONSTANTIN GĂVĂNESCUL)

A pune (pe cineva) **la zid.** v. **pune.**

A trăi cât lumea (sau **cât zidul Goliei, cât pământul, cât un veac de om**)**.** v. **trăi.**

ZIS

A se alege cu zisul (Fam.) = A vorbi în zadar, fără a fi ascultat:

Mama s-a ales cu zisul, iar fata a făcut tot ce-a crezut.

ZLOATĂ

A da din zloată în zloată = A deveni tot mai prosper:

Tot lunia să iei cu împrumut, și să dai sâmbătă, că-ți merge bine, și din zloată în zloată dai. (TUDOR PAMFILE)

ZLOT

A nu plăti niciun zlot (**rău**) **în ochii cuiva** = A nu avea nicio valoare pentru cineva, a nu da nicio consideraţie cuiva:

Eu giudec oamenii după meritul lor, iar nu după titluri... evghenia nu plătește niciun zlot în ochii mei. (VASILE ALECSANDRI)

ZMEU

A se lupta ca un zmeu (Fam.) = A se lupta vitejeşte:

Ba în piața orașului văzu un grup de marmură, care-l reprezenta pe el însuși luptându-se cu un zmeu. (MIHAI EMINESCU)

A-i face cuiva mațele coadă de zmeu. v. **maț.**

ZOB

A face zob = A sfărâma, a distruge; (pex.) a face viața amară cuiva, a distruge:

Însă a doua zi după apariție un cotidian influent m-a făcut zob […] (DINU SĂRARU)

Tu nici nu știi, nu vrei să știi, nu simți, nu te interesează. Contează să stai alături de el. Te ține, dacă îi ești de folos. Te face zob, cârpă de șters pe jos. (http://www.ziuaconstanta.ro/)

A (**se**) **face zob** = A (se) sparge în bucăți mici, în fărâme, a (se) face praf:

Au luat la bătut de la mijloc, cu parul, până la gât, apoi până la tălpi... de parcă ar fi vrut să-i facă zob. (ZAHARIA STANCU)

ZODIE

A citi (ori **a da**) **în zodii** (sau **a căuta la zodii**) = A prezice (cuiva) soarta, viitorul după poziția stelelor:

Le-am citit zodiile şi fiecăruia i-am arătat ce-o aşteaptă […]. (GALA GALACTION)

Ei, după ce cunoşti? – După cer, Coane. Că ajungi să citeşti în zodie mai ghine ca-n carte. (DUILIU ZAMFIRESCU)

A se naşte în zodia raţelor = A fi mereu însetat:

Se vede că acesta-i prăpădenia apelor, vestitul Setilă, fiul Secetei, născut în zodia rățelor și împodobit cu darul suptului. (ION CREANGĂ)

ZOICĂ

A umbla zoica (sau **zoica-beată**) = A umbla fără rost, pierzând vremea:

Cu zoica-beată, „a umbla fără lucru şi cam zăpăcit" (Zanne, II, 788), cuprinde, foarte probabil, o aluzie locală (expresia e din Vâlcea) la vreo femeie beţivă şi ulicernică (numele de femeie Zoica e atestat în „Archiva Istorică", I2, 89) (DACOROMANIA, vol. 4, partea I, 1927)

ZOR

A avea zor de... (Rar) = **a)** A avea (mare) nevoie de...:

– De ce nu faci mai încolo ce vrei să faci?... Ce zor ai să faci tocmai aici? (DUMITRU STĂNCESCU)

b) A-i păsa de...*:*

Rumânul se uită la el așa pe sub sprânceană și-i zise: – Da ce zor ai tu ? – Am, că acilea stau. (IDEM)

A avea zor = A se grăbi:

Naica Floare are zor. (IOAN SLAVICI)

Avea zor mare omul, căci pomii erau în floare şi ţinea să fie cu toate gata până ce nu ies trufandalele. (IDEM)

E trei... şi dacă n-aş avea zor, mâine e o nuntă. (CELLA SERGHI)

A da (cuiva) **zor** =A face pe cineva să se grăbească; a îmboldi pe cineva:

Aştepta procesul cu încăpăţânare şi se ducea mereu-mereu pe la Victor Grofşoru să-i dea zor, încât avocatul trebui să-l ocărască şi să-l ameninţe să se astâmpere. (LIVIU REBREANU)

Îi lăsa gura apă după bucatele cele bune ce gustase de la vecini; foamea îi da zor să îmbuce și el; (P. ISPIRESCU)

A face (cuiva) (**mare**) **zor de bani** (Înv.) = A cere (insistent) o datorie:

Stăpâne, dumneata şi altădată ne-ai mai fost zapciu, dar ca acum, atâta zor dă bani nu

ne-ai făcut niciodată, nici în vreme dă răzmiriţă […] (IORDACHE GOLESCU)

A lua cu zorul (pe cineva) (Înv.) = A constrânge:

Ţiganul, orişicât de ţanţoş ar fi, se pleacă dacă-l iei cu zorul. (IOAN SLAVICI)

Plângerile și rugăciunile lor m-au atins la ficați și nu mă lasă inima... ca să-i iau cu zorul. (P. ISPIRESCU)

A lua la zor (pe cineva) (Reg.) = A cere socoteală; a mustra:

[…] *geaba tot arată el răbojul şi face socoteală lămurită şi dreaptă în frica lui Dumnezeu: avocatul îl ia la zor cu gură de Târgovişte şi bietul Muşat, daca vede şi vede, ca să scape de tăcăitura ceea de moară stricată, încheie cearta cu: „Poate, domnule avocat, o fi şi cum zici dumneata”.* (MIHAI EMINESCU)

A nu avea zor de ceva (sau **de cineva**) = A nu-ți trebui, a nu-ți fi necesar numaidecât:

Că de lână zor n-avea. (POP.)

O trimitea baba, dar n-avea zor de pânză; (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, vol. 17, 1913)

A nu avea zor să... = A nu avea interes să...:

Domnul Moldovei nu avea niciun zor de a-și atrage ura unui puternic regat învecinat. (B. P. HASDEU)

A vedea zorul (Îvr.) = A nu (mai) avea nicio posibilitate:

Dacă or vedea zorul, vin ei acasă – se arăta mai aşezat Constantin Triculete, tatăl lui Nistor Triculete, conducător pe tramvaiul numărul 15. (NICOLAE FULGA)

A-şi face mâniei zor (Rar) = A se enerva:

Bătu cu ciudă din picior/ Și repede-a plecat./ S-a poticnit de-un lemn în tindă/ Și-și mai făcu mâniei zor. (G. COȘBUC)

Zor-nevoie. v. **nevoie.**

Zor-zor (Rar) = În mare grabă:

Unchiașul mâna, mâna zor-zor și calea nu se mai isprăvea. (BARBU DELAVRANCEA)

ZORALIU, -IE

A făcut-o zuralie = A făcut ceva foarte nepotrivit, prostesc:

[…] *ai făcut-o zuralie, boacănă, de oaie, fiartă*. (TUDOR PAMFILE)

ZORI

A da în fapt de zori = A se face ziuă, a se lumina de zi:

De cum a dat în fapt de zori,/ Veneau, cu fete și feciori,/ Trăsnind rădvanele de crai/ Pe netede poteci de plai. (G. COȘBUC)

A se (**re**)**vărsa** (sau **a se crăpa, a se ivi, a se zări, a miji**) **zorile** (sau **zori, zori de zi, zori de ziuă**), sau **a da în fapt** (sau **a se crăpa, a se anunţa**) **de zori** = A începe să se lumineze:

– Un deşt de untdelemn!... un deşt!... e prea mult... risipă... se răvarsă de ziuă... Cum o să mai vază Atotţiitorul o limbuliţă gălbuie când soarele o potopi lumea cu lumina lui?... (BARBU DELAVRANCEA)

Zori de ziuă se revarsă peste vesela natură. (VASILE ALECSANDRI)

Melentie Heruvimu se sculase cum s-a crăpat de ziuă, încetinel, ca să nu trezească pe nevastă-sa, care se zvârcolise în dureri toată noaptea […] (LIVIU REBREANU)

[…] *că nici n-o să crape de zori și o să pornim, că dumnealui pleacă dimineață și doar n-a petrece o zi și o noapte la Ieși, dormind pe salteaua aiasta.* (EUGEN LOVINESCU)

În sfârşit, ca să nu-mi uit vorba, toată noaptea cea dinainte de plecare, până s-au revărsat zorile, m-am frământat cu gândul, fel şi chip, cum aş putea îndupleca pe mama să mă dea mai bine la mănăstire; (ION CREANGĂ)

– Curând o să se reverse de ziuă, e bine să mergem pe apă, îmi zise moș Toma grădinarul. (NICOLAE GANE)

Mândră, când să vin la tine se vărsa zorile bine. (POP.)

A suna (sau **a bate**) **zorile** (Iuz.) = A da semnalul de deşteptare dimineaţa, în cazărmi:

Cazacii regimentului Terek au năvălit cu săbiile scoase asupra muzicei care suna zorile, silind-o a mai cânta. (MIHAIL ROLLER)

Dobele de la cortul de gardă începe a bate zorile. (VASILE ALECSANDRI)

Din zori și până-n seară (sau **până-n noapte**) = De când se face ziuă până noaptea târziu; toată ziua:

În sufletul vostru a pătruns/ Vara cu muncă din zori până-n noapte. (MIHAI BENIUC)

Astfel grădina raiului răsuna în toate zilele de cântări bisericeşti din zori şi până noaptea, de ţi-era mai mare dragul. (G. TOPÎRCEANU)

Torcea, torcea fus după fus,/ Din zori și până-n seară;/ Cu furca-n brâu, cu gândul dus./ Era frumoasă de nespus în portu-i de la țară. (ȘT. O. IOSIF)

ZULĂ

A da cu jula (saucu **zula** ori **cu racu'**). v. **da.**[2]

ZULEALĂ

A face zuleală = A fura:

Cât eram eu de năuc, am băgat de seamă că s-au zulit scule serioase din hogeacul lui Dragu. (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

ZURBA

A lua cu zurbaua (Reg.) = **a)** A lua cu forţa şi pe nedrept:

Dacă arendașul are nevoie să-i muncim și peste zilele legiuite, ne ia de la lucrul nostru cu zurbaua și ne duce la dânsul [...] (IOAN M. BUJOREANU)

b) A trata pe cineva fără înţelegere, fără bunăvoinţă.

ZURBALÂC

A ridica zurbalâc (Îvr.) = A se răzvrăti:

Dar în aprilie 1837, la întoarcerea lor în oraş a izbucnit un scandal, ispravnicul judeţului cerând pedepsirea celor „8 negustori, care petrecând cu băuturi şi lăutari” s-au întors „având facle aprinse” iar „uliţele sunt strâmte cu totul” şi „s-au ridicat cu zurbalâc”. (http://istorielocala.ro/)

ZVÂNTA

A sminti (sau **a omorî, a prăpădi, a răzbi, a stinge, a hâi,** (reg.) **a mântui,** (reg.) **a teșmeni, a usca, a zvânta** etc.) (pe cineva) **în bătaie** (sau **în bătăi** ori **cu bătaia**). v. **bătaie.**

ZVÂRLI

A împroşca (pe cineva) **cu noroi** sau **a zvârli** (sau **a izbi, a stropi**) **cu noroi** (în cineva)**.** v. **noroi.**

A zvârli (pe cineva) **pe drumuri** (sau **pe drum**) = A lăsa (pe cineva) fără adăpost:

În urma intrigilor trebui să facă loc aventurierului Petrino; iată-l smuls din „pacea cărților” și, pentru a i se da o compensație, zvârlit pe drumurile Iașilor și Vasluiului ca revizor școlar. (EUGEN LOVINESCU)

Vrei să ne-aprindem paie în cap ? Să ne zvârlă baba pe drum ? (ION CREANGĂ)

A zvârli (şi) cu barda în Dumnezeu (sau **a azvârli**) **cu barda** (ori **cu piatra, cu puşca, cu securea** etc.) **în Dumnezeu** (sau **în lună**) = A fi recalcitrant sau nebun:

Încât, de pildă, leșii, bărbați subțiri și întru toate desăvârșiți, îi pârau lumii că ar fi așa de răi, de zvârl și cu barda în Dumnezeu. (MIHAIL SADOVEANU)

Ar fi dat, la o adică, şi cu barda în Dumnezeu. (TUDOR ARGHEZI)

În primul rând, nu ştiu de nicio poveste cu un nebun care vrea să dea cu barda în Dumnezeu. (CONSTANTIN MUNTEANU)

A zvârli banii pe fereastră (sau **a arunca**) **banii pe fereastră** =A risipi:

Avertizam în acelaşi timp că, potrivit tradiţiei noastre, ne vom trezi cu două săptămâni înainte de eveniment, când vom zvârli cu bani pe fereastră, dar fără vreun efect deosebit. (PAUL DOBRESCU)

Eu nu mă pricep la cai, dar ştiu şi copiii că Faraon este regele gloabelor – îmi pare că aşa e şi poreclit. Se poate să zvârli banii pe fereastră? (SEMNAL TEATRAL, nr. 1, 1998)

A zvârli praf în ochii lumii = A căuta să epateze, să înşele prin aparenţe:

– Da ce?! Ca să ne țâpe praf în ochi, mă, să ne-amețească o țâră!... (ION LĂNCRĂNJAN)

– Dar, Stavrule, te-am văzut cumpărând zahăr și lămâi, nu erau pentru a face limonadă? – Nu, dragul meu, asta e praf în ochii însetaților! (PANAIT ISTRATI)

ZVÂRLITURĂ

La (sau **ca de**) **o** (ori **două, trei** etc.) **zvârlitură** (sau **zvârlituri**) **de băţ** (sau **de piatră**) (Fam.) = Distanţă relativ mică (până la care se poate arunca cu băţul sau cu piatra):

[...] *trimese pe Fănică, băiatul cel mai mare, în Negreşti, peste deal, la o zvârlitură de băţ, să poftească la târg pe cumătrul Manole.* (MIHAIL SADOVEANU)

ZVOANĂ

A da zvoană (**în ţară**) (Pop.) = A înştiinţa:

Și-i caută cu aceeași rânduială de atunci nu cu câni, ci cu copii care intră în sihlă, bat cu bețele și dau zvoană cu glasurile. (MIHAIL SADOVEANU)

Când a căzut de la Domnie porunca aşteptată, surlaşii și trâmbiţaşii de dincolo de lunca Bârladului au dat zvoană […] (IDEM)

A se face zvoană (Reg.) = A se zvoni:

Tot în acea vreme, şi la împărăţie straşnică zvoană s-a făcut, şi însuşi împăratul cu sfetnicii săi, văzând această mare minune, grozav s-au speriat […] (ION CREANGĂ)

Am spus şi am vorbit să nu se facă zvoană în sat despre oaspeţii noştri. (MIHAIL SADOVEANU)

ZVON

A (**se**) **face zvon** = A (se) zvoni:

Îndată se făcu zvon în sat că unchiaşul şi baba se procopsiră fără ştirea lui Dumnezeu, şi alerga lumea după lume ca să vază cu ochii lor minunea. (P. ISPIRESCU)

Auzind părintele Duhu că s-a făcut zvon prin Iași despre niște năzdrăvănii ca aceste, cică s-a luat sfinția-sa pe gânduri, zicând […] (ION CREANGĂ)

A da zvon (Pop.) = A înştiinţa:

Îndată a şi dat veste de mirare, cum că nu mai departe de nouă zile măria sa dă zvon de bucium şi scoală ţara la război. (MIHAIL SADOVEANU)

– E greu, zise apoi. Ceea ce voiesc eu trebuie să se facă iute, cât mai curând, căci altfel se dă zvon şi totul e pierdut. (IOAN SLAVICI)

ISBN: 978-973-595-856-5
ISBN: 978-606-37-1070-4